MULTATULI

DE GESCHIEDENIS VAN WOUTERTJE PIETERSE

AP

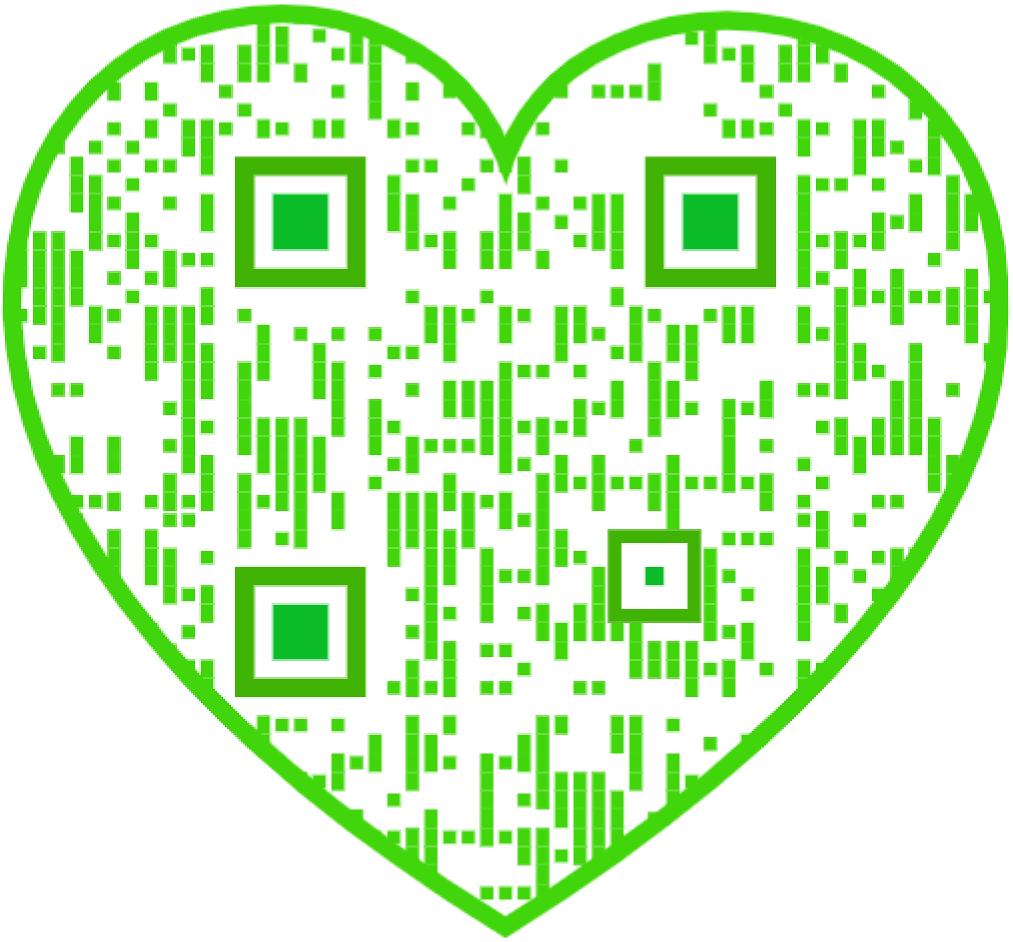

DE GESCHIEDENIS VAN
WOUTERTJE PIETERSE

MULTATULI

DE GESCHIEDENIS VAN

WOUTERTJE PIETERSE

OPNIEUW
UIT DE IDEEËN VERZAMELD
DOOR

PROF. DR. N. A. DONKERSLOOT

LUXE EDITIE

N.V. DE ARBEIDERSPERS - AMSTERDAM - 1938

EEN WOORD VOORAF.

Multatuli heeft zijn Woutertje Pieterse niet als een aaneensluitend verhaal geschreven, maar het verspreid in zijn Ideeën. Wie het als verhaal lezen wil, dient het bijeen te zoeken. De wenselijkheid is daardoor meermalen gevoeld, het als een geheel afzonderlijk uit te geven. Multatuli's weduwe heeft het gedaan, later mevr. Dr. v. d. Bergh v. Eijsinga—Elias. De moeilijkheid bij het uitlichten van het verhaal uit de Ideeën is, dat het er niet alleen in verspreid is, maar er zich ook mee vermengt. De Ideeën breiden zich over de geschiedenis uit. Men kan ook omgekeerd zeggen, dat de geschiedenis telkens in Ideeën buiten haar oevers treedt. Die geschiedenis van Woutertje Pieterse, door Multatuli helaas onvoltooid gelaten, is hier opnieuw uit de Ideeën bijeengebracht. Zij verdient het en wij menen, dat de litteratuur niet geschaad en de lezer slechts gebaat kan zijn met de afzonderlijke uitgave dezer geschiedenis, die niet alleen voor haar tijd een meesterwerk was, maar ook nu nog een meesterlijke schepping van verbeelding en werkelijkheid is.

N. A. D.

I.

Wat poëzie, mijn God, gij die in poëzie alleen bestaat.

Wat poëzie, mijn God, opdat ik niet verga van walging over zoveel walgelijks óm mij.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Lieve Fancy, wilt ge mij een sprookje voorzeggen?

Het jaar weet ik niet. Daar ge er belang in stelt, lezer, het tijdstip te weten, waarop de geschiedenis die ik u verhalen wil aanvangt, zal ik 'n paar punten opgeven als *jalons*.

Mijn moeder klaagde over duurte van levensmiddelen en brandstof. Het moet dus geweest zijn vóór de ontdekking der staathuishoudkunde. Onze meid was getrouwd met den barbiersknecht die maar één been had. „Dat was zo zuinig, meende de ziel, om het schoeisel." Daaruit zou men nu weer besluiten dat de staathuishoudkunde wèl uitgevonden was.

Hoe dit zij, 't is lang geleden. Men zeide nog niet: ik heb *bepaald* pijn in 't hoofd. Amsterdam had nog geen trottoirs, de *Inkomende Rechten* bestonden nog, men gebruikte in zekere beschaafde landen nog galgen en stierf niet zo dagelijks aan anevrismen. Ja, het is lang geleden.

Ik heb nooit begrepen waarom de hartenstraat, *hartenstràat* genoemd wordt. Of moet men hartéstraat schrijven, of hèrtenstraat? Nooit heb ik in die buurt meer hartelijkheid opgemerkt dan elders en ook hertebeesten waren er niet menigvuldig, schoon er iemand woonde die kippen verkocht en dus poelier genoemd werd, wat kachelmaker betekent.

Ik ben daar in-lang niet geweest; en herinner me alleen dat het een straat is die twee hoofdgrachten aan elkander verbindt, hoofdgrachten die ik zal laten dempen zodra ik de macht heb Amsterdam te maken tot een der schoonste hoofdsteden van Europa. Wat een mijner vele plannen is.

Die ingenomenheid met de toekomst onzer hoofdstad maakt me niet blind voor haar gebreken. Daaronder reken ik in de eerste plaats haar volslagen ongeschiktheid tot toneel van romantische voorvallen. Men ontmoet daar geen gemas-

kerde dominoos op de straten.... de burgerlijke stand wordt geregeld bijgehouden.... er is geen *Ghetto*, geen *Templebar*, geen „Chinese kamp", geen *Cour des miracles*.... wie er een moord doet, wordt gestraft.... en de meisjes heten Mietjen of Jansjen. Alles proza.

Er is moed nodig om een verhaal te doen aanvangen in een plaats die op „dam" uitgaat en waar men dus moeielijk Emerence's of Héloïzes kan laten wonen. Wat ook weinig baten zou, wijl die frajigheden al lang geprofaneerd zijn.

Göthe was 'n moedig man: *Grietje, Klaartje*....

En ik: in de hartenstraat!

Maar ik schrijf geen roman, dat is waar. En al schreef ik een roman, dan nog zie ik niet in, waarom ik die niet geven zou als geschiedenis. Ja het is een geschiedenis! En wel van iemand die in zijn jeugd verliefd werd op een houtzaagmolen en lang heeft nagesukkeld aan die kwaal.

Want verliefdheid is een kwaal, al is het maar op een molen.

Men ziet dat m'n verhaal heel eenvoudig wezen zal.

In de hartenstraat dan was een leesbibliotheek. Een kleine jongen met een stadskleurig gezicht stond op de stoep en scheen besluiteloos. Het was hem aantezien, dat-i gebukt ging onder een plan boven zijn kracht.

Telkens stak-i de hand uit naar de kruk van de deur en telkens veranderde hij die halfvolbrachte beweging in een onnodig neertrekken van het rechthoekig hemdskraagje, dat als een juk op zijn schouders lag, of in een even onnodig tegenhouden van een gemaakte kuch.

Schijnbaar verdiept in de beschouwing der bonte tweeduits-prenten die de glazen voordeur van de aandoeningswinkel maakten tot een staalkaart van onbegrijpelijke dieren, vierkante bomen en onmogelijke soldaten, dwaalde zijn blik gedurig scheefuit, als van iemand die vreest betrapt te worden op misdrijf. Het was duidelijk dat hij opzet in de zin had, dat ten-eeuwigen-dage moest verborgen blijven voor de blikken van voorbijganger en nageslacht, en wie bovendien lette op de krampachtigheid waarmee hij met de linkerhand onder het opgeschort kieltje iets scheen te betasten en te knijpen

in zijn broekzak, zou allicht op het denkbeeld zijn gekomen, dat Wouter voornemens was huisbraak te plegen, of zoiets.

Want hij heette Wouter.

Het is wel gelukkig dat ik op het idee ben gekomen z'n geschiedenis te verhalen en ik beschouw het als een eerste plicht u te zeggen dat-i volkomen onschuldig was aan poging tot huisbraak of moord.

Maar het zou me veel waard zijn hem even bondig te kunnen vrijspreken van andere vergrijpen. Het voorwerp dat hij heen-en-weer keerde in zijn linkerbroekzak, was wel geen *rossignol,* geen *passe-partout,* geen *casse-tête,* geen *tomahawk* of *machine infernale*.... maar toch een papiertje dat de veertien stuivers inhield, waarvoor-i zijn Nieuw-Testament met gezangen had verkwanseld aan den stallenman op *d'ouwenbrug* en het plan dat hem zo kleven deed aan die stoep in de hartenstraat was niet meer of minder dan zijn intrede in de toverwereld der romanlektuur; hij wilde *Glorioso* lezen.

Glorioso! Lezer, er zijn vele navolgelingen, er is maar één Glorioso!

Al de Rinaldini's en Fra Diavolo's van later tijden mogen niet op één dag genoemd worden met den onvergelijkelijken held die gravinnen schaakte bij duizenden, pausen en kardinalen uitplunderde als feilbare mensen en Wouter Pieterse schuldig maakte aan testamentsverduistering.

— Wat maalje daar toch, jongetje? Motje wat, kom in. Anders, ga heen.

Nu moest Wouter wel binnengaan, of hij had afstand moeten doen van *Glorioso.* Want de man die, bukkende over de toonbank, zich als een alikruik omwrong om de deur te openen en onzen held die woorden toe te grauwen, had geen gezicht dat uitlokte tot terugkeren, als-i eenmaal toornig was gemaakt door doelloos „malen" aan de deur. Althans Wouter, die eerst de moed niet had binnen te gaan, durfde nu niet weglopen. Hij voelde zich binnengetrokken. Het was of de boekwinkel hem inslikte.

— *Glorioso*.... asjeblieft, m'nheer, en hier....

Hij haalde zijn *machine infernale* voor de dag.

....en hier is *geld!*

Want hij wist van den schoolmakker die hem had aangestoken met de romanziekte, dat men in een leesbibliotheek „pand" eiste van onbekende klanten.

De boekeman scheen zich „gedekt" te achten door de neergelegde veertien stuivers. Althans hij nam uit de kast, een deeltje dat, vet en belezen, op omslag en bladzijden tekens droeg van veel onzindelijk genot.

Ik ben zeker dat de preken van dominee Splitvezel, die van hun bovenste plank in ongestoorde rust en met minachting neerzagen op de lektuur van de dag, zich zouden geschaamd hebben hun onbezoedeld gewaad in aanraking te brengen met zoveel vuiligheid. Maar het is niet moeilijk rein te blijven als men op de bovenste plank staat en nooit wordt uitgevraagd. Ik vind dus dat die preken ongelijk hadden. En dat vind ik van veel preken.

Na met een bevend stemmetje den man te hebben opgegeven hoe-i heette, verstopte Wouter zijn misdadig geluk onder het helend kieltje en vloog de deur uit, schichtig als een kat die haar prooi beet heeft, nadat ze „uren lang gedoken zat."

II.

Wouter liep, liep.... en wist niet waarheen. Naar huis kon-i niet. Daar toch werd hij te streng bewaakt. Wat niet moeielijk viel, want de ruimte was bekrompen.

Hij koos eenzame straten en kwam eindelijk aan een poort die hij zich herinnerde meer gezien te hebben. Maar de naam wist-i niet en ik ook niet. Het was een platte lage poort waar het altijd zo naar as rook en waar-i eens die sprong had gedaan, toen hij met Fransje Halleman was weggebleven van de katechezatie, die meende dat Wouter niet durfde wegblijven en van de poort springen. Maar Wouter durfde wèl en deed het, juist omdat Fransje Halleman getwijfeld had aan zijn durven.

Aan dat wegblijven had hij te danken dat-i zo bijzonder goed thuis was in *Habakuk,* wiens profetiën hij twaalfmaal moest afschrijven tot straf. Die sprong bezorgde hem boven-

dien een barometer in zijn verstuikte grote teen, die uit edele wraak hem later altijd waarschuwde als het regenen zou.

In zekere zin was Habakuk te beschouwen als Wouters overgang van de kinderlektuur tot de boeken waarin van „grote mensen" wordt verteld. Sedert enige tijd mannelijk voelde hij zich geschokt in zijn eerbied voor „brave Hendrik-ken" en hij walgde van de papieren perzikken der naarstig-heid. Andere perzikken kende hij niet, omdat die zo niet voorkomen in een burgerhuishouden.

Niets was natuurlijker dan dat hij vurig verlangde met zijn grotere makkers op de school te kunnen meespreken over de wonderen die er gebeuren in de werkelijke wereld, waar men in een koets rijdt, steden verwoest, prinsessen trouwt en 's avonds opblijft na tienen, al is er niemand jarig. Ook bedient men zichzelf aan tafel in die wereld en heeft maar te kiezen wat men gebruiken wil. Zo menen de kinderen.

III.

Wouter dacht volstrekt niet aan heldeneeuwen, toen-i heel ongevoelig voor de afwezige schoonheid van het land-schap aan een moddersloot kwam, waarover een onnodig brugje lag, welks leuning hij uitkoos tot lezenaar, na goed te hebben rondgezien en zich overtuigd dat-i alleen was en ongestoord kon overgaan tot het verslinden van zijn rover.

Ik heb een ogenblik de lust in mij voelen opkomen den lezer deelgenoot te maken van Wouters genot, door het leveren ener schets van het onsterfelijk werk dat hem zo boeide. Maar, behalve dat ik Glorioso's geschiedenis niet recht ken — wat me trouwens niet volstrekt beletten zou er over te spreken — heb ik u veel andere zaken te verhalen van dringender aard en ben dus wel genoodzaakt u te ver-wijzen naar de hartenstraat, in de hoop dat ge daar zult terugkomen zonder uw weg te nemen over *d'ouwenbrug*. Laat het u genoeg zijn te weten dat het „heel mooi" was. „De deugdzame Amalia, die, bij flikkerend toortslicht aan het

treurig sterfbed van hare vereerde moeder, in het somber cypressendal, plechtig had gezworen, dat hare vurige liefde, voor den edelen rover, door het ijzingwekkende valluik en de verroeste ketenen, met derzelver zilte tranen.... kortom, het was treffend. Ook was er meer zedelijkheid in dan in al die flauwe navolgingen. Al de leden der bende waren behoorlijk getrouwd en droegen handschoenen. In de grot stond een altaar met kaarsen en de hoofdstukken waarin meisjes geschaakt werden, eindigden met eerbare puntjes of geheimzinnige gedachtenstrepen die Wouter vergeefs tegen het licht hield om er meer van te weten.

Hij las tot „sterf verrader". Toen was het donker en hij begreep dat het tijd werd een eind te maken aan de voorgewende wandeling met de Hallemannetjes „*dat* zulke fatsoenlijke kinderen waren." Met weerzin sloot hij het dierbaar boekje en liep haastig weg, omdat-i vreesde beknord te worden over zijn lang uitblijven.

„Hij zou nooit weer permissie krijgen" werd er bij zo'n gelegenheid gedreigd. Maar Wouter begreep wel dat dit geen ernst was. Daartoe wist-i te goed dat men graag de kinderen „eens van de vloer heeft, als men zo klein behuisd is." En: „de Hallemannetjes waren zo buitengewoon fatsoenlijk. Ze woonden naast een huis met een balkon en hadden onlangs heel lief hun petjes afgenomen."

Ik voor mij geloof niet, dat de Hallemannetjes fatsoenlijker waren dan de andere mannetjes onder Wouters kennissen. En daar ik graag reden geef van m'n geloof, wil ik hier 'n voorval inlassen dat iets vroeger heeft plaats gevonden.

Wouter ontving geen zakgeld. Zijn moeder zei, dat hoefde niet omdat hij thuis alles kreeg wat-i nodig had. Het stuitte hem altijd te moeten wachten op vergunning om „mee te doen" als zijn kameraadjes met de bal speelden en hem verweten, dat hij het zijne niet had bijgedragen tot aanschaffing van dat meubel. Het kostte drie duiten in Wouter's tijd. Nu zal het wel duurder wezen.... neen, goedkoper.... door de staathuishoudkunde.

En bij veel gelegenheden had hij meer verdriet over zijn

voortdurende geldeloosheid. Later zullen we zien of het waar was, wat zijn moeder zei, dat hij thuis alles ontving wat hij nodig had. Zéker is het, dat men hem thuis niet de gelegenheid gaf om nu en dan over een kleinigheid te beschikken *naar eigen wil*. Wat toch zo heel prettig is voor kinderen. En voor mensen.

De Hallemannetjes — die zo bijzonder fatsoenlijk waren — gaven hem heel duidelijk te kennen, dat het hun verveelde, langer alleen de kosten te dragen van het verkeer. Fransje bekende, dat Wouters vriendschap hun al negen stuivers gekost had — wat ik duur vind, niet om de vriendschap, maar om te berekenen — en Gus zei, dat het nog meer was, maar dat laat ik daar. Ook had deze hem vier griften voorgeschoten, welke hij nodig had om zijn hof te maken bij lange Ceciel die niet van hem weten wou omdat hij een insteekpakje droeg. [1]) Maar de griften had ze aangenomen en overgedaan aan Gus voor 'n zoen.

De bittere verwijten der Hallemannetjes — die bijzonder fatsoenlijk waren — maakten Wouter wanhopig.

— Ik heb gevraagd aan m'n moeder, zeide hij, maar ze wil me niets geven.

— Dat gaat ons niet aan, antwoordden de Hallemannetjes d.z.b.f.w. Je bent een klaploper.

Wouter hoorde dit woord voor het eerst, maar begreep het terstond. Niets maakt scherpzinniger dan bitterheid van hart.

— Klaploper, klaploper.... ik ben een klaploper!

Schreiend liep hij heen en koos een omweg om de straat te mijden, waar lange Ceciel's vader een lappenwinkel „deed"

---

[1]) De overgang van zo'n „insteekpakje" op 't „buisje boven de broek" was een enorme sprong, vooral omdat daarbij een *vest* te pas kwam, waarvoor bij zo'n insteekpakje geen plaats was. Hierbij namelijk was het buisje gesloten en de broek van alle zijden daarop vastgeknoopt. Of die hierarchie in het kindertoilet nog bestaat, is me onbekend. In Wouter's tijd speelde ze een grote rol. En ook jaren daarna. Ik zelf heb menige traan geschreid omdat het „open buis" met daarbij behorend „vest" mij onmenselijk lang onthouden werd.

Och, als ze gezien had hoe hij als een klein kind liep te huilen op straat.... zeker dat was èrger dan de broek boven het buisje.

— Klaploper, klaploper!

Hij ontmoette veel grote mensen, die misschien ook klaplopers waren, maar ze huilden er niet om als Wouter.

— Klaploper!

Hij zag een diender en haalde diep adem toen die voorbij was. Het bevreemdde hem, dat de man hem niet gevangen nam.

— Klaploper!

Daar kwam de man met de vuilniskar, die het woord naklepperde met zijn ratel. Het was niet uittehouden!

Onze arme lijder herinnerde zich, hoe de Hallemannetjes d.z.b.f.w. hem eens hadden voorgespiegeld welke winst er viel te behalen op een kleinhandel in pepermunt. Voor vierentwintig stuivers had men een grote zak vol. Bij verkoop tegen zóveel stuks voor 'n duit zou 't voordeel enorm wezen, als men maar kapitaal had om te beginnen. Dit hadden de Hallemannetjes precies uitgerekend. Want ze waren niet alleen bijzonder fatsoenlijk, maar knap ook. Knapheid en fatsoen gaan meestal samen. Maar, hadden ze gezegd, er moest *kapitaal* wezen. *Zij* zouden de inkopen doen, *zij* zouden zich belasten met de verkoop en als Wouter maar één gulden kon bijdragen was de zaak gezond.

— Klaploper.... klaploper....

Wouter *stal* een gulden uit het „knipje" van zijn moeder en bracht die aan de Hallemannetjes d.z.b.f.w.

— Hoe kom je er aan? vroeg Gus, maar zorgde, dat Wouter geen tijd had om te antwoorden en tevens, dat-i het antwoord niet verstond, dat deze gaf door zwijgende verlegenheid.

— Hoe kom je er aan — zonder vraagteken alzo — zie, nu zullen Franssie en ik ieder een dubbeltje bijleggen, dat maakt vierentwintig en dan kopen *wij* de pepermunt. Op de Rozengracht is een fabriek.... zo'n zak voor vier schellingen! *Wij* zullen al de moeite doen, Franssie en ik. Bij ons op school is meer gelegenheid om te slijten, weetje! Kris Kloskamp

heeft er al twaalf besteld — hij zal betalen na de vakantie — *wij* zullen ons al de moeite getroosten.... jij behoeft niets te doen, Wouter.... en gelijk delen, daar kunje-op-aan....

Wouter ging naar huis en droomde van ongehoorde winst. Hij zou een daalder teruggeven in het knipje van zijn moeder en voor lange Ceciel een potlood kopen van den man die er gaten mee prikte in het hout van z'n kruiwagen. Zó sterk waren ze! Dat was wat anders dan een paar griften, dacht-i en als lange Ceciel hem dan nóg niet wou hebben tot een vrijertje, dan.... neen, verder dacht Wouter niet. Daar zijn op de weg onzer verbeelding afgronden die we niet durven peilen. Wij worden ze instinktmatig gewaar, schrikken terug, sluiten de ogen en.... ik weet niet verder. Maar dit weet ik, dat Wouter die avond heel gelukkig insliep, in de hoop, dat-i weldra een goed geweten hebben zou over het bestolen knipje en een voldaan hart over zijn liefde tot lange Ceciel.

Helaas, helaas, Wouter had gerekend buiten de knapheid en het fatsoen van de Hallemannetjes!

De volgende dag namelijk, zochten zij hem op, toen-i de school verliet. Wouter, die zich gevleid had hen te zien hijgen onder het gewicht van een grote zak, Wouter die verlangend was te weten of Kris Kloskamp zijn kordate bestelling had volgehouden, Wouter die brandde van nieuwsgierigheid naar de uitslag.... och, hij voelde zich bitter teleurgesteld toen-i Gus Halleman ontwaarde, die niet alleen geen zak pepermunt droeg, maar bovendien een zeer ernstig gezicht meebracht. Ook Franssie keek als de deugd.

— Wel, hoe staat de zaak? vroeg Wouter zonder een woord te spreken. Hij was te nieuwsgierig om niet te vragen en te angstig om die vraag anders te uiten dan door een geluidloos openen van zijn mond en het vooruitsteken van zijn gelaat.

— Hoor eens, Wouter, we hebben ons bedacht.... er is veel tégen.

Arme Wouter! Daar verongelukten in één schipbreuk, zijn geweten en zijn hart. Weg, dromen van zedelijke rehabilitatie, weg, gapend „moeders knipje", weg, houtborend potlood

dat een opening klieven zou in het hart van lange Ceciel.... weg.... weg.... weg.... alles weg!

— Je begrijpt, Wouter, die pepermunt zou smelten....

— Ja.... a.... a, hikte de arme jongen.

— En die Kris Kloskamp, die er twaalf besteld heeft, weetje?

— Ja.... a....

Of Kris ook smelten zou?

....hij gaat van school en zal zeker niet weerom komen na de vacantie.

— Zo.... o....?

— Ja en daarom.... en ook.... we hebben uitgerekend, Franssie en ik, dat er veel minder in een pond gaan dan we meenden, omdat de pepermunt tegenwoordig heel zwaar is, weet je?

— Ja, voegde Fransje er bij, met hoge ernst als iemand die in levensgevaar een „eerst" beginsel verkondigt. Ja, de pepermunt is heel zwaar tegenwoordig. Voel eens, maar je moet het weeromgeven.

En hij bood Wouter een pepermuntje aan, dat deze heel goedmoedig woog op zijn vinger. De arme jongen gaf het trouw terug.

Zwáár vond hij het.... och, hij was zo bedrukt en zou alles zwaar gevonden hebben op dat ogenblik.

Fransje stak het zware pepermuntje in zijn mond en zei, al zuigende:

— Ja, wezenlijk, heel zwaar.... het is engelse, weet je? En dan is er nog wat.... niet waar Gus? Het fatsoen! Toe Gus, zeg jij het maar.

— Het fatsoen, Wouter! riep Gus bedenkelijk.

— We menen het fatsoen, herhaalde Fransje, alsof hij wat ophelderde.

Wouter zag beiden beurtelings aan en scheen begrip te kort te komen.

— Zeg jij het maar, Gus.

— Ja, Wouter, Franssie zal het je wel zeggen.

— Wouter, onze pa is in de diakenie, weet je en-i gaat rond met een zakje en bij ons „op" de gracht....

— Ja, riep Fransje, bij ons op de gracht.... weet je.... daar woont mijnheer Krullewinkel die een buiten heeft....

— En een balkon....

— Het is maar om het fatsoen.... weet je, Wouter? En als er huisbezoek komt, dan presenteert onze mama....

— Ja, dan presenteert ze madera.... heus, en onze tabakspot is van zilver....

— Nee, Franssie.... Maar het is net als zilver, weet je, Wouter?

De arme jongen zei maar, dat hij het wist, hopende eindelijk te weten te komen wat hij inderdaad *niet* wist: het verband tussen al die dingen en *zijn* vervlogen hoop. Hij stamelde:

— Ja, Gus.... ja, Franssie.... maar de pepermunt?

— Het is maar, weetje-n-om je te zeggen, dat we heel erg fatsoenlijk zijn.

— Ja, Gus.

— En braaf.

— Ja.... a.... Franssie.

Arme Wouter!

— En daar je zei, dat je geen zakgeld krijgt....

— Ja, Wouter, en weet je, omdat onze pa zo fatsoenlijk is.... als het winter wordt kan je het zien, dan gaat-i rond met een weesjongen....

— Ja, en-i schelt aan al de deuren. Nu, daarom zijn we bang dat je....

— Dat je....

— Die gulden....

— Die gulden, weet je?

— Dat je 'm niet....

Dat je 'r niet eerlijk aankomt.... dàt is het, zei Fransje, die een tweede pepermuntje uit zijn zak haalde en in de mond stak, tot versterking zeker na dat beslissend woord.

Het was er uit! Arme, arme Wouter!

— En daarom, Wouter, willen we niet met je meedoen. Maar *gelijk* delen.... dat is afgesproken!

— Ja, gelijk delen, riep Gus. Je begrijpt....*wij* hebben al de moeite gehad en daarom....

De hallemannetjes waren knap. Gelijk delen: $\frac{20+2\times2}{3}=8$

Wouter ontving dus acht stuivers.

— Weet je, zei Gus, het is omdat onze pa diaken is.

— Ja.... en onze tabakspot.... al is het dan geen zilver, het gelijkt precies op zilver.

Op deze waarachtige historie grondt zich mijn geloof aan de buitengewone fatsoenlijkheid der Hallemannetjes en ik hel over tot de mening, dat dit fatsoen eigenlijk niets was dan een uitvindsel van Wouters moeder, omdat ze „nauw behuisd" was. Het is de vraag of zij ooit zo bijzonder fatsoenlijks in die kinderen zou ontdekt hebben, als ze kans had gezien Wouter met wat nut te gebruiken in het huishouden.

IV.

Hoe het zij met die principe-barende vruchtbaarheid van de nauwte, Wouter kende de vrucht, al was-i niet zo wijsgerig ingelicht omtrent de oorsprong. Over zijn laat thuiskomen bekommerde hij zich dus niet zó erg, als over de vreselijke straf die hem wachtte als men z'n nieuw testament met gezangen zou missen. Hij was teruggekeerd van z'n uitstapje in de Abruzzen, en bij zijn terugkeer in Amsterdam viel hem de herinnering aan zijn boosheid — of liever het voorzien van de straf die er volgen zou op die boosheid — drukkend zwaar op het gemoed.

Er zou weinig overblijven van wat wij geweten noemen, als we de noodzakelijke gevolgen van het bedreven kwaad konden wegdenken.

Maar Wouter troostte zich met de bedenking, dat-i ditmaal geen vingerhoed had weggemaakt, zoals laatst. Men zou het Nieuw-Testament niet gauw missen, dacht-i, omdat de Zondag nog vèr was, en in de week zou er niet naar gevraagd worden.

Nogeens: het was geen vingerhoed, geen breipen, geen suikerpot, of zoiets van dagelijks gebruik....

Toen onze held thuiskwam, verstopte hij de vette *Glorioso* achter de latafel van Leentje, van dezelfde Leentje die na de poortsprong zijn broekje herstelde, dat zo gaapte aan zijn knie, zodat zijn moeder het nooit geweten heeft.

Ja, ze is ten grave gedaald zonder kennis aan die gescheurde broek.

Leentje had de scheur geheeld. Dat is de waarheid. Zo heelde ze meer breuken en ontving daarvoor zeven stuivers in de week en des avonds een boterham.

Lang na Habakuk, dacht Wouter nog meermalen aan haar deemoedig: „goedenavond, juffrouw. Goedenavond, mijnheer en jongejuffrouwen. Goedenavond, Wouter".... en de rest.

Want Wouters moeder heette „juffrouw" om de schoenmakerij. De jonge-juffrouwen, waren zijn zusters, die dansen geleerd hadden. En zijn broer was „mijnheer" sedert diens benoeming tot derden ondermeester aan de stads-tussenschool.[1]) Hij had toen verlengstukken aan zijn buis gekregen om ontzag in te boezemen aan de schooljeugd, en „Stoffel" paste toen niet langer, meende Wouters moeder. Maar dezen noemde Leentje eenvoudig Wouter, omdat-i nog maar een kleine jongen was. Ook was hij haar drie stuivers schuldig, of eigenlijk zes en twintig duiten, die hij haar nooit heeft teruggegeven, want toen hij, jaren later die schuld wilde afdoen, waren er geen duiten meer en Leentje was ook dood.

Dit speet hem zeer, want-i had veel van haar gehouden. Ze was foei-lelijk, nogal vuil en bovendien wat onrecht van leest. Ook beweerde Stoffel de schoolmeester, dat zij een boze tong voerde. Ze zou namelijk hebben oververteld, dat-i bessen met suiker had gedronken in *de Nederlanden.*

Ik wil dit wel geloven, maar wat kan men verlangen voor zeven stuivers en een boterham? Ik heb hertoginnen gekend

---

[1]) Die zogenaamde tussenscholen zullen nu wel niet meer bestaan. Het waren inrichtingen van onderwijs voor niet zéér arme kinderen, maar toch voor dezulken wier ouders niet bij machte waren het volle schoolgeld te betalen. Of men op zo'n school nog minder leerde dan bij een *Msjeu,* weet ik niet.

van ruimer inkomen en toch niet aangenaam in de omgang.

Dat Leentje scheef was, kwam van het aanhoudend naaien. Ze hield het ganse gezin „heel" en verstond de kunst om een broek, twee buisjes en een lakense pet te maken uit een duffelse jas en toch schoten er nog lappen over voor de *sous pieds*, die Stoffel nodig had voor zijn examen als sekondant naar de Kaap. Dat niet lukte, door een fout in Euklides.

Niemand buiten Wouter was tevreden met Leentje. Ik denk, dat men bang was haar te bederven door te grote zachtzinnigheid. De „jonge-juffrouwen" spraken gedurig van „stand" en „dat ieder op zijn plaats moest blijven." Dit gold hààr. Leentje's vader namelijk was 'n schoenmaker geweest die achterlapte en de vader van de jonge-juffrouwen had een winkel „gedaan" waarin hij schoenen verkocht die uit Parijs kwamen. Dit maakt een groot verschil. Want het is deftiger iets te verkopen, dat gemaakt is door een ander, dan zelf wat te maken.

De moeder meende, dat Leentje wel wat zindelijker wezen kon. Dat juist gemeend was. Maar ik kom weer terug op de prijs en de moeilijkheid van het wassen, voor iemand die geen tijd, geen zeep, geen ruimte en geen water heeft. Duinwater was er nog niet en al was het er geweest, het zou toch niet doorgedrongen zijn tot Leentje.

Stoffel beschuldigde haar van die verkeerde val in zijn hemdsboordjes, „die zo nadelig werkte op het respect" en klaagde, dat ze hem altijd zo mal aankeek, als-i „heren had".

Dat „heren hebben" was een *privatissimum* over de leerwijze van Prinsen, die nog niet was uitgevonden, maar door Stoffel werd voorgevoeld. Leentje bracht thee bij die zaak en was eenmaal niet geslaagd in het wegbijten van een lach, toen ze Stoffel zijn naam hoorde spellen en uitvaren tegen het onkiese ouwerwetse „esse té" dat dan ook lelijk is.

En dan, die bessen met suiker!

V.

Aldus had ieder zijn grieven tegen het arme Leentje. Maar Wouter hield veel van haar en was met niemand buiten haar in huis gemeenzaam, misschien wel omdat de anderen niet van hèm hielden en hij dus wel genoodzaakt was, of genoopt althans, zijn troost te zoeken bij haar. Want alle aandoening zoekt een uitweg, en er gaat niets verloren, evenmin in de zedelijke als in de stoffelijke wereld.

Wouters moeder noemde hem: „die jongen." Zijn broers — er waren er meer dan Stoffel — beweerden, dat-i vals en gniepig was, omdat hij weinig sprak en niet van knikkeren hield. Maas àls-i wat zei, verweet men hem een geheel onbewezen verwantschap met de kat van koning Salomo. De zusters verklaarden hem voor „sleets" of „sleetsch." Ik weet niet hoe ze het spelden, omdat ik het alleen heb van horen zeggen. Maar bij Leentje kon onze Wouter altijd terecht. Zij troostte hem en vond het schande, dat men niet meer „werk maakte van 'n jongen als hij." Ze scheen dus te hebben ingezien, dat-i niet een kind was als een ander. En dit vind ik ook. Anders zou ik niet de moeite nemen zijn geschiedenis te vertellen.

Tot kort na de expeditie naar *Ouwenbrug*, Hartenstraat en Aspoort, was Leentje Wouters enige vertrouwde. Haar liet-i de verzen lezen die versmaad waren door lange Ceciel. Haar klaagde hij zijn smart over de onrechtvaardigheid van meester Pennewip, die hèm „redelijk" gaf en „uitmuntend" met een krul aan 't roodharig Keesje. Aan Keesje, die geen „som" alleen wist te maken en altijd steken bleef in de hollandse graven.

— Arme jongen, zei Leentje, je hebt wel gelijk. Ze kwamen in het huis van Beieren.. ..Het is wel schande! En dat om een duit op het pond.

Zij beweerde namelijk, dat Pennewip goedkoop vlees kreeg van Keesjes vader die slachter was en dat er alzo knoeierij plaats had met die graven en hun gedurig verhuizen.

Later heeft Wouter haar verdacht van vrome leugen op dat punt omdat Pennewip, wel beschouwd, er niet uitzag als

iemand die misbruik maakt van biefstuk. Maar in die dagen nam hij de lichtvaardige verdenking van 's mans eer gretig aan, als pleister op de zijne die gekrenkt was door Keesjes voorzitterschap. Want waar onze eer in 't spel is, of wat we daarvoor houden, geven we minder om die van 'n ander.

Of als zijn broers hem plaagden met een sarrend „professor Wouter".... of, als de zusters op hèm de schuld wierpen van dat „mal gekrabbel op het behangsel".... of, als zijn moeder hem strafte voor dat opsnoepen van de rijstebrij die gister overschoot en nog juist zo goed zou geweest zijn voor morgen.... dan was het altijd Leentje die Wouters gemoed in evenwicht bracht op dezelfde handige manier als ze de winkelhaak in zijn kleren onzichtbaar maakte met een onnavolgbaar „heen-en-weertje".

O, lelijke vuile scheve kwaadtongige Leentje, wat heeft Wouter je lief gehad! Wat al troost straalde hem tegen uit je koperen vingerhoed, wat al bemoediging lag er in je maasbal, wat een zalving in je liefderijk:

— Daar heb je-n-'n naald en een draad en een lappie.... naai een zakje voor je griften, mijn jongen en vertel me nog eens van al die graven die gedurig overgingen van het ene huis in het ander.

VI.

Ik weet niet welke profeet onzen Wouter werd ingegeven tot straf voor het wegmaken van zijn bijbeltje. De huisdominee kwam er bij te pas en de man was puur ontsteld over zoveel boosheid. Juffrouw Laps, die op de ondervoorkamer woonde, had er ook van gehoord. Ze was zeer godsdienstig en beweerde dus, dat zo'n jongen opgroeide voor de galg, want:

— Men begon met een bijbel, zei ze betekenisvol, en eindigde met wat anders.

Niemand evenwel heeft ooit kunnen te weten komen wat dan toch dat *andere* wel wezen zou, als men begonnen was met een bijbel. Ik denk, dat zijzelf het niet wist en dat ze het maar zo zeide om de mensen in de waan te brengen, dat ze

veel levenswijsheid bezat en meer van de zaken verstond dan zij uiten wilde. 't Is mij wèl, schoon ik niet houd van wijsheid, die zich niet openbaart in verstaanbare woorden, en als het mijn zaak geweest was, zou ik juffrouw Laps de duim tussen de deur gezet hebben.

Stoffel hield een napreek, waarin-i aanvulde wat huisdominee vergeten had. Hij sprak van Koran, Dathan en Abiram, die iets dergelijks misdaan hebbende als Wouter, daarvoor waren gestraft met een ontijdige begrafenis. Ook zeide hij: „dat de eer van de familie op *d'ouwenbrug* was verloren gegaan, dat hij, als „enige" oudste zoon van een onbesproken weduw, en als derde ondermeester op de stadstussenschool, verplicht was zorg te dragen voor de eer van het huis....

— Van Beieren, zei Leentje zacht.

....dat een huwelijk of *een andere conditie* voor de meisjes kon afspringen door Wouters schuld, want dat niemand zou willen te doen hebben met meisjes, die.... in het kort, Stoffel beweerde „dat het schande was en dat-i de ogen neersloeg voor ieder die kennis droeg van het feit. Hij had duidelijk bemerkt, dat „de jongens" er ook al van wisten, want Lodewijk Hopper had de tong tegen hem uitgestoken."

En eindelijk: „dat-i bevreesd was over de Nieuwmarkt [1]) te gaan, omdat die hem zo onaangenaam herinnerde aan de vreselijke voorspelling van juffrouw Laps omtrent Wouters toekomst."

Daarop volgde nog iets over die Koran, Dathan en Abiram, waarop de gehele familie uitberstte in gehuil, omdat het zo bijzonder treffend was.

Wouter troostte zich met de gedachte aan Glorioso en als er gesproken werd van „dat andere" dat komen zou volgens juffrouw Laps, droomde hij van zijn huwelijk met de schone Amalia wier sleep gedragen werd door zes pages. Juffrouw Laps zou zeker vreemd hebben opgezien, als ze die uitlegging

[1]) Op die markt namelijk werd gegeseld, gebrandmerkt en gehangen in die dagen.

van haar ingeslikte climax ware te weten gekomen.
Het spreekt vanzelf, dat alle pogingen om onzen held te be- wegen tot het openbaren der wijze waarop hij het ontvangen geld had besteed, ijdel waren. Men moest daarvan afzien, na het vruchteloos aanwenden van alle gebruikelijke midde- len. Water en brood, water en geen brood, brood zonder water, water noch brood, huisdominee, Stoffel, Habakuk, juffrouw Laps, tranen, slaag.... alles tevergeefs. Wouter was er de jongen niet naar Glorioso te verraden. Dat had-i juist zo lelijk gevonden in dien Scelerajoso, die dan ook slecht afspeelt, zoals we gezien hebben.

Zodra het hem was vergund te wandelen met de Halle- mannetjes d.z.b.f. waren, ijlde hij naar de brug buiten de aspoort, om zijn boeiende lektuur voort te zetten en hij her- haalde dit tot het rampzalig ogenblik waarop-i moest af- scheid nemen van zijn held, die op het laatste blaadje als berouwhebbend generaal-majoor sterft in de armen van de deugdzame Elvira.

Toen Wouter zijn boek had teruggebracht in de Harten- straat, werd zijn blik aangetrokken door amandeltaartjes bij een banketbakker op de hoek. Hij handelde met Glorioso als de Atheners met Kodrus: niemand was waardig zijn held op te volgen en binnen weinig tijds was het overschot van het Nieuw-Testament veranderd in maagbedervend gebak. Dat ook weer veranderde.

Wat het aantal der „gezangen" betreft in het saldo, dat Wouter restte na zijn Italiaanse reis, ze leverden zeer eigen- aardig de vaste stof tot een drietonige mondharmonica die oren en ziel scheurde en weldra door meester Pennewip werd gekonfiskeerd als storend voor de schoolrust.

VII.

Pennewip was een man van de oude stempel. Zo althans zoud-i ons nu voorkomen, als we hem voor ons zagen in zijn grijze schooljas, dijvest, korte broek met gespen en dat alles gekroond met een bruin pruikje, dat-i gedurig heen en weer trok en dat in het begin der week altijd zo krulde als er geen

regen aan de lucht was. Want krullen kunnen geen nat verdragen en Zondags kwam de man met het ijzer.

Doch dat ouderwetse is misschien maar denkbeeldig. Wie weet of-i niet modern was in zijn tijd en hoe spoedig men hetzelfde van ons zal zeggen. Hoe dit zij, de man heette *meester*, zijn school was een school en geen *instituut*, wat dan ook de zaak minder goed uitdrukt en ik vind het een vreemde manier van vooruitgang, de dingen anders te noemen dan ze werkelijk heten. Op zijn school, waar volgens de naïve gewoonte van die dagen, jongens en meisjes door-een zaten, leerde men — of kón men leren — lezen, rekenen schrijven, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, wollen-naaien, breien, merken en de godsdienst. Dat alles was aan de orde van de dag, maar wie uitmuntte in aanleg, ijver of gehoorzaamheid, kreeg nog bovendien onderricht in het verzenmaken, een kunstje waarin Pennewip veel liefhebberij had.

Hij maakte de jongens „klaar" tot het „aannemen" toe en met behulp van zijn vrouw voerde hij de meisjes op tot een merklap met een rood vader-ons op zwarte grond, of een gespietst hart tussen twee bloempotten. Dan waren ze volleerd en des verkiezende klaar om grootmoeders te worden van onze tegenwoordige burgerstand.

Van natuurkunde was geen sprake in die tijd. Dit punt laat trouwens ook in onze dagen veel te wensen over. Dat jammer is. Want het is een kind nutter te weten hoe het koren groeit, dan het te kunnen toespreken in vreemde taal. Maar het zou kunnen samengaan.

Buiten het verzenmaken bereed meester Pennewip nog een stokpaardje, dat hem boven ieder ander aanspraak gaf op een troon. Hij was bezeten door de verdeelwoede, een ziekte die aan weinigen bekend is omdat ze maar zelden en niet dan sporadisch voor komt. Ik heb die ziekte nooit goed begrepen, maar alle onderzoek naar de eerste oorzaak opgegeven zodra ik inzag dat het moeilijk omgaan is met stokpaardjes uit de stal van 'n ander en zal me dus bepalen tot de korte beschrijving van Pennewip's onschuldig dier. Hij bracht al wat-i zag, waarnam of ondervond, tot familiën, *genera*, klassen, *species* en onderdelen en maakte alzo de hele maatschappij

tot een botanische tuin waarvan hij de Linnaeus was. Hij beschouwde dit als de enige wijze om te geraken tot een heldere blik in de einddoelen der schepping en tot de verklaring van alle duisterheden in en buiten de school. Ja, hij ging zover, te beweren, dat Wouters Nieuw-Testament weer zou te voorschijn gekomen zijn, als juffrouw Pieterse maar had kunnen opgeven tot welke klasse de man behoorde, die het gebonden had in zwart sjagrijn. Maar dat wist ze niet.

Wat mij aangaat, ik zou niet eens gesproken hebben over Pennewip's verdeelzucht, als ik niet kon van zijn arbeid gebruik maken om mijn lezers enig denkbeeld te geven van de kring waarin de held mijner geschiedenis zich bewoog, even als ik gezegden Pennewip ongestoord zou hebben laten onderricht geven in verzen maken — dat *après-tout* niet verboden is — wanneer ik niet voorzag weldra een paar gedichten van zijn leerlingen te zullen nodig hebben tot plaatselijk kleursel.

Na de gewone hoofdafdelingen van bezield en onbezield — waarbij de goeie man stoutweg de mens een ziel gaf — volgde een stelsel, dat er uitzag als een pyramide, waar God met engelen, geesten en verder toebehoren, bovenop stond terwijl de oesters, polipen en mosselen op de basis rondkropen of stil lagen naar verkiezing. Terhalverhoogte stonden de koningen, schoolopzieners, burgemeesters, wethouders en dominees-doctoren in de H. Godgeleerdheid. Daaronder, professoren en kooplieden die niets zelf maken. Vervolgens, doctoren in wereldse dingen — mits tweepaardig — advokaten en ongedokterde dominees, kolonels van de burgerwacht, de rector van de latijnse school, en zo voort. Wijsgeren — maar ze moesten een *stelsel* hebben — dokters met één paard en dichters kwamen later. Heel laag daaronder en vrij nabij de mosselen, had-i de zevende onderafdeling der IIIe klasse van de burgerstand en in die buurt hoorde mijn held thuis.

Burgerstand, IIIe klasse, zevende onderafdeling.

Burgermensen „op kamers" wonende.

a) Vrije opgang. Drie ramen. Twee verdiepingen met achterkamers. De jongens slapen alleen, maar kleden zich in gezelschap van de meisjes. Kraamschut. Leren Frans en

reciteren de Kerstnacht. *De meisjes heten* Lena, Maria, *soms — maar zelden —* Louise. *Ze borduren en zeggen: U. De jongens op een kantoor. Houden meid, naaister en een „mens voor het grove werk." De was nat thuis. Lezen preken van* v. d. Palm. *Zondags rookvlees, schoon linnen en likeur na de koffie. Godsdienst en fatsoen.*

b[1]*) Altijd nog drie ramen. Eén verdieping. Boven wonen buren die „tweemaal schellen"* (Zie b[2].) Leentje, Mietje, Jansje, Louise *komt minder dikwijls voor. De onderdeur wordt opengetrokken met 'n touw dat glimt van lange dienst. Slapen in één kamer. Kraamschut. Meid „halve naaister" en een „mens". Zondags kaas, geen likeur, maar overigens godsdienst en fatsoen als-boven.*

b[2]*); Tweeschellige buren. Nagenoeg als boven. Zonder meid maar met 'n „mens." Naaister, kaas en schoon linnen van tijd tot tijd, maar zelden. Godsdienst als boven.*

c) Tweede verdieping. Twee schuiframen. Kleine achterkamer die inspringt om de binnenplaats. Het hele gezin slaapt in twee bedden. Van kraamschut geen spoor. De jongens heten Louw, Piet *of* Gerrit *en gaan „op" horlogemaken of letterzetten. Soms naar zee, maar zelden. Gedurig twist met de buren over die verstopte gootsteen in het portaal. Overigens godsdienst als boven. Hebben kennis aan „heel fatsoenlijke mensen". Lezen den Haarlemmer samen met III, 7, b;* (Pp.) *Geen meid of geen „mens" maar een naaister van zeven stuivers en een boterham.*

Daar zijn we aangeland bij juffrouw Pieterse.

De lezer weet nu vrij juist wat-i te denken heeft van Wouters omgeving en begrijpt waarom ik zijn gezichtje stadskleurig noemde, toen we hem voor 't eerst zagen in de hartenstraat.

VIII.

Het was Woensdag. Er zou een „avondje" wezen bij de Pietersens. Juffrouw Laps was gevraagd en ook de juffrouw boven de melkkelder, wier man „aan de beurs" was. Voorts vrouw Stotter die zo lang gebakerd had „maar altijd heel in

't fatsoenlijke". Dan de weduwe Zipperman, „die 'n dochter getrouwd had met iemand van assurantie, of het kadaster, of zo iets." Voorts de juffrouw van den koekbakker. Dat kon niet anders, want het was „zo opvallend als men allerhande en janhagel liet halen zonder haar mee te vragen". Dan de juffrouw van onder-achter, die wel niet komen zou, dacht men, maar men wou graag de minste wezen na dat gekibbel over het gebroken glas." En kwam ze nu niet, dan was het ook *uit*, zei juffrouw Pieterse. Ja, dan zou het uit wezen met de juffrouw van achter-onder. Ik zal nu maar terstond zeggen, dat ze niet gekomen is en dat het dus met die juffrouw *uit* was.

De kleinere kinderen zouden vroeg naar-bed, met de belofte van een kop koude saliemelk aan het ontbijt, „als men ze dan de hele avond niet hoorde". 't Is ook lastig de kinderen te „horen" als men een avondje heeft. Wat voor hóórt, moet voor gáán. Wouter kreeg vergunning om te wandelen met de Hallemannetjes, d. z. b. f. waren, hij moest thuiskomen tegen acht uur, werd er gezegd, maar op een toon die hem deed voelen, dat-i niet zou bekeven worden als hij ditmaal wat langer uitbleef. Laurens, die natuurlijk op het letterzetten was en gewoonlijk 's avonds tegen zeven uur thuis kwam, was groot genoeg om van de partij te wezen, maar hij moest beloven stil te zitten en te bedanken bij het tweede kopje. De grote meisjes hoorden er bij, dat sprak vanzelf — ze hadden de belijdenis en de merklap achter de rug — en Stoffel zat voor. Hij zou de heren te woord staan als die tegen tienen de juffrouwen kwamen halen en 't gezelschap vermaken met vertellingen over Mungo Park en de bepalende lidwoorden, waarin-i zo bijzonder sterk was.

Leentje zou blijven tot de „mensen" er waren, wijl het anders voor de jonge-juffrouwen zo lastig was telkens de deur open-te-trekken. Ook kon ze wat helpen aan 't wegzetten van de latafel en aan al het geredder, dat onafscheidelijk is van een avondje. „Maar ze moest wat vlugger wezen, of anders deed men 't waarlijk liever zelf."

Het oudste der meisjes, juffrouw Truitje, zou voor de saliemelk zorgen. Pietje had de boterhammen tot haar aan-

deel en Mijntje de bestellen, „maar ditmaal moest er wat meer boter in, omdat ze laatst zo droog waren."

Het zou allerprettigst wezen „als nu juffrouw Laps maar niet altijd het hoogste woord voerde, want dat was nog al haar zwak". Ook was het te hopen dat de weduwe Zipperman wat minder opsneed van haar schoonzoon, omdat zo-iets toch vervelend wordt op 't laatst. En de juffrouw boven de melkkelder „mocht ook wel wat bescheidener wezen, want ze had niet altijd in een *toehuis* gewoond, en een *winkel* was geen schande, en *op-kamers-wonen* ook niet.... here, neen!" Ook kon niemand weten waar-i toe komen zou.

Niemand begreep ook waarom de juffrouw van den koekbakker altijd zoveel Franse woorden gebruikte, dat niet te pas komt in de burgerstand, „en als ze-n-'t weer doet, Stoffel, zeg jij dan ook maar iets wat ze niet begrijpt. Dan zal ze toch zien dat wij óók geen volk van de straat zijn en dat wij óók weten hoe het hoort." — En „dat de juffrouw van onderachter niet komt, raakt me niet, ging juffrouw Pieterse voort, het raakt me volstrekt niet. Ik ben niet om haar verlegen.. vier.... vijf.... dààr kan Louw zitten, dan moet-i z'n benen maar vóór zich houden.. en dààr een stoel.... ja, zó.... Het is heel goed dat ze niet komt, het was toch te vol geworden.. Leentje, ga aan je werk en snuit je neus.... of neen, ga 'ns even naar juffrouw Laps, en vraag of de juffrouw m-n-'n paar krukjes wil lenen, zonder leuning, weetje.... omdat die stoelen.. zie je, tegen de schoorsteen dat schuift niet in.. ja, vraag een paar krukjes aan de juffrouw en zeg aan de juffrouw dat het voor mij is en dat ik de juffrouw wacht tegen zevenen.... maar doe 't kompliment aan de juffrouw en snuit je neus."

Juffrouw Pieterse hield niet van persoonlijke voornaamwoorden. Het was zo onbeleefd, vond ze.

* * *

Wouter was die middag reeds vroeg uitgegaan naar z'n brug, die ditmaal wat minder overbodig was dan gewoonlijk. Want, na de regens van de vorige dag was er ditmaal wezenlijk water in de sloot en in dat water zelfs beweging zodat de kleine strootjes die hij gedachteloos of vol gedachten — wat

bijna hetzelfde is — daarin wierp, werden meegevoerd naar de poel, waar de balken lagen die gezaagd moesten worden door de beide molens *„d' Morgenstond"* en *„den Arend"*, welke sedert enige weken getuigen waren van Wouters gedroom.

Na *Glorioso* namelijk, en de onmogelijkheid om dat boek waardig te vervangen, was-i in de namiddagen die hij vrij had, onwillekeurig weergekeerd naar de plek waar-i kennis had gemaakt met de boekerige romanwereld en hoe grof ook de kleuren waren van het eerste beeld uit die wereld dat zich aan hem voordeed, ja, misschien juist óm de grofheid van die kleuren, hij voelde zich daardoor zó aangetrokken, dat-i zichzelf heel veranderd voorkwam en niet meer begreep hoe hij ooit zijn genot had kunnen zoeken in die taartjes op de hoek.

Een vreemd verschiet had zich voor hem ontsloten. Hij droomde van dingen waaraan-i geen naam kon geven, maar die hem bitter ontevreden maakten met zijn werkelijke toestand. Hij wilde graag alles doen wat voorgeschreven is om in de hemel te komen, maar het bidden zou zoveel beter gaan, meende hij, in een grot met kaarsen. En wat het eren van zijn moeder betrof, waarop deze altijd zo aandrong.... waarom had ze geen sleep, zoals die gravin! Hij had zijn bijbel niet moeten verkopen.... dat is waar.... ook zou-i 't nooit weer doen, dit had-i vast beloofd.... maar dan behoorde hij toch ook een kistje te hebben met dukaten, en een veer op zijn muts, zoals in het boek stond. Ook verveelde hem zijn broer Stoffel, en zijn zusters, en juffrouw Laps, en huisdominee, en alles. En hij begreep niet waarom de hele familie niet naar Italië ging, om daar een behoorlijke roverij op te zetten. Maar Pennewip hoefde niet mee, dacht-i en Slachterskeesje ook niet.

Het zou hem benieuwen wat er gebeuren zou met zijn vers....

Alle Woensdagen namelijk leverden de leerlingen die het minst ondeugend waren geweest en daarom waard gekeurd werden mee te dingen naar de lauwer der eer, een gedicht op een onderwerp — dat de meester had opgegeven. Wouter

had ditmaal *„de deugd”* tot zijn deel gekregen, niet zonder toespeling op zijn vroegtijdige verdorvenheid, en de wenk, dat die dichtoefening mocht dienstbaar wezen aan zijn zedelijke verbetering. Maar Wouter had al zo dikwijls op de deugd gerijmd en hij vond dit onderwerp zo droog, zo uitgeput, zo vervelend, dat-i de vrijheid had genomen iets anders te behandelen en wel wat hem het naast aan het hart lag, de roverij.

Hijzelf was, als alle schrijvers — en mensen — zeer ingenomen met zijn werk. Hij hield zich overtuigd, dat de meester dit ook wezen zou en hem om-den-wille der voortreffelijke uitvoering de afwijking van de deugd vergeven zou. Het vers zou zeker naar den burgemeester worden gezonden, die er kennis van geven zou aan den Paus, waarna deze Wouter tot zich zou roepen en hem aanstellen als hoofdrover.

Zo droomde hij en wierp zijn strootjes in het water. Ze dreven langzaam voort en verdwenen tussen de groenbemoste balken. Onwillekeurig begon Wouters verbeelding verband te scheppen tussen de richting der strootjes en zijn indrukken. Daar ging de gravin met haar sleep, maar ze haakte aan de kant en bleef steken in de modder. De kuise Amalia had geen beter lot en raakte verward in het kroos. Nu Wouterzelf: hij naderde Amalia's kroos en juist toen-i hoopte haar te redden uit haar gevangenschap, of die te delen zo het behoort, werd-i opgeslokt door een eend. Die daaraan zeer verkeerd deed. Want het was Wouter's laatste strootje en in het geklapper van de molen hoorde hij duidelijk Amalia's verwijtend geklaag:

Warre, warre warre, wou,
Waar is warre, warre wou....
Wouter die me redden zou?

Dit maakte hem verdrietig en hij kon zich niet weerhouden een steen te werpen naar de eend die door zijn gulzigheid oorzaak was van Amalia's twijfel aan zijn riddereer.

De eend koos de beste partij en vertrok, na Wouter te heb-

ben uitgescholden zo goed hij kon. Maar de molens schenen zich niet te storen aan de gebeurtenissen van die middag en klapperden dapper voort.

Wouter hoorde in hun gekraak en gezaag allerlei liedjes en vergat weldra Amalia en den Paus, om te luisteren naar de vertellingen die ze hem deden. Om den lezer niet te brengen in de verkeerde mening, dat er iets bijzonders was in die molens, haast ik mij te zeggen, dat ze knarden en knersten juist als andere houtzaagmolens en dat alles wat Wouter meende te horen en te verstaan, niets anders was dan de weerklank der aandoeningen in zijn eigen gemoed.

Het gebeurt meermalen, dat we geloven iets gewaar te worden van buiten, wat voortkomt uit onszelf en even dikwijls menen wij zelf iets te hebben uitgedacht, dat eigenlijk afkomstig is van een ander.

Dit is een soort van buikspraak die dikwijls aanleiding geeft tot ongenoegen en vijandschap.

— Wie het snelste draait? Wel.... me dunkt.... neen.... gelijk beginnen.. zó! Neen, de *Arend* was vóór! Nogeens.. nu! Och, weer verkeerd!

Wie nu 't eerst boven is.... neen, dat gaat niet.... nog eens van die wolk af. *Morgenstond*, pas-op.... weer mis! Ik kan er geen oog op houden.... wat een gedraai!

Zo, ben je moe? Ik wil het wel geloven!

Als ik eens op zo'n wiek zat.... ik zou me goed vasthouden.... wat zou de molenaar gek kijken!

Waarom heet je *Morgenstond?* Heb je wat in de mond? En.... *Arend*.... kun je vliegen? Wil je mij meenemen? *Ik* zou wel willen.... wat een ruimte daarboven.. en geen school!

Hoe is toch de eerste school begonnen? Wat was er het eerst.... een school of een meester?

Maar die eerste meester moet toch op school geweest zijn.... en de eerste school moet toch een meester gehad hebben....

Of zou de meester vanzelf....

Vanzelf? Neen, dat kan niet. Kun je draaien vanzelf? Door de wind? Kun je omkeren, anders-omdraaien vanzelf?

Doe het eens, *Arend....* toe! Krijg de *Morgenstond...* gauw, gauw.... pak 'm beet.... mooi!

Nu weer alléén, laat los.... los.... goed zo!

Nu weer samen.... *karre, karre, kra, kra....* steek=uit je armen.... neem me mee.... wil je niet? Goed, *Arend!* Zet je hoed op.... wat fladderen die linten.... hoe heet je? *Warre, warre, warre, wou....* Ik kon het niet helpen.... het was die eend. Zeg, hoe heet je? *Fanne, Fanne, fan, fan....* heet je *Fan?* En jij, *Morgenstond,* hoe is je naam? *Sine, sine sine si....* wat is dat voor een naam, *si?* Nu tegelijk, kom= aan.... samen .... zingt een liedje samen:

Fanne, fanne, fan, fan....
Sine, sine, si, si....
Fanne, sine, fanne, sine,
Fanne sine.... Fan .... cy....

Fancy.... wat meen je daarmee? Heet je *Fancy?* En.... wat is dàt.... heb je vleugels?

Ja, *„d' Morgenstond"* en *„den Arend"* waren ineengesmol= ten, hadden vleugels, en heetten Fancy.

Fancy nam Wouter op en voerde hem mee.

Toen ze hem weer neerzette op de brug, was 't al lang donker. Wouter schudde zich af als iemand die nat is, wreef zich de ogen uit en ging naar huis. We zullen later zien wat hem daar wachtte, doch moeten daartoe een paar uren terug= gaan en ik hoop dat de lezer niet te *collet monté* is tot het aannemen van m'n uitnodiging op saliemelk van juffrouw Pieterse. Men bedenke, dat haar man niets zelf maakte en alles van Parijs kreeg.

In het voorbijgaan echter wenste ik een kort bezoek te brengen bij meester Pennewip.

IX.

De school was ledig en de banken zagen er uit alsof de leerlingen daarop al hun verveling hadden achtergelaten. De kaart van Europa keek verdrietig neer op de stapel schrijf=

boekjes, waarnaast de boutjes lagen[1]) die tot aan het tand=vlees waren afgeschreven op de streepjes en haakjes waar=mee sedert onheugelijke tijden de toegang wordt ontsloten aan alle geleerdheid. Wel prijkte nog die moeielijke breuken=som in al haar luister op het zwarte bord, maar toch, de school was geen school meer, de geest was er uit, het was een lijk.

Ja, de geest was vertrokken met de kinderen. Want dat dezen een grote hoeveelheid van dit artikel met zich omdroe=gen, zal den lezer weldra blijken.

Wij weten reeds dat het heden de grote dag was, waarop meester Pennewip de dichterlijke voortbrengselen van het genie zijner leerlingen keuren zou. Daar zat=i. Zijn veel=bewogen pruikje deelde in de aandoeningen die hem beziel=den bij het lezen der dichtstukken en we zijn onbescheiden genoeg over zijn schouders te zien, om op onze beurt bewo=gen te worden door indrukken van onwaardeerbaar kunst=genot.

Pruik: recht, en in rust.

„Trijntje Fop, *op haar muts.*
Ik heet Trijntje Fop,
En heb een muts op mijn kop".

— Niet kwaad.. maar.... laat zien — ja, zó is het beter — die beide laatste woorden verzwakken de indruk van het geheel door derzelver overtolligheid.

Meester haalde de beide verzwakkende woorden door, en

---

[1]) *Boutjes* heetten de ganzenpennen van de soort die op de scholen gebruikt werd. De betere soort noemde men, naar ik meen, schachten. Stalen pennen kwamen veel later en werden niet vriende=lijk ontvangen. Men kon er geen krullen mee trekken, een kunstje dat in Pennewip's dagen in hoge achting stond. Toen, en vooral ruim honderd jaren vroeger nog, schijnt de schrijfkunst een veel hogere rang bekleed te hebben dan tegenwoordig. In de *Belachelijke Jonkers* van Bernagie wordt het *mooie schrift* van een der mede=dingers naar de hand van een meisje in alle ernst opgenoemd onder de verdiensten die hem de voorrang waardig maken.

nu had Trijntje Fop heel eenvoudig de muts óp, zonder kóp. Ik mag die stijl wel.

Pruik: iets of wat links.

„Lukas de Brijer, *op het Vaderland.*

Vaderland, koek en amandelen
Ik ga in de maneschijn wandelen,
Koek, vaderland en brandewijn,
Ik ga wandelen in de maneschijn,
Vijf vingers heb ik aan de hand
Ter eer van 't lieve vaderland."

— Zangerig, zei meester, zeer zangerig! En er is diepte in die koek met brandewijn en het vaderland daartussen.

Pruik: rechts.

„Lijsje Webbelaar, *op het beroep van haar vader,*

De kat viel van de trappe,
Mijn vader verkoopt aardappe-
Len en uien".

— Oorspronkelijk.... maar dat doorsnijden van de aard-appelen keur ik af.

Pruik: links.

„Jannetje Rast, *op een windwijzer.*

Hij staat op een schoorsteen van binnen vol roet,
En wijst aan den wind hoe hij draaien moet".

— Dit is niet geheel juist.... want, wèl beschouwd.... maar als dichterlijke vrijheid kan het er door.

Pruik: vooruit.

„Grietje Wanzer, *op een rups.*

Het rupsje zonder schromen,
Springt rond op alle bomen."

— Beschrijvende dichtsoort. Er is stoutheid in de voor-stelling van die onbeschroomd rondspringende rups.

Pruik: **in rust.**

„Leendert Snelleman, *op de lente.*
In de lente is het heel aardig
In Mei is mijn broertje jarig,
Maar nu heeft hij wintervoeten,
Zodat wij de lente prijzen moeten,
Dan gaan wij samen kuieren,
En op paas, vacantie met eieren."

— 't Is jammer dat hij het rijm zo verwaarloost. Zijne denk=beelden zijn inderdaad ongemeen en goed ontwikkeld. Die overgang op de eieren is zeer eigenaardig.

Pruik: in de nek.

„Slachterskeesje, *lofdicht op den meester.*
Mijn vader heeft menigen os de doodsteek gegeven,
Maar meester Pennewip is nog in leven.
Soms waren zij mager en somtijds vet,
En hij heeft zijn pruik op zij gezet."

De pruik ging inderdaad op=zij en nogal héél ver.

Hm.... 't is zonderling.... wat zal ik daarvan zeggen?

De pruik ging over=stag naar de uiterste rechterzijde.

Wat heb ik met die ossen te maken?

De pruik protesteerde door enige indrukwekkende bewe=gingen tegen alle verwantschap met die ossen.

— Hm.... zou dat nu wezen wat de nieuwerwetse boeken=makers *humor* noemen?

De pruik werd neergehaald tot aan de wenkbrauwen, wat twijfel aanduidt.

Ik zal dien jongen eens onderhanden nemen....

De pruik kwam weer terecht op het zenith, om haar te=vredenheid uit te drukken over meester's voornemen om Slachterskeesje eens terdeeg onderhanden te nemen.

„Lukas de Wilde, *op de godsdienst.*
De godsdienst is een goede zaak,
En geeft het mensdom veel vermaak."

— Het gronddenkbeeld is juist en schoon, zei meester,

maar hetzelve had iets meer uitgewerkt behoren te worden. De pruik wipte duidelijk, dat ze dit ook vond.

„Truitje Gier, *op juffrouw Pennewip.*
Het pad der deugd wijst zij ons aan,
Wie zou niet gaarne medegaan?
En in verloren ogenblikken
Leert zij ons naaien, stoppen en stikken."

De pruik maakte een vreugdesprong en de krullen omhelsden elkaar. Meester kon niet nalaten zijn vrouw terstond deelgenoot te maken van Truitje Gier's ontboezeming, die opgeplakt en boven de schoorsteen werd gehangen, ter ere van zangster en bezongene.

Bij het volgend gedicht hing de pruik waterig, slap en schijnbaar onbewogen, maar de oplettende beschouwer had een hysterische geestvervoering kunnen waarnemen, in de trilling van haar krullen.

„Klaasje van der Gracht, *op God.*
Grootmachtig opperheer, verbazing, hoogverheven,
Met stof, en stergevoel van 't aards bazuingeschal!
Verbeelding, tijdsgewricht, Verzoening, juichend beven,
Wie zegt ons waar 't gewoel, een einde nemen zal?
Tot weêrklank van Genaê, met eng'len op de transen,
Gevaar van 't smalle pad, uit onbekend genot...
Een vader weegt zijn kind, met eeuw'ge kroonbalansen,
Zich spieg'lend in, en door, en op en onder God.
Laat vrij de zondeval, op onwaardeerbre wijzen,
Het zevenslotig boek, een zang van 't boos geslacht,
Nooit zal het sterflijk lied, bij nacht naar onder rijzen,

Dit vers is saamgedicht door Klaasje van der Gracht *van den katechiseermeester, boven den pottenwinkel, in de Peperstraat, oud dertien jaar, en ongevaccineerd ter ere der predestinatie waar de vliegende theeketel uithangt.*"

— Verheven! Als zijn vader hem dààraan niet geholpen heeft, is het verbazend! Dit is nu al des jongelings derde

gedicht op God en telkens heeft hij nieuwe denkbeelden over dat onderwerp. Hij groeit mij boven het hoofd.... het is verbazend!

Ook de pruik was verbaasd: ze verroerde zich niet.

„Louwtje de Wilde, *op de vriendschap.*
De vriendschap is een schone zaak,
En geeft het mensdom veel vermaak."

De pruik scheen niet tevreden. De godsdienst van Lukas de Wilde werd voor de dag gehaald en ter vergelijking neergelegd naast Louwtjes vriendschap.

— Hm.... zo.... het is mogelijk. Men ziet wel eens meer, dat één denkbeeld geboren wordt in twee hoofden tegelijk. Het kan wezen.... of zijn.

„Wimpje de Wilde, *op het hengelen.*
Het hengelen is...

— Hoe.... wat is dat?

Ja waarachtig, het stond er:

Het heng'len is een schone zaak,
En geeft het mensdom veel vermaak."

De pruik was in voortdurende beweging. Het scheen wel dat ze meehengelde.

Meester bladerde de nog oningeziene proeven door, zocht de voortbrengselen van de hele wilde-familie bijeen en.... jawel! Mietje de Wilde, Kees de Wilde, Piet en Jan de Wilde, allen verklaarden met eenstemmigheid dat godsdienst, vriendschap, hengelen, dromen, bloemkool en goochelen schone zaken waren die veel vermaak gaven aan het mensdom! Het was een stortvloed van schone zaken en vermakelijkheden.

Wat zou de pruik doen? Ze deed wat in de gegeven omstandigheden het beste was en meer kan men niet verlangen. Na het inzien der vruchteloosheid harer bemoeiingen om onderscheid te vinden tussen hengelen en vriendschap, goochelen en dromen, godsdienst en kool, hield ze zich alsof de

zaak haar niet aanging en bleef in het juiste midden, met een uitdrukking in haar krullen, of ze met verlangen uitzag naar het vervolg, als de lezer.

„Leentje de Haas, *op de Admiraal de Ruyter.*

Hij is op een toren geklommen,
En heeft daar touw gedraaid,
Toen is hij op zee gekommen,
En werd met roem bezaaid.

Hij wou 't er bij laten,
En heeft Saleh geveld.
Toen hebben de heren Staten
Hem aangesteld als held.

Toen is hij aangekomen
In 't roofziek Engeland.
Dat heeft hij zonder schromen
Belegerd en verbrand.

Hij heeft veel christenslaven
Met vrijheid overstrooid.
Toen hebben Neêrlands braven
Zijn glazen ingegooid.

Tot afschrik van verraders
Toen hij de zee bevoer,
Was zijn naam bestevader,
Zijn vrouw was bestemoêr.

Hij gaf de eer den Here,
En was als Christen groot.
Toen kreeg hij door zijn kleren
Een kogel, en was dood.

De pruik klapte toejuichend in de krullen. Ze scheen verheugd. Helaas.... de vreugde van zo'n pruik duurt niet lang! Ook de hare zou weldra.... maar wij willen de gebeurtenissen niet vooruitlopen. Spoedig, àl te spoedig zullen we haar zien....

„Wouter Pieterse, *Roverslied*...

— Hé.... wàt is dàt? En de deugd.... waar is de deugd?

Meester vertrouwde zijn ogen niet. Hij keerde het blad om en bekeek de achterzijde, of misschien de deugd zich daar verscholen had....

Helaas....helaas.. .. er was geen spoor van deugd te zien op Wouter's blaadje.

Arme pruik!

Ja, arme pruik! Want na te hebben ondergaan wat nooit een pruik onderging, na te zijn getrokken, geplukt, gehavend en gemarteld op een wijze die zelfs de verbeeldingskracht zou te boven gaan van de familie De Wilde, rukte meester Pennewip haar af, kneep ze tussen de krampachtig saamgevouwen handen, stamelde een kort: *heremensechristenzieligehemelsgoeiegenadigedeugdvanmeleven,* hoe komt-i er aan!.... plakte ze met een vuistslag weer op zijn schedel.... dekte haar toe met zijn eerwaardige driepuntje en vloog de deur uit als een bezetene.

Hij ging de weg op naar Wouter's woning, waar we hem weldra zullen zien binnenkomen, na vooraf behoorlijk onze plicht te hebben vervuld als geschiedschrijver van de gebeurtenissen die daar waren voorgevallen.

X.

— Heremens! dà-doeme plissier dat uwe der al bent. Leentje, sè-chou die stoel wech, en cheef ereis 'n tessie in die stoof.... toe as 'n meit, of 'k doe 't liever selif. En -oemaak je 't mens? Juffró-Laps k'mt ook, weetje! — Mijntje, denk 'm je deeg, en skei uit mê-kamme — ze ken niet f'n d'r hare blijve, die meit, as er folk is.... ga sitte, mens.... né, niet in die hoek.... 't tocht 'r so....

Het tochtte in die hoek niet meer dan in andere hoeken.

Maar.... vrouw Stotter was 'n „vrouw" en geen „juffrouw." Ze had dus geen recht op de ereplaats, want eens-vooral, een juffrouw gaat boven een vrouw, zo goed als een mevrouw gaat boven een juffrouw. Ieder moet op z'n plaats blijven,

vooral op bovenkamer III, 7, b^1 of c (Pp) waar de *préséance* nauwkeuriger wordt in acht genomen dan aan het hof te Madrid, ja zelfs met een angstvalligheid die het ceremoniemeesterschap op die hoogte der maatschappij, tot een hoofdbrekend werk maakt voor menige juffrouw Pieterse.

Ik zeg dit maar, om door het woord „hoofdbreken" ongezocht te geraken tot de opmerking dat ik zoveel moeite heb gehad met de juiste constructie der welkomstgroet van vrouw Stotter en dat ik niet zal kunnen overgaan tot het meedelen van haar antwoord, voor het afleggen van een bezoek op dezen of genen III, 7, b^1, (Pp).

En als het nu eens later iemand in het hoofd komt, vrouw Stotter te verheffen tot algemene baker van het hele mensdom, zal het dan niet vóór alles nodig zijn nauwkeurig te weten wat ze gezegd heeft, en hoe ze het gezegd heeft? Lieve mensen, moet het dan juist hebreeuws wezen, of plat-grieks, wat u aantrekt? Wat mij betreft, ik was mijn handen in onschuld en ga terstond naar de Noordermarkt.

Ik ben er geweest! Ziehier:

— Och me lieffe juffre Pieterse.... ik was so bedaan toe Louweris me kwam fraache. Want 'k sech al so teuche Wimpie, die musse maakt, weetje — né dankie f'r fuur. Strakkies, Pietje — 'k sech al so teuche Wimpie, hoe sou juffre Pieterse 't make, 'mdâ-'k in so lang nie fâ-je chehoort-ep, weetje — ja, lech 'm m'r neer, 't is m'n outje — je neemt ommes niet kwalik, dâ-'k m'r m'n outje heb omchedaan? —.... en doe zei Wimpie, omdâ-we net aan de was wasse....

Wat Wimpie daarop gezegd heeft, weet ik warachtig niet. Het „outje" van vrouw Stotter werd opgenomen en neergelegd aan 't voeteneind op de bedstee in de achterkamer, met last aan de kinderen die daar saamgepakt lagen, de benen niet uit te steken, om baker's „outje" niet te bederven.

— Wel mens, cha sitte.... ja, dâ's f'rons.... 't is tweemaal — Leentje, wâ-benje weer.... d'r wordt cheskelt, hoor je niet! — 't sel juffre Sipperman wese.. w'nt juffre Sipperman k'mt ook, weet je....

Ik weet alweer niet, of 't inderdaad juffrouw Zipperman was die gescheld had, en de lezer mag me verwijten dat ik

geschiedenissen vertel die ik zelf niet recht ken. Maar in het onzekere latende of het ditmaal juffrouw Zipperman was, of juffrouw Mabbel van den koekbakker, of juffrouw Krummel, „die een man op de beurs had" of juffrouw Laps.... neen, die hoefde niet te schellen, want ze woonde op de ondervoorkamer. Genoeg, vóór half acht was het hele gezelschap compleet en Stoffel rookte zijn pijp alsof het zo hoorde. Leentje was weggegaan zonder boteram. „Die zou ze morgen wel krijgen, omdat 't zo druk was vandaag en men kon niet alles tegelijk doen."

— En toe hebbe ze dadelik 'n andere chenome.... uwe weet wel.... die so'n flakki op 'r neus het.

— Och, 't is so'n chemaal met-i-meide.... zei juffrouw Pieterse. Toe, neemt uwe d'r noch eentje, en lâje nie nooie.... 't is een koekie f'n j'eiche deech.

— Friskuus, zei de koekbakkersjuffrouw, met een konijnenmondje, dat fatsoen beduidt.

— Kemän, of 'k sou denken dâ-je 't nie luste.

Dat mocht ze niet laten denken, want ze had het zelf gebakken.

— Dan mag 'k je nie riffesére, juffrouw Pieterse. Chobliseert en dankie wel.

— En uwé, juffre Laps, toe, mach 'k 'r j'eentje cheefe?

Juffrouw Laps koos janhagel.

— Skenkerissin, Trui! — Ja, fre Stotterl nou je hier bent, mô je meedrinken, 't wort je f'n harte chechunt, mens! — Pietje, feeg de tafel 'r's of.... só, as'n meit.... en cha nou'r's kijke na de kleintjes, en sech dâ 'k se nie hore mot. — Och, juffre Mabbel, 't is zo'n chedoe mettie kindere.... en hoe faart uwe's Sientje mette kinkhoest?

We l hebbe d'r nou 'n machenetisseur bijcheroepe, m'r 't wil nie vatte.... 't m'nkeert 'm an de kleêrfenjanse fâ de sonnebuul.

— Isset moooochelik.... wat 'n mens al beleeft! En w'nneer komt-i.... die kle.... klik.... kleer....

— Dat leit 'm an de sénewe, juffre Sipperman. M'r nou het-i d'r slaapmussie, en d'r hempie waar ze-n-in gezweet het, weet uwe, en nou sel 't chou komme, seit-i.

— Wel mens, wat sech=i! M'r oe chààt 't dan?
— Wel...... dan sel de sonnebuul 't seche, wâ=me doen motte.
Juffrouw Laps was er tegen.
— Ik déėj't niet, ik déėj't niet.... fô=cheen werelds choet! Want weetje wat *ik* sech? Ik sech maar, as Chot 't wil, d'n mô=je beruste, dâ sech *ik!*
— Ja, juffre Laps, m'r de juffr' uit de chrutterij het 't ook chedaan, en d'r kind is veel beter.
— Dat seit uwé, juffre Mabbel, maar *ik* sech dâ=se wat in d'r oochies het, wâ=me niet befalt....
— Wâ=dan, juffre Laps?
— Se kijkt onstichtelijk.. en ik houw 't f'r sonde.... en dàt sech *ik* maar. 't Benne allemaal m'r kunste die nie te pas komme.... en as Chot wil, mô=je beruste.
— Kom, Stoffel, prateris mee.... je sitter bij as de steene=man. Secheris 'n fersie op, of fertellis fâ=je school. Ja juffre Mabbel, i=ken 'n heel fers f'n buite, en dâ=ken=i opseche achtermekaar. En ook ken=i al de werrikwoorden f'n 't frou=welik cheslacht.
— Moeder, wäi=praat uwe fan, zei Stoffel onvergenoegd, uwe sietâ='k rook.
— Ja, ja, as je pijpie uit is, meen ik, mô=je=n's 'n werrik=woord opseche. — Je sou seche, w'r haalt de jong 't f'ndaan, juffre Sipperman. — Hoe is 't 'k weer, lobbes?.... ik sou beskonke chewees sijn, den hij sou beskonke chewees zijn — och heere, begrijp 't goed, mens, niet omdat=i dronke was, gut né, m'r 't kwam so te=pas in s'n werrikwoord, 't is 'm je slap te lachen, as=i bechint. — Skenkerissin, Trui en blaas es in de tuit.... d'r sit 'n blaatje foor.
Stoffel dreunde zijn vrouwelijk werkwoord op, met veel gevoel en de dames schaterden van lachen toen=i haar ver=telde, dat hij beschonken geweest was en dat zij het wezen zouden. Daarop werd de buurt over de hekel gehaald en de juffrouw van „onder=achter" kreeg haar deel. Dat spreekt vanzelf want ze was er niet.
De godsdienst en het geloof speelden een grote rol en juffrouw Laps gaf te kennen, dat ze van plan was een „oefe=

ning" optezetten omdat de tegenwoordige dominees wel wat los heenliepen over de zaak en niet goed in de hoeken veegden.

— Ik zeg maar, het staat in de Schrift dat 'n mens 'n mens is, riep ze, en dààr kom *ik* maar op. Men moet 't niet beter willen weten dan God-zelf. De zaligheid komt van de genade en de genade komt door 't geloof, maar als je niet uitverkoren bent dan hebt je de genade niet en je kunt niet geloven.... en dat is dan de reden dat je verdoemd bent, zieje! Ik zeg maar: dàt is zeker, zo goed als twee maal twee, zieje.... en daarom wou'k zo graag'n eigen oefeningetje houwen.... niet om geld of gewin.... here, neen.... maar om 'n zakduitje op kermis en nieuwejaar. Denk 'r'ns over juffrouw Mabbel.

Juffrouw Mabbel zei, dat haar man er tegen was, omdat-i graag 's avonds uitging en zij dan op de winkel moest passen. Bovendien: „'t kwam zo slecht uit met bakken. Niemand kon begrijpen wat dat 'n „werkelijk" beroep was.

— Uwé dan, juffrouw Zipperman, vindt uwé ook niet, dat 't wel gaan zou! Ik zou koffie-zetten en de zielen konden daar wat voor neerleggen in de schoteltjes.... want om geld is 't me niet te doen, gut né! We zouden beginnen met 't ouwe testement.... en dan.... oefening, weet uwé.... oefening weet u?

Juffrouw Zipperman wist het wel, doch haar schoonzoon van de assurantie — of van het kadaster — had gezegd, dat de dominees voor die zaak betaald werden en dat dus alle verdere oefening onnodige kosten wezen zou.

Die heren van het kadaster — of van de assurantie — zijn zo gek niet.

— Wat denkt uwe d'r van, juffrouw Krummel? Vindt uwe niet dat zo'n oefeningetje....

Juffrouw Krummel zei, dat ze zich oefende met haar man, als-i van de beurs kwam. Lapsje was nu wel genoodzaakt zich te wenden tot vrouw Stotter, schoon ze voelde, dat er iets derogerends in lag, zulke aanbiedingen te doen aan een „vrouw".

— Och, me lieve juffrouw Laps, als je-n'-ns zolang ge-

bakerd had als ik, zou je de lust wel vergaan. Daar heb je nou m'nheer Luttelmans van de Prinsengracht.... dien heb ik gebakerd.... en die zei altijd.... want ik heb altijd in 't fatsoenlijke gebakerd, weetje.... 't is 'n huis met hoge stoep, en in de gang stond zo'n klok, weetje, van regen en wind.... en die zei altijd: „vrouw Stotter, zeit-i, je bent 'n goeie vrouw, zeit-i en m'n hele familie zal je gebruiken, zeit-i, maar zeit-i, als de mensen je zowat zeggen, zeit-i moet je maar net doen of je 't niet hoort, — dankie, juffrouw Pieterse, m'n koppie is omgekeerd, dat zie je wel — en daarom zeg ik maar altijd, ieder moet weten wat-i doet.

— Maar zo'n oefeningetje.... vrouw Stotter.

— 't Is mogelijk, juffrouw Laps, 't is wel mogelijk.. maar ik heb al zoveel ondervinding van die dingen, dat ik maar zo m'n eigen gang ga, en dat 's dan ook maar 't beste. Want ik ben in 'n kraam geweest bij m'nheer De Witte die 'n oom heeft aan 't stadhuis, weetje, omdat-i zo grappig was, weetje, die zei altijd: „baker, baker, zeit-i, je bent m'n baker!" Zodat ik maar zeggen wil dat 'k heel goed weet wat 'k doe, want ik heb 'r al wat ingespeld van m'n leven. Daar heb je nou m'nheer.... hoe heet-i ook.... ook op de prinsengracht.... neen, op de kalkmarkt.... och, hoe heet....

De lezer zal vinden, dat vrouw Stotter gedurig afweek van het punt in kwestie. Maar dat doen er wel meer.

— En uwé, juffrouw Pieterse, hoe denkt uwé over 'n oefeningetje?

— Och mens, ik heb al zo'n geoefen met m'n kinderen! Je weet niet wat 't is, mens, om 'r zo negen groot te brengen. En ik doe daar m'n godsdienst mee, want in de Schrift staat.... Trui, geef kleine Kee 'r wat voor, ik hoor 'r weer.

Truitje had iets edels in haar houding toen ze naar de achterkamer ging om kleine Kee er „wat voor te geven." Men kon het haar aanzien, dat ze zich gestreeld voelde door de overdracht der moederlijke waardigheid. Kleine Kee scheen minder gestreeld.

— Waar was ik ook weer? Ja, dat is m'n godsdienst, zeg ik maar. 't Is een getob met die kinderen, mens, je wéét 't niet! En ik vind, als ik ze goed opbreng.... ga jij nu 'ns, Pietje,

en breng Simon terecht, die knijpt zeker z'n zussie weer, dat doet-i altijd als 'r volk is.

Simon werd terechtgebracht.

Als er volk is, zijn de kinderen altijd zo lastig.... wat hoor ik daar weer! Mijntje, ga eens gauw kijken en zeg dat ze slapen moeten.

Mijntje ging en kwam terug met de tijding „dat ze wat hadden omgegooid".

Algemene strafoefening. Vinnige boodschap van de juffrouw van „achter-onder". Het is dan ook heel onaangenaam voor de juffrouw van achter-onder, als de kinderen van boven-voor wat omgooien achter. Vreselijke opschudding.

Eindelijk:

De kinderen waren „terechtgebracht". Juffrouw Zipperman zat weer in de hoek „waar 't zo tochtte", waaruit men ziet hoe alle aardse schoonheid een keerzij heeft en dat een schoonzoon bij het kadaster — of de assurantie — regelrecht aanspraak geeft op zinkings. Juffrouw Laps was heel tevreden over de kordate manier waarop de kinderen waren gekastijd. „'t Was juist zoals het in de Schrift stond", zei ze en haalde een tekst aan waarin wordt voorgeschreven iemand te slaan. Waar het staat, weet ik niet, maar ik ben zeker dat het ergens staat. Vooral van slaan.

— Kom, Stoffel, vertel jij nou 'reis wat, zei de vriendelijke gastvrouw, die tonen wilde, dat haar kinderen méér konden dan knijpen en omgooien.

—'k Weet niks op 't ogenblik, zei Stoffel, zonder de minste sokratische hovaardij.

— Och toe, zeg maar 'reis wat je verleden zei.... och toe — zo is-i altijd, juffrouw Mabbel, hij moet aan de gang geholpen worden, anders gaat 't niet. Maar dan weet-i 't wel, dat zal uwe zien — toe, Stoffel! — hij zal moe wezen van z'n school, weet u.... 't is 'n gedoe met zo'n school! Ja, juffrouw Krummel, daar is 'n hele boel aan vast.... zou u dat wel zeggen, dat alle woorden mannelijk of vrouwelijk zijn. Is 't niet waar, Stoffel?

— Né moeder.

— Niet, wel nou kom-an.... en verleden zei je — 't is

maar, weet uwe, juffrouw Zipperman, om 'm aan 't praten te krijgen, maar dat kan zo in=eens niet, weet uwé, omdat=i moe is van z'n school — en verleden zei je, dat alles....

— Né, moeder. Mannelijk, vrouwelijk, of onzijdig, heb ik gezegd.

— Nou hoort uwé 't, juffrouw Mabbel.... waar haalt=i 't vandaan! Begrijp 'ns baker, ik ben vrouwelijk en de tafel ook en je muts ook — je korrenet, weetje — en jij ook....

— Né, moeder, kornet is mannelijk.... alle mannelijke bedrijven.... en baker ook....

— Baker keek heel vreemd. *Zij* mannelijk.... dat had ze nooit geweten.

— Baker is mannelijk, ging Stoffel voort — nou begint=i! riep zijn moeder — alle woorden op k.e.r. zijn mannelijk: rakker, makker, bakker.... raker, maker, baker.

— Is 't mogelijk! riepen de gasten uit één mond.

— Ja mensen en nog meer, zei juffrouw Pieterse, je zult verstomd staan als je 't hoort. Wat denkje wel dat je bent, juffrouw Krummel!

— Ik.... ik? Wat ik bèn?

— Ja, ja.... wat je bent, wat je eigenlijk bent?

— Wèl.... ik ben juffrouw Krummel, zei 't mens, maar ze zei 't met wat twijfel, want ze las uit de zegepralende blik van juffrouw Pieterse en op de diepzinnig saamgeknepen lippen van Stoffel, dat ze in 't eind wel heel wat anders wezen kon dan juffrouw Krummel.

De spanning was te mooi om die niet te rekken en daarom, van een bijzondere zaak een algemene makende, vroeg Stoffel's moeder, kringsgewijs rondgaande met haar blik:

— En uwé ook, juffrouw Mabbel, en uwé, juffrouw Laps, en uwé, juffrouw Zipperman, en jij, vrouw Stotter.... wat denk jelui allemaal wel dat je bent?

Ze wisten het geen van allen. Dit nu zal niemand vreemd voorkomen die de moeilijkheid van zelfkennis heeft ingezien, maar zó meende de hoogschalke Stoffel het niet. De zaak zat dieper. Juffrouw Laps antwoordde het eerst en riep met verwaande zelfgenoegzaamheid:

— Ik ben juffrouw Laps!

Mis.... mis.... glad mis!
-- wel herem'ntijd, ben ik juffrouw Laps niet?
— J..a..a.. je bent wel juffrouw Laps, maar Stoffel heeft niet gevraagd *wie* je bent, maar *wat* je bent.... daar zit 't fijne!
— Wàt ik ben? Wel.... griffermeerd!
— Ja..a..a..a.. dat ben je wel m..a..a..r.. né, dat is 't nu niet. De vraag is.. wat je bént? Stoffel, help me-n-eens.
Stoffel zei tussen twee rookwolken in en dus zo professoraal mogelijk:
Juffrouw Laps, ik wenste te weten wat gij zijt uit een dierlijk oogpunt.
— Daar bemoei ik me niet mee, zei juffrouw Laps, als iemand die op 't punt staat zich beledigd te voelen.
— Ik ben 'n baker, zei vrouw Stotter en daar blijf ik bij.
— En ik ben de juffrouw van de koekbakker, riep de overbuurvrouw, met iets beslissends in haar toon, die gissen deed dat ze van plan was vasttehouden aan die mening.
Goed, goed, juffrouw Mabbel, maar ik meen uit 'n dierlijk oogpunt....
— Als 't onfatsoenlijk wordt, ga ik liever heen, zei juffrouw Laps.
— Ik ook, voegden de juffrouwen Krummel en Zipperman er bij, want we komen voor ons plezier.
Mensen, wees bedaard.... 't staat in 'n boek — Stoffel, zeg 't maar — je zult 'r om lachen, juffrouw Mabbel en 't mooiste is dat 't in 'n boek staat.... je kunt er niets tegen zeggen — toe, Stoffel, zegt 't maar!
— Juffrouw Laps, zei Stoffel plechtig — en er was een gewichtig ogenblik aangebroken in het avondje van juffrouw Pieterse — juffrouw Laps, je bent een zoogdier.
Ik erken onbekwaam te zijn tot geschiedschrijver van de crisis die er volgde op dat vreselijk woord.
Juffrouw Laps, die meer rechtstreeks dan de anderen was aangevallen en die bovendien als aanstaande oefenaarster iets meer militants in haar karakter had, liet haar gelaat alle kleuren aannemen die gewoonlijk gebruikt worden om toorn af te schilderen. De voorlaatste franse romanschool ging tot

groen, maar wijl ze geen frans las, bepaalde zij zich tot een schrikinboezemend violet en riep — neen, ze riep niet, want ze had geen adem. Maar ze kneep haar janhagel tot gruis en zag beurtelings Stoffel en diens moeder aan, op een wijze die haar zeer zou hebben bezwaard in rechten, als deze personen die avond waren komen te overlijden.

Stoffel ontging haar blik, door, nagenoeg op de manier der inktvissen als ze onaangenaamheden voorzien, zich te hullen in een dikke wolk van rook. Maar de arme juffrouw Pieterse die niet rookte, was wapenloos. Ze stamelde deemoedig:

— 't Staat in 'n boek, 't staat waarachtig in 'n boek! Och lieve mensen, wees bedaard.... 't staat in 'n boek!

Er kwam lucht in de keel van juffrouw Laps, genoeg lucht om haar te bewaren voor stikken. Ze wachtte daarna een ogenblik, hoestte, wierp 't mishandeld overschot van haar janhagel op tafel en begon:

— Juffrouw Pieterse, je bent 'n keronje! Je mag zelf 'n zoogdier wezen, jij en je zoon, dat zeg *ik* je! Ik ben zo fatsoenlijk als jij durft te denken, want m'n vader was in de granen en nooit heeft iemand.... zie zóveel op me te zeggen gehad! Vraag alle mensen na me, en of ik me ooit heb opgehouden met manvolk of zoiets.... en of ik niet ieder 't zijne geef.... en-i was fakter, weetje.... en we woonden over 't bessieshuis.... want-i was in de granen en dáár kan je na me vragen, hoorje! Je kan, goddank, overal na me vragen.... maar nooit of nóóóóit is me dat overkomen wat jij me aandoet en als ik me niet ontzag, zou ik je zoogdieren tot je bezoogdierd werd.... ja, dat zou ik! En ik zeg je nou nog 'ns dat je-n 'n keronje bent, jij en je zoon en je hele familie — weg, Trui! — m'n vader was in de granen, weetje.... en ik ben te fatsoenlijk om door jou....

— Maar mens, 't staat in 'n boek.... omdeliefdewil, geloof me! ....'t staat in 'n boek.

— Hou je mond, met je boek! Je mocht wel zwijgen van je boek, jij die Godswoord hebt verkwanseld en verdaan op *d'ouwenbrug*....

Dit was niet geheel juist. Dat had Wouter gedaan en niet z'n moeder. Maar als men driftig is, neemt men wel eens meer het een voor het ander.

Stoffel, haal dan toch je boek, riep de moeder, en wijs het toch aan de juffrouw.... och lieve God, wat heb ik begonnen!

— Loop naar de hel met je boeken en zoogdieren! Je hebt me niets te wijzen in je boek, dat zeg *ik* je! En ik zeg je nogeens dat je-n 'n keronje bent, jij en je lummel van 'n zoon, en je sletten van dochters die opgroeien als....

Truitje, Mijntje en Pietje, menende te moeten ontkennen, dat er iets haperde aan haar wijze van opgroeien, kraaiden nu ook mee. Het overige deel van het gezelschap schreeuwde er van tijd tot tijd een woordje tussen. Er kwam weer een boodschap van de juffrouw van achter-onder, die met de politie dreigde. De kinderen maakten gebruik van de opschudding om hun consigne te breken. Ze hadden het bed verlaten en loerden door het sleutelgat. Juffrouw Pieterse riep om haar „Lodderijdoos" en zei, dat ze het besterven zou. Vrouw Stotter eiste haar „oudje" en Stoffel speelde de inktvis zo goed-i kon.

Allen waren opgestaan en wilden vertrekken. „Men kon veel verdragen, maar dàt niet." Juffrouw Krummel zou het geval meedelen aan haar man. Juffrouw Zipperman aan de assurantie of 't kadaster. Vrouw Stotter zou 't vertellen aan dien m'nheer op de prinsegracht, dien ze gebakerd had, en juffrouw Mabbel aan ik weet niet wien. Kortom, ieder wilde dezen of genen deelgenoot maken van de zaak en de hemel weet of het bij die bedreiging zou gebleven zijn, als niet ter-goeder-uur de huisgenius der Pietersens op dat ogenblik aan de bel had laten trekken door den waardigen man dien we zo wanhopig deugdzaam achterlieten in het vorige hoofdstuk.

XI.

Ja, daar werd gescheld.... nog eens: 't was „f'r ons".

— Och, me lieve mensen, zei ze, wees toch bedaard, daar zullen de heren wezen.

De „dames" beweerden dat de „heren" nog niet konden dáár zijn, wijl het nog te vroeg was, en juist deze twijfel of het de heren waren, gaf een gunstige wending aan de vreselijke crisis.

Twijfel werkt altijd verlammend, onverschillig of ze al dan niet in verband staat met de zaak die ons bezig houdt. Bovendien, als men gestoord wordt in toorn, is het heel moeilijk het juiste punt weer te vinden waar men gebleven was.

Juffrouw Laps beproefde dit wel, maar het ging niet, want haar: „'n zoogdier.... hebje van z'n leven, een zoogdier!" werd overstemd door „heden-m'ntijd, anders komt-i nooit voor tienen." Juffrouw Pieterse maakte handig van die afleiding gebruik en wist haar gezelschap te bewegen weer plaats te nemen. Mijntje zou „opentrekken". Truitje werd belast met het „terechtbrengen" van de kinderen — die er heel slecht bij voeren — en de gastvrouw-zelf was juist begonnen met een nieuwe zoölogische verhandeling die een ongehuichelde vrede zou herstellen onder de krijgvoerende partijen, toen de deur geopend werd en meester Pennewip zich vertoonde aan het nog ontstemde gezelschap. Ook hij was ontstemd, de lezer weet het.

De homoeopathen zullen hier denken aan hun *similia similibus*, want de verrassing van zijn komst werkte gunstig op de aangevangen vredesonderhandelingen. Er werd stilzwijgend een wapenstilstand gesloten tussen de krijgvoerende partijen — niet zonder voorbehoud van Laps-kant, om de strijd weer aan te vangen zodra de nieuwsgierigheid naar de oorzaak van Pennewip's komst zou voldaan zijn — en ze ging hiertoe te gemakkelijker over, wijl men het den man kon aanzien dat-i wat zeer gewichtigs had mee te delen. De pruik riep duidelijk moord en brand en daar hield ze van, die goeie juffrouw Laps.

— Goeden avend, juffrouw Pieterse, ik ben uw onderdanige dienaar. Ik zie, ge hebt gezelschap, maar....

— Dat is niks, meester. Komt uwé maar in en ga maar zitten.

Het gezelschap was *niets* en: ga *maar* zitten. Daar heerst een zonderlinge beleefdheid op Burgerstand III, 7, b^1, (Pp).

— Wil uwe-n-'n koppie meedrinken, meester.... saliemelk?

— Juffrouw Pieterse, zei de man op waardige toon, ik ben niet gekomen om saliemelk te drinken!

— Maar ga toch zitten meester....

Dit ging moeilijk genoeg, maar men schikte wat en het kwam er toe.

Pennewip kuchte met ernst. Hij zag het gezelschap rond, haalde een rol papieren voor de dag, trok de pruik scheef en sprak:

Juffrouw Pieterse! Gij zijt een brave, fatsoenlijke vrouw en uw man.... verkocht schoenen....

Juffrouw Pieterse zag juffrouw Laps aan, met een zege-vierende blik.

— Ja meester, dat deed-i!

— Val mij niet in de rede, juffrouw Pieterse. Uw over-leden echtgenoot verkocht schoenen. Ik heb uwe kinderen op mijne school gehad, van zó groot af, tot de belijdenis toe. Is dat niet waar, juffrouw Pieterse?

— Ja, meester, antwoordde zij benauwd, want zij begon angst te voelen over de indrukwekkende plechtigheid van Pennewip's toon, jawel, dat is waar, meester.

— En ik vraag aan u, juffrouw Pieterse, of gij u, zolang gij, door middel van uwe kinderen, iets hebt te doen gehad met mijne school, klachten hebt — ik bedoel gegronde klachten, juffrouw Pieterse — over de wijze waarop ik — met behulp mijner echtgenote — aan uwe menigvuldige kinderen heb onderricht gegeven in lezen, schrijven, rekenen, vaderlandse geschiedenis, psalmzingen, naaien, breien, merken en de gods-dienst? Dàt vraag ik aan u, juffrouw Pieterse?

Akelige stilte. De juffrouw van onder-achter had reden tot tevredenheid.

— Dàt vraag ik aan u, juffrouw Pieterse, herhaalde de meester, terwijl hij een neusknijper opzette die voor ouder-wets doorging in die dagen, doch bestemd was weer nieuwer-wets te worden, enige tientallen jaren later.

— Maar meester....

— Geen maren, juffrouw Pieterse. Ik vraag aan u, of u — want het is volkomen geoorloofd, juffrouw Pieterse, in dit geval het voorzetsel achterwege te laten — ik vraag u of gij klachten hebt — ik bedoel natuurlijkerwijze: *gegronde* klach-ten — over mijn onderwijs in lezen, schrijven en rekenen....

Gut né, meester, ik heb geen klachten maar....

— Zo? Geen klachten alzo! Welnu, dan verklaar ik u.... waar is uw zoon Wouter?

— Wouter? — 's Is waar ook — is-i niet thuisgekomen, Trui? Wouter is uit wandelen, meester, met de Hallemannetjes. Dat zijn heel fatsoenlijke kinderen, meester en ze wonen....

— Zo.... met de Hallemannetjes.... die op de franse school gaan! Zo.... ei! Ei.... zo! Het is dus van de Hallemannetjes, dat men die dingen leert.... van de Hallemannetjes, III, 7, a^1.... misschien *a*.... ja, wie weet.... het kan wel II wezen.... of zijn — want dat is hetzelfde, juffrouw Pieterse — het kan niet anders.... zedeloosheid, verderf.... op de franse school.

Welnu juffrouw Pieterse, ik zeg dat uw zoon....

— Hè?

— Ik zeg u dat uw zoon Wouter....

De meester zag rond, als wilde hij de ademloze stilte inzuigen, die een gevolg was van zijn spookachtige voordracht. Juffrouw Laps haastte zich de zegepralende blik van zoeven met woeker terug te geven aan de ongelukkige gastvrouw, die weer grote behoefte had aan haar *eau-de-la-reine* doosje, niet zozeer omdat ze wat ongunstigs horen zou over Wouter „dien jongen" die haar altijd zoveel verdriet had gedaan, als wel uit ergernis dat juffrouw Laps getuige was van een beschuldiging die zij gewis zou gebruiken als wapen in de zoölogische strijd. Dit geschiedde dan ook.

Hèb ik het niet gezegd? Van dien Wouter komt nooit wat goeds. Men begint met een bijbel en eindigt met.... wat anders. Ja, meester, ik verwonder me niet over de zaak.... in het geheel niet! Ik heb het reeds lang voorzien. Wat kan men ook verwachten van een familie waar....

Juffrouw Pieterse begreep met bliksemsnelheid dat zich een gelegenheid voordeed om het voordeel te herwinnen, dat ze verloren had. Stoffel had gezegd: het stond in een boek.... wat in een boek stond, moest meester weten en dus:

— Meester, riep ze, is 't waar of niet, dat juffrouw Laps 'n zoogdier is?

Ik ben overtuigd, dat Pennewip de vraag rangschikte onder de klasse der zonderlinge ontboezemingen, vooral na zijn onvoltooide beschuldiging tegen Wouter. Hij keek over zijn bril heen en beschreef langzaam een kring met zijn blik, die overal vooruitgestoken hoofden ontmoette, met lange halzen, open mond en teruggehouden adem. Vooral juffrouw Laps had iets dreigends in haar gelaat en houding, dat duidelijk zeide: antwoord of sterf, ben ik een zoogdier?

— Wie heb ik het genoegen te spreken? vroeg Pennewip, waarschijnlijk zonder te bedenken dat deze vraag de kwestie nog vreemder maakte, wijl het nu de schijn kreeg of de dierlijke hoedanigheid van juffrouw Laps afhankelijk was van haar naam, woonplaats, ouderdom, familiebetrekkingen en beroep.

— Ik ben juffrouw Laps van onder-voor, zei ze.

— Ah.... zo! Juffrouw Laps, gij behoort inderdaad tot de klasse der zoogdieren.

Er slaakte zich in het gezelschap een tienvoudige zucht. Juffrouw Pieterse triomfeerde weer. In de staatkunde en op bovenvoorkamers, is een volstrekt evenwicht onbestaanbaar. De partijen of mogendheden zijn voortdurend in op- of neergaande beweging.

De mogendheid Laps, die niets gewonnen had met de hevigheid van zoeven, wilde nu eens beproeven wat gemoedelijkheid zou uitwerken.

— Maar, meester, hoe kan uwé dat zeggen? Mijn vader was in de granen....

— Juffrouw Laps, antwoord mij....

— Gut ja, meester, maar....

— Antwoord mij, juffrouw Laps, waar woont gij in, of juister uitgedrukt: wáárin woont gij?

— Waarin ik woon? Wel.... in m'n kamer, hieronder.... twee ramen.... vrije opgang.... kwart in de regenbak beneden....

— Dat was geenszins de bedoeling mijner vraag, juffrouw Laps. Derzelver bedoeling was, te weten of gij behoort tot de bijzondere klasse van bewerktuigde wezens welke zich ophouden in een oesterschelp?

— Ja, ja, juffrouw Laps, riep de zegepralende gastvrouw, dáárop komt de zaak neer, daarop komt nu juist de hele zaak neer, zieje!

En Stoffel voegde er bij dat eigenlijk de hele zaak dààrop neerkwam.

Juffrouw Laps zag in dat ze dan een verloren mens was, want ze moest erkennen, dat ze haar gewoon verblijf niet hield in een oesterschelp.

Dit was een illusie van het schepsel.

Met verbazing zag zij den meester aan, die zich volstrekt niet stoorde aan de indruk zijner ondervragingen en met iets rechterlijks in toon en pruik, voortging:

— Kunt gij leven in 't water? Hebt gij kieuwen?

— In 't water? Maar, meester....

Pruik links. Dat beduidde: geen maren.

— Of half in 't water, half op het land?

— Meester hoe zou ik....

Pruik rechts: geen uitvluchten!

— Antwoord mij, juffrouw Laps. Hebt gij koud bloed? Brengt gij levende jongen ter wereld?

— 't Is zonde, meester!

De pruik had iets van een stormram, en terecht. Want daar volgde de stormrammige vraag:

— Kunt gij eieren leggen, juffrouw Laps? Dit vraag ik maar, slechts dit, kunt gij eieren leggen.... hè?

Dàt kon ze niet!

— Dan zijt gij een zoogdier, juffrouw Laps.

En de pruik kwam weer in het midden en in rust. Ze had juffrouw Laps uit het veld geslagen.

Ik stel er belang in, te weten, hoe de lezer zich het gezelschap voorstelt, na dit verschrikkelijk vonnis, dat geen hoger beroep toeliet, want Pennewip's gelaat had het voorkomen van een gewijsde. Ook was er geen spoor van gratie in zijn saamgeknepen wenkbrauwen.

Ik verklaar uitdrukkelijk dat het verbaasd gezelschap, na Pennewip's beslissing, zich bepaalde tot de uitroep: Z.... ó.... ó.... ó.... ó!" zonder iemand aan te vliegen, te bekrabben, of ander molest aan te doen.

XII.

— Maar meester, vroeg juffrouw Pieterse — na op het overwonnen zoogdier een blik te hebben geworpen, die gelden kon voor een: „waar blijf je nou?" met rang van overwinningsbulletin — maar meester, wat heeft die Wouter dan nu weer uitgevoerd?

— Ja, wat heeft Wouter nu weer gedaan? werd er bijgevoegd door juffrouw Laps, die zich verheugde omdat het gesprek een andere wending nam en tevens over de nieuwe misdaad die zij vernemen zou, omdat ze zo godsdienstig was. Want in de godsdienst is de zondaar een ding waarop men zich oefent. En juffrouw Laps hield veel van oefenen, zoals we gezien hebben.

Juist zou Pennewip een begin maken met de akte van beschuldiging, toen de bel ging.... nogeens.... — „'t was f'r ons" — en de arme delinkwent trad de kamer in.

Hij was nog bleker dan gewoonlijk en er was reden toe, want er waren vreemde zaken met hem gebeurd sedert Fancy hem opnam en meevoerde....

— Juffrouw Pieterse, begon Pennewip, mijne school is beroemd tot op Kattenburg.... hoort gij dat, en verstaat gij dat?

— Och ja, meester.

— Ik herzeg: beroemd, en wel voornamelijk wegens de goede zeden die daar heersen.... ik bedoel natuurlijkerwijze: op mijne school. Godsdienst en deugd staan bij mij op de voorgrond. Ik zoude u verzen kunnen tonen over God.... maar dit zal ik nu met stilzwijgen voorbijgaan. Het zij ulieden genoeg, te weten dat mijne school beroemd is tot op.... wat zeg ik.... zelfs heb ik 'n zoontje gehad van iemand op Wittenburg — van den blokkenmaker — en eenmaal zelfs ben ik schriftelijk geraadpleegd over de verbetering van 'n knaapje wiens vader heel te Muiderberg woonde.

— Gut meester!

— Ja, juffrouw Pieterse! ik ben nog in het bezit van de brief, die ik u zoude kunnen tonen als ik zulks verkoos — de man was doodgraver en die jongeling had zich overgegeven

aan het tekenen van ongepaste figuren op de zerken — maar juist dààrom — ik bedoelde om de godsdienst en deugd waaromtrent ik zo beroemd ben — voel ik mij verplicht u bij dezen medetedelen, dat ik niet verkies den goeden naam mijner school te zien verloren gaan door uw deugniet van 'n zoon die daar staat!

De arme Wouter was onthutst. Dat klonk anders dan een pauselijke aanstelling.... die hij trouwens niet langer begeerde, want hij had zoeven een heel andere aanstelling bekomen die hem beter aanstond.

Zijn moeder wilde terstond overgaan tot wat zij haar godsdienst noemde en hem een kastijding toedienen om den meester tevreden te stellen en dezen te tonen, dat ook in haar huis deugd en goede zeden op de voorgrond stonden. Maar meester vond het beter het gezelschap te doen weten wat er aan de hand was om, daardoor tegelijkertijd het schuldbesef van den patiënt inniger te maken.

— Uw zoon, juffrouw Pieterse, behoort tot de klasse der rovers, moordenaars, vrouwenschenners en brandstichters.... Meer niet.

„Heilige genade! Goeie hemelse gerechtigheid! Barmhartige christenziele nog toe! Och, lieveheremenselijke deugd, is 't mogelijk! wat 'n mens moet beleven!" Zo omtrent — maar ik sta niet in voor de juistheid — was de stortvloed van uitroepingen waaronder de tienjarige rover, moordenaar, vrouwenschenner en brandstichter bedolven werd. Arme Wouter.

— Ik zal u 'n stuk voorlezen van zijne hand, zei meester en wie daarna nog twijfelt aan de verdorvenheid van dezen knaap....

Het hele gezelschap beloofde dat men er niet aan zou twijfelen. Het stuk dat de meester daarop voorlas, was dan ook van een aard, dat die twijfel heel moeilijk viel en ikzelf, die Wouter heb gekozen tot mijn held, ik zal moeite hebben den lezer te overtuigen, dat-i niet zó slecht was als hij er uitzag in zijn vreselijk

„ROVERSLIED.

Met mijn zwaard,
Op m'n paard,
En mijn helm op het hoofd,
Er op in! En den vijand den schedel gekloofd,
En vooruit!

— Christenzielen, riep het hele gezelschap, is=i dol?

„En vooruit!
Op den weg,
Langs de heg,
Met een houw en een stoot
De dragonders verjaagd, en den markgraaf gedood...

— Lieve goeie god, wat heeft=i toch tegen dien markgraaf jammerde de moeder.

Om den buit!

— Zieje, 't is om den buit, zeid juffrouw Laps! *ik* zeg maar altijd, men begint met n' bijbel, en....

„En die buit
Is mijn bruid....

— Hebje van z'n leven.... z'n bruid! De jongen heeft pas gewisseld!

„En die buit
Is mijn bruid,
Mij gekocht met m'n staal....

— Met z'n st.... a.... a.... l!

En die buit
Is mijn bruid,
Mij gekocht met m'n staal,
En ik voer, als een veêr, met mij mee haar in 't zaal,
Naar de grot....

— Hemelse genade, wat wil=i in die grot uitvoeren?

„Als de wind
Zo gezwind,
Jaag ik voort met mijn vracht,
En ik sla op haar schreien en kermen....

— Och, gerechtigde vrede.... 't mens kermt 'r van!

En ik sla op haar schreien en kermen geen acht,
Wat genot!

— Dat noemt-i genot! Ik word er koud van!

„En dan weer
Op-en-neer,
Rechts en links door het land...

— Lieve Jesis, daar gaat-i weer!

„En dan weer
Op-en-neer,
Rechts en links door het land,
Hier een villa verwoest, daar een klooster verbrand,
Tot vermaak!

— De hel zit in dien jongen.... tot vermaak!

„En dan voort
Weer gespoord
Naar een nieuw avontuur....

— Alweer? Waar wil-i in godsheren-naam nu weer naar toe? 't Is om te bezwijken....

„En dan voort
Weer gespoord
Naar een nieuw avontuur,
En mijn reisweg getekend met bloed en met vuur,
Om de wraak....

— Goeie god, wat hebben ze 'm toch gedaan?

„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud....

— Is-i razend.... 'k zal 'm koningen!

„Want de wraak
Is de taak
Van den koning van 't woud....
Die, alleen tegen allen, zijn schepter behoudt....

— Wat 's dàt voor 'n ding?

„Die, alleen tegen allen, zijn schepter behoudt,
En banier!
Op, hoezee....
Wie gaat mee?

Het gezelschap rilde op die uitnodiging.

„Op, hoezee....
Wie gaat mee?
Nu geen schepsel verschoond
Nu de mannen gehangen....

— Lodderijn! [1]) Trui, je ziet dâ-k....

„Nu de mannen gehangen, de vrouwen....

— Lodderijn.... Lodderijn!

„de vrouwen gehoond....

— Lodderijn, lodderijn, lodderijn.... Trui!

---

[1]) De ontstelde vrouw bedoelde *eau de la reine de Hongrie* een reukwatertje dat in *vogue* de *eau de Cologne* voorafging. Behalve bij gelegenheden als de in de tekst vermelde, diende het in de kerk om de vrouwelijke toehoorders wakker te houden, waaruit alzo blijkt, dat die lodderijn, uit een theologisch oogpunt een gewichtige zaak was. De klassieke wijze van gebruik was een klein sponsje daarmee te bevochtigen, dat de dames in een net gepolijst cocotilledopje bij zich droegen. Onder de preek ging zo'n ding van de ene hand in de andere en ieder die nog niet sliep snuifde er aan ter kontinuatie van halve wakkerheid en tussen twee knikjes aan de vriendelijke eigenares in.

„de vrouwen gehoond,
Voor pleizier!"

— Voor pleizier.... herhaalde de meester op een graf-toon, voor pleizier! Hij.... doet.... die.... dingen.... voor.... zijn.... plei....zier!

Het hele gezelschap lag in zwijm. Ook Stoffel's pijp was uitgegaan. Maar Wouter had iets kalms in zijn wezen en toen zijn moeder hem genoeg geslagen had om haar bezinning terug te krijgen, legde hij zich niet ontevreden neer in een hoekje van de achterkamer, waar-i weldra insliep om te dromen van Fancy.

XIII.

De volgende dag was er veel teruggekeerd tot de oude orde van zaken en om niet de schijn van lompheid op ons te laden, als bekommerden wij ons niet over de personen waarmee wij een zo genoeglijke avond hebben doorgebracht, zullen wij in het voorbijgaan aanstippen, dat juffrouw Mabbel weer aan het bakken en machenetiseren was gegaan en vrouw Stotter weer aan het bakeren. Ze veroordeelde de ongelukkige schepsels die aan haar zorg werden toevertrouwd tot een twee- of driemaandelijkse onbewegelijkheid, zeker om den pasgeborene een prettig denkbeeld in te boezemen van hun nieuw begonnen loopbaan en om ze te straffen voor de brooddronken luidruchtigheid waaraan ze zich hadden schuldig gemaakt vóór hun geboorte.

Meester Pennewip hield zich als gewoonlijk bezig met het fatsoeneren onzer gewezen aanstaande groot-ouwelui en zijn pruik nog niet geheel hersteld van de ondergane aandoeningen, verlangde reikkrullend naar Zondag.

Klaasje van der Gracht had de prijs gekregen, met een plechtig: „ga zo voort, mijn zoon!" Dat-i gedaan heeft. Nog dagelijks zie ik gedichten verschijnen die zijn meesterhand verraden door duidelijkheid, bondigheid en geestverheffing en daar ik verneem, dat er kwaadwilligen zijn, die beweren, dat de ongevaccineerde Klaasje overleden is aan de pokken, acht ik me verplicht hem in bescherming te

nemen tegen die laster. Het genie sterft niet, dat spreekt vanzelf, anders zou het voor een genie niet de moeite waard wezen zich te laten geboren worden. Doch al ware onze Klaas dood naar den mens, zijn geest leeft voort in zijn volgelingen en dit vind ik een schone onsterfelijkheid.

Ook de familie De Wilde is niet uitgestorven en zal niet uitsterven. Daar ben ik zeker van.

Juffrouw Krummel vroeg haar echtgenoot of ze werkelijk een zoogdier was en hij die veel levenswijsheid had opgedaan aan de beurs, antwoordde na enig overleg, dat-i van zulke praatjes nooit meer geloofde dan de helft. „In dit geval: de laatste" zeid-i er binnensmonds bij.

Juffrouw Zipperman kadasterde burgerijk voort en was verkouwen. Maar ze had het er voor over, want ze was 'n „schikkelijk mens." Alleen kon ze niet verdragen, dat juffrouw Laps zo hoog had opgegeven van haar vader „in de granen" en van haar deugd. De oude Laps, beweerde zij, was niet *in de* granen geweest, maar er *onder*. Hij had ze namelijk gedragen in een zak op zijn hoofd, dat heel anders is dan granen te verkopen, want wie wat verkoopt, staat alweer wat hoger dan die wat draagt. Dat had alzo juffrouw Laps niet moeten zeggen. En wat haar deugd betrof, ieder wist van die historie met den briefbesteller die zulke zware bakkebaarden had. Het was niet om het mens te skandeliseren, here neen! Het was maar dat men het wist en dat men er van sprak.... dàt was het maar! Die juffrouw Laps mocht dus wel zwijgen van 'r deugd." Juffrouw Zipperman wou echter „de zegs*man*" niet wezen, omdat kwaadspreken haar gewoonte niet was, maar de briefbesteller keek nog altijd naar boven, als-i voorbijging.... dat deed-i!"

Truitje en haar zuster zaten zo goed mogelijk opgeschikt voor het venster en als er jongelui voorbijgingen, trokken ze haar gezichten in een plooi alsof ze nooit iemand godsdienstiglijk hadden „terechtgebracht".

De juffrouw van onder-achter vertelde in de komenij, dat ze verhuizen wou „want het was een schandaal bij de Pietersens.... een wáár schandaal." En: „er had juist wat onder gestaan!"

Juffrouw Pieterse beredderde haar huishouden en zag er uit als een „mens". Van tijd tot tijd „deed" ze haar godsdienst op de kinderen, die, als ze het voor het wensen hadden gehad, gewis liever waren ter wereld gekomen bij Alfoeren, Dajaks of andere verblinden die wat minder gevoeligheid belijden in hun godsdienst.

Juffrouw Laps had bijzonder goed geslapen, die nacht. Wat me genoegen doet. Ik zou wel meer van haar kunnen zeggen, maar dit houd ik vóór me omdat ik nooit mijn onderwerp uitput.

Stoffel was naar zijn school gegaan en had daar getracht aan de jeugd verachting in te boezemen voor rijkdommen, naar aanleiding van een gedicht dat gemaakt scheen op een vliering, door iemand die vermoedelijk niet veel last had van zijn rijkdom. Maar de jongens waren onoplettend en schenen maar niet te vatten welk genoegen er in stak geen geld te hebben om knikkers te kopen. Stoffel schreef die hardheid hunner harten toe aan Wouters wangedrag. Ze hadden zeker al gehoord van de aanslag op het leven van dien markgraaf en van dat zonderling logeren in een grot. Daarmee bewezen zij minder eerbied aan Stoffel, dan hem toekwam als derden ondermeester met 'n verlengd buis.

En Wouter?

Deze was nog altijd in afwachting van de straf die hij zo ruimschoots verdiend had, want zijn moeder had hem te kennen gegeven, dat de „terechtstelling" van de vorige avond maar een voorlopige godsdienstoefening geweest was en dat de eigenlijke bezoldiging zijner zonde uitbetaald worden zou als ze daarover had gesproken met huisdominee. Wat billijk was. Want, in zaken van godsdienst heeft de dominee — huis- of niet — een stem. Hij wordt er voor betaald en studeert er voor. De mensen die dus beweren, dat men wèl doet de geestelijken uit z'n huis te houden, weten niet wat ze zeggen.

Maar intussen wist Wouter niet wat-i zou aanvangen. Naar school gaan, kon-i niet. Meester had hem uitdrukkelijk verboden verder meetescheppen uit die bron van Wetenschap. Wandelen mocht-i niet. „God weet wat je

weer uitvoert als ik je'n-uit m'n ogen verlies", zei de moeder, die voorgaf bevreesd te zijn, dat-i weer zou losgaan op de kloosters, maar eigenlijk alleen daarom het verlof tot uitgaan weigerde, omdat Wouter dat verlof gevraagd had. Want ze meende, als velen, dat het voor ondeugende kinderen nuttig is, in alles te worden gedwarsboomd.

Als Wouter sluw ware geweest, had-i misschien voorgewend verliefd te zijn op die donkere achterkamer, om de trap te worden afgejaagd tot zedelijke verbetering en dan had-i een bezoek kunnen brengen aan z'n molens.

Maar Wouter was niet sluw.

En de voorkamer was hem verboden omdat de jonge juffrouwen „hem niet konden zien". Met deze woorden namelijk drukten zij haar afschuw van rovers en Wouter's verdorvenheid uit.

XIV.

Wouter zat met beide ellebogen op de tafel en liet daarop het hoofd rusten. Hij scheen verdiept in het *over'shandse* naadje dat Leentje bezighield, maar we zullen terstond zien dat zijn gedachten elders waren en wel zeer ver van *Burgerstand III, b' (Pp)*.

Men had haar verboden te spreken met „dien kwajongen" en slechts van-tijd-tot-tijd, als juffrouw Pieterse de kamer verliet, vond Leentje gelegenheid hem enige troostwoorden toetevoegen, schoon het haar in het oog viel, dat Wouter niet zo bedroefd was als men veronderstellen zou van iemand die benepen zat tussen de kastijding van gister en den huisdominee van morgen. Want morgen zou de man komen om de zaak af te doen.

— Maar, Wouter, hoe kon je spreken van brandstichten?

— Och.... ik meende.. ..sjt!

— En die graaf.... wat was dat met dien graaf?

— 't Was 'n markgraaf.... sjt!

— Wat is dat voor 'n graaf? Zeker weer uit 'n ander huis?

— Ja.... 't was de vader van Amalia. Maar dat is de zaak niet.... ik heb je wat te zeggen, Leentje.... sjt!

— Amalia? Wie is Amalia?
— Dat was m'n bruid. Maar Leentje, ik wilde je zeggen.... sjt!
— Je bruid? Benje gek, Wouter.... je bruid?
— Ja, dat wàs ze.... maar nu niet meer. Ik wou haar helpen, en dreef daarheen.... toen kwam er 'n eend.. maar, Leentje, dat is de zaak niet.... ik begrijp nu alles.... sjt! Ik ben voorbijgedreven.... sjt!
— Wie.... waar.... wat benje voorbijgedreven?
— Amalia. Ze zat in 't kroos.... ik begrijp nu alles.... ik ben.... sjt!
— Ik begrijp er niets van, Wouter. Maar zeg eens, die vrouwen.... waarom toch wou je die vrouwen....
Arme Leentje.... *zij* was nooit gehoond! Ze had er zoveel voor over gehad!
— Die vrouwen stonden in 't boek. Maar hoor eens.... ik ben.... sjt!
— En dat klooster?
— Dat doet er niet toe. Ik weet nu alles, alles.... luister, ik zal 't je zeggen, Leentje.... sjt!
— M'n god, Wouter, jongen, wat mankeert je? Je kijkt alsof je gek bent.
Wouter was opgestaan. Hij hief zich hoog op, richtte een fiere blik naar de balken, legde de rechterhand op 't hart, stak de linker uit als om 'n spaanse mantel te draperen....
Men bedenke dat Wouter nooit in de schouwburg geweest was....
.... en zeide.
— Leentje, ik ben 'n prins!
Daarop kwam de moeder binnen en verwijderde hem met een paar oorvegen uit Leentje's tegenwoordigheid.

* * *

Het prinsdom van Wouter lag in de maan.... neen, veel verder.
Ziehier hoe hij gekomen was tot de nieuwe waardigheid.
Lang voor het begin dezer geschiedenis — ja, zéér lang geleden was er een koningin der geesten, juist als in *Hans Heiling*. Ze heette A—OO.

Ze bewoonde geen hol, zoals in *Hans*, maar hield haar hof ver boven de wolken, wat luchtiger is en dan ook beter past voor een koningin.

Ze droeg een halssnoer van sterren, en er was een zon gezet in haar zegelring.

Als ze uitging stoven de nevelvlekken op als stof, en met een waaierslag verjaagde ze de firmamenten.

Haar kinderen speelden met planeten als knikkers, en klaagden, dat die zo moeilijk waren weer te vinden na het wegrollen tussen het huisraad.

Het zoontje der koningin, prins Upsilon, was verdrietig daarover en verlangde gedurig ander speelgoed.

De Koningin liet hem een doosje siriussen geven, maar binnen weinig tijds waren ook deze weer verloren. Doch het was Upsilon's eigen schuld. Hij had maar beter moeten achtgeven op zijn speelgoed.

Men stelde hem zo goed mogelijk tevreden. Maar wat men hem ook gaf, gedurig vraagde hij wat anders, wat groters, en méér. Dit was een fout in het karakter van den kleinen prins.

De moeder, die als koningin der geesten een zeer verstandige vrouw was....

* * *

Daar is tussen verstand en geest geen zo wijde kloof als beweerd wordt door wezens die gebrek hebben aan beide.

* * *

....de moeder begreep, dat het voor den kleine nuttig wezen zou zich een beetje te gewennen aan ontbering.

Daarom gelastte zij, dat men Upsilon enige tijd geheel zonder speelgoed laten zou.

Dit geschiedde.

Men nam hem alles af. Zelfs de komeet waarmee i aan het kaatsen was met prinses Omikron, zijn zusje.

Prins Upsilon was driftig van aard, en vergat zich in zijn uitdrukkingen zóver, dat hij iets oneerbiedigs zeide over zijn moeder.

Ook prinses Omikron, verleid door zijn voorbeeld — want niets is verderfelijker dan slechte voorbeelden — wierp met

driftig gebaar haar palet tegen het heelal. En dat staat niet voor een meisje.

Nu bestond er in het rijk der geesten een wet, dat wie het ontzag voor de koningin uit het oog verloor, of iets tegen het heelal aangooide, daarvoor zou worden gestraft met tijdelijk verlies van alle waardigheid.

Prins Upsilon werd een zandkorrel.

Na zich een paar duizend eeuwen goed gedragen te hebben, werd hem de heugelijke tijding medegedeeld, dat-i bevorderd was tot mosplantje.

In deze hoedanigheid paste hij braaf op en deed wat een goed mosplantje behoort te doen.

Op zekere morgen ontwaakte hij als poliep.

Dit geschiedde omstreeks de tijd toen de mensen begonnen hun spijzen te bereiden met vuur.

Hij bouwde een paar werelddelen en werd een eeuw of duizend daarna tot beloning van zijn ijver veranderd in een garnaal.

Ook in deze betrekking had niemand de minste klacht over zijn gedrag en weldra ging-i over in de klasse der zeeslangen.

Hij vermaakte zich heel onschuldig door schuilhokje te spelen met de zeelui, maar deed niemand kwaad en kreeg daarop vier poten, met rang van mastodont en de vergunning zich wat te vertreden op het land.

Met wijsgerige gelatenheid schikte hij zich in die nieuwe stand en hield zich bezig met geologische opmerkingen.

Een paar millioen eeuwen later....

Als ik zo van eeuwen spreek, houde men in het oog, dat al die tijd tezamen genomen in het rijk der geesten, maar een klein kwartiertje was.... of juister: dat die tijd volstrekt *niets* was. Want *tijd* is uitgevonden tot gemak van de mensen, zoals wij spelboeken geven aan kinderen. Voor geesten is *toen*, *nu* en *dan* volkomen hetzelfde. Zij grijpen *gisteren*, *heden* en *morgen* tezamen met één blik, evenals men zonder spellen een woord leest. Wat *was* en *wezen zal*, is.

Dat wisten de Egyptenaars en de Feniciërs heel goed, maar de Christenen hebben het vergeten.

Fancy begreep dat Wouter niet *lezen* kon, en daarom *spelde* ze hem Upsilon's geschiedenis voor, zoals ik doe voor den lezer.

Een paar millioen eeuwen later alzo, klom-i op tot olifant en een geestminuut of wat daarna, dat is dus tien jaren — menselijke jaren ditmaal — vóór de aanvang van mijn verhaal, werd hij overgeplaatst in de klasse der mensen.

Wat-i als olifant misdaan had, weet ik niet.

Maar, had Fancy gezegd, om nu niet verder teruggezet, en om binnen weinig tijd hersteld te worden in zijn rang als prins van den geeste, moest-i nu als mens braaf oppassen, geen roofliederen maken, niets verkwanselen, zelfs geen bijbel.... en dan zou het wel gaan.

Ook moest-i zich schikken in de slapeloosheid van juffrouw Pieterse. „Dit wàs nu eenmaal zo!" zei Fancy.

Die Fancy scheen een soort hofdame van Wouters moeder te wezen, die hem een bezoek bracht in zijn ballingschap om hem wat op te beuren en moed in te spreken, opdat-i de tijdelijke bestraffing die hem ten deel viel, niet zou opvatten alsof men boos op hem was.

Zij beloofde hem te bezoeken van tijd tot tijd....

— Maar, had Wouter gevraagd, hoe vaart m'n zusje?

— Uw zusje is ook gestraft.... ge kent de wet. Doch zij is een lief kind. Ze schikt zich geduldig in de kastijding en belooft beterschap. In den beginne is zij een luchtbolletje geweest en heeft zich als zodanig onberispelijk gedragen. Daarop werd ze een maanstraal en ook in die hoedanigheid was er niets op haar te zeggen. Zij schéén, dat het een lust was, en uw moeder had geestkracht nodig om haar straf niet te bekorten. Zeer spoedig is ze dan ook bevorderd tot geur en voldeed bijzonder, want ze vulde de heelallen dat wij er hoofdpijn van kregen. Dit gebeurde omstreeks de tijd toen gij begonnen zijt gras te gebruiken. Weldra werd ze een vlinder. Maar uw moeder vond die conditie niet geschikt voor een meisje en liet haar daarom spoedig overgaan in een sterrenbeeld.... zie, daar staat ze.... onder ons.

Wouter zocht Omikron, maar vond haar niet....

Het gebeurt zeer dikwijls, dat we iets niet zien omdat het te groot is.

— Zie, zeide Fancy, dáár... rechts... neen, iets verder... dáár.... de noordster! Dat is haar linkeroog. Het rechter kunt ge niet zien, omdat ze bukt naar Orion, haar pop, die ze op haar schoot houdt en liefkoost....

Wouter zag het duidelijk en riep:

— Omikron.... Omikron!

— Neen, neen, sprak de hofdame, dat gaat niet, prins! Er staat uitdrukkelijk in de last der Koningin, dat uw straf cellulair is. Het is reeds een grote gunst, dat ge samen zijt opgesloten in één heelal. Toen onlangs uw broertjes de melkweg hadden bemorst met zondvloeden, zijn ze heel ver van elkaar gezet.

Wouter was daarover zeer bedroefd. Hij had zo graag een kus gegeven aan al die sterren met een pop op de schoot, die z'n zusjes waren....

— Ach, Fancy, riep hij, laat me samenwezen met Omikron!

Fancy zeide niet ja en niet neen. Ze had iets in haar wezen als iemand die nadenkt over de mogelijkheid van het tot stand brengen ener hoogst moeilijke zaak.

Maar Wouter, moed scheppend uit haar weifelen, herhaalde z'n bede:

— Ach, laat me samenwezen met m'n zusje.... al moest ik weer gras eten of werelddelen bouwen, ik zal eten en bouwen met lust en met ijver als ik mag samenzijn met Omikron!

Het schijnt, dat Fancy bevreesd was iets toe te zeggen wat boven haar macht stond en tevens, dat het haar smartte, die toezegging niet te kunnen geven:

— Ik zal het vragen, fluisterde zij, en nu....

Wouter wreef zich de ogen uit.... dáár was het brugje.... dáár de sloot....

Hij hoorde de eend, die hem nog altijd uitschold uit de verte....

Hij zag z'n molens weer.... ja, ja, zij waren het!

Maar ze heetten niet meer.... hoe was ook weer die naam?

Die molens heetten *d' Morgenstond* en *den Arend*, en zij riepen, zoals houtzaagmolens gewoon zijn:

Karre karre, kra kra....

Daarop was Wouter naar huis gegaan, en we hebben gezien wat hem daar wachtte.

XV.

Daar de lezer veel ondervinding heeft — ik zoek sedert jaren te vergeefs naar iemand die zich beklaagt over gebrek aan die waar — zal-i weten, dat genoegens en rampen nooit zo groot zijn als zij ons toeschenen in de verte.

Het was dus te voorzien dat de huisdominee die Wouter boven het hoofd hing, niet zo zwaar op hem zou neerkomen als men zonder de wijsgerige opmerking menen zou. Dit wàs ook zo.

De man was eigenlijk maar beunhaas in het vak. Hij behoorde namelijk tot de klasse der katechizeermeesters en krankbezoekers en stond tot een wezenlijken dominee, als een likdoornsnijder tot een geneesheer. Maar voor de eksterogen van III, 7, b^1 (Pp) was hij bekwaam genoeg. En al ware hij dit niet geweest, ieder moet de tering naar de nering zetten. Mensen die op de tweede verdieping wonen, kunnen geen aanspraak maken op grieks in hun zielevoedsel.

Wouter zou dan ook gekapitteld worden in gewoon Hollands. Juffrouw Pieterse had een schoon jak aan. Stoffel had pijpen neergelegd en er was een stoel neergezet voor juffrouw Laps, die verzocht had van de partij te wezen: „om de stichting" zei ze. De meisjes waren uitgegaan, daar de huisdominee geweldig met de armen slingerde als er indruk nodig was en ze dus voorzagen dat er behoefte wezen zou aan ruimte.

— Jon*ch*elin*ch*.... sprak de man en er scheen al terstond indruk nodig te wezen, jon*ch*elinch....

Het is zeer opmerkelijk hoe het geloof en de genade invloed hebben op de uitspraak van de meest gewone woorden. Huisdominee zou zeker niet gezegd hebben, *lanche* pijp of *jonche* doperwten, maar de heiligheid verandert alles. En niet de uitspraak alleen, de hele taal, de woord- en zinvorming verandert door 't geloof. Ik ben niet ongenegen dit aan te nemen als een bewijs voor de kracht en de waarheid van die dingen en denk ernstig aan een verhandeling: „over de invloed der genade op de Hollandse taal." Ja, ik ga in deze mening zó ver, dat ik twijfel koester aan de rechtzinnigheid van iemand die op dagelijkse manier, zonder zalving of gebrauw, mij een opmerking meedeelt over 't weer, of tijding vraagt van mijn gezondheid. Zelfs in hoesten en niezen moet de genade zich openbaren, of de zaak is niet zuiver. Let maar eens op of een dominee zijn neus anders snuit dan een ander?

— Jonchelinch, ge zijt diep gezonken....

Juffrouw Laps knikte, dat dit juist geoordeeld was. Stoffel zoog aan zijn pijp, met een uitdrukking van onbeschrijfelijke godzaligheid. Juffrouw Pieterse hield een hoek van haar voorschoot gereed om bij de hand te wezen als ze huilen moest.

— Jonchelinch, of juister gezegd: jonche dochter....

Het gezelschap keek wel wat vreemd, maar men hield het voor een *lapsus linguae*. Ook moet men bij geestelijke toespraken niet vitten op een woord. Dit is lastig voor den spreker en leidt tot niets.

— Jonche dochter, uit kracht van mijn ambt en door de roeping als hochepriester in den Here.... want ieder die 't Evangelium verkondigt, is 'n hogepriester in den Here.... in den Here....

De man zag rond alsof hij toestemming nodig had. Ieder knikte.

— In den Here....

Nieuwe blik om bevestiging uit te lokken. Die blik slaagde, maar ik kan niet ontveinzen, dat men verwonderd was over zijn buitengewoon lang toeven bij dien „Here".

Ditmaal sloeg men de ogen neer om hem te dwingen voort te gaan.

— Door mijn hochepriesterschap.... in den Here.... zeg

ik u, jonche dochter, dat gij gelijk zijt aan de hoere van Babylon die hoereerde met de koningen der aarde....

Niemand mijner lezers mag de neus optrekken voor het juist weergeven van huisdominee's taal. Ik erken dat ik, die geen christen ben, de vrijheid nemen zou de deur te wijzen aan iemand, die zich zulke uitdrukking veroorloofde in mijn stal. Maar christenen kunnen toch welstaanshalve zich niet beklagen als men hen toespreekt met woorden uit hun bijbel.

Dit was het dan ook eigenlijk niet wat de toehoorders hinderde. Juffrouw Laps vernam zelfs gaarne een en ander over de slechte reputatie der Babilonse vrouw. Ze had daarbij iets in haar houding, dat te kennen gaf, dat *zij* nooit in Babilon geweest en dus buiten spel was. Juffrouw Pieterse en Stoffel waren te goed gewoon aan de onbeschofte platheden der tale Kanaäns, dan dat zij daarover zouden verwonderd of ontsticht geweest zijn. Neen, de verbazing van het gezelschap had een heel andere grond.

Men moet erkennen, dat meester Pennewip bij het oplezen van Wouters zondenregister zeer weinig kapitale misdaden ongemoeid had gelaten en zie, daar komt de huisdominee die het brandstichten overslaat, het roven vergeet, van moord en doodslag geen melding maakt, het vrouwenhonen op de achtergrond laat en inplaats van dat alles Wouter heel onverwacht beschuldigt van „hoererij met de koningen der aarde". Dit was iets heel nieuws en hoe ook gewoon aan Kanaänse beeldspraak, juffrouw Pieterse vond het wat sterk. Zij waagde dus een bescheiden: *friskuus!* het afgekeurde stopwoord van de koekbakkersjuffrouw. Zo gaat het. Men schimpt op iets vreemds en neemt het over. Maar hier was het geval ernstig genoeg om het gebruik van wat vreemds te wettigen.

— Friskuus, dominee! Wouter heeft....

Juffrouw Laps wilde ook wat zeggen maar ze werd in de rede gevallen:

— Zwijg, o gij vrouwe van de muren Jericho's, gij die een huis van ontucht bewoont op de wallen der stad....

— Maar dominee, de juffrouw woont onder-voor.

— Ja en m'n vader was....

— Houd op met je gevlei.... o gij Delilah Rachab! en gij,

vrouw.... ik zeg u.... zowaar de Heer leeft.... dit meisje is weggezonken....

— Maar dominee. Wouter is 'n jongen!

— Zwijg en hoor de woorden des hochepriesters! Ik zeg u, dat zij is weggezonken in 'n poel van ongerechtigheid....

— Maar dominee....

— Laat 'm begaan, fluisterde juffrouw Laps, daar zit wat achter. Hij zal op Wouter neerkomen met 'n omweg.... dat doen ze wel meer.

Hierin had juffrouw Laps gelijk.

Dit meisje, ging de huisdominee voort, met een uitdrukking van indruk die veel plaats nodig had en die ons noopt de wijsheid te bewonderen van de dochteren des huizes, welker uitgaan ruimte liet aan dominee's welsprekendheid, dit meisje is. een meisje!

— In godsnaam dan, zuchtte juffrouw Pieterse.

Maar dat toestemmen kostte inspanning. Want niets is moeilijker te geloven dan een wonder dat men ziet. De wonderen die men niet ziet, maken een onderscheid.

— In godsnaam dan....

— Ja.... dit meisje is een meisje.... en wat meer zegt, ze is een vrouw! Ja, ze is een vrouw en heeft gehoereerd....

— Och lievechristenzielen, ik kan er niet uit wijs worden!

— Ik wel, zei juffrouw Laps, ik begrijp 't heel goed.

— Ja, slang.... jij begrijpt me! Je geweten verklaart je de woorden die er stromen van de lippen des mans Gods.... en je verdorvenheid doet je de verzenen tegen de prikkels slaan.

Juffrouw Laps had reeds lang opgemerkt, dat de huisdominee zich bij voorkeur tot haar wendde. Ze had dit beschouwd als een hulde aan haar diepere geloofskennis en als des sprekers wens zich te verzekeren, dat de verheven zin zijner woorden beter werd begrepen dan van den patiënt of de anderen kon verwacht worden. Maar toch zou ze nu graag een woordje in het midden brengen over die verdorvenheid om te protesteren tegen de mening, dat deze haar eigendom wezen zou:

— Ja zeker, dominee, verdorven zijn we allen.... allen zonder onderscheid, maar....

— Zwijg, goddeloze vrouwe Babilons.... en vertrek uit

je huis op de muren der stad. Je bent verdoemd, zeg ik je en....

— Hè? vroeg juffrouw Laps verwonderd en ietwat beledigd.

Want de vromen nemen verdorvenheid en verdoemenis met veel genoegen aan, zolang men die dingen collectief uitdeelt, maar ze worden boos als men verklaart, dat er iets hapert aan hen persoonlijk.

— Hé.... hoe meent u dat, dominee?

— Ik zeg, dat je verdoemd bent, vrouwe uit *Josua twee*... er hangen rode koorden uit je venster.... je hebt gehoereerd met de koningen der aarde....

Tot dusver was alles goed. Het hoereren met koningen heeft iets deftigs en schaadt niet. Maar:

....met de koningen der aarde en met den briefbesteller die zulke dikke bakkebaarden heeft.

Dit was èrger dan „zoogdier".

Vóór juffrouw Laps de tijd had haar eer te herstellen door het verscheuren van den man gods, vloog Leentje de kamer in:

De vent is dronken, juffrouw, hij is stomdronken.... hij heeft gebitterd op de hoek.... daar is-i de deur uitgegooid en de jongens lopen 'm na.... kijk hier!

En ze wees door het raam naar buiten, waar inderdaad de straatjongens met veel gejuich een preek kommenteerden die huisdominee scheen gehouden te hebben, want ze riepen: ho, ho, prikkelige slang met je verzenen.... houd je staart recht!

Stòmdronken was nu de huisdominee niet, dit hebben wij gehoord, maar dronken was-i. In het wijnhuis op de hoek had hij oefening gehouden en Leentje, die dit wist of giste, was uitgelopen om daarvan zekerheid te hebben en door de openbaring van 's mans toestand, de pijniging van Wouter te bekorten. In dit voornemen werd zij te hulp gekomen door huisdominee zelf, die in het wijnhuis had horen spreken over die geschiedenis van den briefbesteller en bij zijn aankomst in de woning van juffrouw Pieterse, zich vergiste in den patiënt, dien-i behandelen moest.

— En, voegde Leentje er bij, 't is niet nu alleen.... 't Is niet altijd even erg, maar laatst met Habakuk....

— Zwijg jij, en ga aan je werk, zei juffrouw Pieterse, die beschaamd was, omdat ze zich vergist had in de soort van wijnberg dien huisdominee bearbeidde.

Mij komt die vergissing heel verschoonbaar voor en ik ben zeker dat ze nog lang had kunnen voortduren als de kloeke Leentje daaraan geen eind gemaakt had.

Niet zonder moeite beschermde men huisdominee tegen de woede van juffrouw Laps. Stoffel hielp den man de trap af, zo goed-i kon en leverde hem over aan de straatjongens, die terstond een liedje op hem maakten, vol prikkelslangen en jenever. Ik heb dat dichtstuk niet kunnen machtig worden. Wat jammer is. En iets te maken en dat uit te geven als echte *codex*, strijdt tegen m'n principes.

Zodra juffrouw Laps zich een beetje hersteld had, koos zij de verstandigste partij en beschuldigde zichzelf van verkeerde opvatting.

— O.... o.... o.... o! Zo ziet men hoeveel oefening er nodig is, om vast te staan in de leer! Ik herinner me nu klaar hoe er in de Schrift wordt gesproken van verkeerde handelingen der dochteren Jeruzalems. Dàt heeft hij bedoeld met zijn briefbesteller. Mijn vader was in de granen, en ieder weet dus wie ik ben. De zaak is duidelijk, maar ik voel hoe langer hoe meer behoefte aan oefening.... aan oefening, weet je?

— Maar, lieve juffrouw Laps, de man was dronken....

— Zo zegt Leentje, maar....

— En al dat volk op straat! Hoor eens....

— Juist als met den profeet Eliza. Ook hem beschimpten de kinderen op de straat, en toen kwamen er beren....

„Hei, hei.... pas op je verzenen!" klonk het buiten.

— Waarom zendt de Heer zijn beren niet, klaagde juffrouw Laps, die inzag dat de enige wijs om zich rein te wassen van dien briefbesteller, bestond in het verheffen van huisdominee tot profeet. En hierin had ze alweer gelijk. Wat een profeet zegt, kan men opnemen zoals men wil. Een bruid is een kerk, een tempel is een lichaam, een vader is een zoon, een zoon

is een geest, een geest is een vader, één is drie, drie is één, en een briefbesteller is niemendal.

— Maar de man was dronken, herhaalde juffrouw Pieterse, alsof ze hierin een reden vond om huisdominee's taal niet zó ver weg te werpen als wanneer-i eenvoudig ware bezeten geweest door bijbelwoede.

— En al waar-i voor een ogenblik gevallen, wat zou dat bewijzen? Blijft men niet altijd mens en is de val niet noodzakelijk om de genade te doen uitkomen? Zeg mens, waar bleef de genade, zonder val?

Dat wist juffrouw Pieterse niet, en ik ook niet.

Ik vind, dat die juffrouw Laps alweer gelijk had: zonder val geen genade en zonder genade geen val. Die dingen horen bij elkaar als slot en sleutel, en wie er wat afneemt, doet verkeerd. Als men een gebouw wil laten bestaan, moet men niet hier en daar een pijler omhalen of een hoeksteen wegbreken. *Sit ut est, aut non sit.* Huisdominee was dus geheel in zijn recht, en juffrouw Laps ook, schoon zij eigenlijk de zaak alleen daarom overbracht op het terrein der H. Godgeleerdheid, wijl ze de aandacht wou afleiden van haar briefbesteller.

— Maar wat moeten we dan in godsnaam aanvangen met dien kwajongen? riep juffrouw Pieterse in het eind.

Stoffel begreep, bij ontstentenis van huisdominee geroepen te zijn tot de preek van de dag. Hij behandelde *Ezechiel* en de afscheiding van de tien stammen, en deed er wat bij uit *Mattheus.* Daarna ging hij over op de *Makkabeeën,* en sloot met Daniel, Paulus, een *Onze Vader* en den H. Geest.

— Heel goed, zei juffrouw Laps, maar nu de straf?

Want de vromen zijn nooit tevreden voor er wat van straffen in komt, waarin ze, met het oog op de Schrift, volkomen consequent zijn.

— Water en brood.... stelde de moeder voor, of.... wat zou je denken van de *Openbaring?*

— Ja.... zo.... ik mag de psalmen nogal, of.... de geslachtregisters.. Jacob gewan Juda, Zadok gewan Achim..

— Och, mens, dat is alles al geprobeerd, en heeft niets geholpen.

— Als we hem eens een paar hoofdstukken lieten van buiten leren, van achteren af?

Jammer dat dit voorstel niet doorging. Misschien ware er wat voor de dag gekomen waarin slot en zin stak.

— Als ik hem eens bij *mij* nam, juffrouw Pieterse? Om het geld is het me niet te doen, je zou kostgeld kunnen geven....

Wouter rilde.

— Och ja, ging juffrouw Laps voort, je zou kostgeld kunnen geven, en ik zou hem oefenen.... want om het geld is het me volstrekt niet te doen. *Oefenen*, weet je?

Ik heb niet juist kunnen te weten komen welke marteling er ditmaal voor Wouter werd uitgedacht. Ik denk, dat men hem gemakshalve geslagen heeft, en dit vind ik dan ook — alles in aanmerking genomen — maar het beste.

XVI

Mijn vriend Ornis kocht, na de dood zijner vrouw, tot afleiding wat vogels. Als ik de smart over het verlies van zijn wederhelft moet afmeten naar de hoeveelheid pluimgedierte dat haar verving, moet ik erkennen, dat hij zeer bedroefd is geweest. Want het getal zijner vogels was groot. Hij had vinken met ogen en blinde vinken. Kanarievogels, zwarte, groene en gele. Zeventien soorten van duiven. Voorts papegaaien, kakatoea's, lijsters, kraaien, eksters, kippen, raven, pauwen, eenden, kalkoenen, ganzen, korhoenders, kazuarissen, struisvogels en nog meer.... te veel om te noemen, juist als de vaderlandse zeehelden in een schoolboek.

Hoe hij gekomen was aan die verzameling, weet ik niet, en dat doet ook niets tot de geschiedenis die ik vertellen wil.

Op zekere morgen moest Ornis uit de stad. Zijn afwezigheid zou van enige duur zijn.

— Beste vriend, zeide hij, ik voel me genoodzaakt een beroep op uw vriendschap te doen.

Ik houd niet van die beroepen. Want er zijn mensen die de vriendschap *à la lettre* nemen en van zulke beroepen een beroep maken.

— Ik moet uit de stad, vervolgde hij, en weet niet hoe ik het zal aanleggen om....

— Wel.... neem een plaatsbriefje op de spoor.

— Neen, dat is het niet. Ik weet niet hoe ik het zal maken met mijn vogels.

— Als ge ze meenaamt, stelde ik voor.

— Dat gaat niet, om de kosten. Bovendien, *Liwi* is broeis. *Liwi* was 'n jeugdige kanarievogel, die *partant pour la Syrie* floot.

— Wel, laat uw vogels thuis.

— Men ziet wel, dat ge nooit getrouwd zijt geweest.... dat ge nooit vogels hebt gehouden. „Laat ze thuis" is fraai gezegd! Wie zal er op passen, als ik weg ben? Wie zal ze toespreken, voorórgelen, eten geven, reinigen?

— Ah zo, is dat de zaak! En uw beroep op m'n vriendschap....

— Ja, dat is de zaak. Ik wilde u verzoeken, gedurende mijn afzijn u te belasten met de zorg voor mijn vogels.

— Ik heb veel bezigheden.

— Stel ze uit. Mijn vogels....

— Mijn vader is ziek.

— Wat doet er dat toe? Mijn vogels....

— Mijn kinderen hebben de mazelen.

— Warmhouden. Mijn vogels....

— Mijn zaken zijn in de war.

— Vraag *surséance*. Mijn vogels....

— Beste Ornis, ik heb geen verstand van vogels.

— Hoe?

— Geloof me, ik heb nooit vogels gehouden. Ik weet waarlijk niet hoe ze moeten behandeld worden.

— Dat maakt een onderscheid. Ge doet zeer wel, mij dat te zeggen. Dan zal ik trachten iemand te vinden, wien ik mijn lievelingen kan toevertrouwen.

En Ornis liet mij met rust: eindelijk: omdat ik geen verstand had van vogels.

Nu vraag ik wat toch juffrouw Pieterse bewoog en wat zovélen beweegt, om kinderen te houden?

Die goeie Ornis stoorde zich niet aan de ziekte van mijn

vader, niet aan mijn bezigheden, niet aan de ongesteldheid mijner kinderen, niet aan de moeilijkheden waarin ik verkeerde, hij stoorde zich aan niets.... tot op het pijnlijk ogenblik, dat ik verklaarde: *geen verstand van vogels te hebben!*

Dàt was een reden! Op die betuiging trok hij zijn verzoek in!

Geen verstand van vogels! Hoe, zou hij zijn vinken laten behandelen als kraaien en zijn eksters als kalkoenen? Zou hij aan mijn onkunde overleveren het talent van Liwi die door broeien en fluiten aanspraak had op dubbele zorg? Zou hij de oren van gevoelvolle tortels laten kwetsen door de wulpse melodiën van het orgel der vlasvinken? Zou hij, bij vergissing in het voedsel — zoals te verwachten was van onbedreven handen als de mijne — de tedere maag van het winterkoninkje blootstellen aan de hoefijzers en ouwe pantoffels, die er overbleven van het ontbijt der kazuarissen? „Neen, neen, honderdmaal neen! Geen verstand van vogels? Dan zijt ge niet waardig ze te bewaken en te verzorgen!"

Zo sprak Ornis. En nu vraag ik nog eens: waarom hield juffrouw Pieterse kinderen?

En als ik dan bereken, dat het getal kinderen op de wereld omtrent zeshonderd millioen is....

En dat die kinderen worden „gehouden" door de drie- of vierhonderd millioen mensen die voor het merendeel geen verstand hebben van....

Ach, dan moet ik mijn venster openen, om niet toe te geven in een stemmnig als die van het arme winterkoninkje na zo'n verkeerd ontbijt!

Het schijnt, dat ook onze Wouter te veel hoefijzers had binnen gekregen, want hij was bedrukt en neerslachtig. Zelfs Leentje had moeite hem op te beuren, en te meer omdat ze, ronduit gezegd, niet goed kon wijs worden uit haar beschermeling.

In het mazen zocht ze vergeefs haar weerga en ik heb al gesproken over de onzichtbaarheid van haar heen-en-weertjes — dat toch alles is wat men van heen-en-weertjes verlangen kan — doch haar bevattingsvermogen schoot te kort bij

Wouters vertrouwelijke mededelingen en ze kon zich niet onthouden van tijd tot tijd den jongen aan te zien met een medelijdende blik die twijfel verraadde aan de gezondheid van zijn verstand. Tevergeefs bespaarde zij enige duiten van haar schraal weekgeld om hem op te vrolijken met de vroeger zo welkome pepernoten.... helaas, Wouters ziel was haar pepernoten ontwassen en de ontdekking hiervan veroorzaakte Leentje bittere smart.

— Maar, beste jongen, wees dan toch verstandig, en laat je niet het hoofd op hol brengen met zulke praatjes! Die Fancy, of hoe het schepsel heten mag, heeft je beet gehad. Of misschien heb je gedroomd.

— Neen, neen, neen, Leentje.... alles is de waarheid! Ik weet zeker, dat alles wat zij gezegd heeft, de zuivere waarheid is.

— Maar Wouter,.... die historie met je zusje.... dat had je dan toch vroeger moeten weten, dunkt me.

— Ik wist het ook, maar ik had het vergeten. Al wat Fancy zeide, wist ik. Het was me maar ontgaan. Terwijl ze sprak, kwam het mij weer duidelijk voor de geest.

— Ik zal eens naar die molen gaan, zei Leentje.

En dat deed ze. Naar Wouters aanwijzing vond zij de juiste plek waar die belangrijke ontmoeting zou hebben plaats gehad. Zij zag de balken, de modder, de eenden, het kroos,.... alles was er, tot aslucht toe, alles.... behalve Fancy en haar vertellingen.

En ook Wouter zelf vond Fancy daar niet meer. Tevergeefs wandelde hij met de fatsoenlijke Hallemannetjes, zo dikwijls men hem thuis „van de vloer" wenste. Tevergeefs stond hij uren lang aan de leuning van zijn brugje en luisterde naar het geklepper van de molens. Ze vertelden hem niets en zongen niet, en er kwam geen Fancy.

Zij zal te veel bezigheid hebben aan het hof mijner moeder, zuchtte Wouter, en bedroefd ging-i naar huis.

Maar als-i door het venster al de schone sterren zag, die zo vriendelijk tintelden alsof ze hem toewenkten moed te houden, dan werd hij iets beter gestemd. De treurigheid bleef, maar ze was minder bitter. Ze ging van smart over in heim-

wee, in zoet verlangen „naar huis", en met betraand oog, maar niet wanhopig meer, riep hij fluisterend:

— Omikron, Omikron!

Na lang beraad, en op Wouter's uitdrukkelijke belofte van beterschap, had eindelijk meester Pennewip zich laten ver-bidden en de hoofdrover-vrouwenhoner werd weer in genade aangenomen, of althans nagenoeg. Wouter mocht weer naar school gaan en zich oefenen in verzenmaken, schoon-schrijven, werkwoorden, kort-stomp-scherpe o's, hollandse graven en dergelijke wetenswaardigheden.

Meester zei, dat het jongetje van Muiderberg nog ver-dorvener geweest was en dat hij zelfs dáárvoor raad had geweten. Met Wouter zou het dus ook wel gaan. Maar juffrouw Pieterse moest veranderen van huisdominee, want de tegenwoordige „behoorde tot de klasse der wijnzuipers". Nu, dat deed ze. Wouter werd op de katechisatie „gedaan" bij een wezenlijken dominee die na kerktijd een boekje „vragen overhoorde". De titel van het boekje weet ik niet meer, maar de eerste regels waren:

1e *Vraag: Vanwaar hebt gij, en alles wat er is, uw oor-sprong?*

Wouter had graag willen zeggen: wel, van mijn moeder.... maar in het boekje stond:

Antw. Van God, die alles uit niet heeft voortgebracht.

2e *Vraag: Hoe weet gij dit?*

Antw. Uit de Natuur en uit de Openbaring.

Wouter begreep dit niet, maar goedig en volgzaam als-i was, antwoordde hij trouwhartig wat in het boekje stond. Wel speet het hem, dat de pleizierige schoolvrije Zondag, anders zo uitnemend geschikt tot wandelen, bedorven werd door het „opzeggen" der koningen Israels, wel was hij na-ijverig op de Joden die telkens werden „weggevoerd" — een ongeluk dat hem bijzonder prettig voorkwam — maar hij schikte zich met vroom geduld en was niet de minste onder de zaligheidsleerlingen. Althans toen het jaar om was, ont-ving hij een boekje met drie-honderd-vijf-en-zestig bijbel-teksten, één-en-twintig gebeden, even zoveel dankzeggingen, een vader-ons, de tien geboden en artikelen des geloofs. Er

was een voorschrift bij en dat alles moest gebruikt worden: eens *per* dag, een jaar lang.... driemaal daags, een week lang bij herhaling.... en de rest *quantum sufficit.* Voorin stond op een ingeplakt blaadje:

ter beloning
aan Wouter Pieterse
omdat hij
de lessen in de Noorderkerk
wel
heeft opgezegd
en
ter aanmoediging
om
ter ere Gods
op
de ingeslagen weg
voorttegaan.

En daaronder stonden de namen van dominee en ouderling met krullen die Pennewip zouden beschaamd gemaakt hebben.

Het fatsoen der Hallemannen nam toe. De ouders van die kinderen huurden een tuin „aan de Overtoom". Dit was zo „helemaal buiten" zeiden zij en „men kon toch niet altijd in de stad blijven". Bovendien „de kosten waren zo groot niet, want er was één tuinman voor het hele pad, er stonden wel dertig bessenboompjes en dat was toch altijd een aardigheid". Ook zou er wel gras genoeg zijn om het kleingoed te bleken en dat won zoveel uit op de was „want, zei de stamvrouw der Hallemannen, verleden was er ijzersmet in Betsy's *Kanesoe*.... dus was 't heel goed om die tuin te huren en als de mensen er over spraken — want dat deden „ze" altijd — was het uit pure jaloezie. Ook was er een regenbak bij... en juffrouw Karels had gezegd, dat die lek was, maar dat was laster, want ieder moet zelf weten wat-i doet en àls je wat doet, heb je-n-altijd zo'n gemaal met de mensen....

want het was vooraan op de Overtoom.... en als je je dááraan storen zou, kon je nooit iets doen.... en voor de kinderen was het een hele uitspanning.... die juffrouw Karels moest maar letten op 'r zelf.... en als Gus jarig was, mocht-i jongeheren vragen...."

Gus werd jarig. Er zouden jongeheren gevraagd worden en, o geluk, Wouter was onder de uitverkorenen.

Het zou me te vèr leiden, hier te onderzoeken wat Gus en Franssie bewoog hun gewezen kommanditair-deelgenoot in de pepermunthandel voor te dragen tot kandidaat-feesthouwer. De lijst der genodigden werd opgemaakt en goedgekeurd en daar juffrouw Pieterse zich gestreeld voelde door de omgang van haar zoon met „mensen die een buiten houwen" werd ook van die kant geen bezwaar gemaakt, mits Wout r beloofde „heel fatsoenlijk" te wezen, zich niet vuil te maken, niet te ravotten, zijn kleren niet te scheuren en zo al meer. Ook zei juffrouw Pieterse „dat het zo lief van haar was, dat ze dit toestond, want het was toch een heel ding voor een kind om zo eens uit te gaan".

Ja, Wouter zou uitgaan! Voor het eerst uitgaan, voor het eerst eten, drinken, zich vermaken onder een vreemd dak. Het was een hoofdgebeurtenis in zijn leven en hij voelde al minder naijver op de Joden die zo dikwijls uitgingen en ten laatste nooit weer thuiskwamen.

De heugelijke middag was aangebroken. Met onbeschrijfelijke fierheid stapte Wouter de poort uit. „Het was rechts, links, weer links, dan een brug over en daarna recht uit, het kon niet missen" had Gus gezegd. En de tuin heette *Stadrust*, dus: „Wouter moest maar vragen, dan zou-d-i het zeker vinden."

Dit was ook zo. Wie voor het eerst uitgaat, komt altijd te vroeg. Wouter was op *Stad-rust* vóór de andere genodigden maar Gus en Franssie ontvingen hem vrij wel en stelden hem voor aan hun ouders, die zeiden dat Wouter een lief gezichtje hebben zou als-i wat minder bleek was geweest.

De andere speelnootjes kwamen vervolgens opdagen en het stoeien, draven, gooien, nam een aanvang, zoals dat bij knapen gebruikelijk is. De pret werd afgewisseld met wafelen

en limonade „die heel langzaam moest gedronken worden, omdat de kinderen zo bezweet waren."

Toen de stammoeder der Hallemannen melding maakte van de bessenboompjes en de zo kwaadaardig belasterde regen=bak, had ze onder de volkomenheden van *Stad=rust,* ook dat prieel moeten opnoemen waar Betsy zat met dien heer....

— Wie is dat? vroeg Wouter aan de kleine Emma, die meespeelde met de jongens.

— Wel, dat is Betsy's vrijer.

Nu weten we uit de treffende geschiedenis van lange Ceciel, dat Wouter zijn eerste liefde reeds achter de rug had, maar toch trof hem dat gezegde van Emma als iets vreemds. Tot nog toe was een vrijstertje, in zijn mening, een meisje aan wie men griften en ulevellen geeft en die Betsy scheen verheven boven zulke dingen. Wouter begreep ter=stond dat=i lange Ceciel niet behoorlijk behandeld had en op eenmaal beving hem de lust om te weten hoe een vol=wassen heer vrijt met een meisje dat niet meer schoolgaat.

— Haar vrijer?

— Wel zeker.... geëngageerd!

Dit woord was Wouter te modern en als nu de lezer scherpzinnig is, kan hij met vrij veel juistheid berekenen in welk jaar onze meid haar ekonomisch huwelijk aanging met den barbiersknecht. Men stelle zich slechts de vraag: wanneer is in de Klasse *Burgerstand* III, 7, á (Pp) het flauwe „ge=engageerd zijn" in zwang gekomen voor het hartelijke: vrijen?

— Ge.... wàt? vroeg Wouter.

— Geëngageerd.... ze verkeren.

— Wat is dat?

— Wel, ze willen samen trouwen. Weet je dàt niet?

Wouter voelde schaamte, dat=i zo'n eenvoudige zaak niet wist en zoals meer gebeurt, hij schaamde zich nogeens, juist over die schaamte.

— Wel zeker, dat wist ik wel. Ik had niet goed verstaan Emma.... wilje met *mij* trouwen?

Emma kon op het ogenblik niet, wijl ze geëngageerd was met haar mama. Maar zodra ze weer vrij werd, zou ze zich bedenken en dan had Wouter veel kans. Want ze keek hem

heel vriendelijk aan voor ze weghuppelde om te voldoen aan een konvokatie tot „stuivertje wisselen" in een andere hoek van de tuin.

Als den lezer de *Spectator* van Van Effen bekend is, zal hij zich herinneren, dat daarin voorkomt de heel aardige beschrijving ener *burgervrijaadje*. Ik houd die beschrijving voor echt en vergeef onzen Justus makkelijker het afluisteren dan het verzinnen. Het eerste is nagenoeg geoorloofd, ja zelfs bijna plicht in iemand die mensen bestudeert om *Spectators* of ideeën te schrijven. Wie het afkeurt, moet ook den geneesheer veroordelen die zijn patiënt bespiedt met het doel diens kwalen te leren kennen om ze te genezen.

Ik spreek dus Van Effen vrij van onbescheidenheid, maar erken enigszins jaloers te wezen op de gelegenheid, die hij schijnt gevonden te hebben tot zo nauwkeurige waarneming. Wij weten weinig van het huiselijk leven der trekvogels, de hartstochten der schelpdieren ontsnappen voor een groot deel aan onze scherpzinnigheid en toch staat in zekere zin de natuurlijke historie van oesters en zwaluwen in helder licht, wanneer wij die vergelijken met de kennis van onszelf. Vooral is die kennis moeilijk te verkrijgen ten aanzien van het geslachtsleven — in alle betekenissen! — dat zich meer dan andere handelingen verbergt voor de blikken van den opmerker.

„Wat zouden die twee elkaar te zeggen hebben?" vraag ik altijd mijzelf als ik een verliefd paar zie en soms betrap ik mij op de verdrietige vraag: *„zouden* ze elkaar wat te zeggen hebben?"

Verdrietig, ja! Want het doet me leed als ik een lid van mijn geslacht, een wederdeel dus van mijzelf, een *mens*, moet verdacht houden van gebrek aan adel, van onkunde in liefde, van verwaarlozing der schoonste — neen, van de enige — kracht der natuur, van opstand tegen de aantrekkingswet. Liefde — ik heb het al meer gezegd en men heeft mijn bepaling zeer onzedelijk gevonden, wat me genoegen doet — liefde is neiging tot éénzijn.

Maar gewis openbaart zich die neiging op oneindig veel wijzen. Gelijk overal, is ook hierin de natuur éénvoudig in

regel, veelvoudig in *toepassing.* De liefde van een dief zal wel beduiden: kom, laat ons saam uit stelen gaan. De god⸗diener verenigt zich met zijn geliefde in den gebede of in den psalme en zo al voort: „elck ghedierte naar sijnen aerdt."

Of zou die neiging tot meedelen, tot samenzijn, tot ver⸗enigen, bij sommigen tevens de begeerte wezen tot het *goede?*

Bij Wouter was het zo, al wist hijzelf dat niet. Had⸗i niet eens, in naam van lange Ceciel, de vrijheid weergegeven aan het vogeltje dat zo angstig rondvloog in de nauwe kooi? Wel had Ceciel daarom gelachen en gevraagd of Wouter gek was! Wel begreep *zij* niet, dat er verband was tussen zijn medelijden met het arme dier en het kloppen van zijn hart als⸗i háár naam kraste op de bevroren ruiten van de achter⸗kamer, maar misschien zou ze dat verband begrepen hebben als ze Wouter had liefgehad. En dat kon nu eenmaal niet om die broek boven het buisje.

Hoe dit zij, hèm ware het onmogelijk geweest te denken aan iets kwaads als⸗i Omikron riep. Daarbij vergat hij lange Ceciel en zeker zou hij zeer verwonderd geweest zijn als deze verschenen ware op die roep. Kleine Emma leek er meer op, vond⸗i nu. Zonder te denken aan het schrijven van een *Spectator,* voelde Wouter grote begeerte om te weten hoe de jongeheer die met Betsy in het prieel zat, zich kweet van het „verkeren". Hij wist middel te vinden zich af te zonde⸗ren van z'n kameraadjes, en hoorde een⸗en⸗ander dat hem niet veel wijzer maakte in z'n liefdestudie.

— Ja, ik heb ook gezegd: met Mei....

— Wel zeker, om de bovenhuizen....

— 't Is 'n gemaal! En wat zegt je moeder?

— Zó.... zij vindt we moesten het nog een jaartje aan⸗zien. Het is zo onfatsoenlijk gauw te trouwen. Het is net, weetje of....

— Vier jaar....

— Ja, vier jaar. Louw en Anna zijn zeven jaar geëngageerd geweest....

Wouter was er groots op, dat⸗i nu precies wist wat dit beduidde. Hij begreep dat het zoveel wil zeggen als: samen een bóvenhuis huren, liefst in Mei.

— En krijg je nou die linnenkast?
— Neen.... die wil m'n moeder zelf houden. Maar als we nog een jaar wachten, zal ze ons een andere geven, zegt ze, een kleine.
— 'k Had liever de grote.
— Ik ook. Maar weet je, zij zegt jongelui hebben geen grote kast nodig. Maar toen m'n zuster trouwde, heeft ze toch een grote kast „meegekregen".
— Zeg dan dat je er ook een moet hebben.
— Het zal niet helpen.
— Probeer 't maar.... ik trouw niet zonder die grote kast.
— Ik wil het wel vragen, maar....
Van dit gehalte waren de gesprekken die Wouter afluister=de in het prieel. Hij was zeer onvoldaan en verschool zich peinzend in een donker hoekje. Wat hem eigenlijk ontbrak, wist=i zelf niet, maar toen kleine Emma hem kwam roepen, bleek er, dat=i aan heel iets anders had gedacht dan aan linnenkasten en vacante bovenhuizen, want met vrolijke schrik riep hij:
— Zou *zij* het wezen.... m'n zusje?

* * *

Het was avond geworden en het spel der kinderen zou binnenshuis worden voortgezet. De kleine gemeente was ver=moeid. Er zou *verteld* worden door een van de *groten*.

Welke „grote" verdwaald was op *Stad=rust*, om dáár Moore's *Peri en Paradijs* te behandelen, weet ik niet. Men zal vinden, dat het niet paste bij Betsy's „engagement" en die liefdesmorende linnenkast. Maar evenals volgens sommigen, ieder persoon, ééns tenminste wordt bezocht door de for=tuin, zo ook schijnt er in de platste, minst dichterlijke om=geving, éénmaal althans iets voor te vallen dat „aan wie het vatten wil" de gelegenheid geeft zich te verheffen boven het alledaagse. Eenmaal wordt den drenkeling toegeroepen: ge kùnt zwemmen, sla uw armen uit!

Zal deze of gene die roep verstaan in m'n Ideeën?

De „grote" volgde in z'n vertelling den engelsen dichter niet. Hij volgde een van de vele wijzen waarop de *peri=legende*

in alle talen is bezongen, nadat ze in de gemoederen van alle volken ontstaan was.

„De Peri *die voor de poorten van het paradijs vruchteloos smeekte te worden toegelaten tot de heilstaat der gelukzaligen, bracht alzo na veel vergeefse pogingen eindelijk als het schoonste wat de aarde opleverde, de laatste zucht van een berouwhebbend zondaar, en vond genade in de ogen des wachters aan de poort, om de heiligheid der gave die zij offerde.*

— Nu pandverbeuren! riep Gus.

— Pandverbeuren, pandverbeuren! riep de ganse kleine gemeente hem na.

Er werden panden verbeurd, gegeven en ingelost. Er moest „gezoend" worden, dat spreekt van zelf. Een „raadseltje opgeven." 't Werd niet geraden.... natuurlijk. Wie het *wist*, mocht het niet zeggen! Dit is bij raadsels zo de gewone conditie.

— Wat zal de eigenaar van dit pand doen?

— Op één been staan!

— Over een strootje springen!

— Een vers opzeggen!

— Neen, een fabel.... *la cigale,* of zo iets!

— Ja, ja, ja!

Het Pand was van Wouter.

— Ik ken geen fabel, zeid-i bedrukt, en frans versta ik ook niet.

— Ik zal je helpen, riep Emma.... *le père, du père.*

— Och, dat is geen fabel.... toe, Wouter!

Het was een hele pret voor sommigen in de kring, dat Wouter geen fabel kende en geen frans verstond. Als een bekwaam mens wist hoeveel genoegen hij velen doet met een blijk van wat *onbekwaamheid,* zoud-i waarlijk menigmaal zich dom houden uit louter mensenliefde.

Maar Wouter dacht ditmaal niet aan het pleizier van de anderen, dat-i ook niet zou begrepen hebben. Hij schreide, en was boos op meester Pennewip, die hem geen frans en geen fabels geleerd had.

— Komaan, Wouter, komaan! plaagden de pandhouders.
— Het hoeft geen frans te wezen, vertel maar een fabel.
— Maar ik weet niet wat een fabel is.
— Wel, dat is een vertelling met beesten.
— Ja.... of met bomen: *le chêne un jour dit au roseau,* zieje, er hoeft juist geen beest in te komen.
— Ja, ja.... een fabel is een vertelling, anders niet.... er mag inkomen wat er wil.
— Maar het moet rijmen!
Wouter was op het punt zijn roverslied op te zeggen. Maar hij bedacht zich en gelukkig. Want dat ware een groot schandaal geweest in den huize Halleman, dat zo bijzonder fatsoenlijk was.
— Wel neen, het hoeft niet te rijmen ook, riep een ander, die al weer wijzer was dan de rest, „de koe geeft melk. Jantje zag eens pruimpjes hangen, prins Willem de Eerste was een groot wijsgeer". Zieje, Wouter, het gaat vanzelf, komaan.... vertel wat of je krijgt je pand niet.
Wouter begon.
„Er was eens een jongetje gestorven, dat niet in de hemel mocht....
— Ho, ho, dat is de geschiedenis van de *Peri!* Wat anders! Ik zal het anders maken, beloofde Wouter verlegen.
„Nu dan, dat jongetje mocht niet in de hemel, omdat-i geen frans verstond en ook omdat-i dikwijls stout was geweest en ook omdat-i meestal zijn vragen niet had gekend, en omdat-i.... omdat-i....
Ik geloof dat Wouter hier wat zeggen wilde over het onzalige „moedersknipje". Maar hij slikte het in, uit vrees de Hallemannen te grieven door een schijnbare toespeling op de pepermunthandel.
„....omdat-i eens gelachen had onder het bidden. Want dit is zeker, jongetjes die lachen onder het bidden, komen niet in de hemel.
— Zo....o....o....o? vroeg een paar schuldbewusten.
„Ja, die komen niet in de hemel. Nu had dat jongetje een zusje gehad, dat een jaar vóór hem gestorven was. Hij had veel van haar gehouden en toen hij dood was, zocht-i

terstond naar zijn zusje. „Wie is uw zusje?" vroeg men hem....

— Wie vroeg dat?

Stil, valt hem niet in de rede, laat Wouter voortgaan.

„Ik weet niet wie dat vroeg. Maar het jongetje zei, dat zijn zusje.... een blauw jurkje droeg, en kuiltjes in de wangen had....

— Net als Emma.

— Ja, net als Emma. Men zei hem, dat er in de hemel een klein meisje was, dat er juist zo uitzag. Ze was daar een jaar geleden gekomen en had verzocht haar broertje binnen te laten, die zeker naar haar vragen zou. Maar het jongetje mocht niet binnen.... ik heb al gezegd waarom."

— Had *zij* altijd haar „vragen" gekend?

— Zeker wel. Dat spreekt vanzelf. Laat Wouter voortgaan.

„Hij was heel verdrietig, omdat hij z'n zusje niet zou weerzien en vond nu, dat het sterven eigenlijk niet de moeite waard was geweest. Och, laat me toch binnen! vroeg-i heel vriendelijk aan een heer die aan de deur stond....

— Aan de *poort*, verbeterden velen tegelijk, die zich gestuit voelden door de dagelijksheid ener *deur*, maar niet getroffen waren door de verhevenheid van Wouter's begrippen over het sterven.

Zo gaat het meer.

„Goed, aan de *poort*, zei de arme jongen, beschaamd, dat hij zich zo bezondigd had aan deftigheid. Maar die heer aan de poort zei: neen. Daarop keerde het jongetje terug naar de aarde."

— Dàt kan niet.... eens dood, blijft dood, riepen de wijsgeren.

— Laat hem toch voortgaan.... het is immers maar een vertelling.

„Hij keerde terug naar de aarde en leerde frans. Toen hij daarna weer voor de.... poort stond zeide hij: *owi 'msieu!* Maar het hielp niets, hij mocht toch niet binnengaan.

— Dat geloof ik graag.... hij had moeten zeggen: j'aime, tu aimes.

— Dat weet ik niet, zei Wouter nuchter.

„Nogeens ging hij naar beneden, en leerde zijn „vragen", zó dat hij ze kon opzeggen van achter af, van: *Heer, kom haastelijk* tot: *met privilegie*. En dat deed hij aan de poort. Maat het hielp weer niet.... hij mocht nog niet binnen.

— Dat wil ik wel geloven, riep een wijze. Om in de hemel te komen, moet men „aangenomen" zijn. Was hij aangenomen?

„Ach neen, zei Wouter, daarom juist was het zo moeilijk! Hij beproefde telkens wat anders, maar het lukte niet. Hij zei, dat hij met z'n zusje geëngageerd was....

— Net als Betsy! riep Emma.

„Ja, net als Betsy. Dat-i haar zo liefhad, dat-i zo graag met haar trouwen wilde.... maar het hielp alles niet, hij mocht niet in de hemel. Op het laatst durfde hij niet terugkomen uit vrees, dat die heer aan de poort knorrig worden zou....

— Nu, en hoe is het verder?

— Ik.... weet.... niet verder, stamelde Wouter, ik weet niet wat het jongetje doen moest om in de hemel te komen.

Wouter wist wèl verder, al kon hij niet onder woorden brengen wat-i wist. Dit bleek een uur later.

Bij het naar huis gaan, toen het hele gezelschap verschrikt uiteenvloog om het rijtuig te ontwijken dat in dolle vaart de poort uitholde, gleed Emma onder de leuning van de brug door, en viel in de stadsgracht. Men loosde een gil.... nog een....

Wouter was het kind nagesprongen.

Als-i op dat ogenblik gestorven was, zou zeker de „heer aan de poort" hem niet hebben afgewezen, omdat hij geen frans verstond of niet „aangenomen" was.

Maar toen-i nat en bemodderd werd thuisgebracht, zei juffrouw Laps, dat men den Here niet mocht verzoeken. En dàt was het toch, als men te water sprong zonder te kunnen zwemmen.

Ik vind dat die „Heer" 't best te pas komen zou bij iemand die niet zwemmen kan. Wie het wèl kan heeft meer kans zichzelf te helpen.

En juffrouw Pieterse klaagde „dat er met dien jongen altijd wàt was".

Nu, dát vind ik ook.

XVII.

Ik denk dat juffrouw Pieterse een erfenis had gekregen. Want de Pieterses verhuisden op eenmaal naar een „fatsoenlijker buurt" en de jonge-juffrouwen kenden geen enkele meer van de meisjes waarmee ze waren „op naaien geweest". Zulke dingen horen bij erfenissen of bij verhuizen met „verbetering". En er waren nog andere blijken. Leentje werd plechtig uitgenodigd haar verleden deelwoord „gezeid" te veranderen in: „gezegd" want juffrouw Pieterse had opgemerkt, dat de „mevrouw van hier naast" zo conjugeerde. Dus zou het wel goed wezen. En Stoffel zei, dat hij het al lang geweten had:

— Maar moeder dan moet uwe ook niet zeggen: remplizant. 't Is *pla,* moeder. Denkt uwe maar om *plaats.*

— Remplaats.. ..

— Né moeder, *pla.... plas....*

Juffrouw Pieterse zei, dat het lastig was zo op alles te moeten letten. Ze zou het hele woord dan maar liever mijden, dacht ze. Maar het zou moeilijk wezen, want er was juist zo'n gedoe over de „militie" en ze vertelde gaarne: „hoe ze heel goed in staat was haar zoon te rempl....

— Né, moeder, *uwe* remplaceert Laurens niet....

— Och, wat 'n gemaal! Ik meen maar dat de mevrouw van hier naast gezeid heelt....

— *Gezegd* moeder.

— Ja, juist.... hoor je Leentje.... je moet zeggen: *gezegd.* Onthou 't nou en laat ik 't nou niet weer hoeven te zeggen.... en snuit je neus.

Wouter had een jasje gekregen met een kraagje zoals nu palfreniers dragen. De *garricks* hadden afgedaan en *cloaks* waren er nog niet. 't Gaat hiermee in de mode, als in de zoölogie. Meestal vindt men van die overgangssoorten, omdat de Natuur en kleêrmakers geen grote sprongen doen. En het

spreekt vanzelf, dat nu het buisje boven de broek was ge-raakt. „Het stond al te kinderachtig, hadden de jonge-juffrouwen gezegd, voor een jongen die al rijmen kon."

Want, dat Wouter *rijmen* kon, vertelde men aan ieder die het horen wou. Eigenlijk was het nog al vals, roem te oogsten van het feit, dat zo kwalijk werd genomen aan de persoon zelf, die het verrichtte. Dit bewijst alweer hoe ijdelheid een grote rol speelt. Ook zorgde men wel, dat Wouter niet te weten kwam, hoe men zich op zijn talenten verhief. Men sprak daarover slechts als hij er niet bij was.

Het huis Pieterse handelde hierin als veel *natiën* gewoon zijn. Meermalen trachten ze tegenover den vreemdeling zich te verheffen op deugd en genie — och, ook dàt is een! — van mannen, die men wreed en dom pennewipte toen ze „er bij waren" dat is: zolang de mannen leefden. Wouter zou inderdaad groots geworden zijn, wanneer hij alles had kunnen horen, wat men van hem zei, als hij niet tegenwoordig was. Ja zelfs, ik ben niet vreemd van het denkbeeld, dat hij zou uitgeroepen zijn als wonderkind, wanneer hij voor die zotternij niet ware bewaard gebleven door zijn „kinderachtigheid". Stoffel namelijk trok de neus op voor het jongetje, dat nog altijd zakjes naaide voor zijn griften, met een ijver en een inspanning alsof-i nooit verzen had gemaakt. En ook de jonge-juffrouwen hadden Wouter onnozel gevonden, bij gelegenheid ener kraamhistorie in de buurt. Wouter had zonder fluisteren gevraagd: „wat het was?" Nu.... „zo'n grote jongen moest toch weten dat men fluistert bij zulke gelegenheden."

Het beeld van lange Ceciel was uitgesleten in Wouter's hart en ook de kleine Emma was vergeten. Zelfs Omikron moest van tijd tot tijd haar gelaat tonen in de sterren, om het kind aan zijn liefde te herinneren. En zelfs, als hij de avondhemel zag, als hij werd aangedaan door dat onuitsprekelijk verlangen naar *het goede....* dan nog bestond Wouter's aandoening niet zozeer in het denken aan Omikron, dan wel in het onbewust ondergaan van liefelijke herinneringen. Er bestond reeds in zijn twaalfjarig leven een mythische voorwereld, zo moeilijk te scheiden van geschiedenis en niet ongelijk aan de grote geologische of voor-geologische waarvan

Fancy scheen gesproken te hebben. In de grote droom, die het kind droomde, was verwarring tussen zijn en niet zijn. Hijzelf wist niet meer met juistheid te bepalen welke beelden hem waren voorgetekend door nuchtere werkelijkheid, welke door zijn fantasie, die trouwens evenzeer *werkelijkheid* was. De kleuren der tekening vloeiden ineen en na lang staren, na vermoeiend zoeken, na vergeefs pogen om helder te zien in zijn eigen hart, voelde hij iets als afmatting en moedeloosheid. Als-i ouder geweest was, zou hij waarschijnlijk slechte verzen hebben gemaakt, met tranen er in en onmachtig verdriet. Maar daar het hem ontbrak aan de handigheid om weemoed te verkopen bij de maat, zweeg de arme jongen en droeg-i heel alleen de ergernis over de wanorde van zijn gevoel.

Zelfs wist-i, dat hij verzen maken kon. Hij geloofde heel goedig dat zijn roverslied beneden critiek was, en groette Klaasje van der Gracht, met een soort van eerbied.

Och, hij wist zo weinig van Wouter! Zó weinig dat niemand minder dan hijzelf in staat zou geweest zijn de geschiedenis te schrijven van zijn hart.

Maar dat-i verzen maken kon hoorde hij van juffrouw Laps. Het was hem een pure revelatie.

Het mens „had aanstaande week een oom jarig". En ze legde een staatsiebezoek af bij de Pietersen's, om te vragen of Wouter een „aardigheidje" wou maken voor die gelegenheid.

Ze had er een ons ulevellen voor over.

— Maar juffrouw Pieterse, uwe moet hem zeggen, dat het godsdienstig moet wezen en dat mijn oom een *weduwman* is. Ziet u, dat moet-i er in brengen. En ik wou 't graag hebben op de wijs van psalm 103, dan kan 't gezongen worden, want m'n oom heeft die psalm op 'n liertje.

De begaafde lezer begrijpt, dat juffrouw Laps niet sprak van Apollo's lier. Ze meende zo'n draaiding dat 'n jingelend geluid geeft.

Juffrouw Pieterse zou het Wouter zeggen als-i van school kwam, maar overlegde met Stoffel hoe ze haar verzoek of bevel zou inrichten, dat Wouter daarin geen grond vond tot

zelfverheffing. „Want, dat haatte ze als de dood.... in een kind".

Ik ook, als het ongepast is en dus oneerlijk. En dan vind ik het zeer af te keuren maar niet alleen in kinderen.

— Heb je je les gekend, Wouter?

— Neen moeder. Ik moest dertien bergen in Azië opnoemen en ik wist er maar negen.

— Dat gaat niet met je. Ik betaal schoolgeld voor niemendal. Denk je dat het geld me op de rug groeit? Wat moet er van je worden?

Ja, dat zeg ik ook. Wat moet er worden van iemand die niet weet hoe allerlei bergen heten, welke hij nooit zal hoeven te beklimmen?

XVIII.

De opdracht om een vers te maken streelde Wouter. Juffrouw Pieterse en Stoffel hadden zich te vergeefs beijverd hun goede mening omtrent zijn talent, te omzwachtelen met geringschatting. De arme jongen schrikte van genoegen bij de ontdekking, dat men hem voor „iets aanzag". Hij had zó vaak gehoord, dat-i eigenlijk niemendal was en nooit *iets* worden zou.... dat hij nu ternauwernood lette op al de pogingen die zijn moeder en broer in het werk stelden, om hem te doen geloven, dat de hele commissie eigenlijk een straf was voor zijn onkunde in de namen van bergen. „Ja zei Stoffel:

— Ja, ik kan je verzekeren, dat het bij mij op school niet gebeuren moest.... maar nu moet je letten op behoorlijke afwisseling van liggende en staande regels....

— Hè? vroeg Wouter.

— Wel zeker.... weet je dat nog niet eens? Heeft meester Pennewip je dat niet geleerd? Of heb je weêr niet opgelet? Kijk.... zo!

Een Stoffel wilde voorbeelden bedenken. Maar het lukte niet.

— Trui, geef me je gezangboek. Kijk, Wouter: *hoog, omhoog, het hart naar boven....* dat 's liggend, zie je. En: *hier*

beneden is het niet.... dat staat, weetje? En dan moet je er wat inbrengen van God....

— Ja, en dat=i wewenaar is, voegde de moeder er bij.

— Haar oom.... verbeterde Stoffel. En alle regels moeten evenlang wezen.

— En je krijgt ulevellen.... en als je 'r niet mee terecht kunt, zeide moeder, vraag dan maar aan Stoffel.

— Wel zeker, ik zal je telkens zeggen wat rijmt. 't Is heel makkelijk....

Wouter had er wel zin in. Hij ging naar de achterkamer, nam een lei en schreef er op. Maar mooi was het niet. Ook kon=i maar niet verder komen dan: *Een weduwnaar van God.... O God, een weduwnaar....*

Zou dat nu staan of liggen? dacht=i. De arme jongen beet de tanden slee op zijn grift, en het grift tot gruis.... maar och, het ging niet. Hij was een ogenblik verwaand ge= weest en werd daarvoor zwaar gestraft, want nu begon hij te geloven, dat zijn moeder gelijk had, toen ze zeide: „dat er van dien jongen nooit iets komen zou".

Hij vroeg aan Leentje, of zij wist wat liggende en staande regels waren? En daar zij het ook niet wist, besloot hij „morgen eens weer te proberen. Misschien zou het dan beter gaan." Dit vond Leentje ook.

— Mij wel, zei de moeder, maar denk er aan, dat je me niet veraffrenteert voor juffrouw Laps.... want ik heb gezeid, dat je 't kon.... en de man is jarig woensdag acht dagen.... dus veel tijd heb je niet.

Wouter ging naar de aspoort, zocht het brugje en begon daar bitter te schreien.

— Ga eens kijken wat dat jongetje scheelt, hoorde hij een vrouw zeggen tot een meisje van veertien, zestien jaren, 't kind heeft zeker iets verloren.

— Heb je wat verloren jongeheer?

Wouter zag op en schrikte. Want het was hem, alsof=i dat gelaat herkende. Het deed hem denken aan Fancy.

— O, nu is alles goed.... nu gij daar zijt! Ik heb zo naar u verlangd....

— Naar mij, jongeheer?

— Ja, ja, ja! ik wist niet, dat ik verlangde.... maar nu weet ik het. O, zeg het mij toch spoedig.... wat staande regels zijn en hoe ik m'n vers moet maken?

Het meisje, dat met haar moeder wasgoed te bleken legde op het gras, keek Wouter gek aan. Ze liep terug naar de moeder en zei niet te weten wat dat kind mankeerde. Maar dat er iets aan haperde was zeker.

— Hij ziet er uit, of-i geschrokken is, zei ze.

En daarop haalde ze uit een klein huisje, in de buurt, wat water, dat ze Wouter toereikte in een theekopje. Wouter-zelf begon te begrijpen, dat-i zich vergist had. Maar er was iets zo goedaardigs in het voorkomen en in de wijze van doen van het meisje, dat hij zich tot haar voelde aangetrokken, al heette zij dan maar Femke. Zo noemde haar de moeder. En bovendien, deze naam deed hem denken aan Fancy, dat al veel was.

Femke wees Wouter een omgekeerd mandje aan en nodigde hem uit, haar te vertellen wat de oorzaak was van zijn verdriet. Wouter deed dit zo goed hij kon, terwijl moeder en dochter zich bezighielden met haar „bleek".

— Misschien kan *ik* je wel helpen, jongeheer.... zei de moeder. Want m'n man heeft een aangetrouwden neef, die wewenaar is....

— Ja, juffrouw.... maar die liggende regels! En er moet van God inkomen.

— Precies, jongeheer. Och, 't is 'n hele historie. Z'n vrouw was m'n mans nicht weetje, want we zijn rooms, en ze deed haar geloof goed.... leg 'n steentje op die asseldoekies Femke, anders waaien ze weg.... ja, jongeheer, 't is een heel ding met zo'n bleek, je heb 'r geen begrip van, zo'n ding als 't is.... nu, ze onderhield haar godsdienst, en daar deed ze goed aan, want — dat zal je ook wel weten jongeheer — als 'n mens z'n godsdienst niet doet is er niet veel aan, maar hij....trek dat hemd wat na je toe, Femke, de mouw hangt in de sloot.... maar hij gaf er niet om en zei, dat 't allemaal gekheid was.... maar toen ze stierf en hij zag hoe ze bediend werd.... 't was pater Jansen, die 'r

bediende, jongeheer, je zal hem wel kennen.... hij loopt altijd met zo'n zwart stokkie en raakt er nooit mee aan de grond....

De vrouw zag Wouter vragend aan. De arme jongen zat op het omgekeerde korfje, met de ellebogen op de knie en de kin in beide handen. Hij luisterde met open mond en spande zich in om te begrijpen hoe die vertelling zou neerkomen op verzenmaken. Maar van pater Jansen en diens aarde verachtend stokje had hij nooit gehoord. Dit moest hij bekennen.

— Nu 't was pater Jansen, die 'r bediende. En toen m'n mans neef dat zag.... giet niet bezijen, Femke, dan spat er de modder zo op.... ja, toen-i zag dat 'n mens toch niet sterft als 'n stom beest, toen had-i er weet van en naderhand heeft-i z'n pasen gehouden als 'n ander.... en toen-i verleden jaar z'n been brak, want hij is schilder weetje, toen heeft-i negen weken lang dertien stuivers van de armen gehad.... zodat ik maar zeggen wil, dat ik ook een wewenaar in m'n familie heb. En nu moet je opstaan van je mandje, jongeheer, want ik heb 't nodig.

Wouter stond haastig op, alsof-i bevreesd was onbescheiden te wezen in het gebruik maken van de gastvrijheid. En de vrouw ging heen, na een ernstige vermaning aan Femke, om goed op de bleek te passen en haar te roepen, als er kwajongens kwamen. Want dat gebeurde wel eens, zei ze.

— Ben je weer beter, jongeheer? vroeg de vriendelijke Femke.

— O ja, antwoordde Wouter, maar ik begrijp niet hoe ik dat alles zal te pas brengen in m'n vers.

Weinig lezers zullen zonder mijn hulp, hier op het denkbeeld komen, dat Wouter moed nodig had om zijn gebrek aan begrip te erkennen. We zijn zo gewoon aan het niet begrijpen, dat we daarin in traagheid berusten. En het gedurig waarnemen van die berusting in anderen, maakt ons beschaamd over onze stompheid, waarmee wij menen alleen te staan. Waarlijk, er is moed nodig om alleen dom te wezen, en hierdoor is de wijsheid der menigte meestal niets dan commanditair wanbegrip. Laat een schrijver, een spreker,

een redenaar, die zich verheugde over *algemene* toejuiching, de indruk onderzoeken, die zijn arbeid gemaakt heeft op elk individu, dan zal hij meestal ontwaren, dat de algemene goedkeuring de som is van persoonlijk onverstand, en dat men niet hem heeft toegejuicht, maar zichzelf een certificaat gegeven van gelijke scherpzinnigheid als men, nogal gewaagd, in alle anderen veronderstelde. De meeste schrijvers, dichters, wijsgeren van naam, hebben daaraan hun roem te danken.

Hoe dit zij, Wouter was oprecht, en zei ronduit aan Femke dat zijn vers hem nog evenzeer bezwaarde als vroeger.

— Je moet bedenken, dat het rijmen moet, Femke, dat alle regels even lang moeten zijn, dat ze moeten liggen en staan, want dat heeft mijn broer gezegd, die zelf schoolmeester is:

Femke peinsde, en op eens:

— Ken je latijns? vraagde zij, of Wouter dan geholpen was.

— Ach neen....

— Nu, het doet er niet toe, riep ze, het Hollands staat er naast.... ik zal je helpen. Wil je even op de bleek passen?

Wouter beloofde het, en Femke liep naar huis.

Daar naderden een paar jongens, die met stenen wierpen. Wouter, in het diep besef zijner verantwoordelijkheid voor de bleek, riep hun toe daarmee op te houden. Nu werd het erger. Zij naderden en plaagden onzen kleinen bewaker, door op het wasgoed te lopen. Hij had een gevoel of-i Femke zelf zag mishandelen en vloog dapper op de bleekverstoorders in. Maar hij was de sterkste niet, en alleen tegen twee, zodat-i waarschijnlijk zou bezweken zijn, als niet zijn dame tijdig was weergekomen.

Deze verloste hem en verjaagde de ondeugende aanvallers. Toen zij zag, dat Wouter bloedde aan de lip, gaf ze hem een zoen. Het hart van den knaap tintelde. Zijn ziel groeide op eenmaal tot ongekende hoogte, hij voelde weer — voor het eerst in lange tijd — dat prinselijke waarmee hij Leentje eens zo verschrikt had. Zijn ogen flonkerden, en den armen jongen, die zo-even geen vers wist saamtelijmen, doorschoten op eenmaal de stralen van gevoel, van verbeel-

ding en van moed, die den mens maken tot dichter.

— O Fancy.... Fancy.... sterven voor u.... sterven met zulk een kus op de lippen.

Het speet hem, dat de jongens weg waren. Ja, al waren er tien geweest, hij had lust in ongelijke strijd.

En Femke, die nooit dichterlijke uitboezemingen gehoord had, begreep hem terstond, omdat ze een onbedorven meisje was, en dus in het bezit van de *rouerie,* die de Natuur ten bruidschat geeft aan onschuld. Zij voelde Wouter's ridderlijkheid, en tevens dat ze een dame was, die ridderlijkheid belonen kon.

— Je bent een lieve, lieve jongen, zei ze, en greep zijn hoofd met beide handen, en kuste hem weer, en nog eens.. op een wijze alsof ze het meer gedaan had. Wat toch niet waar was.

— En nu moest je eens kijken in dit boekje, waarin verzen staan. Misschien zal het je helpen voor je tante....

— Ze is mijn tante niet, antwoordde Wouter, maar het boekje wil ik wel zien.

Hij legde het op de leuning van de brug, en begon te lezen.

Femke groter dan hij, had de arm om zijn hals geslagen, en wees hem met de andere hand, wat hij lezen moest. Een lieve schilderij!

— Zie, die regels zijn evenlang, zei het meisje.

— Ach ja.... maar ze rijmen niet.

En Wouter las:

Allerreinste moeder,
Allerzuiverste moeder,
Ongeschondene moeder,
Onbevlekte moeder,
Machtige maagd,
Goedertierene maagd,
Getrouwe maagd,
Geestelijk vat,
Eerwaardig vat,
Schoon vat van devotie,
Geestelijke roos,

Toren van David,
Ivoren toren,
Deur des hemels....

— Maar Femke, hoe kan ik dat gebruiken voor mijn vers? Ik begrijp er niets van.

Nu moet ik erkennen, dat Femke-zelf er ook niets van begreep. Sedert vier, vijf jaren las ze dagelijks in dat boekje en was altijd tevreden geweest met de maat van haar begrip. Maar nu ze door Wouter's onnozelheid *in mora* gesteld werd, reden te geven van haar geloof, bemerkte zij voor het eerst, dat zij even onwetend was als hij. Zij voelde schaamte hierover en sloeg het boekje dicht.

— Maar *ken* je dan het geloof niet? vraagde zij alsof hun beider domheid het gevolg kon zijn van die bijzondere omstandigheid.

— Zó niet, zei Wouter. Ik heb het anders geleerd.

— Maar je gelooft toch aan Jezus?

— O ja, dat is de zoon van God. Maar ik wist niets van die vaten en torens. Hoort dat bij 't Geloof?

— Wel zeker! En je kent de Heilige Maagd toch? Dat is Maria.

— Zo? Maria? Ja, dan weet ik het.

— En het vagevuur?

— Daar weet ik niet van.

— En de biecht?

— Gut nee....

— Maar hoe maak jelui het dan?

— Hoe meen je dat, Femke?

— Wel, om zalig te worden.

— Ja, dat weet ik niet, antwoordde Wouter. Meen je, om in de hemel te komen?

— Wel zeker. Daarom is het te doen, en dat kan niet zonder de Heilige Maagd, en zonder zo'n boekje. Wil je, dat ik je het geloof leer, Wouter? Dan komen we samen in de hemel.

Nu, dat wilde Wouter wel. En Femke begon:

— God schiep de wereld....

— Wat deed hij vóór die tijd, Femke?

— Dat weet ik niet, maar de mensen zijn slecht geworden door een slang en toen heeft de Paus de slang vervloekt, want de Paus woont te Rome weetje. En toen is Jezus gekruisigd, om de mensen weer goed te maken.... dat is lang geleden....

— Ja, dat weet ik wel, zei Wouter. Jezus heeft het jaar veranderd. Hij begon met nul bij zijn geboorte.

Dit wist Femke weer niet. Zo vulde de een de wijsheid aan van den ander, en Wouter was groots, dat-i toch iets wist van het geloof, al was het dan volgens Femke het ware niet.

— Nu, Jezus heeft de mensen weer goed gemaakt en als je nu goed bidt uit zo'n boekje, dan word je zalig. Begrijp je het nu, Wouter?

— Nog niet geheel. Wat is eigenlijk een ivoren toren?

— Wel, dat is zo'n benaming van de Heilige Maagd. Het is bijvoorbeeld alsof je.... *pater* tegen den pastoor zegt. Daar heb je nu....

Femke zocht een voorbeeld.

— ....daar heb je nu je moeder, hoe noem je die?

— Wel.... ik zeg: moeder.

— Juist. Maar hoe noemt haar een ander?

— Dan zeggen ze juffrouw Pieterse.

— Precies. Nu, als men de Heilige Maagd aanspreekt, zegt men: ivoren toren, juist zoals men je moeder juffrouw Pieterse noemt. Als men roept: *juffrouw Pieterse!* dan is het dat ze luisteren zal, en zo wil *ivoren poort* zeggen, dat men onder de Heilige Maagd moet doorgaan, om in de hemel te komen. Want daarom is het te doen.

— Maar Femke, wat is dat toch eigenlijk.. ..een maagd?

Femke kleurde.

— Dat is iemand, die nooit een kindje gehad heeft....

— Ik? vroeg Wouter verbaasd.

— Wel neen, malle jongen.... het moet een meisje wezen.

— Ben jij een maagd?

— Wel zeker....

Femke sprak de zuivere waarheid.

— Wel zeker,.... omdat ik niet getrouwd ben.

— Maar Maria was toch getrouwd en Jezus was haar kindje.

— Dit is nu juist het heilige van de zaak, antwoordde Femke. En daarom heet ze ivoren poort. Begrijp je het nu, Wouter?

Wouter begreep het niet, maar hij vraagde verlof het boekje mee te nemen om er in te studeren. Dit kon niet, want Femke moest het dagelijks gebruiken, zeide zij, en Wouter berustte hierin met te meer spoed, omdat hij voor geen schatten oorzaak zou willen zijn, dat er iets bedorven werd aan Femke's zaligheid. Maar Femke nodigde hem uit, dikwijls weer te komen. Ze wilde hem altijd gaarne vertellen, wat zij van de zaak wist, en als er iets haperde, zou ze het aan pastoor Jansen vragen. Dan kon Wouter heel gauw zo knap worden als de beste.

Wouter vertrok, na Femke hartelijk gegroet te hebben. De ontmoeting met dat meisje, dat geheimzinnige boekje, het zaligworden, zijn gevecht met de bleekverstoorders, alles warde zich dooreen met de gedachte aan het vers, dat-i maken moest. En — zonderling! — ook scheen er verband tussen dit alles en zijn dromen van macht en heerlijkheid. Dit had hem dan ook weerhouden van veel vragen en tegenwerpingen, die zijn gezond verstand hem zouden hebben in de mond gelegd, bij het kort begrip van Femke's theologie. Hij zou *begrepen* hebben, dat haar weten ver beneden het zijne stond, maar in zijn onbestuurd *gevoel* veranderde alles van zin. Thuiskomende bladerde hij in Stoffel's boeken of daarin ook soms iets te vinden ware van heilige vaten, ivoren torens, of allerzuiverste maagden. Maar, helaas, hij vond niets dan dorre schoolboekjes, die over allerlei dingen handelden, maar niet over de zaligheid. Wouter voelde neiging tot zweven en z'n hele omgeving dwong hem tot kruipen.

Hij had aan Femke gevraagd, wat God deed voor hij de wereld schiep. Deze vraag namelijk had hem sedert lang bezig gehouden. Hij kon zich het *niet-zijn* niet voorstellen, en het verdroot hem, niet te kunnen doordringen tot de eerste oorzaak der dingen. Telkens als zijn ongeoefend denkver-

mogen stuitte op een onmogelijkheid, of dwaalde op bijpaden bracht hij zich met inspanning terug tot zijn punt van uit⸗gang, om opnieuw te beproeven of hij een doortocht vinden kon naar het ene onbekende: de oorzaak van het *zijn*.

— Meester Pennewip heeft een vader en een moeder gehad, zuchtte hij.... goed! En de oude heer Pennewip, die spekslager was.... zou dat ook de reden zijn, dat Slachters⸗keesje.... neen, ik wil niet afdwalen. Die oude heer Penne⸗wip moet een vader gehad hebben.... en die weer.... en die ook.... en die weer.... ja altijd.... maar wie *is* de eerste Pennewip geweest? En wie zou de varkens geslacht hebben voor er spekslagers waren? En wat deden de spekslagers, toen er nog geen varken was?

En waar is het eerste konijntje vandaan gekomen? En de eerste appel? Of het eerste pitje? En wat zou er eerst zijn geweest, een appel of een pit?

En God? Toen hij aan het scheppen ging, moet hij toch een wil gehad hebben. Wat deed hij met die wil, toen er niets was? Ik begrijp er niets van en zou het toch zo graag willen weten.

Ja, Wouter wilde zo graag weten, wat sedert mensen⸗bestaan gezocht is door alle wijsgeren. Het was hem niet kwalijk te nemen, dat hij bleef vasthouden aan die kinder⸗lijke neiging om zich een begin te denken. En als veel anderen — ouder, maar niet veel wijzer dan hij — wanhoopte hij niet. Eenmaal zou hij het weten, dacht⸗i.

Aan hen die Wouter kinderachtig vinden, moet ik zeggen, dat ik hem niet veel dommer vind, dan Plato, Kant en dezulken.

En voor deze heren kan geen jeugd worden aangevoerd als verlichtende omstandigheid, terwijl zij zich bovendien voor hun onkunde lieten betalen, alsof het wijsheid geweest ware.

Eenmaal zou hij dat alles weten, dacht Wouter. Als⸗i maar zo gerust ware geweest over de afloop van het vers, dat nog altijd niet op stapel stond. Als dàt maar eerst klaar was, meende hij, dan zou hij de eerste oorzaak der dingen ook wel te weten komen. Intussen droomde hij van Femke, van haar blauwe ogen, van haar vriendelijkheid, en van die

zachte lippen. En van de stem, waarmee ze gezegd had: je bent een lieve, lieve jongen....

Zou zij het wezen.... Omikron? dacht hij.

XIX.

„Kinderen zeggen de waarheid." Deze uitspraak is van volle toepassing op het menselijk geslacht, welks algemene geschiedenis het beste kan worden voorgesteld als een groot Faust-drama. De eerste mens — dat is: het mensdom in zijn eerste aandoening van zelfbewustzijn — wilde *weten*. Faust zich opdringende, dat hij man was, na het doorlopen der kinderschool van allerlei *logiën*, wilde *weten*. En ook de kleine Wouter onbewust ontwakend uit de slaap zijner eerste jaren, wilde *weten*. Wat Adam meende te plukken van een boom, wat Faust dacht te vernemen van Mephisto, onze kleine jongen zou het vragen aan Femke, aan pater Jansen... om het even. Er was dorst naar kennis. Die dorst moest gelest worden onverschillig aan welke bron.

— Maar Wouter lees je dan thuis geen boeken over het geloof?

Dit vroeg Femke aan haar vriendje, toen deze de volgende dag weer bij haar zat op het omgekeerde mandje

— Ja, maar ze zijn niet mooi.

— Ken je niet wat van buiten?

Wouter zei een vers op van een protestanterig gezang, dat geen genade vond in de smaak van Femke. Maar wel vond ze, dat-i het mooi opzei.

— Lees je niets anders?

Wouter bedacht zich. Hij doorliep snel de bibliotheek van Stoffel: *Werken van het dichtlievend genootschap....* Ippel, *Aardrijkskunde.... Verhandeling over de spelling.... Reglement op de brandwacht.... Geschiedenis van Jozef,* door Hulshof.... *De brave Hendrik.... Vader Jakob onder zijn kindertjes.... Preeken van dominee Hellendoorn.... Kathechismus van idem.... Hoorns liedeboek....*

Hij voelde heel goed, dat er van dit alles niets te pas kwam bij Femke. Eindelijk:

— Ik weet wel iets, maar 't was niet van 't geloof.... het is van Glorioso....

Femke beloofde te zullen luisteren en Wouter vertelde. Eerst sprak hij afgebroken en met al de *en toen's* die niet gemist kunnen worden bij een Hollands verhaal, maar weldra verplaatste hij zich in de toestand van zijn held en verhaalde beter dan-i gelezen had in dat voddig boek. Bij elke schaking, bij elk heldenfeit, stond hij op van zijn korf en bootste de daden van zijn held na, zodat Femke er van schrok. Maar prettig vond ze het toch en toen hij eindelijk zweeg, was er een vonk van zijn zonderling bestuurde maar oprechte geestdrift gevallen in haar hart, dat als het zijne klopte van verrukking over al het schone dat zij gehoord had. Beider wangen gloeiden en waarlijk als er een trekschuit had gereed gelegen naar Italië, ik geloof dat Femke ogenblikkelijk ware meegereisd om deel te nemen aan zoveel gevaar, zoveel avonturen en.... zoveel minnarij. En het fraaist was, dat er uit Wouter's vertelling bleek hoe zuiver zo'n Italiaanse rover in het geloof is.

— Weet je nog iets?

— Ja, zei Wouter die op streek raakte. Ja nog iets.... het staat in een klein boekje.... een almanak geloof ik.

En hij verhaalde:

— Femke, er was eens in een groot land een koning die Inca heette. Al de koningen van dat land heetten Inca....

— Zoals hier Oranje....

— Ja, zoals hier Oranje. Maar daar in Peru — want het land heette Peru, — waren de koningen uit de zon gekomen en als ze stierven, keerden zij terug naar de zon. En zij mochten niet trouwen met een meisje, dat niet uit de zon voortkwam. Dat was zo de wet in Peru....

— Is het waarlijk gebeurd, Wouter?

— Het staat zo in 't boekje, Femke. Nu was er een koning die drie kinderen had, een dochter en twee zoons. De zoons heetten Telasco en Kusco, maar de naam van het meisje heb ik vergeten.

— Zeg maar Marie.
— Dat is, geloof ik, geen peruaanse naam. Neen, Louise is beter, of Emma. Of wil je dat ik Femke zeg?
— Wel neen, zeg maar Emma. Anders weet ik niet of je met mij spreekt of van die prinses.
— Goed: Emma. Emma was het enige zonnekind in heel Peru. En niemand wist wie na de dood van den koning Inca worden zou, want Telasco en Kusco waren gelijk geboren. Gebeurt dat meer?
Wel zeker, dat zijn tweelingen. Een nicht van ons heeft er drie tegelijk gehad.... dat kan heel goed.
— Nu, Telasco en Kusco waren tweelingen en de koning wist niet wie hem zou opvolgen. Hij hield van beiden even veel en ook het volk van Peru had graag beiden tot Inca gehad. Maar dat mocht niet, omdat er in de wet stond, dat er altijd maar één Inca wezen zou. Toen riep de koning alle priesters bij elkaar op een hoge berg om nader aan de zon te wezen.... want de zon zou beslissen, wie koning worden moest.
— Maar Wouter, dat kan niet waar zijn.
— Het staat zo in 't boekje, Femke. En.... 't is lang geleden, heel lang. Dat land Peru is een land van vroeger tijd, weetje, net als de ivoren poort.
Femke was maar half tevreden. Maar, nieuwsgierig naar het verhaal, hield ze zich alsof Wouter's oplossing haar voldeed.
— Op bevel van den koning maakten de priesters twee grote brandstapels en legden daarop veel grote kransen van bloemen. Maar ze staken het hout niet aan.... dit moest de zon zelf doen.
— Dat kan heel goed.... met 'n brandglas.....
— Neen, zonder brandglas, want de Peruanen hadden geen brandglazen. En bovendien het was juist te doen om de wil van de zon te weten. De kransen op de ene brandstapel waren gelegd of het een letter T was, dat beduidde Telasco. Op de andere had men een K geschreven.... ik meen met bloemen. Die K wilde zoveel zeggen als Kusco. Nu viel de koning op de knieën en alle priesters ook en zij zongen een gebed aan de zon....

— Dat was heel slecht, Wouter. Men mag voor niemand knielen dan voor heiligen. En dat bidden mag ook niet.... dat is afgoderij.

— Ja juist, 't staat ook in 't boekje, dat die mensen in Peru afgodendienaars waren. Maar, Femke, dat moet je nu zo beschouwen, zie.... 't is lang geleden.... en 't was een ander volk.... een heel ander volk moet je denken. Daar heb je nu bij voorbeeld.... in Frankrijk.... daar noemen ze een vader *père*.... dus je ziet, dat ieder volk zo z'n eigen manieren heeft.

Femke knikte, als bijna overtuigd.

— Zij zongen een gebed aan de zon. Telasco, Kusco en Emma zongen mee, want zij waren nog nieuwsgieriger dan de anderen, dit begrijp je wel, want als Kusco's houtstapel het eerst brandde, zou hij Inca worden en Telasco bleef maar prins. En als Telasco's stapel het eerst aanging, werd hij koning en niet Kusco. Nu, voor Emma was het ook een hele zaak.... want ze moest trouwen met den nieuwen Inca. Ze wou dus graag weten wie 't wezen zou....

— Maar.... 't waren haar broers!

— Wel ja. Dat moest zo, omdat ze 't enige zonnekind was. Ze woonden in Peru moet je denken, dat was alles anders dan bij ons....

— Ja, dat 's waar zei Femke, die bang was, dat te veel ongeloof haar de vertelling kosten zou. 't Zal wezen als met Glorioso en die gravin. Zulke dingen gebeuren hier niet.... dat vind je alleen in verre landen.

— Ja.... of heel lang geleden. Nu dan, na lang bidden stak de zon geen der beide brandstapels aan....

— He! zei het meisje verwonderd, want na al het zonderlinge, dat ze vernam, had ze zich gereed gemaakt nog meer vreemds te horen.

— Neen, de zon stak ze niet aan, maar riep den Inca en 't volk van Peru toe, dat Emma kiezen moest tussen Telasco en Kusco. Wie ze 't meest beminde zou Koning zijn.

— Toen was 't gauw uit, dacht Femke en dat zei ze.

— Juist andersom. Emma wilde niet kiezen. De zon had haar een maand tijd gegeven om te bedenken. Zij peinsde en

overlegde en kon niet tot een besluit komen. Of, als ze een ogenblik meende te weten wien ze voortrok in haar hart, dan wilde zij 't niet zeggen, omdat ze den ander te lief had om hem te bedroeven.

Want zij wist, dat beiden haar beminden en dat haar voorkeur van den een, de dood van den ander wezen zou. Zij vroeg om raad bij Telasco. Deze raadde haar aan, Kusco te kiezen....

— Hé? riep Femke weer. En er was een vragende toon in haar uitroep. Zij meende niet goed verstaan te hebben.

— 't Was in Peru.... en heel lang geleden. En daarop smeekte zij Kusco, haar te zeggen, wat ze doen moest. Kusco beweerde, dat Telasco haar gelukkig maken zou en dat zij dien kiezen moest. Ook vond hij Telasco waardiger om Inca te worden, dan zichzelf.

Alzo vond Emma bij de broeders geen troost. En bij de priesters ook niet. En ook niet bij den koning, die in 't geheel geen raad geven wou, omdat het een zaak van de zon was, waarmee hij zich niet mocht bemoeien. Emma was troosteloos. Ze wist hoe lief Kusco haar had. 's Avonds in het woud had ze hem beluisterd, toen-i een lied zong, waarin hij zeide, dat-i zonder haar niet leven kon. Toen was zij hem om de hals gevallen en ze ging naast hem zitten op de zodenbank en ze zei: lieve Kusco.... en ze legde 't hoofd tegen zijn schouder en begon bitter te schreien, omdat ze hem zo erg lief had. Er was een plaatje bij, Femke.

—Kun je 't boekje niet eens meebrengen! vroeg het meisje. Ze wilde zo gaarne dat prentje zien.

— Ach neen, 't boek is van Stoffel en hij heeft gezegd, dat ik niets mag wegnemen uit zijn kastje. Dit is zijn bibliotheek, weetje, omdat-i schoolmeester is. Nu, zij weende van liefde. En Kusco ook.... kàn dat?

— Wel neen!

— In 't boek staat het toch. Maar hoor verder. Toen ze daar zo zaten, kwam Telasco. Hij beluisterde hen — een ogenblik maar — en trad opeens te voorschijn. Daarop viel hij op de knieën voor Kusco en zeide: „heil u, Inca van Peru, de dochter der zon heeft u gekozen." En hij boog z'n hoofd

tot de aarde en wilde Kusco's voet op z'n nek plaatsen. Dat beduidde onderwerping in Peru. Maar Emma en Kusco stonden haastig op en beiden tegelijk riepen zij, dat Telasco zich vergist had. „Zij heeft *u* lief, broeder, sprak Kusco, aan *u* denkt zij, van *u* droomt zij, *u* bemint zij, o Telasco! Gij zijt koning in haar hart en dus Inca van Peru."

Telasco sidderde, want hij had Kusco te lief om te willen, dat het waar was. Twijfelend zag hij Emma aan en nu werd het eerst recht moeilijk voor hem, want nu viel ze hem om de hals en kuste hem innig, trok hem naast zich op de bank van zoden. Maar terwijl ze aan de ene zijde Telasco omarmde, trok ze met de andere hand Kusco tot zich en.... toen zat ze in 't midden tussen de broeders. En als ze Telasco kuste, zuchtte zij: „lieve Kusco!" en als ze Kusco liefkoosde, fluisterde zij Telasco's naam.... och, Femke, 't was zo moeilijk.

— Ja, zuchtte Femke, 't was een moeilijk geval.

— En als Telasco meende, dat ze iets hartelijker tegen Kusco was, zeide hij: „Gij moet kiezen Emma!" in de hoop, dat ze Kusco gelukkig maken zou. Maar hij durfde niet aandringen op die keus, als hij meende te gevoelen, dat zij hem kiezen zou. Want hij kon wel z'n eigen smart dragen, maar hij schrok voor de wanhoop van z'n broer.

En Kusco riep, „Kies, Emma!" als zij zich wendde naar Telasco's zijde, maar hij zweeg als Emma's hoofd op zijn schouder lag. Hij vreesde den dood niet — want, Femke, hij wilde sterven, als-i niet leven kon met haar — maar hij was bekommerd over Telasco's jammer, als deze Emma's beeld zou moeten verdrijven uit zijn hart. Kun je dit alles begrijpen, Femke? Ik weet niet of ik 't goed vertel, maar 't staat zo in 't boek....

— Ja, ik begrijp het heel goed, antwoordde Femke. Ze waren tweelingen, zieje, daar komt het van.

Nu moet ik als waarheidslievend geschiedschrijver getuigen geen geloof te slaan aan Femke's begrip. Ik verdenk haar van „schipperen" met het geloof aan Wouter's vertelling. Zij drong zich het begrijpen op, omdat zij zich voelde aangetrokken door de liefde en offerzucht der drie helden van het

verhaal. Ze was niet geleerd genoeg om met spot neer te zien op het verhevene, al werd het haar dan ook meegedeeld op een wijze die hier en daar barok schijnt. De jeugd — van individu en Mensheid alweer — is romantiek. Ze heeft be≈hoefte aan onmogelijkheid, of wat daar nabij komt en nu Wouter eenmaal Femke zo ver had veroverd, dat zij zich verplaatste in zo vreemde toestanden, vond zijn geloof≈waardigheid een sterke bondgenoot in Femke's vurige be≈geerte om het vervolg te weten dier aandoenlijke geschiede≈nis. Zij had hem — met minder moeite, want Wouter was jonger en bovendien onevenredig kinderlijker — haar „ivoren torens en geestelijke vaten" ingegeven, nu zou het hem weldra gelukt zijn haar het gehele zonnestelsel te doen slikken. Maar de arme jongen wist dit niet.

Wouter vond het prettig, dat Femke de gedeeldheid van Emma's hart begreep en tevens de edelmoedigheid der beide broers. Wanneer hij dit had moeten uitleggen ware hij moedeloos geworden. Nu drukte Femke's snel begrip het zegel op zijn ingenomenheid met de peruaanse historie, en hij vond ze schoner dan ooit. Deze indruk maakte hem welspre≈kender dan≈i tot nog toe geweest was. Het werd hem nu een punt van eer, Femke's goede mening te rechtvaardigen en onwillekeurig overgaande van de verhaaltoon tot drama≈tische voorstelling voerde hij zijne personen sprekende in. Er was een *quousque tandem* van tederheid in het naspreken van Telasco's woorden:

„Dochter der zonne, beslis! *Hij* heeft u lief, Kusco, mijn broeder de edele Kusco. Is er een ree vlugger op het ge≈bergte, een jager zekerder van zijn schot, een held onder de dapperen van Peru, vlugger, zekerder, heldhaftiger, dan hij?

„Dochter der zonne, beslis! Hij heeft u lief, Kusco, mijn broeder, de edele Kusco. Zie, ik verraste hem in de slaap en hoorde hoe hij dromend uw naam sprak. Hij strekte zijn armen uit, als om u te zoeken, hij klemde u vast aan zijn hart en zijn lippen bewogen zich als kussende. Dochter der zonne, beslis, en kies den edelen Kusco!"

„Niet alzo, antwoordde Kusco. Ook ik heb Telasco bespied,

den verhevensten telg van de Inca's. Hij schreef uwe naam, o dochter der zon, met kunstige knoop in z'n gordel en luid heeft hij die naam geroepen in de strijd tegen de vijanden van Peru. Zij vloden op die roep als ware de beschermende zon zelve neergedaald om de belagers van haar kinderen te verdelgen, Kies Telasco, den dapperen Telasco.... o gij, verhevene dochter van het licht!"

„Kusco kwam mij te hulp in de strijd. Zonder hem ware ik verslagen. *Hij* heeft de prijzen behaald in alle spelen der jonkheid van het land. Hij worstelde, streed en overwon in uwe naam....

„Telasco liet mij de overwinning! Hij doodde zijn eerzucht in uwe naam....

„Kusco heeft u bezongen in heerlijke gedichten....

„Telasco heeft ze gezongen op goddelijke melodie....

„Bedenk, dat Kusco sterven zal, wanneer gij niet hem boven alles bemint, hem alleen....

„Meent ge, dat Telasco zou leven, zonder uwe liefde?

Eindelijk sprak het meisje:

„Ik heb u lief, Telasco en u Kusco heb ik lief. Ik kan niet kiezen zo waar ik een dochter ben van het licht. Mijn hand beeft zodra gij mij aanraakt, o Kusco, maar Telasco, ze trilt evenzeer als zij de druk voelt van uw hand. Mijn hart siddert bij de gevaren des oorlogs, als ik weet, dat gij beiden vooraan staat in de rijen der kinderen van de zon, en ik kan niet beslissen hoe ik de pijl zou richten, die bestemd was een uwer te treffen.... als ik veroordeeld was die richting te bepalen.

„Als ik uw gezang hoor, o Kusco, dan voel ik al het wee en al de zaligheid van een liefde die mij oneindig schijnt, maar toch is er in mijn hart plaats voor een alles verterende gloed, bij het inzuigen der goddelijke tonen uwer muziek, o Telasco, als zij de woorden van Kusco begeleidt. Mijn ziel leeft door het genieten van uw beider bestaan. Uw beider namen hoor ik roepen door de tortel in het geboomte, door de wind als ze suist of buldert. Uw beider naam staat me in liefelijke kronkeling geschreven op de vlakte van het meer, gloeiend schrift op de zon zelve, die vlekkeloze oorsprong

in rangschikking van kleur op de blaadjes der bloemen, en van ons bestaan. En, Telasco, als ik neerkniel naast den Inca, om met de kinderen van Peru onzen god te bidden om zegen voor zijn land, dan was mijn bede een zucht: uw naam! En, Kusco, bij het danken voor de zegeningen die de oorsprong van het licht schonk aan het blinkend land van Peru, dankte ik, de dochter de Inca's, met dit éne woord: Kusco!

„Daarom, o edele broeders, laat mij vrij van keuze, ik kàn niet.... ik kàn niet!"

Aldus sprak de dochter der zon.

Maar Telasco antwoordde:

„De zon heeft gesproken, en gezegd dat gij kiezen zoud, Aztalpa....

— Hé? Emma heette zij....

— Neen, Aztalpa, riep Wouter, wien de geestdrift het geheugen weergaf, ze heette Aztalpa. Telasco zeide:

„De zon heeft gezegd, dat gij kiezen zult. Zoudt gij het gebod der zon niet opvolgen?"

— Laat mij sterven, Telasco!

— Neen, ik, ik!.... riepen beide broeders tegelijk....

Beslist gijlieden wien uwer ik moet kiezen.... ik zal gehoorzamen.

— Kies Telasco! riep Kusco.

— Kies Kusco! riep Telasco.

Maar het meisje kon niet gehoorzamen aan beider gebod tegelijk, en durfde niet ongehoorzaam wezen aan één der geboden.

Telasco bedacht zich.

— Ik weet, ik weet! riep hij. Hoor Aztalpa, en gij Kusco, hoort naar mijn voorstel. Dat heeft mij een god ingegeven! Zijn niet de vederen uwer pijlen blauw, mijn broeder? Zijn niet de mijne rood? Hoor-aan! Morgen voor het verschijnen der zon, zullen wij te zamen uitgaan naar het jachtveld. Wij zullen ons in het kreupelhout plaatsen.... gij, honderd schreden voorbij de boom, die Aztalpa's naam draagt, door ons beiden gesneden in de schors. Ik, honderd schreden aan deze zijde van die boom. Daar zullen wij het uitzicht hebben op de heuvel, waarlangs het wild vlucht, als het wordt op-

gejaagd door de jachtgezellen. Wij beiden leggen aan op de eerste hinde die er opdaagt uit het woud. Als de vederen van de pijl die haar doden zal, rood zijn, wil ik dat Aztalpa mij kieze. Als het uw pijl is, Kusco, die het wild treft.... als de getroffen hinde uw kleur draagt....

De beide broeders bedekten zich het gelaat, als vreesden zij iets te zien, wat uitslag spellen zou van de vreselijke strijd die Telasco voorsloeg.

— Ik neem aan! riep Kusco opeens, ja Telasco, ik neem uw voorslag aan. Waarlijk die straal van licht in uw hart was een boodschap der goden. Ik neem aan, ik neem aan.... mij zal zij kiezen als de vederen blauw zijn! O stem toe, Aztalpa, beloof, dat gij berusten zult in de uitslag van Telasco's voorstel.

— Zweer ons dat met dure eed, Aztalpa! smeekte de andere broeder.

En het meisje beloofde en riep daarbij de heilige zon aan haar hart te richten naar de kleur der veren van de pijl, welke de volgende dag de eerste hinde treffen zou, die er opdaagde uit het woud.

De volgende morgen vroeg bij het eerste licht der zon, hoorde Telasco van verre, hoe de jachtgezellen het wild opjaagden met trom, bekkens en geschreeuw. En daar recht voor hem lag de kleine heuvel, waar gewoonlijk het wild het geboomte verliet, als het schrikkend wegvlood voor het gevaarspellend geraas. Zó jaagde anders Telasco niet. Zó was de buit te licht gewonnen, en zelfs kwam zo'n jacht hem voor als verraad. En ook nu jaagde Telasco niet op die wijze, want zie, zijn pijlkoker lag naast hem, en de hand, die de boog moest spannen, ondersteunde het hoofd.

Toch greep hij eindelijk langzaam de roodgevederde pijl, toch vatte zijn trage linkerhand de boog, om gereed te zijn tot misschieten, als de eerste hinde zich vertonen zou. „Misschien heeft de opmerkzame Kusco mijn pijlen geteld, bij het samen uitgaan, deze nacht". Zo dacht hij, en maakte zich gereed tot zorg, dat er een pijl zou ontbreken aan het getal.

Het gerucht kwam nader. Weldra zou....

Daar vloog een hert, hooggeweid.... wilde buffels....

ruige zwijnen.... bevallige gazellen.... meer herten, meer buffels.... zwijnen weer.... o God, de hinde, de hinde.... daar was zij! Daar stond het verschrikte dier hijgend op de heuvel, blootgesteld aan de wisse schoten der jagers.... neen, ditmaal beschermd door Telasco's en Kusco's edelmoedigheid.

Want Telasco schoot in de lucht en hij volgde zijn pijl met de ogen, maar sloot ze weer om zich voor te stellen hoe die pijl hemzelf het hart doorboorde.

En ook Kusco doodde de hinde niet. Hij verborg zijn pijl in de grond, en dekte die toe met wat aarde en het scheen hem of hij daar zichzelf begroef.

Maar beide broeders staarden verwonderd op de hinde, die ongedeerd verder vluchtte.

— Gij hebt mij bedrogen, Telasco, gij hebt niet geschoten, riep Kusco, die wild te voorschijn sprong.

— Ik heb wel geschoten, broeder. Maar gij, gij hebt mij misleid. Gij hebt misgeschoten met opzet! antwoordde Telasco, die zijn broeder tegemoet snelde.

— Ik zweer u, dat ik niet heb misgeschoten met opzet, Telasco.

En bedroefd keerden de twee broeders naar huis en verhaalden aan Aztalpa wat er geschied was. Beiden klaagden zij over misleiding.

Ditmaal viel er een straal van licht in Kusco's ziel. Hij zeide:

— Wederom zullen wij ons, tegen de dageraad, plaatsen in het kreupelhout, Telasco. Weer zullen de jachtgezellen het wild opjagen naar de heuvel. Weder zal de kleur van de pijl, die de eerste hinde treft, Aztalpa's keuze bepalen, maar.... Telasco, zweer mij, dat gij schieten zult ditmaal!

— Ik zàl schieten! En gij, beloof mij, dat gij treffen zult.

— Ik zàl treffen!

— Gij zult schieten zo goed als een jager, dat kan? Met het doel om te raken en te doden? Werkelijk, de eerste hinde?

— Ja, ja, ik beloof dat alles. En gij, Telasco?

— Kusco, ik beloof het u.

De volgende dag lagen de broeders in hinderlaag, als de vorige. Wel waren ze nu inderdaad jagers, die begerig loerden op wild. Strak omklemde de linkerhand de slangenhouten boog. Duim en voorvinger van de rechter weerhielden de pijl tegen het halfgespannen koord. Het oog staarde over de gestrekte duim, zich richtend langs de punt van de schicht naar de opening van het woud. O, lang vóór de hinde de top des heuvels bereikt had, zou zij ditmaal getroffen zijn! Daar vloog een bison snuivend uit de wildernis.... zwijnen weer, herten.... een hinde....

Dodelijk getroffen stortte het arme dier neer....

— Ik groet u, Inca van Peru!

Dit riepen Telasco en Kusco te gelijk, haastig te voorschijn tredend uit het kreupelhout.

— Gij hebt verwonnen, Kusco.... het was uw pijl!

— De uwe, Telasco! Het kan de mijne niet geweest zijn, mijn hand sidderde toen ik schoot.

— Mijn oog was verduisterd, toen ik aanlegde.

— Heil u, Inca van Peru, Telasco, bemind door Aztalpa!

— Heil u, Inca van Peru, Kusco, den lieveling der zon!

— Gij!

— Ik verzeker u, dat mijn pijl....

— Het kan de mijne niet geweest zijn....

— De heuvel op!

Dit laatste riepen de beide broeders tegelijk. En tezamen ijlden zij naar de plek waar de hinde gevallen was....

— Ik zie uwe kleur.... riep Kusco nog op een afstand.

— Onmogelijk broeder.... de pijlveer is.... blauw! En het moet blauw zijn, want....

„Het *moet* rood zijn, want....

Twee schichten hadden de hinde het hart doorboord. Beide broeders hadden getroffen, maar beide hadden geschoten met verwisselde kleur.

Want 's nachts was Kusco, voorzichtig als een misdadiger, geslopen in de woning van Telasco, en hij had een rode pijl geroofd uit de koker zijns broeders. En niet moeilijk was deze diefstal, want Telasco's legerstede was ledig. Er was

niemand ter bewaking van de wapens, waarmee hij niet wilde overwinnen....

Waar was de zorgeloze Telasco, toen Kusco hem beroofde? Telasco was tersluiks zijns broeders woning binnengetreden om de blauwgevederde pijl te stelen, waarmee hij Kusco wou maken tot Aztalpa's uitverkorene, tot Inca van Peru. Begrijp je 't, Femke?

— Ja...., maar....

— Je moet altijd denken, 't was ver van hier en 't is lang geleden. Luister verder. Nu waren de beide broeders zeer bedroefd en Aztalpa ook. Ze wist niet wat ze doen moest en bad aan de zon. Dit deed Kusco ook en ook Telasco. Maar de zon antwoordde altijd hetzelfde: dat Aztalpa kiezen moest....

— Antwoordde de zon altijd, als men haar om raad vraagde?

— Altijd. 't Staat zo in 't boekje.... 't was ver weetje. Nu, Aztalpa moest kiezen. Daar was niets, niets, niets tegen te doen. En toch wou ze niet en riep maar al dat zij liever wilde sterven.

Toen kreeg Telasco weder een licht in zijn ziel en hij zeide:

„Verheven dochter van de zon, u geschiede naar uwe begeerte. Gij wilt niet kiezen, Aztalpa.... welnu, ge zult sterven....

— O God, riep Femke....

— Stil, Femke, luister goed. Telasco meende het niet, dat zal je zien. Hij zeide, dat zij sterven moest en daar-i begreep, dat Aztalpa niet zou geloven dat hij dit inderdaad bedoelde, legde hij haar uit waarom:

„Gij moet sterven, Aztalpa. Om uwentwil zou er verdeeldheid komen in 't land van Peru. Ieder die Kusco bemint, wenst dat ge mij kiest, omdat men weet hoe 't den goeden Kusco zou bedroeven, mij verstoten te zien. En wie mij liefheeft, vordert dat ge aan Kusco uw hand reikt, wijl men beseft hoe 't mij zou smarten, gelukkig te zijn bij zijn wanhoop. Gij moet sterven, Aztalpa! Geen burgeroorlog mag 't gevolg zijn der verdeeldheid van uw hart. Na uw dood, als

ge zult opgevaren zijn tot de oorsprong van uw bestaan, zal er geen scheiding wezen tussen de offerwolken, die u onze liefde boodschappen, noch tweeërlei toon in de zangen des volks van Peru. Eenstemmig zullen onze gebeden opstijgen, en er zal geen wanklank van verdeeldheid zijn in onze lof-liederen. Daar.... dààr.... daarboven, zijt ge ons beiden even nabij, Aztalpa! Daar kunt ge ons beiden gelijk deel geven in de oneindige rijkdom uwer bescherming. Gij zult Kusco antwoorden in 't ruisen der palmen, zonder dat ik tevergeefs naar uw stem luister in de muziek van de zee. Hem en mij zult ge verschijnen in de droom.... en mijn arm zal niet slap neervallen bij de gedachte aan Kusco's ver-latenheid, noch hij bedroefd zijn door 't besef dat zijn genot mij de ziel verscheurt. Voor 'n liefde als de uwe, Aztalpa, is almacht nodig. Wéés almachtig, gij kunt het, gij moogt het, gij moet het! Dat is de wil der zon, die 't wist dat gij noch Kusco zoudt kiezen, noch mij, maar dood en verheffing tot geest, omdat een mensenhart te nauw is tot bevatting van zoveel gevoel.

Sterf dus, Aztalpa, sterf en verhef u tot licht. In uw hart is geen plaats voor ons beiden, maar wel zal er plaats wezen voor ons beiden op uw graf, als ge zijt opgevaren ten hemel....

Aldus sprak Telasco.

Kusco zweeg.

En Aztalpa zeide:

„Broeders, ik ben bereid."

En kort daarna vergaderden de priesters en de koning, in het woud op de berg, waar men gewoon was te offeren aan de zon. En daar was veel volk bijeen gekomen om de rook te zien, waarin Aztalpa zou opvaren. Want, nadat ze gedood was, zou ze verbrand worden.

„Je weet, Femke, de rook gaat altijd naar boven. Dat is om op te stijgen, weetje?

— Ja, antwoordde het meisje, met een overtuiging alsof ze Velleda zelf was. Och, ze had haar boekje vergeten en was ontrouw aan al haar Heiligen.

— O God, Wouter, 't doet me zeer! Moest Aztalpa nu

waarlijk sterven? 't Was wreed van Telasco....
— Wat zou jij gedaan hebben, Femke?
— Ik zou, ik zou.... ik weet het waarlijk niet, Wouter.
— Zieje, 't was moeilijk. Nu, daar stond Aztalpa, tussen de beide broeders. Ze was in 't wit gekleed en een witte sluier hing haar over 't gelaat. Het volk zong een treurig lied. Men knielde. Aztalpa omhelsde haar vader, groette de menigte met de hand en riep:
„Ik ben gereed. Broeders, geleid mij!"
Zij reikte aan beiden de hand en trad fier naar de brandstapel. Kusco's houding was gebogen en zijn tred was wankelend. Maar Telasco scheen moediger. O, Femke, hij wist, dat Aztalpa niet sterven zou....
Een diepe ademhaling verlichtte Femke's gemoed. Met open mond staarde zij Wouter aan, als wilde zij de vreselijke ontknoping opvangen met al de kracht van haar ziel.
— Neen, zij zou niet sterven, en ik geloof, dat Telasco het wist. Hij trok de gewijde dolk, bad Aztalpa om vergeving.... Kusco stond met de handen voor het gelaat.... Aztalpa kruiste de armen voor de borst.... zij boog het hoofd....
Daar viel zij eensklaps op de knieën voor Telasco:
„Broeder.... één ogenblik! Eén bede! ach laat mij de dood ontvangen van Kusco's hand!"
Telasco slingerde de dolk weg en riep:
„Geloofd zij de zon, zij heeft gekozen! Volk van Peru, daar staat uw Inca! Aztalpa, vaarwel!"
Alle Peruanen bogen daarop het hoofd voor Kusco.
Maar toen deze zijn broeder zocht, was Telasco verdwenen. Men heeft hem nooit weergezien. Vind je 't niet mooi, Femke?
— Hoor Wouter, als dat meisje geweten had hoe Telasco haar verzoek zou uitleggen, had ze 't niet gedaan. Maar de vertelling is mooi. Ik wou wel eens weten of zo iets waarlijk gebeuren kan?
— Ver van hier en lang geleden, Femke. In alle geval, 't staat zo in 't boekje. Maar nu moet ik naar huis, want ik heb geen stuiver om den poortman te betalen, als ik binnen

kom na achten. Och, Femke, ik wou zo graag dat mijn vers al af was....

— 't Zal wel gaan. Denk maar aan Telasco. Die had ook iets moeilijks te doen.

— Neen, ik zal denken aan 't meisje. Goeden avend, Femke....

Wouter kreeg een zoen, zo hartelijk als hij verdiend had met zijn vertelling. En dromend van Aztalpa, die op een bleek paste, stapte hij door de Aspoort en naar huis. De maan scheen helder, en het speet hem, dat-i niet nog wat bij Femke had kunnen blijven. Hij verbeeldde zich, dat hij nu bij het maanlicht beter nog dan anders zou verteld hebben. Maar het kon niet, om de stuiver, die hij niet had.

XX

— Moeder, Wouter knijpt me! riep Laurens, de volgende nacht, en juffrouw Pieterse klaagde, met recht vind ik, dat die „jongen" zelfs in de slaap z'n rust niet houden kon.

Ziehier de oorzaak waarom Wouter zijn broeder Laurens zo onheus bejegende.

DAAR ZAT EEN SLAPEND MEISJE IN 'T GRAS....
OF 'T FEMKE WAS?

Wat stond zich de maan te vervelen,
Dien avend in 't luchtruim alleen!
De sterretjes waren verdwenen,
Omdat zij te flikkerend scheen.

Het is voor zo'n maan niet pleizierig
Alleen aan den hemel te staan.
Die eenzaamheid brengt aan het kniezen,
En helpt het humeur.... naar de maan.

Ze zocht hier en daar wat verstrooiing,
En troostte wat smachtend gevoel,
En hielp een paar dichters aan verzen,
Maar bleef als die verzen zo koel.

Zij straalde wat hoop in de harten,
En droogde in 't voorbijgaan een traan,
Maar 't mooist wordt ten laatste vervelend....
Ze had dit zo vaak al gedaan.

Zij gaapte, en ze keek, en ze staarde....
Vervelend was al wat ze zag.
„Och", riep zij, „als dat niet verandert,
Dan neem ik als maan m'n ontslag.

Ik sta als een gek hier te schijnen,
En schitter me kreupel en lam.
Geen mens, die me er ooit voor bedankte,
Of die er notitie van nam.

Dat mensvolk is bitter ondankbaar!
Voor 't zonnetje maakt men zich mooi,
Haar opent men deuren en vensters....
Als ik kom dan gaan ze te kooi.

Men moest daar beneden bedenken,
Dat 'k nooit van m'n overvloed scheen.
Ikzelf sta in 't krijt van m'n zuster....
Die leent me.... sinds Genesis één.

't Is drukkend — vooral aan familie —
Zo'n schuld van een eeuw of wat licht!
Ik schrik als de zon me komt manen,
En bleek wordt m'n manegezicht."

Zo pruilde op een avend het maantje,
En dit had de nachtwind verstaan.
Hij vond, dat ze recht had te treuren,
En was met haar droefheid begaan.

En suizend begon hij te jagen
Langs wegen en vaarten en wei:
„Hop.... hop.... al wat mee kan aan 't dansen,
Wij geven de maan een partij!

„Hop, hop.... in de rondte.... naar boven....
Omlaag weer.... omhoog weer.... hop, hop!"
Daar dansten de bladen in 't ronde,
Of schuifelden voort in galop.

Daar knakten de takken der bomen,
En zeiden de stammen vaarwel,
En zwierven als dansende spoken,
En speelden een wonderlijk spel.

Daar vlogen de pannen der daken,
En namen hun deel aan het feest.
De schoorstenen bogen deemoedig,
Als waren zij hoflui geweest.

De molens vergaten het malen,
En noodden de bomen ten dans,
En walsten met hunne beminden
Op muren en wallen en schans.

„Hop, hop.... in de rondte.... vooruit maar....
Dien weg uit.... omlaag bij de poort....
Wat 'n aslucht!.... om 't even.... vooruit maar!
Hop, hop weer, en lustigjes.... voort!"

Daar zat een slapend meisje in 't gras.... of 't Femke was?

Daar naderde joelend de bruiloft,
En huppelde om 't slapende kind.
Haar bleekgoed rees op van de zoden,
En danste op muziek van den wind.

Daar neigden de hemden potsierlijk,
En boden elkaar hun manchet.
Daar danste een pudiek chemisetje
Met 'n onderbroek een menuet.

Daar lonkte de slaapmuts van passie,
En maakte haar pluimpje zo mooi.
En drukte aan 't fladderend jabootje
Heel sentimentelig de plooi.

De zakdoeken werden zo dartel
En waagden zich boven hun stand,
En reikten aan nuffige kraagjes
Hun opengewerkten rand.

De slobkous, verliefd van complexie,
Maakte aan een fichutje de cour,
En sloot het verrukt in z'n knopen,
En zuchtte zo innig: bonjour!

Daar walste een bretel met een vestje,
Een kindersok met een servet,
En 't windje gaf lustig de maat aan,
En maakte geen eind aan de pret.

En warrelde vrolijk daartussen,
En joeg alles rond op de baan.
En suisde: „hop, hop.... à vos dames....
„Wij geven een bal aan de maan!"

Daar zat een slapend meisje in 't gras.... of 't Femke was?

En dichter en dichter gedrongen,
Sprong alles om 't slapende kind....
Daar fladderden wild haar de lokken
Omhoog, op muziek van den wind....

Een glimlach.... een zucht.... en daar stond ze!
En ijlings.... de stoet nam haar mee,
En droeg haar.... o hemel.. .

— Femke.... Femke!

— Femke, Femke! riep Wouter in de slaap, en greep naar de verschijning, die in een wolk van kousen, sokken, onderbroeken, hemden en halsboordjes, op weg was naar de maan....

Het was bij die gelegenheid, dat de letterzettende Laurens zo geknepen werd, dat hij wel genoodzaakt was tot het nachtrumoer, waarmee dit hoofdstuk zo dramatisch begint.

Het „huis" Pieterse vergaderde voor Wouter's bed. Daar was de edele stamvrouw, gehuld in het eerbied-inboezemend

jak, dat in brede plooien neerviel op de zwart-merinossen rok. Daar was Truitje met haar domme, blauwe ogen. Mijntje en Pietje.... och wat zeg ik: zo heetten de meisjes niet meer, na 't verhuizen. Truitje was Gertrude geworden, zo goed als een ongekeurde vorstin van Hessen, Mijntje heette nu Mina, en wie haar pleizier wou doen, sprak de *a* uit als *e*. Dat gaf zo'n Franse klank, vond ze. Maar haar onnozel gezicht stond nog precies even onbeduidend als voor de naamsverandering. En Pietje heette Petro. Stoffel had gezegd, dat dit een fatsoenlijke naam was.

Hij zelf kwam ook voor het licht en verbaasde zelfs zijn moeder, die zoveel van hem wachtte, door zijn deftigheid in gang en houding.

— Wat scheelt je dan toch, jongen? riep ieder tot Wouter.

— O, moeder, moeder.... Femke!

— De jongen is gek, was het eenstemmig antwoord der Pietersen's.

En heel ongelijk hadden ze niet. Wouter ijlde.

— Ze zouden haar wegdragen.... al draaiende.... altijd in de rondte.... en ze sloot zich aan de rok, die opstijgt.... dochter van de zon beslis.... hier is Telasco.... neen, sterven zult gij niet, Emma, Aztalpa.... Femke, o god, blijf, blijf.... ik zal op de bleek passen.... ik zal de hinde schieten.... blijf, Femke, blijf.. een weduwnaar met god.. samen door de ivoren poort.. daar gaat ze weer.... alleen.. omhoog.... Omikron, blijf!

— Als we eens den dominee lieten roepen! vroeg de moeder aarzelend. Ze wist niet of er gebeden moest worden of gestraft.... of beide.

En voor het eerst van zijn leven misschien had Stoffel een goede gedachte:

— Moeder ik geloof, dat er een dokter nodig is.... Wouter is ziek.

Zo was het. De arme jongen was aangetast door een zenuwzinkingskoorts. Dit was een geluk voor hem, want de geneesheer, die hem behandelde, was een mensenkenner, die door liefderijke terechtwijzing een heilzame invloed had op Wouters gemoed. Maar dit kon eerst later geschieden, want

in den beginne was de ziekte van het kind gevaarlijk. Ook voor juffrouw Pieterse was de kennismaking nuttig. De dokter verhaalde haar tot haar grote verbazing, dat men zijn kinderen niet als pakgoederen mag opstapelen in een bed-stee. Dat er lucht, leven, licht, beweging, *genot* nodig is tot ontwikkeling van ziel en lichaam. Dat *straffen* — met of zonder *Heer* dan — niet te pas komt. Dat haar godsdienst best achterwege kon blijven bij de opvoeding.... en meer zaken van deze soort, die juffrouw Pieterse nooit gehoord had en waartegen ze nogal niet heftig opstond, omdat de dokter....

— Gut, juffrouw Laps, uwe moest eens maken, dat uwe hier was, als-i komt. Hij schrijft z'n receppies met 'n gouwe pen, en z'n koetsier heeft ene bruine beer om z'n hals....

Ja juist zo'n gouden pen en een berehuid Och, als alle mensen, die waarheid voorstaan, hun koetsier behoorlijk konden kleden, dan zou het gauw gedaan wezen met veel vooroordelen. Maar meestal is dit zo niet. Ja zelfs, ik ken waarheidlievende personen, die in het geheel geen koetsier houden, met of zonder berevellen dan. En ook de gouden pennen zijn gewoonlijk in verkeerde handen.

— Ik wou maar, dat juffrouw Sipperman eens kwam juist als de dokter er was. Ga 't haar eens zeggen, Sertrude.... Dat Woutertje ziek is, meen ik.... en zeg, dat we koffie-drinken zo tegen twaalf.... zo laat kwam-i gister. En jij Leentje, ga eens na de kommeny.... er moet toch zout wezen.... en maak 'n praatje.... 't is niet om te praten, weetje.... je weet, ik hou niet van praterigheid.... 't is maar weetje, om te weten of de mensen 't gezien hebben? En jij, Petro, denk er om, dat je me een schone mus geeft als-i weerkomt, want 't is m'n 'n man.... zo'n dokter! Ik ben der ontdaan van, zo als-i sprak.... en je moet hem niet zo aangapen, Mina, dat staat niet.... maar ik ben benieuwd of ze 't gezien hebben in de kommeny.

Ik wou niet graag te hard oordelen, maar waarachtig, ik geloof, dat juffrouw Pieterse schik begon te krijgen in Wouters ziekte. Er was iets voornaams in dat dokterskoetsje voor de deur. *Alas, poor mankind!*

XXI.

Weer een avendje.

— Maar, lieve juffrouw Pieterse, hoe moet het nu met m'n oom? Jelui bent allemaal gevraagd en ik heb gezegd, dat er een vers wezen zou.

— Dat's moeilijk, juffrouw Laps. Je begrijpt, dat het wurm nu geen verzen maken kan. Wat denk je over Stoffel? Als we 't hèm eens vroegen?

— Ik heb er niets tegen, als er maar een vers is. Anders ben ik geskandeliseerd.

Stoffel werd uitgenodigd Wouters plaats te vervullen. Hij had er veel tegen.

— Moeder, uwe begrijpt dit zo niet, maar eigenlijk zou ik tekort doen aan 't respect. Want, ziet-u als men zo omgaat met de jeugd, dan is respekt nummer een, en zo'n vers....

— Maar de jongens op school hoeven 't niet te weten....

— 't Woord komt altijd verder dan de man, moeder. Dat weet uwe zo niet. Op de diaconie-school was een kwekeling die ook verzen maakte.... en wat is er van gekomen? Hij is naar de Oost moeder.... en hij is me nog de helft schuldig in een kruik inkt. Zieje, moeder, dat komt er van. Ieder moet op z'n zaken passen. Zo'n vers.... dat is goed en wel voor een jongetje als Wouter.... maar als men zelf onderwijzer is....

— En meester Pennewip dan? vroeg juffrouw Laps.

— Juist, riep Stoffel, als-of deze aanhaling hem hielp in de bewijsvoering. Juist, zieje, meester Pennewip....

— Ik heb een vers van hem gelezen, Stoffel!

— Juist.... je hebt een vers van hem gelezen.... dat is.... dat komt.... hoe zal ik 't je nu precies uitleggen juffrouw Laps. Je begrijpt, bij zo'n vak als 't onderwijs, heb je allerlei soort van dingen. Daar heb je bij-voorbeeld de aardrijkskunde. Nu zal ik maar eens zeggen: Madrid ligt aan de Manzanaras, begrijpt u moeder!

— Jawel, jawel Stoffel, dat is bijvoorbeeld of je zeggen wou....

— Amsterdam aan 't Y. Precies. En dan heb je weer heel andere dingen juffrouw Laps, je kunt je niet voorstellen wat er alzo bij dat onderwijs te pas komt. Een kruidenier mengt z'n suiker met wat anders, en dan moet ik kunnen uitrekenen hoe duur hij 't pond moet verkopen, om geen schade te hebben, verbeeld je eens! En dan heb je nog de gezelschapsrekening, en de breuken en de werkwoorden.... maar nu moet ik weg, anders slaan de jongens de boel stuk.

Stoffel ging die middag vroeger naar zijn school dan gewoonlijk en liet juffrouw Laps heel ongesticht achter. 't Mens wou maar niet begrijpen, hoe Madrid en die kruienier met de breuken, hinderpalen konden wezen voor Stoffels rijmgenie of schoolmeesters-fatsoen. Juffrouw Pieterse praatte het goed, ik weet niet hoe en ze stuurde juffrouw Laps naar meester Pennewip zelf.

De man zag vreemd op bij het verzoek van het vertoornde zoogdier, maar was weldra gerustgesteld omtrent haar bedoeling.

— Tot welke klasse behoort uw oom, juffrouw?

— Wel.... tot de klasse van.... van.... meent u weer iets van oesterschelpen en eieren?

— Geenszins, juffrouw. Ik bedoel op welke trap hij staat... ik bedoel.... op welke hoogte.... ik herzeg op welke trap.... als gij deze uitdrukking begrijpt — het is ene beeldspraak, juffrouw — op welke trap van de ladder der maatschappij?

— In de granen, meester. Meent u dat?

— Dit is niet voldoende, juffrouw Laps. Men kan in de granen zijn.... als koekebakker.... als broodbakker.... als kleinhandelaar.... als groothandelaar.... als tussenhandelaar.... en ook deze bedrijven hebben weder derzelver eigenaardige onderverdelingen. Daar hebt ge bijvoorbeeld: Jozef in Egypte. Deze godsman — die door sommigen onder de klasse der Aartsvaders wordt gerangschikt, ofschoon anderen beweren.... doch dit zullen wij onbeslist laten — zeker is het, dat Jozef granen opkocht, en op de bovenste

trap stond, want, juffrouw Laps, wij lezen in *Genesis XLI*...

— Ja, dat weet ik ook. Hij reed in Farao's wagen, en droeg een witte zijden rok. Mijn oom is fakter. Dat was mijn vader ook.

— Zó....o....o! Fakter.... ten rechte gezegd: factor.... ei! Daarvan zegt *Genesis* niets.... en ik weet niet met zekerheid of deze klasse van personen....

— Mijn oom is wéwenaar....

— Ziet ge, daar hebt gij het verschil reeds. Wij lezen uitdrukkelijk, dat Jozef huwde met Asnath, de dochter van Pofitera, den priester te On, en nergens vinden wij, dat deze zijn echtgenote — of volgens sommigen, echt*genoot* — reeds overleden was, toen hij zich toelegde op de graanhandel. Dus juffrouw Laps.... ik zou u raden, als het u ernst is uw oom te bezingen in een godsdienstig lied, u te begeven naar een mijner leerlingen.... Klaasje van der Gracht.

En meester Pennewip beduidde haar, waar ze dat wonderkind vinden kon. Weder moet ik vergeving vragen als mijn oordeel te scherp is, maar ik verdenk Pennewip van een lelijk gebrek. Zie, ik meen te weten dat hijzelf het gevraagde vers zou geleverd hebben, als juffrouw Laps' oom een wit kleed van den koning had gekregen, of Den Haag was doorgereden in een Hofkoets. Maar het bezingen van de „fakter" liet hij over aan het genie van de *vliegende theeketel* in de Peperstraat. Dit was niet mooi van Pennewip. Kon die oom het helpen, dat-i nooit in een put was gegooid door zijn broers? Dat-i niet verkocht was aan Arabieren? Dat-i geen droom kon uitleggen? En dat men tegenwoordig geen scherpzinnigheid beloont met ringen, witte rokken, galakoetsen en onderkoningschap?

Hoe dit zij, juffrouw Laps stapte naar de Peperstraat en maakte kennis met den ouden heer Van der Gracht, die zich gevleid voelde door het bezoek.

Er werd plechtig besloten, dat Klaasje nog die zelfde avond het vers kant en klaar zou maken. Hij zou het de volgende morgen bij juffrouw Laps komen opzeggen en, als het waardig werd gekeurd de tolk te zijn van haar gevoelens jegens haar oom, zou Klaas meegenood worden op het

avondje. En, had zijn vader gezegd, dan zou hij een witte das om hebben, met een opstaand boordje.

— Ja, net als Jozef, zei juffrouw Laps.... zo zie je hoe de Schrift toch alles vooruit wist.

En het mens, thuiskomende, las Genesis XLI na en trachtte overeenkomst te vinden tussen Jozef's verheffing en de apotheose, die Klaasje van der Gracht verbeidde. Zij droomde die nacht, dat ze een mantel in de hand hield.

De *poëta laureatus* meldde zich de volgende morgen bij haar aan en dreunde zijn vers op. Wij zullen het later horen, als het wordt voorgelezen op het avondje, dat ons wacht, maar vooraf moet ik melding maken van een voorval, dat die achtermiddag ten huize van de Pietersens plaats vond.

Wouter, zwak, maar niet ijlend meer, lag te bed. De dokter had rust voorgeschreven. Het kind telde de bloemen van het behangsel en dwong zich die anders te rangschikken in zijn verbeelding. Hij liet ze over elkaar springen, ineenvloeien. Hij zag er gezichten in.... personen.... legers.... och, alles leefde! Wel was het vermoeiend maar hij kon niet anders. En als hij zich omkeerde naar de muur-zij was het nog erger. Die hierogryfische krassen vertelden allerlei dingen die hij niet nodig had te weten en overlaadden hem met onnodige indrukken. Hij moest de ogen wel sluiten, maar vond geen rust. Het was hem, of-i meegevoerd werd door de wilde bruiloft en zijns ondanks moest deelnemen aan het bal, dat de nachtwind aan de maan gaf. Alles draaide en warrelde hem van binnen. Hij greep met beide handen zijn hoofd, als om de afmattende slingering zijner gedachten tot stilstand te brengen, maar het baatte niet. Dat behangsel, die gordijnen, die muur, die bloemen, die dans, dat opnemen van Femke door de wervelwind.... zijn poging om haar vast te houden....

Het kind berstte in tranen uit. Hij wist nu, dat alles verbeelding was, hij wist, dat-i ziek was. Hij wist, dat schoorstenen niet konden dansen en dat geen meisje wordt weggewalst van de aarde om de maan wat op te beuren in haar eenzaamheid.... maar toch....

Schreiend riep hij zachtkens Femke's naam, zacht genoeg om niet gehoord te worden door zijn verwanten, luid genoeg om wat lucht te geven aan zijn beklemd gemoed....

— Wat is dat?.... riep hij opeens, antwoordt ze? Is dat ook verbeelding?

Inderdaad, Wouter hoorde zijn naam noemen en het was Femke's stem!

— Ik *wil* weten of ik droom, zei het kind, en hij richtte zich overeind in zijn bed. Dat is een rode bloem.... daarnaast een zwarte.... ik heet Wouter.... Laurens is op het letterzetten.... dat is alles juist.... ik droom niet....

En hij luisterde weer en boog zich buiten de bedstede en opende mond en ogen zo wijd mogelijk, alsof long en gezicht konden ter hulpe komen aan zijn gehoor....

— God.... Femke's stem! Ja, ja, zij is het!

Ditmaal was hij zeker. Hij sprong van het bed af, de deur uit, rolde de trap af en viel buiten kennis neder aan de voeten van het blekersmeisje, dat in het portaal beneden een harde strijd voerde met het gezin der Pietersens.

Femke had Wouter gewacht, de dag na de Peruaanse vertelling. Eerst meende zij, dat het om het prentje was, waarop Aztalpa de beide broeders omhelsde. Ze hoopte nog altijd, dat Wouter's schoolmeesterlijke broeder wel te bewegen zou zijn, een uurtje afstand te doen van de almanak, die zoveel schoons bevatte. En, ook zonder dat prentje, Femke verlangde Wouter weer te zien. Om zijn persoon kon het niet wezen — zo'n kind! — maar Wouter vertelde zo aardig. En misschien vloeide in het hart van dat meisje Wouter's persoon ineen met de verhalen die hij deed. Analyseren, verdelen, is een hulpmiddel tot studie. *Qui bene distinguit, bene docet,* ja, en zelfs: *qui bene distinguit, bene discit....* dit alles is waar, maar Femke verstond geen latijn. Zij onderwees niet en leerde niet, ze onderging slechts.

De Natuur, die niet studeert en maar eenvoudig daarstelt, vulde haar hart met allerlei aandoeningen door elkaar en liet het over aan dezen of genen professor in de ichthyologie, om uit te maken hoe de vinnetjes in elkaar zaten, waarmee

Femke — de lieve karper! — zou rondzwemmen in de vijver van haar zestien jaren.

— Leg het goed in de zon, riep haar de moeder toe....

En dit vertaalde Femke aldus: *zon.... Peru.... Aztalpa.. Kusco.... Wouter!*

— Jaag de kinderen weg.... ze gooien vuil op de bleek.

Femke vertaalde: *moedig in de strijd tegen de vijanden van Peru.... hij de edelste telg der Inca's.... Velasco....* Wouter!

Och.... alles riep: Wouter!

En hij kwam niet! De eerste dag was zij bedroefd. De tweede, ongeduldig. De derde ongerust....

— Moeder, ik wil gaan zien, waar dat jongetje blijft, dat een vers moest maken....

— Ga je gang, meid! zei de moeder. En weet je hem te vinden?

Femke antwoordde toestemmend, maar ze jokte. Zij wist niet waar Wouter woonde, doch voelde zekere schroom om dit te erkennen. Er lag moed in haar voornemen om het kind op te sporen, welks woning zij niet wist, en die moed wilde zij verbergen. Waarom? Dit begreep zij zelve niet. Misschien vreesde zij het *hoe mal?* dat zo vaak ons weerhoudt van iets goeds. Er is een eigenaardige *pudeur* in liefelijke aandoeningen. Veelal verbergen wij het goede, dat in ons is en pronken liever met fouten. Dit is huichelarij *a rebours*.

Het meisje kleedde zich zo mooi ze kon en nam het weinige geld mede, waarover ze beschikken mocht.... enige stuivers. Ze liep met gejaagdheid onder de Aspoort door, en liet zich een winkel wijzen waar men boeken verhuurde. Zeer natuurlijk kwam ze terecht in de Hartestraat. De loop der straten, die in het eerste hoofdstuk dezer geschiedenis, onzen Wouter onwillekeurig had geleid naar de aspoort, voerde nu Femke van die poort naar de boekwinkel, waar we onzen held het eerst aantroffen. Minder beschroomd dan Wouter — Femke was ouder, had meer omgegaan met mensen en dacht minder na — vraagde zij flinkweg den onvriendelijken man van de winkel: „om het boek over die gravin met de sleep?"

— Hé? Hoe is de titel?
— Daar weet ik niet van, zei Femke. Maar het is over een rover.... de Paus komt er ook in.... of eigenlijk.... och, het is mij te doen om een jongetje, dat gelezen heeft in zo'n boek. Ik wilde u vragen waar dat jongetje woont.... en ik wil er graag voor betalen....
— Kom je mij hier voor de gek houden Denk je dat ik hier zit om jongetjes op te zoeken?
— Maar mijnheer, ik wil er voor betalen, zei het meisje, en zij legde haar schat op de toonbank.
— Scheer je weg, meid, wat weet ik van je jongetje!
Nu werd Femke boos:
— Je hoeft me niet weg te jagen, alsof ik kwaad deed.... dat laat ik me niet doen. Als je het niet zeggen wilt, dan kun je het laten.... maar ik zeg je, dat je heel onvriendelijk bent.
En ze wilde vertrekken. Maar eensklaps:
— Zeg, wil je mij ook geen boeken verhuren?
— Dat kan er na wezen. Ik ken je niet. En wat wou je hebben?
— Ik vraag het boek van den rover en Amalia, zei Femke.
O, zij verhief zich in rang! Ze had ditmaal geen berichten te vragen om niet.. zij voelde zich *klant* nu.
— Ik weet van geen rover en Amalia. Meen je Rinaldo Rinaldini?
— Neen. Zijn er nog andere boeken over rovers? Toe, *asjeblieft*, help mij....
Femke zei dit op een toon, die den man vermurwde. Hij verwaardigde zich op te staan en de catalogus ter hand te nemen.
Vrij spoedig noemde hij Glorioso....
— Dàt is het.... juist, dàt is het! riep Femke verrukt.
— Maar je moet pand geven, zei de man, terwijl hij op een trapje klom om het dierbaar boek te krijgen.
— Neen, neen.... ik heb het boek niet nodig, ik wil maar weten waar het jongetje woont, dat het gelezen heeft. Och, ik wil er zo graag voor betalen!
En ze wees op de schat, die ze offeren wilde. Maar dat

hoefde niet, zei de man. „Hij was zo niet, of hij wilde wel een dienst doen, als men het hem vriendelijk vraagde." Och, Femke zag er zo lief uit en ze had iets in haar stem, dat stuursheid moeielijk maakte.

De man zag na in het register, waar hij spoedig de naam vond, die Femke opgaf: Wouter Pieterse, met vermelding van woonplaats. Hij wees het haar en wilde bovendien uit-leggen, hoe zij de kortste weg nemen kon....

Femke was de deur al uit, en had zelfs vergeten, haar neer-gelegd geld mee te nemen. De man liep haar achterna om het terug te geven, maar-i had moeite om haar in te halen. Zo liep ze!

Aan de opgegeven woning gekomen vernam ze, dat de familie Pieterse verhuisd was naar „een fatsoenlijker buurt". Het was nog al ver, maar 't meisje liet zich niet afschrikken. Bij de Pietersens aangeland, werd ze ontvangen met een bars „wat moet je?" van de jonge-juffrouwen.

— Och, juffrouw, ik wilde weten, hoe Wouter het maakt.

— Wie ben je?

— Ik heet Femke, juffrouw, en mijn moeder is wasvrouw... maar ik wou weten hoe het met Wouter is?

— Wat heb jij met Wouter te maken, vraagde juffrouw Pieterse, die kwam aanlopen op het gerucht.

— Och juffrouw.... wees er niet boos om.... ik wou het zo graag weten.... en mijn moeder weet er van, dat ik hier ben om het te vragen. Wouter heeft mij verteld van Telasco, en van dat meisje, dat sterven moest.... o god, juffrouw, zeg me of hij ziek is.... ik kan er niet van slapen....

— Je hebt niks te maken met Wouter.... je kunt heen-gaan.... ik zeg je nu dat je heengaat.... ik houd niet van volk aan de deur....

— Om godswil, juffrouw! riep het meisje en wrong de handen.

— De meid is mal! Duw haar de deur uit, Trui, en gooi die toe....

Truitje begon dit bevel uit te voeren. Mijntje en Pietje maakten zich gereed haar bij te staan, maar het moedige kind hield vol. Ze greep de leuning van de trap en klemde zich vast.

— Gooi er de deur uit, die brutale meid....

— O god juffrouw ik ben niet brutaal.... och, ik zal terstond gaan.... zeg mij maar of Wouter ziek is? Toe juffrouw, zeg me dat! Dan zal ik gaan.... o dadelijk! Och, zeg mij of Wouter ziek is, juffrouw.... en.... of.... hij.... sterven zal?

Hier barstte het edel kind in schreien uit. Alleen vrouwspersonen van de soort als waarmee zij te doen had, konden ongeroerd blijven, bij het aanzien van Femke's smart. Maar de juffrouwen Pieterse hadden burgerlijke zielen.

Femke zou begrepen zijn geworden door lager gemeen, of door adel. Het is met gevoel, als met het goud der speelbanken. Dat komt niet in aller handen. Daar zitten courtisanes en marquises naast elkaar. De hele „fatsoenlijke mensen, die schoenen verkochten uit Parijs" komen daar niet.

— Ik ga niet, gilde Femke.... o god, ik ga *niet!* Ik *wil* weten of het kind ziek is....

Men hoorde boven aan de trap een deur openen. Wouter vertoonde zich, rolde de trap af, viel als een bom op de strijdenden, en daarna voor Femke's voeten in zwijm.

— Herejesis, die jongen! kermde de moeder, en de meisjes stonden roerloos. Maar Femke nam Wouter op en droeg hem naar boven. Men wees haar Wouter's bed en daar legde zij het kind neer. Niemand had de moed haar te verjagen, toen ze zich neerzette voor de legerstede en als er op dat ogenblik gestemd had moeten worden over voorrecht, rang, gezag.... o, aller stemmen waren op Femke gevallen. Maar zijzelve wist niet, dat ze groot was. Ze schreide en mompelde: „Och, neem het me niet kwalijk, juffrouw, maar ik kan er niet van slapen.... zo dacht ik aan dat kind!"

* * *

De avond is dáár. Leentje past op Wouter en het huis Pieterse is present bij den jarigen weduwnaar. Juffrouw Laps hield de eer van de salon op.

— Het is een raar geval, juffrouw Pieterse, zei de jarige oom. En wat wou ze eigenlijk, dat meisje?

— Gut mijnheer.... dat weet ik niet. En ik heb al honderdmaal aan Sertrude gezegd, dat ik er niets van begrijp.

Verbeeld je.... een vreemd schepsel, zo maar baasspelen in je huis.... en ik zeg al zo tegen Mina! gooi haar toch de deur uit.... en toen zei Petró....

— Nou.... ik had haar terdege beet, blufte de dappere Petró en toonde een blauwe plek aan de pols, waaruit *ik* zou besluiten, dat Femke háár had beet gehad.

— Ze moet weerkomen, riep Gertrude, ik zal het haar verleren.

— En ik, zei Mina.

Zo was ieder heldhaftig geworden, na de strijd. Dit gebeurt wel meer. Maar zeker is het, dat Femke's naam *nu* niet zou getriumfeerd hebben, als er ware gestemd over zedelijke waarde.

— Een gemene meid m'nheer!

— Een *hele* gemene meid!

— O, zo'n gemene meid!

— En hoe is uwe toen eindelijk van haar verlost?

— Ja, dat was moeilijk.... ik zei....

— Né moeder.... ik zei....

— Né, *ik!*

— Né, *ik!*

Ieder wilde wat gezegd hebben. Ieder wilde doorgaan voor 't middelpunt der gebeurtenissen die er werden verhaald.

— Ik wou wel 'ns weten waar de jongeheer Van der Gracht blijft, zei juffrouw Laps. Ja, oom, er is 'n verrassing...

Het was juffrouw Pieterse niet aangenaam, dat er werd uitgezien naar iemand anders, als zij iets te vertellen wist.

— Nu dan, wij zeiden.... ja wat zeiden we ook, Sertrude?

— Moeder.... ik zei.... dat het schande was.

— Ja dat heb ik ook gezeid. Nu.... toen vroeg dat schepsel koud water.... en toen we 't niet gauw genoeg gaven, stond ze op en liep naar de pomp.... brutaalweg, net of ze thuis was! En ze pompte.... en ze maakte een doek nat en legde die op Wouters hoofd. Ik was ontdaan over zoveel brutaligheid. En ze huilde of 't haar jongen was, m'nheer! Nu, 't kind kwam bij, en toen gaf ze hem een zoen.... verbeeldje, daar we bij waren!

— Ja, riepen de drie dochters, we waren er allemaal bij!

— En toen bleef ze nog wat zitten voor 't bed en praatte met Wouter....

— Waar toch de jongeheer Van der Gracht blijft? zuchtte juffrouw Laps. 't Is maar, weet u, oom, omdat we 'n verrassing hebben.

— En eindelijk ging ze heen.... en ze liep als een prinses.

— Net 'n prinses.... betuigden de meisjes, die niet wisten, dat ze waarheid zeiden.

— En ze zei tot Wouter, dat ze terugkomen zou. Maar je begrijpt, dat zal mis wezen....

Daar ging de schel. Juffrouw Laps vloog op.... och ja, de catechiseermeester Van Der Gracht stapte met zijn zoon de kamer in. Juffrouw Pieterse had er spijt van. Zij voelde, dat de ster van haar discours verbleken zou, voor de zon van het vers dat Klaasje meebracht. En ook zonder vers, wat zag die anderhalve catechiseermeester er deftig uit! Wat een stap, wat een houding, wat een stem.... en boven alles die witte das, de guillotine-boordjes!

— Mijnheer en jufvrouwen, de Heer schenke u Zijnen onmisbaren zegen op de avend van dezen dag! Dit is mijn zoon Klaas.... van wien u wel gehoord zult hebben. Hij is mij te na om hem te prijzen.... maar u begrijpt wel.... als men vader is.... nu, alle zegen komt van boven!

— Ja oom, er is een verrassing.

— Juist, jufvrouw, een ware verrassing. De gelukwensen aan dezen heer... op den heugelijken dag van zijn verjaren... brengt ons in de stemming van een Psalmist.... en ik verheug mij door de genade.... want mijnheer.... alles komt van boven.... dat zal uwe ook wel weten.

— Ga zitten man, ik dankje wel, zei de gastheer, die begreep, dat er een felicitatie was uitgesproken. Koud buiten?

— Ja, 't is frissies. Koud kan ik niet zeggen. 't Is wat je noemt.... frissies, weet u. De heer geeft het weêr naar zijn welbehagen.... en daarom zeg ik maar: frissies. Alles komt van boven.

— Och ja! riep het hele gezelschap en meende wonder verdienstelijk te wezen. Verbeeld je het lot van een armen drommel die in deze kring eens had moeten verkondigen, dat

sommige dingen van beneden komen? Gelukkig was men het eens, ditmaal.

— Wel oom, wat dunkt u, zullen we nu maar beginnen met de verrassing?

— Ga je gang, nicht. Wat is het?

— Och een kleinigheid m'nheer, antwoordde de katechiseermeester. Mijn zoon is een dichter. Prijzen zal ik hem niet.... want hij is me te na.... maar 't is mooi, dat durf ik gerust zeggen. 't Is niet om te roemen,.... alles komt van boven.... neen, roemen zal ik niet. Als ik roem, mijnheer, dan roem ik in den Here. Maar ik zeg dat het mooi is.

De dichter Klaas maakte zijn mondje klein alsof hij met zijn lippen te drinken gaf aan een vogeltje.

Hij sloeg de ogen neer en speelde met de onderste knoop van zijn vest. Zijn hele gezicht stond naar verzemakerij. Er was iets knoeierigs in dien jongen, iets van een gekramde schotel.... neen, hij leek op een verfrommeld papier.... neen, op ongestreken linnen.... neen, op een gebruikt servet.... neen, op ongaar brood....

Och, wat weet ik het, waarop die lummel geleek! Ga naar een christelijke jongelings-vereniging. Daar vindt ge modellen in overvloed van de soort, die ik bedoel, *adept-clowns* in de kermistent des Heren, *pierrots van de onanie.*

— Dus, mijnheer, 't is niet om te roemen.... haal 't maar voor de dag, Klaas. Als vader, mijnheer, moet ik u zeggen... 't Is mooi! Want ziet u, in de Schrift....

Klaas haalde zijn vers voor de dag.

.... in de Schrift wordt om zo te zeggen, niet gesproken van weduwnaar.... de Heer zal daarvoor wijze redenen gehad hebben. Wat doet nu de jongen? Hij volgt Gods wenk en heeft een vers gemaakt vol weduwen....

Klaas legde het vers voor zich op de tafel.

....vol weduwen. Ja, ik zou zeggen durven, hij heeft er bijna al de weduwen ingebracht, die in de Schrift staan.

— Heb ik niet gezegd, dat er ene verrassing wezen zou, riep juffrouw Laps.

— Lees jij maar op, Klaas! Er zijn er zeventig, mijnheer... zeventig weduwen! Lees nu maar op, jongen!

Klaas stroopte zijn armen op, streelde zijn boordjes en begon:

Al de weduwen der Heilige Schrift
Worden hier tot een vers gezift;
Ter verblijding op 't verjaren
Van godzalige weduwnaren;
Juichend, bloeiend in den Heer,
Aan Jehovah lof en eer.

— Dit is 't opschrift, lichtte de vader toe.
— Ja, dat is het opschrift. Nu begin ik:

In Genesis XXXVIII, vers II kan men lezen
Dat 'n weduw in het huis van haar schoonvader moet wezen;
En Exodus XXII, ik zeg 't zonder vrees,
Zegt in vers 22, beledig weduw noch wees....

— Merk op, mijnheer, dat het vers en het kapittel beide twee en twintig zijn. Daarmee heeft de Heer zeker ene bedoeling gehad.... want Gods wil is ondoorgrondelijk en alle zegen komt van boven. Ga voort, Klaas!

Twee verzen later ontsteekt de toorn des Heren,
Hij zal alle vrouwen in weduwen verkeren;
Uit Leviticus XXI vers 14 blijkt gewis
Dat een weduw geen goede vrouw voor een priester is;
Eén hoofdstuk daarna (maar een vers minder) doet ons weten
Dat een weeuw zonder kinderen 't brood van haar vader [mag eten;
En Numerie XXX, vers negen, wel geteld.
Zegt, dat de belofte van een weeuw ten hare laste geldt;
In Deuteronomium X, vers 18, betuigt de Heer met ge[schreeuw....

— Hé, vroeg juffrouw Laps.
— Ja, dat wil zeggen: *majesteit*, legde de Katechiseermeester uit. Luister maar verder jufvrouw.... 't is niet om te roemen.... ik zeg maar: luister verder! Ga voort, Klaas!

met geschreeuw
Dat Hij altijd recht doet en kleren geeft aan wezen en weeuw;
In Deuteronomium XIV, vers 29, worden wij gespoord
Om alle drie jaar iets te geven aan de weduwen in de poort;
Twee hoofdstukken later, vers 11 en 14 kunt ge lezen
Hoe men met weduwen in de poort vrolijk moet wezen
In Hoofdstuk XXXIV, vers 12, staat vermeld
Dat men een schoof voor de weduw moet achterlaten op
['t veld;
In de twee volgende verzen wordt van de weduw geschreven,
Dat ze druiven en olijven krijgt die aan de boom zijn gebleven
Kapittel XXVI, vers 12 en 13 zegt 't voort:
Spreekt weer over de weduw die te eten krijgt in de poort
Een hoofdstuk verder laat de Heer door Mozes betuigen;
In vers 19, dat men 't recht van de weduw niet mag buigen;
Twee Samuel XX, vers 3, spreekt er uitdrukkelijk van
Dat Davids bijwijven leefden als weduwen bij 't leven van
[haar man....

— Bij.... *wat?* vroeg juffrouw Pieterse.

— Bijwijven, jufvrouw, antwoordde de oude heer Van der Gracht. Uwe ziet hoe de jongen er alles inbrengt, wat in betrekking staat tot weduwen....

— De regels zijn niet even lang, klaagde Stoffel.... en ze liggen en staan niet om en om.

— Hoor Stoffel, daarin kan je gelijk hebben.... omdat je schoolmeester bent.... maar dat kan *mij* niet schelen. Ik vind die bij.... bij.... bij.... hoe zal ik zeggen?

— Juffrouw Pieterse, uwe moet niet vitten, riep juffrouw Laps.

— Juist, zei de katechiseerman, alle zegen komt van boven. Ga voort Klaas!

— Neen, zulke dingen wil ik niet horen.... 't is om de meisjes.

Nu ja de meisjes bekeken heel fatsoenlijk haar nagels. Dat wil in zo'n geval zeggen, dat men heel braaf is, niet weet wat bijwijven zijn en in weerwil van die onwetendheid, toch openlijk betuigt nooit iemands bijwijf te willen worden.

— Ga voort Klaas!

— Volstrekt niet! Als ik geweten had, dat er zulke dingen zouden worden gezegd, had ik mijn meisjes thuisgelaten....

— Maar juffrouw, 's staat in de Schrift! Uwe zult u toch niet verzetten tegen 't woord des Heren?

— Né.... ik verzet me niet. Maar ik wil niets horen, dat onfatsoenlijk is. Mijn man....

— Uw man verkocht schoenen, dat weet ik wel, juf-vrouw.... maar uwe zal toch niet tegen de Schrift....

— Ik doe niets tegen de Schrift.... maar ik houd niet van gemeenheid. Kom, Sertrude....

Men ziet, juffrouw Pieterse was fatsoenlijk geworden. Vroeger was zij zo prikkelbaar niet en de jonge juffrouwen hadden wel erger dingen uit de Schrift geslikt, zonder de minste walging. Maar 't verhuizen van een zijstraat naar een hoofdstraat.... en kinderen met franse namen.... en een dokter met bont op zijn koetsier.... och, het is zo moeilijk schrifturig-gemeen te blijven als zoveel krachten samen-werken om ons te drijven op de fatsoenlijke weg.

Als ik nu een roman schreef en dus vrijheid had de ge-beurtenissen te regelen naar mijn zin, zou ik juffrouw Pieterse nog eens laten erven om den lezer te doen zien hoe ze door nog meer fatsoen, weer terug viel in het gemene. De bijbelwoede openbaart zich het duidelijkst bij *groot* en *klein* gemeen. De tussenstand schrikt terug voor een naakt-heid van uitdrukking, die geoorloofd schijnt in straat- kansel- of hoftaal, maar die de moed te boven gaat, van iemand, wiens „fatsoen" *bewijs* nodig heeft.

XXII.

De ziekte van onzen Wouter nam ten laatste een gunstige keer. Toen hij zich sterk genoeg voelde om voor het eerst het bed te verlaten, vond de familie dat-i „groot" geworden was. En wie dit niet zelf kon zien, zei het den anderen na. Maar niemand scheen inniger van de zaak overtuigd dan juffrouw Pieterse.

„De jongen was uit al zijn kleren gegroeid, verzekerde zij

en het zou heel wat *in* hebben hem weer fatsoenlijk voor de dag te laten komen!" Na van Wouters ziekte zoveel *Wichtigkeit* te hebben geoogst als maar enigszins mogelijk was, begon het mens zich nu al toe te leggen op het uitbuiten van de belangwekkende bereddering die er kon worden vastgeknoopt aan zijn beterschap.

Het kind zat prenten te kleuren, die hij met een verfdoos ten geschenke gekregen had van den dokter. De verf was echt Engels, had Stoffel gezegd en zeker van de beste soort, want er stond een woord op, dat niemand begrijpen kon: *warranted!* En ook de moeder hield zich overtuigd dat het wel goed spul wezen zou, omdat „zo'n dokter toch 'n hele man is!"

Och, die prenten! Ze waren voor Wouter nogal bijzonder, omdat hij, op weinig uitzondering na, tot nog toe geen ander soort gekend had, dan de figuren die de huiselijke tegenspoed van *Jan de Wasscher* moesten voorstellen, of iets dergelijks. Dit nu zou niet volstrekt onbelangrijk geweest zijn, wanneer ze hadden moeten dienen tot vermaak van volwassenen, of van dezulken onder hen, die genoeg ontwikkeld zijn om stof tot opmerking te putten uit het allergeringste. Maar kinderen staan te laag om het dagelijkse te waarderen. Sommigen mijner lezers zouden waarschijnlijk evenals ik, veel geven willen voor een enigszins volledige verzameling van de prenten, waarop men in Wouters tijd de kleine gemeente vergastte en toch zullen misschien slechts weinigen zich een der eigenaardigheden herinneren, waardoor die kunstgewrochten zich onderscheidden. Ze waren namelijk op allerzonderlingste wijze gekleurd. Op elk der twaalf vakken waarin gewoonlijk zo'n vel papier — dat in de kinderwereld *de* prent heette — verdeeld was, had de smaakvolle fabrikant twee of drie kladden verf gesmeten, zonder in het minst acht te slaan, noch op de plek waar ze te land kwamen, noch op de eis der figuren die ze geheel of gedeeltelijk raakten. De rechterbovenhoek van een huisje op de linker-voorgrond mocht met een stuk hemel en een paar helften van bomen of de bovenlijven van twee of drie wandelaars geel zijn. Ergens in de lucht hing een rode of groene vlek en in de linkse vóórhoek

zwommen twee koeien, een sloot en een hele kudde schapen met herder en al, in het blauw. Zo'n prent was „gekleurd" en kostte, dus toegetakeld, in Wouters tijd twee duiten. Waar de financiële krachten der kleine kopers zo ver niet reikten, konden ze ook een halve bekomen bij welke gelegenheid het viertal plaatjes dat de middelste rij vormde, *sans façon* werd doorgescheurd en alzo vrij geschonden de wereld intrad. Maar dit scheen onze jeugdige kunstliefhebbers niet te deren. Een halve prent was hun een even bruikbaar voorwerp als een halve koek.

Het spreekt vanzelf, dat Wouter aan zo'n vandaalse be-rusting ontgroeid was. En dikwijls had hij zich dan ook in het bezit gezien van wat beters, doch nooit van een schat, als die hem nu van den goeden dokter was ten deel gevallen. Zijn nieuwe prenten bestonden merendeels uit omtrekken in koperdruk, zodat hij ruimte had iets als smaak bij het kleuren te pas te brengen en bovendien zich kon oefenen in het schaduwen. De hele familie vermaakte zich met de geschiedenissen die daarop waren voorgesteld. Men vond er *Genoveva, den verloren Zoon, de ridders van de ronde tafel, Ursijn en Valentijn, de vier Heemskinderen, gevechten tussen Grieken en Turken, het overtrekken van de Balkan, den dood van Marco Bozzaris, het beleg van Silistria, Salomo's Recht, de wijze en dwaze maagden, de geschiedenis der schone Helena „princesse van het Oosten"* en wat er al verder bij zo'n collectie behoort.

Boven alles echter voelde Wouter zich aangetrokken door de personen uit enige in zijn tijd populaire treur- en zang-spelen. Hij bezat de zeer nauwkeurig gecostumeerde afbeeldingen der figuren uit *Macbeth, Othello, Koning Lear, Hamlet, Toverfluit, Barbier van Sevilla, Freischütz* en nog tal van andere stukken. En hij vermaakte zich met het kiezen der kleuren voor de kleding van zijn helden en heldinnen, waarbij meermalen de raad der ganse familie werd ingeroepen, zodat zelfs Leentje er bij te pas kwam. Gewoonlijk was men het oneens, maar dit zette de zaak gewicht bij. In één opzicht slechts scheen de familie door een soort van H. Geest geleid te worden tot eenstemmigheid: gezichten en

handen moesten vleeskleurig zijn en de lippen rood. Dit had men altijd zo gezien en bovendien.... waarom anders zou die verf *vleeskleur* heten? Hamlet voer er slecht bij en kreeg een welvarender tint dan bij zijn melancholie paste.

— Ik wou wel eens weten wat al die poppen toch eigenlijk beduiden, klaagde Wouter.

— Dat moet je dan maar aan Stoffel vragen, antwoordde zijn moeder. Wacht tot-i van zijn school komt.

En dit geschiedde. Stoffel, de tot voorganger gestempelde apostel van den huize Pieterse, vervulde vrij nauwkeurig dezelfde rol die we dagelijks horen opdeunen door soortgelijke wezens in de maatschappij. Zelden erkende hij iets niet te weten, doch hij had zich de hebbelijkheid aangewend, enige nietszeggende woorden uit te stoten op een toon, alsof er geurige wijsheid van zijn lippen vloeide. Zijn heilbegerige hoorders waren voldaan, of liever, ze drongen zich dit op.

— Wat al die poppen beduiden? Ja, zie je.... het zijn, om zo te zeggen, de portretten van verschillende personen. Daar heb je nu, bij voorbeeld, die daar.... met een kroon op zijn hoofd, dat is een koning.

— Je ziet, Wouter, dat Stoffel je alweer terecht helpt, zeurde de moeder.

— Ja moeder! Maar ik wou zo graag weten wèlke koning en wàt-i gedaan heeft?

— Wel, zei Stoffel, 't staat er onder. Je kunt toch lezen?

— Macbeth?

— Wel zeker! Dat is Macbeth, een beroemde koning uit de oude tijd.

— En die daar, met een zwaard in de hand?

— Ook een koning.... of een generaal.... of een held.... of zo iets. 't Is iemand die vechten wil.... misschien David, of Saul, of Alexander de grote.... maar je begrijpt dat men niet altijd alles zo precies weten kan.

— En die dame met de bloempjes? Ze schijnt ze stuk te plukken.

— Zij? Hm.... dat is.... laat zien: Ophelia. Ja, dat is Ophelia zie je?

— Ja. Maar waarom gooit ze die blaadjes op de grond?

— Waarom? Waarom? Zo kan je zovéél vragen.
Hier kwam de moeder haar Ruben te hulp.
— Ja Wouter, je moet niet meer vragen dan een mens antwoorden kan.
Wouter vroeg niet meer. Maar wel nam hij zich voor een gelegenheid te zoeken om te doorgronden wat toch al die poppen betekenden. En dit was dan ook de reden waarom die eenvoudige figuren hem meer belang inboezemden dan al de andere platen waarop hele geschiedenissen waren voorgesteld. Een mensenkenner had uit die voorkeur veel kunnen afleiden, meer zelfs dan een volstrekt gevolg behoefde te zijn van Wouters karakter in het bijzonder. Hij had opmerkingen kunnen maken van algemeen psychologische aard.

XXIII.

Niets alzo boeide onzen Wouter zo zeer, als die zwijgende, ernstige, peinzende, tot opheldering uittartende poppen. Als sfinksen drongen zij zich aan zijn verbeelding op en schenen te eisen dat hij hen zou toespreken en dwingen tot antwoord. Zonder dat hij zich reden wist te geven van zijn indrukken, kwamen die stomme beelden hem als spoken voor, die om zijnentwil verschenen waren. Als geesten, die hem iets te zeggen hadden, die hem kenden en van hem wilden gekend zijn.
Met huivering en iets als schaamte hield hij lange gesprekken met de voorwerpen van zijn verering en al verstond-i de antwoorden niet, toch voelde hij zekere voldoening. Al die voornaam geklede personen schenen het niet beneden zich te achten, in aanraking te komen met het kind, dat zich zo nederig voelde in zijn katoenen nachtpon, met een „bakkertje" op het hoofd.
Toch waren de onderwerpen van de gesprekken, die hij voerde, stipt besloten binnen de grens van de gegevens, waarover hij in zijn herinnering te beschikken had, al zou dan ook menigeen, indien Wouter overluid had durven denken, telkens hebben uitgeroepen: waar haalt de jongen het vandaan? Och, hij rangschikte. En zelfs de onwillekeurig-

heid waarmee dit geschiedde, had haar niet moeilijk aan te wijzen oorzaken. Hoe nauwer zijn omgeving, hoe wilder de sprongen, die hij wel maken moest om de leedjes van zijn ziel uit te strekken, zodra hij rondhuppelde op het onbegrensde terrein dat hem behoorde. O, die dolle Keizer Wouter in het breed domein, dat-i bezig was te veroveren! O, die onverzadelijke Alexander Pieterse in zijn nachtjurk!

Maar.... dat domein was schraal bevolkt. Dit is waar. Hij moest zich vergenoegen met de gegevens die zijn eigendom waren, met de weinige personen, die hij kende en met het mikroskopisch-kleine beetje dat-i beleefd had.

De helden van zijn prenten bracht hij in aanraking met den dokter die hem zo liefderijk had behandeld, of met de sujetten uit zijn nog altijd niet vergeten Glorioso. Ook de welbekende peruaanse geschiedenis leverde enige onderdanen aan zijn Rijk. Hij huwde Telasco uit aan de min van Juliet en de priesters van de Zon kregen een schitterende *revanche* op Elias en 1 *Kon.* 18. Meester Pennewip ontving een splinternieuwe pruik en wel van gouddraad, waartoe het model werd ontleend aan de strooien krans van zekeren King Lear, die er heel verdrietig uitzag en zijn leed scheen te willen verzetten door met een soort van harlekijn gehurkt in een hoekje te zitten. Leentje zei, die magere man met bellen was zeker een nar: „narresleden rinkelden óók zo. Dat zou Wouter van de winter horen zodra er sneeuw lag."

Waar onze kleine man verlegen was om sujetten die tot brug konden dienen tussen weten en gissen, tussen tastbaarheid en droom, maakte hij gebruik van de personen die hij onder zijn venster zag voorbijgaan. Met zo'n sober materiaal moest hij zich behelpen. Toch deed-i dit liever dan dat-i uit armoed aan bouwstoffen zou hebben gebruik gemaakt van zijn onmiddellijke omgeving. Het scheen hem niet in de zin te komen, een van zijn verwanten te kiezen tot paranimf zijner gedachten. Zelfs Lady Macbeth, die er toch niet heel vriendelijk uitzag en zo huiselijk haar handen waste, scheen hem van hoger natuur dan zijn moeder of juffrouw Laps. Niets kwam hem aanzienlijker voor, dan daar als pop op zo'n prent te staan.

En de kleding! Kronen, diademen, *toques* en baretten! Helmen met fladderende vlerken, met een bos pluimen, met ijzeren tralies als het venster van een gevangenis! Zwaarden en dolken met kruisgevest waarop men zweren kon! Lange slepen, gepofte mouwen, gordels met afhangende *châtelaine*-keten.... alles van goud zeker en hij zou er dan ook braaf wat gittegom aan ten koste leggen! En wat aardige kereltjes waren die pages met een vogel op de kruk! Zelfs zo'n vogel was bijzonder en gaf raadsels op. Want hij had een kapje over zijn gezicht, als iemand, die niet bekend wil zijn. Neen, neen, al die schone zaken behoorden bij Wouter's omgeving niet! „Hoe is het mogelijk, dacht-i, dat iemand, die zulke prenten bezit, ze verkoopt. De dokter heeft ze zeker geërfd."

Al had-i geweten, dat lady Macbeth de gepersonifiëerde voorstelling was van misdaad, dan nog zoud-i het heiligschennis geacht hebben, haar in aanraking te brengen of te vereenzelvigen met de draagsters ener deugd die hem instinktmatig tegenstond door burgerlijke ordinairheid. De eerste inbreuk op deze richting was door die strokrans van Koning Lear veroorzaakt en misschien zou het daarbij gebleven zijn, wanneer hij niet op eenmaal in Ophelia's gestalte iets ontdekt had, dat hem herinnerde aan.... Femke. Zó ook zou zij kunnen staan, meende hij, bloemen vernielend en de blaadjes om zich heen strooiende....

Hij schrok!

Wel had-i een flauwe herinnering, dat er gedurende zijn ziekte iets met het meisje was voorgevallen, maar het rechte wist-i niet. Aztalpa's moeilijke keus.... staande en liggende regels van het vers dat-i niet had kunnen maken.... de bons van zijn val, toen-i in zijn ziekte Femke's stem gehoord had.... de wilde bruiloft van het bleekgoed.... pater Jansen met de zaligheid.... alles was hem een verwarde klomp herinnering. En hij nam zich dit kwalijk, als iemand die door slordigheid iets kostbaars liet verloren gaan of bederven. Hij trilde bij een onbestemd gevoel en spande zich in om terug te vatten wat ontglipt scheen aan zijn gemoed. Toen-i met een paar gemaakt onverschillige woorden naar „dat meisje" gevraagd had....

O, die kleine huichelaar! Waarom noemde hij het lieve kind niet bij haar naam? Als ik liegen mocht, zou ik bepleiten, dat-i het goed meende. Men zou kunnen veronderstellen, dat in zijn gevoel Femke's naam te liefelijk klonk voor de oren van Sertrude, Mine en Petrò....

Neen, neen, neen! Zó is het niet geweest! De besten onder ons hebben iets van Petrus, met zijn: ik ken dezen man niet! Juist de besten het meest.

Waarachtig, onze Wouter zou Femke niet verloochend hebben als men de dood gezet had op zijn.... liefde! Nu, liefde was het eigenlijk niet. Misschien ook was het dit wel, of iets er van. Maar dan moeten we een gans ander woord zoeken voor de duizend-en-een aandoeningen, die daarvoor in wereld en litteratuur gewoonlijk worden aan de markt gebracht.

Naar „dat meisje" alzo had hij gevraagd. Het was al veel, dat-i zijn lippen niet kon dwingen tot de uitdrukking: „die meid" gelijk volgens anderen de ware lezing was in de huisannalen der Pietersens.

En men had hem afgescheept met een paar onverschillige woorden, die hem deden voelen, dat er in die omgeving geen plaats was voor zijn roman, al stelde hijzelf die zo bijzonder hoog niet. Hij nam zich voor, Femke te bezoeken zodra hij het huis zou kunnen verlaten en klaagde aan zijn moeder, dat het „bakkertje" hem zo kneep omdat-i niet graag door Femke als ze soms mocht voorbijgaan, wou gezien worden met een kinderachtige pluimmuts. Zo'n ding paste niets bij peruaanse brandstapels. En zelfs bij „ivoren poorten" maakte het een ontwijdend effect.

Al was er veel uitgesleten van de indrukken die hem overweldigden en neerwierpen op het ziekbed, toch was-i braaf genoeg om iets als zelfverwijt te voelen, dat-i zich zo lang had beziggehouden of met niets, of met iets anders dan het meisje, dat hem zo'n hartelijke zoen gaf, toen-i dapper geweest was. Dat wegwerpen van vernielde bloemen door Ophelia had wel iets van: zie Wouter, zó heb je met mij gedaan! Waren we niet afgesproken dat....

Wel neen, afgesproken was er niets. Toch kwam het Wouter voor, dat=i een woordbreker was en een gloed van schaamte overtoog zijn gelaat.

Die Ophelia.... ja, ja, ze wàs het! Want zie, daar kwam Petrò met een bak hemden en sokken en allerlei ondergoed, dat zich in een der talrijke stadiën bevond, die men het vuil linnen laat doorlopen, voor het geschikt is om weer opnieuw vuil gemaakt te worden. Wassen, spoelen, stijven, rekken, mangelen, strijken.... weet ik het! Het zoodje rook naar loog.... zó'n lucht was er ook bij Femke's bleekgoed en alzo riep Wouters neus hem toe: ja, ja, zij is het wel, zij, de dame met de uit elkaar gereten bloempjes.... de hele kamer ruikt er naar!

— Als je beter bent moet je=n=eens naar den dokter gaan, zei de moeder, en hem bedanken voor je beterschap.... naast God. En me dunkt, dat je hem dan meteen wel eens kon laten zien wat je alzo gekleurd hebt.

— Ja zeker, moeder, dat zal ik doen! Ik zal haar den helen prins van Denemarken geven.... ik meen.... hem, den dokter!

— Ga je gang, jongen. Maar zorg dan, dat je 'r geen vlekken op maakt. En denk er aan, dat die geest van den ouden ridder heel bleek moet zien. Stoffel heeft het gezegd... omdat het een geest is, weetje.

— Ja, moeder. Ik zal hem helemaal wit maken.

— Goed. En als je nu eens die dame daar in 't geel zette?

De moeder wees met een breipen op Ophelia.

— Neen, o neen, riep Wouter snel. Ze was in het blauw!

— Ze was? Wie was?

— Ik meen maar, moeder, dat ik al zo veel gelen heb. En daarom wou ik haar.... deze.... die — Ophelia heet ze, het staat er onder, nu eens blauw maken. De dame die haar handen wast, kan dan weer geel zijn.

— Mij wel, zei de moeder. Als je maar zorgt, dat er geen vlekken op komen.

De ontwikkelde lezer weet, dat Lady Macbeth tamelijk bevlekt was, lang voor ze in prent werd gezet. Maar

Ophelia's beeld is rein uit Wouters handen gekomen. Wat daarmee later geschiedde....

Helaas!

Ik zal nog veel moeten toenemen in menskunde en schrijftalent, voor ik dat behoorlijk schetsen kan. Maar ik zal mijn best doen. Gelukkig, dat we nog in lang zo ver niet zijn. Er is ruim tijd tot oefening.

* * *

De slimme Stoffel was te weten gekomen, wat dat dan toch eigenlijk voor prenten waren. Hij hing een tafereel op van zaken, die, hoe bekend ook in andere kringen, door de Kinderen-Pietersens voor nieuw werden aangezien. Een van Stoffels collega's was verwant aan de toneelwereld en had hem verhaald, dat zulke afbeeldingen van costumes een grote rol spelen onder de behoeften van acteurs. Bij deze zelfde gelegenheid vernam men nu een en ander over de stukken waaraan Wouters prenten ontleend waren en over toneelspelen in het algemeen.

Het was voor Wouter een geluk, dat het juist Stoffel was, die deze kennis in het huis bracht. Van elke andere kant gekomen, ware ze misschien afgeweerd als onbehoorlijk en zeker onwelwillend nageplozen als iets verdachts. De woorden „toneel" en „schouwburg" hebben nog thans in de oren van velen een zeer onzedelijke klank en dat was een hele of halve eeuw geleden nog veel erger dan tegenwoordig. Maar het genoegen van wijsheid te verkopen, noopte Stoffel tot gunstiger voorstelling van de zaak, dan-i anders had kunnen overeenbrengen met de bekrompenheid die bij hem de functie van het geweten vervulde.

— Zie je, moeder, er is comedie en comedie. Uwe moet onderscheid maken tussen een treurspel en.... de vertoning van allerlei gekheid, waaruit een mens niets leren kan. Er zijn van die comedies, die.... heel treurig zijn en de mensen huilen ervan.... hele deftige mensen.

— Gut, zei juffrouw Pieterse.

— Ja moeder! En dan zijn er weer andere stukken waar ze bij zingen en muziek maken en dat kan ook heel mooi en zedelijk wezen en dat noemen ze dan bij voorbeeld....

een *opera.* En heel veel fatsoenlijke mensen gaan er heen. Uwe ziet, moeder, dat daarin niets onzedelijks is en dat men niet zo bekrompen moet zijn, en alles zo terstond afkeuren. Bij de oude Grieken speelden ze ook comedie en daarin studeren nog tegenwoordig onze eerste professors.

— Is het mogelijk!

— Ja, moeder. Al die prenten van Wouter zijn genomen uit wezenlijke stukken en het zijn hele geschiedenissen. Ik kan nu zo op eenmaal niet alles vertellen en wil maar zeggen, dat er ook goede comedies zijn.

— Dàt moet je dan toch eens aan juffrouw Laps vertellen! Zij zegt altijd....

— Wat *zij* zegt! Het mens heeft nooit een comedie gezien.

Dit was wel waar, maar de hele Pietersens-familie was op dit stuk geen haarbreed verder. Slechts Leentje misschien...

Daar heb je 't! riep de moeder. Ze zal die Donderdagavend in de comedie geweest zijn.... want het was een Donderdag.... zo zie je, hoe dan toch *obboedekon* alles aan de dag komt!

Een huishoudelijke zaak was het nu geweest, dat Leentje eens een achtermiddag verlof had gevraagd wegens „schrikkelijke hoofdpijn" — bij burgerlui is elke pijn terstond *verschrikkelijk* — en.... er was later gebleken, dat ze de avond van die dag niet bij haar moeder thuis was gebleven. De storm die hierdoor werd opgewekt, kan ik overslaan, omdat de goede Virgilius die voor mij beschreven heeft: *quos ego...* en *ite deae pelagi!* Gut, wat de tritons zich weerden.... Trui, Mine, Petró! En Aeolus, de brave Stoffel! Alles blies braafheid en het Rijk der ondeugd sidderde.

— Als het schepsel dan in gods herennaam maar zeggen wou wáár ze geweest was, kermde de moeder. Ik kan toch geen *sichetten* over de vloer houden, die de nacht hebben doorgebracht.... god weet waar!

De nacht? Dit stond juffrouw Pieterse heel lelijk! Die vervloekte liefdeloosheid der hyperbolen! De nacht?

Ze wist beter dan gij en ik, lezer — want ze had het van Leentje's moeder, die er niet om jokken zou — dat de stumpert „heel bedaard zo tegen elven was thuisgekomen onder

begeleiding van de kleermakers-juffrouw van hiernaast."
De nacht? De nacht?
Wàt toch, om 's hemels wil had de onbehagelijke Leentje met haar nachten kunnen uitvoeren? Het viel het onnozel meiske reeds moeilijk genoeg, niet groots te worden op de hoogdravende verdenking. Ach, wat had er veel anders moeten zijn, voor ze er aan denken kon, iets te gebruiken van de massa deugd die bij haar braak lag! En dat wist juffrouw Pieterse ook wel. Ze schoof die problematische nacht maar tussen de dithyramben van haar verontwaardiging om de delinquente te dwingen tot bekentenis.
Maar Leentje was taai en verklapte niets. Ze had geheimhouding beloofd aan de kleermakers-juffrouw, die zich „zo in acht moest nemen voor de mensen, omdat haar man een *nieuwlichter* was."
Deze zaak was verheven tot rang van mysterie. En de belangstelling nam toe, toen men in Leentje's naaidoosje een afgescheurd stuk vond van een „personen"-lijstje. Ook had men Leentje betrapt op het neuriën van een lied dat voor het eerst uit haar mond gehoord werd en duidelijk heenwees op onbekende relaties. Het was de roerende aria: „'k bén vol eer, 'k bén vol eer, ziet ik ben d'r 'n man vol eer!"
En nu eindelijk was, na Stoffels bekering tot het toneel, het plechtig ogenblik aangebroken, waarop al die duisternissen zouden worden opgehelderd. Leentje werd geroepen en viel door de mand.
Ach ja, ze had „de kommedie" bezocht en wel die van den befaamden Jan Gras, den toenmaligen Apollo van de *Elandstraat.*
Ik ben daar nooit geweest, maar wel herinner ik me, met welke eerbied ik sommige schoolmakkertjes aanzag, die over die tempel der Muzen wisten mee te spreken.
Het spreekt vanzelf, dat Leentje begon te schreien. Ze meende iets zeer verschrikkelijks geopenbaard te hebben en wilde juist beloven, dat ze het nooit weer zou doen, toen ze tot haar verwondering vernam „dat er volstrekt geen kwaad stak in zo'n uitspanning, en dat de grootste professors wel eens daarheen gingen...."

— Né moeder, dàt heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd dat onze Griekse professers....

— Nu, dat's hetzelfde, riep juffrouw Pieterse. Ik bedoel maar dat een mens zich wel eens veramuseren mag. En zeg me nu eens *fransiman* wat je daar alzo gezien hebt.

Leentje aan het vertellen. Wouter legde zijn penseel neer. Petrò's strijkijzer werd er koud van. Ook Stoffel luisterde en wel met de eigenaardige uitdrukking van iemand die heel nieuwsgierig is, doch niet wil laten merken dat-i wat nieuws hoort. Bij elke zinsnede uit Leentjes mond, zette hij een gezicht alsof-i zelf dat evengoed zou hebben kunnen vertellen, als-i 't maar niet zo druk gehad had met zijn pijp en hij keek zijn moeder aan met blikken die haar sommeerden te erkennen dat-i alles vooruit had geweten. De wereld is vol Stoffels.

Het spreekt vanzelf, dat Leentje en de kleermakersjuffrouw waren onthaald geworden op „De onechte Zoon" van Kotzebue. Hoogstens was er kans geweest, dat ze „*Mensenhaat en Berouw*" of „*De dood van Rolla*" als eersteling plukten op de akker van haar toneel-ondervinding. Maar die „*Onechte Zoon*" gaat voor. Er is meestal een hysterisch element in de uitspattingen van burgerlijke stijfheid en de kleermakers-juffrouw die aan nieuwlichterij getrouwd was en sedert jaren op de sprong stond eens van de wereld te snoepen, had geen weerstand kunnen bieden aan de aanlokkelijke onechtheid van deze titel. Kotzebue was een *faiseur* die zijn zaak verstond. Geen van zijn stukken maakte dan ook zoveel opgang als dat fameuse „*Kind der Liebe*". Of deze benaming aanduidt, dat men de behoorlijk geregistreerde kinderen zou moeten beschouwen als voortbrengsels van haat of onverschilligheid, durf ik niet beslissen.

Ziehier iets van Leentje's verhaal.

— Eerst was er muziek, juffrouw, en ze speelden heel mooi, en toen het scherm opging was er een groot bos en een vrouw zat te huilen onder een boom, en er was een baron die haar zoon gevangen nam omdat-i-'n jager was, en toen moest-i in de gevangenis, en hij heeft toen heel mooi gesproken en de moeder ook, maar de baron zei, dat-i heer

en meester op zijn land was en de gauwdieven straffen zou en hij was woedend van kwaadheid en toen zei de moeder.. neen, er kwam een ander die zei.. neen, zo was het ook niet, maar toen viel het gordijn weer en de kleermakersjuffrouw kocht wafelen die rondgepresenteerd werden in de zaal, door arme jongetjes, en we hebben chocolade gedronken, omdat de kleermakersjuffrouw zei dat het alle dagen geen kermis was. Er zat een heer achter ons, die alles uitlei, en die de kopjes van ons aannam toen ze leeg waren. Ook zeid-i, dat de mensen hier zo mooi speelden en dat er maar één comedie van Jan Gras was en de kleermakersjuffrouw heeft hem een pepermuntje gepresenteerd, maar hij zei, dat we nu eens moesten kijken naar het scherm, omdat daarop allerlei geschilderd was, grote beelden in een wolk en bloemen en een man, die op een instrument speelde en er vlogen engeltjes omheen.. snoepig! En de muzikanten speelden weer, maar begrijp eens wat, juffrouw? Ze speelden: *mooie meissies, mooie bloemen....*

— Foei, riepen de drie gratiën. Zo'n gemene straatdeun!

XXIV.

— En toen ging het gordijn weer omhoog, juffrouw, helemaal vanzelf, maar de heer die achter ons zat, zei dat het gedaan werd door mensen die men niet zien kon, misschien wel door den onechten zoon, want zeid-i, zolang het gordijn neer was zat-i niet in de gevangenis, en mocht heen en weer lopen net als een ander. En toen presenteerde de kleermakersjuffrouw hem weer een pepermuntje, maar hij zei: „Kijk nu liever naar 't stuk, juffrouw, want je bent hier nu eenmaal voor je geld." We hadden twaalf stuivers betaald... twaalf stuivers de man, weet u, buiten de wafels en de chocolade. En toen zei de baron.... och, uwe begrijpt, ik kan alles nu zo precies niet vertellen. Ik wil maar zeggen dat die oude vrouw gedurig huilde, en niet tot bedaren komen kon, omdat ze zo ongelukkig was. Want juffrouw, begrijp eens, die onechte zoon was haar eigen zoon, en hij was ook een

onechte zoon van dien baron. Uwe begrijpt hoe de mensen daarmee inzaten.... omdat-i 'n onecht kind was, weet u, die nergens terecht kon. En papieren had-i ook niet en de moeder ook niet. En daarom zoud-i nu sterven.... omdat-i zonder permissie gejaagd had. Gut, het was zo mooi juffrouw! Maar toen viel het scherm weer, en we namen nog een wafel. En toen zei die heer achter ons, dat er altijd zoveel slecht volk in de zaal was.... Zakkerollers weetu? En het was heel goed, zeid-i, dat men stukken speelde met een gevangenis er in, om de mensen te waarschuwen tegen slechtigheid. Want, zeid-i, eerlijk duurt het langst. En toen wou juist de kleermakersjuffrouw hem weer een pepermuntje presenteren, maar.... och, ze schrok zo, want haar doosje was weg. En we zochten in onze zakken en op de grond en in onze stoven en we zochten overal, want ze had het van haar petemoei.... en dus, uwe kunt begrijpen hoe het mens ontdaan was. En we vroegen aan den heer achter ons, of hij ons ook zeggen kon wie het gedaan had? En hij vroeg of het doosje van zilver was? Ja, zei de kleermakersjuffrouw, het was van echt zilver en.... dat ze het van 'r petemoei had. En toen vroeg-i of het glad of geribd was? En de juffrouw zei dat het geribd was. En toen zeid-i dadelijk, dat het dan zeker gestolen was door een zakkenroller, maar hij kon niet zeggen door wien, omdat er zoveel in de zaal waren, zeid-i. Maar anders.... 't was zeker door een zakkenroller gedaan.

— Hij kan het zelf wel gedaan hebben! riepen een paar toehoorsters.

Leentje was verontwaardigd en wees die verdenking met drift terug.

— Neen, juffrouw Sertrude, zegt uwe zo iets niet! Dat 's zonde! 't Was 'n allerfatsoenlijkste man, dat kan *ik* u zeggen! De hele avond geen onvertogen woord over z'n lippen gekomen en hij noemde mij „juffrouw" zo goed als de kleermakersjuffrouw zelf! En hij is zelf opgestaan om den dief te zoeken en hij vroeg waar de juffrouw woonde, en als-i het doosje vond, zeid-i, zoud-i 't haar terugbrengen. Hij had een wit piqué vest aan, met paarse bloempjes.... och hoe kan uwe zo iets zeggen!

— Nou ga maar voort met je *Onechte Zoon,* eiste het Publiek.

— Gut, juffrouw, de muziek was zo mooi! En als ze speelden, was er een heer, die met een stok wees hoe de wijs was. Maar er werden veel wijzen gespeeld, die ik nooit heb horen zingen, en dus niet navertellen kan.

— Maar vertel dan toch van 't stuk!

— Ja ziet u, dat 's zo gemakkelijk niet! 't Was heel mooi maar, er zijn zo van die dingen die men zelf moet gezien hebben om ze te kunnen begrijpen, want ik kan niet alles zo nadoen. De baron merkte dat die jager in de gevangenis z'n eigen zoon was omdat-i eens.... in vroeger tijd.... kennis had gehad.... weet u....

Er heerste een sterke spanning onder Leentjes auditorium. Al de hoorders hijgden naar de door de titel beloofde onechtheid en Leentje wist geen raad met haar vertelling. Ze werd vuurrood.

— Hij had die oude vrouw vroeger gekend en toen was-i met haar in.... conversatie geweest, zal ik nou maar zo 'reis zeggen en ze zouden getrouwd zijn, maar.... er was iets tussenbeide gekomen.... en.... daarom heet het stuk de *Onechte Zoon....*

Wouter luisterde met evenveel inspanning als de anderen, maar z'n verbeelding was rustiger. De beurt was nu aan de meisjes, om de teugels los te laten van hàar fantasie. Ze keken voor zich. De nuchtere Stoffel kende een paar boeken-frazen van buiten, die hij hier te pas bracht.

— Juist, hij had haar onschuld misbruikt — zo wordt zulks genoemd — en daarna ten prooie gelaten aan de schande. Ik kan u niet genoeg zeggen, moeder, hoe de jeugd zich daarvoor moet in acht nemen. Ik zeg 't de jongens alle dagen op m'n school....

— Hoor je 't Wouter? Let daar 'ns goed op en onthoud wat Stoffel zegt.

Toen Stoffel merkte dat zijn commentaar in de smaak viel, ging hij voort:

....Juist, moeder! De deugd moet geëerd worden. Dat is Gods wil, en wat God doet, is welgedaan. Onder alle zonden

is de wellust.... een zeer grote zonde, omdat God het verboden heeft en omdat alle zonde hier of hiernamaals gestraft wordt....

— Hoor je het, Wouter?

— Hier of hiernamaals, moeder! Gepaste vreugd màg wel, maar ongeoorloofd zingenot is.... niet geoorloofd. Dat rukt alle banden van de menselijke Maatschappij.... uwe ziet wel, dat zo'n comedie heel mooi wezen kan, als men het maar goed opvat en alles behoorlijk weet uit te leggen. Dàt is het maar!

— En hoe liep het toen af met dien baron?

— Wat zal ik u daarvan zeggen, juffrouw! Hij heeft veel gesproken en was erg bedroefd omdat hij eens.... die oude vrouw....

— Verleid had, viel Stoffel hulpvaardig in, daar Leentje het ware woord niet vinden kon, of niet noemen durfde. Men noemt zulks verleiden.

— Ja juist, zo zei dat mens ook. En hij beloofde haar dat-i haar nooit weer zo iets zou aandoen. En toen zeid-i den onechten zoon, dat men altijd op het pad van de deugd moet blijven en dat-i met die oude vrouw trouwen zou. Ze was er erg mee tevreden

— Dàt geloof ik, riepen de drie meisjes als uit één mond en met een snelheid die verklapte waar eigenlijk het zwaartepunt ligt van sommige zedelijkhedens. Dàt geloof ik graag, riepen ze, toen werd ze een rijke barones!

— Ja, zei Leentje, ze werd een grote dame. En de onechte zoon viel den baron om de hals en toen speelden ze 't *„Kamertje van een Wasmeisje"* en de zoon was huzaar en zong: *„'k ben vol eer, 'k ben vol eer, ziet ik ben d'r 'n man vol eer!"* Maar waar de oude baron gebleven is, weet ik niet. En toen zijn we naar huis gegaan, maar de kleermakers-juffrouw had geen pleizier meer, omdat ze haar doosje kwijt was. Of die heer het haar nog thuis gebracht heeft, zou ik de juffrouw niet kunnen zeggen.

Hier was de vertelling uit.

De meisjes dachten: barones!

Stoffel: de deugd!

De moeder: twaalf stuivers „de man" buiten wafels en chocolade!

Wouter: die jager! Ik zou wel zo'n jager willen zijn in een bos.... in een heel groot bos.... helemaal alleen....

Hij nam zijn penseel op en zag Ophelia aan:

....helemaal alleen in een groot bos, met.... Femke!

Zo had ieder zijn bijzondere indrukken, die niet alleen onderling verschilden, maar ook in dezelfde persoon telkens verwisselden van kleur. Kotzebue zou vreemd hebben opgezien als-i Leentje's verhaal gehoord had. Vreemder nog, wanneer hij had kunnen weten wat het achter liet in de gemoederen van haar hoorders. Deze verwondering zou trouwens het deel zijn van elken kunstenaar, die een blik sloeg in de gemoederen van zijn Publiek. Gelukkig ditmaal dat er aan Kotzebue's fabrikaat niet veel te bederven viel. Of de uitwerking van zijn effectstuk op de gemoederen van Leentje's auditorium ook zo onschuldig was, zou ik niet durven verzekeren. De meisjes berekenden, dat het „verleiden" op zichzelf nu juist zo heel erg niet wezen zou, als men maar zeker was dat zo'n baron.... ten laatste.... en niet àl te laat....

Er zou, meenden zij, een niet onaardige *carrière* te vervaardigen zijn uit een reeks van goed geëxploiteerde jeugdige misstappen. Het mutsenmaken was er niets bij.

Petrò vroeg met gemaakte onverschilligheid, hoe oud de huilende vrouw zo ongeveer kon geweest zijn en voelde zich versterkt in haar deugd, toen Leentje heel onnozel antwoordde:

— Zo tegen de zestig juffrouw....

Deze *Odyssee* der bedelende gewezen onschuld kwam Petrò wat lang voor. Maar het „mutsenmaken" stond haar weer erg tegen, toen Leentje voortging:

— Tegen de zestig, toen ze onder die boom zat. Later, toen de baron terugkeerde tot de deugd en haar trouwen wilde, fleurde ze erg op. Ze kan toen zo wat een goeie veertigster geweest zijn....

„Dat vervloekte mutsenmaken!" riep.... geen van de diepnadenkende meisjes, maar ze dachten het.

In één opzicht was de gehele familie het eens. Ieder wilde

gaarne ook eens zo'n „comedie" zien. Maar juffrouw Pieterse zei, dat de kosten haar „begrootten". En dit werd nog erger, toen Stoffel een boze tijding thuis bracht over de „troep van Jan Gras in de *Elandstraat,* waar geen fatsoenlijke familie zich vertonen kon".

Dit was hem verzekerd door iemand die het wel weten kon, hij was een bloedneef van den rol-schrijver bij de grote Schouwburg op het Leidseplein. Dàt was de ware comedie!

— Verbeeld u eens, moeder, die is van de stad, en de Burgemeester zelf zoekt de stukken uit.... om de zedelijkheid, weet u.

En begrijp eens, als er in zo'n stuk staat: „o God!" dan verandert de Burgemeester dit in: „o hemel!" omdat het niet te pas komt, van onzen lieven-heer te spreken in een zaal waar ook wel gedanst wordt. Want.... gedanst wordt er ook, moeder. Maar als wij er eens heengaan, kunnen we best een stuk afwachten waarin niet gedanst wordt en dat helemaal is nagezien door den Burgemeester....

XXV.

De grote meerderheid des volks, de kleine burgerstand, heeft geen geschiedschrijver. Met haar bemoeit zich noch de filoloog, noch de physioloog, noch de psycholoog, noch de schilder, noch de dichter, noch de filosoof, noch de staatsman. Ze staat voor de politie en justitie te hoog, voor aesthetische beschouwing te laag: ze is *onpoëtisch.*

Ik zou waarlijk geen kans zien deze mening te verdedigen, naar de stipte zin die *ik* aan al die benamingen hecht. Doch als men met de dagelijkse opvatting daarvan tevreden is, zal ze waarschijnlijk geen verdediging nodig hebben. Reeds in de aanvang der Wouter-geschiedenis zag ik de moeilijkheid in, den lezer belangstelling in te boezemen voor een romanheldje dat, bij gebrek aan roman, naar veler mening eigenlijk geen behoorlijk heldje wezen kan. Wouter zelf zou dan ook de laatste geweest zijn, die zich voor zoiets uitgaf. En hij leed er onder. Hoe hij in z'n gedachten dat ondichterlijke van z'n toestand noemde, kan ik niet zeggen. Hij had er geen bena-

ming voor. Hoogstens voelde hij iets ontevredens, iets benepens. Ook kwam het hem niet in den zin, zich af te scheiden van zijn omgeving, veel minder nog zich daartegenover te stellen.

Behalve een zeer onbestemde begeerte om iets meer van al die poppen te weten, voelde hij de eigenaardige ontevredenheid die hem kwelde het smartelijkst als er diligences of reiskoetsen voorbij zijn venster reden. Dat *vice-versa* en *sauvegarde*, — zó stond er op de postwagen in zijn tijd — kwamen hem voor als toverspreuken die hij wel niet begreep, doch waarachter gewis iets zeer belangrijks moest schuilen. En die reizigers! Hoe voornaam, zo van verre te komen, van héél ver, misschien wel van Rotterdam! En zouden nu al die personen permissie hebben van hun moeders, om zo maar de hele wereld door te rijden? En zou nu ieder precies weten waar-i wezen moest, en wat-i daar te doen had, zonder broer Stoffel? Zo'n koetsier en de man die naast hem zat met een trompet.... och, die mensen waren toch ook eenmaal kinderen geweest! Hoe hadden ze 't toch aangelegd om het zo ver te brengen? En hoe konden zij zo precies in het hele land de weg weten? En hoe of ze 't wel maakten met de rovers? Of zouden die alleen in Italië zijn? Dat zou toch jammer wezen!

Hij was nu geheel hersteld en wachtte slechts op de nieuwe broek en de verdere nieuwigheden die zijn moeder voor hem liet vervaardigen uit de afgelegde kledingstukken van zijn broer om het voorgenomen bezoek bij den dokter te maken. Tegelijk met de nieuwe plunje kwam juffrouw Laps. Ze was zeer verontwaardigd, dat men op het punt stond: „den medicijnmeester meer eer te geven dan den Here." Wouter moest eerst z'n kerkdag doen, zei ze. Dat stond in de Schrift! En als hij 't niet deed, zou de Heer zijn koninkrijk vàn hem nemen. Juffrouw Pieterse kon er vast op rekenen.

— Gut, mens, ik heb er niets tegen dat-i naar de kerk gaat ook, zei de moeder, maar.... en omdat nu de blauwlakense broek van Laurens zo netjes „ingenomen" is....

— Dat zijn juist de wereldse dingen die de mens van het ware pad leiden, betuigde juffrouw Laps.

— Maar zou dan nu 't kind vijf dagen thuis moeten blijven, alleen omdat-i nog niet in de kerk geweest is?

— Wat betekenen die vijf dagen, juffrouw Pieterse? De Heer is wel veertig dagen in de woestijn gebleven en veertig nachten.... denk eens! En al die tijd zonder eten.... dat is wat anders! Geloof me, juffrouw Pieterse! je moet je niet van je weg laten brengen door Laurens z'n broek. Maar 't is netjes gedaan, dat moet ik zeggen. Wat vraagt de man er voor?

Gedurende het nu volgend gesprek over de handigheid van den kleermaker, zat Wouter te peinzen over die woestijn. Hij had er wel zin in. Het kwam hem zeer bijzonder voor en daarom belangwekkend. Eensklaps vroeg hij aan juffrouw Laps, hoelang *zij* in de woestijn geweest was.

— Heb je van je leven.... zo'n kwajongen! Waar haalt hij de ondeugendheid vandaan? Neen, mannetje, ik ben nooit in de woestijn geweest en dat hoeft ook niet, omdat ik m'n godsdienst thuis doe, weet je, en.... om de andere tijden, zie je. De Heer leefde in het Heilige Land en.... 't is lang geleden. Jij met je malle vragen zoudt een mens verlegen maken. Ik blijf er bij, juffrouw Pieterse, dat je verdriet van den jongen hebben zult. 't Is je eigen schuld. Je had hem al lang zijn wijzigheid moeten verleren.

— Maar het kind heeft toch niets miszegd, juffrouw!

— Zo? Vindt uwe dat? Nu, *ik* vind dan op mijn beurt....

Wij schenken haar met koninklijke mildheid de uitlegging van haar verstoordheid. De zaak was, als in veel gevallen van deze soort, dat grof bedrog zich niet op zijn gemak voelt tegenover naïveteit. Juffrouw Laps was minder bevreesd voor Stoffels rhetoriek dan voor Wouters eenvoud.

En zie, daar kwam ook die andere vijand aanrukken en nog wel met het beraamd plan haar eens duchtig onderhanden te nemen. Stoffel zou de comedie-veldtocht openen! De slimmerd had zich van 'n bondgenoot voorzien: hij trad de kamer binnen met.... meester Pennewip.

Na de gewone begroetingen werd het gesprek al zeer spoedig op het onderwerp gebracht, dat dienen moest om juffrouw Laps ten onder te brengen. Ze liet zich niet onbetuigd

en lokte zelfs de aanval uit, door flinkweg al wat naar 'n schouwburg geleek, tot zaken van de hel te verklaren.

— U verkeert in de soort van dwaling die ik rangschik onder de zeer algemene, zei meester Pennewip, en wel van de allerbekrompenste klasse. Mijn jonge vriend hier — hij wees op Stoffel — heeft mij uw vooroordeel op dit punt kenbaar gemaakt, of.... te kennen gegeven. En het is juist hierom dat ik....

— Dat moet je nu niet zó opnemen, riep de moeder, alsof de meester expres daarom hier gekomen was. 't Is maar, zie je, dat Stoffel bij toeval....

— Neen, juffrouw Pieterse, ik kom voorbedachtelijk hier, om over die zaak te spreken.

Als om deze betuiging kracht bij te zetten, haalde hij zijn neusknijper voor den dag en begon een verhandeling over allerlei soorten van vermaak. Hij verdeelde de genoegens in geoorloofde en verbodene. De „zinnelijkheid" kreeg er duchtig van langs en Wouter had zo gaarne de betekenis van dit woord willen vragen, maar de ruwe wijs waarop hij zoeven berispt was, had hem schuw gemaakt. Hij zou 't onderzoek naar die afschuwelijke zonde dan in 's hemelsnaam maar uitstellen tot hij groot was.

— Maar meester, u zal toch niet ontkennen, dat zo'n comedie een wereldse zaak is, riep juffrouw Laps.

Dit woord „werelds" heeft een boze klank en Pennewip moest al zijn onderscheidingsvermogen te hulp roepen om niet zijn thema prijs te geven aan zo'n aanval.

— Zekerlijk.... zekerlijk! De zaak is werelds, maar.... ook wereldse zaken laten zich onderscheiden in behoorlijke en onbehoorlijke, in dezulke die Gode welbehagelijk zijn en andere zaken die.... die....

— Dat is niet waar, meester! Wat werelds is, is verdoemd.... dat zeg ik maar! Het staat in de Schrift!

Het doet me leed voor Pennewip, maar ik moet erkennen dat hij bij deze gelegenheid niet zeer dapper op de vijand insloeg. En ook Stoffel durfde de ingeprente afschuw van dat vreselijk woord niet aan.

Het ontzag voor een klank speelt in de geschiedenis der

dwalingen een zeer grote rol, ja de hoofdrol. Zodra het aan de verspreiders van 'n wanbegrip gelukt is, hun these te stempelen met 'n eigenaardige benaming, zal die naam langer leven dan het oorspronkelijk geloof aan de redenering waaruit ze voortsproot. De afgezaagde tegenstelling van zogenaamd-verheven begrippen met woorden als: *wereld, zinnelijke begeerten,* enz. heeft die uitdrukking tot spoken gemaakt, waardoor nog altijd menigeen zich laat verschrikken, al zoud-i dan ook overigens ontwikkeld genoeg zijn tot nagenoeg zuivere redenering. De oorzaak is, dat men na lang gebruik van die klanken zich het denken heeft afgewend. Dit is ook van toepassing op heel andere kringen dan die waarin Woutertje op dit ogenblik met open mond zat te luisteren.

Pennewip stamelde en nam 't ene snuifje voor, 't andere na. De goeie man bedacht niet dat hij zelf zo druk bezig was met offeren op het altaar der vervloekte zinnelijkheid. En ook zijn vijand dacht er niet aan. Gelukkig! Want de minste aanmerking zou Pennewip op de weg geholpen hebben om de zinnelijkheden te gaan verdelen in klassen en haar te wijzen op de vreselijke zonde die ze beging door het slorpen van haar sterk gesuikerde thee.

Wat overigens dat wereldse van de schouwburg aanging, de man scheen er niet aan te denken, dat ook z'n school toch wèl beschouwd een wereldse zaak was. En zijn pruik! En zijn dijvest! En zijn neusknijpertje! En.... de hele juffrouw Laps zelf immers ook? Wat anders?

Ach, hij kwam zo ver niet! De argumenten uit de wapenkamer der geloverij hadden zijn kracht gebroken. Zijn tegenvoetster begreep dat ze aan de winnende hand was en om hem te vervolgen tot in z'n schuilhoeken:

— Neen, riep ze, van de comedie moet uwe niet spreken, meester! Al zulke dingen zijn verlokkingen des duivels.... dat zeg ik! Daar heb je nu bij mij in de straat de juffrouw boven den spekslager.... die heeft ook op een comedie gespeeld — althans zo zeggen de mensen — en ze is getrouwd.... laat zien.... verleden Maart.... zes maanden.... reken maar na, meester — u ziet dat ik waarheid zeg? — zes maanden, zeg ik en wat gebeurt er? Ze ligt in de kraam,

meester, zo zondig als ik hier voor je zit.... dat komt van dat vervloekte comedie-spelen!

O, o, o, onze Wouter! Wat al oren had-i open, om zoveel belangrijks op te vangen! Zoveel kittelende geheimenissen! Wel wist-i niet of de ware knoop van de zaak in de spekslagerij zat, of in de maand Maart, of in de comedie, of in dit alles tegelijk, of in een en ander uit dit alles, maar.... prikkelend was het! Er was 'n kindje geboren omdat de moeder comedie-gespeeld had! Ziedaar dan eigenlijk één der vraagpunten beantwoord, die hij zich sedert een jaar zo gedurig voorlegde. Helder was de zaak nog niet, vooral daar hij de zo gretig afgeluisterde inlichting in nauw verband bracht met Leentjes relaas over den „*Onechte Zoon*".

Ook daaruit was hem zekere wetenschap gebleken tussen de geboorte van een kind en comediespel en omdat nu deze beide onderwerpen gelijkelijk schenen te delen in de afschuw die juffrouw Laps ten toon spreidde voor wereldse zaken, lag het in de rede dat hij ze vrij onbepaald vereenzelvigde. Hoe dan ook z'n moeder er toe gekomen was zich aan zo iets over te geven, begreep-i niet. Maar.... ook dat probleem werd bewaard voor de toekomst. Intussen was hij zeer benieuwd naar 't stuk, dat hem had voortgebracht. Een treurspel? Of een comedie met zang en muziek.... een opera, zoals Stoffel dat genoemd had. Die muziekgeboorte kwam Wouter zo heel verwerpelijk niet voor. Hij voelde inderdaad iets in zich dat naar een synfonie geleek. Maar het benauwde hem, omdat-i te ongeoefend was om het stuk te spelen.

— Ik vraag u, meester, wat kan er om Krrristus-wil terecht komen van zo'n kind? In zonde ontvangen en geboren, hè?

Wouter werd angstig. De meester trok verlegen aan zijn pruik en mompelde iets van „christelijke liefde en Gods bijzondere goedheid." Maar juffrouw Laps was slecht te spreken op dat stuk. Liefde.... goedheid.... nu ja, voor de uitverkorenen. Maar men mocht niet nederzitten met de goddelozen. En dàt had de juffrouw boven den spekslager gedaan! En dáárom zei zij maar dat zo'n comedie....

— Maar mens, de meester is toch ook geen man van gister of eergister, viel juffrouw Pieterse in.

— Dat is mogelijk, maar ik houd me aan de Schrift. En daarin staat van geen comedie.

XXVI.

— Maar heb je dan wel ooit een comedie gezien? vroeg Pennewip, schoon hij het antwoord wel raden kon.

Het mens betuigde haar zondagse verontwaardiging over het veronderstellen van zo'n mogelijkheid en riep daarbij duchtig haren Heer aan.

— Of gelezen?

— Néé meester! Wat *ik* lees, lees ik in de Schrift.... dàt lees ik!

— Voorzeker behoort de H. Schrift tot de klasse der alleruitstekendste boeken.... ja zelfs, men kan zeggen, Gods Woord *is* het alleruitstekendste boek. Dit zal niemand betwisten, juffrouw. Doch het is den mens geoorloofd, of.... vergund....

De meester haalde hier een boekje uit de zak, dat-i voor de gelegenheid had meegebracht en betoogde, dat men niet juist terstond ieder als verdoemd behoefde te beschouwen, die.... nu-en-dan met mate.... onder opzien tot hoger....

— Wel zeker, riep Stoffel, bij mij op school ook! De jongens lezen in een *Chrestomathie* van het *Nut*....

— In wat voor een ding? snauwde juffrouw Laps.

— In een *Chres....to....ma....thie*, juffrouw, *C, h, r, e, s.... kres!*

— Of, volgens sommigen: *gggres*, commenteerde de meester. *Kristus* of.... *Ggristus*....

— Dat zijn allemaal heidense nieuwigheden! Ik zeg maar: Kristiss.... want zo héét de Heer en niet anders! Jelui zult me toch mijn geloof niet willen afnemen?

— Maar juffrouw....

— Ik wil er niets van weten! Dat komt van al die wereldse geleerdhedens! Wat zegt Paulis.... of neen, wat zeien ze tegen Paulis? Ze zeien dat-i gek was van geleerdheid. En zó is het! Want ik zeg: Kristisss is Kristiss en daar ga ik niet van af, al ging jelui op je hoofd staan met je beien. En voor

Wouter is het ook niet goed, juffrouw Pieterse, dat-i zulke praatjes aanhoort. Het kind is pas ziek geweest en als de Heer hem niet gespaard had, zoud-i nu al voor het Gericht staan.... zodat ik maar zeggen wil, dat ik vasthoud aan mijn geloof. Maar als-i uitgaat, moet-i eens bij me komen, dan zal ik hem eens onder handen nemen want met zijn catechisatie zit het er dun op. Dat heb ik al lang gemerkt. En nu, dank je voor je koppie thee, juffrouw Pieterse.... néé, meester, geen woord meer.... 't is zonde! Verlokken laat ik me niet.... ik blijf bij den Heer.... nou, stuur hem eens bij me — Wouter meen ik — als-i uitgaat.

Onder dit gerammel was het schepsel opgestaan en ze vertrok, met overwinnaarsblikken het slagveld overziende, waarop ze zoveel roem meende behaald te hebben.

Juffrouw Pieterse was niet tevreden met de uitslag van de veldtocht. Ze had van haar beide maarschalken meer verwacht. Pennewip en Stoffel beweerden, dat juffrouw Laps te dom was voor een behoorlijk debat. Wie zal dit ontkennen? Maar het was de enige reden niet. Ze vond in haar steil *entiérisme* zekere kracht, die haar tegenstanders niet konden putten uit het al te flauw bewustzijn dat er iets bestaan kon, wat naar gezond verstand geleek. Ze zou dan ook met behulp van haar frazeologie de overwinning behaald hebben op veel ontwikkelder vijanden nog, dan ze zo-even uit het veld sloeg. De eerste pogingen tot overgang van volstrekt geloof tot onafhankelijk nadenken, werken verlammend, en het is niet te verwonderen dat zo weinigen de kracht bezitten, zulke pogingen door te zetten tot het uiterste toe. Zeker is het, dat deze kracht niet kon gezocht worden bij den ouderwetsen Pennewip en den bekrompen Stoffel.

— En wat heeft uwe daar voor een boekje? vroeg juffrouw Pieterse.

— Het is een voortbrengsel of anders gezegd: een werk van een onzer eerste vaderlandse dichters, sprak Pennewip met plechtigheid, ja zelfs.... ik zou durven zeggen van den eersten of.... den voornaamsten, ook wel den Vorst der Nederlandse dichteren genoemd. Hij is een man, juffrouw, die in godzaligheid voor niemand behoeft uit den weg te gaan.

In den vollen zin des woords zou ik hem durven rangschikken onder de Belijders. Dit boek, juffrouw, bevat een comedie, en wel van de soort die wij gewoon zijn treurspelen te noemen.... omdat er iemand in sterft.

— Zie je, moeder, precies wat ik uwe altijd gezegd heb, reclaamde onze Stoffel.

— Ja juffrouw, daar wordt in gestorven. Ziehier op het laatste blaadje zekere Machteld.... *„dank Hemel, ik bezwijk"* zegt ze, en ze stort neder op het lijk van Floris.... ah ja, die Floris zelf is ook dood. 't Is inderdaad een treurspel.

Zie slechts hier. Hij overleed vier regels vroeger aan de gevolgen van een groot verraad.... en.... en....

Meester bladerde.

....op deze bladzijde, of pagina, sterft er ook een. „*Graaf, vaarwel! Gedenk mij met gebeden! (Hij sterft)*" staat er. Uwe ziet dus wel dat het een treurspel is.

— Net wat ik zei, moeder!

— Ja, een treurspel! En wel van een dichter, juffrouw, een dichter.... hoor eens:

Woerden *(de hand aan de degen slaande):*
Zo straff' de Hemel mij....!
Velzen *(hem weerhoudende en op Floris toeschietende):*
Laat mij hem 't hart doorstoten!
De Edelknaap *(tussen beiden schietende. Met uitgetogen' degen, en Velzen een stoot op het harnas toebrengende):*
Sta, Moorder, neem de proef....!
Velzen *(dezen de opgeheven dolk in de borst drijvende, die er in zitten blijft):*
Lig daar, vermeetle wulp!

— Wat zegt uwe dáár van? vroeg de meester.

Alles was een ogenblik stom van verbazing.

— Ja, zei eindelijk Stoffel, en alles zo krek met staande en liggende regels, „Wulp" stáát er, zie je, Wouter?

Het kind had de moed niet, te vragen wat een *wulp* was? Gelukkig!

Pennewip keurde Stoffels opmerking volkomen goed en zei, dat men zó de voortbrengselen der letterkunde moest genieten....

— Let daar dan goed op, Wouter, vermaande de moeder.

— En meer nog, juffrouw, ging de meester voort. Om de ware grootheid van zo'n dichter goed te beseffen, moet men vooral bedreven zijn in.... de taal. De kunde van zo'n man is verbazend. Al wat ik aan mijne voedsterlingen leraar, of.... onderwijs, of.... inprent — want leraren is zoveel als onderwijzen juffrouw. Ik zoude ook vrijheid gehad hebben te zeggen, alle zaken waaromtrent ik mijnen leerlingen onderricht mededeel — nu, juffrouw, dat alles is hem tot in de fijnste bijzonderheden bekend. De man kon gerust een school opzetten.... niet dat ik hem dit aanraad .. de verdiensten zijn gering, juffrouw! — doch ik bedoel slechts dat dezelve de daartoe nodige bekwaamheid wel bezitten zoude. Zolang ons Vaderland zulke personen in des-zelfs boezem draagt....

Het hele gezelschap was een poging tot verbaasdheid. Stoffel knikte tevreden, alsof er nu eens eindelijk wat verkondigd werd, dat de moeite van het aanhoren waard was. Al de anderen, op Wouter na, steunden op elkaar. Zo gaat het meer. We hebben hier een vrij juist model van 't *profanum vulgus* voor ons.

Toch verstoutten zich de gelaatstrekken van Pennewips publiekje, iets vragends uit te drukken. Een beetje opheldering scheen niet ongewenst. Het was alsof men stilzwijgend beloofde, dat de bewondering er niet onder lijden zou. Men scheen niet te vragen: waarom moeten we dat zo mooi vinden? De bedoeling was: mooi-vinden zullen we.... help ons maar aan een reden!

Nu, die reden zou Pennewip leveren:

— Zie eens, juffrouw! Ik weet wel, of liever, ik kan gissen of.... veronderstellen — volgens sommigen: vóóronderstellen, omdat het een onderstelling is die de zekerheid als het ware voorafgaat — ik kan dan als nagenoeg uitgemaakt aannemen, dat uwe zich in den regel, of.... gewoonlijk, of.... wat men zou kunnen noemen: dagelijks en.... uitsluitend, niet bemoeit met declinatiën....

— Gut né, meester!

....ook wel genoemd verbuigingen. Maar uwe zult toch wel begrijpen, of.... inzien, dat alles om het zo eens uit te drukken deszelfs eisen heeft, niet waar?

Juffrouw Pieterse betuigde met een hoofdknikje, dat zij de gegrondheid van deze mening volkomen inzag of.... be⸗greep. Pennewip scheen dit zeer verstandig te vinden en ging voort:

— Ziet uwe daar die komma wel, of.... juister gezegd die.... *apostrofe?*

— Jawel, jawel, meester, riep juffrouw Pieterse, o zeker, zeker, ik zie hem heel goed. Kijk jij ook eens Trui!

— En dààr staat er nog een, ging Pennewip voort! Laat de andere juffrouw ook eens zien.

Het boek ging rond. Juffrouw Pieterse was blij dat de in⸗spanning tot begrip, die weldra van haar zou geëist worden, een beetje verdeeld werd over het hele gezelschap. Om de verantwoordelijkheid nog wat verder af te leiden, betrok ze ook Wouter in de zaak.

— Laat het kind toch ook eens zien! Hij is er net in de jaren voor. Kijk nu goed, Wouter! Een jongen als jij moet altijd proberen wat te leren. Zie je hem nu wel, die.... die.... hoe heet het ook meester?

— Wat de gedaante aangaat, zoude men het een komma kunnen noemen, doch tengevolge der enigszins verheven plaats waarop de zeer kundige schrijver dat teken zettede, ontvangt hetzelve de kracht....

Wouter tuurde in het boek en was verdrietig over zijn domheid.

Het mocht hem niet gelukken iets schoons te zien.

....de kracht of de betekenis of de strekking....

Wouter wreef zijn ogen uit en kon maar niet aan het ge⸗nieten raken. Hij was te eenvoudig⸗oprecht om verbazing te tonen die hij niet voelde.

— Het ontleent aan zijn verheven plaats de strekking, ging meester voort, om de hoofdeigenschap diens uitgetogen degens te verklaren. De degen is vierde naamval, juffrouw! En dit is alsmede de eigenschap des opgehevenen dolks.

— Precies! riep Stoffel.
— Vierde naamval! De kundige dichter....
— Kijk dan toch in het boek, Wouter, en luister goed, riep de moeder. Zie je het nu?
— Het is een afscheidingsteken, riep Pennewip. En waarom? Wat doet de Edelknaap? Hij schiet tussen-beiden.
— Zie je het nu Wouter?
Het kind staarde op het boek en werd bleek van verdriet en begon te beven. Och, het was dan wáár, wat men altijd zeide, dat er van hem nooit iets zou terecht komen! Hij voelde zich wanhopig.
— De edelknaap schiet tussenbeiden.... waarmee? Waarmee, juffrouw?
— Juist! Waarmee.... waarmee.... komaan, Wouter, zeg jij nu eens, waarmee.... hoe heet-i ook?
— De Edelknaap. De vraag is, gelijk ik u reeds zeide, waarmee schiet hij tussenbeiden? Waarmee? Waarmee?
Alles zweeg.
— Ik zoude mijne vraag ook aldus kunnen inkleden: waardoor wordt „uitgetogen degen" taalkundig gesproken.... geregeerd? Welnu? Door.... mê.... mê.... mê....
Al blatende monsterde hier onze Pennewip zijn auditorium op eigenaardige wijs.
— Mê.... mê.... welnu, juffrouw, weet uwe het nog niet?
— Is 't iets van.... 'n schaap, meester?
— Geenszins, juffrouw. Het woordje *met* behoort tot de klasse der voorzetsels....
— Precies, betuigde Stoffel.
.... en regeert alzo — let wel op! — den vierden naamval. Die komma of die apostrofe is, gelijk ik u reeds zeide, of.... deed opmerken, een afsnijdingsteken. Wat den opgeheven dolk aangaat.... besef wel, juffrouw, dat ik op dezen ogenblik mij niet bezig houde met het vervaardigen van.... poëzie, en dus geen aanleiding vinde iets af te snijden. Ge begrijpt dit immers wel?
— Ja, ja, meester, o, ja! Zie je 't nu eindelijk, Wouter?
Met tranen in de ogen bleef het kind verklaren, dat-i niets van de zaak gewaar werd. Het gebluf van de anderen

op snel begrip, had hem in de waan gebracht dat er in dat boekje iets van die uitgetogen of opgeheven moordtuigen te zien was, iets tragisch, iets heldhaftigs, of iets van dien edelknaap althans. En nu de meester bovendien van afsnijden begon te spreken:

— Ik zal nooit iets leren, jammerde hij.

— Dan moet je maar beter luisteren als de meester of Stoffel je wat uitlegt, zei de moeder, Ja, meester, hij is altijd zo achterlijk geweest. *Senie* in leren heeft hij volstrekt niet, en ik kan het er maar niet in krijgen.

Dit kon den meester nu minder schelen, als hij maar mocht voortgaan met onderwijzen. Zijn bewondering over die fameuze afsnijdingstekens was nog niet uitgeput.

— Het zal u voorzeker bekend zijn, juffrouw, dat de woorden verdeeld zijn in mannelijke, vrouwelijke en onzijdige?

— Ja, meester, dat heeft Stoffel ook gezegd.

— Juist! „Degen" is mannelijk, en „dolk" ook dit begrijpt u toch?

— Wel zeker, dat is heel duidelijk!

En al de meisjes riepen: zeker, zeker!

De meester had met welgevallen die gulle betuigingen aangehoord, en zijn stoel gepolijst door wenden en keren om ieder op zijn beurt gelukkig te maken met een blik van goedkeuring. Zijn tevredenheid scheen eindelijk domicilie te kiezen bij de vrouw des huizes. Met schouder, oog, duim en wijsvinger trachtte hij haar in de ziel te grijpen:

— Mannelijk alzo! Deklineer uwe nu eens „uitgetogen degen" of, — indien u dit misschien gemakkelijker mocht voorkomen — beproef eens het te verbuigen.

— Ja, ja, juist! Dat moet jelui nu maar eens doen met je allen, riep ze. En jij, Wouter, doe ook mee, dan leer je wat, niet waar, meester? En ik moet abseluut naar de keuken, anders laat ze weer de gort aanbranden.... want we eten gort, meester, en we hebben een nieuwe meid. Het schepsel weet van toeten noch blazen.... het is een gedoe!

Onder dit voorgeven trok zich juffrouw Pieterse magnificentelijk van het slagveld terug. Met veel gehaspel trachtte nu Pennewip de rest van zijn auditorium aan het verstand te

brengen hoe inkunstig de auteur van het treurspel de uitgetogenheid van dien degen had weten te knotten, zonder het minste nadeel voor de ware taalkunde. Dáárin zat 'm het fijne van de zaak, zeide hij, en al de meisjes waren het weer volkomen met hem eens. Maar Wouter had een gevoel als iemand die op distelen kauwt en dan nog verzekeren moet, dat ze hem bijzonder goed smaken. Het ergste was, dat-i bij voortduring de oorzaak van dat verschil met de anderen, bleef zoeken in zijn verregaande stompzinnigheid.

— Ook in konjugatien is de man een eerste meester, in konjugatien of.... vervoegingen! De juffrouwen kennen toch de aanvoegende wijs?

De juffrouwen knikten.

— Aanvoegende, bijvoegende ook wel genaamd de bijvoegelijke wijs?

— Zeker, zeker, heel particulier! schenen alle blikken te antwoorden.

— Welnu dan, zie eens hier. Wat staat daar? *Zo straff' de Hemel mij!*" Ook daar heeft de schrijver met veel oordeel een afsnijdingsteken geplaatst, en gij ziet wel....

— Daar wordt zowaar gescheld, riep Trui, en Leentjen is er niet om open te doen.

Aldus retireerde zich juffrouw Sertrude.

— Uwe dan, juffrouw. *Dat ik straffe, dat gij straffet.... dat hij* of *dat de Hemel....*

— Precies, zei Stoffel. Zeg jij 't nu eens, Petrò! *Dat de Hemel....* welnu, hoe is 't verder?

De Hemel? Wel.... de hemel? Daar gaat de groentevrouw voorbij.... ze heeft me gister 'n zesthalf voor 'n schelling in de hand gestopt....

Weg was Petrò. Ze verzaakte de „hemel" voor vier aardse duiten, want zoveel bedroeg het verschil tussen de twee muntstukken die ze noemde.

En ook Mine wist middel te vinden om haar gebrek aan taalkundig schoonheidsgevoel te bemantelen onder een overhaaste vlucht.

Wouter torste nu de les alleen. Nu, hij spande zich trouwhartig in om te begrijpen, wat Pennewip en Stoffel be-

doelden. Dit gelukte redelijk wel wat hun taalkunderij aan≈gaat, maar zijn begrip bleef steken in het verband daarvan met de treurspelkundige schoonheid die er uit voortvloeide, naar het zeggen van zijn meesters.

Hij droomde die nacht heel angstig en werd telkens met schrik wakker. De onmogelijkheid eens eindelijk ook iets te begrijpen van al wat anderen zo duidelijk voor ogen scheen te liggen, pijnigde hem vreselijk. Hij bad God om vergiffenis voor zijn domheid en beloofde zijn best te doen om even knap te worden als Petrò, als Trui en zelfs als Stoffel of Pennewip. Maar, als dit mislukte, of als het soms te veel gevergd was.... dan verzocht≈i God hem toch asjeblieft maar bekwaam genoeg te maken voor blekersjongetje. Dàt zou dan toch met enige inspanning wel gaan, meende hij. En als God zijn wens niet al te onbescheiden vond, zou hij van zijn kant dapper meewerken om het zover te brengen.... *dat ik straffe*.... *dat gij straffet*.... *dat hij*.... en dan het afsnijdingsteken, precies 't komma, maar wat hoger. God kon nu zelf zien hoe hij zijn best deed.... *straffe*.... *straf'*.... komma in de lucht.... een blekersjongetje....

Zo sliep hij in. Maar kort daarop kwam weer het een en ander teken zijn slaap afsnijden. Pennewip had eer van zijn taalkunde!

De schrandere lezer heeft opgemerkt hoe kunstig de kleine deugniet alle toespeling op Femke in zijn gebedjes over≈sloeg. God mocht eens denken, dat≈i om harentwil zo be≈scheiden was. En ook hijzelf moest erkennen, dat≈i liever koning was geworden — om Femke prinses te maken! — of conducteur van zo'n diligence — om haar ver, ver weg te brengen naar een vreemd land! — of rover.... om zijn dame te omhangen met een snoer van diamanten en.... op haar schoot te zitten in een grot.

Nu ja, dat zou het allermooiste wezen, maar omdat dit nu eenmaal niet kon, door zijn verregaande domheid....

Neen, neen, hij zei van dit alles aan God niets in zijn gebedjes. De Heer zal zeker gemeesmuild hebben over de arglistige poging van den kleinen huichelaar om hem een beetje te foppen in de waarde van het gevraagde. Zo'n aan≈

stelling tot blekersjongen zou zeker geen zware post geweest zijn op het budget van het heelal, maar als de zaak dreigde uit te lopen op de schoot van Femke....

Gelukkig dat de Heer van oudsher aan onoprechte gebeden gewend is en wel weten zal waaraan hij zich bij zulke gelegenheden te houden heeft. Hij begrijpt bijv., dat het bidden om vergiffenis voor een vijand, *niet*.... *krek* is, omdat juist de zachtmoedigheid van het slachtoffer de schuld der beulen verzwaart en daar de slachtoffers dit weten....

Het is te hopen, dat alle gebeden daarboven worden overgezet in *waarheid* en dat er voor Wouter iets beters moge weggelegd zijn, dan de ruwaardij van een bleekveld.

Maar, dat-i veel van Femke hield, is waar, al zeid-i er niets van in zijn gebedjes. God zal het wel begrepen hebben, denk ik, want menskunde is godenplicht.

XXVII.

Wouters kerkgang was achter de rug. De dominee had bij deze gelegenheid zo bijzonder mooi gepreekt, zei Stoffel. En: „alles was zo toepasselijk!"

— 't Is nu maar te hopen, moeder, dat het vruchten draagt.

— Zeker, Stoffel! En dat-i me niet weer z'n nieuwe broek scheurt. Er moet zo zuur voor gewerkt worden.

Dit was wel weer enigszins hyperbolisch gesproken, want „zuur gewerkt" werd er in den huize Pieterse niet. Dat Wouters moeder zich met haar huishouden zoveel onnodige drukte op de hals haalde, geschiedde uit pure liefhebberij. Het mens meende, dit hoorde er zo bij. Ook het klagen daarover, of liever het roemen op die bereddering, lag in haar mond bestorven. Ze zou vreemd hebben opgezien als men haar gezegd had, dat ze best kon gemist worden in de huishouding van het Heelal.

Dat Wouter de bezoeken die hij had af te leggen, moest uitstellen tot na zijn kerkgang, was een gevolg der bijgelovige vrees voor de dreigementen van juffrouw Laps. Deze had zich beroepen op II Kronieken 16, vers 12 en tegen zulke

argumenten was de ontkiemende liberalisterij van juffrouw Pieterse niet bestand. Wel bleef ze er bij, dat men nu juist niet alles wat in de Schrift stond, zo precies op iedereen kon toepassen....

— Ja, ja, ja, dat kan de Mens wel, als 't ware geloof er maar is en.... de Genade! Waarom anders, m'n lieve mens, zou de Heer die verdoemelijke zwakheid van Koning Asa hebben laten te boek stellen door den H. Geest? Alles heeft zijn betekenis weet je!

— Och ik ben zó niet of ik wil wel naar raad luisteren....

— Dat is 't ware! Dan ben je gered, mens! En.... stuur 'm eens bij me, na Zondag. Of.... al wàs 't Zondag, maar na kerktijd dan. Dan kan-i me meteen wat van de preek vertellen, schoon die dominees.... och wat weet zo'n kind daarvan!

Juffrouw Laps hield niet van dominees. Als velen zag ze die heren voor „geleerd" aan en ze meende dat geleerdhedens niet te pas kwamen. „Gods Woord, zei ze, was zó ingericht dat ieder het begrijpen kon zonder grieks of latijns; als-i de genade maar had. Daarop kwam alles neer". Op de broodnijd na, die haar deze mening in het gemoed lei, ben ik dit geheel met haar eens. En juist hierom vind ik die „Genade" zo'n lelijk ding. Om consequent te zijn, moeten de Lapsen zich weinig bekommeren over „goede werken" en zelfs niet erg opzien tegen de kwade. Nu consequent was onze oefenaarster.

— Ja, ja, Zondag na kerktijd! Ik reken er vast op....

En, om de uitnodiging dringender te maken, sprak ze van de lekkernijen die ze gewoon was haar gasten op dat uur voor te zetten.

Wanneer wij aannemen — en dit mogen we — dat juffrouw Laps op een bezoek van Wouter bijzonder gesteld was, moet men erkennen, dat diepe kinderkennis lag in het toevoegen van gebakjes aan de voorgespiegelde napreek. Als waarheidlievend geschiedschrijver mag ik niet verhelen, dat mijn held voor verlokkingen van deze soort geenszins ongevoelig was. En.... er was wel zoiets nodig om de vurige godsdienstoefenaarster in zijn ogen beminnelijk te maken, of althans

niet te enen male afschuwelijk. Hij was bang voor haar, doch het spreekt vanzelf dat-i dit niet durfde zeggen. Ook blijft het de vraag of-i't wist, want de tijd was nog ver, dat hij beginnen zou zich rekenschap van zijn aandoeningen te geven. Een tijd die voor velen nooit aanbreekt!

Instinctmatig voelde hij angst voor het alleen zijn met dat schepsel. Ze was hem de levendige voorstelling van al de akeligheden die Jehovah nodig had om van tijd tot tijd wat respect in te boezemen aan Israël.... donder en bliksem, pestilentie, verzwelgende afgronden, boze zweren, vlammende zwaarden en verder goddelijk gereedschap. Indien hij de moed had gehad ronduit te spreken, zoud-i haar verzocht hebben de beloofde versnaperingen hier of daar neer te leggen buiten haar woning. Hij zou die dan wel vinden, meende hij. Maar deze moed had-i niet en hij moest er dus wel in berusten dat zijn moeder over hem beschikte en het bezoek toezegde.

— En waarom ben je 'r nu niet heengegaan? vroeg ze, toen Stoffels opgetogenheid over de preek wat begon te bedaren.

Wouter beriep zich op de bekende erge buikpijn die alle kinderen ten dienst staat, zodra ze zich aan onaangename plichtjes willen onttrekken. Deze ziekte zou te genezen zijn door het aankweken van enige vertrouwelijkheid tussen ouders en kroost. Waarom toch durfde Wouter niet erkennen, dat het bezoek van juffrouw Laps hem tegen de borst stuitte? Hij wist immers zeer goed, dat in zijn omgeving de sympathie met zijn speciale vijandin zo bijzonder groot niet was?

— Ik geloof niets van je buikpijn, zei de moeder. 't Is maar weer omdat je een ondeugend kind bent, die nooit wil doen wat men hem zegt.

Daar Stoffel dit ook vond, werd er krijgsraad gehouden en Wouter veroordeeld de zware tocht te ondernemen. De catechisatie die hem te wachten stond.... och, het leek niets naar een catechisatie! Hij werd ontvangen met een vriendelijkheid die hem verbaasde en helemaal in de war bracht.

— Zo lieve jongen, ben je daar? Wat kom je laat! De kerk is lang uit. Ga zitten, ventje. Kijk eens wat ik voor je bewaard heb, expres voor jou!

Ze drukte hem op een stoel en schoof hem allerlei lekkernijen toe. Wouter was verlegen. En dit werd er niet beter op, toen ze hem streelde en liefkoosde.

— En vertel nu eens wat van de preek, zeide zij toen het kind zich aan haar onverwachte vriendelijkheid zo goed mogelijk poogde te onttrekken. Wat heeft de dominee alzo gezegd?

— De tekst was....

— Nu ja, straks als je mond leeg is. Eet maar eerst een paar taartjes. Een mens kan niet alles tegelijk doen. Daar is chocola en een likeurtje krijg je-n-ook. Ik heb altijd gezegd dat je een lieve jongen bent, maar ze moeten niet zo op je hakketeren. Sla maar toe, m'n jongen en doe gerust of je thuis was....

Nu, dit was eigenlijk het ware woord niet om Wouter op zijn gemak te zetten. Thuis!

Na de eerste verrassing over de vreemde ontvangst, begon hij angstig te worden. Zonder de minste redenering en alleen om.... om.... ja waarom! Opeens stond-i op en verzekerde dat zijn moeder hem bevolen had niet lang uit te blijven.

Er was weer geen woord van waar. Juffrouw Laps protesteerde, maar Wouter hield vol. In weerwil van haar dringende vriendelijkheid wist-i zich door den vijand heen te slaan.

Na beloofd te hebben, dat-i zeer spoedig „eens zou terugkomen", raakte hij de trap af en op straat. Hier doorstroomde hem een onbeschrijfelijk gevoel van verlossing. Onbeschrijfelijk vooral voor hem zelf. Nooit was hij zo.... hartelijk behandeld, nooit althans bejegend met zoveel vertoon van hartelijkheid. Vanwaar dan zijn tegenzin? Hij herinnerde zich dat ze hem bij zijn vertrek een kus had willen geven en dat-i zich door een snelle wending daaraan onttrokken had. Waarom? Dit wist-i alweer niet, maar het denken hieraan veroorzaakte hem een zenuwachtige rilling, zoals de schok waardoor we soms in de overgang van waken tot slapen worden gestoord.

En zoud-i nu terstond naar huis gaan? Wat zou hij op-

geven als reden van zijn spoedige terugkomst?

Onwillekeurig richtte hij zijn schreden naar de aspoort. Het was zijn voornemen niet, Femke te bezoeken, volstrekt niet, waarlijk niet! Hij had zijn gekleurde Ophelia immers niet bij zich! Ligt hierin niet een duidelijk bewijs, dat-i bij het verlaten van zijn woning niet aan Femke gedacht had?

En zelfs toen-i op de buitensingel zijn molens in het gezicht kreeg....

Ach, ze zwegen Was er geen wind, of hielden ze zondag!

De buitensingel was vol wandelaars. Juister gezegd en vooral amsterdamser: er was veel volk op de been, dat daar „kuierde". *Gewandeld* wordt er door de zondagsmensen eigenlijk niet. Woord en zaak zijn te voornaam voor de burgerlui die daar heen-en-weer slenteren en zich verbeelden, dat ze „buiten" zijn, omdat ze stoffig zand in plaats van straatstenen onder de voeten hebben. Het zondagsgenoegen van de meesten is heel melankoliek! Of schijnt dit maar zo! Genieten de wandelaars meer of iets anders dan op hun gelaat te lezen staat? We zullen dit hopen.

Wouter volgde een der stromingen en wel juist die waardoor hij Femke's huisje nader gedreven werd. Toen hij voor de lage omheining stond, die het erfje afschutte aan de wegkant, durfde hij niet binnengaan en daar hij dit niet aan zichzelf bekennen wilde, schoof hij de schuld van zijn beschroomdheid op Ophelia die thuis gebleven was.

— O, als ik mijn prent maar hier had! zuchtte hij. Dan zou ik zeker....

Dit is de vraag! Ik geloof dat Wouter met prent en al even schuw zou geweest zijn. Hij wist niet wat-i zeggen zou en zelfs niet of hij iets te zeggen had. Wat zoud-i antwoorden als Femke's moeder hem vroeg: „Maar, mannetje, wat kom je hier eigenlijk doen?"

Wij, schrijver en lezer, *wij* zouden misschien kunnen antwoorden. En het is de vraag of onze wijsheid wijzer wezen zou dan de domheid van het kind dat daar weifelend stond te leunen op het lage hekje. Hij staarde met open mond het huisje aan. Zijn knieën knikten, het hart bonsde, tong en verhemelte waren droog. Waarom toch?

Een klein zuiltje rook, dat uit de schoorsteen opsteeg, maakte hem wakker. Als er eens brand kwam in Femke's huisje! Dàn immers moest-i wel binnen gaan! Dàn zou het hem vrij staan haar te redden, haar in zijn armen te nemen, haar weg te dragen, ver weg, heel ver.... tot aan het einde der wereld, of buiten de stad tenminste! Hier of daar waar men gekleed gaat in rood fluweel en groene zijde, ergens waar de heren grote zwaarden dragen, de dames lange slepen! Wat zo'n sleep Femke goed zou staan! En ze zou te paard zitten en hij zou haar volgen.... neen, naast haar rijden met een valk op de vuist!

Als er maar brand kwam!

Maar er kwam geen brand. Dit zag Wouter ook wel.

Die rook.... och, het was zo'n gewoon huishoudelijk rookje. Hij staarde op andere huisjes in de buurt, waar ook iets scheen gekookt te worden en overal veroorloofden zich de schoorstenen getuigenis af te leggen van een bezigheid, die niet van Femke's bezigheid scheen te verschillen. Hoe was het mogelijk!

Eén onderscheid bleef er toch, al wisten die domme wolkjes zelf het niet: zij hadden Femke gezien! Ze waren gezien door Femke! Zo-even nog huisden ze in de turven die door haar hand waren geschikt op de vuurplaat! Warlend hadden ze dat verblijf verlaten, blij misschien dat ze werden opgezonden om straks Wouter van haar te groeten.... ach waarom steeg ze niet mee op, zijzelf! Het zou juist hebben gepast bij zijn aandoeningen. En al hadden alle wandelaars geroepen: „zie, daar geschiedt een wonder, een meisje stijgt uit de schoorsteen ten hemel!".... Wouter zou gezworen hebben, dat het geen wonder was, maar Femke die omhoog zweefde, gedragen door de opgetogenheid van zijn hart.

Hem kwam het eer als een wonder voor, dat ze niet scheen te weten dat hij dáár stond, zo vurig verlangende haar te zien, zo getergd half-voldaan door het aanschouwen van iets dat misschien door haar gezien was en toch, toch te schuw om het erf op te gaan, de klink van de deur te lichten en binnentredend te roepen: „Femke, hier ben ik.... Waarlijk, ik kon niet eer, maar nu, zodra ik kón: hier ben ik!"

Want hij had een gevoel alsof hij zich over zijn lang wegblijven verontschuldigen moest. Juist andersom dan bij veel andere verhoudingen, waarin men zich van gemaakte afspraken tracht te ontslaan, voelde hij zich als het ware gebonden door afspraken die niet gemaakt waren.

Daar naderde een troep wandelaars die te lang schenen gerust te hebben in een der etablissementen langs de weg, waar men „verversingen" bekomen kan. Al te ververst, plukten zij in het voorbijgaan Wouter van zijn hekje en namen hem in de vlucht van hun sukkeldrafje mee.

Nu, dit was zo kwaad niet. Waarom toch zoud-i daar langer staan kijken naar dat huisje en die rook? Het zou wel zonderling wezen als nu juist op dit ogenblik de zo vurig gewenste brand kwam. En.... zonder brand? Bovendien, daar hij Ophelia niet bij zich had....

Maar.... morgen! Morgen zoud-i zeker zijn prent meenemen. En hij beloofde zichzelf, dat-i dan niet zo kinderachtig zou blijven staan voor dat hekje.

Hij voelde schaamte tegenover de bonte heerschappen met pluimen, zwaarden en harnassen, op zijn prenten. Zeker hadden zij moed, al die koningen, ridders en pages.... waarom anders zou men ze hebben uitgetekend en zo prachtig opgetooid? Als het niet beterde zou men nooit hèm op een prent zetten, zo'n laffen durfniet!

Maar hij zou zich beteren, ongetwijfeld, waarlijk, zeker, heus! Hoe verder hij zich verwijderde, hoe mannelijker hij zich voornam de volgende dag onvervaard het huisje in te stappen en flink tot Femke's moeder te zeggen: goeien dag, juffrouw, hoe vaart u!

Het viel hem moeilijker te bepalen wat-i aan Femke zelf zeggen zou. Telkens maakte hij lange redevoeringen gereed, die sterk naar boeken en boekjes riekten en dus niet veel deugden. Nu en dan betrapte hij zich op een regel uit Bilderdijks „*Floris*" en voorziende, dat het meisje hem niet begrijpen zou, wapende hij zich in de voorbaat met de verzekering, dat dit de woorden waren van onzen grootsten dichter.

Of ze daarvoor gevoelig wezen zou?

En bij dezelfde gelegenheid zoud-i dan tevens haar vragen

wat een „wulp" was en een „echtkoets" en „kuisheid" en zo al voort. Al wat⸗i niet wist en toch zo gaarne weten wilde, zoud⸗i haar vragen en al verwachtte hij dan niet, dat het ongeleerde meisje hem op de weg helpen kon, het was hem reeds een heerlijk vooruitzicht al die mysteriën met haar te zullen bespreken.

Aldus begon zich in den knaap het ineenvloeien te openbaren der verschillende soorten van ontwikkeling, waarop ik vroeger gewezen heb. Ik beweer nog altijd niet, dat we hier met eigenlijke liefde te doen hebben, maar zeker is het dat Wouters neiging voor Femke, welke rang die dan ook mocht innemen op zielkundig, — waarom zouden we het ontkennen? — ook op stoffelijk gebied, zich vereenzelvigde met lust tot onderzoek. Och, hij wist wel, dat er van haar niets te leren viel, vooral niet omtrent zaken die thuis behoren in een boek. Maar.... er waren er ook van andere soort en Femke kwam hem zo heel groot voor, of liever: „groot". Ze was volwassen en dit brengt in de ogen van een kind een hoge waardigheid mee.

Doch al zou er blijken, dat ze in geen enkel opzicht in staat was zijn nieuwsgierigheid te bevredigen, dan nog voelde hij zich sterk tot haar getrokken door de begeerte háár iets mee te delen van *zijn* kennis. En, waar deze te kort schoot, zoud⸗i met onbeperkte gulheid Femke deelgenoot maken van zijn onkunde. Ook dan toch gàf hij haar wat en ze zouden iets in gemeenschap bezitten. Het kwam hem verrukkelijk voor, tezamen met haar iets te weten, waaruit natuurlijk een verenigd streven naar kennis moest voortvloeien.

Hij was brandend nieuwsgierig naar alles wat ze hem zou te zeggen hebben, daar⸗i het waarschijnlijk vond, dat ook zij levenslang al haar aandoeningen had opgespaard voor haar eerste vrindje. Met schrik bedacht hij nu, dat hij van die vriendschap niet zeker was! Ze had in zijn ziekte naar hem gevraagd.... nu ja, maar misschien was ze juist toevallig voorbij zijn huis gekomen en dan was het zo heel moeilijk niet, even aan te schellen en te vragen: hoe vaart Wouter?

O, dat valse mens⸗exemplaartje! Hijzelf durfde niet binnengaan. Femke had wel gedurfd en toch.... toch mocht ze niet

al de eer hebben van de moed die Wouter zo onbereikbaar toescheen toen ze gevorderd werd van hemzelf. Zo zijn we. Het doet niet tot de zaak dat het meisje, niet als Wouter geplaagd door aandoeningen die ze meende te moeten verbergen, minder moed behoefde dan hèm voor zo'n bezoek nodig voorkwam. Want dit verschil was hem onbekend. Hij had evenmin besef van haar eenvoudigheid, als bewustzijn van de oorzaken die hem beletten eenvoudig te zijn en het ware dus eerlijk geweest haar te bewonderen met dezelfde overdrijving als waarmee hij zichzelf beschuldigde van lafheid. Maar dit deed-i niet. Hoogstens verdiepte hij zich in gissingen omtrent de manier waarop ze hem had weten te vinden.

Het is waar ook, dacht-i, hoe wist ze waar ik woonde? Hij berekende, dat ze zich veel moeite moest getroost hebben om dit uit te vorsen en hieruit putte hij weer wat hoop, dat-i wel inderdaad Femke's vrindje was. Haar eerste vrindje? Wie kon dit weten? Zo'n groot meisje heeft al zo lang geleefd met haar moeder en met schoolkameraadjes en met jongetjes die haar komen bezoeken bij de bleek! En met pater Jansen...

Dien pater Jansen had-i graag een hartelijke stomp gegeven. Wat moet men doen om *pater* te worden, Femke's pater? Als er mogelijkheid was op zoiets! Met het grootste genoegen zoud-i dan aan Femke uitleggen al wat maar enigszins dienen kon voor haar zaligheid en hij wou haar graag een zoen geven, elke keer als ze haar „vragen" goed had opgezegd. Ja zelfs, hij zou haar een zoen geven als daaraan wat haperde, of ook al wist ze het eerste woord niet van haar lesjes met die ivoren toren. Och hij zou voor Femke zo'n vriendelijke pater zijn!

Hoe legt men het toch aan om het zover te brengen in de wereld? En kon men er zeker van zijn, dat een pater altijd durfde binnengaan als hij ergens wezen wilde?

Hij zag duidelijk in, dat-i vóór alles die gekke beschroomdheid moest overwinnen. Wat zou Mungo Park wel gezegd hebben als-i hem daar zo besluiteloos had zien staan voor dat hekje? Zeker, zeker, dit begreep hijzelf wel, zó kon men geen werelddelen innemen. O, meende hij, als het maar

om Afrika ware te doen geweest, dan zoud-i wel doorgedrongen zijn tot in het binnenste binnenland, nog veel dieper-in dan ver over de blauwe bergen die de achtergrond vormden van al de prentjes in zijn boekje. Maar.... dat hekje? En.... Femke's moeder? En.... Femke zelf? Ware hij maar zeker geweest háár te vinden, alléén haar! „Toch niet," antwoordde hij zichzelf, „dan juist zou ik niet durven binnengaan!"

Nu kwam het hem voor, dat-i liever Femke's moeder had gevonden. Hij zou dan aan die vrouw hebben gezegd.... ja wat? Neen, neen, zo heel aanlokkelijk was de ontmoeting met Femke's moeder niet!

Zou men ook aan Mungo Park gevraagd hebben: wat kom je hier in Afrika eigenlijk doen?

En.... als men het gevraagd had.... welnu *hij* kon makkelijk antwoorden. Zo'n reiziger in een boek met prentjes is nooit verlegen.

Hier begon Wouter schone toespraken te houden tot al de negerkoningen die hij met lans en zwaard overwonnen had. En al de vrouwen des lands kusten hem de handen terwijl-i voorbij reed, zittende op een schimmel met vuurrode schabrak. En hij informeerde zich heel minzaam naar de lieve meisjes die Park hadden verpleegd in zijn ziekte: „omdat de vreemde witte man ver was van moeder of zusters en geen huis had." Hij zou ze koninklijk belonen....

Want Wouter was koning in al dat veroverde land. Koning, en.... Femke koningin! Wat de grote fluwelen mantel haar prachtig staan zou! En die gouden diadeem!

Ach, er was ternauwernood verf genoeg in Wouters gemoed, om al die heerlijkheid naar behoren te kleuren! Maar wàt er mocht overschieten, *zij* kwam niet tekort. Háár sierde hij op in zijn vlammende verbeelding, haar het eerst, haar het meest, haar bijna alleen. Bijna, ja.... want hijzelf was er bij, maar kon dit anders! Hoe zou ze koningin van heel Afrika kunnen wezen, zonder een koning! En wie anders kon dit zijn dan hij, Wouter, haar vrindje?

Och, dat veroveren van werelddelen was zo'n gemakkelijke zaak, meende hij. Wel speet het hem zeer, dat-i pas dertien jaren oud was en dus gevaar liep, dat anderen hem vóór-

kwamen en Afrika bezetten, terwijl hij door den verraderlijken Pennewip werd opgehouden met verbuigingen en die vervloekte *regula de tri!* En hij wist zeer goed, dat er nog zoveel andere zaken moesten geleerd worden, voor men werelddelen veroveren kan, of zelfs koning worden van een kleiner land. Ook zijn zakgeld moest enige verandering ondergaan, want zes duiten in de week waren bij de grootste zuinigheid inderdaad niet toereikend voor zijn plannen. De Hallemannetjes.... nu ja, die kinderen ontvingen hoger toelaag, maar ze dachten gelukkig niet aan Afrika. Voorlopig vreesde hij hun concurrentie niet, doch wel dat misschien hier of daar een ander kind, iets nader aan het groot-zijn dan hij, hem de pas zou afsnijden. En nog meer belemmeringen sloegen zijn vlucht neer. Hoe moest hij het aanleggen, dacht-i, om niet bekeven te worden door zijn moeder, wanneer hij op zijn tochten in dat onmetelijk binnenland eens wat langer uitbleef dan de huistucht der Pietersens veroorloofde?

Inderdaad, al die moeilijkheden waren niet te miskennen. Onze kleine dromer zag geen kans ze uit de weg te ruimen en daar toch zijn verbeelding niet verkoos zich te laten stuiten, sprong ze over hem heen.

Al wat er met hem en Femke in Afrika geschiedde, zou beschreven worden in fraaie boeken met gekleurde plaatjes. Hij zag zich op een salomonische troon, waarvan het model aan zijn prentenbijbel ontleend was en ze zat naast hem.... zij! En groots was ze niet, want ze wilde het heel wel weten „voor het aangezicht van het gehele volk" dat ze vroeger maar een bleek meisje zonder kroon of statie was geweest, even buiten de aspoort. Dit mocht bekend zijn aan allen die daar geknield lagen voor haar troon en ieder mocht het vertellen aan ieder...., wanneer men dan maar nooit vergat er bij te zeggen dat ze koningin was geworden omdat Wouter haar had liefgehad. En het volk hoefde nu voortaan niet te knielen, zou ze zeggen....

Nu ja, dacht Wouter, bij buitengewone gelegenheden staat dat zo kwaad niet. Als hij bezoek ontving van zijn moeder en van Stoffel bijvoorbeeld. Die twee mochten het wel eens zien, vond-i, hoe al die mensen hem vereerden en.... háár voor-

al, haar die zo onheus was bejegend toen ze in zijn ongesteldheid naar hem was komen vragen. Maar als moeder en Stoffel het eenmaal gezien hadden, was het genoeg. Dan zoud-i alles vergeven en voor zijn moeder een groot huis laten bouwen, vol regenbakken en wastobbes. Ook besloot-i een ruime school te laten oprichten voor Pennewip, met grote zwarte borden, inktkokers, schrijfboekjes en keurige landkaarten van Europa, en tabellen van het vervelende nieuwe-matenstelsel. En hij zou zijn ouden meester vergunnen daarin de ganse dag onderwijs te geven, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat... ja, de gehele nacht dóór! Mocht dit soms de jongetjes vervelen....

Wouter was bezig met de moeilijke oplossing van het vraagstuk hoe hij tegelijkertijd Meester Pennewip en de Afrikaanse jeugd zou tevreden stellen, toen Leentje de deur opende. Zonder het te weten namelijk had-i zijn woning bereikt en daar aangescheld, zodat hij zich vrij onverwachts zag overgeplaatst in een geheel andere kring dan waarin hij sedert een half uur zich bewoog. Hij had inderdaad enige inspanning nodig om te begrijpen wat zijn moeder bedoelde, toen ze hem vroeg hoe zijn bezoek was afgelopen en of Juffrouw Laps tevreden was geweest over het verslag van de preek?

Preek? Laps? Och wat was dit alles toch ver! Stamelend en zonder eigenlijk te weten wat hij zeide, sprak hij enige woorden uit, die zijn moeder en Stoffel in de waan brachten, dat het door hem afgelegd examen niet naar de eis was afgelopen. Wat zoud-i dan ook over de uitslag van zijn bezoek uit een godgeleerd oogpunt kunnen zeggen? De hele theologie was immers allerschandelijkst achterwege gebleven. En ook dit kon-i niet erkennen zonder zekere gaping te doen in het oog vallen, die zijn relaas heel onvolkomen maken zou. Hij was lang genoeg uitgebleven om de vier boeken van *Mozes* af te handelen en begreep, dat die tijdruimte niet te vullen was met twee taartjes en een kop chocolade. Voorbereid op het na-examen dat hem thuis wachtte, was hij volstrekt niet. Van het ogenblik af dat hij de aspoort en zijn molens had weergezien, had-i zo weinig aan juffrouw Laps gedacht, dat het mens zonder genade zou

gestikt zijn, als hij belast ware geweest met het leveren van haar adem.

Het was een geluk, dat-i niet van pater Jansen sprak of van die rook, of van Afrika. Een geluk dat-i gedeeltelijk te danken had aan zijn hakkelen, want wie goed luisterde naar zijn mededelingen, kon in waarheid betuigen, dat-i volstrekt niemendal zei.

Behalve de niet geheel willekeurige tegenzin om melding te maken van dat uitstapje naar de buitensingel, bestond er nog een reden die Wouter belette een duidelijk verslag te geven van zijn bezoek. Hij was even verlegen iets te zeggen over de ondervonden vriendelijkheid, als-i over die onverwachte vriendelijkheid zelf geweest was. Ze had hem zeer gestuit en nu kwam het hem voor, dat er iets laakbaars lag in een aandoening die hij zeker nog minder bij zijn moeder en Stoffel zou kunnen rechtvaardigen dan bij zichzelf. „De jongen lijkt wel mal, meende hij te horen zeggen. Als men hem beleefd ontvangt, loopt-i boos weg. Wat is er aan te vangen met zo'n kind?"

Zijn stamelen bracht evenwel een heel andere werking voort dan-i verwachten kon. Er scheen een reactie te hebben plaats gehad sedert men hem de deur uitzond. Misschien hadden zijn beide inkwiziteurs zich bezig gehouden met wat ergernis over de schriftgeleerdheid van de oefenaarster, althans, Stoffel brak Wouters gehakkel af met z'n gewoon:

— Zie je wel, moeder, juist wat ik altijd zei. Daar hoort wat toe om 't háár naar de zin te maken. Ze weet altijd alles beter dan 'n ander....

— Zó is het, riep moeder. 't Mens is gek en verwaand, dat zeg ik! En zeg jijzelf nu eens, Stoffel, of men van zo'n kind vergen kan dat-i alles precies onthoudt, wat de dominee gezegd heeft? Dat kan ik zelf niet. En jij ook niet. En de meester ook niet. En ik zeg dat geen mens dit kan. En dit dan te verlangen van zo'n kind! Ze doet het maar om den profester te spelen.... dáárom doet ze 't!

Dit was Stoffels gevoelen ook en de moeder werd welsprekend door zijn bijval.

— Wàt verbeeldt ze zich wel, ging ze voort. Meent ze

misschien dat zijzelf 'n dominee is, omdat ze zoveel teksten uit het hoofd kent? Het mocht wat! En dan met al die wijsheid te liggen sikkeneren op 'n kind dat pas ziek geweest is! 't Is 'n ware schande! Wat hoefje ook daarheen te gaan, Wouter? Je hebt niks met het mens te maken. Wat doe je in haar huis? Ik zeg maar altijd....

Hier bedacht de redenaarster dat zijzelf Woutertje tot zijn bezoek gedwongen had. Ze viel zich daarom in de rede met een vermaning om zijn zondagse broek uit te trekken. En haar ontevredenheid over de verkeerde richting die ze aan haar oratie gegeven had, uitte zich in een splinternieuwe zoveelste lijkrede op Wouters vorig pakje: „waarvan ze zo weinig plezier had gehad, omdat-i zo *sleets* was. Er moest zo zuur voor gewerkt worden!"

— En dan zo'n kind een heel uur lang op een droogje te laten zitten! En ze had nog gezegd....

Dit was nu toch meer dan Wouters rechtsgevoel verdragen kon. Hij viel zijn moeder in de rede en verzekerde dat juist integendeel zijn gastvrouw hem zeer gul ontvangen had en dat ze zelfs.. Hier stuitte hij weer op de bovenmatige vriendelijkheid waaraan i geen naam geven kon. Waarom toch? Uit verlegenheid weidde hij breed uit over de chocolade..

— Zo? Wel, jongen, waarom sprak je daar dan niet terstond van? Nu, dat's hetzelfde. Ik wil maar zeggen: dàt had er dan ook nog moeten bijkomen, dat ze je niet eens wat voorgezet had. Want.... zó zijn de mensen! Altijd hebben ze wat te vitten op een ander, maar naar zichzelf kijken ze nooit. Ik geloof óók wel aan de Genade en ik houd er óók wel van zo nu en dan eens, als m'n huishouden aan kant is, wat degelijks te horen uit de Schrift, of van 't Geloof, of zowat, maar om nu juist eeuwig en altijd dààrover te praten.... neen! In 't praten zit 't 'm niet, wat zeg jij, Stoffel? Ik zeg dat 'n mens z'n werk moet doen in de wereld en jij, Wouter, trek toch je nieuwe broek uit, dat heb ik je nu al wel honderdmaal gezegd. Trui, geef 'm z'n ouwe!

Trui gehoorzaamde. En Wouter ook. Maar hij beloofde zich vast en zeker, dat hij in Afrika alle dagen op zijn zondags zou gekleed gaan.

XXVIII.

De volgende dag schelde Wouter bij den dokter aan, Zijn hartje beefde, want dat huis zag er heel voornaam uit. Hij werd binnen gelaten en, na aangemeld te zijn, uitgenodigd: „maar boven te komen". Dit „maar" is een onbeminnelijk uitvindsel van amsterdamse dienstmeiden. Ik gis dat ze hiermee geen ander kwaad bedoelen dan zekere voorbereidende oefening in het gebruik van stopwoorden, met het plan om eerlang aan het verzenmaken te gaan en historische treurspelen te schrijven.

Dokters-Kaatje was nog zo ver niet. Ze geleidde Wouter, heel prozaïsch naar de „studeerkamer", waar dokter Holsma bezig was met het vervullen van de natuurlijke vaderplicht: hij onderwees zijn kinderen.

Er waren er drie. Een jongen, wat ouder dan onze Wouter, zat alleen in een hoek aan een klein tafeltje te schrijven of te rekenen. De beide anderen, een knaapje van Wouters leeftijd en een meisje, dat een paar jaar jonger scheen, stonden bij de tafel waaraan de dokter gezeten was en waarop een grote aardglobe stond, die blijkbaar het onderwerp was van de les. Dit begreep Wouter eerst later, want hij had nooit met kennis zo'n grote ronde bol gezien. Hij wist niet, dat er nog een andere manier bestond om de ligging van landen aanschouwelijk voor te stellen, dan op platte kaarten. Zo was er meer in de kamer, dat-i wel zag, maar ternauwernood waarnam en niet opmerkte. Toch prentte zich alles diep in zijn geheugen en later, veel later eerst, geraakte hij in staat, zich rekenschap te geven van de indrukken die hij bij zijn binnentreden opving.

Toen de meid de deur der kamer opende, vernam hij de stemmen der kinderen en ook die van den vader. Zelfs hoorde hij lachen, maar zodra hij zijn figuurtje vertoonde, werd alles als door een toverslag opeens doodstil. De twee kinderen bij de grote tafel stonden als soldaatjes. Er was iets stijfs in hun voorkomen, dat Wouter zeker zou hebben doen lachen, als-i niet te verlegen geweest was om het komieke daarvan te vatten. Zelfs het meisje zette haar lief

gezichtje in een plooi van officiële ernst.... o deftiger dan hij ooit bij de oudste mensen had waargenomen, zelfs in de kerk. Gedurende de tijd dat de dokter Wouter verwelkomde en hem een stoel aanwees, stond de kleine jongen zowaar met de pink op de naad van de broek, als wachtte hij op een ingerukt.... mars! of rechtsom.... keert!

De grotere, die alleen zat, had bij Wouter's binnentreden steelsgewijs een ogenblik opgekeken en hem aangezien met de eigenaardige uitdrukking van vijandelijkheid jegens onbekenden, die de mens zo ongunstig onderscheidt van sommige andere diersoorten en die we vooral kunnen waarnemen bij wilden, kinderen en.... sommige vrouwen. Het onuitgesproken: *„wie ben jij?"* heeft bij zulke gelegenheden de rang van stilzwijgende oorlogsverklaring.

Bij kinderen is dit verschijnsel dagelijks waar te nemen en ik geloof, dat het aan weinigen onbekend is. Om het op te merken bij de mens-exemplaren die in de aardrijkskundige schoolboekjes uitdrukkelijk „wilden" genaamd worden, zou de Europeaan op reis moeten gaan. Wat de derde soort van individuen betreft, die zich aan deze specifiek-humane ongerijmdheid schuldig maken.... men behoeft slechts acht te geven op de blikken waarmee „dames", die elkaar op een wandeling ontmoeten, dit kenmerk van haar al te primitieve menselijkheid tentoon spreiden. Ze meten elkaar, wegen elkaar, oordelen, beoordelen en verdoemen elkaar. We zien daaruit, dat de slagtanden van het kannibalismus nog altijd niet geheel en al zijn uitgevallen. Laat ons aannemen, dat de lieve Natuur dit alles heeft verordend, opdat we niet te groots zouden wezen tegenover honden en engelen. Zij bewaarde de *rudera* uit een lang verlopen tijdperk onzer ontwikkeling, als om ons toe te roepen: „vergeet niet dat ge eenmaal zo geweest zijt. Ge ziet wel, als niet die mevr. A. B. C. enz. een zijden japon aan het lijf en een heer aan de arm hadden, zouden ze elkaar opeten!"

Het is mogelijk, dat die dames het zo kwaad niet menen en dat enkelen ook zonder heer of zijden lappen zich wel van anthropofagie zouden onthouden. Ik heb de hier bedoelde *mene menetekel*-woede waargenomen bij zachtmoedige

schepsels, die in gewone omstandigheden waarlijk niet in staat zouden zijn een levend konijn te verslinden. Om evenwel deze zachtmoedigheid niet meer eer te geven dan haar toekomt, moet men hierbij niet uit het oog verliezen, dat zo'n beestje zich nooit schuldig maakte aan.... ja waaraan?

Wat is dan toch eigenlijk de misdaad van een dame die op de wandeling mededames ontmoet? Haar misdaad? Wel, men kent haar niet. Is dit niet onvergeeflijk? Ze veroorlooft zich te bestaan, dáár te zijn, te lopen, te ademen, zeker soort van jurk te dragen zelfs, en.... men kent haar niet!

Het is te verklaren, dat soms de lintjes van Mevrouw A. niet behagen aan Juffrouw B. 't Is verschoonbaar dat de hoed van Freule C. niet in de smaak valt van Miss D. Het is begrijpelijk dat de Wed. E. een heel ander streepje zou gekozen hebben dan dat waarmede Mlle. F. vandaag zo bijzonder mooi schijnt te willen wezen..... maar toch, ligt er in dit alles een reden om elkander zo boos aan te zien, en maar heel eventjes bijna niet uit te bijten?

In dat: „ik ken je niet, dus: vijandig!" openbaart zich een zonderlinge opvatting van humaniteit. Misschien noemde ik die ten onrechte: primitief. Wel schijnt ze te dagtekenen uit de tijd toen we in holen of op bomen woonden, maar het is te veronderstellen, dat ze door andere gewoonten van liefelijker aard is voorafgegaan. Het kan zijn, dat die kleinsteedse barbaarsheid eenmaal iets nieuws was en voor beschaving doorging. Ze wijst op stamgemeenschap, die een gevolg was van wrijving. Op aansluiting, die samenging met afzondering. Op gebrek aan voedingsmiddelen, dat elken vreemde deed aanzien als een indringer, als een veroveraar, als een dief. Eenmaal moet dit anders geweest zijn. Geheel onvervalst primitief zijn alzo onze wilden, dames en kinderen niet! De geslachtsboom hunner wrede schuwheid klimt hoogstens op tot de troglodieten, maar gewis niet tot het paradijs.

Zo.... damesachtig dan, had Willem Holsma den kleinen bezoeker even aangekeken, heel even! Wouter zelf bemerkte het niet, maar Dr. Holsma wel. En Willem scheen te weten, dat zijn vader scherp zag. Vandaar de haast om voort te gaan met de sinussen waaraan-i bezig was, of met den

Titus Livius, die hem vandaag begunstigde met een *pensum*.
— Zo, ventje, ben je daar, zei de dokter. Komaan, dat is heel braaf van je. Wat heb je daar?
En opeens zich tot de soldaatjes kerende:
— Help me onthouden, jongens, dat ik je straks aan tafel iets vertel van.... Olivier van Noort. Jij ook, Willem, denk er aan.
Wouter kneep verlegen in de opgerolde hooggekleurde Lady Macbeth, en wist niet hoe hij zijn geschenk aan den man zou brengen. Hij vond die kamer zo prachtig en die meubels en die grote kasten vol boeken.... och, zijn prent kwam hem zo lelijk voor! Hij had het ding wel willen inslikken.
Men had hem van huis allerlei lessen meegegeven en voorgeschreven hoe hij staan, zitten en spreken moest. Hij stond daar dus vrij links en sprak bedremmeld, met grote moeite bracht hij er uit, dat hij den dokter kwam bedanken „voor zijn beterschap.... naast God".
Het was koddig te zien hoe de beide soldaatjes zich op de lip beten en ik moet erkennen, dat ook Holsma zelf niet zonder inspanning een ernstig gelaat vertoonde.
— Naast God? Ja.... juist! Heel juist! Braaf gezegd, kereltje! En heb je nu God wel bedankt?
— Zeker, m'n heer! Alle avenden in m'n bed en gister in de kerk....
De kleine Sietske werd hier bezocht door een dijkbreuk van ondeugendheid. Ze proestte in lachen uit. Het ongeval dreigde aanstekelijk te worden. Willem scheen redenen te hebben zijn neus veel harder te snuiten dan voor het doel van die handgreep nodig is. Ook Herman bewoog zich en keek Wouter schalks aan. Maar de dokter scheen met dit alles geen genoegen te nemen. Hij sloeg met een liniaal op tafel, dat de aardbol er van sidderde.
— Orrrde! riep hij met een donderende stem, die Wouter bang maakte. Orrrde! Wat is dat hier voor 'n samojeeds huishouden onder de les? Ik zal jelui allemaal.... orrrde!
Daar begon een klok te slaan. Sietske scheen te tellen en stak bij elke slag een vinger op.

— Ik zal jelui allemaal....

— Vijf! juichte Sietske. M'n hand is uit, kijk maar, tot de pink toe: vijf! Vijf uur, vadertje, mannetje, tirannetje! Hoera.... hoera!

De beide jongens begonnen mee te schreeuwen. Het was een *quodlibet* van *gaudeamus* en *vive la joie* en *God save the King....* help mee, jongens! *Vive la vacance, le maître en pénitence.... Wilhellemus al van Nassauwe....met de ellebogen door z'n.... hoed.* Help, Herman! Help, Willem! Wraak, wraak, wraak! *A bas le tyran! Amour sacré!!* — pak 'm beet, Willem, jij bent de sterkste — de *la patrie.... de heer van Son is 'n brave kapitein.... hij regeert z'n volkje, neen.... daar ging 'n patertje langs den kant....* wraak! *So, so wie ich dich liebe* — wraak, wraak, wraak! Houdje goed, Herman, dapper! Ik zal de linkerhand wel houden. Toe, jongens! — *Hier ligt mijn Damon,* neen.... *io vivat, io vivat.... boum, boum, boum....* hoera! *Dans son bivouac, le troubadour fidèle....* wraak! *Fleuve du Tage....* wraak! *Oh, shall he, boys.... oh, shall he, boys.... oh shal he....* wraak! *Pro salute horum* — geen latijn, riep Sietske — *hop maar Jannetje, hop maar.... sing. Sally, ho....* wraak!

Wouter wreef zijn ogen uit en vertrouwde zijn oren niet. Wat hij hier zag gebeuren, ging zijn begrip al te ver te boven. Nooit had hij kunnen dromen, dat de wereld tonelen opleverde, als waarvan hij hier een voorbeeld zag. Van toveren had hij wel eens meer gehoord en ook het ten hemel varen van Elias in een gloeiende wagen kwam hem, na wat bijbelstudie zo erg vreemd niet voor. Maar dat Willem, Herman en Sietske hun vader, zo'n deftigen dokter, om de hals vielen, tegen hem opklauterden en hem bijna de kleren van het lijf plukten.... ongehoord! Hij had niet zo ruw durven omgaan, met een oude pantoffel van zijn moeder, of met Stoffels afgelegde kleren. Het verbaasde hem dat de wereld niet verging.

— Nu, nu, nu, riep de onttroonde tiran, wat inschikkelijkheid, jongens! Kan ik 't helpen, dat jelui geen pleizier hebt in aardrijkskunde?

— Breng 't dierbaar dochtertje naar de spiegel, papa, riep

nu Sietske die te paard op zijn schouder zat.

De vader gehoorzaamde maar hij hinkte, want Herman was op zijn linkervoet gaan zitten en omarmde de kuit, Willem trok hem aan de arm voort. Bij de spiegel gekomen, begon de kleine amazone te declameren en te gesticuleren:

— O, dierbaar *Afrika*....

Een schrik doortrilde Wouters leden. Daar roerde het nest waarlijk zijn werelddeel aan, zijn Afrika! Was het niet of ze het er om deed.

— O *Afrika, Sofala, Monomotapa, Monoëmugi*... prachtig! Nog 'n ogenblik, papa, dierbare schooltiran — houd vast, Willem toe! — ik wil heel Afrika aan de spiegel vertellen en zien hoe ik m'n gezicht vertrek. *Mesopotamië, mesopomo*... mondvol, mooi! *Negritië* — blijf staan, papa, ik ben nog niet half klaar, Willem, help me! M'n paard trappelt zo.... hu, hu! — *Aetiopië* — Herman, houd z'n benen vast.... niet kittelen, dan val ik. — *Marokko.... Schiermonnikoog.... hu, hu, paardje, met je vlassen staartje.... Alexandrië, Soudan, Egypte.... Weesp, Rotterdam, Haarlemmermeer, Kloveniersburgwal* — de les is uit ik mag zeggen wat ik wil — *Kromelleboogsteeg, Algiers, Cleopatra, Karel de Grote*.... wie vangt me?

— Ik, riep Willem.

Sietske werkte zich omhoog tot ze op vaders schouders stond en sprong op Willem toe, die haar handig opving en op de grond zette.

— Oef! riep de dokter.

— Oef, oef, oef! O dierbare vader, we zijn nog lang niet aan *oef!* Twee volle uren les en dan terstond *oef!* Waar zou dat heen? O, neen, dierbare tiran van *Monomotapapapa*, van *Monoë...., muggen mugi*, bedenk, dat een welgeschapen kind z'n rechten heeft. 't Is 'n ware schande.... ga jij 'ns voort, Herman, ik ben 'r hees van!

— 'n Ware schande.... nu jij Willem!

— 't Is 'n ware schande, m'nheren, zo afrikaans-miserabel heden-ten-dage de europese vaders hun nederlandse kinderen behandelen.

— Weg met de ouders. Roep mee, papa!

— Weg, weg, weg met....

.... met de kinderen, smokkelde papa er tussen. Maar Sietske betrapte hem op die vreselijke wanklank.

— Wat moet ik horen, sakkerloot! Geen schelmstukken, dierbare Vader! *Orrde.... orrrde! Wat is dat voor 'n samojeeds huishouden.... nà de les!*

— Juist, schreeuwden de jongens, *orrrde* na de les! Dat is de ware rechte orde!

— En.... wat zie ik daar? riep Sietske. Wie heeft daar die mooie, nieuwe, prachtige, hemelse, verrukkelijke liniaal stuk geslagen! 'n Zaag, 'n zaag, papa's onschuldige liniaal is 'n zaag! O, die vaders, die vaders! Toe, papa, wees gezeggelijk en roep mee: leve de kinderen!

— Ja, pa.... uit onbeklemde borst, papa!

— Leve de dierbare.... papaas, riep de vader en hij werd voor die oproerkreet weer duchtig gestraft.

— Als ik je vader ben, zal ik me heel anders gedragen, zei Herman.

— Ik ook! beloofde Sietske. Nooit, nooit, nooit meer dan 'n halve seconde les in.... de eeuw. Nooit *Sofala, Monomotapapa....* komaan, dierbare vader, roep mee: leve de kinderen! Of anders....

— Leve de....

Weer sloeg de klok. Eén slag. Nu stak de vader een vinger op.

— Kwartier jongens! De saturnalie is uit! Komt allen mee — jij ook, mannetje! — mama wacht ons zeker met het eten.

Willem nam Sietske op zijn rug en Herman besteeg papa. Zo gleed de familie de trap af. Wouter volgde, maar *Lady* Macbeth verdween platgedrukt in zijn zijzak. Hij was onthutst en had moeite zich te overtuigen, dat hij hier dezelfde persoon zag, die....

Berevellen? Gouden pen? Maar hoe was dit alles mogelijk? Het was immers toch geen droom, dat hij en al de zijnen zo hoog tegen de duizelingwekkende deftigheid van dien man hadden opgezien? Hij begreep er niets van.

In de eetkamer heerste weer een geheel andere toon dan vóór en na vijven in de school.

— Stel den jongeheer aan mama voor, zei de dokter.
Hij wendde zich tot Willem. Maar Sietske vroeg:
— Papa, mag ik het doen?
Holsma knikte. De kleine meid nam Wouter met kluchtige deftigheid bij de hand en leidde hem naar een dame die aan de gedekte tafel bezig was met sla aanmaken.
— Mama, dit is een jongeheer.... gut, ik moet je naam weten! Hoe heet je?
— Wouter Pieterse.
— Dit is de jongeheer Wouter Pieterse, die papa komt bedanken omdat-i.... ziek geweest is en die.... de jongeheer blijft hier immers eten, papa?
De dokter knikte weer.
....die hier blijft eten, Mama.
— Als mama 't goedvindt, zei de vader.
— Juist, als mama 't goedvindt.
Mevrouw Holsma zette Wouter met een paar vriendelijke woorden op zijn gemak. Het was nodig!
De kring waarin hij zich hier bevond, behoorde tot de deftige middenstand, maar onzen Wouter kwam alles vorstelijk voor. Men wees hem een plaats aan en het deed hem genoegen, dat-i zat. Drievierde van zijn postuurtje was nu geborgen onder de tafel. Dit was zóveel gewonnen voor zijn pijnlijke beschroomdheid. Bijna alles wat-i zag en hoorde, verbaasde hem. Toen-i zijn handen vouwde....
— Wou je bidden, mannetje? vroeg de dokter.
— J.... a, m'nheer, stamelde Wouter.
— Dat's 'n zeer goede gewoonte. Ga gerust je gang. Doe je dat altijd aan tafel?
— Ja altijd.... bij warm eten, m'nheer!
Er was tucht in dat huis: niemand lachte.
— Bid jij er maar gerust op toe, jongen!
De dokter maakte gebruik van het ogenblik dat Wouter de ogen gesloten had om zonder een woord te spreken zijn kinderen tot beleefdheid te vermanen. Ze volgden die wenk trouw op. Het was hun schuld niet, dat-i later inzag een zonderling figuur te hebben gemaakt in *die* kring.
— Je doet er zeer goed aan, zei Holsma. Wij doen het niet

en.... daaraan doen we misschien ook goed.
— Wel zeker, zei de moeder. Ieder moet handelen naar zijn overtuiging.
Dit zo eenvoudig woord trof Wouter dieper dan iemand had kunnen veronderstellen. *Hij*.... een overtuiging! Het korte gezegde van mevrouw Holsma kende hem een waardigheid toe, een gewicht en een recht, waaraan hij nooit gedacht had. Onder het gebruiken van de soep dacht hij voortdurend: ik mag een overtuiging hebben!
Het was hem vroeger nooit in de zin gekomen dat een zaak anders kon worden opgevat, dan ze door zijn moeder of door Stoffel of door wien ook — mits een volwassen persoon! — werd voorgesteld. De gehele kwestie over bidden of niet-bidden kwam hem niet zo belangrijk voor als het vernomen nieuws, dat hij een overtuiging hebben kon. Zijn gemoedje zwol er van....
De dokter, die een mensenkenner was, corrigeerde de loop die Wouter's gedachten namen:
— Ieder moet handelen naar zijn overtuiging. En om tot overtuiging te geraken, moet men veel onderzocht hebben. *Ik* ben overtuigd dat onze kleine gast heel gaarne wat van die doperwten zou willen. Help hem eens, Sietske!
Sietske deed het met veel gratie.
Wouter had de zin van Holsma's woorden zeer goed begrepen, en.... zelfs de oorzaak van die overgang op de doperwten. Hij *voelde* tenminste dat de schoolmeesterij na klokkeslag *vijf* zonder genade terzij gezet was, en dat de vriendelijke gastheer hem slechts even terloops had willen waarschuwen tegen koppige onbekookte betweterij, zonder daaraan de makkelijke toon op te offeren, die inderdaad aan tafel heerste.
In weerwil namelijk van zijn beschroomdheid, of liever juist in verband met deze eigenschap was Wouter hoogst intelligent. De oorzaak dat dit onbekend was aan bijna allen die hem tot nog toe gadesloegen, lag in het gebrek van zelfvertrouwen, dat hem belette zich te uiten. Gewoonlijk scheen het alsof hij veel later dan anderen iets begreep, omdat hij, — fijner bewerktuigd misschien en meer eisende van zijn

doorzicht — niet zo spoedig als vele anderen met de slot-sommen zijner overleggingen tevreden was. Gedurende zijn ziekte had Holsma deze eigenaardigheid opgemerkt en hier-uit vloeide de belangstelling voort, die hij het kind betoonde.

Wouters beschroomdheid was gedeeltelijk een gevolg van de methode waarop men het weinigje kennnis dat-i bezat, had medegedeeld. Al wat men hem leraarde, was steeds in de ogen der sprekers een onomstotelijke zaak geweest. Twee-maal twee is.... zóveel, Prins die of die is een held, brave kinderen komen in de Hemel, God is groot, de Batavieren zijn bijzonder dapper, het ware geloof is in de Noorderkerk enz. enz. Hij wist niet dat er *twijfel* bestond en hield dus zijn begeerte om iets meer van de zaken te weten voor ongepast en zelfs misdadig. Slechts enkele malen had-i even beproefd lucht te geven aan zijn weetgierigheid, maar het was hem slecht bekomen. Op de catechisatie was zijn rechtsgevoel gestruikeld over die vuile geschiedenis van Jakob en Ezau. Bijna voelde hij een ogenblik de moed iets af te keuren in het gedrag van den aanstaanden aartsvader en hij begon reeds met een enkel bescheiden woordje.... maar de dominé overlaadde hem met verwijten. „Zulke vragen pasten geen kind!" heette het. Wouter moest bedenken, dat de Heer van plan was uit Jakobs stam voort te komen, en dat alzo die linzenhistorie volkomen *fair play* was. „Men moest niet verstokt zijn." De arme jongen bad die avond wel een uur lang; dat God hem toch niet zo erg verstokken zou. En het hielp. Het duurde veel jaren voor-i zich weer waagde aan zedekundige analyse van Jacob's handelingen van van Gods ingenomenheid met dien schurk.

Zo ging het met alles. Uit vrome afschuw van verstoktheid, berustte hij in al wat men hem zei. Doch daar hij de aldus opgedrongen denkbeelden niet verteren kon, werd zijn ziel daarmee niet gevoed. Hij sprak, ook in z'n binnenste al de klanken die hem waren voorgepreekt, gelovig na en verweet zich zijn ontevredenheid als iets ondankbaars en als een overblijfsel van de oude verstoktheid, die God zeker niet zo helemaal opeens genezen kon.

Het schijnt zonderling, dat hij niet dacht aan de mogelijk-

heid van beredeneerde twijfel. Hij wist toch dat duizenden en millioenen mensen veel zaken geheel anders beoordeelden dan zijn moeder en Pennewip en dat dus de mogelijkheid zich kon voordoen, ja zelfs de noodzakelijkheid, dat er soms een *keuze* tussen meningen moest gedaan worden. Welnu, hieraan dacht hij niet! Dit was dom, bekrompen en — bij Wouter in zeer letterlijke zin nog — kinderachtig, maar het was zo.

Toch kunnen we het hem niet zeer kwalijk nemen, als we opmerken hoe het hele menselijk geslacht aan hetzelfde euvel mank gaat. Wouters onaanzienlijke omgeving scheen hem groot toe, omdat-i haar van te nabij waarnam, en nog niet gewoon was zijn blik te vestigen op voorwerpen die verder af lagen. Men behoeft slechts het huis Pieterse en Woutertje zelf enige malen te vergroten om een gelijksoortig verschijnsel *overal* te kunnen opmerken. De een zweert bij zijn dorp, de ander bij zijn gemeente, een derde bij zijn vak, enz. Zelden ontmoet men een wijdte van blik, die zekere altijd betrekkelijk nauwe grenzen overschrijdt. Het verschil ligt in de maat onzer bekrompenheid, maar.... bekrompen zijn wij allen. Bijna altijd keuren wij de zeden, manieren, denkbeelden, die niet in ons kringetje thuisbehoren, onvoorwaardelijk af. En zelfs daar waar ons oordeel zich enigermate heeft vrijgemaakt, blijven we toch onbewust altijd nog de slaven van onze smaak.

En.... een der tegenstellingen waaruit de ganse wereld gemaakt is vinden wij ook hier. In weerwil der gehechtheid aan het naast omliggende, worden wij beheerst door een zucht om alles te verheffen en naar alles te haken wat vreemd en ongewoon is. Trekvogels en hokvast tegelijk beminnen wij wat ons benauwt en we schrikken voor het geprezene terug, zodra het afwijkt van de zaken die wijzelf veroordelen, maar die ons ketenen met de kluisters der gewoonte. Dat loven en roemen van het vreemde zelf is een gewoonte van zekere wereld-verbeteraars en de minst huisbakkene niet. Ze gelijken hierin op de oester, die de vlucht van den arend bezong. Het beest rijmde zo mooi, dat Jupiter hem een paar vlerken zond, met een aanstelling tot

vogel. Maar de zanger wees die onderscheiding af, omdat-i het jammer vond de schulp te verlaten, waarin hij geen wieken bergen kon.

XXIX

De eigenaardige beschroomdheid die soms getuigenis geeft van iets goeds, vindt men nu en dan bij kinderen en ze wordt door opvoeders gewoonlijk verkeerd beoordeeld, hetgeen blijkt uit de overdrevenheid waarmee ze het tegendeel prijzen.

„Dat zal een man worden!" hoort men dikwijls zeggen van den knaap: *qui ne doute de rien.*

Ons Woutertje twijfelde aan alles wat hem niet werd ingegeven van buiten af, en dus aan zijn eigen zelfheid het meest. Men mene vooral niet dat ik dit goedkeur of aanprijs. Ik neem hem slechts in bescherming tegen de al te ongunstige uitslag ener vergelijking van zijn linksheid met de *suffisance* van anderen. Het mag niet ontkend worden, dat ziekelijke zwakte het gevolg wezen kan van te fijne bewerktuiging, en dit is wel te betreuren. Doch er is versterking denkbaar, terwijl het verfijnen van grove organismen mij moeilijk of onmogelijk voorkomt.

Wouter dan was beschroomd en links. Na al het zonderlinge, dat-i op de studeerkamer van den dokter had bijgewoond, voelde hij zich wel enigszins voorbereid op ongewone dingen, maar dat Willem en Herman en zelfs de nog jongere Sietske, zo onbeschroomd op hun bord durfden nemen wat ze verkozen, verbaasde hem alweer veel meer dan de luchtvaart van Elias. Bij Genoveva in de bekoorlijke wildernis, ja zelfs in Afrika, kan het niet vrijer en gemakkelijker toegaan. Hij was ontsteld van de vreemdheid. Inderdaad ontsteld en zenuwachtig en wel zo, dat-i, toen zijn buurmeisje hem aan het dessert een schotel roomvla overreikte....

Geschied is het, o goden! En.... ik moet het vertellen. Kon ik nu maar, als een oude kroniekschrijver, de schuld werpen op raadgevers:

„die dat riet en dede niet wale."

Helaas! Welke geheim-hofraad ter wereld kon Wouter geadviseerd hebben, de porseleinen lepel over de rand van de schaal te doen buitelen, en dat ding — met wat vla er bij, waarachtig! — te doen neerkomen in Sietske's schoot? Hij deed het, *hij!* Hoogsteigenhandig, en *proprio motu!* Geen Stoke kan het goedpraten. En zelfs Bilderdijk niet.

Och, hoe droevig! Juist begon hij een beetje verder op zijn stoel te schuiven dan bij de soep! Nog een ogenblikje maar en hij zou inderdaad gezeten hebben. Misschien ook had-i weldra iets gezegd. Was hem niet een land van Afrika in de zin gekomen, dat Sietske vergeten had op te zeggen tegen de spiegel? Dàt had-i willen noemen! Niet om door te gaan voor knapper dan zij, o neen, maar om iets minder dom te schijnen dan hij er zeker uitzag. Helaas, na die malle lepel-historie.... och! Hij had liever een pink gemist, zijn hand, zijn arm.... alles! Ja.... hij wou, dat-i ergens onder de grond zat!

Al deze indrukken bestormden hem tegelijk. Voor-i nog genaderd was tot de vraag hoe zijn onhandigheid zou worden opgenomen, ja terstond na de catastrofe en alsof het er bij behoorde, begon Sietske:

— Papa zou iets vertellen over Olivier van Noort.

Ze stond even op, reinigde haar jurkje en bood Wouter een andere lepel aan, die ze van het wandbuffet had genomen.

— Toe, papa, over Olivier van Noort! Papa heeft het beloofd.

En allen drongen om het hardst op de toegezegde vertelling aan. Ook mevrouw Holsma scheen daarin bijzonder veel belang te stellen. Wouter voelde heel goed, dat men bezig was de herinnering aan zijn ongelukje te bedelven onder gesprek. Dit roerde hem. Hij was waarlijk zulke liefelijkheid niet gewoon en toen Sietske weer plaats had genomen, zag ze dat er een traan over zijn wangen rolde.

— Mama, ik heb een zilveren lepel bij de vla gelegd. Dit is immers goed? Zo'n porceleinen ding is topzwaar.... ik heb het wel al driemaal laten vallen en Herman kan er ook niet mee terecht.

De moeder knikte haar vriendelijk toe.

— Krijgen we nu Van Noort, papa?

— Ik durf haast niet. Jullie zult zeggen, dat ik weer van geografie begin.

— Foei, papa, aan tafel!

— Ja, ja, zeide moeder, ik heb al lang gemerkt, dat de saturnalie van maandag, woensdag en vrijdag het hevigst is. Het huis dreunt altijd na de geografie.

— Een vol kwartier is te lang, klaagde Holsma.

— Oude privilegiën, papa! zei Willem.

— Nu, dit mag waar zijn. Maar toen de zaak aldus werd ingesteld, was je alleen. Dat ging nog. Je bent eigenlijk de uitvinder van die barbaarsheid. Toen Herman het eerst in de les kwam....

— Zó'n kereltje was je toen, wees Willem, misschien wel wat héél laag. Je kon geen *a* voor een *b*.

— Dàt is niet waar! Moeder had me lezen geleerd. Mama, mag ik u de helft geven? Ik heb hier de mooiste abrikoos van de hele schotel.... waarlijk bij ongeluk! Toe, mama, neem hem helemaal.

— Omdat ik je lezen geleerd heb?

— Olivier Van Noort, papa!

— Lezen.... hm! bromde de vader. Alsof je lezen kon! Zie me zo'n verwaand kereltje eens!

— Ik niet lezen! O papa, luister eens:

Herman nam een ulevel, ploos er het devies uit en las:

Een vader die zijn zoontje plaagt....

— Dat staat er niet, riep Sietske. *L'amour est un enfant tromp....*

— *Trompette,* zei Willem.

— Olivier van Noort, papa!

Men hoorde bellen aan de huisdeur. Een ogenblikje daarna trad een heer de kamer in, die door de kinderen met veel blijken van genegenheid als oom Sybrand begroet werd.

De huisheer nodigde de ganse familie in de tuin en hij droeg Herman op, een klein boekje dat i hem uitduidde, van zijn studeerkamer te halen.

— Maar, jongen sla nu niet verraderlijk de globe stuk.

Dat arme ding kan het niet helpen dat jullie zo'n domme hekel hebt aan geografie.

Herman beloofde plechtig, dat-i bij deze bijzondere gelegenheid niet de minste sluipmoord begaan zou. In de tuin komende, waar de anderen reeds gezeten waren, bracht i het vijfde deeltje mee van de *„Nederlandse Zeereizen, naar oorspronkelijke journalen uitgegeven door* Bennet en Van Wijk".

— Lees nu eens wat je daar vindt aangestreept met potlood, zei Holsma. We zullen zien of moeder die abrikoos eerlijk aan je verdiend heeft.

— O papa, al....

— Nu?

— Al komt er nu soms een domheid van mij aan de dag..

— Dat zou moeder niet kunnen helpen, meen je? Heel goed, jongen! Lees maar op.

Herman las:

„De volgende morgen (5 November 1599) ging men onder zeil, om de vermaarde, doch zeer gevaarlijke straat *Magellaan* aan te doen, waartoe zij reeds veertien maanden besteed en meer dan honderd man van het scheepsvolk door ziekten enz. verloren hadden.

Toen zij in de mond der straat kwamen, die hier 7 mijlen breedte heeft, liep de Admiraal van Noort, met het jacht er binnen; dan tot grote verwondering van den Admiraal, werd hij door het schip van den Vice-Admiraal Jacob Claesz van Ilpendam niet gevolgd, die op hun vorige ankerplaats *de los Virgene*(?) weder ankerde, zonder dat men de redenen, die hem daartoe bewogen, kon doorgronden."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De 10e November deed de admiraal met een schot sein voor den Vice-Admiraal, om bij hem aan boord te komen, daar hij — Van Noort — geen sloep had, om naar hem toe te zenden; hierop kwam de Schipper van den Vice-Admiraal met een sloep aan boord, wien hij de toestand van zijn schip te kennen gaf en zeide, dat hij begeerde den Vice-Admiraal in persoon te spreken, terwijl hij hem een brief voor hem medegaf, waarbij hij verzocht om een anker en een touw, hetgeen hij zeer benodigd had.

De volgende dag schreef de Admiraal nogmaals aan Van Ilpendam zijn vorig verzoek herhalende; dan kreeg-i tot antwoord, dat hij geen anker noch touw wilde afstaan en meende evenveel macht te hebben als de Admiraal zelf. Zulk een grof antwoord werd door Van Noort zeer kwalijk genomen en dit schrijven door hem bewaard."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De 24e November passeerde de Admiraal de eerste engte, die slechts ½ mijl wijd is. De Vice-Admiraal bleef echter terug."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De 14e December kwam tot grote vreugde der overige schepelingen, het Vice-Admiraalschip, dat steeds achteruit was gebleven, bij de andere schepen ten anker."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De 28e December werd aan boord van den Admiraal de brede Krijgsraad belegd, waarin besloten werd den Vice-Admiraal in apprehensie te houden, doordien hij zich aan plichtsverzuim en ongehoorzaamheid had schuldig gemaakt; dit vonnis ten uitvoer gebracht zijnde, liet de Admiraal de artikelen van beschuldiging opmaken, waarvan kopij aan den Vice-Admiraal werd gegeven, ten einde hij zich binnen de tijd van drie weken op dezelve kon verdedigen; bij voorraad werd tot Vice-Admiraal bevorderd...."

De naam van den plaatsvervanger doet er niet toe, zei Holsma. Volgende bladzij!

Herman sloeg een blaadje om en ging voort:

„De 8e Januari 1600 ging een sloep en jol van den Admiraal aan land om mosselen te zoeken. Het volk dat in de jol was kwam het eerst aan land en werd door de inboorlingen, die zich verscholen hadden, overvallen, die er twee van afmaakten en een kwetsten, doch het volk der sloep dat gewapend was, dreef hen op de vlucht, terwijl zij de doden evenwel met zich voerden, waardoor men veronderstelde, dat het mensen-eters waren."

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

„De 24e dier maand werd de Vice-Admiraal Jakob Claesz. Van Ilpendam voor de brede krijgsraad geroepen om zich

tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd...."

— Genoeg! riep Holsma.

En hij tikte met een waarloos tuinstokje het boek toe.

— Het zal me benieuwen wie goed geluisterd heeft.

— Ik kan de mosselen niet bij de zaak te pas brengen, zei de moeder.

— De mosselvangst hoort er toch bij, zei de dokter. Ik streepte dit aan om de opmerking die de matrozen bij deze gelegenheid maakten aangaande de bewoners van het land.

— Als ze maar het ware verstand van mosselen hadden, riep Sietske. Er zijn vergiftigen onder.

— Er was een *R* in de maand.

— Aan de zuidpool hebben de maanden andere namen en mosselen een ander.... klimaat, meende Herman. Wat wij *Februari* noemen, komt daar in het hartje van de zomer.

— Neen, zei Willem, de zomer heeft in die streken geen hart. Wel komt hij in het hartje van Februari.... als-i komt. Maar gewoonlijk komt-i bijna niet. De straat Magellaan ligt tussen 52 en 54 breedtegraden.

— Dat is niet nader aan een pool dan wij hier op de Kloveniersburgwal.

— Ja, maar.... zie je, de onderste helft van.... de kaart is veel kouder en natter, riep Sietske.

— Wat een barbaarse uitdrukking!

Sietske beweerde dat Willem pedant was. Hij plaagde haar met: „ja, kind!" Ze zei het kwam van Livius en kegelsneden.

— Pedanterie, kind, is de bijzondere deugd die een oudsten broeder versiert.

— Papa, vindt u niet dat Willem zich te véél opschikt?

De dokter zei er niet duidelijk neen op en vroeg wat-i genoteerd had?

Vaders gewoonte kennende, had het aanstaand studentje bij het begin van de lezing een zakboekje uitgehaald en daarin nu en dan iets opgeschreven. Hij beweerde, dat de *taal* van het voorgelezene zeer onzuiver was en wilde voorbeelden daarvan aanhalen. Maar ze werden hem geschonken.

Daar kwam zo waar een boodschap van Juffrouw Pieterse.

Ze liet vragen, waar Wouter bleef? 't Speet hem zo! Hij zag den dokter verzoekend aan.

— Wou je gaarne nog wat blijven, mannetje?

— Ja, mijnheer, ik weet nog niet wat er verder met dien Vice-Admiraal gebeurd is.

— Kijk, dat bevalt me! riep Holsma. Hij heeft goed geluisterd. Juist over het vonnis van dien Jakob Claesz had ik een opmerking te maken Kaatje, zeg dat de jongeheer nog wat blijft. Hij is hier wèl.

Wouter had zich nooit zo gelukkig gevoeld.

— Dat's waar ook. We weten nog niet welk vonnis die krijgsraad uitsprak. De tucht moest gehandhaafd worden. Toch niet de kogel? vroeg Oom Sybrand.

Holsma schudde ontkennend het hoofd.

— Dit verwondert me. Nu, des te beter als men meende dat zó'n strengheid niet nodig was....

— Het vonnis was strenger, zei de dokter. Het was vreselijk! Lees eens voort, Herman, waar je zo-even ophieldt. Juist het eigenaardige van de straf trof me zo. Hij werd veroordeeld tot.... leven onder mensen die hem doden zouden.

Herman las:

„De 24e Januari 1600 werd de Vice-Admiraal Jacob Claesz. Van Ilpendam voor de brede krijgsraad geroepen, om zich tegen de hem ingeleverde beschuldigingen te verdedigen en daar hij bij meerderheid van stemmen veroordeeld werd, besloot men hem alvorens van hier te vertrekken, aan land te zetten, welk vonnis dan ook de 26ste werd ten uitvoer gebracht; men gaf hem wel enig brood en wijn mede; doch dit kon niet lange strekken, zodat hij spoedig onder de inboorlingen moest geraken, die hem waarschijnlijk zouden afmaken. Nadat het vonnis volvoerd was, beval de Admiraal, dat men op de schepen een gebed zoude doen, waarbij een ieder vermaand werd zich aan zulk een streng voorbeeld te spiegelen."

— Er ligt een vreselijk treurspel in die gebeurtenis, zei oom Sybrand.

— Men kan zich inderdaad geen pijnlijker tragedie voorstellen, hernam de dokter.

De schepelingen die daar wegroeiden, zouden misschien het

Vaderland weerzien, hun dorp, hun huis, hun gezin! En ze zouden van de reis verhalen! En daar klonken stemmen — de ongelukkige moet ze gehoord hebben in zijn verlatenheid! — stemmen die aan de teruggekeerden vraagden: „waar is mijn zoon, waar is mijn broeder, waar is mijn echtgenoot, waar is onze vader, uw Vice-Admiraal Jacob Claesz. Van Ilpendam?"

Denkt eens, kinderen, wat hij moet ondergaan hebben bij het staren op de geringe voorraad voedsel die hem was meegegeven. Hoe vreselijk moet hem het aanschouwen geweest zijn van de wedloop die er zou gehouden worden door wilden en ontbering en waarvan de prijs zijn leven was! Wie of wat bestemde de richting die hij insloeg? Waar zoud-i na enig doelloos omzwerven zich ter ruste leggen en waarop? Immers wat baatte het of hij rustte, of hij zich vermoeide, of hij rechts liep of links ging, of hij bij het strand bleef, of heuvels beklom, of neerdaalde in laagten, of een woud indrong.... wachtte hem niet overal de akeligste dood?

Zeker zal hij aan het strand gestaan hebben, wuivend met muts of doek, en roepend, schreiend, vloekend, smekend.... waanzinnig van woede, van berouw, van angst, van ongegronde hoop en van het besef vooral dat er voor hem niets te hopen viel. Toch immers daar lag nog altijd een schip, daar lagen vier schepen, waaronder het zijne, zijn *Frederik Hendrik*, waarmee-i zo trots geparadeerd had in het Y voor Amsterdam. Daar immers voer een sloep, bemand met Hollandse matrozen. Daar waren mensen, schepelingen, zijn ondergeschikten nog kort geleden.... medemensen en landgenoten ook thans nóg. Zouden ze hem op die kille kust overlaten aan zijn lot? Maar dit was onmogelijk, onmogelijk! Dit kon niet waar zijn!

En toch, toch....

Hadden niet zijzelf hem uitgeworpen? Waren zijzelf het niet, die de laatste band afsneden, waarmee hij gehecht was aan de mensheid, zij die hem met een marlpriem de vingers losbraken van doft of sloepsboord, toen hij zich daaraan vastklemde met de kracht der wanhoop?

Als er een hond ware achtergebleven in de wildernis, zou men medelijden gehad hebben en voorzeker had men zich

moeite gegeven om het arme dier te redden. Maar hém redde men niet! Hém mocht, hém wilde men niet redden!

Indien een van de roeiers een muts had achtergelaten aan de wal.... misschien zouden zij teruggekeerd zijn om het verlorene te zoeken. Maar om hém af te halen keerde men niet terug!

De arme balling moet *gehoopt* hebben.

Zolang die schepen daar lagen....

Daar klinkt het schril maatgeluid der matrozen bij het ankerwinden! Hij hoort het neerklikken van de pal in 't braadspil. Elke tik van de ijzeren tong die het teruglopen van de windende cylinder belet, verkort de kabel die het schip verbindt met anker en bodem. Het vaartuig sliert onwillig met flauwe bochten in de richting van de plek waar het anker de grond vat. En hij, de ervaren zeeman, neemt nu duidelijk de verandering van toon en tempo van de maatzang der matrozen waar. In den beginne waren die klanken haastig, verward, ongelijkmatig. Ze getuigden noch van inspanning noch van de noodzakelijkheid om de krachten van allen te verenigen in gelijktijdige ruk. Gedurende het ophalen van de „bocht" liep het geklikklak van het ijzeren staafje de nog onnodige maatzang voorbij. Naarmate het touw aan bocht verloor en de hoek zich verstompte die het op de bodem beschreef, volgden de gillende tonen langzamer op elkander. Ze werden scherper afgedeeld in tempo en begonnen nauwkeuriger overeen te stemmen met het vertraagd neertikken van de pal. Na elke lang uitgehaalde gil der matrozen, die allengs getuigde van groter krachtsinspanning, hoorde men de metaalslag van het kleine voorwerp, als een uitroepingsteken op de verzekering dat er een stap méér was gedaan ter voorbereiding van het wreed vertrek. Eindelijk staat de kabel loodrecht. De nu aan te wenden kracht werkt verticaal. Het schip neigt de boeg als een toornig rund dat den vijand afwacht op laaggehouden hoorns. Als een onwillig paard dat de kop neerbuigt tussen de gestrekte voorbenen. De *Frederik Hendrik*, *zijn* schip, *zijn* trouw schip, wil niet van de plaats. Het breekt zijn waterlijn en heft de achtersteven omhoog en *jumpt* en schijnt zich te willen laten neerhieuwen in de diepte,

liever dan zijn bevelhebber te verlaten, die daar handenwringend om genade staat te smeken op het vreemde strand....

En nog altijd haakt de ijzeren klauw van het anker in de slib, in het zand, in de stenen, in het koraal, in de spleet van een onderzeese rots misschien....

Zou die bodem medelijden met hem hebben en het anker niet loslaten?

Helaas, de grond is week en niet bestand tegen het laatste *o.... ho.... ho.... iiii!* dat een eind maakte aan alle twijfel.

De zeilen reeds onder het ankerhieuwen gedeeltelijk van de belemmerende geitouwen ontslagen, klepperden en fladderden besluiteloos. Van tijd tot tijd sloegen ze *back* en vertoonden een schijn van onwil tot het verrichten van de dienst die men straks van hen vergen zou. Met hun bolle zijden drukten ze tegen de masten, als poogden zij uit angst voor de noodlottige beslissing, de arbeid der matrozen te verzwaren.

Maar ook dit had opgehouden. Door een kleine beweging van het roer boden de vaartuigen hun zijden aan de toedringende luchtstroom. De zeilen werden gespannen en gericht. De balling hoort de commando's van schoot-aanhalen en brassen.... de eigenaardige zangen ook, die alweer de rukkende uitvoering van deze bevelen vergezellen.... de schepen zetten koers.... verwijderen zich.... raken uit zicht.... het vreselijk vonnis is wel inderdaad ten uitvoer gelegd in al zijn strengheid!

De goede dokter hield hier enige ogenblikken op, als om de indruk waar te nemen, die deze schildering op de kinderen maakte. Wouters maagdelijk gemoed was zeker het meest aangedaan. Het kostte hem moeite zich voor te stellen dat er sedert die gebeurtenis ruim twee eeuwen verlopen waren en hij betrapte zich telkens op de wens, een schip uit te rusten, dat koude verre Vuurland op te zoeken en den armen verlatene af te halen! Evenals bij die dromerij met de wegvlietende stroompjes, meende hij de stem van den ongelukkige te horen die verwijtend riep: waar blijft Wouter?

Als een bliksem schoot hem de gedachte door de ziel: maar

God dan? Waar bleef God? Wat heeft God voor den armen Jacob Claesz gedaan?

De dokter bemerkte, dat hij iets zeggen wilde en kwam zijn beschroomdheid te hulp door hem vriendelijk aan te zien. Dit gaf onzen kleinen wijsgeer moed en wel enigszins hakkelend maar toch met iets ferms in zijn toon, alsof hij een zwarigheid oploste, vermande hij zich tot de opmerking:

— Hij zal gebeden hebben en op God vertrouwd!

Indien iemand die niet gelooft, ronduit zijn mening zegt in een kring van gelovers, neemt men het hem zeer kwalijk, dat hij de moed heeft van de leer af te wijken. Twijfelaars en ontkenners zijn gewoonlijk zachtmoediger. Niemand van het gezelschap riep: foei!

Waarlijk, dit zou ànders geweest zijn, als Willem of Herman zich in den huize Pieterse uitdrukkingen veroorloofd had, die evenzeer indruisten tegen de dáár gehuldigde begrippen, als Wouters gezegde tegen het gezond verstand dat in deze kring geëerbiedigd werd. Zelfs de kleine Sietske begreep reeds dat God niet op eenmaal om den wille van Jacob Claesz de aard der Vuurlanders veranderen kon en dat het hopen op Gods hulp de hoogste graad van wanhoop aanduidt. Maar de dokter, die zeer goed wist welke indruk Wouters onnozelheid gemaakt had, beschermde hem goedig tegen de nogal gemakkelijke tegenwerpingen, die hij had uitgelokt en bracht het gesprek op een ander onderwerp.

— O zeker, m'n jongen, het is te hopen, dat hij.... op een of andere wijs de moed hebbe opgedaan om z'n lot te dragen. En al ware dit zo niet.... er zijn nog andere opmerkingen over deze zaak te maken. Bedenk eens hoe het gevoel van de wegzeilende schepelingen moet geweest zijn, toen zij den veroordeelde uit het oog verloren! En wat al spanning was er vooraf gegaan! Het drama had zeker reeds lang geduurd, voor zich de onwilligheid van den onderbevelhebber duidelijk genoeg openbaarde om daarvan melding te maken in het Journaal. Hij moet aanhang gehad hebben, zeker op het schip dat rechtstreeks onder zijn bevel stond, misschien wel op andere schepen ook. Van Noort was zeer streng en zal daartoe hoogstwaarschijnlijk bijzondere reden

gehad hebben. Wie zegt ons of hij op de aanhankelijkheid en het plichtsbesef van alle bevelhebbers, officieren en manschappen onvoorwaardelijk rekenen kon? In allen geval *wist* hij niet, in hoe verre daarop staat te maken viel. Tussen het eerste blijk van ongehoorzaamheid en het bijeen roepen van de krijgsraad, ligt een geruime tijd. Er moet in die weken veel voorgevallen zijn, waarvan Herman niets heeft voorgelezen en dat dan ook niet in het Journaal van de reis staat, althans niet in de jammerlijk verknoeide uitgaaf die daarvan dezer dagen in het licht kwam. Hebben de heren taal- en stijlverbeteraars iets weggelaten, dat in deze zaak enige opheldering zou kunnen geven? Ik weet het niet. Dat er reeds vóór het beleggen van de krijgsraad wrijving en spanning bestond, blijkt uit de uitdrukkelijk vermelde vreugd die er bij de schepelingen heerste, toen de Vice-admiraal zich op de 14e December weer bij het eskader had gevoegd. Men gevoelt dat er angst bestond voor de uitslag der onenigheid. Nu, die uitslag was dan ook treurig genoeg!

— Het zou nog erger geweest zijn als de weerspannigheid vaste voet had gekregen, meende oom Sybrand. Ik bewonder de geestkracht van Van Noort. In zulke omstandigheden zijn zulke mannen nodig.

— Misschien.

— Het komt me voor, dat hij zijn plicht deed. Het behoud van *allen* was hem opgedragen en daarom moest hij, waar het nodig was, streng tewerk gaan met den enkele die zich verzette en een slecht voorbeeld gaf.

— Dit kan gegrond zijn. Het is evenwel jammer, dat er in dat Journaal blijken voorkomen van een ruwheid, die het recht geven tot twijfel of er ook in deze zaak wel met de nodige matiging is tewerk gegaan. Van Noort heeft eenmaal een Spaansen loods over boord doen werpen, omdat de man beweerde, dat hij op het Admiraalschip vergiftigd was. Doch zowel in deze zaak als in die van den armen Jakob Claesz, zijn de berichten zeer schraal. Er blijkt bijv. niets van de *oorzaken* der weerspannigheid van dien onderbevelhebber. Indien het hem ware te doen geweest om zich aan het gezag van Van Noort te onttrekken, had hij zich zeer gemakkelijk

van het eskader kunnen afscheiden, wat dan ook bij dergelijke expedities herhaaldelijk geschiedde. Het was moeilijker bijeen te blijven, dan elkaar uit het oog te verliezen. Wij weten te weinig van de zaak om een oordeel te vellen. Ook dit voorval, als de gehele Geschiedenis — ik bedoel, de grote! — is zeer onvolledig geschreven. We kunnen slechts raden en gissen. Alleen de vreselijkheid van het geslagen vonnis ligt ons duidelijk voor ogen. En wat me daarin het meest treft, is de lakonieke vermelding van de waarschijnlijkheid, dat „de inlanders den veroordeelde wel zouden afmaken. Ik weet ternauwernood wat onmenselijker is, de veronderstelde aard van die Vuurlanders, of het gebruik maken van hun wrede eigenaardigheid? Het mensen eten is verboden, maar wel scheen het geoorloofd, aan menseneters een mens te eten te geven. De Romeinen wierpen hun misdadigers in het wilde-beestenperk. Hier zien wij de functies van verscheurend dier opgedragen aan *mensen!*

— 't Waren *wilden*....

— Ja, maar zij die het vonnis sloegen gingen voor *beschaafd* door. En bovendien, ook die wilden behoren tot ons geslacht. Het trof me reeds als kind, dat Robinson Crusoë, die zich zo ongelukkig waande op zijn onbewoond eiland, van schrik dacht te sterven toen hij door het zien van voetstappen ontdekte, dat zijn eiland *niet* onbewoond was. Och, kinderen, het is zo treurig, dat de mens een vijand van den mens is.

— De beschaving....

— Beschaving legt een vernis over onze boosaardigheid en nog niet eens altijd. De aard der wilden breekt telkens door. Let er maar eens op, met welke blikken wij of.... sommigen onzer, iemand begroeten dien wij niet kennen!

De dokter zag Willem even aan.

— Het schijnt wel of ieder die zich verstout enigszins af te wijken van de maniertjes waaraan wij gewoon zijn, reeds daarom alleen onze vijand is. Zuivere welwillendheid is zeldzaam. Waar we haar ontdekken, werd ze gewoonlijk opgewekt door oorzaken van buiten af. Op en door zichzelf schijnt ze niet te kunnen bestaan. Waarom toch?

Holsma sprak hierop weer van beschaving, van de *ware*

die iets anders en iets meer behoort te zijn dan de vernis. Hij betoogde, dat er in de geestelijke ontwikkeling een hef-boom ligt om het zedelijk standpunt te verhogen en eindigde met de opmerking, dat het laagstellen of minachten van het onbekende, veelal voortsproot uit gebrek aan zelfkennis.

Toen Wouter vertrok deden de kinderen hem uitgeleide tot aan de huisdeur en Willem was bijzonder vriendelijk.

De dokter namelijk had een bijzondere manier van zede-preken. Hij wist wel op welk onderwerp het gesprek zou uit-lopen, wanneer-i begon met die treurige geschiedenis van Jacob Claesz. En ook ik had er mijn reden voor, toen ik van die troglodieten overstapte op Olivier van Noort.

XXX.

Wanneer de lezer gewoon is aan effect-romans, zal het hem bevreemden te vernemen, dat Wouters bezoek bij de familie Holsma grote invloed uitoefende op het ontwikkelings-proces van zijn geest. Het spreekt vanzelf, dat dit zich niet terstond openbaarde, doch er was een kiem van verandering in zijn gemoed gelegd, die niet weder kon verstikt worden. Van zelfstandig denken was nog geen sprake, maar hij wist nu toch, dat er iets als zelfstandig denken mogelijk was, al durfde hijzelf zich die weelde niet aanmatigen, waartoe hem dan ook de nodige rijpheid ontbrak. Niet hij, Wouter, zou een mening hebben, maar hij begon toch in te zien, dat er andere menin-gen bestonden dan die van zijn omgeving en dit was een grote stap.

Boven alles echter — heel gelukkig inderdaad! — drukte hem zijn gebrek aan kennis. Het was hem duidelijk geworden dat de kinderen in wier gezelschap hij enige uren doorbracht, zo veel meer wisten dan hij en dit maakte hem zeer bedroefd. Wat baatten hem al zijn koningen Israels! Wie was het toch die zo schrikte van voetstappen? Die arme jongen had nooit iets van De Foe's kluizenaar gehoord. Hij vroeg aan Stoffel en deze zou wel in staat geweest zijn hem in te lichten, als Wouter de naam van Robinson maar onthouden had.

— Voetstappen? Voetstappen? Hoe kan ik je antwoorden, als je niet zegt welke voetstappen? Voetstappen van *wien*, meen ik. Men moet altijd namen noemen, als men iets te vragen heeft.

— Juist, zei de moeder, als je weten wil, moet je namen noemen. En maakte mevrouw=zelf de sla aan? Dat vind ik al heel zonderling! Nu, de knecht zal zeker uit geweest zijn.

Bij al de verhalen die Wouter omtrent zijn wedervaren werden afgeperst, had hij instinctmatig vermeden melding te maken van de bijzonderheden die in zijn omgeving niet te rekenen hadden op een gunstig onthaal. Geen woord van de saturnalie! Niets van het verzuimd bidden bij warm eten! Ook verzweeg hij de gemakkelijkheid waarmee de kinderen zich schenen te bewegen en de ongedwongenheid hunner deelneming aan het gesprek. Toch was de schroom om zaken aan te roeren die in zijn kring minder gewild waren, misschien overbodig. Men vergeeft zoveel aan berevellen! Maar dit ging zijn berekening te boven.

Juffrouw Pieterse informeerde zich herhaaldelijk of=i wel „fatsoenlijk" geweest was? En Wouter beaamde dit in alle oprechtheid, zonder eigenlijk te weten wat ze bedoelde, daar hij in zijn gemoedje noch ondervinding noch besef had van het tegendeel. Ja toch.... de geschiedenis met die topzware vla=lepel! Zou dat misschien onfatsoenlijk geweest zijn? Hij wilde de beslissing dezer vraag liefst niet laten afhangen van zijn moeder en zweeg er dus over.... och, hoe lief van de wilde Sietske, zijn onhandigheid zo te bedekken! Maar dit zou hij zelf ook gedaan hebben, al wist=i dan zoveel minder dan de kinderen van den dokter.

Met schrik vernam hij, dat de dag naderde, waarop zijn gedwongen afwezigheid van Pennewips school een eind zou nemen. Meer dan ooit voelde hij, dat de bronnen van kennis die daar voor hem ontsloten werden, niet voldoende waren. Of althans hij meende dit. Maar aan tegenstand was niet te denken. Hij was ontevreden met zichzelf, met alles! „Van mij zal nooit iets terecht komen!" zuchtte hij.

Hij verscheurde zijn *Lady* Macbeth, die hem lelijker voor=kwam dan ooit. En.... Ophelia?

O hemel, de ganse dag had hij niet aan Femke gedacht! Dit kwam hem zeer slecht voor. Was het omdat ze maar een bleek meisje was en omdat de kinderen van den dokter zoveel voornamer waren?

Dit denkbeeld verschrikte Wouter erger dan de gedachte aan diefstal of moord. Hij kon niet leven met zo'n zelfverwijt en nam de eerste gelegenheid waar om de schuld af te doen. Want een schuld wàs het, naar hij voelde.

En dit gevoel gaf hem moed. Met zijn gekleurde prent in de hand, stapte hij ditmaal moedig het welbekende hekje binnen en klopte aan de deur van Femke's huisje. Er werd „binnen" geroepen. Zijn hart bonsde benauwend, maar nu moest hij zijn heldenstuk wel dóórzetten. Hij stond op eenmaal voor het meisje, dat met haar moeder bezig was aan vrouwelijke arbeid. De hartevrouw van mijn held stopte kousen, ruwe, dikke, onogelijke wollen kousen! 't Is hard voor een schrijver zoiets te moeten boekstaven. Om evenwel aan Wouters onbedorvenheid de eer te geven die haar nog altijd toekomt....

Want afkeer van practische eenvoud *is* bederf.

.... Om hem te schetsen zoals hij wàs, zij hier erkend, dat die kousen hem in het minst niet hinderden. De periode van verdraaide poëzie en valse romantiek was nog niet voor hem aangebroken.

Wanneer hijzelf had moeten beschrijven hoe hij het aanlei om zijn bezoek te rechtvaardigen en iets te zeggen, dat tot inleiding van een gesprek zou kunnen dienen, zouden deze bijzonderheden waarschijnlijk voor het nageslacht zijn verloren gegaan. En ook ik weet maar ten dele hoe de overgang geschiedde, tussen zijn bedremmeld binnentreden en het plaatsnemen op een matten stoeltje dat Femke hem vriendelijk toeschoof. Hijzelf herinnerde zich daarvan niets dan de bezielende blik waarmee ze hem aanzag en haar uitroep:

— Ah!

En ze had hem de hand toegereikt.

— 't Is de jongeheer van onlangs, zeide zij tot de moeder, als begrijpende dat deze zich Wouter niet herinnerde. 't Is de kleine jongen die zo ziek geweest is. En hoe gaat het nu? Je ziet bleek.

— Ga zitten jongeheer. Ja, je ziet er bleekjes uit. Zeker van de wurmen.

— Wel neen, moeder! 't Kind heeft zenuwkoortsen gehad.

— Ja juist, koorts! Ik wil maar zeggen, dat het ook wel eens van de wurmen komen kan. Geef een kommetje, Fem, en schenk hem in. Je moogt immers wel koffie drinken? Anders, als je met wurmen geplaagd bent....

Ik moet erkennen dat die wurmen van Vrouw Claus onzen Wouter meer hinderden dan haar kousen. Het mens scheen zich voorgenomen te hebben hem daarmee te plagen en kwam er gedurig op terug.

— En waar bleekt je moeder? vroeg ze. Niet dat ik een ander wil onderkruipen, godbewaarme, maar.... àls ze soms niet tevreden was met haar wasvrouw.... 't kon gebeuren, zie je. Nu, dan is ieder zichzelf de naaste en ik recommandeer me. Als er inktvlekken in het goed zijn, maakt Fem ze er uit met „zuringzout" weet je? En nooit raakt er een stuk weg... ja, eens is het gebeurd, een paar manchetten, maar die hebben we vergoed met een zesthalf.... vraag maar aan Femke.

Helaas! Dàt zou hij nu van Femke moeten vernemen, hij die haar zoveel anders te vragen had! Vrouw Claus maakte het hoe langer hoe erger. Ze tastte hier niet de valse poëzie aan, waarmee hij nog niet besmet was, ze stoorde, belemmerde en bedierf de *werkelijke* vlucht van zijn gemoed, die beter pleging verdiende.

En zie, het meisje begreep het ongepaste van die wanklank. Zou dit aan fijner bewerktuiging te danken geweest zijn? Was het een gevolg van de betrekkelijke maagdelijkheid harer indrukken? Speelde hier de liefelijke jeugd een rol?

Van alles wat misschien. Doch zeker is het dat de herinnering aan de manier waarop Wouter haar had ingeleid in de geheimenissen van Aztalpa, grote invloed op haar beoordeling uitoefende. Ze had Wouters ziel in groot ornaat gezien. En al was dan ook de opschik waarmee hij bij die gelegenheid zijn welsprekendheid getooid had, te bont en te kleurig voor geoefende smaak.... Femke's smaak was niet geoefend. Voor haar vertegenwoordigde Wouters opgetogenheid *het* schone, *het* verhevene en daarom stond ze hoog genoeg om zich

gestuit te voelen door de platheid van de toon die haar moeder aansloeg. Ze zon op middelen om daaraan een eind te maken. Maar ook hier alweer, evenals in Wouters eigen omgeving, voor hemzelf was de rechte weg afgesloten. Femke kon immers niet zeggen: moeder spreek toch wat.... peruaanser!

Het enige wat ze voorlopig doen kon, was hem te vragen wat het rolletje betekende, dat hij nog altijd in de hand hield?

Zeer bedremmeld bracht Wouter er uit, dat dit een geschenk voor háár was. Het meisje voelde zich getroffen door de hartelijkheid die hierin doorstraalde en verzekerde met een eenvoud die meer ernst bevatte dan iemand gissen kon, dat ze die prent altijd bewaren zou.

Ja, zei de moeder, en dan moet je de kreukels er uit strijken. Want.... strijken doen wij ook, jongeheer. We brengen de was kant en klaar thuis en nooit heeft iemand de minste reden tot klacht. Zeg dit gerust aan je moeder. Daar heb je nu bijvoorbeeld je kraagje.... ik zeg dat het niet goed gestreken is. De ruimte zit in een plooi over het stiksel heen. Ook is het slordig geblauwd.... vraag maar aan Femke. Zeg, Fem, is het niet streperig?

Ei.... zijn hemdkraag slordig geblauwd? Streperig? Niet goed gestreken? En dat alles was nogal door de wijze Petrò gedaan! Ook dáárin alzo bestond verschil van opvatting of methode. En ook dáárin alzo was de traditie van den huize Pieterse niet alleen zaligmakend? Het scheen er dezer dagen op toegelegd, onzen Wouter te schokken.

Maar Femke zat op hete kolen. Na enig vruchteloos onderzoeken wie Ophelia was en na even vruchteloze pogingen om een gesprek aan te vangen, dat in Wouters smaak vallen kon, bedacht zij een uitgang. Er moest volstrekt iets hier of daar bezorgd worden, meende zij, en: „de jongeheer kon wel een eindje meegaan."

— Mij wel, zei de moeder.

Het jonge paar vertrok.

Femkes boodschap scheen weinig haast te hebben. Ze sloeg met Wouter een der paden in, die in de omtrek van Amsterdam *de* paden genoemd worden en dan ook niets zijn dan dat.

Wie daar wandelt moet leeftocht van indrukken meenemen om zich niet te vervelen.

Nu, dáárvan had onze Wouter voorraad! Hij had Femke zóveel te zeggen, dat-i bijna niet spreken kon. En ook zij had zich meer met hem bezig gehouden, dan zijzelf zich bekennen wilde, meer vooral dan hij gissen kon. Ze begon met de mededeling, dat ze aan haar moeder geen bericht had gedaan van de onvriendelijke ontvangst die haar ten zijnent was te beurt gevallen en wel omdat ze wilde voorkomen, dat haar moeder, indien Wouter eens mocht terugkeren....

— O Femke, je dacht er dus aan, dat ik je zou komen opzoeken?

— Ja, zei het meisje aarzelend maar toch met een flinkheid die Wouter verrukte. Ja, ik dacht wel, dat ik je weer zou zien. En ik heb een mis laten lezen voor je beterschap.

— Heus? vroeg Wouter, die ternauwernood wist wat dit beduidde. Heb je dat heus voor me gedaan?

— Ja, en zelf gebeden ook! Want ik had het jammer gevonden, als je gestorven waart. Ik geloof dat je een goed jongetje bent.

— Ach, ik had eer moeten komen! En dat wilde ik ook, maar.... Femke, ik durfde niet.

Hij verhaalde hoe hij op die Zondag in haar nabijheid geweest was. Het meisje schreef zijn beschroomdheid aan vrees voor haar moeder toe.

— Mijn moeder is een heel brave vrouw, zei ze. Ze zal niemand tekort doen, maar.... och, je begrijpt me wel. Ze heeft de gewoonte niet, met mensen om te gaan. Ik ben beter thuis in de wereld, omdat ik kindermeisje geweest ben, wel drie weken lang. Als noodhulp, weet je, want voor een wezenlijke kindermeid was ik nog te jong. 't Was bij een nicht van ons, waar de meid ziek was, want we zijn eigenlijk van beste familie, weet je. Maar dit doet er niet toe. Zeg me liever, of je nu helemaal beter bent?

Wouter gaf verslag van zijn ziekte en geraakte onwillekeurig op het onderwerp, dat hem voornamelijk bezighield, op zijn onkunde.

— Alle kinderen verstaan Frans, klaagde hij, en dit wordt

niet onderwezen op mijn school. En wie geen Frans verstaat, kan nooit een groot man worden.

— Och, dat geloof ik niet. De kruienier in de Molstraat heeft drie eigen huizen en ik weet zeker, dat=i geen woord Frans spreekt.

Wouter had enige moeite haar aan het verstand te brengen, dat hij iets anders bedoelde dan het bezit van drie huizen, ofschoon ook dit hem niet verwerpelijk voorkwam.

— Ik wilde zo graag.... zie je.... zo graag.... iets als.... ja hoe zal ik je dit nu uitleggen? Ik wou....

De afrikaanse heerschappij zweefde hem op de lippen. Maar hij had de moed niet zijn eigen dromen in woorden over te zetten.

— Je weet, Femke, dat we hier in Europa wonen. Nu, daar ginds, ver in het zuiden, heel ver.... ik zal het voor je uittekenen. We kunnen hier wel een ogenblik zitten, niet waar, dan zal ik je precies uitleggen wat ik bedoel.

Hij geleidde het meisje naar een stapel gezaagde planken en daarop naast haar plaats nadat=i hier of daar een takje had weten machtig te worden, dat hem dienen zou tot graveerstift om een wereld in het zand te tekenen.

— Dit is Europa. De aarde is rond.... dat wil zeggen, ze bestaat uit twee helften.... als pannekoeken.... kijk, het lijkt wel een bril. Nu, met die ene helft hebben we niet te maken, dat is Amerika.... zet er gerust je voet op. *Hier* wonen wij.... daar ligt Engeland.... heel omlaag is Afrika. De mensen zijn daar.... onbeschaafd. Ze kunnen niet lezen zelfs, en dragen maar heel weinig kleren. Maar als er een reiziger komt, behandelen ze hem zeer vriendelijk. Het staat in een boekje. Daar wou ik heengaan, en aan al die mensen leren lezen, en kleren geven, en zorgen dat er in het hele land geen onrecht geschiedde, en dan zouden wij....

— Ik ook? vroeg Femke verbaasd.

— Ja zeker! Ik wou je vragen met mij daarheen te gaan? We zouden man en vrouw zijn. Je begrijpt wel, als ik koning werd in dat land.... dat jij dan....

— *Ik?* Koningin?

Het meisje barstte in lachen uit. Ze vertrad, onwillekeurig,

opstaande, al de koninkrijken die Wouter zoeven aan haar voeten had neergelegd.

— Maar.... wil je dan niet mijn vrouw worden?

— Wel neen, malle jongen! Ik begrijp niet waar je de gekheid vandaan haalt. Weet je dan niet dat je nog maar een kind bent?

— Wil je dan wachten tot dat ik groot ben? Wil je mij niet aannemen als je vriendje?

— Wel zeker! Maar dan moet je niet zulke zotte praatjes bedenken. Niet dat je later niet naar Afrika zoudt kunnen gaan. Waarom niet? er gaan zoveel mensen op reis! Bij ons op het „pad" woonde vroeger een timmerman, die met zijn hele familie naar Haarlem verhuisd is. Maar.... trouwen!

Weer lachte zij schaterend. En Wouter leed er pijn van. De arme jongen trof het ongelukkig met zijn eerste liefdesverklaring. Op eenmaal werd het meisje ernstig:

— Ik geloof dat je een goed kind bent, zeide zij, en ik houd veel van je....

— En ik! riep Wouter. O Femke, ik heb altijd aan je gedacht in mijn ziekte.... als ik denken kon. Want.... in de koorts.... ik kan niet weten waaraan ik gedacht heb in de koorts, maar het zal wel aan jou geweest zijn? En met de prent die ik voor je kleurde, heb ik gesproken alsof jij het was. En die prent antwoordde, en begon zó op je te lijken, dat ik heus meende jezelf te zien. En dan heette ik Kusco of Telasco en jij was Aztalpa, de dochter van de zon. Zeg, Femke, mag ik je vrindje wezen?

Het meisje bedacht zich enige ogenblikken en voelde in haar onverschoold rein-menselijk hart, aandrang tot het verrichten van een goede daad. Hoe werkte die aandrift? Waaruit ontstond ze? Was zich het zeventienjarig meisje bewust van de invloed die Wouter's.... kinderachtigheid op haar uitoefende? Waarschijnlijk niet. En ook ik kan niet zonder inspanning doorgronden waarom ze zich moeite gaf ditmaal naar een antwoord te zoeken, dat iets minder krenkend was dan een lach.

Toch wil ik dit straks beproeven.

Ze lachte dus niet. Het zou wreed geweest zijn tegenover

de tederheid die onmiskenbaar in zijn toon lag.

— Zeker, zéker mag je mijn vrindje zijn? Maar.. maar....

Ze zocht een voorwaarde, een beletsel, iets dat hem niet kwetste en toch terugvoerde naar het standpunt, dat zijn leeftijd hem naar haar mening aanwees. Hij was gegroeid tijdens zijn ziekte, dat is waar, maar toch.... Femke had kans gezien hem op de arm te nemen, en de hele stad door te dragen, hem die er zo prettig van droomde háár te redden uit een brand.

— Mijn vrindje, ja.... maar.... dan moet je ook alles voor me doen wat ik verlang.

Alles slechts? Och, het kwam Wouter zo weinig voor!

— Alles, alles, alles! Wat? O, gauw, zeg me wat ik voor je doen kan!

Het werd benauwend voor het meisje. Want ze wist niet wat ze eisen zou. En ze was nu wel genoodzaakt iets te noemen. Welnu dan, ze had altijd gehoord, dat vlijtig leren nuttig voor kinderen was. Als ze hem eens dáártoe aanspoorde?

— Luister, Wouter, ik heb uit jok aan mijn moeder verteld, dat je-n-'t knapste jongetje van je school was....

— Ik? riep Wouter met komieke verbazing.

Het schijnt zonderling — doch we nemen dezelfde anomalie in de grote-mensenwereld waar — dat hij nooit had achtgeslagen op de onevenredigheid tussen zijn hoogdravende aanspraken en verregaande onbekwaamheid. Hij wilde alles en kon niets. Deze rekenfout was te opmerkelijker in hem, omdat hij zich die onbekwaamheid zo goed bewust was en dus niet als vele anderen ter verontschuldiging zich beroepen kon op eigenwaan. De allereerste in een heel werelddeel.... dit kon wel. Het wensje was billijk en matig, maar:

— Maak dat je binnen drie maanden de eerste bent op je school, zei Femke, die niet weten kon dat er sarcasme lag in haar eis. Zie je, anders mocht misschien mijn moeder te weten komen, dat ik over je gejokt heb en dit wou ik niet graag. Als je zorgt dat het geschiedt....

— O, Femke, ik zal het doen!

— Ga dan nu naar huis en begin er terstond aan.

Zo zond ze hem weg. Bij het afscheid nemen vond ze op eenmaal, dat-i te groot geworden was om hem een zoen te geven. En toen pater Jansen, die een paar uur later haar moeder bezocht, vroeg van wien ze die prent had....

De man zei, dat Ophelia in het Hollands zoveel beduidde als Flora die in vroeger tijd beschermheilige van rozen en vergeetmenietjes geweest was.

.... toen, toen werd Wouter in haar ogen weer op eenmaal een heel klein kind. Dat-i nog in de wieg lag, durfde ze wel niet zo rechtuit zeggen, maar toch:

— Och heeroom, die prent is van een jongetje, van een klein jongetje. Het kind zal zo omstreeks tien jaar oud zijn, of.... negen. Ja, ouder dan negen is hij zeker niet!

— Ben je mal, meid, riep de moeder. De jongen is vijftien!

— Ja, juist, vijftien, of.... zoiets. Ik wil maar zeggen dat-i nog een kind is.

Ze bloosde en was verstoord op haar moeder en borg Ophelia in een verscholen hoekje. Vrouw Claus en pater Jansen hebben de nieuwe uitgaaf van de bloemengodin nooit weergezien.

— O, Femke, ik zal het doen! had Wouter gezegd.

Er begon waarlijk kans te bestaan, dat-i wat vlugger leerde, nu Pennewips schoolkennis voortaan de livrei dragen zou van Femkes invloed. Wouter begreep zeer goed, dat ze met het vergen van de voorgewende dienst, geen andere bedoeling had dan zijn eigen belang. Maar die bedoeling zelf was liefelijk en het zou hem immers lelijk hebben gestaan, wanneer-i na zó hoog te hebben opgegeven van wat hij wel voor haar zou willen doen, op die onverwachte eis geantwoord had: o, alles, alles, maar.... juist dit éne niet!

Dat hij liever zijn dame gediend had in een gevaarlijke expeditie, spreekt vanzelf. Maar men heeft zijn heldendaden niet voor het kiezen. Herkules en St. Joris zelf zouden zich heden ten dage wel moeten vergenoegen met het bevechten van miniatuurdraken. Hoe dit zij, Wouter nam zijn taak ernstig op. Hij begon zijn „*Ippel*" zijn „*Strabbe*" zijn „*Oefening in het kunstmatig lezen*" *zijn* „*Vaderlandse* en andere *geschiedenis*boekjes" lief te krijgen als gewaardeerde vijanden

die hij onder de ogen zijner uitverkorene verslaan zou in eerlijke strijd. Zelfs over *„Pieterson's Geslachtslijst van nederduitse naamwoorden"* begon zijn gemoedsstemming zeker waas van poezie te verspreiden, dat alle andere Herkulessen zou beschaamd gemaakt hebben over de nietigheid van hun werk.

Tournooi-verslagen had-i nog niet gelezen. Geen tovergodin bezorgde hem een gewijd harnas. Geen Minerva leverde hem een Meduzakop tot schild.... och, niets van dat alles, maar toch.... Slachterskeesje mocht oppassen!

Tot Wouters eer moet ik zeggen, dat-i den jongen ridderlijk waarschuwde. En werkelijk, drie maanden daarna was hij de eerste van de school. Pennewip zelf was wel genoodzaakt te erkennen:

— Het is bevreemdend! Men zou ook kunnen zeggen, het is.... verwonderingwekkend, ja zelfs in zekeren zin voorbeeldeloos, of zonder voorbeeld!

De allernaaste aanleiding tot deze uitroep was dat Wouter in zeker opstel heel kordaat van een wijf had gesproken: „dat zijn muts betastede en op deszelfs hoofd zettede".

Was het niet jammer de lieve geestdrift van het kind te verknoeien aan zulke onzin?

XXXI.

Wouters uitgeleerdheid op de school bleef nog altijd zonderling afsteken bij de rechten die men hem scheen toe te kennen in de huiselijke kring. De oorzaken hiervan waren: eerstens, dat hij de jongste was en bovendien een *jongen*, die tegenover meisjes altijd enige jaren minder telt dan zijn doopceel. Ten tweede ging hij diep gebukt onder de atmosfeer drukking der verwaandheid van zijn broer Stoffel.

Nu ja, moeder, de eerste bij Meester Pennewip. Maar ziet u, daarom-is-i nog geen professor. Er zijn nog heel andere scholen in de stad, waar hij misschien de allerlaagste wezen zou.

— Wel zeker, Stoffel, dat zeg ik ook altijd. Er zijn andere scholen. Maar ik wou nu maar weten wat we met hem zullen

aanvangen. Letterzetten wil⸗i niet. En naar zee.... nu dat's me⸗n⸗ook wat!

„Dat's m⸗n⸗ook wat!" beduidt: 't is te gek om van te spreken. Onder de talloze plannen, wensen, idealen, waarmee Wouter zich sedert enige tijd had beziggehouden, behoorde ook de opeens ontwaakte lust om zeeman te worden. Geheel vreemd was hem dit denkbeeld nooit geweest — er was iets Afrikaans in — maar hij voelde zich daarin versterkt door de geschiedenis van den ongelukkigen Jacob Claesz. De gedachtenloop die hiertoe leidde, is niet moeilijk na te gaan.

Met de eigenaardige beschroomdheid die we dikwijls in hem waarnamen, had⸗i zijn wens geopenbaard. Maar ze was met even eigenaardige afkeuring ontvangen geworden. In zeer veel hollandse huisgezinnen namelijk, is de zeevaart — als baden en zwemmen — een uitspatting, een misbruik, een losbandigheid, een paradox, een *hors d'oeuvre* of een ondeugd.

De goeie God zal me bewaren, hoop ik, voor zo'n affront, riep de moeder. Heb ik je daartoe opgebracht? Heb ik er dat nu van, jongen, dat ik je zo goed heb laten leren van sogrefie en alles? Zal je dan nooit ophouden met akeligheid!

Wat zou Wouter doen? Hij mompelde iets van ontdekkingsreizen van onbekende koninkrijken van Straat *Magellaan*.... helaas!

Stoffel, vond ook, dat zoiets niet te pas kwam en verhaalde treffende voorbeelden van jongelui die naar zee waren gegaan nadat ze zich aan wal niet goed gedragen hadden, waaruit hij met de logiek, die in zijn kring voldoende was, betoogde, dat men nooit naar zee moest gaan.

En Wouter van zijn kant had geen lust in al de schitterende loopbanen die men hem voorsloeg. Hij wilde geen schoolmeester worden, geen schoenmaker, geen leerling op een notariskantoor, geen bediende in een winkel, geen aptekersjongen....

Om rechtvaardig te zijn, moet ik erkennen, dat de redenen van zijn tegenzin in al deze vakken, niet veel gegronder waren dan de bedenkingen die men tegen het door hem gekozene inbracht.

De gesprekken die hieruit voortvloeiden waren curieus, doch hadden de verdienste, dat zekere hoofdzaak ruiterlijker bij de naam werd genoemd, dan bij zulke gelegenheden wel eens het geval is. De meer of mindere kans op „geld-verdienen" werd flinkweg op de voorgrond gesteld en zelfs de vraag: welk vak mogelijkheid aanbood om *zeer spoedig* „in de verdiensten te komen?" Alleen Stoffel meende aan boekerige deftigheid schuldig te zijn, nu en dan de gemeenplaats over het worden „van een nuttig lid in de Maatschappij" voor de dag te brengen. Toevallig — en zeer bij uitzondering — had-i hier met een kind te doen, dat deze versleten huichelachtige fraze in ernst opnam. Wouter wilde inderdaad iets tot stand brengen, iets leveren:

de plaats betalen die het lot hem bood.

....en iets meer dan dat, als het mogelijk was! Kon hij het helpen, dat het hem toegelegde plaatsje zo bekrompen was? Hij voelde aandrift tot het goede, tot het ongewone, tot het moeilijke en zijn lust tot de zeevaart sproot niet zo zeer voort uit rechtstreeks verlangen naar een werkkring, die hem trouwens geheel onbekend was, als uit de hoop, dat-i daarin gelegenheid vinden zou....

Wie beschrijft al de verrukkelijke dromen die hem zijn verbeelding voorspiegelde?

Na een concilie, waarbij de hulp van meer autoriteiten werd ingeroepen, dan ik in staat ben op te geven, kwam Stoffel tot het besluit: „dat Wouter bijzondere geschiktheid had voor den handel". En juffrouw Pieterse was dit volkomen met hem eens.

Het plan om in de handel te gaan, lachte Wouter toe. Misschien wel omdat-i niet recht wist wat het was.

Hij vroeg het aan Stoffel.

— Wel, begrijp je dàt nu alweer niet? „In den handel" beduidt zoveel als.... koopman worden.

— Maar.... wàt moet ik dan verkopen? En hoe kan ik weten wat de mensen nodig hebben?

— Och, je moet je dit nu niet zó voorstellen, alsof je langs de huizen liep met een pak koopgoed en overal moest aanschellen om te vragen of iemand wat van je hebben wil. Je bent en

blijft toch altijd even dom. „In den handel” zie je, beduidt zoveel als....

Stoffel begon te hakkelen. Hij was de eerste niet die over zijn definitie struikelt en zal de laatste niet wezen. Maar weinigen hebben bij zulke gelegenheden terstond een bond genoot bij de hand, die hen zo flink uit de nood helpt als hier geschiedde.

— Hoe kan je toch altijd zo dwarsdrijven, Wouter! riep juffrouw Pieterse. Daar heeft nu Stoffel je de zaak zo duide lijk uitgelegd en je houdt je weer net of je er niks van begrijpt. Wie ter wereld heeft je toch gezegd dat je langs de deuren lopen zou met een pak op je rug, als een oliekoop of een *mersan de la perreplu?* Heb ik je daartoe opgebracht en je de eerste van je school laten worden? Je bent een ondankbaar kind. Wat helpt het nu of je-n-al zoveel weet en mooie trek-letters zetten kan, als je telkens je moeder zo veraffrenteert!

Lezers die op rechtvaardigheid gesteld zijn, zullen het vreemd vinden — en onbillijk misschien — dat Wouter hier begraven werd onder een stortvloed van verwijtingen. On-billijk? Zeker! Maar.. vreemd? O, neen. Ik beweer exakt te zijn in de tekening van zekere manier waarop nu en dan ge-polemiseerd wordt, waarin juffrouw Pieterse een ware vir-tuoze was. Aan de stiptheid die ik mij tot regel stel, heeft dan ook het woord *parapluie* in haar mond het vrouwelijk geslacht te wijten. Ze volgde hierin zeker straatlied van die dagen, waarvan de door haar gebezigde uitdrukking het onvervalst refrein was.

Maar.... als Wouter nu eens „in alle bescheidenheid” de opmerking gemaakt had, dat-i geen aanleiding gegeven had tot deze preek? Wel, dan had men hem bedolven onder een tweede predikatie over de verregaande brutaliteit van het gelijkhebben, wat dan ook in zekere omstandigheden een fout *is.*

Niet zozeer omdat-i dit inzag — daartoe is dieper wijs-heid nodig dan hem gegeven was! — als wel uit ongewoonte om zijn mening te zeggen, die toch nooit werd aangenomen, besloot hij zwijgend bij de eerste gelegenheid de vereiste inlichtingen te vragen aan zijn Egeria, aan.... Femke.

XXXII.

Niet dan zeer langzaam brak voor Wouter het ogenblik aan, waarop hij begon zich rekenschap te geven van het verschil tussen *uiting* en *daden*, of — want hiermede nam zijn studie een aanvang — tussen *woord* en *mening*. Maar dit ogenblik kwam toch en wel nog juist bijtijds om niet zijn naïeveteit te doen overgaan in domheid. Een der eerste aanleidingen die hiertoe meewerkte was een schijnbaar onbeduidend voorval. Hij had op last van zijn moeder iets in een winkel gekocht en voor goed geld slechte waar thuis gebracht. De hele familie was het eens: „dat dit nu al heel dom was voor een jongen die....

Volgt: de schoolknapheid.

....en die in den handel zou gaan."

— Maar, moeder, de man zei toch....

Allen berstten uit in schamper gelach.

— Als men dáárnaar luisteren zou!

— Nu, wat men in zo'n winkel zegt!

— Uiliger heb ik het nooit gezien! Begrijp je dan niet, dat zo'n man blij is als-i zijn bedorven goedje van de hand kan zetten?

— Maar, jongen, ben je dan niet recht wijs?

— Wat is er aan te vangen met zo'n kind?

De indruk van de storm die bij deze gelegenheid over Wouters hoofd losberstte, was te dieper en blijvender omdat-i ditmaal zelfs bij Leentje geen troost vond.

— Ja, Wouter, zei ze, ikzelf moet zeggen dat het heel dom van je-n-is.

Dit „ikzelf" was hatelijk en verwaand tegelijk. Het beduidde zowel: „ik het hoge hof van appèl!" als: „ik, die anders zo graag partij voor je trek." Hoe ook opgevat, de slag was zwaar voor Wouters eigenliefde. Hij was dom, dommer, allerdomst, de domste van allen. Leentje zelf had het nu gezegd.

— Maar de man zei toch....

— Gut, Wouter, de mensen liegen zo! Wist je dat niet?

— Maar.... hij gaf er zijn woord op.

— Wel zeker, dat doen ze-n-altijd, in alle winkels. Maar

toch liegen ze. Weet je hoe je doen moet, Wouter?....

Hoe jammer dat dit gesprek plaats had in een burgerlijke boven-achterkamer. Waarlijk, de schilderij mocht aanspraak maken op beter lijst. Leentje's woorden hadden verdiend te weergalmen langs onafzienbare tempelgewelven, of als bedwelmende wierook heen te dringen door de spleten van een krypt. Bij de diepte van haar wijsheid zou een ter aarde gebogen priesterschaar niet misstaan hebben, noch bebloede offerstenen, noch de bekende honderd ossen die bezig zijn met overlijden aan ergernis over het ontsluieren van een nieuwe waarheid. De geheimzinnige Isis zal de mond openen.

— Maar hoe kan ik dan weten, Leentje, of zo'n man de waarheid zegt of niet?

— Wel, jongen....

De honderd ossen blazen honderd laatste adems uit. De stomme dieren wisten wat er volgen zou.

— Wel jongen, je moet altijd zelf uit je ogen kijken. Al wat de mensen zeggen is, maar *fut*, zie je.

Wouter kende dit woord niet. Als meer uitdrukkingen die tot een lager soort van spreekwijze behoren, was het hem zeker meermalen in het oor gedrongen, doch altijd afgegleden op zijn onnozelheid. Hij had het nooit in zijn boekjes gevonden, en wist nog niet dat er zin kon liggen in termen die niet waren gedrukt tot schoolgebruik. Voor weinige dagen nog zoud-i in alle ernst aan Leentje gevraagd hebben onder welke klasse van rededelen het gebezigde woord moest worden gerangschikt? Doch een toeval bewaarde hem ditmaal voor zoveel nuchterheid. Er lag in Leentje's toon iets bepaalds, iets uitgemaakts, iets dat geen verder redeneren, en althans geen tegenspraak of twijfel toeliet, en deze toon herinnerde hem aan een stembuiging, aan een toonval, aan een melodie....

Neen, een melodie was het niet! Waar toch had-i — en onlangs nog — iets gehoord, dat.... dat....

Iets dat ook Leentje zou hebben kunnen verkondigen. Iets waarop haar maxime als het ware een weerslag was....

Hij wàs er! Iets dergelijks immers had ook Mevrouw Holsma gezegd. Hij herinnerde zich haar: „wel zeker, ieder

moet handelen naar zijn overtuiging!" en op de klank af, begreep hij Leentje's apodiktische uitspraak, zonder zich verder te bekommeren over de rang die het woord „fut" bekleedt in de neder-duitse taal.

„Zelf uit de ogen zien!" En „ieder moet handelen naar zijn eigen overtuiging." Hij dus ook. Hij, de kleine Woutertje Pieterse! Welaan dan....

Ach, zijn nieuwe wijsheid haalde hem die dag een verdrietig geval op de hals. Het was diep in het voorjaar en de aard-appelen die in ons landje het hoofdbestanddeel uitmaken der voeding van armen en burgerstand, begonnen de dienst op te zeggen. Ze waren bijna zo oneetbaar als de nieuwe die men aan koningen present geeft. En Wouter nam de vrijheid dit, of zo iets, te zeggen.

Groot rumoer in den huize Pieterse! Zoveel brutaligheid had men nog nooit bijgewoond. Ieder was met die aardap-pelen volkomen tevreden, ieder, behalve die ondeugende jongen, die op zijn school....

— Zeg jij zelf nu eens, Stoffel, of het geen schande-n-is! De aardappelen zijn verleden October „opgedaan" en de man zei, ze konden best twee jaren duren, want, zei hij, het waren expresse winter-aardappelen, overblijvers....

— Ja, moeder, riep Wouter, maar wat zo'n man zegt, is.... *fut!*

— Christenzielen, waar haalt-i de gemenigheid vandaan! Moet ik nu ook dat nog aan je beleven? Maak dat je weg komt van tafel, of ik zal je.... neen, zeg ik je, eerst je bord leeg! Leeg, leeg, helemaal leeg! Denk je dat ik je wil zien opgroeien voor het schavot? Ja, voor het schavot zeg ik je! Want het is zonde, wat jij doet, een ware zonde! Mag je brutaal wezen tegen je moeder en.... God verachten? Want dat zeg *ik* maar, God heeft ze laten groeien.... die aard-appelen! Weet je dàt niet? Wat geeft het dan, of je-n-al allerlei dingen weet van veersies en sogrefie, en zoal? Wat zeg *jij*, Stoffel?

Men moet erkennen, dat onze kleine ridder van de waar-heid niet veel voldoening had, van zijn eerste heldenfeit. Toen-i zich later beklaagde bij Leentje, viel ook deze hem af, of althans niet onverdeeld bij.

— Ja, zie je, Wouter, dit is nu zó: de aardappelen, zie je, zijn.... niet heel goed meer. En dat komt omdat we.... Mei hebben. Want, zie je, in Mei zijn de aardappelen altijd slecht. Maar.... je mag daarom niet brutaal wezen tegen je moeder. Want, zie je, een mens zijn moeder — gut, *ik* lust ze-n-ook niet! Zodat ik maar zeggen wil, dat je moeder.... altijd je moeder is. Weet je wat je doen moet? Vraag haar excuus, en zeg, dat het nooit weer zal doen.

— Maar, Leentje, als ik nu werkelijk die aardappelen zo erg slecht vind en ze niet eten kan. En.... ieder moet toch handelen naar zijn overtuiging, niet waar?

De laatste opmerking ging Leentje's sfeer te boven. Ze bleef er bij, dat Wouter vergeving moest vragen. En dit deed hij maar met zwijgend voorbehoud zich schadeloos te stellen, zodra hij....

Wanneer? Waar? Hoe?

Indien de oorzaak van zijn ergernis zich bepaald had tot de slechte hoedanigheid der aardappelen zoud-i reden hebben gehad tot tevredenheid. Kort na zijn vreselijke schavotzonde kwam hem een bondgenoot te hulp, die den vijand uit het veld sloeg. Bij het behandelen van een der jongejuffrouwen — in de burgerstand zijn altijd een paar huisgenoten ziek — had dokter Holsma gevraagd welk voedsel er doorgaans gebruikt werd, en bij deze gelegenheid het bijna uitsluitend gebruik van aardappelen vooral in dit jaargetij, verboden. Toen de man over dit onderwerp begon, was Wouter angstig dat zijn moeder haar denkbeelden, die hij meende te kennen, lucht geven zou op een wijs die niet paste bij Holsma's toon en eenvoudige waarheid. Maar hoe groot was zijn verbazing, toen-i zijn moeder op eenmaal welsprekend hoorde worden in geheel andere richting dan onlangs toen *hij* zich beklaagd had over dezelfde zaak.

— Juist dokter, zei ze. *Ik* zeg ook dat het geen behoorlijk eten is. En de kinderen ook. En als het nu uit zuinigheid was, dan zou ik zeggen: wat God doet is welgedaan, niet waar, dokter? Maar zó dun hoeven we het goddank niet te overleggen en *ik* zeg ook: liever goeie bonen dan aardappelen die geen mens eten kan. Daar heb je nu mijn oudste dochter

— Trui heet ze, maar we noemen ze Sertrude — zij heeft óók gezegd, niet waar Trui?

— Ja moeder.

Holsma verdiepte zich niet met de nasporing van wat Sertrude zou gezegd hebben. Hij zei, dat Wouter aanstaande Zondag bij zijn kinderen verwacht werd en verzekerde juffrouw Pieterse, dat aardappelen in het late voorjaar niet veel beter waren dan varkenskost. Deze waarheid, die Wouter niet aan den man brengen kon, werd nu gunstig ontvangen niet alleen, maar zelfs onder toejuiching ingehaald als een oude bekende dien men bijzonder genegen was. Het spreekt vanzelf, dat Wouter niets van die ommekeer begreep.

En zie, juist diezelfde dag geschiedde er iets van geheel andere aard, dat de gelijksoortige strekking scheen te hebben hem wantrouwen in te boezemen op zijn doorzicht. Juffrouw Laps werd verwacht. Hij had haar niet weergezien sedert zijn.... zonderling bezoek en wist, dat ook zijn huisgenoten nog niet in de gelegenheid waren geweest, van haar kant iets te vernemen omtrent de wijze waarop hij zich ten harent gedragen had. Meer dan gewoonlijk zag hij tegen haar komst op. Hij wist wel, dat eens vooral èlke omstandigheid tekst leveren kon tot drukkende vermaningen, en zou dus bevreesd geweest zijn, ook al had zijn afgelegd examen — of wat daarvoor heette door te gaan — een normaal verloop genomen. Maar nu?

Wat er eigenlijk geschied was, wist-i niet. Of liever, hij wist niet waarom er niets geschied was en waarom hij op zo vreemde manier het mens verlaten had! Zéker was het, dat er iets haperde, en dit „iets" zou wel op zijn rekening worden gezet. Bovendien, had hij zijn moeder in de waan gelaten, dat hij zich onder de leiding van de oefenaarster had beziggehouden met genade, Israel, erfzonde en verwante rubrieken. Hoe nu, indien zij aan het licht bracht, dat er over al die schone vakken geen woord gewisseld was en dat Wouters kwikzilverachtigheid daarvan de schuld droeg?

De kans op ontdekking was des te groter, omdat de zeer ongunstige stemming omtrent de oefenaarster, waarvan Moeder en Stoffel op de bewuste Zondag blijk gaven, juf-

frouw Laps waarschijnlijk zou aanhitsen tot wrevelige klacht. Hij zocht een middel om het huis te verlaten en was juist gereed met een voorwendsel, toen er gescheld werd:

— Daar is ze, riep Petró, die het spionnetje in het oog had. Daar is ze al. Ze heeft haar zwart merinossen japon aan, en drie korenbloemen op haar hoed. Toe, Wouter, je moet toch uit, doe jij maar eens open, als een jongen!

Hm, dit had hij liever niet gedaan! Op zo'n wijze hielp het uitgaan niet veel. Maar hij gehoorzaamde, als altijd. En zie:

Tweede verwondering. — Zo, lieve jongen, ben je daar om me de deur te openen! Nu, dat is heel zoet van je.... ik heb altijd gezegd, dat je zo'n best kind bent!

En ze gaf hem een tikje op de wang. Wouter kleurde. Verlegenheid en verbazing streden om de voorrang. Hij wilde langs de vriendelijke bezoekster naar buiten sluipen, maar ze liet het niet toe.

— Wat? Wou je uitgaan nu ik kom? Dat is niet mooi van je. Komaan, die boodschap zal zo'n haast niet hebben. Ik blijf niet lang. Wacht maar even, dan kunnen we straks samen gaan. Hoe meer zielen hoe meer vreugd, weet je. Dat zeg *ik* maar.

En ze biologeerde Wouter de trap op, zodat hij heel bedeesd met haar weer de kamer binnentrad.

Derde en vierde verwondering. De hele familie Pieterse ontving de bezoekster, alsof ze zich nooit had schuldig gemaakt aan bijbel-verwaandheid. Geen spoor van verstoordheid over de bespottelijke vordering: „dat zo'n kind àlles weten zou!"

Als Wouter latijn te verliezen gehad had....

— Ga zitten mens, en neem je gemak. Mine-tje leg jij nu eens de juffrouw haar hoed op het kammenet.... korenbloemen, ja, net als Petro gezegd heeft. Want Petro heeft je gezien, weet je, in het spionnetje, en ze zei.... nou, dat is tot daaran toe. En Sertrude zal de koffie zetten, niet omdat we-n-anders op dit uur koffie drinken, och neen, maar het is gezellig. En hoe gaat het? We hebben je-n-in lang niet gezien. Onze Mine heeft het weer erg in de rug, en Louweris sukkelt

aan de fijt.... we hebben er koekdeeg op. Maar het wil niet dóórgaan. Anders.... koekdeeg is het beste. Voor de fijt is niets beter as koekdeeg. Van snijen houd ik niet en Louweris ook niet. We hebben zo'n goeien dokter.... niet omdat hij zweren snijdt — gut né, want=i is dokter, weet je, en geen surezijn — het is maar om te zeggen dat we zo'n goeien dokter hebben. En hoe gaat het *uwe!*

De lezer zal zich wel nagenoeg kunnen voorstellen wat er op al die praatjes werd geantwoord, mits hij zich een ander punt van uitgang kieze, dan de zoeven voor Wouter niet gemakkelijke vriendelijkheid op de trap. Juffrouw Laps had verschot van uitdrukking op haar gelaat, en het viel Wouter niet gemakkelijk zich te herinneren, dat zij dezelfde persoon was, die hem bij het binnenkomen zo vriendelijk bejegende. Aan de verbazing over de toon die zijn moeder aansloeg, was dit dan ook de oorzaak zijner:

Vijfde verwondering. — En waarom ga je nu niet de deur uit? vroeg hem zijn moeder. Ik kan je niet zeggen, mijn goeie juffrouw Laps, wat een last ik van dien jongen heb! Zoeven wou hij asseluut een boodschap doen — hij moest een pot=lood kopen, weet je, om een landkaart te tekenen — want in landkaarten is=i knap, en als een land niet deugt, veegt=i het uit met gommelistiek — en=i zei dat het moest, en dat het niet wachten kon, zei=d=i. En ik geef 'm een stuiver, en=i gaat, en.... daar zit=i nu weer! Dat is geen manier van doen. Wat zegt uwe, juffrouw Laps?

— Wat *ik* zeg? God bewaar me, hoop ik, dat ik me moeien zou met een andermans zaken, juffrouw Pieterse. Dat is mijn zinnigheid en mijn manier niet. Maar als je me vraagt, dan zeg ik....

— Maar moeder, ik wil wel uitgaan! Ik wou juist uitgaan, toen....

— Zwijg, brutaal kind! Nu zal je niet uit. Nu zeg ik je dat je dáár, daar in het hoekje, zal blijven zitten zolang ik het verkies. Ik kan die koppigheid niet verdragen. Trui, geef de andere suikerpot.... er is een barsie in. Neem een boek, Wouter, en zit me niet zo de woorden uit de mond te kijken. Want, juffrouw Laps, dàt doet=i altijd. Wat moet ik er in

gods-heren naam aan doen?

— Het zit 'm alleen in de kerk, juffrouw, en in de dominees.

— In de dominees?

— Ja, juffrouw Pieterse! Wat ik je zeg! In de dominees en in de kerk. Wat hoor je daar? Wereldse praat. Het ware geloof gaat te gronde met hun grieks en latijns en geleerdhedens! Denk je dat zo'n kind wat goeds leert in de kerk! Gekheid! Och ja, zo dom was ik ook, toen ik de genade nog niet had — met pinkster wordt het zeven jaar — maar jawel! Prulwerk is het, niets dan prulwerk. Het hele woord „dominee" komt in de Schrift niet voor. En „preek" ook niet. Wel lezen we dat de vrouwen nederzaten aan Jezus' voeten. Dàt is het ware, zie je.

Natuurlijkerwijze begreep juffrouw Pieterse het verband niet, tussen de klachten over Wouter en deze onverwachte aanval op de officiële kerk. Met de inschikkelijkheid, die in zulke gevallen het kenmerk is van verdraaide gemoederen, sloeg ze geen acht op het ontbreken van een paar schakels in de redenering en begon mee te spreken over de onderwerpen die juffrouw Laps ter tafel bracht. Wel was ze niet op de ware hoogte van de zaak, maar zó nauwkeurig kwam het er niet op aan. Logische geleidelijkheid is geen suikerpot of jurk, waarin men het minste scheurtje opmerkt en betreurt.

— Ja, de dominees! Je hebt wel gelijk, juffrouw. Wil ik je-n-eens zeggen wat de zaak is? Een dominee is net een mens als een ander. Daar heb je nu, bijv. die man hier achter ons op de gracht.... hoe heet-i ook, Sertrude!

Trui noemde een naam.

— Neen, dien meen ik niet. Ik bedoel.... och, het is een naam die.... hij heet.... help me toch, Trui? In de Lange Niesel woont een man die bijna ook zo heet, maar toch anders, helemaal anders....

— De naam doet er niks toe, zei juffrouw Laps. Ik heb er niet tegen dat het kind naar de kerk gaat, in het minst niet! Al zingen ze daar telkens gezangen die door mensen gemaakt zijn....

De lezer weet, hoop ik, dat de psalmen een heel andere afkomst hebben?

....toch is het beter, dat-i dààr zit, dan dat-i zich thuis verveelt, of rondloopt voor niemendal. Maar je moet niet denken dat het preken en bidden van de dominees aan de ware grond raakt, gut né! De gemeente moet zich oefenen... met mekaar, zie je! Dàt is het! Ik heb verleje Zondag duidelijk aan het kind gemerkt dat jelui dit schandeloos verzuimt. Wouter staat niet vast in de genade! In het geheel niet, volstrekt niet! 't Kind dobbert tussen de vleespotten van Egypte en de tabernakel des Heren.

Hier volgde een beschrijving van Wouters gemoed, die juffrouw Pieterse angstig maakte en den betrokkene zeer verdrietig. Hij had de moed niet, juffrouw Laps voor krankzinnig te houden — wat ze dan ook niet was — en moest dus wanhopen aan zijn eigen verstand. Hoe toch kon ze uit het voorgevallene bij zijn bezoek, al die gevolgtrekkingen halen? Er was immers geen tijd geweest voor een theologisch woord. Hij had niets gedaan dan hard weglopen. En inplaats van een berisping dààrover, vernam hij eindeloze opmerkingen over meningen die hij niet geuit had en over dwalingen die hij niet kende. Hij begon op wat toelichting te hopen toen zijn moeder vraagde: uit welk boekje de juffrouw hem dan „overhoord" had?

— Want, zie je, een ieder leert uit zijn eigen boek. En als je dan opeens uit een ander boek gaat vragen....

— Ik vraag nooit uit een boek, riep juffrouw Laps, met een waardigheid die haar prachtig stond. Boeken zijn maar mensenwerk! Neen, dààrin zit het hem niet!

— Maar juffrouw, zei Wouter met zijn gewone bedeesdheid, u heeft me niets gevraagd!

— Ik heb je niets gevraagd, zeg je? Juist, zo is het! Ik heb je niets gevraagd? Dit moet ik nu horen tot mijn dank. Je ziet nu zelf, juffrouw Pieterse, dat het kerkgaan niet helpt. Zou anders het kind, na alles wat er gebeurd is, nog zeggen dat ik hem niets gevraagd heb? Waar moet het naar toe, ik vraag je om Kristis' wil waar 't naar toe moet! Zó verzet zich de mens en weet niet wat tot z'n eeuwige vrede dient.

De Heer kan toch niet telkens om de wil der verstoktheid van 'n enkelen zondaar, landplagen zenden, dat begrijp je-n-immers ook wel? Moest *ik* je wat vragen, jongen! Of moest jijzelf je zondig hart opdragen aan den Heer, tot verbrijzeling en reiniging en zaligmaking, hé? Gut, juffrouw Pieterse-n-als je-n-eens wist hoe weinig uitverkorenen er zijn! Daar heb je nu bijv. Wouter. Geroepen was-i, o ja.... maar dat is 't ware niet. Meen je dat-i komt? Dat-i uitverkoren is, meen ik? Ik zeg: neen! Niet.... zie, zoveel!

En ze knipte met de vingers.

— Maar.... wat moet ik dan met het kind doen, juffrouw Laps?

— Stuur 'm gerust 'ns bij me.... al was 't vanavend nog.

Wouter rilde. Maar gelukkig drong zijn moeder die dag niet op de herhaling van het bezoek aan. Integendeel, na het vertrek der oefenaarster, gaf de hele familie blijk van enig gezond verstand door de eenstemmige verklaring, dat men toch eigenlijk uit haar praatjes niet recht kon wijs worden.

Dit troostte Wouter, die nog veel meer redenen dan de anderen had om haar niet te begrijpen. In zijn onnozelheid meende hij slechts de keus te hebben, háár voor waanzinnig te houden, of.... zichzelf!

XXXIII.

„In ene gevestigde handelszaak wordt gevraagd een jongeling (P. G.) *van deftige familie. Vereisten zijn: eerlijkheid, goed zedelijk gedrag en niet beneden de vijftien jaren. Bij lust tot werken bestaat er vooruitzicht op salaris. Op een fatsoenlijke behandeling kan men staat maken. Reflecterenden worden verzocht zich met gefrankeerde en eigenhandig geschreven brieven onder het motto:* „Handel" *aan te melden bij den boek- plaat- en kunsthandelaar* E. Maaskamp, *Nieuwendijk bij den Dam te Amsterdam, waar te verkrijgen is....*

Welk kunstproduct er in die dagen bij Maaskamp van de

pers kwam, weet ik niet meer. Misschien iets van de aard der prenten die Wouter kleurde. Bejaarde lezers zullen zich de hier bedoelde firma herinneren en de jongeren kunnen haar gebruiken als verklaring van zekere uitdrukking die burgerrecht verkreeg in het whistspel. Het was een bonte winkel. Dáár zijn de hollands-franse modelplaten verschenen, waarnaar zich de *„incroyables"* en *„merveilleuses"* kleedden.... niet precies om te voldoen aan de proclamatie der Amsterdamse Regering van 13 Juni 1795, die: *„bevallige tooy"* voorschreef *„bestuurd door nette eenvoudigheid"*.

— Ik zeg dat het niet mooier kàn, zei de moeder. En wat zeg jij, Stoffel?

— Ja, moeder, 't kan niet mooier.

— Wat me zo bijzonder bevalt, is dat ze zo aandringen op goed gedrag.

— Op goed *zedelijk* gedrag, moeder!

— Ja, goed zedelijk gedrag.... hoor je wel, Wouter? Precies wat ik je altijd gezegd heb. En.... er is uitzicht op salaris. Hoe vind je dàt, Stoffel?

— Ja, moeder, maar.... hij moet lust in werken hebben.

— Daar moet je dan voor zorgen, Wouter! Lust in werken zie je. Heb ik je niet altijd precies hetzelfde gezegd? En.... ze vragen: „P. G." Dat ben je, goddank!

— Ja, moeder, dat is-i!

— En, Stoffel, als *jij* nu eens de brief schreef? Wat dunkt je dáárvan?

— Maar.... er staat: eigenhandig!

— Wel zeker! Als jij nu eens een eigenhandige brief schreef.

Stoffel slaagde niet zonder moeite in het begrijpelijk maken dat hier zeer in het bijzonder de eigenhandigheid van Wouter zelf bedoeld werd en dat de zijne — hoe mooi ook — in dit geval niet baten kon. Wouter werd dus aan het schrijven gezet.

— Maar.... wat moet ik er boven zetten?

— Weet je dàt weer niet? 't Is heel eenvoudig! Je moet schrijven: *Weledele Heren!* Er staat immers dat het 'n gevestigde handelszaak is?

— Ja, zei de moeder. En zet er bij dat je vader ook een zaak heeft gehad, 'n *zaak* zie je. We verkochten schoenen uit Parijs. Anders denken ze dat-i schoenmaker geweest is en dat stáát niet.

— En schrijf dat je de-n-eerste bent op je school....

— En dat je van de Protestantse Godsdienst bent....

— En van goed zedelijk gedrag....

— En dat je zoveel lust in werken hebt. Zieje, dan geven ze je misschien terstond salaris.

Na enige vruchteloze pogingen op de lei, slaagde Wouter eindelijk in het voor de dag brengen van een staatsstuk dat aan alle eisen voldeed. Het adres werd, na rijpe deliberatie: *Aan de Weledele heren den heren.... motto:* „handel".

Maar.... het frankeren! Hoe te voldoen aan deze voorwaarde, als de jonge handels-candidaat de brief bezorgde in persoon? Stoffel had al zijn wijsheid nodig om te berekenen dat de Weledele Heren.... *motto:* handel, in dit bijzonder geval wel iets door de vingers zouden zien. „Maar, zeid-i, zeg 't er dan bij, als je m'nheer Maaskamp te zien krijgt."

Met een bezwaard hart toog Wouter op weg. Hij verbeeldde zich, dat alle voorbijgangers hem aanzagen, dat-i nu eindelijk de wezenlijke wereld intrad en bezig was de „handel" te bestormen. De geringe dunk die hij van zichzelf had, drukte hem neer. Hij vond er iets onbescheidens in, zich aan te melden bij *Weledele Heren* die een „gevestigde zaak" hadden. Zó stond er in de advertentie en het zou dus wel waar wezen.

Bij ieder manspersoon dien hij ontmoette en die enige deftigheid in kleding en voorkomen tentoonspreidde, vroeg hij zich af: zou nu ook die man een gevestigde zaak hebben? En het was alweer karakteristiek, dat-i verzuimde naar een antwoord te zoeken op de vraag: wat zo'n „gevestigde zaak" dan toch eigenlijk voor een ding was? En wat men te verstaan had onder: niet-gevestigde zaken?

Stamelend vroeg hij aan een bediende in de winkel verschoning dat de brief niet gefrankeerd was. Deze begreep hem niet en smeet onachtzaam Wouters document in een

bakje, waarin reeds een paar dozijn stukken van gelijke aard op het goedgunstig welnemen van de Weledele Heren Motto, Handel & Co. lagen te wachten. Met verdere praatjes liet zich de man uit de printwinkel niet in, daar=i het juist druk had met het debiteren van hooggekleurde Turkengevechten. De arme Wouter watertandde naar zo'n bonte schets van Griekse dapperheid. Maar wat baatte dit? Geld om er een te kopen, had=i niet. En bovendien hij was op weg naar „handel" en niet naar heldendaden.

— Later, later! dacht=i.

Thuis komende werd hij op de gewone wijze over een of ander berispt. Zijn moeder beweerde, dat hij niet fatsoenlijk genoeg de prentenwinkel was binnengetreden. Anders toch zou die bediende hem wel vriendelijker hebben te woord gestaan. Ze vreesde dat dit een slechte noot zou kunnen geven bij de beoordeling van zijn goed zedelijk gedrag, waarop de Weledele Heren Motto, Handel & Co., blijkens hun advertentie, zo bijzonder gesteld waren.

— En zeg je, er lagen al zovéél brieven aan dat adres? Gut, Stoffel, als=i maar niet te laat komt! Wat hoeven nu al die mensen zich terstond zo haastig aan te melden, na zo'n advertentie? Ieder wil haantje=de=voorste wezen. God weet of er geen roomsen ook op geschreven hebben en of ze wel eens gelet hebben op het goeie zedelijke gedrag! Want, dit zeg ik maar, zo zijn de mensen!

Er werd besloten, dat Wouter nog eens naar Maaskamp gaan zou en het adres vragen van de firma. Dan kon hij zich rechtstreeks aanmelden en al de anderen die nu „haantje=de=voorste speelden" zouden achter het net vissen. Die onbescheiden haast was onverdragelijk, want het was immers de vraag of ze wel behoorlijk protestants waren en de voorgeschreven lust in werken hadden? Juffrouw Pieterse was bereid haar neus tepand te geven op de zekerheid, dat er onder al die andere candidaten geen enkele zich zou kunnen beroepen op het voorrecht dat zijn vader schoenen verkocht die uit Parijs kwamen.

Dat kun je gerust aan die heren zeggen, jongen! Je vader deed geen steek. Hij kòn het zelfs niet! 't Is maar, zie je,

om te bewijzen, dat we=n=ook 'n zaak hadden 'n effectieve *zaak!* Gut, de man nam nooit 'n els in zijn hand. Is 't waar of niet, Stoffel?

De Weledele Heren Motto, Handel & Co. woonden.... ik weet niet waar ze woonden, maar ze hadden een tabaks= en sigarenwinkeltje, gecombineerd met een leesbibliotheek, ge=sticht op de *Zeedijk*, niet zeer ver van de plek waarschijnlijk, waar zes, acht eeuwen vroeger de „grootste koopstad van Europa" werd opgezet door een paar visserlui. Van parallel tussen het succes dezer beide ondernemingen is geen sprake.

Wouter vond een van de Weledele Heren Compagnons, in hemdsmouwen achter de toonbank staan. De man was bezig met het afwegen van een paar lood snuif, waarop een oud moedertje stond te wachten. Er werd dus wel inderdaad handel gedreven in dat huis en de heren aanvragers hadden de waarheid niet te kort gedaan toen ze beweerden aan het hoofd te staan van een „gevestigde zaak".

Indien Wouter zich met enig oordeel des onderscheids illusies gemaakt had over de betekenis van het woord: „handel" zoud=i bij deze gelegenheid zich zeer teleurgesteld gevoeld hebben. Maar dat had=i niet gedaan en wel verre van de mening, dat die snuifman zich wat hoog betiteld had, verweet hij met de eigenaardige weekheid van zijn gemoed zichzelf, dat=i de ware betekenis van het woord „handel" niet vroeger had begrepen. *Nu* wist=i 't! „Handel" be=tekent zoveel als in hemdsmouwen achter een toonbank snuif te wegen. En.... op de *Zeedijk* nogal!

Ik ben doordrongen van de voorgeschreven eerbied voor de beide vissers — laat ons voor de gezelligheid hopen dat ze van tweeërlei geslacht waren! — die, zonder te weten wat ze deden, Amsterdam „stichtten". Maar ook aan mijn lezers heb ik verplichtingen en om hunnentwil moet ik de treurige erkentenis afleggen, dat het bedoeld visserspaar, evenmin als de Weledele Heren Motto, Handel & Co., een zeer fatsoen=lijke buurt kozen voor de uitoefening van hun bedrijf. Bij stedestichters is dit een allergewoonste maar toch onver=klaarbare fout. We mogen dan ook aannemen, dat die vissers als ze hun onderneming enige eeuwen later hadden aan=

gevangen, hun eerste hut zouden gebouwd hebben op de Keizersgracht om een deftige afkomst te bezorgen aan de patriciërs, die eenmaal de wel al te bescheiden goedheid zouden hebben hun nazaten te worden.

Ook de heren Motto, Handel & Co. hadden wel iets meer acht mogen slaan op de keuze van het plekje waaruit de adel van hun geslacht zou voortspruiten. Verwaarloosden ze dit uit nederigheid?

De tabaks- en sigarenwinkel nam slechts de halve breedte van het huis in en stond door een zijdeur in gemeenschap met een leesbibliotheek die het vloerlokaal van de andere helft vulde. Boven de winkelraampjes, rechts en links van de ingang, besloegen twee langwerpige borden de gehele breedte van het perceel en gaven door overeenstemming van kleur, maaksel, symmetrische plaatsing en lettersoort der opschriften, duidelijk te kennen dat ze, als de Mens volgens de bijbel, bogen konden op eenheid van oorsprong. Het moest een bijzonder domme voorbijganger wezen, die niet bemerkte, dat de „zaak" van de heren Motto, Handel en Co. „gevestigd" was op twee industrieën tegelijk. Wie niet roken of snuiven wilde, kon zich hier van lectuur voorzien en omgekeerd.

Op het bord voor de tabak- en snuifhelft, werd verzekerd, dat er in die lokaliteit iets „gefabriceerd" werd. De ordonnateur van het opschrift scheen dus in de mening te verkeren, dat in dit bijzonder geval het vervaardigen van enig voorwerp, of wel het toebereiden en smakelijk maken daarvan, hoger stond in maatschappelijke rang, dan het verkopen. Juist andersom dus dan we het genoegen hadden waar te nemen bij een schoenfabriek van de Pietersens. De geleerden zijn het nog niet eens, aan welke kant het grofst gedwaald werd. Eén ding is zeker: wie het ene nalaat uit tegenzin, luiheid of onbekwaamheid en het andere versmaadt uit welbegrepen eerbied voor zijn karakter, staat hoger dan alle anderen. Uit de zodanigen namelijk kiest men bij voorkeur de voorgangers van de Volken die nog niet geheel ontaard zijn.

Of het evenwel waar was, dat er in de hier „gevestigde

zaak" inderdaad iets *gemaakt* werd? Eigenlijk niet, wanneer we de papieren zakjes uitzonderen, die geplakt zouden worden door den P.G.-jongeling van allerbest zedelijk gedrag, die zo'n bijzondere lust in werken hebben zou.

De handelswaar waarmee het winkeltje gestoffeerd was, bedroeg ternauwernood de waarde van een jaar huur en de boze wereld van de *Zeedijk* durfde zelfs beweren, dat de twee blauw porceleinen vazen, waarop in ouwerwetse krulletters de woorden: *rappee* en *zinking* te lezen stonden, voor drie stuivers in de week waren geleend van een uitdrager in de buurt. Kwaadwilligen beweerden dat de man dagelijks kwam kijken of zijn kostbare stukken nog wel behoorlijk schildwacht hielden op de toonbank:....???......

De winkel was zeer ondiep en werd aan de achterzij begrensd door een groen-saaien gordijn, die den binnentredenden koper mits-i niet scherp zag, in de waan kon brengen dat er wat achter stak. En, zeer stipt gesproken, was dit ook zo. Er hing 'n verweerd scheerspiegeltje in die alkoof, ter opvrolijking van de eenzame stoel — op dit ogenblik getooid met de jas van den Weledelen heer Motto — en van het halfrond tafeltje dat tegen de wand leunde, waarop een pomadepot aan een kam scheen te verwijten, dat-i op zijn jaren zich bespottelijk maakte door een mislukte poging tot tandwisselen. De heer „patroon" Motto namelijk, hield zich in de weinige ogenblikken die hij niet aan „handel" wijdde, niet ongaarne bezig met het verhogen en verfijnen van de hem door de Natuur verleende schoonheid en was er in geslaagd rechts en links van zijn gelaat een glimmende haarlok te ontwikkelen, waaraan-i veel moeite en vet ten koste lei en die dan ook de bewondering opwekte van al wat er vrouwelijks in de winkel kwam.

— Zo, wou je hier in de handel komen? vroeg Motto, toen-i 't oude vrouwtje geëxpedieerd had, „met een snuifje uit de pot *toe*". En wat ken je n-alzo wat? Lezen, schrijven, rekenen, frans.... he? En wat doen je ouwers?

— In.... schoenen, mijnheer, uit Parijs. Maar frans ken ik niet. Rekenen wel.... den helen Strabbe.

— Zo? Ken jij rekenen? Hoeveel is dan anderhalf *pietje*?

Wouter stamelde dat=i 't niet wist en gaf dus blijk van dezelfde domheid als ik in de meesten van mijn lezers ver=onderstel, voor zover ze het geluk hebben minder dan een halve eeuw oud te zijn.

— Dàt moet toch iemand weten die rekenen kan? Je weet dus niet wat 'n *pietjen* is? En ken je=n='t verschil wel tussen een *zest'half* en een schelling? En tussen *daalders* en *acht=en=twintigen?* Kijk....

De heer Motto trok de lade open en scheen daar een „daal=der" te zoeken, doch om deze of gene oorzaak vergenoegde hij zich voor deze keer met een „zest'half". Hij stelde Wou=ters handelskennis op de proef, door hem op te dragen een „schelling" daarnaast te leggen — in zijn verbeelding — en zich dan met redenen beklede rekenschap te geven van het verschil. Dit alles moest men „in den handel" precies weten en kennen, beweerde mijnheer Motto.

Laat ons rechtvaardig zijn en iemand die de waarheid zegt, geen geloof weigeren omdat=i vette lokken draagt en in zijn hemdsmouwen snuif verkoopt achter een toonbank. Het was zeer juist gezien van den heer Motto, dat=i kennis der geld=soorten onmisbaar achtte voor iemand die „in den handel" gaat. De overlevering luidt, dat=i er grondbeginselen bij=voegde:

— Dat 's 't voornaamste!

— En Frans versta je=n=ook al niet? vroeg de heer Motto op niet zeer bemoedigende toon.

Helaas neen!

— En zouden je ouders genegen zijn om borgstelling voor je te storten?

Wouter gaf blijk dat=i de vraag niet begreep.

Borgstelling weet je? Er gaat veel om in m'n zaak en je begrijpt, dat ik weten moet wien ik winkel en la toevertrouw. En.... versta je deens?

— N....=e....e....n, mijnheer.

— Zo! Deens ook al niet? 't Is maar een weetje, omdat hier soms wel eris deense matrozen komen om d'r 'n onsie tabak te kopen. In 'n zaak als deze moet je=n=alle talen ken=nen.... dat 's 't voornaamste! Anders ben je *fittu!* Grie=ken heb ik hier ook al gehad!

Wouters gemoed sprong op, hij had zo gaarne willen vragen welke heldendaden ze bij zulke gelegenheden gewoon waren uit te richten?

— Ja, Grieken zelfs. Maar ze waren dronken en wilden 'n pruim negerhaar hebben voor niemendal. Daar doe-n-ik niet aan. Want op de kleintjes passen is het voornaamste! Anders ben je *fittu*, zie je? 't Is maar om je te zeggen dat je-n-in den handel alle talen moet kennen, om alle-man te woord te staan. Dat's 't voornaamste! Maar dat's nou tot daar-aan toe, als je ouwelui maar behoorlijk borg kunnen stellen. Er is soms wel tien gulden in de la, weet je, en in den handel moet 'n mens z'n zekerheid hebben, dat's't voornaam-ste! Anders ben je *fittu*, dit begrijp je zelf wel.

— Mijn vader is dood, zei Wouter, alsof deze bijzonderheid de borgstelling minder noodzakelijk maakte, maar eigenlijk omdat-i niet wist wat-i zeggen moest en toch eens einde-lijk wat zeggen wilde.

— Zo? Dood? Ja, dat komt soms voor. Dood? Heel goed! Maar heb je dan geen moeder die voor je storten kan?

— Ik.... zal.... 't.... r.... vragen, stotterde Wouter.

— Wel zeker! Ga jij 'r dat maar terstond vragen. Want zie je, in den handel komen geen praatjes te pas. Zó gezegd, zó gedaan, dat is het voornaamste! Anders ben je *fittu*. Hier is nòg 'n winkel. Daarin heb je ook te werken.... als je moeder storten kan. Dat's't voornaamste.

De Weledele Heer Motto geleidde Woutertje in de lees-bibliotheek. Langs de drie wanden stonden enige kasten met boeken die tot aan de niet zeer hoge zoldering reikten. Ove-rigens bevond zich in dat lokaal niet veel anders dan een inslagtrapje dat dienen moest om de wat hoog hangende vruchten der letterkunde te plukken en een dik boek waarin de protestantse jongeling die lust in werken had, de namen zou opschrijven van de personen die zich aan deze hengste-bron kwamen laven voor een dubbeltje per ingebonden teug in de week. In Wouters tijd namelijk, was de beschaving van deze soort duurder dan tegenwoordig en abonnement was uitzondering.

— Zie je, zei mijnheer Motto, daar is 't boek, of wat je

zou kunnen noemen: 't grootboek. Je verstaat toch 't boekhouden wel?

Wouter was genoodzaakt te erkennen, dat ook dit alweer behoorde onder de vele vakken, die hij niet bestudeerd had.

— Ook al niet, jongen? Dat's toch in de handel 't voornaamste! Want zie je, wie dat niet kan, is *fittu*. 't Is heel eenvoudig. Je moet opschrijven wie 'n boek haalt, met dag en datum er bij en het huisnummer en de straat en alles. En als ze-n-'t weerom brengen, dan haal je-n-'r 'n streep door. Het zou er mooi uitzien als je dàt niet deed! En als je dan de mensen niet kent, moet je....

— Pand vragen? riep Wouter snel, verheugd, dat-i eens eindelijk wat wist.

— Ja, pand. Eén gulden voor elk deel van 't hele werk. Want, dit begrijp je, als er één deel weg is, is het hele werk *fittu*. Van de sigaren en de snuif zal ik je later alles precies uitleggen, maar ik moet eerst weten of je moeder.... ga 't 'r maar eens gauw vragen! Ik heb nu al zesmaal alles haarklein uitgelegd — want aan jongetjes die in een zaak willen, is waarachtig geen gebrek — maar als 't dan aankomt op Mozes en de profeten — de borgstelling, weet je! — dan halen ze bakzeil. En dat's toch 't voornaamste! Zeg dit aan je moeder. Anders.... je ziet er nogal knappies uit.... als ik maar zeker weet dat je storten kan! Ajuus!

Wouter ging in zonderlinge stemming naar huis. Dat die man in hemdsmouwen een niet bij uitstek bevoegd vertegenwoordiger van den „handel" was, kwam niet in hem op. Hijzelf had zich vergist, meende hij, in het weinigje begrip dat-i zich van dat woord vormde. Toch zoud-i zeker een allerontmoedigendst relaas van zijn wedervaren hebben afgelegd, indien niet die leesbibliotheek hem had aangetrokken. Wat al Gloriosos konden daarin zijn! En misschien nog schoner dingen.

Het aandringen op borgstelling werd door de daarop belegde familieraad in den beginne niet zeer gunstig opgenomen. Maar toen Stoffel verzekerde dat-i er meer van gehoord had en dat het in den „handel" gebruikelijk was, kwam men na enig bieden en dingen ten laatste met de

firma Motto, Handel & Co. overeen, dat er een som van honderd gulden zou worden gestort, die een jaarlijkse rente van drie-en-een-half procent zou opbrengen. Héél aangenaam vond juffrouw Pieterse deze transactie niet. Ze was gewoon, door edelmoedige bemiddeling van een makelaar, vier perzent van haar geldje te trekken. „Maar, zei ze, men moest wat over hebben voor zijn kinderen."

Het bevreemdde Stoffel, die met de onderhandelingen belast was, dat hij van de firma nooit iets anders te zien kreeg dan de eerste helft, of het eerste derde. Hij was zo vrij zijn verwondering hierover in gepaste bewoordingen te kennen te geven en vernam nu dat het staartje: *& Compagnie,* tot de klasse der welluidende verzinselen behoorde en dat ook de heer Handel een voortbrengsel was van Motto's rijke verbeeldingskracht. Als een Atlas droeg deze de dubbel „gevestigde zaak" op zijn reuzenschouders. Vanhier dan ook, dat-i in ogenblikken van menselijke zwakheid zich soms vermoeid voelde en gelegenheid zocht een deel van zijn last op de nek te wentelen van een protestants jongetje dat lust in werken had en.... *cautie* stellen kon. Dit was het voornaamste.... inderdaad!

Wel enigszins ten nadele van zijn tabaks- en snuifkennis omvatte Wouters gemoed het ander deel van zijn werkkring met een liefde.... och, als-i zoveel gesnoven of gerookt had, als gelezen, zoud-i ziek geworden zijn! En.... rechtstreeks gezond werkte dan ook het verslinden van al die boeken niet! Met een waren geeuwhonger slikte hij rijp en groen in — véél rijps was er niet bij! — en las hij sneller en sneller. Hij begon zekere vaardigheid te krijgen in het voorzien van de loop der geschiedenissen die hij in handen kreeg en was weldra beter vertrouwd met de burgerlijke stand van helden en heldinnen, dan eigenlijk een auteur aangenaam is. De bekwaamste *faiseur* kon geen tien bladzijden lang een vondelingetje doodarm laten, zonder dat Wouter de sterren en ridderkruisen zag schitteren, waarmee het kind zou getooid worden op het laatste blaadje. Deze scherpzinnigheid ging in het onbescheidene over. Komiek echter was het dat hij ook alweer van deze vooruitgang — enigszins betrekkelijk

verdiende het deze naam, want men kon het als een stap tot hoger beschouwen — zichzelf geen rekenschap gaf. Oppervlakkig beoordeeld zou men menen, dat-i na zóveel welgelukte oefening in juist-raden, die romanknoopjes beneden zijn aandacht gesteld had. Toch was dit het geval niet. Ondanks alle ontwikkeling van zijn *begrip*, bleef bij hem de naïveteit van *smaak* en *opvatting* ongeschonden. Al *wist* hij welke ridder straks onder de hoede van het Meduzaschild des schrijvers, overwinnaar wezen zou in het tournooi, toch had hij het geduld zich langs de voorgeschreven *ficelles* te laten leiden tot op het ogenblik van de officiële triumf en hij zou het zonde en deloyaal hebben gevonden, één seconde vóór de tijd Saksers en Normandiërs toe te roepen:

Helpt eens kijken of niet de verzwakte Ivanhoe dien bluffer Brian de Bois-Guilbert flink op de kop slaat!

En.... en — och, ik durf het bijna niet zeggen, doch wáár *is* het — hem bezielde daarbij een gevoel alsof hijzelf....

Ivanhoe was?

Neen! alsof hij, Woutertje, voor de godheid gespeeld had, die den uitgeputten brave kracht gaf tot het verpletteren van den krijgshaftigen booswicht. Met het weglopen van Eachin Mac-Jan in *Valentins day*, en de solide moed van den nuchteren Sigismund in *the Maiden of the mist*, is en was dit ontknoping een der schoonste grepen van Walter Scott en.... van Wouter! want hij zou precies zo gehandeld hebben, en als auteur, en als ridder en als beschikker over de uitslag van een godsoordeel!

En wat hij die arme Rebekka lief had! En wat hij haar graag stammoeder had gemaakt van alle Engelse ridders, van koning Arthur af tot dien voorbarigen lord in Griekenland toe!

O, als *hij* het boek geschreven had, als hij de god ware geweest, die door bemiddeling van almachtige schrijvers, helden en booswichten op hun respectieve plaatsen zet....

Ja.... als! Maar daar rinkelde dan opeens de deurschel van de snuifhelft en er werden van den hoogmoedigen Wouter heel andere dingen gevorderd, dan god-zijn. Er was tabak of snuif nodig.

Het enige wat de omstandigheden hem in zulke ogenblikken vergunden op het gebied van het goddelijke te leveren, was dat hij nauwkeurig woog en niemand een sigaar „van de tien" in handen stopte voor een dito „van de acht". En zelfs dit conscientiewerk trof geen doel, want de heren Motto, Handel & Co. hadden de handelsgewoonte deze en andere rubrieken aangevuld te houden uit de soort die eigenlijk „van de twintig" zou moeten heten, als zij een naam gedragen had. De heer Motto beweerde dat zijn klanten gewoonlijk dronken waren en dat men ze in alle gerustheid koolbladeren kon te roken geven. „Je moet altijd zien wien je voor hebt, zeid-i dat's't voornaamste!"

Dit nu leerde Wouter, in de bedoelde betekenis, nooit. Tien was hem *tien*, acht was *acht*, onverschillig met wien hij te doen had en wat daarbuiten ging bleef hem uit den onbegrijpelijke. Van liegen om rechtstreeks voordeel had-i geen begrip. Wel van onwaarheid uit verlegenheid of angst. Maar ook dan zelfs, indien men hem op eenvoudige wijs gevraagd had: „is het *waar* wat je daar zegt?" zoud-i hoogstwaarschijnlijk *bijna* altijd — en toen-i moediger werd: altijd geantwoord hebben: neen, ik heb onwaarheid gesproken!

Ik laat nu daar in hoever deze logisch-morele zin hem aangeboren was. Zeker werd z'n afkeer van onjuistheid — vreemd genoeg! — gevoed door al die lectuur. Dit klinkt te zonderlinger, als men in aanmerking neemt, dat slechts een zeer klein gedeelte daarvan tot de soort behoorde van den aangehaalden Ivanhoe. Het lijdt geen twijfel, dat Wouter zijn tijd beter had kunnen besteden, of liever, dat dit het geval zou geweest zijn met bijna ieder ander kind. Maar z'n natuurlijke inborst dreef hem — naast veel kinderachtigs, gelijk we reeds zagen bij gelegenheid der kennismaking met Glorioso — om voornamelijk behagen te scheppen in wat ik in *Millioenen-Studien* „zedelijk rijm" noemde. De als dapper geschilderde ridder vocht tot-i overwinnaar of dood was. Alleen dodelijk gekwetsten gaven zich gevangen. Zó behoort het en Wouter zou precies zo gehandeld hebben. De allerschoonste schone van het stuk werd door ieder bemind en de afgewezenen stierven van wanhoop, of lieten zich aanwerven

bij een aan de dood gewijde kohorte. Dat is correct! De deugdzamen bleven braaf, trots duivel en hel en zelfs in weer-wil van de verveling. Wie eenmaal door een schrijver be-noemd was tot model, had geen smetje op zijn kleed. Het was de vraag of zo iemand buikpijn of jicht hebben kon en zéker is het, dat-i in al die boeken nooit jicht of buikpijn hàd. Prachtig!

Met de gebrekkigheid die zulke producten uit een oogpunt van *Kunst* aankleeft, liet Wouter zich nog nooit in. Hij wist niet of dacht er niet aan, dat de voorgestelde volmaaktheid, een verkeerde voorstelling, en dat alzo die volmaaktheid vals was. Hem was het voldoende, dat ieder in zo'n roman werd opgevoerd, accuraat deed wat de schrijver hem opdroeg. De booswichten deden niets dan verraden. De helden sloegen alles dood. De boek-schone jonkvrouwen betoverden de halve wereld. En, ook God — Wouters god — vervulde in al die boeken zijn plicht veel beter dan.... bijv. op de *Zeedijk*, waar hij gister nog een kleinen jongen had zien mishandelen door een grote. Het moest eens in een boek gebeuren.... alle ridders zouden te hoop gelopen zijn!

En ook Wouter had getracht....

— Kon hij het helpen dat zijn patroon hem op strenge toon terugriep?

— Wat bliksem gaat dat jou aan? Je hebt je zaken hier in de winkel! Pas dáárop! Nooit je-n-inlaten met een andermans krakeel.... dat's't voornaamste!

Ziedaar een wijsheid van àndere soort dan in zijn boeken stond!

Hij las er niet minder vlijtig om. In den beginne zou de geschiedschrijver van zijn uit- en inspanning bij delen geteld hebben. Zeer kort daarna bij gehele werken, al waren ze zo lang als de nooit ten eind gebrachte: *Sophia's reize van Memel naar Saksen* — och, Wouter vond Sophia's oneindige reis veel te kort! — en eindelijk bij planken. Bij planken, ja, en juist zoud-i'n begin maken met de laatste, toen-i op zekere morgen de deur van de winkel gesloten en verzegeld vond. De Weledele heer Motto was als matroos naar Amerika — het voornaamste zeker! — en de ongelukkige eigenaar van

de beide snuifpotten had een verdrietig proces over de be≠langrijke rechtsvraag of de pagoden: *rappee* en *zinking* al dan niet mochten verzwolgen worden in de „faillite massa”.

Volgens Romeins Recht namelijk en dit vooral behoort bij kwesties op de *Zeedijk* te Amsterdam geraadpleegd te wor≠den....

Nu, ja, de Romeinen snoven niet en gaven dus geen voor≠schriften over: *rappee.* Ik weet niet hoe de zaak werd uit≠gewezen.

We willen hopen, dat ieder het zijne kreeg, tot de Romeinen toe. Juffrouw Pieterse, minder gelukkig, was haar honderd gulden kwijt en klaagde als vroeger: „dat er met dien jongen altijd wàt was!”

Alsof Wouter het helpen kon!

Maar hem speet het zeer, dat≠i zo zonderling gestoord werd in zijn lectuur. De geheimzinnige afkomst van den jon≠gen rover lag hem wel klaar voor ogen, maar.... men wil toch altijd in zo’n geval gaarne weten of men juist geraden heeft. Om van mijn kant het bankroet van de Weldele Heren Motto, Handel & Co., voor den lezer zo dragelijk te maken als maar enigszins wezen kan, wil ik hier wel verklap≠pen dat Bulwer’s *Paul Clifford* wel inderdaad de zoon was van de stiefdochter zijner beminde.... neen, dit klopt niet. Iets van die aard dan.... of wat anders, als het maar ter≠deeg spannend en onmogelijk is.

XXXIV

Bij elke gelegenheid dat Wouter verschil opmerkte tussen mening en uiting, was hij verwonderd, en bijna verbaasd. Toch kwam het denkbeeld, dat zij die zich daaraan schuldig maakten, blijk gaven van valsheid, niet in hem op. Indien hij als rechter de zodanigen had moeten vonnissen, zouden zij er beter afgekomen zijn dan ze verdienden, want zijn hoofd≠indruk was: verdriet over eigen wanbegrip. Hij meende dat het slenteren en draaien en het schipperen met halve waar≠heden, tot de attributen van volwassenheid behoorde, en

wanneer='i zich rekenschap had kunnen geven van zijn indruk= ken, zoud='i zich misschien betrapt hebben op de hoogst= onzedelijke wens: och, wanneer toch zal ik „groot" zijn, en bekwaam om zó te liegen!

Een geheel andere indruk evenwel ving='i bij de Holsma's op, schoon ook daar het genoegen dat='i smaakte, geenszins onverdeeld was. Wel gelukte het hem zich op de in dat huis doorgebrachte zondag iets minder houterig aan te stellen dan de vorige keer, maar telkens bleek er dat de behandelde onderwerpen zijn kennis te boven gingen, en tevens dat de daar gebruikelijke luchtige vrije toon nog altijd boven zijn bereik was.

In dit laatste opzicht was='i door zijn schuwheid bewaard gebleven voor.... erger dan niet te kunnen „meedoen". Hij onthield zich van het belachelijk pogen.

Het dansen niet verstaande, had='i geen bokkesprongen gemaakt, en hij was dus niet op zijn neus gevallen.

Als gewoonlijk had de dokter een door hem bepaald onderwerp aan de orde gesteld, en het kind had met open mond zitten luisteren. Het betrof: „de kunst van lezen." In den beginne meende Wouter allerbevoegdst te zijn tot mee= spreken. Hij hoopte dit dan ook te doen met al het gewicht van iemand die de hoogste tevredenheid van Meester Penne= wip had ingeoogst over het voordragen der bekende leer= stelling: „mijn vader gaf mij dezen nieuwen hoed". In de *„Oefening in het kunstmatig lezen"* uitgegeven door de Maat= schappij tot *Nut van het Algemeen,* kwam deze zinsnede voor, en de leerling moest ze opzeggen met zoveel verande= ring van toonbuiging, als er woorden in de zin waren. Wouter had Leentje in verbazing gezet door al de wijsheid die hij wist te verkopen over die nieuwe hoed, en meende nu....

Doch Holsma behandelde iets anders. Maar het was weer het oude: de kleine jongen voelde dat='i achterlijk was. En dit smartte hem zeer.

De grond van zijn overtuiging in dit opzicht, lag niet zo= zeer in de behandelde zaak — deze was geenszins boven zijn begrip — maar in de telkens aangehaalde voorbeelden, die hem blijken van kolossale geleerdheid toeschenen alleen om=

dat ze hem ten enen male onbekend waren. Zelfs de kleine Sietske ging hem in kennis ver te boven. Het besef hiervan drukte hem zó, dat-i ook het weinige dat-i wel wist, niet kon te pas brengen. De goedheid waarmee men hem trachtte op de weg te helpen, ontsnapte niet aan zijn fijn gevoel, en maakte zijn toestand nog pijnlijker. In zekere zin dus gevoelde hij zich in deze kring, die hem door gedeeltelijke zielsverwantschap toch zoveel nader stond, even misplaatst als thuis.

Hij meende dat die kinderen hem minachtten, en bij Herman — die in latijn deed — was dit dan ook inderdaad wel enigszins het geval.

De wijze, waarop Holsma's klacht over gebrekkig lezen behandeld werd, mag ik gedeeltelijk overslaan omdat ik bij veel gelegenheden daarover heb uitgeweid. De zaak kwam in zijn mond hierop neer, dat het voor een arts zo verdrietig was zijn patiënten te zien vermoorden met rottekruid, als-i met de meeste duidelijkheid suikerwater had voorgeschreven.

— Maar, mijnheer, zei Wouter, wanneer men zich dan daarover *beklaagt?* En als men dan *nogeens* uitdrukkelijk zegt dat men geen vergif bedoeld heeft?

— Dan.... dan.... zijn er die rondvertellen dat de auteur heeft aangedrongen op verdubbeling van de dosis arsenicum.

— Rottekruid, weet je, fluisterde Sietske.

— Maar.... dit is toch slecht, niet waar? En waarom zijn dan de mensen zo?

— Waarom? Waarom? viel oom Sybrand in. Waarom? Dikwijls uit belang, maar vaak uit domheid. Misschien ook omdat velen te traag zijn om met eigen ogen te zien, en met eigen verstand te oordelen, wat er geschreven staat. Dit vordert meer inspanning dan het napraten van wat anderen gezegd hebben. Juist die tragen vormen de meerderheid, en ze worden door kwaadwilligen in beweging gezet. Men kan de grote massa laten schreeuwen wat men wil.

Wouter begreep al weer het woord „massa" niet, daar het in die dagen nog niet tot de sfeer der Pietersens was afgezakt. Hij keek vragend de kleine Sietske aan, die zo vriendelijk aan rottekruid had geholpen.

— Dat is zoveel als.... een hele troep, zei ze.

— De grote massa is altijd.... dom, ging oom Sybrand voort, of....

— Maar mijnheer, vroeg Wouter, hoe kunnen wij dat weten? Nooit spreken veel mensen tegelijk?

Holsma begreep de oorzaak van Wouter's misverstand, en misschien oom Sybrand ook. Daarom zeker had-i na „dom" nog iets anders willen zeggen. Maar al de anderen vonden de vraag zonderling. De grotere uitgebreidheid van de woordenschat waarover zij beschikken konden, en de gewoonte zich eens-vooral te verbeelden, dat ze elke uitdrukking begrepen waarvan het gebruik hun gemeenzaam was, bewerkte nu dat Wouter, juist dóór zijn primitiviteit, hen overtrof in stiptheid van analyse.

Zo ook zou hij Mozes in verlegenheid gebracht hebben door reeds bij *Genesis I,* vers 1, te vragen: „maar mijn heer, hoe weet ge dit?" Wel te verstaan, indien hij Mozes en *Genesis* had ontmoet in onheilig gezelschap, waar het denken aangemoedigd werd en het meespreken geoorloofd was.

De nuchterheid van zijn opvatting kwam gedeeltelijk voort uit het vreemde der uitdrukking massa. Dat oom Sybrand zich hiervan bediend had in oneigenlijke zin en dat Sietske's vertaling niet zeer correct was, doet hier niets ter zake. Het woord: „dom" betekende naar Wouter's schoolse opvatting, dat men zijn les niet kende, dat men de naam van zekere berg niet wist, enz. Het zou immers nooit te pas gekomen zijn, Pennewip's leerlingen *en bloc* een domme schoolmassa te noemen? De een kende en wist wat, de ander niet. Hoe kon het oom Sybrand bekend wezen dat een „hele troep" mensen — zó had Sietske vertaald — te zaamgenomen „dom" was?

Er is veel oefening en begrip nodig om in te zien hoe weinig er door sommigen kan begrepen worden.

Holsma hàd zich geoefend en zag Wouter zeer vriendelijk aan.

Och, 't deed den jongen zo goed! Naar de uitdrukking te oordelen die hij op de gezichten der anderen waarnam, meende hij een domheid gezegd te hebben. Dit nu was onjuist. Hij had juist dóór en in zijn onwetendheid bewijs gegeven van intelligentie.

Oom Sybrand had zich inderdaad versproken. En dit stemde hij toe. Juist was er in die dagen — d.i. *niet* in die dagen, want mijn chronologie is allerverwardst — te Amsterdam iets gebeurd, dat hem aanleiding gaf tot de toelichting: waarom men de „massa" niet zozeer *dom* noemen mocht, als.... als.... ja wat?

Er was een verandering gebracht in het belastingstelsel. Zeker bedrag dat vroeger, in evenredigheid met de huurwaarde der percelen, werd geheven van de bewoners, zou voortaan worden ingevorderd van de eigenaars. In zulke van verregaande oppervlakkigheid getuigende maatregelen openbaarde zich ten allen tijde zeker soort van Staathuishoudkunde en Philantropie. Het moest betekenen: we willen de druk laten neerkomen op *bezitters,* niet op de minderbedeelden.

Ik gis dat de bezitters zo vrij zullen geweest zijn, de te betalen belasting, *plus* een beetje winst, op de huurprijs te leggen. Lood om oud ijzer.

Doch niet hierover wil ik spreken. De maatregel was òf zonder gewicht, òf moest beschouwd worden als te zijn genomen in het belang der armen. Dit laatste denkbeeld was heersend. De *eigenaars* van kleine huizen achtten zich in hun belangen gekrenkt. *Wie* gebruikten zij nu om hun wrevel bot te vieren? De vermeend-*bevoorrechten!* Het „gemene volk" doorliep, met stokken gewapend, de straten en verbrandde de meubelen die uit de woningen der eigenaars waren gehaald om op de markt te worden verkocht ter kwijting van de belasting. Het wierp de „dienders" te water, mishandelde de „veteranen" die te dier tijd Amsterdam tot garnizoen dienden en pleegden allerlei baldadigheid van de gebruikelijke soort.

Doch! Zo schijnt het. En zeker getuigt het niet van bijzondere intelligentie, wanneer men zijn wrok lucht geeft — en op *die* wijs: — tegen een maatregel die naar het gevoelen van de oproermakers zelf in hun eigen belang genomen was.

Kan men nu aannemen, dat er onder al dat volkje niemand was die de verkeerdheid van deze handelwijze zou kunnen begrijpen? Immers neen. En dan toch alleen zou de beschuldiging van domheid op de menigte van toepassing geweest

zijn. Ieder *op zichzelf* was verstandig genoeg om de zaak juist te beoordelen. Met *hun allen* echter sloegen ze zonder de minste geldige reden de boel stuk.

De oorzaak van de schijnbare anomalie ligt hierin, dat men de intelligentiën der individuen niet kan optellen. Vergaderingen, colleges, samenscholingen, benden, worden altijd geregeerd door iets anders dan de *Rede.* Met hun allen weten ze niet, wat ieder-voor-zich wèl weet. Met hun allen begrijpen ze niet, wat ieder-voor-zich wèl begrijpt. Met hun allen hebben ze niet, wat ieder-voor-zich wèl bezit: een *Ziel.*

Wie de „massa" van het Volk *dom* noemt, begaat de onnauwkeurigheid die er liggen zou in de mening dat *vijf* beminnelijk is, of *lucht* driehoekig. De „massa" als zodanig denkt niet en kan dus niet verkeerd denken. Ze wordt in zekere richting gestuwd, of blijft geketend liggen, naarmate dit door individuen begeerd, of door een samenloop van omstandigheden teweeg gebracht wordt. Haar hoofdeigenschap, in stilstand en beweging beide, is traagheid.

Wouter had schik van zijn vraag, waarop Holsma nagenoeg in de geest van het bovenstaande antwoordde.

Toch bleef hij verdrietig over zijn onkunde en hij nam zich voor, meer te leren.

XXXV.

Toen Wouter die avond naar huis ging, stuitte hij bij het overgaan van een der pleintjes die men te Amsterdam „markten" noemt, op een bende van het gemeen, die bezig was de geschonden rechten der „huisjesmelkers" heel nadrukkelijk te wreken op zichzelf.

Nog altijd stonden daar een paar oud-gedienden op post en bewaakten.... ik weet niet wat!

Er is later gebleken dat ze niets bewaakten. Maar dit wisten op dat ogenblik de gebrekkige stumperds nog niet. Ze werden door de bestbespraakten onder het volk uitgescholden. „Bloeddieven" waren ze en — de lezer raadt het zeker al — „opvreters van stad en Land".

Wouter vond — o weelde, hij begon te denken voor eigen rekening — dat ze er niet uitzagen als lieden die zich vermaken met het opslikken van zoveel grondgebied. Hij voelde medelijden met de arme kerels en.... hoor, daar vernam hij iets dat hem in de oren klonk als de bekende kreet, als een beroep op *zijn* hulp!

De toon was minder liefelijk dat is waar, dan Amalia's:

> Waar is.... warre, warre, wou....
> Wouter die me redden zou?

Maar de betekenis was dezelfde. Geen houtzaagmolen kon duidelijker kraken: „je bent iets.... toon het!"

O, prachtig evangelie van de hoogmoed! Dàt wil ik blijven verkondigen!

Een der oude soldaten die de zaak wijsgerig bleek op te nemen, had op zekere belediging geantwoord:

— Jij weet het? Ga jij je gang maar! Als ik maar een pruim tabak had!

— Negerhit? vroeg Wouter snel, even blij bijna over zijn nieuwbakken speciale zakenkennis, als opgewonden door het denkbeeld dat hij een blijk geven kon niet tot de „massa" te behoren.

De man begreep noch het uitgesproken woord — *negrohead* — noch de bedoeling en meende, dat het kind zich aan de kant van zijn aanvallers geschaard had.

Wie kon ook raden dat zo'n kleine jongen een geheel àndere beweegkracht in zijn ziel had, dan die waardoor zich de „massa" liet voortdrijven?

— Komaan jij snotjongen, hou jij 'r je nu maar liever buiten! Wacht tot je droog achter je oren bent!

— Ik wil je tabak geven! schreeuwde Wouter door het gejoel heen.

— Tabak, negerhit.... echte! riep Wouter.

— Dat zal je wel s....s gauw late, brulde een kerel die achter onzen kleinen zelfdenker stond. La-de fent ferèkke!

„S....s-gauw late" beduidt: iets *volstrekt* niet doen, iets zó bijzonder overdreven nalaten, dat men reeds alleen bij de

gedachte aan 't wel doen, de koorts zou krijgen van verbazing, of.... een slag in het gezicht. Dit laatste werd blijkbaar hier bedoeld.

Wouter keerde zich om, zag op tot den waarschuwer die zich bediend had van het prachtige bijwoord dat zo moeielijk te vertalen is en zei:

— *Ik* zal dien man tabak geven!

Ach, hoe heerlijk hij dat „ik" intoneerde!

— *Ik* zal dien man tabak geven, *ik!*

„Of sterven!" zeid-i er niet bij. En dit hoefde ook niet. Men kon 't hem aanzien, dat-i hiertoe bereid zou wezen als het gevorderd werd.

Hijzelf had nooit geweten, dat-i zo moedig was.

Hij drong door de menigte heen en kocht in de eerste tabakswinkel de beste wat-i hebben wilde, niet zonder wat te luchten te hangen van zijn zaakkennis. Al ware hijzelf in het bezit geweest van twee „gevestigde" zaken, hij had niet met meer *aplomb* zijn bestelling kunnen doen. De bediende in de winkel mocht toezien, dat-i goed woog en zich onthield van elke poging om de neergelegde schelling te doen doorgaan voor een zesthalf. Hij had te doen met iemand die het wist, met een specialiteit!

Nu, 't liep goed af. Wouter besteedde een stuiver en kreeg behoorlijk het te veel betaalde terug.

Die schelling.... o, hoe gelukkig dat Willem en Sietske hem begeleid hadden tot aan de huisdeur, toen-i zoeven de Holsma's verliet! Die had God nu eens goed beschikt! Hierdoor immers was-i in het heerlijk bezit gebleven van het geldstuk dat zijn moeder hem had meegegeven „voor de meid" omdat ze, vooral jegens den dokter, zo op het fatsoen gesteld was.

Maar 't aanbieden van de zonderlinge versnapering aan den soldaat had moeite in. Er moesten veel mannen worden opzij gedrongen. Ook vrouwen en meisjes en zelfs kinderen.

De kleine hinderpaaltjes belemmerden Wouter het meest.

— Wil je me-n-asjeblieft even doorlaten, vroeg hij met een stemmetje zo zacht op 'n toon zo smekend en onderdanig, zo uitermate fatsoenlijk en bescheiden....

Wat er een inspanning nodig was om door al die mensen te dringen, waarvan geen enkele hem bedreigd had!

Toch naderde hij de plek vanwaar=i was uitgetogen om zijn heldenfeit voor te bereiden. Hij hield de papieren kegel hoog boven het hoofd — waarlijk, er zijn wel eens minder eerbiedwaardige vaandels opgestoken, dan dat peperhuis met een stuiver tabak! — en bereikte den man die hem met het vreemde bijwoord gedreigd had....

Weg was z'n beschroomdheid! Ruwer dan eigenlijk nodig was en met meer uittarting dan het aanspraak=maken op verschoning kon voorbereiden, zette hij een kerel z'n schouder in de lenden en boorde zich dóór de voorste rij:

— Dáár, man! Ziedaar tabak — negerhit, weetje? — een snotjongen ben ik *niet!*

De soldaat nam en pruimde. Wouter keerde zich om en keek den man aan die zo zonderling lucht had gegeven aan z'n overtuiging: dat hij 't wel s....s=gauw „late sou". Hij scheen te vragen welke aanmerking de profeet te maken had op dit protest tegen zijn voorstelling?

De zaak liep goed af. Het verwonderde Wouter dat niemand hem stompte, sloeg of uitscholdt. Misschien zou dit dan ook geschied zijn, als niet de verheugde tabakspruimer door 'n nogal bekende soldaten=aardigheid, de voorsten van de troep aan 't lachen had gemaakt: „beter 'n halve pruim in je mond, als 'n heel stuk in je.... kraag!"

Al wat de voorvechter van het non=interventiestelsel tegen Wouter inbracht, toen deze zich zegevierend verwijderde....

O, *Thermopylae!* O, Miltiades! O, Glorioso! O, Ivanhoe! O, Kolokotroni! O, riddereer! Welke dame zal z'n harnas ontgespen? Hoe is de kleur van de sluier die=i voortaan dragen zal.... rechter schouder, linkerheup, rozet....

De bijwoordman verzekerde aan de omstanders dat „die kleine jongen 'n ....s=brutale bliksem" was.

Wouter antwoordde niet, al had=i recht gehad te verzekeren dat de man zich bedroog. De door hem — tot zijn eigen verrassing waarlijk! — aan den dag gelegde moed was een uitvloeisel van geheel andere gemoedsgesteldheid dan brutaliteit. Hij was bescheiden, verlegen, beschroomd. Maar hij

had nu ondervonden, dat er omstandigheden konden bestaan die hem een ogenblik lang boven deze fouten verhieven en deze ervaring deed z'n ziel groeien.

In zeer lange tijd was⸗i niet zo vergenoegd ingeslapen als de avond van deze dag.

Och, als Femke 't gezien had!

Maar deze stemming zakte gedurende de weinige maanden van zijn leertijd op de *Zeedijk*. Hier zag hij dagelijks het gemene van even nabij als op die markt, zonder daaraan het verheffend denkbeeld van strijd te kunnen verbinden. Integendeel. De Weledele Heer Motto had hem een onverstoorbare beleefdheid voorgeschreven en zelfs betuigd dat deze eigenschap „in den handel het *voornaamste* was."

Nu, beleefd en vriendelijk wàs Wouter. Gewoonlijk meende hij, dat de onaangename indruk die het triviale op hem maakte, aan z'n eigen onbedrevenheid moest worden toegeschreven en — als met de leugens — kwam soms de wens in hem op: „wanneer toch zal ik groot genoeg zijn om me zo mannelijk uit te drukken?"

Wie weet of hij niet gestrand was op de klip der hypermetaforische bijwoorden, wanneer z'n lectuur hem daarvoor niet bewaard had?

Neen, ook zonder die boeken zou⸗i ontoegankelijk gebleven zijn voor deze soort van gemeenheid, door z'n onbederfbare lust in het exacte, een der meest loffelijke wijzen waarop poëzie zich openbaart.

Eens was⸗i genoodzaakt geweest, een kwajongen die stenen in de winkel wierp, te berispen en zelfs te dreigen. Hierop was een scheldwoord gevolgd, dat in de mond der amsterdamse straatjeugd bestorven ligt: *dief!* En wel met een onzindelijk toevoegsel dat nu niet ter zake dient en dat ik dus mag overslaan.

Hoe kan die jongen beweren dat ik een dief ben en.... zo onzindelijk? had Wouter aan den heer Motto gevraagd. Ik had gezegd, dat ik hem een klap geven zou als⸗i weer met stenen wierp. Waarom noemt hij mij nu *dief?* Dat is iemand die steelt, niet waar?

De heer Motto was er de man niet naar om het verschil tus⸗

sen schelden en kwalificeren te verklaren. En Wouter berustte. Hij had zich meer geërgerd over het gebrek aan logische samenhang dan over de belediging en hierin lag inderdaad iets.... goddelijks. Het was een schending der wereldorde, iemand *a* te noemen omdat-i *b* was. Iets als misdaad tegen de Heilige geest van het 2×2=4! Een hinkend rijm. Een onmogelijkheid!

En.... het straatjongetje, dat zich aan al deze gruwelen had schuldig gemaakt, was nog een hoofd kleiner dan hij! De hier gepleegde verkrachting van de Rede, was alzo ditmaal geen uitvloeisel van begeerlijke volwassenheid!

Maar.... maar.... al de wèl „grote" mensen? Vanwaar bij hèn dan dat gedurig afwijken van het ware, juiste, stipte? Waren *zij* zo achterlijk, of was die straatjongen zijn leeftijd vóór? Moest Wouter terug of moest-i vooruit, om aan te landen op het punt waar zich het grootste gedeelte van zijn omgeving scheen te bevinden. Zoud-i ooit ver genoeg komen om als de Weledele Heer Motto aan het hoofd te staan van twee „zaken".... nu ja „gevestigd" waren ze na het overhaast vertrek van den patroon niet meer. Maar het waren „zaken" toch en.... gevestigd geweest!

— Als ik den man hier had, zou ik 'm verscheuren, zei de moeder. Ik dacht het wel dat-i met m'n geldje-n-op den loop zou gaan! 'k Heb 't altijd gezegd, niet waar, Stoffel?

— Ja, moeder. Zo'n cautie is 'n gevaarlijk ding....

— Dat heb je-n altijd van die mensen met 'r geloof! Ik vraag je, wat doet het er toe, of men protestant is of.... wat anders! Wat hoeft zo'n man 'n jongetje P.G. te vragen in de krant, en dan.... wegtelopen met 'n mens z'n geld! Ik vraag je, wat doet er de godsdienst toe? Ik wou.... ik wou.... dat-i 'n rooms jongetje genomen had, met 'n.... koussie van duizend!

— Ja, moeder, dit was zeker beter geweest.

— 'n Roomse is net zo goed als 'n ander, dit zeg ik maar!

— Waarom zou 'n roomse jongen niet even goed snuif kunnen wegen, en boekhouden, en op de winkel passen, en.... koussies geven, als 'n griffermeerde? De mensen lijken wel mal met 'r verschil van geloof. De een is net zo goed als de

ander, vind je niet Stoffel?

— Ja moeder.

— 't Is om 'r griezelig van te worden, als ik bedenk, dat zo'n kerel nu in Amerika van mijn geldje den prins speelt. Maar, Wouter, jij hebt ook schuld. Jij had me moeten waarschuwen, dat de man niet deugde. Kon *ik* 't weten, ik arme weduw die hier in m'n huiswerk zit?

— Moeder, ik wist het ook niet.

— Je had dan maar beter moeten opletten. Maar je geeft er niet om of je moeder aan 't bedelen raakt. En, Stoffel, wat zullen we nu met 'm beginnen? Naar zee gaat-i *niet*, dat zeg *ik!* Ik kan 't voor God niet verantwoorden dat-i aan boord van zo'n schip onder allerlei soort van volk komt, niet waar, Stoffel?

— Ja moeder.

— En dat-i daar vloeken leert....

— Zeker, moeder.

— En z'n geloof kwijt raakt! Want, dit zeg ik maar, wie niet bij z'n geloof blijft.... wat zeg jij, Stoffel?

— Ja moeder, 'n mens moet altijd bij z'n geloof blijven.

— Honderd gulden! Het waren zeeuwen.... Ik zie ze nog! Wat hoeft zo'n gemene kerel een protestants jongetje te vragen?

— Wel, veroorloofde zich Wouter te denken, de man bleef bij zijn „geloof".

Maar aan de ontleding van de zotteklap zijner moeder besteedde hij minder moeite dan aan bijna alles wat tot hem kwam, van buitenshuis. De *blunders* in redenering waaraan zijn verwanten zich schuldig maakten, waren zo menigvuldig dat-i er aan gewoon was geraakt en uit vermoeienis de taak had opgegeven daaruit wijs te worden. Eén woord van Holsma of oom Sybrand strekte hem tot tekst van lange overpeinzingen, maar de *bitjara kossoeng* van zijn familie maakte niet veel meer indruk op hem dan het gegons van een bijenzwerm.

Iets minder gewoon was-i nog altijd aan onzin die door anderen geuit werd, al stonden ze dan niet hoger dan zijn

huisgenoten. Juffrouw Laps bijv. was hem wel een onbehage=lijk, maar toch de nieuwsgierigheid prikkelend, studie=exem=plaar. En zijn belangstelling in het oplossen van de raadsel=tjes die ze opgaf, werd te groter naarmate hij meer acht sloeg op het gebrek aan samenhang of overeenstemming in haar manieren.

Sedert enige tijd bezocht zij de Pietersens drukker dan ooit en telkens onderging Wouter bij die gelegenheden een reeks van tegenstrijdige indrukken. Ze was bar, nijdig, en tege=lijkertijd weer op eens.... och, er was niet uit het schepsel wijs te worden.

Het heldenfeit met de tabak was gedeeltelijk bekend geraakt. Wouter had eerlijk de vijf stuivers verantwoord, die hem van de providentieel gespaarde schelling waren over=gebleven....

Twee jaar geleden zoud=i dit niet gedaan hebben. Doch sedert die tijd had zich het besef van ridderlijkheid in hem ontwikkeld. Tegen een flinken rover zag=i nog altijd eer=biedig op, maar het weggrissen van een paar stuivers.... hij vond dat=i daartoe nu te groot was geworden. De helden uit zijn boeken zouden zich over hem geschaamd hebben.

Hoe dit zij, het uitgeven van de ene stuiver waarmee de veteraan moest getroost worden over het gemis van de ver=teerbare Landen en Steden die anders zijn gewoon voedsel uitmaakten, drong Wouter tot het aanroeren van het ge=beurde. Hij sloeg in zijn relaas van de zaak, het gevaar dat=i gelopen had, over. En.... niet uit bescheidenheid. Hij had gaarne wat gestoft op zijn moed, maar voelde, dat de kans op afkeuring van zijn verkwisting, groter was dan die op lof over zijn.... ja, hoe moet ik het noemen?

De door hem begane afwijking van spaarzaamheid werd dan ook zeer kwalijk genomen en het was gelukkig voor hem dat=i de bij=omstandigheden niet had aangeroerd, waar=door zijn ontijdige mildheid was gestempeld geworden tot uittarting.

Denk je dat de stuivers mij op de rug groeien? vroeg zijn moeder. Jij verdient immers geen duit! jongen. Mag jij tabak kopen voor ouwe soldaten? Moet ik nog meer ten onder, na

de honderd gulden die je me weer gekost hebt?

Bij zulke toespraakjes viel het Wouter zeer moeilijk, de toonhoogte van zijn ziel behoorlijk gestemd te houden. En dit lukte dan ook niet. Hij antwoordde weinig of niets. Wat het ergste was, hij vond in zichzelf geen steun, want.... zijn moeder had niet geheel en al ongelijk!

Edelmoedigheid is een versnapering waarvan men zo min mag snoepen als van andere lekkerbeetjes. Al zag Wouter dit nog niet in, toch voelde hij zijn onvermogen zich grondig te verdedigen tegen de beschuldigingen die zijn moeder tegen hem inbracht.

Dat zij niet in staat zou geweest zijn de oorzaken te begrijpen die hem tot handelen opwekten, deed minder ter zake. Maar hij zelf gaf zich daarvan geen rekenschap en hij stond dus weerloos tegenover de bewering, dat-i gehandeld had als een gek. Dit werd te erger toen men de aanklacht overbracht op het laagste terrein, dat men kiezen kon, op kinderachtigheid.

De moeder had het woord: „verkwisting" uitgesproken, maar Stoffel zette haar terecht:

— Nee moeder, dàt is het niet. De zaak is, dat hij zo achterlijk blijft in alles. Hij weet nog niet met geld om te gaan, dàt is het!

— Precies! Hij weet nog niet met geld om te gaan. Alle andere kinderen van zijn jaren.... als ze een.... stuiver hebben, wat doen ze! Ze bewaren hem. Of.... ze kopen er wat voor. En hij? Wat doet hij? Hij geeft hem weg! Zal je dan nooit verstandig worden, jongen?

Misschien was Stoffel's opmerking niet kwaad gemeend, maar ze wondde Wouter diep. Een „verkwister" is dan toch altijd een persoon, een man. Was men maar zo goed geweest hem dáárvoor uit te maken!

„Prodigue, prodigue.... asjeblieft *prodigue!"* mompelde hij treurig. Want — tot verbazing van den lezer misschien — hij kende dit woord.

In een der omnibus-slaapkamers hing een stelletje grof gekleurde platen die de parabel van den verloren zoon voorstelden. Het was een Franse uitgaaf, en door vergelijking met

de Schrift, verkeerde de hele familie lange tijd in de vaste mening, dat de daarop voorkomende uitdrukking: *prodigue* niets anders kon betekenen dan „verloren". Dit had dan ook Stoffel tegen een van zijn collega's beweerd, die hem met behulp van een dictionnaire beter inlichtte. Na veel gekibbel over de goddeloze Franse drukfout....

— Want: „verloren" stáát er, zei juffrouw Pieterse. En wat in de Schrift zelf staat, zal toch wel waar zijn.

.... na enig tegenstribbelen dan, wilde men wel aannemen dat de betekenis van het woord *prodigue:* „verkwister" kon wezen. En in die benaming had Wouter veel zin.

Eerste tafereel. De zoon die bezig was met.... verkwisten en verloren gaan, neemt afscheid van zijn vader. De oude heer had een purperen tabbert aan. Mooi genoeg. Maar de verkwister zelf.... o hé! Er fladderde hem een mantel om de schouders — het scheen erg te waaien in die zuilengang! — een mantel.... prinselijk! En zijn Turkse broek was van puur goud! De jongen had een kromme sabel op zij, en op zijn hoofd een tulband met aigrette.... zeker een onix, of sardonix, of paarl, of.... edelsteen! Men kan er den geleerden Schrant op nalezen. Zulke zaken kosten niets op een prent.

De oude heer keek verdrietig — en daarin had de man geen ongelijk — maar.... al die beladen kamelen! En die slaven!

En al die toestel voor een verre, verre reis! Een pikzwarte knecht hield een paard bij de toom. Een ander de stijgbeugel, en scheen te manen: „komaan, verloren-gaande zoon, stijg op! We worden gewacht op de tweede prent!"

Welk jongetje zou niet graag zo'n verloren zoon willen zijn? Die kromme sabel alleen was de zonde waard.

Tweede tafereel. Hm.... *scabreus!* Nu ja, maar niet voor Wouter, die in zijn onnozelheid geen gewicht hechtte aan al de zonderling opgesierde juffrouwen op de plaat. Hoofdzaak was dat er dapper gegeten en gedronken werd en het gezelschap scheen eensgezind, want dat ene meisje, in glimmend satijn, hing allervriendelijkst over de schouder van den verlorene. „Liever zó verloren, dan anders gevonden" *moest* de indruk zijn die het feest maakte op de verbeelding van een

kind. De ware betekenis van het tafereel dat zich inspande om afschrik van liederlijkheid in te boezemen, ontsnapte aan Wouters opmerking. Of liever, hij *wist* wel wat het beduidde maar.... *voelde* anders. En alweer was zijn hoofdindruk, dat=i met genoegen de betrekking van verloren jongetje zou aanvaarden. Wat hem het meest aantrok was noch de spijs en drank waarmee de tafel overladen scheen, noch vooral de zondig=gekleurde wangen van de dames die zich bezighielden met doen verloren gaan. Neen, hij was naijverig op de onburgerlijke losheid van het gezelschap. Om ten overvloede den aanschouwer te doordringen van het begrip: *verkwisting*, had de tekenaar een wijnvaas doen omwerpen door een paar jachthonden....

Jachthonden ook! Dus: jacht! O, goden, 't is te veel!

....de wijn stroomde, en ging verloren alsof=i zelf een weglopende zoon was. Dit beviel Wouter bijzonder. Niemand van de gasten bemoeide zich met zo'n kleinigheid, zelfs de schenkers niet. Het had eens moeten gebeuren in den huize Pieterse, al was het maar met een dubbeltjes=kruik scharrebier geweest!

De tekenaar spreekt: „meent ge dat ik de verleidelijke indruk van zulke schetsen niet voorzag? Wordt ze niet uitgewist door wat er volgt!

Volstrekt niet! Zie maar:

Derde tafereel. Heerlijk! Hoe romantisch is die wildernis! O, wie daar zo mocht zitten op een rots starende in de onpeilbare diepte van het verschiet en.... alléén!

Denken, denken, denken!

Geen meester of moeder, geen broer of patroon schrijft daar voor wat men te doen hebbe met zijn hart, zijn tijd, zijn ellebogen en zijn broek! De jonge man op het plaatje had er geen aan en men kon duidelijk bespeuren, dat=i zich niet generen zou straks met uitgestrekte armen en benen zich op zijn rug te leggen om zon, maan en sterren te laten voortdrijven voorbij zijn wijdgeopende ogen! Men kon wis een dubbel stel longen gebruiken in zo'n ruimte en ook de ziel zou onbelemmerd in zich opzuigen wat ze verkoos. Wouter vroeg zich af waaraan hijzelf denken zou als=i het eens

mocht gebracht hebben tot zo'n verheven keizerschap, over het onmetelijk Rijk: eenzaamheid!

Hm! Op dat rotsblok daar naast hem kon best zijn Femke zitten! O, goddelijk verloren zijn.... met haar! Het begon hem te verwonderen dat er maar één verloren zoon in de Schrift voorkwam. Van alle zonden kwam hem een wel geconditionneerde verkwisting de aanlokkelijkste voor.

En de woestijn was zo.... dragelijk. Er stonden bomen in. Die zou men beklimmen als men terdeeg verloren was en van die takken bouwde men dan handig een hut.... voor Femke natuurlijk.

De verkwister op de prent scheen hieraan nog niet gedacht te hebben. Het is waar ook, waarom was die groen-satijnen juffer niet bij hem? Er zal afgesproken zijn, dat ze hem straks komt opzoeken, dacht Wouter. Ze zal nog niet geheel gereed wezen met haar verkwisting. Och, dat ze zich haasten mocht! Hij wacht haar met smart. Maar dit is ook het enige verdriet dat een rechtgeaarde verkwister uit de profane wereld meeneemt in de prettige woestijn.

Toch moet ik erkennen, dat de varkens waarmee de prent gestoffeerd was, er lelijk uitzagen. De moraliserende tekenaar had de arme dieren gekozen tot schildhouders van de zonde en dus hun physionomiën bedeeld met waarschuwende trekken. En ook de trog had een onsmakelijk voorkomen.

— Als het mij gebeurt, neem ik schapen mee, zei Wouter, en Femke zal ze kammen!

De tekenaar moet alzo toestemmen, dat zelfs het derde tafereel niet toereikt om behoorlijke afschuw in te boezemen van verkwisten en verloren-gaan.

Maar.... het *vierde?* Evenmin! Minder nog!

Die oude heer is allervriendelijkst en we zijn weer in de zuilengang, waar zo-even die kamelen zo geduldig stonden te wachten. Een van de thuis gebleven slaven klapt in de handen en slaat de ogen ten hemel.... uit blijdschap zeker dat het Woutertje van de prent terug is.

Maar.... *hij?* De wezenlijke Wouter? Teruggekeerd? Vriendelijk ontvangen in zijn allerprettigste rang van gewezen en genezen verkwister? Niets van dat alles!

Kamelen? Neen! Schapen in de woestijn? Neen! Ach, neen, geen onkambare zwijnen zelfs!

En dan dat geslachte kalf! Dáárin lag de snijdendste tegen=stelling met de burgerlijkheid die Wouter beknelde. Juffrouw Pieterse slachtte nooit iets en nam bij Keesje's vader osse=lappen op het weekboekje. Slechts nu en dan bij hoge uitzon=dering een ribstuk.

Op een heel kalf was geen kans, of men verloren was ge=weest of niet. Maar dit belette toch niet dat de rang van ver=kwister hoger stond dan die van kleinen, dommen jongen die nog niet weet om te gaan met geld!

En zie, ditmaal had=i aan zijn vriendelijke vriendin Laps iets te danken, dat hem weer een beetje bemoedigde. Zij namelijk haalde inderdaad de Schrift bij de zaak, toen deze haar — op zijn pietersens! — werd meegedeeld. *Zij* sprak wel degelijk van varkenshoeden. Wouter had graag geantwoord:

— Goed, wèl, best, juffrouw Laps, asjeblieft! Maar.... och, mogen het deze keer geen schapen zijn?

Hij begreep heel goed, dat ze niet gevoelig zou wezen voor het beoogde kammen en dus ook niet voor het blauwzijden halsdasje, dat Femke's lievelingslam zo snoepig staan zou.

Maar.... een verkwister was hij, verzekerde het mens.

Goddank!

XXXVI.

— Ja juist, dat zeg ik ook altijd, antwoordde juffrouw Pie=terse. Want, wat doet=i? Hij verkwist zijn moeders goed. Als die man pruimen wil, laat hem zelf tabak kopen. Daar=voor wordt=i door den koning betaald. Ik heb altijd zuur moeten werken voor mijn boeltje, niet waar, Stoffel?

— Zeker, moeder! Maar ik blijf er bij, dat het een kinder=achtigheid van Wouter is.

— Net wat ik zeg, een kinderachtigheid!

— Mens, je bent er niet! riep de oefenaarster. Ik zeg je dat=i recht=toe aanloopt op de trog van Lukas 15. Draf zal=i eten! Meen je dat de Heer zijn gelijkenissen verkeerd maken

zou? Stuur hem eens bij me. De fout ligt aan de dominees, geloof me, heel alleen aan de dominees. Ze verklaren de Schrift niet. Dàt is het! Zend 'm 'ns bij me.

— Als ik in gods-heren-naam maar wist waarom hij zulke dingen doet!

— Waarom? Wel, weet je dàt niet. Uit hoogmoed....

Ze sprak de waarheid!

....uit pure, klinkklare hoogmoed! Precies Belsasar, of.... Sanherib, of.... Nebukadnezar, of....

Och, hoe dankbaar was Wouter voor al die koninklijke vergelijkingen! Wat was de artsenij zoet, die juffrouw Laps hem toediende! Als hij op dat ogenblik een briefje te schrijven had gehad — aan Femke liefst! — zou hij zeker geroemd hebben: „begrijp eens hoe ik gegroeid ben! Ik ben zo slecht als drie koningen met hun allen!"

En dan te worden uitgescholden voor kinderachtig!

— Hoogmoed! zei juffrouw Laps. Hij is goud van boven, ijzer in het midden en zijn voeten zijn van klei. De Heer zal hem wis en zeker omgooien! Stuur hem eens bij me.

De uitnodiging om den modernen koninklijken booswicht bij haar in de leer te doen, werd zo dikwijls herhaald, dat men ten laatste wel genoodzaakt was, daarop iets te antwoorden. Noch de moeder noch Stoffel hadden de moed, Wouter's wegblijven voor hun eigen rekening te nemen. De grief van de weigering moest neerkomen op hém.

— Maar, mijn lieve juffrouw Laps, de jongen wil niet! Koppig is hij.... o! Wat moet ik doen met zo'n kind?

Wouter was te zacht om zijn moeder openlijk aan te klagen voor valsheid. Bij elke gelegenheid immers bleek hem, dat zij even afkerig was van lapsisch-theologische invloed als hijzelf. En nu? Ze hield zich alsof ze....

Maar dit was weer een van de inconsequentiën die bij karakterloze mensen elk ogenblik voorkomen en waaraan-i dus gewoon was geraakt. Hij wist zeer goed wat er zou geschied zijn indien hij het gewaagd had zich in dit geval te beroepen op het oordeel van zijn moeder. In tegenwoordigheid van Laps zou men zijn opmerkingen bedolven hebben onder een stortvloed van verwijtingen over zijn „brutalig-

heid". En na het vertrek van het schepsel zei men hem:

Je bent toch een dom kind! Begrijp je dan niet dat ik het mens toch niet in het gezicht zeggen kan dat ik een hekel heb aan haar geoefen?

Hij zweeg dus. Doch zie, gedwongen om weer en weer en nog eens op te halen van zijn vergrijp, ontsnapte hem een eenvoudig woord waaruit zijn belaagster een vrolijk *ἑνρήκα* *) wist te putten.

— De man wou tabak hebben, zeid-i, en niemand durfde hem iets geven en toen....

Juffrouw Laps wist genoeg. Wouter was háár. Of althans, ze wist nu waar *Toulon* lag en van welke kant de vesting kòn genomen worden.... als ze neembaar was!

— Nu als-i dan geen pleizier heeft om bij me te komen moet je hem niet dwingen, zei ze op allerzachtmoedigste toon, bij het weggaan. Ferseren helpt niet. Men moet ieder zijn eigen sinnigheid laten. Ik geloof werachtig dat jelui het kind te veel besikkeneert. Lieve god, wie zal nu zo'n bereddering maken om een stuiver.

— Dat zeg ik ook, antwoordde de moeder. Het zou waarachtig wel gelijken of het daarom te doen was! Zo nauw komt het er, goddank, niet op aan! We kunnen altijd nog wel een stuiver missen, wat zeg jij, Stoffel?

— Ja, moeder, maar het wordt toch tijd dat Wouter....

— Komaan, wat een geseur om een pruimpie tabak! De Heer zal het zeventigmaal-zeventigmaal weerom geven! „Zo wat ge den minsten mijner broederen gedaan hebt...."

Met deze veelbelovende teksten op de lippen, verliet juffrouw Laps het verbaasde gezin. Men rekende haar de voorspelde hemel-woeker niet hoger aan dan onder Christenen gebruikelijk is, maar vond het vreemd, dat ze opeens zo inschikkelijk was geworden.

Ja, ja, het is zo gemakkelijk niet, juffrouw Laps te doorgronden en.... sommige anderen!

De moeite die zich de Pietersens getroostten om het raad-

*) Eureka (heureka) Ik heb 't gevonden. Oorspronkelijke uitroep van Archimedes, toen hij het bedrog ontdekte, dat door een goudsmid jegens Hiero van Syraceuse was gepleegd.

seltje op te lossen, dat juffrouw Laps scheen op te geven, was niet zéér groot. Ze waren aan niet-begrijpen te gewoon om zich in te spannen tot de verklaring van dat zonderling laveren. En ook Wouter bekommerde zich minder over de oplossing, dan schijnbaar van zijn lust in stiptheid en zijn begeerte om te *weten*, had kunnen verwacht worden. De oorzaak hiervan lag in zekere overstelping van indrukken, die hem belette zich met een bepaald vraagstuk bezig te houden. Zijn gemoed zag er uit als het naaikistje van een goedige moeder, waarin de kinderen gegrabbeld hebben.

De zaden die in hem gestrooid werden, waren van onderscheiden soort. Dit is nu bij ieder en altijd het geval. Maar het grootste gedeelte paste niet bij de grond waarop ze vielen en onze kleine beginner in het Mens-worden was een te onbedreven hovenier, om uit te drukken wat niet deugde en te ordenen wat bruikbaar was.

Alleen met betrekking tot de eigenaardigheden van zijn gaven en streven — *Trieb!* — lag in dit alles iets bijzonders. Overhoop gehaalde ziele-werkdoosjes vindt men overal, maar niet overal werkt zodanige verwarring even schadelijk.

De regeling der indrukken die Wouter's weinige ondervinding had teweeg gebracht, zou niet moeilijk gevallen zijn, wanneer slechts die indrukken niet waren vergezeld geweest van zijn voorbeschiktheid tot zedelijk en verstandelijk zwaartillen. Hem kleefde een zeldzame fout aan: hij was het omgekeerde van lichtzinnig en deze hoedanigheid had nagenoeg hetzelfde gevolg als we gewoonlijk bij het tegenovergestelde waarnemen. Verward in de menigte der zaken die hij niet begreep, gaf-i moedeloos de poging tot verklaring op en scheen dus gelijk te staan met de meeste anderen die aan opheldering geen behoefte voelen.

Maar deze gelijkstelling ging niet in-allen-dele door. Wouter *berustte* niet. Hij verwachtte licht, hij wachtte licht en de spanning die hem hierdoor veroorzaakt werd, was pijnlijk.

Zonderling dat hij in zulke stemmingen altijd behoefte voelde zijn onbegrepen leed te klagen aan Femke.

Door allerlei toeval kreeg-i haar niet te zien. Wel twaalf keren had hij zich de moeite gegeven haar te ontmoeten, door

in de omtrek van haar huisje heen-en-weer te lopen. Maar altijd tevergeefs.

Bij deze gelegenheid wond hij zich op tot.... redenarij. Hij maakte aan- en toespraken gereed, waarmede hij zich tot het meisje wenden zou en wanneer ik daarvan die *juiste* tekst geven kon, zou ik een heerlijk hoofdstuk geleverd hebben van mensenstudie. Maar dit kan ik niet.

Toch wil ik het bij benadering beproeven. Nog eens, op volkomen juistheid maakt mijn schilderij geen aanspraak.

— Och, Femke, ik ben zo bedroefd. Denk je dat ik weer ziek worden zal? Zou je dan bij me komen? Doe het niet! Mijn moeder houdt niet van je.... doe het niet. Femke! Laat me sterven en vraag maar aan de buren waar ik begraven ben. Wil je dan 's avonds op mijn graf komen? Eens maar, één̈s! Want ik begrijp wel dat je niet dikwijls komen kunt, om de bleek en om al je werk en om je moeder en om de mensen, die het gek zullen vinden als je komt kijken naar het graf van een kleinen jongen.

Maar, Femke, zo heel klein ben ik niet meer! Ik word gauw zestien en heb een deensen matroos gezien, die een zware baard had en kleiner was dan ik.... wezenlijk!

Als ik ziek word, wou ik zo graag dat ze het behangsel veranderden. Die bloemen en strepen hinderen me zo! En er is een bloem die gescheurd is en ze lijkt.... nu eens op een gebroken toren, dan weer op twee vechtende mannen. En ik wou dat ze op jou geleek, maar het gaat niet! En dan maak ik me driftig dat die bloem niet veranderen wil van vorm. En dan voel ik dat ik dom ben, want.... ze kàn niet! En dan word ik nog driftiger.... over mijn eigen domheid, begrijp je?

Och, Femke, ik geloof zeker dat ik weer ziek word! Het sterven is niet treurig, dunkt me, maar dat ziek-zijn is zo vermoeiend!

Zeg, waarom zou God de mensen niet tot zich roepen in volle gezondheid? Waarom komt men met allerlei kwalen in de hemel? Ik wou juist zo graag heel flink wezen als ik God zag voor het eerst!

Ik kan niet geloven dat ik de ogen zou neerslaan, zoals in de bijbel staat! Waarom zou hij het áánzien zo moeilijk

maken! Het is onvriendelijk! Eerst verlang ik naar hem om allerlei vragen te doen, weet je? — en als ik hem dan eindelijk te zien krijg zou hij me terstond blind schitteren? Femke, ik geloof het niet!

En als het tòch waar is.... weet je wat ik dan zeggen zal? Dan zal ik zeggen: God, dáártoe ben ik niet gestorven! Niet dáárvoor kwam ik in de hemel; Het was donker in de bedstee waar ik ziek lag en die bloemen plaagden me zo en ik begreep zo weinig en nu ik eindelijk goed en wel hier ben — in de hemel weet je, Femke — nu krijg ik niets te weten en alles blijft even verward en niets gehoorzaamt mijn wil en in plaats van licht dat helderheid geeft, zou ik hier mijn ogen moeten sluiten voor een licht dat alles even donker maakt als in mijn bedstee....

Ik doe het niet, Femke. Ik sla mijn ogen *niet* neer!

En al zal God zeggen, dat ik brutaal was en dat ik daarom niet blijven mocht in de hemel, ik doe het *niet!*

Want, zie je, waarom zou ik altijd zo graag bij God wezen? Wèl, juist om alles te weten.

En als dàt niet kan....

Ieder moet handelen naar zijn overtuiging. Dàt zal ik ook aan God zeggen. Dat zal ik hem heel goed zeggen!

Ik wil hem vragen waarom-i de Grieken niet helpt? Gut, Femke, ze vechten zo! En ik wou er zo graag bij wezen. Maar ik moet eerst nog in de handel.

Ik heb je nooit zien voorbijkomen op de *Zeedijk* en ik was er blij om. Als ik je gezien had....

Ja, dat zou wel prettig geweest zijn, als ik maar niet juist mijn kerfbuis had aangehad.

Maar toch, ik zou je verzocht hebben nooit weer in die buurt te komen. Want.... daar lopen veel matrozen die soms.... onfatsoenlijk zijn. Voor mij was het niets, weet je — gut, ik kan zelf al vloeken en gemene woorden weet ik ook? — neen, voor *mij* was het niets! Ik heb eens „godverdomme" gezegd tegen een Rus die me slaan wou. Het is heus waar dat ik zestien word in September en ik zou best naar Griekenland durven gaan, vooral bij het paardenvolk, omdat men dan gauwer bij de Turken is. Op de *Zeedijk* heb ik met

één hand de winkeltrap over de toonbank gezet en mijnheer Motto zelf zei dat ik veel sterker was dan-i gedacht had.

En vind jij het ook zo slecht van me, dat ik aan dien ouden soldaat....

Nu, ook dàt wil ik aan God vragen! Het zal me benieuwen wat-i zegt. Ik kon al die mensen tegelijk niet verstandig maken....

De „massa" is niet dom, Femke, maar ze is —.

Hoe zal ik je dat nu uitleggen? Als de jongens stenen op je bleek gooien, zijn dan die stenen verstandig? Wel neen! Zijn ze dom? Ook niet? Het zijn maar gegooide stenen. Begrijp je het onderscheid tussen dom en verstandig, en.... niet-dom of niet-verstandig.... niemendal?

O, en hoe het afgelopen is met Jakob Claesz! Dat zal ik vragen. En waarom God hem niet geholpen heeft! Als hij maar zijn been had gebroken, even voor het uitzeilen. Het had God maar één woord hoeven te kosten! Neen.... niet eens een woord, maar Hij heeft maar te willen! Och, men kan zo gemakkelijk voor alles zorgen, als men almachtig is! En daarom wou ik zo graag.... wat groter zijn.

En jij zou prinses wezen. Niet omdat ik groots ben, maar.... dan kon je mij beter helpen in alles. We zouden samen alles uitroeien wat verkeerd is en de mensen dwingen om goed te zijn en.... nooit iets te zeggen wat niet precies waar is.

Waarom zorgt God er niet voor, dat ze de waarheid zeggen? Vraag het eens aan pater Jansen. Maar mijn.... dominee — onze paters heten dominee, weet je! — mijn dominee gaf me nooit een antwoord dat ik begrijpen kon.

Weet je wat-i zei? Hij zei dat God groot was, maar.... we begrijpen hem niet! Waartoe dient dan de katechisatie? En wat hebben we aan zijn grootheid, als ze onbegrijpelijk is? Daar zit juist de zaak.... ik wou hem wel begrijpen! En jij zeker ook?

Vind jij het mooi van God, dat-i zo onbegrijpelijk is? Je moet denken: hij is almachtig en kon dus heel eenvoudig....

Kijk, de zaak is zo, Femke, Hij kan zeggen: daar *zij* begrip, en er *is* begrip!

Want begrip.... en licht is hetzelfde, weet je!

En, Femke, denk eens, als ieder alles begreep, zouden er geen slechte mensen meer zijn. En dan kon de koning wat rust nemen, want ieder zou zonder bevel of gebod precies weten wat-i te doen en te laten had! Zou je dat niet mooi vinden?

Het is waar, dan hoefde ik niet naar Griekenland! Want alle Turken zouden dan opeens.... christenen worden en aan niemand kwaad doen....

Maar.... christenen doen ook wel eens kwaad. Hoe komt dit toch, als hun geloof zo goed is als ze zeggen? Ik kan je wel twintig oorlogen noemen — met de jaartallen er bij, Femke! — van christenen tegen christenen. Hoe vind je dàt?

En bij elke oorlog bidden ze aan beide kanten.

Hoe redt God zich uit al die gebeden? Hij mag niemand in nood laten, die gedoopt is en hem wat bidt om Jezus' wil. Ik zal het hem vragen.

Als ik er ben — in de hemel, meen ik, — en ze bidden dan weer zo tegen elkaar in.... weet je wat ik zeggen zal? Ik zal zeggen: houd eerst op met vechten! Dan zal *ik* zien wie gelijk heeft en ieder het zijne geven naar behoren.

Want dat eeuwige vechten is te ruw. Het is Turkenwerk. Mensen van goed geloof kunnen op beter manier te weten komen wat recht is.

Maar God schijnt er niet op te letten. En dit zal ik hem flink zeggen.... als ik ziek word van verdriet en sterf en in de hemel kom.

Hij wéét niet hoe raar het hier op aarde soms toegaat en denkt misschien, dat alle mensen precies leven naar de Schrift. Dat is niet waar! Ik zal het hem zeggen.

En ook.... dat er een nieuwe Schrift nodig is. Een beetje duidelijker, weet je? En al die koningen Israels hoeven er niet in. Dat geeft niemendal! Zou jij er beter om bleken, Femke, als je de namen wist van al de bleekmeisjes uit de oude tijd? Gut, dat doet er zo weinig toe!

Maar wel zou het goed zijn als je wat beter zeep had — ze ruikt zo! — en als de jongens niet met stenen gooiden. God

moest maken, dat ze geen pleizier hadden in kwaad doen en dat de zeep....

Dit is nu zó, Femke. Er groeien veel dingen.... in de aarde, boven de aarde, in de zee, ja zelfs in de lucht. En alles kan gebruikt worden, als we maar weten *hoe?* Dit moeten we trachten te leren en als we ons daarmee ijverig bezighouden vinden we telkens wat nieuws. Oom Sybrand heeft gezegd, dat er een tijd komen zal, dat men een zwavelstok kan aansteken aan de muur!

Dit kunnen we nu moeilijk geloven, Femke, omdat we.... dom zijn. Want jij en ik zijn wel dom, maar.... we kunnen wat leren. En.... daartoe leven wij. Zó is het eigenlijk, zou ik denken. Ik wil je uitleggen, Femke, waarom ik dat geloof. Er was een tijd dat men geen boek kon drukken. Alle werken waren maar geschreven met de pen en de gezangen ook, en de psalmen ook, en de gebeden ook — verbeeld je, hoe lastig in de kerk! — zodat het heel wat in had, een boek te krijgen. De mensen hadden kramp in de vingers van al het geschrijf. En nu? Gut, bij mijn gewezen patroon — hij is weggelopen naar Amerika — stond een hele winkel vol boeken en de mensen betaalden maar een gulden per deel.... als pand, weet je? En vóór de uitvinding van die kunst van drukken — het gebeurde te Haarlem in den Hout en ik zou je de zaak precies kunnen vertellen, want er zijn verssies op gemaakt — nu, toen was een boek zo duur, zó duur, dat.... bijna niemand wat te lezen kreeg. En nu betaal je voor een hele almanak.... met de verjaardagen van koning en koningin er bij en ook het weer en de groenten die je zaaien moet, en paas, pinkster en hemelvaart, en de kermissen, en de maan, en de paardenmarkten, en printjes van nederlandse heldendaden.... och, Femke, dat alles koop je nu voor één dubbeltje. Is het waar of niet?

Dit had vroeger onmogelijk geschenen en wie het voorspeld had, zou niet geloofd geworden zijn. Toch is het gebeurd!

Zó zal het ook gaan met die zwavelstokjes zonder vuur en.... ze zullen ook wel eens zeep leren maken die niet zo lelijk riekt. Want, Femke, als ik een schoon hemd aantrek, word ik misselijk en dat kan toch Gods wil niet zijn!

Ik denk, dat-i er pleizier in heeft, dat we zo sukkelen, om eens te zien of we ons wel weten te redden. Heel goed! Maar dan mag hij ook niet boos worden als we dikwijls de verkeerde weg opgaan, want als we die kenden zou er in het vinden geen kunst liggen. En hij helpt ons niet. Ook heel goed! Maar wat doet-i dan met zijn Almacht?

O, Femke, als *ik* almachtig was, ik zou je....

Neen, ik zou beginnen met alles te begrijpen en alles te doen begrijpen! De engelen moesten een katechismus maken met honderdduizend vragen en.... antwoorden! Goede wezenlijke antwoorden, weet je, en geen bijbelteksten die geen mens begrijpen kan.

Kijk, zó — maar de antwoorden zet ik er nu niet bij, omdat ik ze niet weet:

— *Waarom valt een appel?*

Groeit een boom van onder of van boven?

Waarom ben ik zo verdrietig?

Waarom gaapt men elkaar na?

Hoe weet iemand of de pijn die hij in het hoofd voelt, hoofdpijn is?

Waar woonden de vliegen toen de mensen nog geen huizen hadden?

Hoe wist Adam dat hij eten moest als-i honger had? En waarom bracht hij de spijs naar de mond inplaats van ze tegen de maag te drukken?

Hoe verstond-i Gods taal?

Zou Stoffel *wel eens een fout gemaakt hebben?*

Waarom begrijp ik nooit wat juffrouw Laps *zegt? Is het waar dat zij de genade heeft? Hoe kom* ik *er aan?*

Wat moet een mens doen om veel te weten? Om.... alles te weten?

Alles? Hm!

Eénmaal slechts verzette zich iets tegen de loop zijner gedachten. Hij voelde zich leeg en te dom om verdriet te hebben over domheid. Misschien was de oorzaak van stoffelijke aard. We zijn zo afhankelijk van huiduitwaseming, onderbuik, tandpijn, weersgesteldheid.... zeker, maar: *waarom toch,*

o God? zou Wouter gevraagd hebben, als hij geweten had wat hem schortte.

Eens dan was-i niet opgewekt om deze of dergelijke vragen te doen en hij verveelde zich. Zijn stemming zakte laag genoeg om hem ditmaal werkelijk behoefte te doen voelen aan Femke zelf, aan Femke met haar fris gelaat, met haar reine blik, met haar vriendelijke lach, de Femke die onpoëtische lengte, breedte, hoogte en zwaarte had....

— Ik wil haar zien, riep hij, ik *wil!* En als vrouw Claus weer naar wurmen vraagt.... 't kan me niet schelen: ik wil Femke zien!

Hij trad het erf op en klopte aan. Er werd „binnen" geroepen. Dit was wel een beetje wreed, want er hoort heel wat toe, om zo'n klink op te lichten! Maar Wouter dééd het. Misschien dacht-i aan Missolunghie en dien heldhaftigen Lord.

De Turken die hij ditmaal tegenover zich zag, hadden geen verschrikkelijk voorkomen. Ze waren ongewapend en vermoordden geen enkele zuigeling.

Maar.... Femke was er niet bij.

Vrouw Claus stond allerhuiselijkst aan een wasemende wastobbe — de zeep stonk.... turks! — en pater Jansen rookte even huiselijk een goudse pijp.

— Zo, jongeheer ben jij daar? Komaan, dat's goed! Dat 's nou 't jongetje dat aan onze Fem die mooie prent gaf, weetje, pater?

De pater knikte hem vriendelijk toe en rookte welbehagelijk door, zonder het minste blijk te geven van bijzondere godzaligheid.

— Ja juffrouw, ik kwam 'ns kijken of....

— Daar doe je goed aan, jongen! Wil je-n-'n boterham? En hoe maakt 't je moeder? Is ze weer beter? Ze-n-is ommers ziek geweest? Hij is 'n goed jongetje, pater. Fem heeft het gezeid. Is je moeder weer beter? Ze was ommers ziek, niet waar? Koorts.... of 'n beroerte, of.... wat was 't ook?

Gut né, juffrouw....

— Je moet me geen juffrouw noemen, want ik ben wasvrouw. Ieder moet in z'n stand blijven, niet waar, pater? Zó, is je moeder niet ziek geweest? Nu, des-te-beter! Ik meende

dat ze ziek geweest was. 't Zal 'n ander geweest zijn. 'n Mens heeft zoveel aan zijn hoofd. Houd je van kaas? 't Is leidse.

De goede vrouw maakte een boterham gereed, kijk! Als Trui 't gezien had, was ze flauw gevallen. In de.... zoveelste onderklasse namen van *„Burgerstand"* II of III (Pp) heerst een fatsoenlijke schrielheid die niet bestaat bij wat men — gek genoeg, als bij uitsluiting — de *werkende* stand noemt. Arbeiders — mits de zodanigen die hun geld niet besteden aan jenever — zijn minder bekrompen in de toedeling van voedsel aan hun gezin, dan de lieden die hun kinderen franse namen geven en de *„Kerstnacht"* later reciteren, of in andere fatsoenlijkhedens doen.

Wouter had nooit zo'n boterham gezien. Hij wist waarlijk niet of-i het ding in de breedte of in de dikte moest ontleden, maar de richting van de kaas wees hem welwillend de weg, ronduit gezegd....

O, realistische Fancy!

....ronduit gezegd, vrouw Claus beviel hem bijzonder!

En pater Jansen ook, schoon deze zich heel anders vertoonde dan Wouter verwacht had.

Bij de bekrompen stiptheid van opvatting die hem eigen en het gevolg was van zijn oprechtheid, had hij altijd gemeend dat een pastoor, een geestelijke, een godsman, geheel en al vervuld moest zijn van bovenaardse zaken. Wel was hij reeds enigszins van deze dwaling genezen door aanraking met huis- en andere dominees maar toch ook deze soort van godverkondigers — hoe aards dan ook en onzienerlijk! — hadden zich steeds aan hem geopenbaard op een manier, die hem dwong hen aan te zien voor iets bijzonders. Ze droegen geen kemelsharen kleed, dat is waar, maar ze hadden een driekantige hoed op het hoofd en heel andere broeken aan dan mensen die in aardse zaken doen. Misschien zou Johannes zich ook zo gekleed hebben, als-i Jezus' komst had moeten aankondigen te Amsterdam, waar geen woestijnen zijn en maar heel weinig sprinkhanen. Wouter wist alzo het kostuum der leraren in *zijn* kerk, vrijwel pas te maken bij zijn indrukken. En dit kostte hem op het eerste gezicht even weinig moeite bij Pater Jansen, die werkelijk een ander jasje droeg dan de mensen

die niet van God, hemelrijk en geloof leven.

Maar.... de houding! Maar.... 't spreken! Maar.... de toon!

De aan Wouter bekende dominees waren in hun voorkomen en gesprekken wel niet.... heilig, maar ze spraken toch als een boek en hoestten heel anders dan stervelingen en leken. Dit nu was bij Pater Jansen het geval volstrekt niet. De man was, zoal niet eenvoudig als een wijsgeer, dan toch ongemaakt als een boer. Van pedanterie vond men bij hem geen spoor en hij zou werkelijk zéér hoog hebben gestaan als-i minder onnozel geweest was. Geestelijke hoogmoed was hem onbekend. Hij bezocht de schaapjes van z'n kudde zeer trouw en.... de armen bij voorkeur, niet uit pronkerige weldadigheidszin — hij zelf was doodarm — maar omdat-i in de lagere standen zich meer op zijn gemak gevoelde. Ook hield hij veel van boterhammen van de soort als die vrouw Claus gewoon was haar gasten voor te zetten. Overigens bediende hij stipt de mis, sprak nu en dan een preekje over de zonden van de dag, katechizeerde, konfirmeerde, absolveerde.... alles zonder de minste pretensie op hoogheid. Hij oefende zijn ambt uit, als een beroep of ambacht en dacht er niet aan verschil van toon te leggen in de mededelingen: dat hij „bij de kerk" was gegaan en: dat zijn broers in Noord-brabant de zaak van zijn vader voortzetten, die hoefsmid en herbergier was geweest.

— En wat wil *jij* worden, jongeheer? vroeg hij aan Wouter. Want.... ieder moet wat worden in de wereld. Heb je geen zin in boekbinden? Dat 's 'n goed vak.

— Ik ben.... in de handel geweest, m'nheer en.... ik ga er weer in.

Wel, jongen, dat's goed. Dan kan je-'n rijk man worden. Vooral hier te Amsterdam, want.... Amsterdam is 'n handelsstad.

Wouter sprak het niet tegen. Jazelfs, hij had wel lust gehad er bij te voegen: „'t is de grootste koopstad van Europa, m'nheer!" Maar.... hij was verbluft door het onhemelse van Pater Jansen's taal. Niet dat hij daarin iets afkeurde, o neen! Maar.... 't bevreemdde hem.

Het zou nog erger worden.

— 'n Jongetje als jij moet goed eten.... je ziet 'r bleekjes uit. M'n broer bij Vucht knijpt 'n hoefijzer krom. Wat zeg je daarvan? Heb je wel 'ns noordbrabantse mik gegeten? 't Is 't beste brood! Maar ham is ook niet kwaad. 'n Mens die niet goed eet, wordt.... kreuzelig. Ik eet altijd twee boterhammen als ik bij vrouw Claus kom, maar ik ben lang zo sterk niet als m'n broer. Gut, je moest de Vuchter kermis 'ns zien! Dat's me-n-'n pret!

Het zou inderdaad jammer wezen indien de lezer zich voorstelde dat de toon van deze gesprekken onzen Wouter onaangenaam aandeed. Volstrekt niet. Maar verwonderd wàs-i. Luchtiger, makkelijker, ongesierder had-i nog nooit boodschappen uit de hemel thuis gekregen! En uit de hemel kwamen ze toch, de woorden in vriendelijk brabantse tongval — een ongemaaktheid te meer! — die pater Jansen ten beste gaf tussen de rookwolken van zijn pijp in.

O, zeker niet, verstoord was Wouter niet! Menige boekerig valse verhevenheid neep hem dieper wond, dan deze goedig-huisbakken gewoonheid. Ook *zijn* Fancy was goedig en *bourgeois* en onopgesmukt.... als het haar zo eens in de zin kwam! Ook *zij* zou de neus niet hebben opgetrokken voor „mik" en kermispret!

Maar.... Wouter meende juist dat dit een fout van haar was! Hij beschuldigde zijn smaakjes, hebbelijkheden, lusten en grillen van verregaande onaanzienlijkheid.

En zie, daar zat een man met een vreemde jas aan en dus tot verkondiger geijkt! — zo gemoedelijk te praten alsof er geen God, geen genade, geen geloverij — en geen hel vooral! — in de wereld was! Die man kende God — hij werd er voor betaald! — en was kinderlijk verheugd over de kracht van z'n broer, den smid! Die man was van beroep: zaligmaker en toch hield hij van kaas en dikke boterhammen.

Nog nooit had iets dat van God scheen te komen, zich aan Wouter zo liefelijk geopenbaard. Maar hij aanvaardde de boodschap met schroom en dacht en.... zei:

— M'nheer, ik wou zo graag weten wie God is!

Pater Jansen keek vreemd op. Hij scheen te twijfelen of-i wel juist verstaan had. Eindelijk:

— Wel dat is heel goed van je! Dan moet je....

— Maar, pater, riep vrouw Claus, 't kind is niet van de kerk! Ben je wel, jongen, of heb ik 't mis?

— Ja, juffrouw ik ben wel van de kerk en al aangenomen ook, maar....

— Nu, ja, aangenomen, maar....

— Op de Noordermarkt, juffrouw!

— Juist, maar zieje, in *die* kerk....

De goede vrouw had het hart niet, of hart te veel, om hem te zeggen, dat die aannemerij niet de rechte was.

— Ben je.... bijvoorbeeld, om nu eens iets te noemen, ben je gevormd?

— Gevormd?

— Wel zeker! Want als je niet gevormd bent....

Wat Wouter een zonderling gezicht zette! *Hij* niet gevormd!

....als je niet gevormd bent door den bisschop, dan.... zieje.... dan....

In godsnaam! Wouter moest tot zijn schaamte erkennen, dat-i een ongevormd wezen was, een *moles*, een „massa" misschien, een van de ergste dingen die hem konden overkomen.

— Wie god wil leren kennen, moet braaf leven, zei pater Jansen.

— Wel zeker, vulde vrouw Claus aan, en de artikelen des geloofs van buiten leren. Die moet je-n-onze Fem 'ns horen opzeggen. Dàt's 'n lust, niet waar pater? Ze-n-is m'n eigen kind, maar.... dàt 's m-n-'n meid!

— Ja, Femke is 'n heel braaf meisje, zei de pater, en....

Wouter had hem wel om de hals willen vliegen.

....ik heb nooit moeite met haar.

Dit klonk minder mooi en zeer professioneel. Zo meende het dan ook pater Jansen. Z'n bedoeling was dat de smetjes op de ziel van het meisje zich zo gemakkelijk lieten afwissen. Hij sprak ongeveer als een keukenmeid die haar ijzeren pot prijst omdat-i „zo goed schuurt."

En de pater had nog meer lof voor Femke ten beste. Ze had

zijn onderbroeken zo netjes versteld!

O Fancy!

Neen.... alweer stuitte deze triviale loftuiting Wouters schoonheidsgevoel niet, of althans zijn schoonheidsgevoel niet het meest. Er kwam iets ànders in het spel. De hoogheid van Fancy versmaadde het rangverschil tussen paters onderbroeken en de melkweg en kon zich niet geraakt voelen, noch door het burgerlijke, noch door ongekleedheid.... zij die gewoon was alles naakt te zien, paters en Mensheid!

Een geheel ander element van wrevel begon mee te spreken in een deel van Wouter zelf, een deel dat ook door haar werd geduld en begrepen, omdat niets haar vreemd mocht zijn, zelfs niet het menselijke.... *vooral* het menselijke niet!

Wouter was zestien jaren oud, reeds een kleine man dus en.... iets anders nog: een mannetje!

Wat hoefde Femke zich in te laten met dien pater zijn onderbroek!

— Ja, zei de moeder, handig is ze-n-als 'n weerliggie! Is er niet wat van je stuk, pater? Stuur 't maar gerust hier!

Wouter gloeide. Waren het dan in godsnaam maar halskraagjes, kousen, of.... vesten, of.... ziedaar.. als het dan volstrekt iets wezen moest van verdrietige aard — al was het dan maar een bovenbroek!

....stuur 't maar hier, pater, want al is onze Fem er niet... *ik* zal je boeltje wel heel maken! Dat kan *ik* ook nog wel.

Goddank! Beste lieve heerlijke vrouw Claus! Doe het, doe het, doe het en laat Femke waar ze-n-is!

Maar.... wáár zou ze zijn?

Zo *dacht* Wouter. Ziehier wat-i *zei*, de leugenaar, de gauwdief, de huichelende booswicht.... het mensje:

— Hé, 't is waar ook, Vrouw Claus, ik zou waarlijk haast vergeten te vragen, waar toch uw dochter Femke is?

— Fem? Wel die is bij 'n nicht van ons, die 'n meid ziek heeft, want.... we zijn van heel goeie familie, jonge-heer! Fem is bij de kinderen van onze nicht.

Moed om te vragen waar die nicht woonde, had Wouter weer niet. De deugniet zette een gezicht alsof-i geheel en al voldaan was.

Na enig toeven en dralen en kuchen en heen en weer schuiven op zijn stoel — Wouter wist nog niet hoe men een bezoek afbreekt: velen leren het nooit! — verliet hij met pater Jansen het huisje.

XXXVII.

Het verregaand liberalismus van juffrouw Pieterse *is de oorzaak, dat de lezer ditmaal niet te weten komt waarom pater* Jansen *zo doof was aan zijn linkeroor.* „Dat is Gods vinger" *en:* „is 't niet of er 'n Duivel in 't spel is?" *enigszins toegelicht. Als hagel! Platonistische hoestbuien, model-uithangborden van wijsgerigheden:* cave!

— Wil je-m-'n pleizier doen, zei de goede man, loop dan aan m'n rechterzij, want ik ben doof hier.

En hij wees op zijn linkeroor.

— Ik zal je vertellen hoe dat komt. Toen ik een kleine jongen was.... kan je goed klimmen?

— N....é, m'nheer!

— Zo? Nu, ik wel! In heel Vucht was er geen jongen, die zo goed kon klimmen als ik. Weetje wat ik gedaan heb? Ik heb eens 'n bloempotje uit 'n venster van de derde verdieding gehaald. En.... onze pastoor was niet gemakkelijk, in 't geheel niet! Hij wou me niet aannemen voor ik 't potje had teruggebracht en excuus gevraagd aan de oude juffrouw.

Want het was 't potje van 'n oude juffrouw. En toen is zijzelf naar den pastoor gegaan om voor mij te spreken. En aangenomen hééft-i me! Maar aan de twintig *confiteors* zat ik vast, hoorje, vast als 'n bliek aan de hoek. Ik hou niet van bliek.... 't is gemene vis. Nu er was niemendal aan te doen! Gut, de man was zo streng....

Maar ik zou je vertellen waarom ik zo doof ben aan m'n linkeroor.

Op 't simmenarie was 'n student.... hij is nu kanunnik, ergens in de Rijnlanden en zal wel bisschop worden ook en misschien wel paus, want.... knap wàs-i! Ik zal maar zeggen dat-i.... Vink heette.... maar z'n naam was anders, dit begrijp je. Die Vink was 'n echte slechte jongen. Maar nooit

kreeg-i straf, want hij paste goed op z'n tellen! Help 'ns kijken of-i geen bisschop wordt of.... paus! Je moest hem 'ns horen als-i 'n brok uit de *Vulgata* opzei! Hij kon drie uur spreken achter elkaar en vergiste zich nooit in z'n tekst.

Er was er maar één onder de jongelui die bijna tegen hem op kon.... in leren, weetje, en in kennis, en in latijn, en zoal. Maar gedrag....

Neen, neen, neen, die ander was heel goed van gedrag. Zo goed als Vink durfde denken, maar.... hij stond niet op zo'n goede voet met de professors. Ik man je z'n naam wel noemen, omdat-i dood is en bovendien ik heb niets dan goeds van hem te zeggen.... hij heette Kruger. O, 'n beste jongen! Dit kan ik je verzekeren.

Ja, Kruger, was 'n beste jongen en bijna zo knap als Vink. . misschien wel knapper. Somtijds wist onze rector zelf niet, wie de eerste wezen zou en de studenten maakten er weddenschappen over. Ik verloor altijd want ik wedde op Kruger.... omdat ik zoveel van hem hield.

Eens nu, toen de tijd van 't examen naderde, was Kruger's vader ziek geworden — ik kende den man heel goed, hij was bakker in Tilburg — en Kruger moest onverwachts naar huis. Dit speet hem zeer, want hij was Vink 'n paar punten vóór en zou zeker de eerste gebleven zijn als-i maar had kunnen doorwerken. We hadden alle dagen de gewone lessen en daarvoor kreeg-i nu geen punten. Maar dit zou niemendal geweest zijn, als-i maar kon meedingen in 't *Specimen*, klasse: *rhetoriek-eerste* en: *theologie-derde*. Daarvoor worden hoge punten gegeven, weetje, en wie dáárin wint, kan de punten van de kleine les best missen.

We hadden in *rhetoriek-eerste* dat jaar: *de eloquentiâ en* in *theologie-derde: de substantia archangelorum*.... hele moeilijke stukken, dit voelje wel!

Kruger zond z'n: *de eloquentia* van-huis — en 't was heel goed.... mooi, hoor! — maar hij schreef aan onzen pater *theologie-derde:* dat-i'n: *de substantia archangelorum* reeds vroeger had behandeld.... verbeelje, uit liefhebberij! Je ziet dus wel dat-i heel knap was en lust in werken had. Want wie zó-iets voor z'n pleizier doet....

— Ben je nu helemaal mal, jongen, of wat scheelt je? Loop jij met 'n pastoor? Hoe kom je nu in-godsherennaam dáár weer aan? Hier, zeg ik je, hier! In huis.... terstond! Heere-jesis-kristis, wat heb ik 'n last van dàt kind!

Met deze woorden brak juffrouw Pieterse voor ditmaal de kennismaking met pater Jansen af.

De weg die de beide kinderen hadden ingeslagen, leidde voorbij Wouters woning en zijn moeder die juist in onderhandeling was met een groentejood over een paar kop stoofappelen, verbeeldde zich een beroerte te krijgen van ergernis.

— Met 'n pastoor! Stoffel, kom 'ns gauw beneden.... de jongen loopt met 'n pastoor!

Tranen van smart schoten Wouter in de ogen. Hij vond pater Jansen 'n lieven goeden man die zo'n bejegening niet verdiende. En dit was de zuivere waarheid.

De goedhartige lezer hoopt immers, dat al die ruwheid den armen dove slechts bereikte aan de linkerkant?

Nu, dit scheen wel zo. Want toen Wouter hem zei, dat daar zijn woning was en dat hij geroepen werd door zijn moeder, antwoordde de man heel goedig:

— Zó.... woon je daar? Nu, dan zal ik je-n-'n volgende keer vertellen waarom ik zo doof ben aan m'n linkeroor.... helemaal doof, weetje.

Goddank! dacht Wouter en hij wiste zijn tranen af.

Het kwam hem voor, dat zijn moeder een zware zonde begaan had en dat een vijftigtal *confiteors*....

Of hoe heetten ook de dingen, waarmee op 't „simmenarie" 't krabbedieven van 'n bloempot gestraft wordt?

— Ah.... ja, dit wou ik nog even zeggen, kwam pater Jansen terugkerend hem verzekeren, die anjeliertjes van de oude juffrouw Dungelaar —, 'twas om de bloemen niet en ook niet om de pot, zieje, maar alleen omdat ik zo'n lust in klimmen had. Anders.... men moet nooit iets wegnemen wat 'n ander behoort, al staat het nog zo hoog. Dag, jongeheer!

En na een onverdiend-vriendelijke groet aan juffrouw Pieterse, ging de man zijns weegs.

Stoffel erkende, dat het zeer verkeerd was met pastoors te lopen....

— 't Is of-i mal is, zei juffrouw Pieterse.

— Ja, moeder, stapelmal! Maar de oorzaak is eigenlijk dat-i geen werk heeft en maar zo-wat rondslentert, op zo'n manier komt er nooit iets van hem te-recht.

Onze wijsgeer had wel eens slechter gesproken, al zij het dan dat-i in dit bijzonder geval niet geheel en al gelijk had. Wouter liep niet leeg. De zaak was dat hij niets tastbaars voortbracht. Stoffel begreep noch wist iets van de gisting die in hem woelde.

— Wel zeker, zei juffrouw Pieterse, 't kind moet werk hebben. Als-i maar letterzetten wou! Of in 'n schoenwinkel. Gut, ik verg niet dat-i zelf 'n schoen maakt!

— Dat lopen met pastoors komt alleen voort uit ledigheid, moeder. Loop *ik* met 'n pastoor? *Nooit?* Waarom niet? Omdat ik alle dagen naar m'n school ga.

— Ja Stoffel, jij gaat alle dagen naar je school.

— Anders.... er zijn wel goede pastoors ook. Daar heb je, bijv. Luther, dat was ook 'n soort van pastoor. En wat deed-i?

— Wel zeker, hij heeft de mensen griffemeerd gemaakt.

— Luthers, moeder! Nu, dat's bijna 't zelfde. We moeten niet zo bekrompen wezen, moeder!

— Wel neen, 'n mens moet nooit bekrompen wezen! Precies wat ik altijd zeg. Want, Stoffel, wat doet 'n mens z'n geloof er toe, niet waar, als-i maar braaf is, en niet Rooms.

Enz. Enz. Enz.

Wouter sprak meer waarheid dan hijzelf wist, toen hij zich bij vrouw Claus de rang aanmatigde van iemand die „in den handel" geweest was en weer „in den handel" gaan zou. Hij kwam werkelijk weer „in".

Door bemiddeling van een zekeren leerkoper die — commercieel gesproken — zeer na verwant was aan de schoenen die voorgaven uit Parijs gekomen te zijn, werd ons heldje aangenomen als jongste bediende bij een firma wier weledelheid iets minder apocrief was dan de ons bekende zeedijkse van Motto, Handel en Cie. Wouter zou een nieuwe leertijd ingaan, op het wereldberoemd kantoor van de heren Ouwetijd en Kopperlith.

De zaak erlangde haar beslag op een Woensdag en de

nieuwe betrekking zou zonder fout aanstaande maandag aan-vaard worden.

Voor het evenwel zover was, geschiedden er vreemde dingen die waarlijk wel enigermate de strekking hadden om Wouter te stempelen tot iets wat-i niet was — god bewaar me! — tot een romanheld!

XXXVIII

Gedurende de loop der week die z'n tweede plaatsing „in den handel" vooraf ging, werd-i door een drie-, viertal ontmoetingen zo vreemd heen en weer geslingerd, dat-i zich bijna suf voelde en veel moeite had om zijn hoofdje heel te houden.

En zijn hart ook!

Het was donderdag. Stoffel kwam thuis met een belangrijk bericht. De koning — ik weet weer niet welke koning — was onverwachts in de stad gekomen en zou de volgende avond of een dag later de Schouwburg bezoeken. Alles was in rep en roer, want in republikeinse landen hecht men veel waarde aan titels, pronk en geboorte.

Meer nog dan naar gewoonte was de nieuwsgierigheid des volks ditmaal gespannen, omdat veel buitenlandse vorsten — waaronder zelfs een keizer — Z.M. waren komen bezoeken. En van uit zijn residentie — Utrecht? 's-Gravenhage? Haarlem? — zouden de aanzienlijke vreemdelingen het Hof naar Amsterdam volgen. Het was dus deze keer een praal *mit Umständen*, met 'n sleep.

Het republikeinse Volk zou niet alleen het aangezicht te zien krijgen — of een slip van de rok — des tirans, maar tevens aangezichten en rokspanden van veel andere tirannen, om nu niet te spreken van de tiranninnen.

De vrouwtjes die gewoon waren oliekoeken te verkopen op de dam — een pleintje dat de stedelijke regering zich veroorloofde te verhuren als markt — dreigden de stad met een proces.

Het was dan ook zeer hard, dag in dag uit huurgeld voor

plaats- en openluchtgebruik te betalen voor de kans om een paar oliekoeken te slijten aan de straatjeugd en nu opeens verjaagd te worden omdat Z.M. zich aan „het Volk" zou vertonen op het balkon van het gewezen stadhuis.

Mocht *hij* die vrouwtjes niet zien? Moest de oliekoek-industrie een geheim blijven? Vreesde men voor namaak, voor onvorstelijke concurrentie?

Of mochten die olievrouwtjes en haar koeken den Koning niet zien? Was ook hij misschien bevreesd voor onedel nabaksel van z'n majesteit? Dit zouden de vrouwtjes noch de oliebollen gedaan hebben.

Hoe dit zij, de kraampjes werden weggeruimd en de verjaagde industriëlen behielden alleen het recht zich *privatim* onder de menigte te dringen, die straks roepen zou: „leve — dit of dat!" naar de eis van het ogenblik. Ze mochten meeschreeuwen ook.

Het is eigenlijk heel vreemd dat de vorsten sterven. Al die *vivat's* schijnen niets uit te werken.

De drukte in de stad was ditmaal ongewoon groot, door en om al de vreemde Hoog- en Doorluchtigheden die den tiran bij deze gelegenheid vergezelden.

Daar was — gelijk men uit de couranten vernam — de prins van Caramanie, die aanspraak had op de bijzondere sympathie des Volks, wijl men had uitgerekend dat een van zijn voorouders kapitein was geweest in Staatsen dienst en dus... z'n bloed had vergoten voor de Nederlandse vrijheid.

Dit bloed — en misschien ook de vrijheid — was een krantenverzinsel. Maar dat onze prins een groenen rok droeg met dikke gouden nestels, was waar. En op zijn hoofd had-i een bijzonder-grote steek. Men kon dus bij de eerste gelegenheid zeer gevoeglijk roepen:

Leve de prins van Caramanie!

Onder de hooggeboren persoonlijkheden bevond zich ook zekere Hertog die uit zijn land was gejaagd wegens zijn deugden. De man was spaarzaam en huishoudelijk. Nooit had-i zichzelf tekort gedaan. Toen was-i door het dom gepeupel onttroond en met een schepel diamanten over de grenzen gezet. Van deze diamanten zoud-i in Amsterdam een paar

dozijn laten zien en wel in hoedanigheid van roksknopen en rottingknoppen.

De couranten vermaanden dus het Volk, tot de allerwelstgemeende roep:

Leve de Hertog met zijn diamanten!

Prinses Erika was een nicht van den Koning en bestemd voor den troonopvolger van een groot Rijk dat te Zaandam timmeren geleerd en dus aan Nederland zijn hele carrière te danken had. Dat Rijk zou de Nederlandse staatsschuld betalen — zo verzekerden eenstemmig de kranten — als men nu maar braaf schreeuwde:

Leve Prinses Erika!

De oude Paltsgravin van Aetolie stamde rechtstreeks af van zekeren ridder die zijn stalknechts liet bedienen door Lusignans. De couranten betoogden, dat het den waren republikein paste, in dit bijzonder geval bewijs te geven van heraldische ontwikkeling, door met bijzondere nadruk aan te dringen op de levensverlenging van die hoogheid. Men moest dus roepen:

Leve de Paltsgravin van Aetolie!

De Groothertog van IJsland, was de welgeslaagde kleinzoon van een kroeghouder. Zijn verdiensten waren drie krantkolommen lang.... brevier-letter en nauw gezet. Het volk moest dus even nauwgezet wezen in het waarderen. De man was meester op kling en *bâton* en kon zelfs — met een beetje inspanning, nu ja — hij kon z'n naam zetten. Langs een oceaan van afgronden — zo zei de krant — had-i zich vervolmaakt tot zwager van een halfgod. Ook was hij gewoon zich te kleden als een koorddanser. Wie dus het belang des vaderlands op het onbesmet harte droeg — zo zei de krant — kon niet laten uit zeer onbeklemde borst mee te schreeuwen:

Leve de Groothertog van IJsland!

Er waren nog meer potentaten en potentaatgenoten die Amsterdam vereerden met een bezoek. Ze hadden gehoord, dat die stad eigenlijk: *„la Venise du Nord"* heette en.... interessant was, zeer interessant!

En de hollandse haring! Delicieus! Maar.... de Hollanders weten er niet mee om te gaan: ze moet gebakken zijn.

En de hollandse schilderschool! „Ram brànn.... *magnifique!"*

Er waren nog meer dingen in Holland bijzonder goed, gelijk met neerbuigende vriendelijkheid door al die hoogheden werd erkend.

— *Il paraît qu'un certain.* Wondèle *a écrit des choses, des choses.... mais des choses.... passablement bien!*

En de dijken! De katwijkse sluis....

Lezer, géén kronologie, wat ik u bidden mag!

....die sluis:*gigantesque!* De hollandse natie houdt zich in de snipperuren die er overblijven na het haringkaken en kaasmaken, bij voorkeur bezig met het breidelen van elementen. Dit was met schaatsrijden en harddraven het meest geliefd — geliefkoosd, zeiden de kranten — volksvermaak.

Nu reeds kan ik den lezer verzekeren, dat het voorname gezelschap met minzame tevredenheid ons land weder verlaten heeft.

De enige persoon die een gans andere — doch daarom geenszins tegenovergestelde — indruk meenam.... neen, zó ver mag ik mijn Wouter niet vooruitspringen. Ook een schrijver heeft zijn plichten.

De eerste avond zou er geïllumineerd worden. Tweehonderd vijftig duizend vetvlammen zouden de geestdrift van het volk verkondigen. Geestdrift, voor wat eigenlijk? Tweehonderd vijftig duizend vurige tongen zouden roepen: *hosiannah!* Gezegend wie komt in de naam.... in de naam van wàt eigenlijk? *Hosiannah* voor wien, voor wàt?

Nu, dit is een volk onverschillig. Het Volk heeft iets van kinderen die zich verheugen in een verhuisboel, in een sterfgeval, in een brand, in alles wat *hurry* en bereddering veroorzaakt.

Wouter had verlof bekomen de illuminatie te gaan zien. Hij getroostte zich het domme gezicht te zetten, dat bij zulke gelegenheden gebruikelijk is en hoorde de praatjes van de mensen die hem omstuwden, zonder acht te slaan op de leegte van die praatjes.

— Nou dat 's me 'n ook 'n ulleminatie! Negen pitjes voor zo'n groot huis!

— Twaalf! riep 'n ander.

— Né, negen!
— Twaalf!
— Negen!
— Drie.... drie.... drie, en.... kijk dáár: drie! Dat's twaalf of *ik* heb 't mis!
— Né, die drie horen er niet bij. Dat's van de verdieping, weetje? Want de verdieping is verhuurd. Dat wéét ik.
— O, als je 't zó meent! Ik wil maar zeggen dat viermaal drie twaalf is. Wat zeg *jij*, Hannes?
Hannes vond het ook. *Enz.*
— Tot hoe lang zouden die pitjes branden?
— Wel tot.... één uur.
— Dat geloof ik niet.
— Ik wel!
— Ik niet! *Enz.*
— Heb je-n-al gekeken op de Sukkelgracht?
— Och, 't is er niet mooi.
— Nou, mooier als hier!
— Ja.
— Neen. *Enz.*
— Kijk, 'n sassenet!
— Ja, 'n vers. Kan jij 't lezen?
— Wel zeker! Wat staat er?
— Zo kan ik 't ook lezen!
— 't Is van.... *doorluchtig bloed.*
— Ja, en van 't: *Vaderland.... aan deugd en eer verpand*
— *Van zijn doorluchtig bloed,* en....
— Né, er staat: *ontwoekerd aan de baren....*
— Dat komt later *Doorluchtig bloed....*
— *Van Neerlands helden....*
— *Met zijn doorluchtig bloed....*
— *Helden....*
— Nòg wat! „Helden" is niet uit.
— Precies! *Helden....*
— *In zijn doorluchtig bloed ontwoekerd aan de baren....*
— *De god van Nederland....*
— *Door zijn doorluchtig bloed....*
— *Wees welkom, dierbaar Vorst....*

— *Met zijn doorluchtig bloed....*
— *Der trouwe burgerij.*
— *Helden.... scharen!* Dàt staat er.
— Wel zeker: „scharen” *In zijn doorluchtig bloed....*
— Skei uit met je bloed! *Wees welkom.... door Gods hand....*
— Juist! En: „verpand” Hand, verpand, zieje?
— *Door zijn doorluchtig bloed....* Enz.
— Wie zou nu eigenlijk zo'n vers gemaakt hebben?
— Och.... dat kan de meester.
— De surezijn?
— Wel né. De schoolmeester. En ik kan 't ook wel. De Koning is in 't land.... nu juicht men met verstand. Zie je wel? 't Is zo moeilijk niet. Ik had ook kunnen zeggen: de mens is in Gods hand.
— *En zijn doorluchtig bloed....* Enz.
— Zou nu zo'n Koning ook naar al die lichtjes kijken? En zoud-i no zo'n vers wel lezen en.... uitschrijven?
— Dat laat-i zeker z'n ministers doen.
— Ja, of z'n generaals. Hij heeft er zoveel gezien en gelezen van z'n leven, moet je denken!
— Zo mooi als hier?
— Wel zeker!
— Dat geloof ik niet.
— Ik wel.
— Weet je wat *ik* geloof? Ik geloof dat-i er wel eens naar kijkt.
— Zou je denken?
— Ja.
— Neen, *Enz.*
— Zeg, dring zo niet!
— Ik kan 't niet helpen. Ze dringen mij ook.
— De mensen lijken wel mal. Altijd dringen ze zo.
— Ja, niet waar? Altijd dringen ze. Weet je, wat het is? Ik zeg dat de Kalverstraat eens zo breed wezen moest.
— Ja, eens zo breed. Want.... weet je wat het is? Hij is te smal. Dat *is* het.
— Ja, hij is te smal.

— En daarom dringen de mensen zo, weetje! *Enz.*

Inderdaad, de Kalverstraat was wat smal en.... „de mensen drongen zo!"

Wouter werd meegedrongen en voelde iets als schaamte. Zeker! Was-i niet: „massa" op dit ogenblik? Dat-i stompen en stoten kreeg, hinderde hem minder. Kleinzerig was-i niet.

Maar: „de mensen drongen zo!"

Weldra was er voor stomp en stoot geen geschikte ruimte meer. Men werd geknepen en wie ten gevolge van een laag zwaartecijfer minder dan anderen aan het aardse gehecht was, rees van de grond. Een allergekst *excelsior!* Wouter werd gedragen en zag heen over de mannen die veel groter waren dan hij.

— Loop jij op stelten, jongeheer? vroeg een dikke vrouw, die met haar heup Wouter tegen de knie schopte. Loop jij op stelten? Nou, dat's er óók een!

Het gedrang werd sterker; weldra zou de vrouw Wouter op schouder kunnen nemen als een geweer. Ook begon-i kans te krijgen daarop te land te komen in hoedanigheid van ruiter. Nog een beetje en hij kon „aangegeven" worden, zoals timmerlui elkaar een plank toereiken.

Naar de lichtjes werd niet meer gekeken. Men hield zich bezig met dringen en gedrongen worden. Ook een uitspanning!

Neen.... de kalverstraat moet niet verbreed, want wel beschouwd is dat „dringen" het prettigst van de zaak.

Och, wat zouden die vetvlammen spoedig vervelend worden als men ze alle tweehonderd veertig duizend — er waren er een paar uitgewaaid sedert zo-even — op z'n gemak had kunnen beschouwen in zijn eentje!

Onze kleine man lag op de schouders en hoofden van zijn medemensen. Als zekere troonveroveraars: *il s'appuyait sur la masse!* Wie de geschiedenis van illuminatiën en Volken bestudeerd heeft, zal erkennen dat er steviger rustpunten bestaan. Zichzelf, b.v.

Gut, onze Wouter was zo verlegen met zijn drukkende positie! Telkens liep hij gevaar zich vast te houden, aan een oor of wenkbrauw. En dit gedoogt de „massa" niet. Ge-

drukt wil ze wel worden — daar *is* ze voor — maar wie zich aan haar wil vasthouden....

Krak!

Schrik niet lezer! Wouter brak niet, maar de geperste menigte had de dubbeldeur van een koffiehuis verkracht. De inbersting was vreselijk. Als berouwhebbende lava stroomde de massa naar binnen en vulde de krater waarin onze held — na het beschrijven van de bekende bruinvis-parabool — vrij geleidelijk en zonder zich te bezeren te land kwam op een tafeltje....

— Woutertje Pieterse! riep het verschrikt gezelschap dat er omheen zat.

— Heb je je zeer gedaan Wouter?

Neen! Bezeerd had hij zich niet. Maar hij was lam van verbazing. Over zijn verheffing eerst, daarna over zijn luchtreis, toen over het neerkomen op en onder allerlei glaswerk en eindelijk — dit was het minst verrassende niet! — omdat-i zich op eens in de kring bevond van de hem zo goed bekende familie Holsma.

Het was Sietske die met lieve belangstelling vroeg of hij gewond was.

„Gods vinger" had al de glazen en glaasjes gebroken, maar Wouter was heel gebleven. Dit was een arglistigheid van die vinger. De bedoeling schijnt geweest te zijn den patiënt nog heel anders heen en weer te smijten. En als-i nu voortijdig gebroken was op die avond....

Oom Sybrand hielp hem zo goed en kwaad het ging op de been. De zaak had veel moeite in, want de volte was.... nu ja, er kon ternauwernood iemand bij. Maar Wouter was smalletjes en het lukte. De kastelein — op doordringen was geen kans — schreeuwde uit de verte, dat het gebrokene moest betaald worden. Maar ook van andere plaatsen vernam men dergelijk gerinkel. De man was wanhopig. Hij vervloekte alle Koningen.... en de massa's er bij.

Eén fles wijn.... drie limonades.... zes glazen stuk! riep Holsma, als om zich aansprakelijk te stellen voor Wouter's onwillekeurig vergrijp.

En oom Sybrand hield een paar zeeuwen omhoog.

— O, God, m'nheer, ik durf niet thuis komen, riep Wouter! Wie zal dat betalen? Ik heb geen geld, m'nheer! En moeder....

In de drukte verstond Holsma hem niet. Maar Sietske wel.

— Sjt! fluisterde zij. Ik ben zeker dat papa 't betaalt, maar anders.... *ik* heb wel geld. En Willem ook. En Herman ook. Wees gerust....

Maar dit verstond Wouter weer niet. En toen hij eindelijk onder de hoede der Holsma's weder op straat stond en het gezelschap door het inslaan van een zijweg zich onttrokken had aan de „massa", verklaarde hij ronduit dat hem de moed ontbrak zijn moeder en broer Stoffel onder de ogen te zien, na zo'n schandaal!

— 't Geld is niets, zei de goede Holsma. Daarvoor zal *ik* wel zorgen. Maar je bent ontsteld, jongen. Kom eens even met ons mee naar de Kloveniersburgwal, ik zal je wat hofmansdruppels geven. Dan kan je daar bekomen van de schrik.

De afstand van de Kloveniersburgwal was niet groot genoeg om Wouter tot bedaren te brengen voor het gezelschap daar aankwam.

— M'n moeder zal boos zijn, als ik te laat kom, klaagde hij.

Holsma stelde hem gerust. Er zou een boodschap naar zijn huis worden gezonden, om zijn familie te doen weten waar-i was.

De dokter gaf hem iets te drinken en bracht hem in een kamer naast die waar de familie scheen plaats te nemen. Het voorschrift was dat de patiënt daar wat heen en weer lopen zou, tot hij zich kalm voelde.

Maar dit vermoeide hem. Hij deed weldra juist wat hem verboden was, zette zich in de hoek van een sofa en viel in slaap.

Of het in het algemeen nuttig is, na een schrik in beweging te blijven, kan ik niet beslissen. Zeker is het, dat Wouter na hevige aandoeningen altijd grote behoefte voelde aan slaap en dan ook werkelijk door dit middel — de natuur wees het hem aan — meermalen het verbroken evenwicht

herstelde. Misschien ook was het geen eigenlijk slapen dat hem bij zulke gelegenheden te hulp kwam. Maar geheel wakend was-i niet. Hij droomde.

Er was weer de oude hoogheid in zijn droom. Maar met een schok viel hij telkens neer.

En weder klom hij en weer werd hij opgeheven, hoog, hoog, tot in de wolken en weder maakten duizelingwekkende tuimelingen een eind aan zijn zweven.

Daar namen sterke vuisten hem op en staken hem boven de hoofden uit en de massa droeg hem, tot een man hem in de hand beet....

Hij schaafde namelijk zijn pols aan een ongedresseerd paardehaartje dat bezig was zijn dienst op te zeggen bij het vulsel van de rustbank.

....tot een vrouw hem toesnauwde: dom? Niet dom? Wij, wij, de massa? Ziedaar!

En men smeet hem neer.

Gelukkig kwam zijn hoofd terecht in Sietske's schoot, zonder het minste glaswerk.

— En als ziedend water opkokend, golfde opnieuw zijn ziel omhoog. Hij voelde geen handen meer die hem droegen, geen tanden die hem beten, hij rustte op donzige wolken. En hij overzag de menigte onder hem en was verheugd dat hij zo hoog daarboven stond, maar wilde toch....

— Ik wil gaarne bij u zijn, riep hij, maar maak 'n plaatsje open, waar ik staan kan, staan op m'n eigen benen! Ik zal waarlijk niemand hinderen.... gooit me niet! In die drukte kan ik niet denken. Ieder moet handelen naar zijn overtuiging. De massa heeft geen overtuiging. Wie kan denken als er geen plaats is om te staan?

Weer schuurde zijn hand langs het weerspannig paardehaartje. Hij verzette zich.... en scheen niet geheel en al te slapen....

Daar klonk opeens een stem....

Neen! Hij droomde door. Altijd van zweven en vallen. Daar was Femke....

Wel zeker, er moest in zijn dromen iets van Femke! Waar bleef ze zo lang?

Het was weer iets van de bleek. Maar pater Jansen was er ditmaal bij. De man was zonderling gekleed. Hij zweefde met Wouter omhoog en vertoonde aan de sterren zijn kostuum: een onderbroek.... die door haar versteld was! Orion en de grote beer vonden het ding mooi, maar Wouter niet.

— Heb je het zelf gedaan, hoorde hij Sietske vragen in de kamer naast hem. Jijzelf, of kon je er niet dóór.

— Neen ik kon niet om de drukte. Maar ik heb het den kruier opgedragen.

Wàt? In godsnaam, wàt?

Wouter richtte zich op. Pater Jansen was weg. Orion en de grote beer ook, de onderbroek en de wolken en de domme „massa" maar.... die stem?

Die stem klonk nog!

En ze klonk weer:

— Ik ken hem heel goed, o zo goed! 't Is 'n lief jongetje!

Dàt hoorde hij Femke zeggen!

Hij sprong op, trad haastig de kamer der Holsma's in, zag nog even het driehoekje van het gewaad ener vrouwspersoon die de deur uittrad en sloot....

Hij had de moed niet — of wat ànders was daartoe nodig? — om te vragen:

— Heet dat dienstmeisje.... Femke?

Komaan, in Satans naam, vraag of Femke de naam is van die.... meid!

Op weg naar huis had Wouter niet de minste last van zweven. Hij voelde zich redelijk laag en had ditmaal volkomen gelijk.

Want.... als die bijna tussen deur en post benepen jurk van *zijde* geweest was....

Of.... als-i dat driehoekje elders ontdekt had, elders! niet bij de Holsma's! Niet in gezelschap van Sietske die zoveel geld had in haar spaarpot! Niet in die allerfatsoenlijkste kring! Niet onder de ogen van Willem die hem zo plaagde met z'n hoogmoedig latijn....

Dan.... dan.... o zeker!

Dàn!

Maar *nu!* Maar *hier!*

Hij was braaf genoeg om zich te schamen. Maar dit is ook het enige wat ik in zijn voordeel zeggen kan.

Overigens....

Alas, poor mankind!

Wat betekende de dolfijn-parabool op het koffiehuis-tafeltje, bij zo'n val?

Hij had zich deze keer werkelijk bezeerd!

XXXIX

Juffrouw Pieterse was in de wolken. Ze hoopte dat de kruier die de boodschap had overgebracht, haar huis niet te spoedig mocht gevonden hebben en dat de man toch vooral hier en daar in de buurt tevergeefs zocht naar het ware adres.

— Zeker is-i in de komenij geweest zei ze, want ze weten nooit waar ze wezen moeten.... zulke kruiers! En waarom zoud-i daar niet verteld hebben dat de jongeheer — want „jongeheer" zeid-i — bij dokter Holsma leseerde, op de Kloveniersburgwal? Want zieje, zo'n man praat altijd. Die soort van mensen doen niets dan praten.

Nu, ieder mag 't weten. 't Is maar om te zeggen dat de mensen altijd zo praten, en zulke kruiers....

Maar.... zeg, Wouter, hoe kwam het toch dat je zo op-eens met de familie meeging? 't Is toch nogal heel erg asterant van je. Je bent toch 'n asterante jongen.... wat zeg jij er van, Stoffel?

Stoffel zette het bedenkelijke gezicht, dat bij zulke gelegenheden dienst deed als: „ja, nogal!" Of: „ik zal me er op beslapen." Of: „daar zit meer achter dan sommige mensen wel weten!" Enz.

— Moeder, antwoordde Wouter, ik.... ontmoette de familie in de Kalverstraat.

Waar! Zeer waar! Allerwaarst! Hij had inderdaad de Holsma's in de Kalverstraat ontmoet, wat men mag noemen: ontmoet! De lezer kon het getuigen. Maar.... waarom vertelde hij niets van de nogal bijzondere *modes quo?*

Och!

— Wat kleeft die rug, klaagde Petró, die belast was met de zorg van het „lakens goed."

De familie rook en streek en wreef en tastte en verklaarde eenstemmig, dat Wouter's rug zich had schuldig gemaakt aan het inzuigen van allerlei vloeistoffen.

— 't Ruikt zowaar naar citroen ook, zei Trui.

— *Het* riekt, verbeterde de schoolmeester en *wij* ruiken, Sertrude!

— Och kom.... ruik, riek, weet *ik* het. Ik wil maar zeggen dat het zo....

— Dat het zo naar lemoentjes.... ruikt, zei de moeder.

— En naar wijn!

— En je kunt er de suiker afkrabben! Waar ben je toch geweest, jongen? Schaam je je niet! Bij zulke fatsoenlijke mensen op visite te komen — ik mag wel zeggen: te leseren, wat zeg jij, Stoffel? — En je dan zó aantestellen met suiker en citroen op je rug! 't Is 'n ware schande!

— 't Was zo erg vol op straat, moeder!

— Van de volte krijg je geen wijn op je rug! En geen citroen ook! En geen suiker ook! Wat zeg jij, Trui?

De eenstemmigheid was compleet. Schuw als altijd durfde Wouter niet voor de dag komen met de ware toedracht der zaak. En dit zou hem ook niet gebaat hebben. Het begrip der Pietersen was als een verstopt slot waarop geen enkele sleutel paste. Wouter wist dit bij treurige ondervinding en liet moedeloos de storm over zijn hoofd waaien, die toch niet kon bezworen worden. Jammer evenwel dat er ook in hem zelf iets verstopt en dus bedorven was. Het hooggevoel dat hem gewoonlijk bezielde, was geknakt.

Hij had een laagheid begaan!

Zó gevoelde hij. Geen dominee kon het wegpreken! Ja, God zelf niet! Noch de God van bliksem en donder uit de Schrift, noch de andere....

Die andere!

Waar was-i toen Petrus struikelde? Waarom was hij zo gierig op een beetje staal in het mengsel waaruit Wouter's ziel gegoten werd?

— Maar.... als 't Gods schuld was, dacht-i, dan hoefde

ik zo beschaamd niet te zijn? Dan kon ik zeggen: ja, Femke, 't is wel waar dat ik 'n ellendeling ben, 'n brok massa, te dom en te laf om verantwoordelijk te wezen voor m'n laffe domheid. Maar.... zó heeft God me gemaakt, zie je! *Hij* is aansprakelijk.

Dit kan ik niet zeggen! Want.... ieder moet handelen naar zijn overtuiging.

Waartoe zou een overtuiging dienen, als men de schuld mocht gooien op God? Dàn had mevrouw Holsma wel gezegd: „ieder moet handelen naar Gods overtuiging!" En dit heeft ze juist *niet* gezegd! Waar zou dat heen!

Ik ben laag geweest, afschuwelijk laag, *ik!* God is er helemaal buiten.

Misschien liet hij de zaak toe, om mij te doen zien hoe gemeen ik was!

Een hond zou Femke gekust hebben, als-i haar weerzag, na lange tijd. Ik ben minder dan een hond!

Want.... ze was het! Zeker, ze was het! Of....

O, die huichelaar.... hij zocht naar ofjes!....

.... of zou het misschien een ander geweest zijn? Het kan heel best een ander geweest zijn! Hoe zou Femke dáár komen!

Neen, neen, neen, zij wàs het! Zei ze niet dat ze mij zo goed kende? Zei ze dat niet met de stem, die mij een lieven jongen noemde toen ze mij die kus gaf bij het brugje?

Ze heeft mij gekust en een lieven jongen genoemd! Ze wist toen nog niet dat ik een ellendige blodaard ben, zonder hart!

Zij zou gewis overal en tegen ieder zeggen: „dat is Wouter, die mijn vrindje.... was en dien ik eens een zoen gegeven heb omdat-i zich dapper toonde tegen de jongens die stenen wierpen op de bleek!"

En ik.... o God!

Neen, God blijft er helemaal buiten. Ik ben lafhartig. Zó kan ik niet leven!

Hij dacht aan zelfmoord. En in deze stemming bracht-i de nacht van donderdag op vrijdag door. Zelfs overleefde zijn wanhoop de duisternis. Hij stond die vrijdag op, met het

vaste voornemen een eind te maken aan zijn onwaardig bestaan.

Heel gelukkig evenwel werd-i terstond na het ontbijt aan een bezigheid gezet die allergeschiktst is om iemand met het leven te verzoenen.

Men had hem met algemene stemmen veroordeeld tot het reinigen van zijn jasje — een vonnis dat mijn volkomen goedkeuring wegdraagt — en hij spande zich zó in, dat-i na een uur arbeids met betrekkelijke tevredenheid naar zijn moeder liep en juichend uitriep:

— Kijk, moeder, er is niets meer van te zien!

Het onnozel triumfje over zijn kleine moeilijkheid joeg de wolken voort, die zijn gemoed beneveld hadden.

Men zou voor zijn pleizier in limonade vallen, als men wist hoe weldadig de inspanning werkt die nodig is tot het reinigen van een paletootje.

De ongelukkige die nooit zijn eigen kleren borstelde, kent het leven niet.

— Ik zal haar vergeving vragen, dacht Wouter.

En bij dit.... oneerlijk voornemen lei zich de storm die zijn gemoed beroerd had, geheel neder.

„Oneerlijk" noemde ik dit, omdat het ware berouw geen vergeving zoekt bij anderen, maar bij zichzelf. Wie met een uitgesproken *klank* tevreden is, wie zijn geweten meent te kunnen paaien met een kwitantie van schuld, getekend door een ander....

Ei zie, daar ben ik alweer op het terrein van schuldvergiffenis en genade! Pas op, lezer, juffrouw Laps is in de buurt! Wie haar niet ontmoeten wil, moet dit hoofdstuk overslaan. En vooral die vrijdagavond niet bij de Pietersens komen. Want dáár zou ze optreden en wel ditmaal met haar wouterkundig: *voilà Toulon!*

Maar eerst moet ik nog iets zeggen over het ellendig gehalte van Wouters schuldbesef. Zeker, hij zou vergiffenis vragen! En na een beetje getob zou Femke zeggen — precies als in Kotzebue's *Mensenhaat* — „ik verrrgeef het u!"

En dan zou de zaak zijn als niet gebeurd.

Hoe sneller hoe beter dan!

Een *ondragelijke* last werpt men *terstond* neer! Terstond!

Wouters last bleek niet ondragelijk. Want hij besloot hem nog een tijdje te blijven dragen.

De oorzaak hiervan was deze. Om Femke te spreken moest-i naar de Holsma's. En dit.... durfde hij niet. Wat zouden die mensen het gek vinden!

Gáán zoud-i, o zeker! Maar.... niet op die vrijdag!

Het kon immers best wachten tot-i eerst een paar dagen.... in den „handel" geweest was? Dit geeft houding, vond-i en dan zoud-i zeggen....

Nu ja, hij zou vergeving vragen en Femke „heus" verzekeren....

De uitvinding van dit „heus" was zo kwaad niet. Bij lamlendige beroerdheid.... frazen vóór! Van welken letterkundige had onze misdadiger dit geleerd?

Hij zou haar verzekeren....

Wàt?

Dat, b.v. dat de Weledele heren Ouwetijd & Kopperlith in wier „handel" hij nu was aangeland....

Ja, ja hij zou iets vertellen van de Weledele heren Ouwetijd & Kopperlith en hun „handel".

Dan hoefde hij niet zo naakt voor de dag te komen met.... dat andere.

Misschien zou zijn nieuwe chef hem prijzen over.... zijn krulletters! Of over zijn aardrijkskunde! En dan kon-i tegenover Femke zijn schande hullen in een wolkje van allervererendste bijzaakjes. Het meisje zou verbaasd staan over zijn knapheid en ten slotte hem vergeving vragen voor de vrijpostigheid dat ze zich had laten verloochenen door zó'n handels-fenomeen!

Aldus *redeneerde* Wouter niet. En zelfs niet op deze wijs werd hem zijn onbewust gevoel kenbaar doch.... er was iets in hem — wat dan ook! dat voorwendsel en verschoning leverde voor het niet doen van zijn plicht.

Bovendien.... die plicht was zo makkelijk niet!

Naar de Kloveniersburgwal gaan? Goed.

Aanschellen? Goed.

Maar.... wat dan?

De deur zal geopend worden. Door wien? Juist immers door de dienstmaagd uit Joh. XVIII, vs. 17, wier aanblik meer dan iets anders den wankelmoedigen Petrus weerhouden zou van ridderlijke oprechtheid?

De zaak is dat onze Wouter zich niet waagde aan dokters Kaatje! Wat zou hij zeggen? Iets als:

— Vrijster, ik moet Femke spreken, het adjunct-kindermeisje?

Daar hoort wat toe, waarachtig!

En dan?

In de gang.... een knieval doen? Of zelfs — o gruwel!.... in de keuken?

Welke Turk zou zich laten doodslaan door iemand die zich schuldig maakt aan zo'n dorperheid?

Die Engelse lord, zou hem zeker geen hand geven — en de Afrikanen geen kroon! — als-i....

Zou Ivanhoe het gedaan hebben? Neen! Ypsilanti? Neen! Themistocles? Neen! De „Eduard" van Lafontaine? Hm.... dit kon hij niet zo stellig ontkennen. In de werken van dien schrijver komen inderdaad *huiselijke* trekken van ridderlijkheid voor. Maar.... ze staan in een boek en de lezer kijkt er naar en zal het *weten* dat er, zonder harnas, plum of veldgeschrei dan, grote daden geschieden in een boekje. De auteur heeft gewaarschuwd: het boekenheldje kampt onder de ogen van een publiek.

Zou ook dokters Kaatje gevoelig zijn voor het grandioze van de vernedering, als ze daar Wouter zag geknield liggen op de vloermat? Zo'n held in de boeken heeft gemakkelijk plicht doen. Ieder slaat acht op zijn *prouesses* en weet te schatten.

— Welnu, dacht Wouter, ik zal mijn plicht doen, o zeker, ik zal! Maar eerst „in den handel" en bovendien....

Een nieuw duiveltje bekroop zijn gemoed. Wie weet of Femke niet spoedig de Holsma's verlaten zou en terugkeren naar het huisje bij de aspoort. Dáár.... of in de buurt.... of op de „paden".... of bij het brugje, zou alles makkelijker gaan, dacht hij. Daar was geen nood van Kaatje's facheuze tegenwoordigheid, noch van Willem's onmenselijk latijn. En

ook Sietske die zo majestueus sprak over drie gulden....

De lezer gelieve op te merken dat er een lelijk *decifit* bestond in Wouter's gemoed en dat de aanzuivering daarvan meer moeite kostte dan het reinigen van een bemorst jasje.

Dat overigens het verloop van zijn.... liefde voor het meisje, een geheel andere richting insloeg dan zijn onschuld.

Hier spreek *ik* van verloren onschuld en ik meen te weten wat ik zeg!

....nu, dit spreekt vanzelf! Om lief te hebben, moet men goed zijn en Wouter was niet goed op die Vrijdag!

Nu komt de „vinger Gods” die hem straffen zou. Dit goddelijk lichaamsdeel lei het zonderling aan.

De vrijdag hield zich alsof-i voorbij was. Wouter maakte zich gereed een nauwe bedstee te beklimmen in opgeruimder stemming dan hem paste. Hij had zelfs geen lust in het kibbelen met Laurens, die altijd zonder pretentie op het construeren van een meetkundig werkstuk — de diagonaal beschreef.

Zeer eigenaardig nam ons Petrusje zich voor, zijn inslapen te doen voorafgaan door het overdenken van de voorvalletjes die gedurende de afgelopen dag aan de orde waren geweest.

Heel natuurlijk! Hij voelde geen lust zich bezig te houden met zichzelf, wat anders zijn gewoonte was.

— Zekere prins had geld onder het volk gestrooid....

— Hè.... als ik zo'n prins was!

Nu, deze indruk was de lelijkste niet. De meeste jongens denken in zo'n geval: hè, als ik mocht meegrabbelen!

De Paltsgravin van.... hoe heet het land waar ze van was? Ik heb geen lust de naam op te zoeken die ik haar gaf. Het mens was in het Trippenhuis geweest en daar — volgens de couranten — minzaam, zeer minzaam....

— Dát zou ik ook zijn, dacht Wouter, als ik.... Paltsgravin was. Wat *is* dat toch voor een betrekking?

De koning had audiënties en een diner gegeven en gezegd.... och, de gewone praatjes. Maar voor Wouter waren ze nieuw en belangrijk. Het welzijn van de Hoofdstad ging Z.M. bijzonder ter harte. Wouter ook. Dit belette niet dat hij deze bijzonderheid heel lief vond in den Koning. In Afrika

zoud'i precies hetzelfde doen! En *zijn* hoofdstad!
Neen, weg met Afrika!
Hij smeet zijn linkerkous onzacht weg, zodat het ding zich om de sport van zijn stoel slingerde als een stervende paling.
Weg met Afrika! Want....
Daar rees de schim van Femke op en dreigde en vroeg of zij haar plaats verbeurd had op die troon? En of ze....
Weg met Afrika!
Wat al zonderlinge vertellingen over prinses Erika! Men zei dat ze huwen moest met een grootvorst, maar.... geweigerd had.
Alle burgerlui vonden dit heel mooi, zonder nog te weten of het niet een malle koppigheid van prinses Erika was.
Ze was zo zonderling van gedrag en manieren en kon zich niet schikken in de hoogheid van haar stand....
Wouter trok zijn tweede kous uit en keurde het af dat prinses Erika geen lust had in aanzienlijkhedens. Hm.... zou ze misschien willen ruilen? *Hij:* prins Erik. En zij....
Zou ook zij 's nachts zo'n lelijke muts opzetten? Wel neen, dacht Wouter, prinsessen dragen mutsen van diamanten. 't Is waarlijk zonde en jammer dat zo'n schepsel haar geluk niet waardeert!
En dit scheen het geval. Toen ze, met de Paltsgravin uit het Trippenhuis kwam — waar ze minzaam was — had ze geweigerd terstond mee terug te rijden naar het paleis. Ze wou de „amsterdamse Jodenhoek" zien en nam flinkweg een kamerheer onder de arm, die haar de weg wijzen zou. De man kende die zelf niet en had alle moeite haar te loodsen tot op Vlooienburg.... in het hartje! En zie, hij droeg een korte broek — gelijk bijna iedereen, in Wouters tijd — en zijden kousen. En die kousen werden bespat: En prinses Erika had er zo om gelachen. En nog meer onvorstelijke zonderlingheden van die soort....
Maar dit alles stond niet in de courant. De courant sprak alleen van de minzaamheid.
Nu, ook op Vlooienburg was de prinses allerminzaamst geweest, of zelfs meer dan minzaam. Ze had een hele kruiwagen vol maagdeperen leeggekocht en de straatjeugd ge-

bombardeerd met handen vol sappig genot.

Maar dit stond alweer niet in de krant. De redacteurs wisten niet hoe ze dat voorvalletje *salva reverentia* zouden inkleden en bepaalden zich dus tot de alom bekende minzaamheid. Toch had ieder er van gehoord, al wist men dan niet of het waar was. Duizenden schiepen er stof uit tot drie vertellingen. Eerst: dat het geschiedde: „wezenlijk". Daarop dat het een verzonnen praatje, en *niet* geschied was: „wat *ik* je zeg!" Eindelijk: dat het wel deze keer misschien niet geschied was, maar dat, wel beschouwd, zoiets wel eens op een andere keer geschieden kòn en dat het zeer moeilijk was altijd precies te weten wàt geschied was en wat niet.

Dit vind ik ook.

Prinses Erika....

Wouter blies zijn kaarsje uit, of wilde dit doen. Hij had peiling genomen op een der twee scherpe driehoeken die Laurens hem te kiezen had gegeven, en opeens verneemt hij grote ontsteltenis in den huize Pieterse: beroering!

't Is waar, er was drie, viermalen gescheld, hevig, ja, gebengeld.

Brand?

Hm! Zou het misschien prinses Erika wezen, die komt ruilen? Och neen, 't was juffrouw Laps.

Ruilen kwam ze niets.

Maar wat dàn, zo laat op de avond?

Wouter trok zijn éne been terug uit de tophoek en luisterde.

Wij ook!

XL

Het vertrekje waar Wouter met Laurens in één bedstee sliep, was boven de huiskamer. Ze deelden dat verblijf met twee van hun zusters en moesten uit kiesheid altijd een kwartiertje vroeger slaap voelen dan die jonge juffrouwen.

Ik ben niet geleerd genoeg om te weten hoeveel zuurstof vier jonge mensen gedurende acht uren nodig hebben om net even niet te stikken. Maar benauwd wàs het in dat hokje! Soldaten zouden „gereclameerd" hebben.

In een ander lokaaltje had een soortgelijke verdeling van lengte plaats en ook daar werd het ogenblik van slaperig-worden geregeld en bepaald door gelijke wetten van kiesheid.

Met een weinig administratief genie zal nu de lezer kunnen berekenen wat de oorzaak was dat een gedeelte van de grote staf der Pietersens — en wel het deel dat tot de klasse der vrouwspersonen behoorde — nog altijd in de huiskamer bij-een zat, op het ogenblik toen Wouter zich verdroomde dat die gekke prinses Erika wel eens in het hoofd kon krijgen met hem te komen ruilen van positie.

In plaats dáárvan hoorde hij de stem van juffrouw Laps, die als een razende de trap kwam opgevlogen en schreeu-wend, snikkend en huilend het huisvertrek binnenstormde.

De gewone tussenwerpsels van: „mens, wat is er?" en: „goeie god, wat is er gebeurd?" waren afgelopen. Wouter kon waarnemen dat het traditionele glas water was aangeboden en leeggedronken en tevens hoe men de blijkbaar allerdiepst-ongelukkige vriendelijk uitnodigde „om te bedaren". Een zon-derling voorstel altijd.

Juffrouw Laps begon met de zeer verstaanbaar gearticu-leerde verzekering dat het haar onmogelijk was een woord uit te brengen.

De zaak scheen dus belangrijk. Wouter trok zijn ene kous weer aan om beter te kunnen luisteren.

— Ik zweer je bij God allemachtig, juffrouw Pieterse, dat ik niet spreken kan van schrik en alteraassie.

— Gut, mens!

— Waar zijn je kinderen.... allemaal? Al naar bed? Toch nog niet naar bed, wil ik hopen! Ik kon waarachtig niet spre-ken! Nog een glas water, Trui! Hoor eens hoe ik bibber.... een mens klappertandt van schrik, niet waar? Dank je, Trui, en waar is.... Stoffel?

— Wel mens, die kleedt 'm uit. Hij gaat me vóór, mij en Petrò. Want.... Mine schopt zo, weet je, en Trui moet bij de jongens wezen.... anders vechten ze. En daarom slaap ik met Petrò, weet je. En daarom kleedt Stoffel 'm uit, en dan sluit-i z'n gordijntje, weet je, als-i ons op de trap hoort. Maar mens, wat scheelt er aan?

— Ja juist.... wat me scheelt, niet waar? Ik ben geschrokken, erg, heel erg! En, is.... Laurens al naar bed?

— Gut ja, mens, al lang. Want-i moet vroeg op z'n drukkerij wezen. Maar....

— Allemaal al naar bed! En ik.... ik loop als 'n ongeluk langs de straat, als 'n mal mens — van schrik, weet je! — en weet niet waar ik belanden zal. Zó? Is hier.... iedereen al.... naar.... bed?

— Maar wat is er dan toch gebeurd?

— Ik zal 't je zeggen juffrouw Pieterse.... och, als je wist hoe ik geschrokken ben! Verbeeld je....

Wouter trok uit een acoustisch beginsel zijn tweede kous aan.

— Je weet juffrouw Pieterse, dat er tegenwoordig veel gestolen wordt?

— O ja, maar....

— En ingebroken? En gemoord? En dat de politie er maar niet achter komen kan wie dat telkens gedaan heeft? De moord van de ouwe Mevrouw en haar dienstmeid, in de Lommerstraat....

— Maar mens, daarvoor zitten er drie in de gevangenis! Wat wil je meer?

— 't Mocht wat! De moordenaars lopen vrij rond, wat *ik* je zeg! Dat gevangen-zetten van die drie kerels is maar om ons een doekje voor de ogen te binden, en dat de mensen niet vragen zullen: waarvoor dient de jistiessie, zie je! De lui die 't gedaan hebben, willen wel zo, en hebben al de tijd om op 'r gemak hun boeltje op te knappen. Want weet je wat ik altijd zeg....

De waarheid is zo eerbiedwaardig, dat we haar niet mogen versmaden, al wordt ze verkondigd door Juffrouw Laps.

.... *ik* zeg dat een gemene kerel die een moord doet, en veel geld steelt, z'n bebloede kleren niet kan verdonkeremanen. En al dat geld ook niet!

Want, zeg ik, hij is niet gewend met zoveel geld om te gaan.

Al z'n buren kennen z'n buizen en broeken van buiten. Een kast waarin-i wat kan wegstoppen, heeft zo'n man niet.

Verstand van effecten of obbeligaassies ook niet! En de weg naar 't buitenland weet-i ook niet! En vrinden die hem de weg wijzen om van z'n boeltje af te komen, heeft-i ook niet! Zodat ik maar zeggen wil dat.... 'n moord of 'n diefstal, of.... zo wat.... als ze den moordenaar niet *terstond* pakken.... nu, juffrouw Pieterse, dan zeg *ik* dat het door 'n fatsoenijk man gedaan is, die meer rokken en kasten en kemsoossies heeft dan alleman weet, en.... ongeteld linnengoed, zie je! En vrinden onder bankiers, zie je, die 'm afhelpen van z'n obbeligaassies. 'n Gemene vent zou honderdduizend gulden in z'n broodkast leggen, en daar vinden 't de kinderen als ze boter snoepen. Wat zeg jij, Trui?

Trui had nooit nagedacht over dezen wel-eens uit het oog verloren grondregel van kriminalistiek. Althans Wouter vernam geen antwoord, schoon de nieuwsgierigheid hem noopte zijn broek aan te trekken.

— Maar, hoorde hij opnieuw zijn moeder vragen, wat is er dan toch met je gebeurd?

— Wat er gebeurd is? Ik ben geschrokken.... kijk, hoe ik bibber! De stad is vol moordenaars, juffrouw Pieterse!

— Lieve god, mens, wat kan *ik* daaraan doen?

— Niks, juffrouw Pieterse, helemaal niks! Maar ik ben geschrokken, en kom je om raad vragen. En.... gaan Stoffel, en.... Laurens, en.... iedereen hier altijd zo vroeg naar bed? Kijk, hoe ik nog bibber. Zou je wel geloven dat ik niet naar m'n huis durf te gaan?

— Maar waarom dan niet? Denk je dat ze je vermoorden zullen?

— Ja, juffrouw Pieterse, dàt denk ik! De moordenaars van die oude Mevrouw en haar dienstmeid lopen nog altijd rond — gister bij de ulleminatie hebben ze god weet hoeveel horlogies gerold — en de politie.... weet je wat de politie doet? Ze kijkt of iemand 'n vloerkleed uitklopt na tienen 's morgens.... dàt doet de politie! Maar al die moordenaars laat ze lopen. Dat zeg *ik!*

— Maar wat weet je dan van die moordenaars? Geef ze-n-aan als je ze kent! Dat 's je plicht, mens!

Wouter deed zijn vest aan en deed een dasje om.

— Wat ik er van weet? Ze belagen me-n-in m'n eigen huis! Is 't erg of niet? Ik ben vanmiddag uit geweest, om 't hard-zeilen op de Amstel te zien. Maar er was niets te kijk, omdat er geen wind was. En 't was heel vol op de weg, en bij de Amstel ook tot Ouwerkerk toe. Al die koningen waren er, en die vreemde prinsen en prinsessen weet je, en de mensen keken naar de koetsen, en ik ook. Niet dat ik om 'n koning geef, gut néé! Want hij is 'n wurm in Gods hand, net als jij en ik, en als de Heer hem niet steunt.... och, al 't aardse is maar gekheid. Stof en as.... geloof dàt maar! Maar ik keek naar de koetsen, weet je, en naar de paarden, en naar 't volk.... dat er naar keek. En ik dacht zo bij mezelf, als ik vanavond thuis kom, zal ik m'n aardappelen opbakken, want.... die had ik over van vanmiddag, en als ik aardappelen over heb, bak ik ze 's avonds altijd op, weet je. En er was groot gedrang bij de Amstel, en 't speet ieder zo dat er geen wind was, want de mensen zijn dol op pleizier, en slaan geen acht op wat des Heren is! *Werelds* waren die prinsen en prinsessen.... kijk! Ja, dacht ik, 't wondert me volstrekt niet dat er zo erg gemoord wordt, en gestolen, want ze verzoeken God. En: de Heer zal jelui wel krijgen, dacht ik, maar Hij wacht z'n uur af. Want, juffrouw Pieterse, dàt doet-i altijd. Eén dame — 't mens had rode puisten in 't gezicht, en was nog ouder dan jij, juffrouw Pieterse! — wat denk je dat ze-n-op 't hoofd had? 'n Tulleband mens! En ze zat in 'n koets met vier paarden. Is dat den Heer tergen of niet? Dat vraag *ik* maar! En ze speelde met 'n *soesoe*, en toen er 'n prins te paard naar haar koets kwam, stak ze d'r hand uit het portier, en liet 'r *soesoe* driemaal op-en-neer gaan. En dat deed die prins ook. Waren ze mal of niet? En wat moet de Heer daarvan zeggen. Als er geen pestilentie komt....

— Maar.... wat is je dan toch overkomen?

— Ja.... juist wat me-n-overkomen is? Dat zal ik je zeggen.... maar ik beef nog zo. Ik had m'n aardappelen aan schijfjes gesneden, en op 'n schoteltje in de kast gezet. Want, dacht ik, als ik thuis kom kan ik terstond aan 't bakken gaan, want ik hecht niet aan wereldse dingen — want ik heb de genade, weet je — want ik dacht zo bij mezelf dat ik niet

lang onder al die mensen blijven wou.... gut juffrouw Pieterse, je moest.... Stoffel roepen. Dan kan-i horen wat me-n-overkomen is.

Stoffel was reeds in aantocht, en dit deed Wouter genoegen. Hij had geruis in de kamer naast zich gehoord, en grondde op Stoffel's opstaan de hoop, dat ook hijzelf weer voor de dag zou mogen komen om het spannend verhaal wat meer op zijn gemak aan te horen dan door de poriën van zijn kamervloer. Intussen had hij zich geheel gekleed, omdat-i niet door juffrouw Laps wou gezien worden in zijn nachtpon. Hij nam nu waar, dat Stoffel de huiskamer binnentrad en dat de bezoekster na de gewone groet en de plechtige verzekering dat ze nog altijd van het bibberen niet spreken kon, de vraag deed: waar toch.... Laurens bleef?

Laurens? Wel, hij sliep en leverde door zijn neusgaten de demonstratie van het pythagoreïsch vraagstuk, waarin hijzelf de hypothenuze zo aanschouwelijk voorstelde.

Dit zou juffrouw Laps volkomen onverschillig geweest zijn, als ze het geweten had. Ze wist alleen — en het hinderde haar erg, naar het scheen — dat.... Laurens zich niet bevond onder haar gehoor. Was dit misschien de reden dat ze zo talmde met de katastrofe? Moest juist.... Laurens getuige wezen van de ontwikkeling en de uitbarsting? Waarom toch?

Zeg jij zelf nu eens, Stoffel, of de stad niet vol moordenaars en dieven is?

Stoffel zoog zijn bovenlip in en trachtte met de andere de punt van zijn neus te bereiken. De lezer wordt uitgenodigd deze mondgreep na te bootsen en hij zal, volgens de door mij gedeelde methode van ziel-ontdekking, nagenoeg weten hoe en wat Stoffel niet antwoordde op deze vraag.

Juffrouw Laps hield zich alsof ze „ja" verstond, omdat het zo in haar kraam te pas kwam. En dus:

— Zie je wel, Stoffel zegt het ook! De stad is vol dieven en moordenaars, en.... 'n fatsoenlijk mens durft niet meer in z'n eentje naar bed gaan, wat zeg *ik!*

— Maar.... juffrouw....

— De politie? Gekheid? Wat helpt de politie, als je niet

op God vertrouwt? Dàt's 't ware! En wie dàt niet doet, is verloren. Menselijke hulp.... ik kan me niet begrijpen dat.... Laurens altijd zo vroeg slapen gaat. Weet jelui wel, dat het niet gezond is zoveel te slapen! Wat zegt de Schrift! Waak en bid! Maar.... ieder z'n zinnigheid! Ik kan je voor God verklaren dat ik niet alleen naar huis durf, en....

Hier vertoonde zich weer een „vinger.." Wouter's nieuwsgierigheid was ten hoogste gespannen. Om beter te kunnen verstaan stond-i in gebukte houding en leunde met één hand op de rug van een stoel. Zijn steunpunt kantelde, de stoel gleed uit, knerste over de grond, bereikte een ander meubel....

— Here-jesis-kristis, wat is dàt nu weer? krijste de moeder. Ben *jij* 't Laurens?

Wouter piepte verlegen terug, dat het: „ik" was. Uit deze stoornis vloeide voort dat-i zich wist overteplaatsen in de kring waar zulke belangwekkende dingen werden verhandeld.

Zijn *entrée* de *salon* had plaats onder de allerongunstigste omstandigheden. Hij werd hevig berispt omdat-i „nog" niet uitgekleed was, en....

— Zet jij je bakker op, voor je je kleren uittrekt? riep de moeder.

Zowaar, de jongen had vergeten zich te ontdoen van zijn slaapmuts! Hij meende van schaamte te verzinken. Liever had-i al het andere gemist, dan dat ene te hebben!

— En wat heb je dáár?

Helaas! Ons heldje was belachelijker nog dan men in staat is zich te maken met 'n pluimmuts alleen. Er bleek, dat hij zich gewapend had met de ijzeren staaf, die in voorhistorische dagen door zijn vader gebruikt werd tot recht-afsnijden van leer. Gedurende het begin van het lapsisch verhaal dat zo slecht vlotte, meende hij, dacht-i, hoopte hij....

Nu, ja, hij verstond iets van het oude: „*waar blijft* Wouter" Uit de mond der spreekster niet, o neen — het waren immers juist de woorden die ze bij voorkeur *niet* uitsprak! — maar.... hij meende ze toch te horen, al kwamen ze tot hem van geheel andere kant.

Wel was hij die Vrijdag laag en slecht geweest, onridderlijk

en infaam, maar.... wat anders kon daarop volgen, dan:
Ce sera moi, Nassau!
en

— God laat die moordenaars maar begaan.... *ik* niet! Ik Wouter!

Ivanhoe was hij gewis die dag niet geweest.... helaas! Doch er was toch altijd genoeg in hem van zichzelf, om niet lager te staan dan de slechtaard Brian de Bois-Guilbert, die toch ook niet wegliep voor gevaar, al was dan zijn gedrag jegens Rebekka hoogst indelikaat.

Slecht? Het zij zo! Maar lafhartig ook? Dat zou te veel zijn.

In zo'n stemming had Wouter — hij scheen niet te weten dat ook z'n eigen felonie voortkwam uit lafheid! — tussen z'n tweede kous en z'n broek in, de leder-lineaal gegrepen. En dat ding hield hij nog altijd in de hand, toen er door zo'n zonderlinge samenloop van omstandigheden een welgelukt beroep werd gedaan op zijn moed.

O, eerbiedwaardige, correcte, maar dikwijls laaghartige, toch altijd onschuldige, kansverevening, waarom moest ge dat onïngetogen ridderzwaard in handen geven van iemand die vergeten had zich te ontdoen van zijn slaapmuts? Waarom niet die twee belachelijkheden in billijkheid over Stoffel en den held verdeeld? Waarom niet aan ieder wat? Den een de muts, den ander 't wapen? Of beter nog waarom niet Stoffel de hellebaard in de hand gedrukt en den slapenden Laurens bij uitsluiting belast met het torsen van de gepluimde diadeem? Wat kon het hem schelen hoe hij er uitzag in z'n bed!

Maar.. 'n held, 'n ridder? En dat onder de ogen van de dame die hij beschermen zal!

Arme Rebekka, wanneer Ivanhoe ware te voorschijn gekomen met zo'n helm!

Wouter was woedend.

En.... ik ook! Op die kansverevening namelijk, en niet zozeer om de boosaardige combinatie van muts en degen. Zij is niet te vermijden, en de Don Quixotten schikken zich. Weldra zien ze die pluimmuts voor 'n stalen helm aan, hun hemd voor een schubbejak.

Niet dáárom alzo ben ik boos. Ik zou waarlijk te veel te

doen hebben, indien ik toegaf in de neiging tot zulke verstoordheid. Maar om 'n andere samenvoeging die bedroevender is, en waarin een braaf ridder zich niet mag leren schikken.

Wouter was lafhartig geweest, toen hij Femke had behoren te kennen. En.... z'n gevloden ridderlijkheid kwam te voorschijn op een roep uit de mond van juffrouw Laps!

Dit is erger dan de belachelijkheid!

Tegenover reinheid had hij zich stug betoond, en arm aan ziel.

De rijkdom van z'n gemoed berstte weelderig uit, zodra ze werd opgevorderd door het gemene. Is het niet treurig?

Dat de Don Quixotten weldra de onheraldische betekenis van hun pluimmutsen over het hoofd zien — lafaards wachten zich wel voor zulke gekheid! — is begrijpelijk en te vergeven. Maar wie.... en *op de duur* — genoegen nemen zou met de verkrachting van *zedelijke* logika, met het *tragisch*-heterogene....

Het huwelijk van rapier en muts was maar *komisch!*

.... wie op de duur zich tevreden stelt met.... dat andere, hij is verloren! Hoogstens kan er een rijkworder uit hem groeien, een schoonzoon van Kappelman, of zo iets.

Goddank, Wouter zou 't leren inzien. De zeer intelligente lezer begrijpt immers dat-i anders geen geschiedenis hebben zou? Maar hij was nog in lang zo ver niet, en meende al wel gedaan te hebben tot herstel van de zo sarcastisch bedorven toneelzetting, toen-i met driftig gebaar zijn wapen kletterend op de grond smeet, en z'n muts — flap! — op de tafel.

Niemand had ooit geweten dat het manneke zo driftig worden kon. Z'n moeder vroeg dan ook met de gewone belangstelling in het welzijn van zijn zieltje: „of-i dan in-gods-heren-naam *helemaal bezeten was?*" Het had er veel van.

De „vinger" van zoeven zal wel weer de klauw van een duivel geweest zijn, of.... van den Duivel, naar de verkiezing van den lezer.

— Ik zeg dat jelui 't kind niet zo moet versagrineren, zei de bibberende bezoekster.

— Ogenblikkelijk naar je bed! riep de moeder.
— Och, laat het kind zitten! Maar.... wat ik je zeggen wou, juffrouw Pieterse, van m'n aardappelen....
Wouter bleef. Dat-i dit kon, had hij te danken aan de algemene nieuwsgierigheid. Heel gelukkig waarlijk, want ik heb zijn blijven hoog nodig voor de economie van mijn vertelling.
.... verbeel je toen ik thuis kwam zo tegen half elf.... want ik kon niet eer, om de drukte, weet je — anders.... ik houd niet van remoerigheid, dat weet je wel — nu, toen ik thuis kwam — de stad is vol moordenaars en dieven, dit moet je wel in 't oog houden! — toen waren m'n aardappelen.... waar denk je dat m'n aardappelen waren? Ze waren.... weg!
— Weg?
— Weg!
— Helemaal weg?
— Helemaal.... weg!
— Je aardappelen weg?
— Mijn aardappelen.... heeeeelemaal.... wèg!
— Maar....
— En ik zeg: dat hebben de dieven en moordenaars gedaan! Wie anders? Er zijn moordenaars op m'n zolder, en nu wou ik je vragen.... want ik durf niet alleen thuiskomen....
Wouters ogen flikkerden.
.... ik wou je vragen of misschien.... je zoon Stoffel....
Stoffel zette 'n allerzonderlingst gezicht, dat zeker alle moordenaars uitmuntend zou bevallen hebben, omdat het een geruststelling bevatte voor de toekomst van het *métier*.
— Maar juffrouw Laps, vroeg-i, heb je dan geen kat in huis?
— Een kat? Ben je mal? Een Kat tegen moordenaars?
— Né, juffrouw, niet tegen moordenaars. Maar 'n kat die misschien je aardappels heeft opgegeten?
— Ik weet van geen kat! Ik weet dat de stad vol gemeen volk is, dat de mensen vermoordt zonder dat er 'n haan na kraait! Niet dat ik om m'n leven geef, gut neen, niet.... zie zóveel! Als de Heer me roept, zal ik zeggen: laat je dienst-

maagd gaan in vrede. M'n ogen hebben je heerlijkheid gezien! En dan....

— Maar mens, waarom heb je niet op je zolder gezocht, of onder je bed?

— Dat mocht ik niet, juffrouw Pieterse! Wien God bewaart, is welbewaard, maar.... men mag den Heer niet verzoeken! Op m'n zolder ga ik niet, en onder m'n bed kijk ik niet, voor alle werelds goed niet! Want daar zit-i zeker! En juist daarom wou ik je vragen of.. je zoon.. Stoffel.. of.. als Stoffel geen senie heeft — bijv. je zoon.... Laurens, of....

— Maar.... waarom heeft uwe niet liever de buren er bij geroepen, juffrouw?

Aldus sprak Stoffel.

— De buren? Nou, je moet ze kennen, die buren! De man onder me durft geen schoothondjen aan, laat staan 'n moordenaar! En naast me woont er een die.... wat zal ik je zeggen, 't is 'n jonkman, en je weet dat ik me niet graag in opspraak breng. Want.... 'n mens moet zorgen voor z'n fatsoen, en nooit ergernis geven, dat weet je 'n ook wel.

Niemand kwam op de gedachte, haar te vragen, wie of wat Stoffel dan voor een wezen was? Géén jonkman? Zou hij misschien „door zijn school" boven de wereldse verdenking verheven zijn?

— En bovendien, ging de verlokster voort, meen je dat al die mannen kerasie hebben? Ik zeg neen! Ze zijn zo bang voor 'n dief als de dood. Verleje week stond er 'n brittale bedelkerel in 't pertaal, en de vent wou niet weg. Denk je dat ze 'm aandurfden? Maar *ik*, ik pakte hem flink beet, en..

Ze versprak zich en bemerkte het:

....nu ja, dat zou ik gedaan hebben als ik niet 'n vrouw was geweest. Want vrouwen moeten zich nooit inlaten met ruwigheid. Dat staat niet.... wat zeg jij, Trui? Ik liep weg en sloot m'n kamer zieje! Neen, kerasie hebben al die manlui niet!

„Al die manlui!"

Wouter voelde zich beledigd en beefde van ingehouden strijdlust, of althans van begeerte om te tonen dat hij niet

behoorde onder zulke „manlui". Juffrouw Laps merkte 't wel.
— Nu, als Stoffel 't niet graag doet....
— Om je de waarheid te zeggen, ik....
....en als Laurens al slaapt. En als.... niemand er senie in heeft....
Ze stond op.
....nu dan zal ik, op God vertrouwend in m'n eentje.... maar griezelig *is* 't voor 'n vrouw alleen!
Ze zag allen beurtelings aan, behalve juist den enen tot wien ze sprak. Wouter moest zich vergeten voelen, over het hoofd gezien en daardoor geprikkeld tot de eis om beschreven te worden onder de ridderschap van den huize.
....als dan hier niemand is, die *durft*....
— *Ik*, durf, juffrouw!
Allen stonden verbaasd, behalve onze mensenkenster, die niet anders verwacht had, maar toch geraden vond zich even verbaasd te houden als de rest.
— Jij?
— Jij, Wouter?
— Jongen, ben je gek? *Jij?*
— Ja, ik! *Ik* durf, al waren er tien op je zolder, juffrouw en duizend onder je bed!
Hm, zo'n kleine Luther! Maar er was verschil. Luther had een God waarop-i meende te kunnen rekenen.... met behulp van een paar keurvorsten.... nu ja, die behoefte hadden aan troebel water. Onze Wouter — zonder keurvorsten! — trok als 't ware ten strijde tégen den god, die toegelaten had, dat er duizend en enige moordenaars onder het dak en bed van juffrouw Laps konden zitten.
— Maar jongen!
— Ik durf!
— Och, laat hem begaan, juffrouw Pieterse! Je begrijpt... het is altijd 'n gezelligheid voor me, zo'n kind bij me te hebben! Zieje, dan griezelt het me minder, als er misschien 'n moordenaar op zolder zit. 'n Mens wil aanspraak hebben, niet waar?
Ze bereikte haar doel: onze Wouter werd haar meegegeven. Met z'n nachtpon en bakkersmuts in een pakje onder

de arm, verliet hij het huis. De ijzeren staaf werd achtergelaten, omdat juffrouw Laps verzekerde, dat zij een wel gevuld tuighuis had van gereedschappen waarmee men zoveel moordenaars kon doodslaan als men verkoos.

De oorzaak dat de Pietersens zo gemakkelijk toestemden in Wouters benoeming tot slotvoogd, lag voornamelijk in ijdelheid. Eigenlijk keurde het geen der leden van het koncilie goed, dat de jongen meeging met juffrouw Laps, maar de familie was groots op zijn moed. De zaak zou bekend raken, oververteld worden en juffrouw Pieterse zou wel zorgen dat er bijgevoegd werd:

— 't Is dezelfde jongeheer, weetje, die laatst geleseerd heeft bij dokter Holsma op de Kolveniersburgwal.

„Ja, ja, er zit wat in die kinderen van diezelfde juffrouw Pieterse!" zou dan deze of gene de goedheid hebben te antwoorden.

En zo iets hoort men graag.

Daarom kreeg juffrouw Laps ditmaal haar zin.

Maar.... Fancy!

Preuts was ze niet!

Dat verloochenen van Femke vond ze erger!

Doch ook daartegen zou ze raad weten, zij die alles was, alles wist, alles kon, tot het regelen van de kans-verevening inkluis.

Niet tevreden — o neen! — maar kalm toch en geenszins wanhopend, ging ze met haar arbeid voort. Er was meer spot dan wanhoop in haar gelaat, toen ze Wouter die avond de weg zag inslaan naar de woning der oefenaarster. Ze toonde hierdoor hoger te staan dan de engel die door Morits Retsch tot droefgeestige getuige wordt gemaakt van de nederlaag des jongelings die op het schaakbord zijn ziel aan den duivel verspeelt.

Hm.... in één partij?

Moet dan het behoud der ziel afhangen van één veronachtzaamd: *gardez la Reine?*

Waarachtig niet!

Men zou wensen geen ziel te hebben, als ze zó snel kon verloren gaan!

Eilieve, dan immers stond de partij tussen God en Duivel niet gelijk?

Hoe! Eén misstap, éne dwaling, één vergissing, zou naar de hel kunnen voeren en na een lang leven vol moeite, arbeid, onthouding en strijd is er nog een bijzondere genade nodig om in de hemel te komen?

Dit moet een dwaling zijn? Maar.... een dwaling die het verklaart, waarom de *galerie* zo gaarne voor den Duivel parieert! En waarom er zoveel speciaal-kunsten worden uitgevonden om God een beetje te helpen in zijn àl te ongelijke kans.

Dit hoeft niet.

Fancy zal zich weten te redden. Zich, en.... hem dien ze aanraakte met haar vleugel.

Ze laat hem begaan, en doet — als ik! — haar werk. En:

.... doet, als ik, haar werk!
En spint de vlok tot draad, en weeft de draad
Tot doek waarop zij, eindloos voortbordurend,
De loop van al wat is, te aanschouwen geeft.
En wie het verband ontkent, is schuldig blind,
Ter nauwernood onschuldig wie het niet kent!

Van dit alles wist Wouter niets. Zijn onkunde mag wel een der oorzaken geweest zijn van de rilling die hem bekroop, toen-i met juffrouw Laps de trap van haar woning opging.

Het eerste wat ze hem aanbood, bestond natuurlijk in de gebakken aardappelen die opgegeten waren door al die gulzige moordenaars.

Hu! Wouter verbeeldde zich dat-i zou hebben raad geweten met Schinderhannes in hoogst eigen persoon. En al blijft het nu de vraag, of zijn — ongeoefende! — moed niet op het beslissend ogenblik in de schoenen zou gezakt zijn, hij meende toch, dat-i durfde. En hij was dan toch begonnen met Schinderhannes inderdaad op te zoeken....

Maar.... alleen te wezen met die gebakken aardappelen, en die walgelijke vriendelijkheid — wat ranser was, wist hij niet! — daar hoort méér toe!

Hij voelde berouw over z'n verondersteldén moed, en be-

greep niet hoe hij zijn heldentocht had kunnen aanvangen zonder te letten op onvermijdelijke bijzaken.

Wel beschouwd was hij toch maar liever in een der driehoekjes gekropen die Laurens gewoon was zo grootmoedig ter zijner beschikking te stellen.

XLI

— Tast jij maar gerust toe, m'n jongen en seneer je niet! Of wil je misschien eerst je jasjen uittrekken, want daar je nu toch vannacht hier blijft, zie je, om op me te passen....

Wouter hield z'n jasje voorlopig aan.

— En 'n lekker likeurtje heb ik ook voor je.... 't is beste! Van Fockink, weet je, die z'n fabriek heeft in.... die nauwe straat, je weet wel. Je moet nooit door die straat gaan, want daar wonen gemene vrouwlui, en die staan aan de deur, zie je, en dat 's niet goed voor 'n jonkman als jij.

De „jonkman" Wouter keek heel vreemd op, maar ik zou jokken als ik zei dat-i boos was. Juffrouw Laps had met aanbiddenswaardige handigheid hem een paar tweede-luitenants epauletten op schouder gespijkerd.... z'n eerste rang! En welke jongen neemt dit kwalijk? De verheffing tot jonkman was strelender nog dan het „in den handel" zijn.

Maar toch, er bleek, dat-i verlegen was met zijn nieuwbakken hoogheid. Althans juffrouw Laps vond goed zich te houden alsof ze verstond dat-i toelichting wachtte. De dosis vleierij moest onverkort worden toegemeten.

— Wel wis en zeker, Wouter, je bent 'n jonkman, wist je dàt niet? Het komt omdat ze je thuis altijd zo kinderachtig behandelen. *Ik* zeg dat je-n-'n jonkman bent, zo goed als de beste! Denk je, bijv. dat ik zoveel van.... Stoffel houd als van jou? Waarachtig niet! Volstrekt niet! In 't geheel niet! Ik houd veel meer van jou. Wil je-n-'n pijp roken? Je bent er mans genoeg toe. Wel zeker, waarom zou je niet 'n pijpie roken, net als andere mannen?

„Mannen!"

Help, Fancy!

Wouter antwoordde dat-i „nog niet" roken kon. 't Kostte hem moeite dit te zeggen. Hij was beschaamd over zoveel kinderachtigheid, maar hij moest wel oprecht zijn, omdat 'n eerste poging om Stoffel na te doen in deze uiting van mannelijkheid, zo bijzonder ziekelijk was afgelopen dat het voorstel tot herhaling hem schrik aanjoeg.

— Zó? Rook je niet....

Ze liet het „nog" weg.

.... rook je niet? Heel goed! Eigenlijk is 't 'n verkeerde gewoonte van de mannen. Dat eeuwige gerook! Ik ken meer jongelui die niet roken. Daar heb je bijv. Piet Hammel — hij is zo oud als jij, maar wat kleiner, en vrijt met 'n nichtje van me — die rookt ook niet.

Iemand zo oud als *hij*, maar *kleiner*, en die aan „vrijen" deed: help, Fancy!

— Ja, ze willen trouwen, zo tegen.... ik weet niet wanneer. Maar.... trouwen willen ze! Zodat ik maar zeggen wil dat je-n-'n effectieve jonkman bent. 't Is heel mal dat ze je-n-altijd behandelen als 'n kind! Dàt heb ik al wel honderdmaal tegen je moeder gezegd. Daar heb je nu, bijv. om 'reis iets te noemen.... zoeven op straat. Ik was bang, niet waar? Omdat ik maar 'n zwakke vrouw ben, weetje? En 't was nacht, niet waar? Denk je dat ik nog bang was, toen jij naast me liep? Geen zier! En waarom niet? Wél, omdat ieder zien kon dat ik 'n manspersoon bij me had. Ik had je best 'n arm kunnen geven — je bent heus groter dan ik — maar ik deed het niet, omdat je-n-'n pakje droeg. En, bovendien.... de mensen praten zo! Want, zie je, de wacht had het kunnen zien, en dan in de buurt overal rondvertellen dat ik 's nachts met 'n heer liep.

„Met 'n heer!"

Fancy!

— Want 'n mens moet altijd zorgen voor z'n fatsoen! Hier binnen's kamers is 't wat ànders, heel wat anders! Gut, ik weet wel dat jij geen kwaad van me vertellen zult. Wie 'n vrouw bekladt, is geen ware man, dit weet je-n-ook wel.

Ja, dit wist Wouter, al was er meer diepte in z'n besef van loyauteit, dan helderheid in 't begrip van: „bekladden". Hij

vertaalde juffrouw Laps' maxime in zijn boek=termen, en las voor: „vrouw" en: „man" de hem gemeenzamer uitdrukkin= gen: *dame* en: *ridder*.

Het mens werd dus ditmaal beter begrepen dan zijzelf ver= wachten of weten kon. Gesteld eens dat Wouter ontevreden ware geweest over de likeur — *par impossible,* ze was van Fockink — of dat de olie waarmee ze haar aardappelen bakte, naar bejaardheid had gesmaakt — onmogelijk alweer, want ze bakte met boter, die niet eens veel slechter was dan de gewoonte der hollandse vervalschings=industrie meebrengt — jazelfs al had=i grond gevonden tot het maken ven gewich= tiger aanmerkingen.... meent men dat ridder Wouter dame Laps zou hebben geschandvlekt? Nooit.. „bij mijn zwaard!"

De fleemerij met het verrassend jonkmanschap miste niet alle grond. Wouter was inderdaad op weg om 'n jonkman te worden. Misschien was=ie 't al. Wie hem dit kwalijk neemt, moet ook afkeuren dat z'n bovenlip begon te roepen om.... den barbier wel niet, maar om de schaar toch.

— Zodat ik maar zeggen wil, dat je nooit die steeg moet passeren. Als je=n='n kind was, zou 't geen kwaad kunnen, want 'n kind heeft geen erg. Maar *jij!*

Zeker, *hij* moest „erg" hebben! En z'n jeugdige kneveltje was er volstrekt niet tegen om „erg" te krijgen. *Al wat van zelven wast, behoeft men niet te zaaien!*" zei Kamphuizen. Onze hovenierster liet het daarop niet aankomen en zaaide zo hard ze kon. Zelfs was ze niet afkerig van 't begieten.

— Laat mij je nu 'reis inschenken....

Wouter dronk.

En Fancy?

Ze glimlachte!

Allerzachtzinnigst voor een hofdame uit het gebied der geesten.

Toch niet!

— Hoe vin je nu dàt likeurtje?

Wouter erkende....

Fancy, Fancy?

Wouter erkende dat hij smaak had in de *parfait amour* uit de steeg die hij niet passeren mocht omdat hij te groot

geworden was om zich welstaanshalve te onhouden van „erg".
En het winkelmeisje van Satan schonk hem nog eens in. De glaasjes waren zo klein, zei ze, ware notedoppen! Nu ja.. doppen van zeer grote noten dan.
— En, je moest er wat eten ook, m'n allerbeste jongen — gut, ik heb altijd zoveel van je gehouden — dat 's zo gezond bij 'n likeurtje.
God-vergeef-'m de zonde. Wouter begon te eten ook! Nog 'n ogenblik en hij zal zich thuis voelen, àl te thuis.
Fancy, ben je blind?
— En trek jij gerust je jasjen uit, m'n lieveling! Je moet denken, we zijn hier onder ons beidjes.
Een koninkrijk voor 'n nieuwe vloek, o goden: onze Wouter trok waarachtig zijn jasje uit!
Fancy!
— Helemaal met ons beidjes, zieje!
— En ik heb lust, dicht naast je te zitten, omdat je zo'n lieve jongen bent....
Fancy.... deern!
Wouter schikte bij.
Wie daar niet wanhoopt, moet geen hoop te verliezen hebben!
Och neen!
Ik zeg juist andersom: wie daar wanhoopt, had nooit behoorlijke grond voor z'n hoop.
Maar.... sterk wàs de likeur, dit is waar!
En dat Wouter er meer van dronk dan goed was — voor zijn maag vooral! — is ook waar.
Hij verloor dan ook iets van z'n bedeesdheid en antwoordde een-en-ander op de praatjes van juffrouw Laps, die hiermee zeer in haar schik was, al bleek er dan ook telkens dat zij en haar kleine gast niet uit dezelfde sleutel zongen.
Dat zou straks wel beteren, hoopte ze.

Van tijd tot tijd dacht Wouter aan de eigenlijke reden van zijn komst, of althans aan wat daarvoor was opgegeven. Zijn gastvrouw scheen alle dieven en moordenaars glad uit het hoofd gezet te hebben en spreidde bij Wouter's herinnering

daaraan, een dapperheid ten toon, die hem alleraangenaamst was. Want.... de zijne was geweken.

Het is de vraag of Fancy deze breuk in de logische continuïteit van zijn aandoeningen even licht opnam als de gevaren van zijn slecht gezelschap.

— Ik zou.... denk je dat ik bang ben voor een kerel! zei juffrouw Laps. In 't geheel niet! Voor geen drie! Voor geen tien! Voor de hele wereld niet! Ik zou ze....

Des te beter, vond Wouter. Dan hoefde *hij* niet te.... zouwen.

Daar ritselde iets op de zolder. Wouter beefde. Hij was geheel kind.

— Blijf jij hier, riep het wijf, ik ga kijken, *ik!* Denk je dat ik jou wil laten slaan of steken of vermoorden, m'n jongen.... dat nooit! Wie aan jou komt, komt aan mij.... aan *mij* hoor je, dàt zullen ze ondervinden!

En ze verwijderde zich en nam de kaars mee om te onderzoeken waarom ergens een plank gekraakt had. Ze liet Wouter lang genoeg in het donker alleen, om hem te doen verlangen naar hare terugkomst. De rollen waren omgekeerd en de ridderlijkheid van onzen held begon *en quenouille* te vallen. Een weinigje behendigheid nog en de jongen zou schut en wering zoeken onder haar voorschoot.

— Maar juffrouw....

— Zeg jij gerust Kristien.... want zo heet ik. Jij mag gerust Kristien zeggen.

Dit durfde Wouter nog altijd niet. Hij vermeed liever de hele vokatief.

— Maar.... zou ik nu niet liever naar huis gaan?

— Wel neen! Je moeder is lang naar bed, dit begrijpje wel. De afspraak was dat je hier zou blijven.... ontbijten.

Ontbijten? Ach, lieve hemel, de jongen deed niet anders sedert 'n uur! Moest dat tot den morgenstond worden voortgezet! Het was om te rillen!

— Weet je wat je doet? Kleed jij je gerust uit. Ik zal een kermisbedje voor je maken, daar.... in die hoek! Want, zie je, als ik alleen ben — ik, als vrouw, weet je — met al die dieven en moordenaars, dan word ik zo.... griezelig.

Wouter durfde niet neen zeggen en evenmin doen wat hem zo strelend gelast werd....

Hij weifelde.

Zij hield aan....

Hij begon....

Men bedenke dat het kind beneveld was!

O Fancy! Liberalismus is een goede zaak, erkennen wij dat de wereld niet vergaan zou, al....

Maar toch.... *franchement,* Fancy, is het niet jammer van den jongen.

XLII

Om van Fancy's spinsel en borduursel iets te leren begrijpen, is het noodzakelijk enige uren terug te gaan.

De lezer herinnert zich dat er die middag ter uitspanning van de hoge personaadjes die Amsterdam vereerden met 'n bezoek, een hardzeilerij zou worden gehouden op de Amstel.

Juffrouw Laps had reeds de goedheid dit aan ons en de Pietersens mee te delen, en tevens dat de zaak mislukt was door een onhoffelijk gebrek aan wind. Ze had de waarheid gezegd. Hopen wij dat deze uitspatting geen al te nadelige gevolgen moge gehad hebben voor het evenwicht van haar ziel.

Het was die dag inderdaad bladstil. De mannen van het vak beweerden „dat er geen zuchtjen aan de lucht was." Wie zich anders uitdrukte werd voor 'n landkrab gehouden.

Het pleizierroeien was nog niet in de mode — de mode had ongelijk, want het is een flinke mannelijke oefening — doch al ware dit anders geweest, Amstelboeiers zijn niet op roeien ingericht, en andere vaartuigen waren niet bij de hand, om nu niet te spreken van het gebrek aan eelt in de handen van de liefhebbers.

In dit opzicht dan toch waren onze grootouders nog lamlendiger fatsoenlijk dan wij. Ze dachten er zelfs niet aan, dat zo'n matrozige inspanning een vermaak wezen kon zonder de minste schade voor deftigheid en meenden al heel wat ferms uit te richten wanneer ze als halflege meelzakken met

de schoot in de hand in een stuurstoel lagen te dutten. De wind moest bij die gelegenheid al het werk doen en had dus eigenlijk alleen aanspraak op het pleizier.

Maar de wind deed nu eenmaal die dag z'n werk *niet*. Hij scheen elders bezig en floot misschien onze tegenvoeters een spotdeuntje voor, op al de gefopte potentaten die tussen Ouwerkerk en Amsterdam heen en weer pauwden in stof en hitte.

Ja, het was gloeiend heet. Koningen en princessen zweetten als mensen. De *joujoux de Normandie* — het speel en groet-tuig der *beau-monde* van die tijd — klommen al trager en trager bij hun koordjes op. Nu, dit stond zo kwaad niet, want de goede toon schreef voor, dat ze zeer langzaam stegen, en zich aanstelden alsof ze moeite hadden de hand te bereiken die ze had laten vallen. Dat, of zoiets, heette: *morbi-dezza*. De beweging der vingers, die het kleine rukje moest mee-delen waardoor het stijgen werd te weeg gebracht, behoorde onmerkbaar te zijn. Dit gold voor gratie, bekwaamheid, ver-stand en zelfs bij mangel aan beter, voor genie.

Hoe dit zij, sommige kroniekschrijvers beweren dat de oude puistige Paltsgravin een groot gedeelte van het *prestige* in hofkringen, dat haar inderdaad niet kon worden ontzegd, te danken had aan de handigheid waarmee ze wist om te gaan met de *joujou de Normandie*. Volgens Stuart Mill was zij de uitvindster van de zo beroemde horizontaalworp en het is niet geheel en al onmogelijk dat zij ook in het bezit was van het geheim om het belangwekkend speeltuig loodrecht omhoog te werpen en zeer langzaam te laten dalen langs de door 'n onnaspeurlijke oorzaak gespannen koord. Maar deze bijzonderheid vereist bevestiging. Stuart Mill heeft de wreed-heid gehad te sterven voor hij de Hollanders heeft voor-gezegd wat ze hiervan te denken hebben en alle kans op licht.... is dus afgesneden.

Dat ook de zeer hoge geboorte van de Paltsgravin mee-werkte aan de invloed die zij uitoefende op alle Europeese hoven — op één na, want de edelste zaak heeft haar tegen-standers! — mag waar zijn, maar toch.... haar virtuoziteit op de joujou was en bleef hoofdzaak.

Overdreven verwondering over de invloed van de prinses, zou een blijk van onkunde wezen. Want al reike nu de historische kennis van den lezer niet toe om hem te doen raden welke persoonlijkheid ik bedoel — men weet reeds dat ze rode puistjes in het gezicht had, en ik voeg er nu bij, dat ze gewoon was te slapen tussen lakens van hollands linnen: dat is iets — welnu, al kent men haar niet, toch mag ik verwachten, dat ieder wete hoe macht, aanzien en invloed gewoonlijk gegrond zijn op kleinigheden. Misschien zou er enige verwondering te pas gekomen zijn, wanneer ik m'n Paltsgravin had voorgesteld als verdienstelijk, of als bekwaam in belangrijker zaken dan het op en neerwippen van een *joujou.* Haarzelf lieten zulke kwesties volkomen onverschillig.

Een ruiter naderde haar koets.

— *Eh bieng, zjefalier, n'est-ze-pas qu'il fait affreussemang chaud dang ze pays?*

— *Wie K. K. Hoheit befehlen.*

— *Ch'étouvel*

— *Zu dienen.*

— *Und wo steckt denn unsere kleine wilde Katze? Ist sie hinten? Ist sie vor? Wo ist sie?*

De „chevalier" werd door een toedringende volksmenigte van de koets gescheiden. Dit beviel hem wel. Vooreerst was-i uit de oude school, en hij durfde zich niet wagen aan het duitse hoffrans van de Palatine, waaraan-i *admirablemang* wel deed.

Ten tweede bezat-i te veel *routine* van nieuwe school, om gaarne te antwoorden op de vraag naar de „wilde kat". Dit katje namelijk was een zeer superlatief K. K. Hoheit. De halfbakken hoveling mocht dus niet te snel verstaan wie er bedoeld werd en durfde zich evenmin schuldig maken aan niet-verstaan. Een groep zangers kwam z'n verschrikte diplomatie te hulp:

„Amour à la plus belle,
Honneur au plus vaillant....

Ja, ja, lezer, er is 'n tijd geweest, dat de kracht van hollandse jenever — amsterdamse proef — zich openbaarde

in franse romances. Of onze straatzangers dat „refrein" precies uitspraken en zongen naar de bedoeling van den auteur, van *de* auteur, liever....

De Paltsgravin scheen dit te ontkennen. Met haar *joujou* riep zij een zeer elegant jongmens van een jaar of achttien tot zich, dien zij in haar nabijheid ontdekte. De jonge ruiter groette *ganz rittermässig* met z'n karwats terug en drong door de menigte heen.

— *Ecoutez, mein Prinz? Das Pöbel singt la changson de la Reine! Oh, mong Dië, quelle pronongziaziong!*

— *Vous avez l'oreille si délicate, ma Cousine!*

— *Ang férité! Aber, Prinz, sagen Sie mir 'nmal, wo ist denn Ihre Prinzessin Schwester, mein Waldkätzchen?*

— *Ma foi, il y a plus d'une heure que je ne l'ai vu! Elle s'amuse peut-être la-bas, au village d'Awercric. Qui sait si elle n'a pas passé l'eau. Vous savez, Palatine, qu'elle n'a pas l'habitude de se gêner*

Nu ja, dit wist de Paltsgravin. Dit wist ieder die ooit de eer had het prinsesje van nabij gade te slaan, en de lezer zal er ook iets van te zien krijgen, *parole d'honneur!*

Honneur au plus vaillant! schreeuwde nu weer een troep al te opgetogen Nederlanders, en onze Paltsgravin reed opnieuw een ogenblik onverzeld. Van tijd tot tijd harkte zij met haar speeltuig dezen of genen *„kavalier"* naar zich toe, en knoopte dan een gesprek aan, dat echter telkens door de volte werd afgebroken.

De koetsen reden nog altijd stapvoets en als in pantoffel-parade. Het kon niet anders, om de volte.

Bovendien, de souvereinen verkeerden in een ziekelijke bui van *„Volksthümlichtkeit"*. De mode van de dag bracht een misselijke neerbuigingsmanier mee en de meeste rangmensen overdreven de mode, zoals gewoonlijk. Men droeg filantropie, gelijk wat vroeger de hoepelrokken, en later *crinolines, vrijen arbeid* of *chignons*. Rousseau — die beter wist, of althans beter weten kon — had de afgezaagde theorie van *„ce bon peuple"* op frazen gezet, en wie te arm was om gedachten te bezitten op z'n eigen hand, neuriede die frazen na. Heel rijk nu, waren de meesten van die luitjes niet. En dit is nóg zo

Het spreekt vanzelf dat het instemmen met de deun van de dag gewoonlijk ver van oprecht was. Binnen de wanden der staatsiekoetsen heette dat „goede Volk" zeer dikwijls dood eenvoudig: *la canaille*, een kwalificatie die wel niet geheel juist was maar toch niet verder van de waarheid afweek dan de zoetemelkspraatjes van Rousseau. Zelfs lag de waarheid niet in 't midden. Een Volk, als zodanig — we merken hier-van reeds iets op, bij het luisteren naar Wouter's bespiegelin-gen over de „massa" — is noch goed noch slecht. Het toe-kennen van persoonlijke hoedanigheden aan veel individuen *saamgenomen*, kan ter nauwernood geduld worden als theore-tische licentie. De oorzaak van de fout ligt alweer in luiheid. Men vindt het gemakkelijk, millioenen te karakterizeren met één pennestreek. Als punt van uitgang tot werkelijke toepas-sing, zal zo'n poging tot veralgemenen steeds een onbruikbare fictie blijven en aanleiding geven tot allerlei misverstand en ongeluk. Napoleon III verklaarde onlangs de oorlog aan Duitsland, omdat-i zich door schreeuwers en schrijvers had laten wijsmaken dat de Fransman zo bijzonder dapper is en dat-i alle andere hoedanigheden best missen kan.

Wat de twijfel van welgemeendheid van koninklijke volks-liefde betreft, vergeten we nooit dat ook „*ce bon peuple*" geen grein oprechter is dan de meest geveinsde Machiavel. Al wat men van het volk zeggen kan, is dat het evenmin positief vals is. Het schreeuwt „vivat!" en denkt.... niet juist altijd het tegendeel, maar gemakshalve niemendal.

Bij de zeer bijzonder gebeurtenis die ik bezig ben te ver-eeuwigen met m'n mozaiktruffel, maakten de vergaderde vor-sten zich schuldig aan een verzuim dat hen in de ogen des Volks zeer benadeelde. Niemand strooide geld uit het portier, zelfs geen zilver. En onze Paltsgravin was de laatste die op het denkbeeld komen zou — het was zo warm — dat deze speciaal-vorstelijke manifestatie aan de feestelijkheid ontbrak.

Ze werd evenwel hieraan herinnerd door Prins Erik, den jonkman van zo-even, die opnieuw haar rijtuig naderde, dit-maal gevolgd door een lakei op een bezweet paard. Hij kwam vertellen dat zijn zuster — *'t Waldkätschen?* — hem een boodschap had gezonden uit „*Awercric*". En:

— *Palatine, auriez-vous par hasard quelques douzaines de frédérics à me prêter?* vroeg hij.

— *Che parie que z'est pour elle!*

— *Si!*

— *Elle fait donc angcore l'angrachée, che pangse!*

— *C'est possible! Mais en tous cas, il ne faut pas la laisser dans l'embarras. Dieu sait dans quel gachis elle vient de se faufiler. Je n'ai qu'une bagatelle sur moi.... ainsi, donnez, donnez!*

Prins Erik en zijn zuster gingen de Palatine nog wel driekwart-graad te boven in K. K. Hoogheid. En het „boskatje" was de verloofde van een Grootvorst die volgens alle menselijke berekening keizers tot lakeien hebben zou. De Paltsgravin — „*Oh, mong Dié! Oh, mong Dié!* — was dus wel genoodzaakt haar eredame te gelasten aan Prins Erik een goudbeursjen over te reiken. Deze gaf het den lakei, die er mee wegreed zo snel de volte gedoogde.

Prins Erik's zuster had inderdaad geld nodig. Ze speelde Voorzienigheidje. Wat zij eigenlijk met de geleende som uitvoerde, weet ik niet, maar zeker is het dat de dankbaarheid — d.i. de betuiging van die aandoening — haar wat druk werd. Ook drongen er zeer veel mensenvrienden toe, die haar ruimer gelegenheid wilden verschaffen tot het voortzetten van haar liefhebberij, dan goudbeursjen en gezond verstand toelieten.

We zullen maar aannemen dat er de vorige dag te Ouwerkerk een zware brand was geweest — men assureerde niet in die dagen — of.... een landman had al zijn koeien verloren aan de veepest — Thorbecke was nog niet geboren om die onaangenaamheid uit te roeien — of.... 'n ongehuwde kraamvrouw kon geen plaatsje krijgen om uit te rusten van haar zondige verlossing — de zedekundige lezer weet misschien dat de „deugd" dit niet gedoogde in Woutertje's tijd — of....

Hoe 't zij, Prinses Erika had de een of andere weldadige gekheid uitgericht, een soort van *débauche* waaraan ze zich zeer dikwijls te buiten ging. Goed was het zeker niet, maar er zijn erger ondeugden en ik ken velen die het recht niet

hebben zulke karakterfouten te laken. Voorlopig hebben de moralisten dringender arbeid dan het waarschuwen tegen fouten als die welke de hoofdtrek uitmaakten in het karakter van prinses Erika.

Bij deze gelegenheid dan had ze haar koets verlaten en was van haar gevolg afgeraakt. Om de menigte te ontwijken, die — juichend, dankend en.... vooral lastig — op haar toedrong, was zij in een roeischuitje gesprongen, dat aan een steiger lag en waarin een man zat te slapen of nagenoeg. Het was zo warm! Het was Klaas Verlaan, de *„Amstelhavenknecht.”*

De bons van de sprong deed hem ontwaken en de toeschouwers berstten in lachen uit, om het malle gezicht dat hij zette.

Er was waarlijk reden toe! Prinses Erika droeg een vuurrood satijnen kleed met een lange sleep die zij echter — zo-even reeds bij de brand zeker, of bij de kraamvrouw, of bij de koeien — had opgeg....

— *Opgegeid*, noemde het Klaas Verlaan vele jaren daarna, als hij de historie vertelde aan zijn kleinkinderen.

Het was de *pièce de résistance* van zijn ondervinding. Nu, sommigen hebben minder beleefd!

— Se zag er uit as 'n fonk, zeid-i en ik docht werachtich dat er 'n ster in m'n jol was gefalle, so flamde ze!

Komaan, we zullen Klaas Verlaan het woord geven, maar ik heb geen lust zijn spelling te volgen. De lezer zal wel ongeveer weten hoe de man moet gesproken hebben.

Zó vlamde ze! Aan de armen droeg ze witte leren handschoenen tot de schouder toe. Eén er van ligt nog altijd in een doosje bij de Staten-overzetting. Het lijkt wel een kinderkousje. Want haar vingers waren klein, maar.... kracht had ze daarin, kijk! En op het hoofd een toren van poeier.... net een grote sneeuwbal! Maar het gezichtje was lief, dat moet ik zeggen!

En ik was een beetje.... bedonderd, omdat ze zo glom. Ik wist waarachtig niet wat ik in mijn schuit had en of ik moest vloeken of *sivoplé-spelen.* Maar ze wachtte daar niet op

en voor ik recht wist hoe ik het had, pakte ze me-n-'n riem en zet 'm flink tegen de wal, en zet af. Ik dacht dat ze buitelen zou bij het uithalen, want het ding zat wel half-blads in de modder en 't zóóg als de bliks.... lager. Maar ze liet 'm steken en viel op de doft neer en lachte. En daar dreven we!

Maar ik was kwaad als een spin en zei — met een vloek, want ik vloekte nog in die tijd — dat ik baas op m'n jol was. Ja, dat zei ik.

— *Ich rudern! riep ze.* Want, kinderen, haar Hollands was miserabel. En ze greep naar mijn andere riem. Maar daar was ik als de kippen bij?

Houd je gemak! riep ik. Ken je wrikken?

Dit verstond ze weer niet. En ze wou me de riem uit de handen nemen, maar weetje wat ik zei? Ik zei: m'n vader is geen breeuwer, zei ik en ik hou m'n riem!

Want ik bedankte n-er voor, om daar op de Amstel te liggen draaien als 'n tol! Alle mensen keken er naar. Ze liet de riem los en grabbelde-n-in haar tas — een fluwelen ding met gouden knip, dat met een haak in haar middel zat — en ze haalde-n-er een stuk geld uit en wees het me. Toen gaf ik haar de riem.... om het geld weetje, dat ze me wees, want dacht ik, wat kan het mij schelen of de mensen lachen aan wal? Het kon mijn dag nog goedmaken, als ik dat geld kreeg. Het zag er uit als een dukaat, maar het ding was meer waard. Dat heb ik later gemerkt toen ik het wisselde op de Vijgendam.... met al de anderen, want ik kreeg er meer. Dat zal jelui horen.

Ja, niet waar, wat zou ik doen? Aan zeilen kon niet meer gedacht worden en aan roeien ook niet en aan fooien ook niet. Dus.... ik liet haar begaan, maar zei dat ze wrikken moest.

— *Rücken?*" riep ze.

— Wrikken, riep ik. Kijk.... zó.

En ik wou het haar wijzen.

Maar het ging niet. Want.... dat weet jelui ook wel, er zijn altijd tien roeiers te krijgen tegen één wrikker.

Ik wees haar hoe ze d'r benen moest zetten. Ze had wit-satijnen schoentjes aan en voetjes niet groter dan een vuist,

maar ze liep er goed op. Dat heb ik later gezien. Ze was als een kievit zo vlug.

Maar wrikken kon ze niet! Ik was beschaamd voor de wal, want ieder kende de jol van de Jachthaven, dat begrijp jelui wel. En als ik mijn hand aan de riem sloeg, werd ze kwaad en wou me wegdringen. Gut, op vechten af.

Waar ze-neigenlijk heen wou, begreep ik niet. Als ik 't vroeg, riep ze: „*rücken, rücken!*"

Ja, dacht ik, ruuken, ruuken, dat geeft wat! 'n Mens moet toch weten waar-i heen wil!

We sukkelden stroom-af — meest gatje voor! — en naderden de Jachthaven. Goddank, dacht ik, straks krijg ik m'n dukaat en de grap is uit. Maar jawel!

Opeens houdt ze met wrikken op, 't zweet liep haar bij droppels van 't gezicht! — en lei de riem op de doften. Toen wou ik het ding grijpen, omdat ik een eind aan de zaak maken wou. Maar dat verkoos ze-n-ook alweer niet. Wat ze dan eigenlijk wel wou, kon ik eerst niet begrijpen.... ik zal het jelui maar zeggen, ze wou te water!

Ik schrok er van! Het mens was dóór en dóór van zweet. Maar.. ..ze wou! Er was niets aan te doen. En ze hield weer zo'n moffendukaat in de hoogte. Op de Vijgendam bij Everts kreeg ik drie rijers voor het stuk en de man zei, als ik er meer van had, kon ik altijd bij hem terecht. Daarvan is het zilver beslag op de Staten-Overzetting. Jelui ziet dat ik de waarheid vertel. Ook het gouden oorijzer van mijn oudje — dat nu jelui Grietje-meu draagt — is van die tijd.

Zodat ik zei, ga jij je gang! Als je dan asseluut ziek worden *wilt*, of sterven, of rimmetiek krijgen....

Ze trok 'r schoentjes uit en het satijnen kleed en meer nog. Maar ze hield wat ondergoed aan, dat moet ik zeggen. En ze gooide haar pruik af en dit mocht wel want ze had eigen haar genoeg en ze schudde-n-'t hoofd als een paard dat de wei ruikt. En ze sprong.... kijk! Ik had nog nooit zoiets gezien.... van een vrouwmens, weet jelui? Flink koppie-over!

Eerst was ik bang voor een ongeluk. Want, dacht ik, zwemmen kan ik niet, en als het mens koppie-onder gaat.... wat zal ik doen? Maar het hoefde niet, want *zij* zwom wel. Als

een eend! O, liever als een paling, want ze kronkelde-n-onder mijn jol door en schoof weer op aan de-n-andere zij.... als een dobber, hoor! Het speet me toch evel dat ik niet ook zo thuis was in het water, maar jelui weet, dat is bij ons in Holland zo de gewoonte niet. Zij was zeker uit een land waar de mensen niet zo zindelijk zijn als bij ons, en daarom alle dagen te water moeten gaan.

Maar dat tot daaraan toe! De jol dreef tegen de jachthaven en zij was er ook. Ik hielp haar op de steiger en er stond veel volk te kijken. Dit beviel haar niet. Ze greep mijn pijjekker die in de jol lag en sloeg het ding om de schouders. Toen keek ze-n-even rond, zag een open deur van een der jachthuisjes en vloog er in. Net een wilde kat.

Ik pakte haar spullen bij elkaar en wou haar die brengen. Maar ik durfde niet binnengaan, omdat het 't huisje was van m'n-heer Kopperlith op de Keizersgracht, weet jelui? Die zou het heel kwalijk hebben genomen dat ik met zo'n vreemd schepsel in het jachthuisje gekomen was. Want, dacht ik, dat je nu met mij zo familjaar omgaat, dat kàn — om de dukaat, weetje — maar.... m'nheer Kopperlith woont op de Keizersgracht. Dat scheen ze niet eens te weten. Hoor eens, kinderen, wat opvoeding en fatsoen aangaat.... geen land boven Holland, dat's maar zeker!

Maar.... binnen wàs ze! En ik durfde-n 't bruggetje niet over met haar satijnen japon op de arm en al de andere japonnen en die fluwelen tas en haar schoentjes en haar witte pruik.

En daar stond ik!

De mensen van de brug riepen: „dat is het huisje van mijnheer Kopperlith, denk er om!"

Ja, dacht ik, daar denk ik wèl om, maar wat zal ik doen? Juist begon ik me te bezinnen om de policie te roepen, toen mijn dochter Geert kwam aanlopen, jelui Geerte-meu, weetje, die ook al dood is....

Maar toen was ze-n'n knappe jonge meid van zowat achttien. En ze zei:

— Vader laat 'r in ons huuske! Daar kan ze zich klaren.

Hieraan had ik ook wel gedacht, maar ik was bang voor de

Directie van de Jachthaven. 't Kon mij m'n ontslag kosten als ik rare dingen deed. Want de heren houden niet van vreemdigheid in de huisjes.

Terwijl ik hierover zo na denk, krijgt onze bruinvis die me-n al lang had staan wenken om haar kleren, onze Geertje-meu in 't oog. Ze vliegt het huisjen uit, pakt Geert bij de arm en loopt met 'r heen.

Ik achterna met de plunje, dat begrijp je! Onze Geert bracht haar bij moeder en ik dacht: in godsnaam! Ja, wat zou ik doen, niet waar?

Maar.... 'n rare dag wàs het! O, ik ben nog lang niet klaar! Weet jelui wat ik altijd zeg? Ik zeg altijd: niemand weet of z'n dag goed is, voor bedtijd!

Zo eindigde Solon Verlaan het eerste hoofdstuk van zijn verhaal. Het tweede en laatste zal *ik* vertellen, of vanzelf laten spreken. We laten dus het boskatje voor het ogenblik onder de hoede van de aanstaande Geertje-meu die op zich genomen had haar, of de zaak, te „klaren". Nu dit deed ze. Sint Maarten was er niet bij.

Op de rijweg langs de Amstel joelde het volk maar altijd voort. Van lieverlede verdwenen de koetsen van de hogere heerschappen. Ook de ruiters verveelden zich en zochten vrijer plaats dan die buurt op dat ogenblik kon aanbieden. De menigte drong, zong, schreeuwde en dronk. Om zich schadeloos te stellen voor het mislukte hardzeilen, begon men hier en daar zich te vermaken met het afsteken van vuurpijlen, die de volgende dag in de couranten tot getuigen werden geroepen van de ontzaggelijke liefde des Volks voor alle mogelijke prinsen en prinsessen.

Dit was onjuist. Het Volk houdt van vuurpijlen omdat ze blazen en proesten en sissen en glinsteren.

Ook zwermers — de Amsterdammers noemen ze: „voetzoekers." Wie kan zeggen: waarom? — ook zwermers werden aangevoerd als bewijzen voor de zeer bijzondere gehechtheid des Volks aan alle Souvereinen....

De Paltsgravin gelóófde het. Heus!

Maar ze had ongelijk, precies als die kranten.

Want, lezer, de menigte houdt van voetzoekers omdat zij

sissen en vuur spuwen en een harde klap geven. Dàt is de zaak!

Men kan er gerust alle Griekse wijsgeren op nalezen, op Solon Verlaan na, die zijn hele wijsheid heeft opgemaakt aan het bedenken der diepzinnige spreuk van zoeven.

Ook de zevenklappers.... klapten. Ze spraken en getuigden van dynastieke opwinding en alle souvereinen zaten met zevenvoudige gerustheid op hun tronen....

Maar de souvereinen waren wat voorbarig in die gerustheid. Want een zevenklapper maakt wel veel geraas, maar bewijst niemendal. Het volk steekt ze niet af om trouw te zweren, maar omdat die dingen zo grappig heen en weer springen en bij elke sprong zo'n knetterend geluid geven. Al zeggen nu hierover de griekse wijsgeren geen woord — zeker omdat ook zij uitgeput zijn na de inspanning hunner denkvermogens over de ware betekenis van een voetzoeker — toch is het zo!

De voetzoeker — hoeden af, lezer! Hij heeft karakter, en volgt zijn eigen *senie*.... zou juffrouw Pieterse zeggen. Hij leeft en kiest zijn weg. Hij spuwt vuur en deinst voor het *recul* van zijn eigen strijdlust. Hij kampt om het verloren terrein te herwinnen en wisselt van zwaartepunt, en wendt zijn grillige loop, en kronkelt als een vliegende lintworm. Hij schrijft zijn naam in gloeiende krullen en vecht tegen de luchtdruk, en sliert al duikelend voort en braakt arabesken. En waar hij niet was, komt hij aanrollen, blazend, blakend, brandend, schroeiend, sissend, schetterend.... altijd verrassend door vreemdluimige sprong, altijd boodschapper van het onverwachte, maar altijd de drager ook van een herhaalde opwekking tot gillend pleizier.

En de zevenklappers! 't Is waar, ze vuurden niet zo prettig en gingen aanvankelijk bedaarder hun weg. Maar men was zekerder van zijn worp! En.... éénmaal een openstaand venster ingekeild, werden ze wakker en roerig. Dan klapten zij en sloegen en sprongen als toornige duiveltjes, voltigeerden linksrechts op-en-neer door de kamer, kris-kas-kruis op de tafel, tegen de spiegel, achter de schilderijen, tussen de stoelen, onder bed en sofa. Ja, soms dansten ze — sarcastische

demonen! — de kaars uit....

De Archimedes die de evolutiën van een rechtgeaarde zevenklapper weet te berekenen, moet nog geboren worden. Dit spijt me niet erg, omdat ik voor ditmaal aan het zeer bijzonder effect van een eerste uitbarsting genoeg heb. Ze had plaats nabij Wouters linkerwang, juist op het ogenblik toen juffrouw Laps hem daarop een kus wilde geven: haar *Rubicon!*

Heel aangenaam zou het Wouter nog altijd niet geweest zijn, wanneer het haar gelukt was die omineuze rivier over te steken, maar het blijft de vraagt of-i daarna kracht, besef of afkeer genoeg zou hebben overgehouden om zich te verzetten tegen finale verovering.

De geestige zevenklapper won hem de gevaarlijke tweestrijd uit. Wat die prinses Erika mikken kon!

Juffrouw Laps had haar zondige lip gebrand en riep:

— Here Kristus, wat 's dàt?

Heel veel anders viel er dan ook bij die malle gelegenheid niet te vragen.

Wat het wàs?

Wel.... een brokstuk uit het *„Register der Handelingen en besluiten"* van Fancy. Ze hield zich bezig met het verevenen van kansrekening, en de lezer wordt uitgenodigd, als bij een vuurwerk te blazen: *hè....è....è!*

XLIII

Fancy is groot en wij beginnen haar enigszins te begrijpen. Dit heeft ze op sommige andere godheden voor, want onbegrepen grootheid baat niet veel en kon eigenlijk zonder schade gemist worden.

Ja, ze was groot, en.... practisch!

O, verrukkelijke theologie van den romanschrijver.... juffrouw Laps mocht haar „zinnigheid" niet krijgen!

En daarom was het zo warm, die dag! En daarom had ze haar vensters moeten openschuiven, wat anders een fatsoenlijk Nederlands mens — liever stikken! — niet doet! Dàarom

bleef de hardzeilerij in de steek! Dààrom verveelde zich Prinses Erika! Daarom beging ze weldadighedens tot tijdverdrijf! Daarom kreeg ze lust in baden! Daarom joelde al dat volk — en zij mee! — met voetzoekers en sissers de stad in. Weesper- en Amstelstraten door, naar de Botermarkt....

Want op dat plein woonde de *Caesarine* Laps die een zevenklapper in het gezicht moest krijgen juist toen ze bezig was haar alleraardigst: *venit, tetigi,* en.... „here krrristus wat is dat?"

Wat dit is, Juffrouw Laps? Wel, het is fantastische doeleindenleer. Al die koningen, prinsen, prinsessen — en zelfs de Paltsgravin met haar puistjes, *joujou* en hoge geboorte zijn op die warme dag door een hoger Wezen in de stad gezonden om u in de wielen te rijden. Het is uw plicht dit te geloven.... o, geloofster.

Ze geloofde het niet! En ze kòn het niet geloven, want ze wist er nog minder van, dan van al de andere dingen, die ze voorgaf zonder bezwaar te slikken. Het onweer op Sinaï was door den „Heer" beschikt om de Joden aan een behoorlijk reglement van politie te helpen, maar de nijdige zevenklappers....

Ze vloog naar het venster. Wouter ook. Er bleek nu dat de bedoeling van den haar en hem onbekenden artillerist niet boos geweest was, niemand lette op de nieuwe toeschouwers. Bovendien, ook andere vensters raakten gaandeweg open en bezet, waardoor de aandacht van het straatpubliek verdeeld werd. Er bleek uit niets dat men zich om juffrouw Laps of haar gast meer bekommerde dan om elk ander die toekeek. Zonder erg werd er rechts en links gebombardeerd en onze beide heldjes konden in alle kalmte waarnemen wat er op de straat voorviel. Juffrouw Laps kwam de zeer gewenste vergetenheid nog te hulp, door het licht uit te blazen — een voorzorg die door de overigens zo bijzonder intelligente zevenklapper schandelijk verzuimd was — en Wouter vermaakte zich kinderlijk bij het aanzien van de pret. Hij vergat zijn buurvrouw en haar opdringerige vriendelijkheid, om naar het gewoel der menigte te kijken. Het meedelen van de hieruit voortvloeiende opmerkingen werkte op hem ontnuchte-

rend en ook zij vond er onwillekeurig aanleiding in om zich wat eenvoudiger voor te doen dan ze gewoon was. Ze praatte ditmaal zonder „Heer" en liet de „genade" wat rusten. Zelfs scheen ze — voor een ogenblikje maar, denk ik — haar plannetjes op te geven. De nacht was nog zo lang, dacht ze misschien.

— Gut, hoe gek toch, dat die mensen daar zo heen en weer dringen, zonder zelf te weten waarom, zeide hij.

— Och ze hebben pleizier in 't zingen en joelen en in de voetzoekers.... kijk, daar vliegt er weer een, paf!

Klik-klak! antwoordde hierop een zevenklapper, die zijn domicilie koos tussen een troep meisjes. Het gezelschap vloog met vermakelijke schrik uit elkaar. Wel zeker, voor wat anders waren die meiskes daar?

— Al dat Volk is dronken, zei juffrouw Laps, en ik wou dat ze naar huis gingen. Ik begin slaap te krijgen.... 't is twee uur in de nacht, weet je!

— Och, nog 'n ogenblikje! verzocht Wouter. Ik heb geen slaap. Volstrekt niet! heus niet!

Hij begon weer angstig te worden voor haar vriendschap en hoopte onwillekeurig dat uitstel hem de bondgenootschap van het onverwachte brengen zou.

— Ik ben maar zo bang m'n lieveling, dat je kou vat aan 't venster. Dàt is het maar! Want de nachtlucht, zie je, na zo'n hete dag....

Volgt: al de bekende burgerlui-praatjes over nachtlucht, verkoudheid, rheumatiek en subietelijk doodgaan. Ze hadden nu evenwel dit goede gevolg, dat Wouter zijn jasje weer aan kreeg, een verbetering van positie die hem straks zou te pas komen. O, die voorzienige Fancy!

— En zet ook je petje op, m'n beste jongen. Ik wou voor alle werelds goed niet, dat de nachtlucht je-n in 't hoofd sloeg, want.... dat doet-i soms. Kijk, daar vliegt er weer een!

„Amour à la plus belle.
Honneur au plus vaillant...."

— Waarom zingen ze niet liever Hollands! Wat hebben wij aan dat vreemde geseur? Begrijp *jij* er wat van?

Wouter wist iets van de historie en vertelde wat-i kon van den „schonen Dunois" die zo bijzonder veel Saracenen doodsloeg en ter beloning trouwen mocht met de dochter van: „*le comte son seigneur!*" Dat was toch pleizierig in de oude tijd! Maar hoe beloonde men de ridders die al eenmaal beloond waren? En kregen ze in die dagen nog ander traktement dan een bruid? En hoe maakten het de *seigneurs* die geen dochter te begeven hadden? Welke seigneur-dochter moest genoegen nemen met een ridder die maar het meest Saracenen had doodgeslagen, op één na?

Wat al moeilijke vragen!

Juist begon hij zijn gastvrouw om wat inlichtingen over dit alles te verzoeken, toen beider aandacht werd getrokken door zeker roepen, schreeuwen en schelden dat van andere stemming getuigde dan de ineensmeltende geluiden van het gejoel. Er was „ruzie". In een der groepen werd niet meer gehost, maar gevochten. Men verstond duidelijk de bij zulke gelegenheden gebruikelijke vloeken en verwensingen.

Een verwarde kluw mensen, dichter op elkaar gepakt dan de overigen, schoof en seulde heen en weer, al naarmate een der beide partijen aan de winnende hand was. Vreedzame hossers golfden zingend voorbij de plek waar gevochten werd. De deelnemers aan de strijd werden ven lieverlede terzijde gedrongen en wel in de richting van een der vele kroegen die de buurt zo aantrekkelijk maakten voor een publiek, dat zijn verdriet over de mislukking der hardzeilerij wou verzetten.

De twistenden, zelf gedrongen, drongen op hun beurt anderen. Men hoorde hier en daar gillen en om hulp roepen. De nooit ontbrekende zwangere vrouwen en moeders met zuigelingen lieten haar angst niet onbetuigd.

Het gedrang werd nu bijzonder sterk in zekere hoek, waar drie stromen doodliepen en een vreselijke botsing teweeg brachten. Daar namelijk lag een zeer populaire herberg, die het doelwit scheen van een hossende volksverhuizing uit de Amstelstraat. De tweede stroom vloeide uit de Utrechtse-

straat op dezelfde kroeg toe. En de sterkste persing ging uit van de vechtende troep, die, opzij geschoven door voorbijtrekkende benden, alsmede in dezelfde engte gedreven werd.

Bij ondervinding van zeer jonge datum wist Wouter wat het betekende, zich in zo'n gedrang te bevinden. Wie op de grond raakte, werd vertreden. Wel was de kans hierop zo bijzonder gevaarlijk niet in de kern der samenpakking — het vallen was onmogelijk — maar des te groter aan de rand, waar kelders en holen zich geopend gereed toonden alles in te slikken, wat hun in de kaken werd gedrongen. Daar kon men hals en benen breken of liggend vertrapt worden, in het midden slechts staande gesmoord. O zeker, die opstopping nabij de herberg was gevaarlijker nog dan die van de vorige avond in de Kalverstraat! Bovendien, daar was maar drukte, er werd niet gevochten. En hier....

— Krrristenzielen, riep juffrouw Laps, ik word er puur akelig van!

Dit scheen ook met Wouter het geval. Op eens greep hij haar arm en meende iets te zien, dat.... iemand, die....

— Heel goed, m'n jongen, houd jij me maar vast! 't Is daar zo zondig als ik hier sta — 't eedsformulier was zo gek niet — 't is daar moord en doodslag in die hoek!

Wouter sprak niet. Ook had hij geen besef zich te verzetten tegen de overweldiging van z'n.... verleidster, of hoe moet het heten? Het scheen nu wel of Afrika voor het caesarinnetje openlag....

— Is 't niet of ze dol zijn! Houd jij je maar goed aan me vast, en denk maar dat ik jou eigen Kristien ben, helemaal van jou!

Och, hij had juist heel wat anders te denken gekregen dan aan zijn „eigen Kristien"! Juffrouw Laps was enige graden minder gelukkig dan ze zich verbeeldde. Ze streelde hem en hij liet haar begaan o ja, maar toch....

— Wees jij maar gerust.... och lieve jesis, 't kind is er zo ontsteld van! Aan jou zullen ze niet raken zolang je hier bent.... bij *mij*, weetje!

Hij kneep haar boven zijn kracht in de arm, en geen ander blijk van leven gevende, stond-i overigens als versteend. En

altijd die éne onverzettelijke blik, dat schijnbaar wezenloos staren op één punt....

— Trek 't je niet zo aan, m'n lieveling! Maar.... akelig *is* 't! Zie je daar die meid wel, met 'r noordhollandse kap? Ik wou niet graag in 'r plaats wezen? En jij?

— Zij is het.... Femke! O God, o God, het is Femke!

En, Laps van zich slingerend, die hem weerhouden wilde, vloog hij de trap af en stond weinig ogenblikken daarna in de dikste drom vlak voor de herberg.

Hoe hij zo spoedig daar kwam? Ei? En Fancy dan, zijn.... Fancy?

Had ze niet ook gezorgd, dat=i bijtijds zijn jasje aanhad? Wat een gekke historie immers, als=i dat had achtergelaten bij juffrouw Laps! Hoe zoud=i zo'n onhuishoudelijkheid hebben verantwoord bij zijn moeder?

De zaak is, dat=i lichaamskracht borgend van zijn gemoed — en was *zij* dit niet? — zich als 'n razende door de menigte wist heen te slaan.

Maar de plek bereikende die hij bereiken wilde, zag=i Femke niet! Wel den man met de bonte muts en het schippersbuis, die hem van boven gezien had toegeschenen haar begeleider te wezen. Althans hij meende bemerkt te hebben dat ze met *dien* man gearmd uit de Amstelstraat gekomen was. En dit was ook zo, maar:

— Is hier geen meisje met 'n noordhollandse kap? vroeg hij, zo duidelijk de vreselijke drukte toeliet.

De man stuwend, vechtend, stompend tegen iedereen — dit deed „iedereen" ook, en Wouter moest wel meedoen: het was 'n gezelschap Kaïn op grote schaal! — de man kon niet antwoorden. Maar Wouter bemerkte, dat=i zich moeite gaf de herberg te bereiken en maakte hieruit op dat zijn dame daarin gevlucht, of althans, met of tegen haar wil dan, daar binnengestuwd was.

Hij raadde juist. En, zich niet meer bekommerende om de slagen en stompen die hij ontving, deelde hij daarvan juist genoeg uit om weldra het jeneverzaaltje te bereiken, waar de volte wel niet minder was dan buiten, maar er werd niet gevochten. Dit was iets!

Ziedaar, lezer, het waar en onvervalst relaas van de oorzaken die Wouter heel in het begin van zijn loopbaan maakten tot een kroeg- en koffiehuisloper. Gister in *„Polen"*, heden in *„de gekroonde Jeneverbes"*.... daar gesmeten, hier vechtend, in beiden door het een of ander geperst.... het is te veel!

Maar hij was er nu eenmaal en keek rond naar Femke.

Hij meende haar te ontdekken heel achter in het niet grote vertrek, op een tafeltje dat in een hoek stond. Zwijgend, met stijf toegeknepen lippen, de armen over elkaar geslagen en met iets als uittarting in haar trekken, zag het meisje op de menigte neer. De kant van haar kap hing haar aan flarden in de nek — zij, zo net altijd! — en, erger nog. Wouter meende te bespeuren dat haar gezicht bebloed was, het lieve, lieve, lieve gezicht van Femke!

Uitgeput had-i de kracht niet meer, tot haar te gaan. En dit behoefde ook niet. Ze stond daar ongemoeid en veilig op haar tafeltje. Hij riep maar ze hoorde niet.

Met onderzoekende scherpte liet ze haar blikken dalen over de aanwezenden. Toen haar oog dat van Wouter ontmoette, kromp hij uineen; ze wilde hem niet kennen!

— O God, o God, ze veracht me, snikte hij. Dàt heb ik verdiend voor m'n lafheid bij de Holsma's!

— Jongetje, gehuild wordt hier niet, zei de waardin. Als je huilen wilt, ga dan na je moeder!

Makkelijker gezegd dan gedaan. Wouter kon in die volte geen voet verzetten. De aandrang bij het buffet waar-i stond, klemde hem tegen de jenevertoonbank. Het gelukte hem niet eens, Femke gedurig in het oog te houden, schoon ze boven allen bleef uitsteken. Tranen van wrevel en smart vloeiden hem over de wangen.

„Wat doe je dan in de drukte, zei het jeneverwijf, as je d'r niet tegen kan? Heb je je bezeerd? Grienen wordt hier niet getapt. Zet er een borrel op, jongen, of ga heen!

Lust of niet, hij had heel graag een „borrel" besteld om zijn plaats te betalen. Maar — „daar-i thuis altijd alles kreeg wat-i nodig had" — hij bezat geen duit, en liep nu gevaar de deur te worden uitgeworpen wegens overmaat van matig-

heid. Doch ook dit kon niet, want de persing aan de deur bleef nog altijd even groot. Bovendien werd de aandacht der waardin afgeleid door de drukte van het gevecht, dat al nader en nader kwam en weldra dreigde de kroeg te kiezen tot „operatie-basis" zoals dit in 't jargon der krijgskunde genoemd wordt. De ware reden was, dat elk der strijdenden in het bijzonder zich aan de slagen van zijn tegenpartij wou onttrekken door in de kroeg te vluchten. De meeste „krijgskundige evolutiën" hebben van oudsher geen andere grond.

Nog altijd stond het meisje met gekruiste armen op de tafel. En nog altijd lag er dat spottende op haar gelaat, alsof ze zeggen wilde: wie durft?

Maar hierop sloeg Wouter geen acht, of liever hij zag daarin niets dan een verwijt aan hém. Femke wilde hem niet kennen. Meer of iets anders voelde hij niet.

Och, hoe gaarne had hij in het bijwezen van al die mensen de zolen van haar schoeisel gekust, om iets te verdienen van de vergiffenis, waarop hij wel geen aanspraak had — naar-i meende — maar zonder welke hij niet leven kon!

— Femke, riep hij, als 't roepen heten mocht, want het geschiedde zo zacht, dat zijn stem onmogelijk tot het meisje kon doordringen. Immers, er mocht eens blijken dat ze hem niet wilde horen ook, zij die zo.... wreed — nu ja, maar rechtvaardig toch — had blijk gegeven van haar tegenzin om hem te zien! Hij durfde de proef niet nemen, en nogeens riep hij, maar 't was weer fluisterend:

— Femke! Femke!

Daar vertoonde zich de man met de bonte muts en het schippersbuis aan de deur. Hoewel-i aanvankelijk niet behoorde tot de strijdvoerende mogendheden, bleek er toch uit de gehavende toestand van zijn kleren, dat hij ruimschoots gedeeld had in de bekende voorrechten der neutraliteit: hij was geranseld door beide partijen tegelijk.

Of ook hij tot eigen lijfsbehoud zich trachtte te verbergen in de kroeg, dan wel of hij zich zedelijk verplicht achtte, zijn dame die vóór hem dat heiligdom bereikt had, niet in de steek te laten, was Wouter niet duidelijk. Er bestond een

tertium dat hij niet raden kon, maar dat volkomen bekend is aan den alwetenden schrijver die zich bereid verklaart straks den lezer deelgenoot te maken van het geheim.

Hoe dit zij, de man wilde volstrekt binnen wezen en verwaarloosde zelfs het verevenen van de hem toegebrachte stoten en stompen om zich vast te klemmen aan de deurpost. Twee, driemaal werd hij van z'n steunpunt afgerukt, want waar velen het zelfde begeren, is het verkrijgen moeielijk. Toch bleek zijn wil sterker dan die van de anderen, omdat zij slechts betrekkelijke veiligheid zochten, — de jenever misschien — terwijl hij werd aangespoord door.... nu ja, door het nog altijd onbekende *tertium*.

Wouter hoopte hartelijk, dat de man slagen mocht. Dan immers, dacht-i, zou Femke niet zo geheel alleen staan temidden van die razende troep. Want.... hij, hijzelf wat kon-i doen? En al ware hij sterker geweest, wat hielp het: zij verachtte hem! Zou ze hem niet wegschoppen, zoals ze daar straks den dronken kwajongen gedaan had, die de hand durfde slaan aan haar vries-bont voorschoot?

Op een ogenblik dat de schippersgezel zich weer vertoonde voor de geopende deurruimte, scheen het meisje haar redder in het oog te krijgen. Als om den man moed in te spreken, knikte ze hem vriendelijk toe. Misschien ook wilde ze hem dank zeggen voor zijn pogingen om tot haar door te dringen. Ook kon haar lachje worden opgevat als een verzekering dat ze ongedeerd was en niet bevreesd. Inderdaad, ze stond daar als een godin der kalmte, of althans als een standbeeld dat vastberadenheid kon voorstellen. De gekruiste armen getuigden van de mening, dat er geen bijzondere behoefte was aan voorbereiding tot het uitdelen van de oorveeg die haar samengeknepen lippen beloofden aan ieder die haar te na mocht komen.

En die glimlach! Over Wouter's hoofd heen had de wreedaard zijn weg genomen naar de deur en daar den gelukkigen schipper bereikt. Want de man knikte terug....

— *Hij* heeft haar zeker nooit verloochend, dacht ons Petrusje. 't Is toch wel wezenlijk waar, dat God rechtvaardig is en alle zonde straft.

Op dit ogenblik kreeg het wijf, dat de kroeg hield den worstelenden schipper in het oog. Er bleek uit dat-i een goede bekende was, want ze schreeuwde van achter de toonbank:

— Zo Klaas, ben jij daar ook? Geen wind, hè?

En met huisheerlijk gezag gebood zij, hem binnen te laten. Toen men niet spoedig genoeg gehoorzaamde, waagde zij zich een paar stappen buiten haar cel, smeet enige struikelblokken op zij en maakte plaats voor.... Klaas Verlaan, den Amstel havenknecht, die nu niet ver van Wouter, in de nabijheid van het buffet te staan kwam.

— Nou man, ze hebben je mooi beet gehad!

Het was de waarheid! Wel mocht onze brakwater-filosoof zeggen dat niemand zeker van zijn dag is voor bedtijd! Dit had ook Wouter ondervonden en niet minder zij die daar nog altijd op haar tafeltje in die hoek geblokkeerd stond.

— Hebj-n'n goeien dag gehad, vroeg 't wijf. Met de zeilerij was het miserabel hè?

Klaas lei de vinger op de mond en scheen haar iets te willen toefluisteren dat de omstanders niet horen mochten, iets zeer bijzonders.

— 'n Glas klare?

Dit voorstel kon eigenlijk niet dan met verkrachting van alle gezonde systeembegrippen gerangschikt worden in de klasse der zeer bijzondere. Het wijf had dan ook terdeeg misgeraden en was niet gelukkiger toen ze 't onderzoek naar Verlaan's wensen voortzette:

— Skille?

Ook niet!

— Rooie dan?

Klaas scheen die nacht bijzonder kieskeurig in het bepalen van de soort van verversing die hij nodig had. Gedurig schudde hij het hoofd en deed moeite om met de waardin in vertrouwelijker gesprek te komen dan de drukte toeliet.

„Amour à la plus belle!" galmde het buiten de deur en enige hese kelen binnen de kroeg trachtten mee te zingen.

— Weg met die moffeliedjes schreeuwde een der gasten.

We benne-n-ommers hier allemaal Hollanders onder mekaar!
„Wel ja, we benne Hollanders....
„En al is ons prinssie....
„Sjt!
— *„Ik verkies* nu te zingen: *al is ons Prinssie!* En wie niet meedoet....
De prinsman sloeg op zijn vrij ongeklede borst. Zó denk ik, zoud-i ieder slaan die niet meezong: *„al is ons prinssie.*"
Misschien volgens de theorie van 't onbewuste meegaan — Wouter maakte meer bespiegelingen over „massa" — de meerderheid werd op eenmaal hollands- en zelfs prinsgezind. Met het verschil tussen patriotterij en kezigheid, nam men het nu zo nauw niet. Hoofdzaak scheen dat men zich op eenmaal Hollander voelde of goed vond zich zo aan te stellen. Het *„Prinssie"* liep behoorlijk van stapel. Een der gasten ging verder en stelde een soort van toost in, op de zeer vervroegde en buitengewoon langdurige ongelukzaligheid van „al die franse flikkers!" Met andere woorden, hij wenste ze zonder uitstel de bekende „eeuwige verdoemenis" toe.
„Hoerah!"
— Ja, zieje, toen we nog Hollanders waren....
„Ja, toen we nog Hollanders waren!"
— En onder de Republiek....
„Leve de Republiek!"
— *Toen* had je-n-'ns 'n hardzeilerij moeten zien! Maar nou! *„Al is ons Prinessie!"* en: *„Leve de Republiek!"*
— Onder de Republiek waren alle mensen gelijk.
„Allemaal gelijk!"
— Zo'n koning, zo'n prins, al die tirannen....
„Weg met die tirannen!"
— Ze benne geen haar beter als wij!
„Dat's waar! Ze benne geen haar beter!"
— En ze zuigen 't arme Volk uit!
„Ja, ze zuigen 't Volk uit!"
— En weetje waarom? Omdat jelui — om nou 'reis de gulle waarheid te zeggen — allemaal lamme.... enz. bent!
„Ja, ze benne-n-allemaal lamme.... enz.

— Jelui buigt je nek onder 't juk....

„Juist! „Ze" buigen de nek onder 't juk!"

— Als 'r 'n koning komt, of 'n keizer, of 'n prins, dan slaat de-n-angst jelui in de buik als seneblade!

„Ja, de-n-angst slaat ze-n-in de buik als seneblade! "

— En, als jelui kerels was....

„Precies, as „ze" *kerels wasse...."*

— Dan zou jelui....

„Ja dan zouwen „ze"......

„'n Mens is vrij gebore....

„We benne vrij gebore!"

— En 't Hollands hart.... wàt zeg je daar, vrouw Gooremest? Wàt? 'n dochter van.... m'nheer....

Een allervreselijkst woord scheen den volksredenaar op de lippen de besterven. Hij werd bleek.

— 'n Dochter van.... m'nheer....

— Wel zeker! Vraag jij 't maar aan Verlaan.

De ontstelde jenever-Gracchus wendde zich vragend tot den schipper. Deze knikte toestemmend.

— Is 't waarachtig waar, Klaas? Wis en waarachtig? En waarom heeft ze zich dan zo.... aangekleed as 'n.... gemene meid?

— Och 't benne de spulle van m'n dochter Geert, zieje. 't Is 'n rijkeluis-grap....

— Ah! Jongens.... er uit, er uit! Moeder Gooremest wil slapen. 'n Mens is niet van steen of ijzer. Er uit, allemaal:

„Weg met de tirannen!" „'n Mens is vrij geboren!" „Alle mensen zijn gelijk." „Het hollands hart...."

— Sjt! Er uit, zeg ik je, er uit! Die.... jongejuffrouw....

„Wat? Die meid! Wat zou ze?"

„Sjt! Ze is de dochter van — maar mondje toe, hoorje! — van.... m'nheer — ja, hoe donder is 't mogelijk, niet waar? — de dochter van m'nheer.... Kopperlith.

„Op.... de.... Keizers.... gracht? Man, wat zeg je? Van m'nheer.... Kop....per....lith? *Op de Kei.... zersgracht?*

— Ja, wis en bliksems! Er uit! Er uit!

„Z'n eigen dochter?"

Alsof een behuwdhoedanigheid de zaak minder verpletterend gemaakt had!

— Z'n bloedeigen dochter, zeg ik je! Maar.... mondje toe, dit begrijp jelui! Er uit, er uit!

De hollandse harten, onbuigzame republikeinen, onkreukbare karakters, vrijgeboren mensen met nooit gebogen nekken.... slopen als geranselde honden de kroeg uit.

De uitvinding om z'n beschermeling te verheffen tot 'n bewoonster van de *Keizersgracht*, bracht Klaas Verlaan meer „moffedukaten" op, dan-i liefst aan zijn kleinkinderen verantwoordde. En tevens komt ze den lezer te hulp bij het zoeken naar zeker *tertium*, naar de oorzaak die den Amstelhavenknecht zo koppig maakte in het bestormen van die kroeg.

Wouter begreep minder van de zaak dan ieder ander, juist omdat hij in de waan verkeerde zoveel meer dan anderen te weten van het meisje dat daar op de tafel stond. Toen-i de.... gladgeschuurde duit zag, die Verlaan in de hand der kroeghoudster gedrukt had en later een dergelijke manoeuvre met den republikein....

Kopperlith? Kopperlith? Op de Keizersgracht? Femke op de Keizersgracht? Maar juist bij dien hogen heer Kopperlith immers zou hij overmorgen....

Zijn hoofd dreigde te bersten. Als hij op dàt ogenblik....

Neen, denken kon-i niet. Misschien bleef hem nog enig besef dat hijzelf Woutertje Pieterse was, maar heel zeker is het niet. Voor hij hieromtrent tot een onherroepelijk eindbesluit was gekomen, werd hij in één greep met een paar anderen de deur uitgeworpen door Klaas Verlaan en den hollandsen republikein.

Wel zeker! Hij was niet beter dan andere stervelingen en moest dus plaats maken voor de „bloed-eigen" dochter van mijnheer Kopperlith op de Keizersgracht.

De volte op straat was zeer gedund. Wouter bleef in de buurt van de herberg die hem tot een tempel was geworden, om te zien waar zijn godinnetje belanden zou. De braking was aan het bedaren. Nog altijd evenwel werd er van tijd tot

tijd iemand buiten de deur gezet die, belust op de vreemdheid van het geval nog zo graag een beetje had willen blijven om het wonder te zien. Men krijgt niet elke dag een „bloedeigen" dochter van mijnheer Kopperlith te aanschouwen.

Sommigen dan wilden zich aansluiten bij het driemanschap Verlaan, Republikein en Gooremest, om mee opgenomen te worden in aanspraak op de baten der veel belovende ruwaardij. Maar ons triumviraat voelde zich sterk genoeg en vond geen reden om het aantal deelhebbers in de vermoedelijke vruchten van de arbeid groter te maken dan nodig was. Menigeen die meeschreeuwde „er uit! er uit!" ontving zelf een handtastelijke vermaning om het voorbeeld bij de les te voegen.

Eindelijk hield het uitwerpen van overbodige getuigen geheel op. Juist toen Wouter zich verstouten wilde om door een spleet te gluren van de gordijn aan de glasdeur, werd deze geopend en de Republikein trad er uit. Hij hoorde hoe Verlaan hem nariep:

— Daar ergens op een hoek in de Paardenstraat, weetje! Kijk nu maar eens niet op 'n daaldertje.... en klop ze maar flink op en zeg aan den sleper....

Het woord: „sleper" — een nu verouderd amsterdamismus voor wagenverhuurder of huurkoetsier — gaf Wouter een licht van betwistbare helderheid. Dat de Republikein een rijtuig bestellen moest, was duidelijk, maar.... Femke in een koets of brommer? Of.... al was het maar in een slee.... *zij?*

Hij wachtte. Op bespieden van het inwendige der kroeg, was geen kans meer. Vrouw Gooremest had de blinden gesloten. Zou er nu een blijkbaar licht over de zaak opgaan uit die Paardenstraat?

Na lang wachten kwam er een rijtuig aanrollen. De Republikein sprong er uit. De deur van de kroeg werd geopend en Klaas Verlaan vertoonde zich met zijn vermeende juffer Kopperlith op de dorpel....

— Femke, *ik* ben hier! riep Wouter, wild toeschietend, *ik* ben hier! O God, o God, Femke, ga niet mee met die vreemde mannen!

— Wat bliksem is er dàt nou weer voor een! schreeuwde Verlaan, die Wouter bij de kraag pakte en naar binnen trok. Wat mot jij? Wie ben jij? Wat wil jij?

— Femke, ga niet mee met die vreemde mannen. *Ik* zal je thuis brengen, ik, Wouter!

— Die jongen is niet wijs, zei vrouw Gooremest, laat 'm los. Hij heeft hier al de hele avond staan huilebalken als 'n kalf en geen duit verteerd. Nou, dáárom niet.... ik wil maar zeggen dat-i niet wijs is.

Wouter trachtte de hand van het meisje te vatten en bemerkte nu dat ze allerzonderlingst was toegetakeld. Van gelaat, hoofd, schouders en gestalte, was niets te zien. Waarschijnlijk had de gastvrije vrouw Gooremest haar familie-mantel voor dit doel afgestaan. Men doet veel voor een bloedeigen dochter van mijnheer Kopperlith! Toch was de edelmoedigheid van de economische jeneverprinses niet zó ver gegaan, dat ze meer dan één kaarsje had aangelaten, na het sluiten van de eigenlijke nering. Dàt armzalige nachtpitje had juist even genoeg licht verspreid, om niet dezen of genen aan de misgreep bloot te stellen een tafel of stoel inplaats van overtollige gasten buiten de deur te werpen. En nu....

Nu vlamde het zo zonderling en zo onwillig en zo fantastisch! En ook zijzelf stond daar zo vreemd! En zo spookachtig trilden de omtrekken van die gestalte....

— *Bist du es,* Erich?

— Femke, Femke, ik smeek je-n-om-godswil, ga niet met de vreemde mannen mee!

En, zich losworstelend uit de greep van Verlaan, wierp hij zich voor haar neder, rukte de mantel open, greep hare hand en bedekte die met tranen en kussen....

— Wat*ik*je zei, riep vrouw Gooremest, de jongen is stapelgek!

— Femke, nooit zal ik je weer verloochenen! Schop me, trap me, dood me, maar.... ga niet mee met die vreemde mannen!

— *Licht!* riep 't meisje op zeer gebiedende toon en met vreemde tongval.

De republikein nam het smeerkaarsje van de toonbank en hield het bij de groep, zodat de knielende gestalte van Wouter nagenoeg zichtbaar werd. Het meisje staarde door een spleet van haar mantelkap op hem neer en zweeg en verroerde zich niet en scheen na te denken en trok de hand niet terug, die Wouter aan zijn lippen geklemd hield.

Verlaan maakte een beweging als om den indringer weg te rukken....

Maar zij de vrije arm uitstrekkend boven Wouter's hoofd, wees den schipper terug en zeide:

— *Mein Bruder!*

— Ook alweer een bloedeigen zoon dus van mijnheer Kopperlith, mompelde de Republikein. Wat die jongelui een rare manier hebben, om hun nachten door te brengen!

De lezer begrijpt dat⸗i deze oneerbiedige woorden niet luid worden liet. Al zijn hoorders wisten waar de „bloedeigen" vader van die twee vagebondjes woonde en dus: mondje⸗toe voor de Keizersgracht! Men had al bijzonder ongemanierd moeten wezen — of geen republikeinse Amsterdammer — om dit niet te begrijpen.

Toen Wouter weer tot bezinning kwam, stond⸗i op straat. De brommer was weggereden, met of zonder haar. Met of zonder die beide mannen. Dit wist⸗i niet. Maar het bekommerde hem nu minder.... *Zij* had hem haar broeder genoemd, ernstig, plechtig, boekerig, kerks.... dit was hem genoeg!

— O, mijn God, ik dank u, riep hij. Gij zijt goed en genadig en vergevensgezind.... o mijn God, ik dank u!

— Gut, ik wist niet dat Femke zo spreken kon! Ze moet het wel heel innig gemeend hebben.... anders zou ze „broer" hebben gezegd, zoals we gewoon zijn.

En hij beloofde zichzelf overmorgen schatrijk te worden „in den handel". Schatrijk en.... Koning alweer, om meer nog véél meer nog, van Femke te worden, dan haar broer...

Juffrouw Laps had eer van de les! Maar dit wist Wouter zelf niet, al voelde hij geheel anders dan gister nog.

Voor het ogenblik was hij opgetogen met zijn nieuwe titel. Hoe toch kwam zij aan zo'n schoon woord? Zo ver⸗

heven? Zo bijbels? Zo voornaam? Zij, zo eenvoudig anders!
— Ik ben Femke's broeder! juichte z'n hart — hoe vermoeid ook — hij liep als op stelten en verwonderde zich dat hij het hoofd niet stootte aan de wolken.

XLIV

Sedert eeuwen vernemen wij uit boeken, dat we de morgenstond zo bijzonder schoon vinden. Een franse verzenmaker gaat zelfs zo ver, dat-i de opgetogenheid over het opgaan der zon, aanbeveelt als graadmeter van de „deugd". Wouter kende dit axioma niet en veroorloofde zich dus met begrijpelijke verdorvenheid van heel andere vingers te dromen, dan de „roosverwige" van Aurora. Hij dacht aan de hand die hij gekust had, en.... menselijk gesproken, z'n „deugd" was er niet minder om.

Het gevoel dat hem doorstroomde, onttoog hem aan zijn omgeving. De volheid van zijn gemoed belette hem acht te slaan op de leegte der straten, iets dat hem anders bijzonder had moeten treffen, zowel door het verschil met de woeligheid van weinige ogenblikken geleden, als omdat hij nog nooit op dat uur buitenshuis geweest was. Egoïst als alle gelukkigen, kwam het hem heel natuurlijk voor, dat al wat leven had zich borg en opsloot, om ruimte te maken voor zijn geestdrift. In zulke stemmingen bestaan er in het heelal slechts twee dingen: niemendal en.... ik! De ganse schepping verliest, als trouwende vrouw, haar naam bij het huwelijk met die éne gewaarwording, met dat éne gevoel: ze gaat er in op.

Wouters ogen dwaalden langs uithangborden en naamborden op de hoeken der straten. Zijn onverschillige blik las: *„Botermarkt"* en: *„hier gaat men uit porren."* Ook kon-i te weten komen waar kousen te koop waren, of wagens te huur en wie een smid was of een timmerman, of.... „in" het een of ander....

Lieve god, wat doet er dat alles toe? Hij had Femke's hand gekust! Welk verstandig wezen kon het in het hoofd krijgen dat er, na dàt evenement, iets aan gelegen lag of

men op die markt boter verkocht, of schoensmeer? Of die man *„uit porren"* ging, of „in" effekten was? Hoe mal toch, dat duizenden en duizenden op de wereld zich bleven aan⸗stellen alsof er niets bijzonders gebeurd was! Zelfs de straatstenen lagen daar precies als naar gewoonte en toch — waar was het! — hij had Femke's vingertoppen gekust en zij had hem „broeder" genoemd!

Het is wel jammer dat de wereld niet verging in die zomernacht. Horatius had er een aardige illustratie bij ge⸗wonnen voor zijn *fractus illabitur orbis*. Ik geloof waarlijk dat Wouter bij zo'n kataklysme zou overeind gebleven zijn en — voor het bijna ondenkbaar geval dat⸗i notitie van de zaak had genomen — hoogstens gevraagd hebben: of *zij* zich bezeerd had?

Het kan den lezer die enigszins op de hoogte van zijn tijd is, bekend zijn dat de wereld niet verging en dat er op die Vrijdagnacht naar oude gewoonte een Zaterdag volgde, die ook alweer niet de laatste van zijn soort is gebleven.

Wouter vergaf aan de zon dat zij opging, aan de Boter⸗markt dat ze Botermarkt heette, aan den porder dat⸗i porde, aan den effectenman, dat⸗i „in" effecten was, hij vergaf alles aan allen omdat hij zich zo gelukkig gevoelde.

Toch kostte het hem enige moeite, overtuigd te blijven dat het gebeurde geen droom was. Dit noopte hem zich de geschiedenis van de vijf laatste uren herhaaldelijk voor te zeggen, om verzekerd te zijn dat nergens een gaping was, zoals die welke men gewoonlijk in gewrochten der ver⸗beelding aantreft. De slotsom was bevredigend, maar toch... hoe jammer, niet waar, dat⸗i niet een van die vingers had kunnen meenemen — de pink was genoeg geweest, die lieve pink! — als tastbaar getuigenis van het gebeurde. Femke mocht oppassen, als⸗i ooit weer haar hand aan zijn lippen voelde!

Doch neen, ook zonder zo'n verslindende zorg voor het bewaren van een tastbaar blijk.... het was wáár! Hij had haar hand gekust, zij had hem „broeder" genoemd. Geen onverschilligheid van zon, straatstenen, porder of effecten⸗lui, kon daaraan iets veranderen.

Ga je gang, zon! Rijs of daal naar verkiezing, als je dan onvatbaar bent voor de triumf van het allerheerlijkste. Die ongevoeligheid zal niets veranderen aan het feit....

Maar.... mocht-i dan eigenlijk dat feitje wel voor zo heel belangrijk houden? En waarom toch? Had niet, lang geleden reeds, diezelfde Femke, hem een kus gegeven en toen geheel uit eigen beweging? En.... die nieuwe broederschap? Eilieve, waarom zou dit nu op eenmaal meer beduiden dan de oude betrekking van „vrindje" waarop hij altijd zo had aangedrongen en die hem nooit geweigerd was?

Hij begon te vrezen, dat-i zich tevredener gevoeld had, dan-i redeenerenderwijze kon verantwoorden. Hierop rekende hij zich de creditposten van zijn geluk voor — men bedenke, dat-i „in den handel" geweest was en er overmorgen wéér in gaan zou — en trachtte hoog gewicht te hechten aan de erlangde vergiffenis voor het verloochenen.

Nu ja, geen zwarigheidzoeker of dwarsdrijver kon ontkennen, dat-i sedert gister op dit punt een wijde schrede was vooruitgegaan en zelfs sedert zijn indringen in de kroeg van vrouw Gooremest. Nog geen vol uur geleden dreigde zijn gemoed te bezwijken onder Femke's verachting en nu.... nu....

Toch begon hij zich te kwellen met de vrees dat er eigenlijk weinig geschied was dat hem reden gaf tot de opgetogenheid die hij niet van zich zetten wilde. De onnozele knaap wantrouwde zijn geluk, omdat hij het niet begrijpen kon.

De oorzaak zal wel hierin gelegen hebben, dat-i slechts wist wat er geschied was en verzuimde zich rekenschap te geven van de samenhang, zowel der gebeurtenissen, als van zijn aandoeningen. Hij was als iemand die de ogenblikkelijke barometerstand waarneemt en daarbij vergeet het voorafgaande in rekening te brengen. Een door stijging bereikt standpunt heeft een andere meteorologische betekenis, dan datzelfde standpunt van resultaat van daling. Gebeurtenissen, aandoeningen en zelfs zedelijkheid, zijn onderworpen aan de algemene wet der traagheid. Wie zich toelegt op genezing van een fout en ten halve geslaagd is, staat hoger

dan een ander die in gelijksoortige fout verviel en daarin afdaalde tot hetzelfde peil. Wat bij dezen gegronde reden geeft tot bezorgdheid, kan in den ander gelden als hoopvolle verbetering. Iets dergelijks bepaalt de graad van geluk en tegenspoed, of althans de indruk daarvan. En slechts met die indruk hebben wij te doen. Het was karakteristiek van Wouter, dat-i — niet tevreden met zijn veronderstelde rijkdom — zich zoveel moeite gaf zijn kapitaal na te tellen.

En de uitslag was niet volstrekt geruststellend. Hij wist de bij-omstandigheden niet aan elkaar te knopen, die hem gelukkiger maakten dan hij zelf verklaren kon, doch welker invloed duidelijk kan gemaakt worden voor ieder die niet zo van nabij in het gebeurde betrokken is. Men ziet zichzelf niet en geeft zich maar zeer gebrekkig rekenschap van de samenhang der gebeurtenissen en aandoeningen die ons buitengewoon gevoelig maken voor zekere indrukken. In elk ander tijdsgewricht van zijn leven, na àndere voorbereiding, op een àndere plaats en te midden van àndere omgeving, zou het nachttoneeltje in die vuile herberg, waarbij Wouter een hoofdrol speelde, hem veel minder sterk hebben aangegrepen. Tot zelfs de nawerking van Fockink's likeur — zo ontzenuwend anders! — verhoogde het schijnbaar of wezenlijk gewicht der zaak. Juist de uitputting die op zulke opwekkingen volgt, had hem tot buitengewone krachtsinspanning gedwongen toen-i zijn Femke in gevaar meende te zien. En opnieuw voelde hij zich vernietigd na het ondergaan der blijken van haar verachting. Wie daar niet bezweek, moest zéér veel veerkracht ontwikkelen, en deze ontwikkeling zelf was een oefening in kracht. Na Fockink, het dringen door die menigte! Na *die* inspanning weer, haar.... glimlach aan een ander, haar verachting voor hem! Toen had-i geschreid als een kinderachtig jongetje, hij die even tevoren zich dapper geweerd had als een man. En, nà deze reeks van *Rückläge* en *défaillances* — ik zoek een goed hollands woord voor die bedoelde moedsmorende ontkrachting — na dit alles hield zijn gebogen ziel spankracht genoeg over, om hem weg te slingeren uit zijn donkere schuilhoek en, neervallend voor Femke's voeten,

haar te bezweren: „Femke, Femke, *ik* ben hier.... ik, Wouter! Om godswil, ga met die vreemde mannen niet mee!"

Dàt was het! Daarom voelde hij zich zo gelukkig.

Smart en geluk hangen meer af van wat we *zijn,* dan van wat ons *overkomt.* Als veroveraars die zich bukken onder de zeden van het land dat ze schijnen te beheersen, nemen bijna alle gebeurtenissen de kleur aan van het gemoed dat ze beroeren.

„Bijna alle." Want er zijn treurige uitzonderingen, die ik nu voorbijga.

Wouter had het recht veroverd — een recht dat zovelen zich aanmatigen zonder grond — dat hij zichzelf voor iets mocht aanzien. En — zonderling, maar het is voldoende te verklaren uit het vorige — zelfs het kuiperijtje van de oefenaarster had hem goed gedaan.

Fancy schijnt wel terdege geweten te hebben wat ze deed of.... toeliet. Nog zeer onlangs was haar pleegballing een kind, meer kind zelfs dan bijna ieder die even ver als hij van het uur zijner geboorte verwijderd was. Bovendien was-i zeer kort geleden nog.... een kind in *alle* betekenissen van het woord.

Doch zie, daar wierpen hem de omstandigheden den kerel in de weg, die hem zo majestetisch verbood tabak te geven aan een „opvreter van stad en Land". Tot Wouters grote verbazing voelde hij in zichzelf de kracht — en de lust zelfs — die waarschuwing te trotseren. Zeker was geen der omstanders daarover zo verrast als hij. Ze hadden dikwijls „brutale bliksems" gezien en konden niet weten dat Wouter.... nu ja, van 'n bliksem had hij iets, maar brutaal was-i niet. Toch had hij zich bij die gelegenheid voorgedaan als een persoonlijkheid, enigszins als een persoon.... ja zelfs — op een beetje na! — als een wezenlijke man.

Kort daarop was deze onthulling gevolgd geworden door een beroep op zijn ridderlijkheid. Dieven, moordenaars en.... een „vrouw in nood!" De grootste zotternijen die uit al die boeken in zijn gemoed gezaaid waren, werden daar snel genoeg verwouterd, om terstond voor de dag te treden als iets schoons: hij durfde! Hij durfde, ja, maar....

niet omdat-i moed had, o neen! Het durven zelfs trok hem aan. God en die zeven planken kunnen getuigen aan hoeveel ridders hij zijn woord zou gebroken hebben, wanneer hij niet was uitgetogen op de jammerkreet der belaagde onschuld. Dat-i gedurende zijn heldentocht geleden had aan ontmoediging, is waar, doch men bedenke dat juffrouw Laps hem slechts gebakken aardappelen voorzette en geen enkelen moordenaar. Zo'n onthaal werkt niet bezielend. Om ons het recht te geven, Wouter te verdenken van.... terugtrekkende krijgskunde, zou men hem moeten hebben waargenomen, als zijn dame in werkelijk gevaar geweest was. Hoe dit zij, de jongen, of het kind van weinig tijds geleden, was ten strijd getrokken als een man. En.... juffrouw Laps — een volwassen persoon toch! — had hem als zodanig niet versmaad. Integendeel. Er bleek al spoedig dat-i haar welkomer was in zijn hoedanigheid van ridder dan b.v. de oude Pennewip zou geweest zijn, dien hij nooit had horen beschuldigen van verregaande onvolwassenheid. Ook had zij verzekerd dat ze hem liever had dan Stoffel, een persoonlijkheid die toch nog altijd — waarheid boven al! — een paar duim langer was dan hij.

Misschien waren deze opmerkingen voldoende om hem de moed te geven zich in veel opzichten „groot" te voelen. Maar toch zou er een gaping bestaan hebben in zijn aanspraken op volwassenheid, indien er niet méér geschied was. Zijn zonderlinge gastvrouw — hoe afschuwelijk ook vroeger in zijn oog — had de verdienste gehad, snaren aan te roeren, die lang na het verlaten van haar woning bleven doortrillen in zijn gemoed. Ze had hem geleerd dat hij man was en — meer, of iets anders ten minste — een màn!

Dit werd hem toegeroepen door de wakker geschudde zinnen, die met zijn gekittelde ijdelheid om de voorrang dongen in het bevestigen van zijn mondigheid. Het was zeker als iets heel schoons — en niet elk protestants handelsjongetje gegeven! — te kunnen dienen als schild tegen dieven en moordenaars, maar.... dat andere.... o, eilieve onbaatzuchtige edelmoedige Laps! Had ze hem niet de

mogelijkheid aangetoond, dat hij — hij, Wouter! — kon bemind worden als verloofde, als bruigom, als echtge-noot.... méér nog dan dat: als de minnaar in een boek? Zeker, zeker, ook zó had hij Femke lief, ook zó — ànders ook, God weet het! — maar.... ook zó. Dit bewustzijn had de oefenaarster in hem opgewekt, zij die eerst zich beklaagde over zijn verregaande onleerzaamheid en zo spoe-dig reden had tot verdriet over de weg die zijn pas opge-dane wijsheid al te haastig insloeg. Had ze niet als een Virgilische bij, honig vergaard voor een ander? Was het niet een pijnigend: *sic illi* — Femke! — *non mihi?*

Zó althans vatte Wouter de zaak op, al bracht-i er dan Virgilius niet bij te pas. Er was geen twijfel aan, dat juf-frouw Laps hem, als het ware, gewezen had op een vroeger onbekende plek in zijn gemoed en tevens dat deze ontdek-king in verband stond met zijn eerzucht zowel als met zijn begeerte om te *weten* en „het Lot uit te dagen." En over dit alles lag de gloed — we moeten oprecht zijn! — niet van zijn liefde voor Femke zozeer, als van de ontwaakte zinnelijkheid die hij natuurlijk met deze liefde verwarde.... zoals meer gebeurt, bij dokters en patiënten beiden.

Van dit alles wist-i alweer zeer weinig. Gemakshalve bepaalde hij zich tot de hoogmoed die bij zijn nieuwe rang paste, naar-i meende. Als een jonge haan dien de kam zwelt, nam-i zich voor.... o allerlei! Dit, o.a., dat-i nooit weer aan Femke vragen zou of ze „maagd" was en ook niet wat toch Bilderdijk kon bedoeld hebben met malle woord *wulps?* Hij wist het nu, o goden, zo goed als Bilderdijk zelf en begreep dat zulke praatjes tegenover Femke niet passen zouden in de mond van een „man".

Het dooreenhaspelen van deze nieuwe ondervinding en zijn genegenheid voor het meisje, een gevoel dat voor het minst zeer hartelijk was....

Men bedenke dat-i weinig andere meisjes had leren kennen en dat onvoedzame dorheid van zijn huiselijke kring hem voorbeschikte tot het gulzig inslikken van de eerste liefelijkheid de beste.

....dit en het licht dat juffrouw Laps zo onvoorzichtig

geworpen had op zijn aandoeningen, boezemden hem ook jegens haarzelf een vriendschappelijk gevoel in. Om stipt eerlijk te zijn, had-i eigenlijk tot haar moeten terugkeren en heel vriendelijk bedanken voor de prettige promotie. Maar zó ver ging zijn erkentelijkheid niet. Het was veel dat zijn afkeer veranderde in iets als medelijden en wanneer-i had kunnen toegeven in de overbruisende mildheid van zijn hart.... waarlijk, hij had haar met genoegen zijn helen broer Stoffel afgestaan! Heel goedig nam-i zich voor, daaromtrent bij de eerste gelegenheid te dienen van consideratiën en aanprijzend advies. Inderdaad, hij wou gaarne iedereen gelukkig zien en waarom dan haar niet, haar die hem zo zelf-opofferend de weg had gewezen tot wat hij aanzag voor zijn eigen geluk?

Maar al wat niet Femke-zelf was, hield hem slechts vluchtig bezig. Al zijn eerzuchtige plannen van.... grover aard, weken beschaamd terug voor zijn besluit om haar lief te hebben, haar te dwingen tot liefde. De werelddelen die van hem hun geluk wachtten....

Laat ze wachten! Voor zulke nietigheden had hij nu geen ruimte in zijn ziel. Hij dacht aan Femke, aan haar zachte mollige hand....

't Is waar ook! Nooit had hij die hand zó gevoeld. Hij meende vroeger, dat ze ruwer was, steviger....

Maar, eilieve dan had-i vroeger verkeerd gemeend. Nu wist hij — ja, ja, ja, want gedroomd had-i niet! — nu wist hij dat de hand die zo flink een zware ben met wasgoed van de grond wipte, fluwelig was als het boordsel van Hamlet's mantel, die vergulde kraag, waaraan-i zoveel gom had besteed om het ding behoorlijk te doen glimmen.

En ook had-i zich vroeger vergist in Femke's stem. En in haar toon! Want zie, altijd zou-i zich hebben voorgesteld, dat zij, iets nauwkeurig willende zien in 't donker, zou gevraagd hebben naar licht, o ja, maar anders uitgesproken, heel anders! Of liever, ze zou — zo meende Wouter in de dagen van zijn onkunde — ze zou bij zo'n gelegenheid gezegd hebben:

„Wil jelui asjeblieft die kaars even bijhouden?"

En de houding? De hele Klaas Verlaan — een man als een boom toch! — en zijn makker, stonden verbluft! Wat ze die rechterhand uitstrekte! En toch alweer.... een droom was het niet, al geleek het dan precies op een droom! Bij het openslaan van de mantel, had=i duidelijk de blauw=geruite boezelaar gezien. Zoiets ziet men niet zo helder in de slaap! Hij had de ruitjes kunnen tellen, als=i niet aan iets anders gedacht had.... o, aan heel wat anders, en bijna zelfs aan niets!

Neen, neen, gedroomd had=i niet! Maar toch... wat al raadsels!

Wat betekenden die praatjes van den schipper over mijnheer Kopperlith? Wat bewoog hem zich met Femke te bemoeien? Haar te.... verlagen tot een ander? Hoe wist=i zo op eenmaal dat gemene wijf uit de kroeg aan zijn zij te krijgen, haar en dien schreeuwer over mensenrecht? Waarom ging Femke, in weerwil van zijn bede, met die mannen mee? Of.... zat zij alleen in dat rijtuig? En waarom niet te voet, gelijk kinder= en bleekmeisjes gewoon zijn? Of was ze naar haar moeder gereden.... die óók vreemd zou opzien als Femke daar kwam aanrollen in een brommer! En uit welke fondsen zouden de „daaldertjes" betaald worden, waarover die schipper gesproken had, met een voorname onachtzaamheid alsof het maar duiten waren?

Och, wat al mysteriën! Maar hoofdzaak was en bleef, dat hij haar vingers gekust en dat zij hem ten aanhore van drie personen allerplechtigst haar broeder genoemd had.

Dit stond vast als een rots. Al het overige? Bij de eerste gelegenheid zoud=i haar vragen om inlichting, die ze hem niet weigeren zou.... hem, haar broer.... neen, broeder. Zó zei ze!

Wat overigens het gevaar aanging — of liever.... het onbehagelijke — van haar weggaan met die mannen, hij telde het niet meer. Al waren er tien mannen met haar in dat rijtuig geweest, bij de minste onbehoorlijkheid hoefde Femke slechts de rechterhand uit te strekken en allen zouden gekropen hebben voor haar voet. Dit immers had hijzelf gezien, en dit zou hij, Wouter, ook doen — met bijzonder veel ge=

noegen, waarlijk! — als=i maar zeker wist, dat ze hem terstond zou opheffen, of althans de hand reiken tot een kus....

Zo mijmerend doolde hij met lome schreden — want hij voelde zich zeer vermoeid! — door de als uitgestorven straten der stad.

Na de Kalverstraat te hebben doorgeslenterd, bereikte hij de Dam. Daar stond een lange reeks rijtuigen voor en naast het Paleis te wachten. De koetsiers zaten te dutten op de bok en bleven hierdoor bewaard voor de zonde van het verwensen der hoge gasten, die zich blijkbaar hadden voorgenomen een hollandse zon te zien opgaan, doch wat laat voor de dag kwamen. Want de zon begon zich reeds te vertonen en er was prins noch prinses te zien.

Behalve enige werklieden, wier dag wat vroeger dan die van de anderen scheen te beginnen, stonden er geen toeschouwers om de „kleine steentjes van het Paleis". En gepraat werd er onder dat schamel publiek niet. Op de deugdzaamheid van de omstanders wil ik niets afdingen, maar wel bleek er, dat de verkwikkende morgenstond hen slaperig maakte. Misschien heeft de franse verzenmaker zich in die beide menselijke zwakheden vergist en de ene voor de andere genomen. Maat of rijm zullen dit zo vereist hebben.

Ook Wouter voelde slaperigheid. Gister nog zoud=i zich veel moeite hebben getroost om een wezenlijken koning te zien te krijgen — zeker om te weten of zo'n wezen op *Macbeth, Arthur* en *King Lear* gelijkt.... maar nu.... och, hij gaf er zo weinig om.

Juist wilde hij heengaan, toen de koetsiers zich oprichtten en in het stijve postuur zetten, dat hun door Heren, Vrouwen en traditie schijnt voorgeschreven tot verhoging van de deftigheid. Ze sloten de armen aan het lijf, als iemand die zichzelf een stoot met de elleboog in de lenden geven wil, haalden de teugels op en vertoonden zich zo lelijk en voornaam als maar enigszins mogelijk was. Een schoenmakersjongen, die de wereld scheen te kennen, maakte hieruit op: „dat *ze* nou wel gauw komme zouwe".

Die „ze" waren Keizerlijke, Koninklijke en andere Hoog-

heden. Zo'n schoenmakersjongen steekt zonder omslag al zulke waardigheden als bruine bonen op de elst van zijn tong.

De olijkerd had juist geraden. „Ze" kwamen inderdaad en bestegen de meestal open wagens, die zo snel wegreden, dat Wouter het gelaat van al de Majesteiten en Hoogheden niet kon te zien krijgen. Slechts één bejaarde dame gaf op het ogenblik van wegrijden, den koetsier met haar zonnescherm een tikje op de schouder, dat zoveel scheen te beduiden als: wacht even!

— Ze het wat vergeten, diagnoseerde het krispijntje.

Drie, vier „*Kavaliere*" vlogen als weerlichten het paleis in en schenen een wedloop te houden om de achtergelaten *joujou de Normandie* te halen. Eén hunner — de ongelukkige! — kon de ingang niet vinden. Vreemder is het, dat de anderen wel wisten binnen te komen, omdat het achtste wereldwonder eigenlijk geen ingang hééft, een bijzonderheid, die zeer gevoegelijk voor negende wonder kan doorgaan en dan ook een der hoofdgronden is van de rechtmatige trots der Amsterdammers. Paleizen of Stadhuizen met een behoorlijke deur of poort kan men overal te zien krijgen.

Twee ridders des Heiligen Roomsen Rijks betwistten elkander de eer van het veroveren.... nu ja, veroverd werd er niets, maar ze kwamen tegelijk aanlopen met den *joujou*. Ze schenen een *compromis* te hebben gesloten en klemden beiden juist even ver duim en wijsvinger om het gouden doosje, waarin het kleinood bewaard werd. Beiden lachten en bogen bij het aanbieden, met gelijke *alleruntertänigste Pflichtschuldigkeit*. Onder beiden verdeelde de rechtvaardige Palatine haar tevredenheidswerk van de zevende rang. Beiden klopte het hart met gelijke slagen en wie op een goudschaaltje de zieleverrukking van die twee eendrachtige heren gewogen had....

Toch ontstond er later twist. In den jare O.H. tweeduizend zóveel procederen de naneven van die twee ridders over de voorzitting in een democratisch kiescollege. Ridder A zou volgens de traditie zijn wijsvinger een millimeter verder onder de doos hebben uitgestrekt dan de helft en dus groter aandeel hebben gehad in.... groter aanspraak op....

Gekheid, riepen de afstammelingen van zijn mededinger B. Onze voorvader heeft er ook de ringvinger aan geslagen! Ziedaar ònze titel, ònze aanspraak! welke onverlaat zou in deze democratische eeuw de rechten miskennen.... enz.

— Zie je wel dat ze puissies in d'r gezicht het! riep de schoenmakersleerling.

Het was de waarheid! Koninklijk-Keizerlijke puisten! Menselijke puisten! Dit had geen der poppen op Wouters prenten. Al zijn gekleurde prinsen en prinsessen verheugden zich in gave gezichten en het viel hem zeer tegen, dat een dame die tot de stoet van koningen en keizers bleek te behoren, zo bitter weinig op zijn prenten geleek. Als *hij* het mens gekleurd had, zou ze er beter uitzien, meende hij.

Hoe geheel anders was dit met.... háár, met Femke! Zij had frisser gelaat dan-i met al zijn vleeskleur schilderen kon. En een houding! Nu kwam hem opeens voor de geest aan welke figuur ze hem had doen denken, toen ze daar stond met half-opengeslagen mantel bij het flikkerend kaarslicht: aan koningin Elisabeth van Engeland.... juist!

Maar deze vrouw met haar puistjes! Gut, ze kon best een wasvrouw wezen, een allergewoonste wasvrouw, die nog slordig blauwde op de koop toe, en zoekgeraakte *mansetten* te vergoeden kreeg.

Het onaanzienlijk voorkomen van de Paltsgravin werkte zeer.... burgerlijk op Wouters verbeelding en het kwam hem niet heel waardig voor, prinses te wezen, als men daarbij puistjes in het gezicht hebben kon gelijk ieder ander. Hij beloofde zich.... vast en zeker, dat-i nooit Femke verlaten zou om de wille van welke Majesteit ook.

Wel voelde hij enige ijverzucht op een zeer jong mens die kort na het wegrijden van de Paltsgravin, een opening in het Paleis scheen gevonden te hebben en naar buiten trad. Gelijk een deel der andere *Cavalière* — de meesten torsten een witte pruik, met een staartje in de nek — droeg hij eigen haar, dat vrij lang was en hem los om de schouders slingerde. Zijn kleding was een enigszins fantastische variant op de uniform der adelborsten van die dagen. De kleur van z'n buis was donkerblauw, met rode opslagen aan hals en mouwen,

doch zonder het minste goud, wat bij de schitterende uit-monstering van al de andere heren zeer in het oog viel. Ook droeg-i geen ridderorde en scheen dus een gedistingeerd persoon te wezen, al ware het hierom alleen dat-i minder dan alle anderen op een begunstigden koninklijken kamer-dienaar of hansworst geleek. Op zijn hoofd had-i een zo-genaamd schots-mutsje, zoals ligt-matroosjes gaarne dragen. Twee *jockey's* brachten een schoon paard voor, dat door den een bij de teugel werd gehouden, terwijl de ander de stijg-beugel hield.

— Dat 's god-straf-me-'n-jonker! zei een sjouwerman. Als de bliksem zes man 't grietje-want in, om dat vet in 't blok te klaren!

— Mot *hij* op dat paard, vroeg een oud-cavalerist, die het in zijn vak gebracht had tot „oppasser" van ongetrouwde ouweheren. Weetje wat ik zeg? Ik zeg: 'n zeeman op 'n paard, is 'n gruwel voor Gods oog!

Wouter was te onbedreven in de vakpedanterie dezer beide pronkstukken van mislukte soldaat- en zeemanschap, om hun spotternij te begrijpen. Voor-i gereed was met het ontcijferen van dat *„vet in 't blok"* en die *„gruwel"* sprong prins Erik, de stijgbeugel versmadend, op de goudvos. De toeschouwers schrikten van het steigeren en maakten zich gereed om weg te stuiven, zodra het wilde beest blijk mocht geven, dat de „kleine steentjes" te nauw waren voor de strijd die het met zijn ruiter aanving. Hij zette de kop in de borst, steigerde, schoot vooruit en stond opeens pal, zwenkte on-verwacht, brieste, schudde de manen, schopte, trachtte zijn ruiter over-kop te werpen.... alles tevergeefs! Of prins Erik een gruwel in Gods oog was, weet ik niet, maar hij zat vast in het zadel, dit is zeker.

— Dàt 'n zeeman, riep de oud-matroos — die in zijn tijd de welverdiende naam droeg van „lamstralige snertmalén-ger — dàt 'n zeeman? 't Is de vraag of-i het verschil kent tussen 'n bazaan en 'n fok. Al die rijkeluis-zoontjes komen de kajuitspoort in! Ik en 'n ander kruipen door de kluisgaten, zieje! Dat 's 't ware!

En als om op deze diepzinnige mening het zegel te zetten,

verschikte hij zijn tabakspruim van rechts naar links.

— Mm, zei de cavalerist-klerenklopper, hij heeft meer 'n paard tussen de poten gehad! Anders.... ik wil maar zeggen dat zo'n pallas van anderhalf verrel, 'r heel mal bij staat. Die vliegeprikker slingert het arme beest tegen de benen. Hij moest dat ding opgespen.

Prins Erik gespte niets op. Hij vermaakte zich met het temmen van zijn paard. Toen hem dit gelukt was, begon hij op zijn beurt het schone dier te plagen en kittelde het met de sporen onder het inhouden van de toom. Telkens gaf het blijk van goede wil, maar scheen wat straf tegoed te hebben voor zijn speelse moedwil van zo even. Eindelijk scheen de ruiter voldaan. Hij liet de vos, die niets liever wilde dan de nog altijd wegrollende rijtuigen narennen, z'n zin en schoot vooruit. De dunne gordel omstanders brak af en op eenmaal bevond zich de ruiter voor een kruiwagen, die de dubbele functie vervulde van voertuig en augurken-magazijn. Nog juist bijtijds hield de jonge ruiter zijn paard even in, maar toch.... het was te laat om te wijken. Opeens liet hij de teugel schieten en het vlugge dier sprong welberaden over het beletsel heen.

De weinige toeschouwers riepen: hé! en onze prinselijke adelborst joeg de stoet rijtuigen na, die sedert enige ogenblikken in de Kalverstraat verdwenen was.

Het schoenmakertje, dat zoveel blijk gegeven had op de hoogte van hofzaken te wezen, beweerde, dat „ze" de Diemermeer zouden doorrijden en van daag terugkerend, al de buitensingels om, door de Haarlemmerpoort weer naar het Paleis.

Wouter verheugde zich hartelijk in zijn afkeer van de puistige Prinses. Het was hem als een geschenk van het lot, dat hij eens eindelijk iets had te zien gekregen uit een sfeer die van de zijne zo hemelsbreed verschilde en dat toch zijn begerigheid niet opwekte.

Met dat schone paard was het iets anders. Wat 'n sprong! En wat die jonge ruiter 'n lief gezicht had! Precies Hamlet.. vóór het kleuren! Zo'n paard zou hij ook wel eens bezitten, als-i maar op goede voet bleef met Femke....

Dit scheen hem de bron van alle geluk!

....Als Femke hem maar lief had! En.... zo niet? Wel, dan verkoos=i niet eens een paard te hebben, geen ezel zelfs, en.... niets! Het was immers juist om door hààr te worden bewonderd, dat=i zijn beest zulke sprongen wilde laten doen over kruiwagens, of.... hoger dingen!

In afwachting van die gelukzaligheid te paard, sukkelde hij voorlopig op zijn voeten verder en raakte weldra in de buurt van Femke's huisje.

Hier zette hij zich op haar bleekveldje in het gras en peinsde en voelde zich overmand van vermoeienis en viel in een slaap, die meer onrustig dan verkwikkend was.

Hij droomde allerlei vreemde dingen, waarvan de hoofdzaak was, dat een jong meisje op een tafel stond en zich vermaakte met het opwerpen en vangen van zware mannen in schippersdracht. Ze speelde er mee of het ballen waren..

— Laat ik haar nu goed aanzien, vermaande zich Wouter. Straks rijdt zij de lucht in.... ze ziet niet op 'n daalder.... en daarom.... al is 't nu maar 'n droom....

En hij zàg. Hij staarde zo scherp als men dat in een droom kan en hij onderscheidde duidelijk de trekken van.... die kleine Sietske Holsma!

Zéker was *zij* het! Want ze riep heel verstaanbaar: „massa" is 'n hele troep, weetje!

En met zo'n massa — die precies geleek op Klaas Verlaan en de zijnen — kaatste zij....

Dàt zal ik nu eens goed onthouden, als ik wakker word, beloofde zich Wouter. Men hoeft dat volk maar tussen duim en vinger in de nek te vatten en 't gaat vanzelf. Ik zal het opschrijven, want zo'n droom....

Van Femke geen woord, helaas! Zou men niet bevreesd worden in te slapen, als men bedenkt dat dit ons verleiden kan tot zoveel ontrouw, tot zo'n valsheid?

XLV.

Toen Wouter zich in het gras zette met zijn rug tegen een boom, was zijn voornemen, daar te blijven zitten wachten tot=i leven bespeuren zou in Femke's huisje. Al was het dan hoogst onzeker of ze zich daar bevond, toch immers zou hij dan *iets* vernemen. In alle geval kon haar moeder hem zeggen, zo hoopte hij, of ze behouden was thuisgekomen en of de wond in haar hals of gezicht van betekenis was? Want bebloed was ze geweest, dit had=i duidelijk gezien.

Hij wist niet of ze gedurende haar tijdelijke functies bij de Holsma's — een *nicht*.... hoe zat dàt in elkaar! — op de Kloveniersburgwal sliep, of des avonds tehuis kwam bij haar moeder. Maar hoe dit wezen mocht, *iets* zou hij nu zeker vernemen, als=i maar wachtte....

Helaas! om hem overeind te houden, waren drie stevige bomen niet te veel geweest en hij had er maar één. Hij viel dan ook weldra om en lag daar alleronfatsoenlijkst. Zijn petje rolde in de sloot en verdween langzaam maar zeker onder het kroos.

De zeer enkele voorbijganger, die hem bemerkte, meende dat daar een beschonkene lag en was ruimschoots in de gelegenheid om bespiegelingen te maken over al te vroege rijpheid van zo'n jong ventje. Een onderzoek naar de oorzaken van het geval — hij kon ziek, gewond of dood wezen, niet waar? — lag niet in de zeden. Dat zijn politiezaken. Het was volgens die zeden al wel, dat niemand hem leed deed.

Gelukkig was het aantal voorbijgangers op het vroege morgenuur nog zeer gering. Bovendien, hij lag niet zeer nabij het pad dat door het grasveldje kronkelde en de meesten gingen voorbij zonder hem te zien. Maar straks als er gebleekt moest worden, zoud=i in de weg liggen, dat was zeker.

Z'n dromen bleven — als het wakend leven=zelf — een zonderling mengsel van schijn en werkelijkheid. Een beetje waarheid en veel bedrog.... ziedaar alles! Om rechtvaardig te zijn jegens slaapdromen, moet men erkennen, dat ze maar beschikken kunnen over één soort van leugen. Evenals dichters en lasteraars! — vinden ze niets uit en bepalen zich tot

enige verandering in het rangschikken of samenvoegen. Personen, zaken en denkbeelden wisselen gedurig van rol en lenen van elkander het heterogeenste. Wouter droomde precies als een ander in zijn geval zou gedaan hebben, d.i. onder de indruk van de gegevens die hem waren meegegeven in de slaap en van de boomwortel waarop zijn lenden waren terechtgekomen. Die wortel speelde voor juffrouw Laps, die hem pijnlijk omhelsde, maar ze sprak daarbij als oom Sybrand, over taal en kippenhokken. Zijn moeder zag het aan en geleek op koningin Elisabeth, die volgens haar Amerika had gekocht en betaald met haar geldje; honderd *pietjes*. Klaas Verlaan droeg een fluwelen mantel en zat schrijlings op een gevleugelde kruiwagen vol augurken, waar-mee-d-i heensprong over een dame vol puistjes en ridderorden. Daar kwam ook: „massa" — persoon geworden — met een pruim in de mond en verklaarde, dat-i Gooremest heette en op de *Keizersgracht* woonde, waar-i „met God" in effecten deed. Een zevenklapper hield redevoeringen over mensenrecht en beukte Wouter in de ribben.... dit was weer de schuld van die wortel. Een vries-bont boezelaar zong: *honneur au plus vaillant* en scheen daarmee broer Stoffel te bedoelen, die er naar stond te luisteren en met allerliefste bescheidenheid een wolk van toegeworpen lauwerkransen opving op een ijzeren leerliniaal.

Zo ziet men hoe billijk het lot is! Wie roem tekort komt in werkelijkheid, krijgt zijn deel in een andere droom.

Maar, in weerwil van het vermoeiend geflikker dezer half-uitgewreven en bont dooreen gemengde beelden van zijn herinnering, behield één figuur vrij standvastig haar trekken. Ze beheerste elk toneel, dat er aan Wouters verbeelding voorbijschoof. 't Was die van het meisje, dat op een tafel stond en haar armen kruiste.

— Lieve goeie god, jongen, hoe kom je dáár? Hoe kom jij daar?

Zo sprak een stem, eerst op enige afstand, toen naderbij, en weldra zelfs aan zijn oor. Hij had een flauw besef, dat iemand bezig was hem op te richten.

— Sietske! mompelde de slapende.

— Ja, zo heet ik! Maar hoe weet jij dat?
— Sietske.... Holsma!
— Wel zeker! Maar wie heeft je dat gezegd? En hoe kom je hier? Heel fatsoenlijk is 't niet! Ben je dronken? 't Is 'n grote schande voor zo'n jong bloed!

Ja, zeker was=i dronken. Maar het was nog altijd van de slaap. En nog eens sprak hij de naam van Sietske uit.

— 't Kan me niet schelen, dat je mij bij m'n voornaam noemt, maar.... hoe kom je 'r aan? Heeft Fem je zo wijs gemaakt? 't Is 'n ware schande voor god, dat je hier zo ligt als.... 'n zwijn, dat zeg *ik je!* En=zo=even nog.... geen uur geleden, zat je d'r op als 'n banjer.... 't is schande, zeg ik!

De persoon, die aldus tot hem sprak was bij hem neer=geknield. Ze richtte hem wat op en hij viel wezenloos tegen haar aan, zodat ze wel genoodzaakt was, hem weer in 't gras te leggen.

— Och, och, och, 'n waar schandaal. Zo jong nog, en dan al zo gruweloos aan 't verpieteren!

De vrouw die zich met Wouter bezighield, scheen te willen voortgaan, met de niet ongewone fout, een beschonkene zijn schandelijke toestand te verwijten op een ogenblik, dat=i onvatbaar is voor rede. Maar opeens bedacht ze zich, en, van toon veranderend:

— Och lieve god, 't is waar ook, riep ze, hoe kan ik zo praten! 't Kind is van 't paard gevallen, de stumpert! Jesis=Maria, wat ben ik 'n gemeen schepsel! Zeg, jongeheer, ben je van je paard gevallen? Och, och, och, wat doe je=n=ook op zo'n beest! En.... waar is je skos=mussie? 't Stond je zo aardig! En je sabeltje? 't Rinkelde zo! en nu al dood.... van z'n paard gevallen! Ben je dood?

— Sietske! mompelde Wouter.

— Goed, goed, noem jij me gerust bij m'n naam. Ik geef er niets om, want groots ben ik niet, als je me maar zeggen wilt of je dood bent! Och, och, och, Maria=Josef, hij is dood! Als Femke maar hier was!

Daar trilde iets in den zevenslaper: Femke! Was *zij* het? Femke? Was het niet Sietske?

— Sietske ben *ik*, zei.... Vrouw Claus.

Deze vreemde mededeling was de moeite van het oog-opslaan waard! Maar ze vielen weer toe, en hij tegen haar aan.

— Je mag me noemen zoals je wilt — gut waarom niet? Ik ben wasvrouw — als je me maar zeggen wilt of je je bezeerd hebt, en of 't erg is? En waar is je geruite muts? 't Is schande van je moeder, dat ze je-n-op zo'n beest zet.... 'n ware schande! Zeker heb je armen en benen gebroken? En je ribben? En misschien de nek, hè? Zeg 't maar jongen! Ja, 't is schande van je moeder! Zo-even zag je 'r nog zo snoepig uit.... geen uur geleden! En nu.... leg maar gerust tegen me-n aan. Och, wat zal Fem er van zeggen? De meid zal desperaat wezen, en.... ik ook!

Wouter richtte zich een weinig op en wreef zich de ogen uit.

— Zeg, wat is er aan je gebroken? Wil je dat ik pater Jansen laat roepen? Och, 't wurm kan niet spreken! Wat is er aan je stuk?

— Stuk? Gebroken? Aan mij?

— Ja, stumpert, zeg 't maar!

Wouter betastte zich. Toen zijn hand de plek bereikte, waar die boomwortel zijn plooien en knoesten had ingestempeld, nam zijn gelaat een vragende uitdrukking aan. Geheel overtuigd, dat men hem niet buiten zijn weten had geradbraakt, was-i niet!

— Gebroken? Stuk? Ik?

— Wie anders?

— En.... wie zou dat gedaan hebben?

— Wie? Wel.... jijzelf, stumpert!

— Ik?

— Wat doe je-n-op zo'n beest!

— Op 'n beest? *Ik* op 'n beest?

— Weet je dan niet dat je d'r afgevallen bent?

— Ik? Van 'n beest gevallen? Van welk beest?

— Van 'n paard immers? Weet jijzelf dat niet? Ben je dan toch.... misschien.... 'n beetje.... dronken ook?

— Ik? Dronken? Van 't paard gevallen? *Ik?*

En hij legde beide handen met wijd-uitgespreide vingers

op de borst, als om met onomstotelijke zekerheid vast te stellen van welke ikheid hier de rede was:

— *Ik?* Ben *ik* dronken? Ben *ik* van 't paard gevallen?

— Wat ànders? Wie ànders?

— God, god, hoe is dàt mogelijk?

En nog eens betastte hij zijn rib die het cachet droeg van de boomwortel. Daarop greep-i Vrouw Claus bij de arm en schreeuwde, op elk woord drukkende:

— Je.... zegt.... dat.... ik.... van.... 'n paard.... ben.... gevallen?

— Ja, schaap, dàt zeg ik! Houd je bedaard!

Nu sloeg Wouter de handen aan zijn hoofd, misschien begrijpende dat dààr de ikheid woonde die geraadpleegd worden moest. De slotsom van zijn overwegingen schijnt zonderling, maar is natuurlijk:

— Ik wou me graag eens wassen!

— Wel, dat 's goed! riep Vrouw Claus verheugd. Zou er dan waarlijk niets aan je kapot zijn? En waar is je muts?

— Wassen, ging Wouter peinzend voort, met heel koud water!

— Goed jongen! Kom maar mee naar de pomp! Ben je zeker dat je lopen kunt? Heb je je benen niet gebroken?

— Wouter betastte ze, en zei zonder de minste overijling:

— Ik.... geloof.... het.... niet!

— En je ribben?

— Ook niet!

— En je nek?

— N.... e.... e.... n!

Om de goede vrouw gerust te stellen schudde hij langzaam het hoofd, maar hij had wel enige moed nodig om die gymnastische bewijsvoering te beproeven. 't Mocht eens niet lukken!

— Kom dan mee naar de pomp! En.... zeg eens jongen, maar jok niet, ben je altemet niet 'n beetje.... dronken ook? Zeg de waarheid!

Wouter stond langzaam op, bedacht zich vrij lang, en zei, blijkbaar na conscientieuze raadpleging van zijn herinnering:

— Ik geloof het niet! Maar.... ik wou me zo graag

wassen, in heel, heel, heel koud water.... koud als ijs!

Vrouw Claus geleidde hem in en door haar huisje naar het erf daarachter, waar een grote pomp stond.

— Kleed jij je maar gerust uit, m'n jongen! Niemand kan je hier zien. Maar.... hoe kwam je 'r toe, mij zo opeens bij m'n voornaam te noemen? Niet dat ik 't kwalijk neem, gut nee, maar....

Geheel wakker was onze slaper nog niet. Hij had tijd nodig om z'n herinneringen te regelen en het werkelijk gebeurde te zuiveren van de laatste dromerige toevoegsels. Hij verzekerde daarom dat-i.... hoofdpijn voelde en niet zou kunnen spreker voor-i zich behoorlijk gewassen had. Vrouw Claus bemerkte, dat-i te beschroomd was om zich te ontkleden. Met kostbare naïveteit dacht zij te dezer zake in het minst niet aan zich zelf en meende al heel veel gedaan te hebben om Wouter gerust te stellen, door een paar lakens over de rand van een latten schutting te slaan, zodat nu het erfje, op de zoldering na, vrij wel naar een afgesloten kamer geleek.

— Zie zo, m'n jongen, nu kan geen mens je zien, geen sterveling! Wie daar overheen kijkt, moet knap wezen!

Geen „mens", geen „sterveling". En zij dan? Wouter wist waarlijk niet hoe hij het had. Gister nog zoud-i misschien zonder het minste erg....

Ach, hij was zoveel ouder sinds gister! En een beetje wijzer ook! En dus.... iets minder onnozel ook! Of hoe anders moet het heten, die schroom om zich te stellen op de laagte of hoogte van Vrouw Claus?

— Ja, ja, ik begrijp best wat je mankeert, zei ze. Je hebt je leedjes niet tot je wil, dàt is het! Wat doe je ook op zo'n beest?

En ze pakte hem flink beet, en begon hem te ontdoen van zijn kleren, en Wouter liet haar begaan alsof hij vijftien jaar jonger geweest was. Het moest wel! Hij voelde zich vernietigd en al wat in hem was, loste zich op in één uit afmatting berustend: in-gods-naam! De flauwe tegenstand die-i nu en dan bood, werd door z'n baker opgevat, als kinderlijke gril, en daarmee wist ze raad! Het scheelde weinig,

of ze had er een „suia, suia, kindje" bij gezongen. Want — honni soit qui mal y pense! — zo bakerlijk was haar indruk bij het uitkleden van den jongen ridder.

Toen ze gereed was, zette zij hem op een laag bankje onder de pomp, en sloeg de hand aan de slinger. Bij de eerste druppel rilde hij en weldra klaterde een brede waterstraal hem op hoofd en schouders. Van teweerstellen was geen sprake. Hij kon zien noch spreken en Vrouw Claus vatte z'n „brr!", dat misschien betekenen moest: „genoeg, genoeg!" als een betuiging van tevredenheid op.

— Ja, zieje, na zo'n val stijgt het bloed....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....naar je hoofd! En de kou van het water....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....als je maar niet je nek gebroken hebt....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....want dan helpt het niemendal! En....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....als je ribben stuk zijn ook niet! Zou je niet....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....denken dat het nu genoeg is! ik heb....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....pijn in mijn milt! Maar anders, ik....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....ik wil wel! Zo lang als je maar....

Een pompslag!

— Brrr!

— ....als je maar wilt!

Opeens hield zij op, maar liet de slinger niet los, zeker om blijk te geven van goede wil om terstond weer te beginnen als de patiënt het verlangen mocht.

— Gut, ik heb vergeten je te vragen of je misschien liever hebt....

— Brrr!

— ....dat ik je boen met groene zeep? Zo wast zich onze Fem altijd weetje? Het vel glimt er zo van! Je moest haar rug eens zien.... een ware spiegel, compleet een spiegel!

Wouter wilde heus iets zeggen, maar kon niet. Wat zoud-i gezegd hebben? Femke's rug, een.... spiegel?

— Ja, en haar voorhoofd ook? Heb je dat nooit opgemerkt? Nu, dat komt alleen van de groene zeep. Is je moeder niet gewoon je te wassen met groene zeep? En dan.... boenen, weetje, schuieren, schuren, flink! Maar ben jij gewend zonder zeep te doen? Gut, dat wil ik ook wel....

En ze maakte zich gereed om weer te beginnen. De vreselijke slinger rees....

— Ik.... geloof.... heus.... dat het nu wel genoeg zal wezen, bibberde Wouter.

En hij kreeg een gulp water in de mond, zodat zij hem alweer niet verstaan kon.

— Groene zeep is ook goed voor peesknopen....

— Brrr!

— ....en rimmetiek! Als je maar van binnen niet helemaal stuk bent, want dan....

— Brrr!

— ....is er niks an een mens te doen.

Het was niet zonder inspanning dat Wouter, koud, moe, beschaamd en gebiologeerd, het waagde zich en z'n bankje eventjes van onder de straal weg te schuiven. Dit sprak iets duidelijker en bad vrij welsprekend om genade. Eigenlijk had-i gedurende de hele kunstbewerking niet anders gedaan, maar wat baatte het! Besef om op te staan had-i niet. En bovendien.... de goeie vrouw had zijn kleren over een droogstok geslagen, die niet onder zijn bereik was, en hij, gaandeweg wakker geworden, begon schaamte te voelen over zijn volslagen gemis aan bedekking. Hij bleef onbeweeglijk zitten, maakte zich zo klein mogelijk en verschool z'n kin tussen de knieën. Ik denk dat Adam in Genesis III ook zo iets gedaan heeft en dat zal wel de oorzaak zijn, waarom

hij in dat verdrietig hoofdstuk van de paradijshistorie zo moeilijk te vinden was.

— Wou je nog wat? vroeg z'n goedige Najade.

— Neen, neen, o neen, antwoordde hij snel, bevreesd dat een nieuwe straal — de slinger rees al! — hem weer de spraak zou afsnijden. Neen, maar....

De onschuldige vrouw begreep niet wat hij wilde. En daar=i als een klompje ineen gedoken zat:

— Heb je véél pijn? vroeg ze.

— Neen! Pijn juist niet, maar....

—Ben je misschien moe van 't rijden?

— Van het rijden? Ja, ja, ik ben erg moe!

— Dàt is het! riep Vrouw Claus. En ik heb het wurm in zijn slaap gestoord! Weet je wat we doen zullen? Je moet wat slapen.... dat denk ik ervan.

En met een onbeschroomdheid, waarvoor ik eerbied vorder van den lezer — zouden er zijn, die hiertoe te laag staan? — droogde zij Wouter af. Ze trok een beddelaken van de schutting, wikkelde hem — zo opgevouwen als=i was — daarin, en droeg hem weg als een pakje wasgoed.

Hij voelde dat ze hem neerlegde en warm toedekte....

— Strek jij je benen gerust uit, m'n jongen, als ze maar.. in godsnaam niet gebroken zijn.

Wouter deed wat ze gelastte, en voelde een onbeschrijfe= lijke gewaarwording van welbehagelijkheid. Zijn lichamelijke aandoening steeg tot verrukking, toen zijn voedster de dekens naast hem „instoppende" de heerlijke woorden uitte:

— Ja, slaap maar, arm kind. Je ligt daar goed.... dat is het bedje van onze Fem, weet je!

Doch hoe pleizierig het wakkerblijven zou geweest zijn, ook de slaap — nu van gezonder aard dan zoeven op die boomwortel met wat gras er naast — werkte weldadig. Straks bij het ontwaken, zoud=i heel op zijn gemak aan Femke denken. Zo had hij zich voorgenomen toen=i Vrouw Claus hoorde wegsluipen tot halfweg de deur. Voor ze die geheel bereikt had, nam hij niets meer waar, zelfs zijn dromen niet.

Wel beschouwd, hij had tot nog toe niet te klagen over

Fancy's leiding, al koos ze vreemde middelen om hem op te voeden tot mens....

Want — onder ons, lezer, — daarop eigenlijk scheen de zaak aangelegd.

Toen⸗i zo ongeveer tegen vier uren in de namiddag wakker werd, hoorde hij fluiterend spreken. Hij spande zich eerst in, om te weten waar⸗i was, toen om te begrijpen hoe hij daar kwam en daarna om te verstaan wat er gezegd werd.

Het scheen er op toegelegd, om nieuw voedsel te geven aan de zonderlinge verwarring tussen Femke en Sietske, die in z'n gemoed ontstaan was. Zeer duidelijk hoorde hij Vrouw Claus zeggen:

— Ja, Siet, maar.... wat doet⸗i op zo'n paard! Als ik z'n moeder was....

En hoe Sietske nogal nuffig antwoordde:

— Nicht, ik denk dat zijn moeder er niets van weet. Herman heeft het ook eens gedaan, want, nicht, de jongens zijn zo!

Dus: Sietske was daar! En.... Vrouw Claus was haar nicht en heette ook Sietske! En.... het meisje dat op de tafel stond....

Och, op eens voelde Wouter zich weer minder gelukkig! Hij kon maar in het geheel niet wijs worden, noch uit het gebeurde, noch uit zijn aandoeningen. Lichamelijk gevoelde hij zich welvarender dan ooit....

Nooit had⸗i zó'n bad ondergaan, nooit zó geslapen, na zóveel spanning en vermoeienis!

....maar juist dit gaf hem volle ruimte om verdriet te voelen over de verwarring van zijn denkbeelden. Was.... dàt, dàt en dat, waar, of was 't niet waar? Daarop moest orde gesteld worden! Straks misschien zou men hem komen vertellen, dat⸗i op het bed lag van Klaas Verlaan of van de liefelijke weduw Gooremest!

Neen! Zó ver zou de helse spokerij niet gedreven worden! Hij lag wel inderdaad in Femke's kamertje, of in haar bed toch, want een bijzondere kamer had ze zeker niet.

— Als ik nu een stuk uit het laken knipte, dacht hij, om morgen te kunnen zien en tasten, en zeker te zijn?

En hij bracht er Samuel 26 bij te pas, en droomde zich voor, hoe hij Femke zou bezweren, dat=i haar spies en waterkruik niet had meegenomen om te dienen als getuige tegen haar — een spies zag hij niet, maar een Rebekka stond er — doch alleen om zichzelf het zwijgen te kunnen op=leggen, als hij eens later weer mocht beginnen te vragen, te twijfelen, te ontkennen....

Wat overigens het beddelaken aangaat, waaruit hij naar Davids voorbeeld een slip snijden wilde.... het was eigenlijk jammer, dat=i niet aan zeer fijn linnen gewoon was. Dit belette hem, de poëzie van het bijzonder grove te genieten. Rein wàs dat lijnwaad, als zij die daartussen geslapen had! Maar Wouter stond nog in lang niet hoog genoeg om gevoelig te zijn voor schoonheid in het geringe. Was=i niet nog kinderachtig verslingerd op fluweel, goud, satijn, en zulke vodderij? Het zeer grove weefsel van die lakens was wel inderdaad nog altijd te grof voor zijn smaak, doch hierom alleen, wijl die smaak niet fijn genoeg was om de tegenstel=lend=fijne betekenis der grofheid van dat weefsel te waar=deren. Gelijk zeker soort van boekenmakers, zoud=i een prinses laten slapen op geborduurde zijde.... waarom niet op paarlen, tussen lakens van scherpgeslepen diamant? Hij wist nog niet, dat men zich — behoudens alle deftigheid en eerbied voor de grondwet — Koninklijk=Keizerlijke Hoog=heden bij nacht, ànders kan voorstellen en dat eenmaal misschien een prinses zich te gering achten zou om Femke's bedje te schudden.

Het was nog al wel, dat Wouter niet naar juwelen zocht in het kamertje van de prinses zijner ziel. Inplaats hiervan bemerkte hij dat er nog een slaapplaats was: een „bedstee". Daar sliep Femke's moeder. Tegen een der wanden van het vertrek was een wijde gemetselde schoorsteen, alleraardigst gekleed in Delftse ticheltjes. Ze stelden met hun allen de opwekking van Lazarus voor. Het kamertje was overigens gemeubeld met vier matte=stoelen, waarvan een voor het bed stond, met zijn kleren, netjes gerangschikt en blijkbaar ge=reinigd er op. Zelfs zijn rijglaarsjes waren gepoetst. Die goede Vrouw Claus!

In het midden van de kamer zag hij een vierkante tafel, waarin een lade die openstond. Het ding kon niet anders, omdat het gaapte door overlading. De ons bekende wollen kousen staken boven de rand uit en wachtten op herstelling of misschien op terugzending naar den eigenaar.... pater Jansen! Daar was meer brei- en ook naaiwerk in die lade.... goeie hemel, geestelijke onderbroeken misschien.

Wouter sloot zijn ogen en keerde zich gemelijk om. Wollen kousen.... *va!* Maar die onderbroeken.... hij zag geen kans ze te poëtizeren. De schuld lag aan die broeken niet, meende hij, maar aan den pastoor. Ik zeg, dat de schuld aan hemzelf lag. Of er onderbroeken lagen in die uitgeschoven tafella, kan ik niet zeggen, doch zo ja, dit zou voor Wouter geen reden geweest zijn, zo vies zijn ogen te sluiten. We willen hopen, dat-i maar deed om een voorwendsel te hebben tot nadutten. Dit kon wel wezen, want al voelde hij zich hersteld van de vermoeienis, hij was nog niet bekomen van de slaap. Toch begreep hij, dat er een eind moest komen aan zijn *Capua.* Niet zonder inspanning sloeg hij de ogen weer op en zag nu iets, dat hem liefelijker voorkwam. Aan de wand bij het hoofdeind van zijn kribbe — heel veel meer was Femke's bedje niet — hing een krucifix met wijwaterbakje van zeer gewone steen, waarop de bezitster hoge prijs scheen te stellen. Daaraan toch had zij de enige versiering aangebracht die van haar hand in het ganse vertrek te vinden was. Het rustte tegen een vierkant schildje van haakwerk, dat op een blad karton was gespannen. Blauw glanspapier gluurde vriendelijk door de symmetrische gaatjes.

„Daarmee zegent zij zich", dacht Wouter, en onwillekeurig stak hij de hand in het bakje....

Het was droog. Nu om het water was het ons protestants jongetje niet te doen. Hij wilde slechts zijn hand.... wijden door aanraking met iets dat door haar voor heilig gehouden werd. Hij wist met dogmatische precizigheid — lieve god, op zijn katechisatie was-i de eerste in die zaken, en had er mooie prijzen mee behaald — dat Roomsen zeer dom zijn en aan allerlei gekheid geloven. Hierin namelijk ligt het verschil tussen katholieken en.... andere mensen. Wel be-

schouwd, begreep hij dus zeer goed dat zo'n wijwaterbakje niets helpt voor de zaligheid en dat de lieden, die aan zulke prullen gewicht hechten....

Maar Femke dan? Was ook zij zo bijzonder afschuwelijk papistisch dom.... *zij?* Wel neen, ze was.... Femke! Dit betekende heel iets anders in Wouters oog. Aan zijn eigen afgoderij met haar, dacht-i in het geheel niet. Daarvan stond niets in zijn katechismus en hij hoefde er dus niet tegen te waken.

Heel onprotestants sloot-i zijn vingers om de rand van het schulpje en trachtte zich voor te stellen, dat ze daar haar vingers ontmoetten. Dat stenen ding was wel Femke niet, maar het kwam hem te hulp in het aanschouwelijk vóór zich dagen van haar beeld, en alzo....

Wat is dàt?

Iets als een brief van zeer groot formaat, toegevouwen en dichtgegomd, viel van achter het karton uit, en op zijn bed. Wouter nam het op, en zocht — een ogenblik lang door naïveteit bewaard voor verbazing — naar het adres.... aan hem, natuurlijk! Het stenen Jezusje had hem iets te zeggen, naar het scheen. Een achtste kruiswoord misschien? Of kwam de boodschap van.... haar? Of van beiden tegelijk?

Zó was de eerste indruk van ons protestanterig vrijdenkertje. Een adres stond niet op de brief, doch in plaats daarvan, een datum van een maand of wat oud. Gelukkig dat Wouter zich een ogenblik bezon, voor hij de omslag losbrak. Reeds was zijn onbescheiden vinger daartoe gereed, toen-i zich nog juist bijtijds verweet, dat het stuk onmogelijk aan hem kon gericht zijn. Immers, welke besteller had hem kunnen vinden in dat domicilie? Hijzelf begreep ternauwernood, waar-i was. Dit kon bovendien noch Femke weten — hij vergiste zich: ze wist het! — noch dat steenen poppetje.

Maar.... een wonder? Gekheid! De „Heer" doet geen wonderen dan.... op zeer grote afstand en.... heel lang geleden. Dit is elk rechtschapen protestant bekend.

Uit al deze beschouwingen vloeide rechtstreeks de slotsom voort, dat de geheimzinnige dépêche onmogelijk voor hem kon bestemd zijn....

Domme jongen! De brief was wel degelijk aan hem gericht! Met al zijn wonderhekel was=i wel genoodzaakt de inhoud te zien, te begrijpen, in zich op te zuigen....

Bevend van aandoening en met eerbied plaatste hij het kostbaar stuk — ongeopend.... maar gelezen en verstaan hàd hij het! op de oude plaats en sprong het bed uit.

Hij had de gesloten brief tegen het licht gehouden, en.... zijn gekleurde Ophelia herkend. Dat beeldje bewaarde Femke in haar binnenste Heilige der Heiligen.....

Nu eindelijk was=i wakker. Wie zou niet wakker worden na het ontvangen van zo'n brief uit de Hemel?

XLVI

Hij kleedde zich aan en trad in het andere kamertje, waar=i zijn gastvrouw en de kleine Sietske meende aan te treffen. Maar er was niemand. Nu eerst bedacht hij, dat=i, na de weinige woorden die hij verstaan had, geen verder gesprek had waargenomen. Het jonge meisje was zeker na een kort bezoek bij haar „nicht" weder vertrokken.

En Vrouw Claus zelf? Blijkbaar had ook deze haar huisje verlaten, doch ze deed het niet zonder een eigenaardig kenmerk achter te laten van haar ruw karakter, grove levensopvatting en gebrek aan opvoeding. Dat heeft men van de mensen die nooit verzen of romans lezen!

Verbeeld u lezer, wat het onbeschaafde vrouwmens zich veroorloofd had! Op een klein witwerks=tafeltje, waarbij een stoel stond aangeschoven als om uit te nodigen tot plaats nemen, lagen twee boterammen van de ons bekende soort op een ontbijtbordje, en stonden mèt dat bordje op een alleronhebbelijkst=grote kom koffie. Die koffie was nagenoeg koud, maar.... overigens? Zouden niet sommige smakeloze realisten iets als gloed menen te ontdekken in die toestel? Hoe jammer, niet waar, dat zo'n vrouw niet in haar jeugd, door den bekenden: „dominee die terstond bemerkte, dat er wat in zat" gekuist was met latijnse verzen! Zonder maat, rijm, spondaeen of mythologie, schreeuwden die plompe boterammen.

— Tast toe, m'n jongen! Je moet honger hebben!

Zó verstond Wouter de Alexandrijnen van Vrouw Claus. En hij handelde flinkweg naar zijn overtuiging, door ze met smaak te verslinden, waartoe wel enige volharding nodig was, want waarlijk.... één mondvol meer en het was te veel geweest. Hij voelde zich versterkt en ook die lauwe koffie deed hem goed. O, dat heerlijke, heerlijke proza! Zo'n namiddag-ontbijt....

Het is waar ook! Eigenlijk was het plan geweest, dat-i zou ontbeten hebben bij....

Hij ontstelde, en verviel — nu door honger noch slaap gekweld — in angst voor de afloop van zijn zonderlinge uithuizigheid. Het huis Pieterse torende als een verzwelgende waterhoos voor zijn verbeelding op, en verdreef zelfs de behoefte aan opheldering van al de mysteriën die hem omstrikten.

Naar huis? Hij durfde niet!

Zijn moeder, Stoffel, zijn zusters,.... allen vertoonden zich als Shakespearse heksen, met kromme nagels en ongekamde slangen op het hoofd. Zelfs Leentje, zijn goedig advokaatje anders, zou hem — als bij gelegenheid van de aardappelgeschiedenis — verraderlijk afvallen, en zeggen:

— Ja, maar.... zieje, Wouter, dat is ook geen fatsoenlijke manier van doen! Dézen keer moet ik heus je moeder gelijk geven. Weet je wat je doen moet? Vraag excuus, en zeg dat je het nooit weer zult doen.

Och, och, Leentje, je weet niet wat je zegt, kind! Ik geef het je in drieën, in zessen, in tienen, om zó heen en weer te zijn gegooid....

Een ogenblik dacht Wouter aan het vierde tafreel van den *Verloren Zoon*.... hm! Hij wist zeer goed, dat de zaak niet op vergiffenis en kalfsvlees zou uitlopen. „Vader" — dit werd: „moeder" hier, maar het variantje doet niet tot de zaak — moeder en Stoffel dan, ik heb gezondigd....

Sakkerloot, ik héb niet gezondigd! Niets.... niemendal! Heb ik wat verkwist! Mijn erfdeel? Geen duit! Heb ik wijn gestort? Geen drup!

De zuivere waarheid! Noch juffrouw Laps, noch Vrouw

Gooremest, wat dan ook overigens de grieven van deze beide dames tegen Wouter wezen konden, hadden het recht hem aan te klagen van bovenmatige spilzucht. En.... Vrouw Claus? Deze had hem, ongevraagd-ongeweigerd immers, crediet gegeven voor koffie, boterammen en verblijf.... dagverblijf slechts, nu ja, maar dit kon nu eenmaal niet anders, omdat de nacht onherroepelijk was voorbij geweest toen ze hem opviste aan die boomwortel. Kon hij dit alles helpen? Was-i nu daarom *prodique* of... *verloren* dan, als men zich koppig houden wil aan de hollandse tekst, die nog altijd — volgens juffrouw Pieterse — de enig-ware is?

Wouter vloekte nogeens: sakkerloot! Verder durfde hij ditmaal niet gaan, hoewel-i terdeeg boos was. Hij kon niet wijs worden uit al zijn zonden en begreep toch, dat er iets aan hem haperde, want.... naar huis durfde hij niet.

Met wijde stappen liep hij de enge kamer op en neer, en sprak of dacht:

— Heb ik pleizier gehad? Neen! Heb ik gastmalen aangericht met vier dames? Neen! Heb ik jachthonden laten rondlopen in de eetzaal? Neen! Heb ik al mijn goederen op een kameel gepakt? Neen! Heb ik een zwarte knecht gehad, die mijn paard hield? Ben ik er op gaan zitten? Weggereden....

Hier bleef hij steken! Van kamelen en hooggekleurde juffers voelde hij zich zuiver. Ook van jachthonden, wijnkruiken en dien zwarten knecht, maar.... een paard? En.... rijden?

Vrouw Claus was toch niet gek, niet beschonken? Had ze hem op het paard gezien.... ja of neen? Zo neen, dan was ook dat meisje in de herberg niet Femke geweest! Dan was zij evenmin Sietske geweest! Dan was ook die kroeg geen kroeg geweest, die schipper geen schipper, Laps geen Laps, likeur geen likeur.... dan was alles schijn, verblinding, droom, goochelspel, waan, bedrog, razernij, dolheid! Dan was ook het standbeeld met gekruiste armen, en strenge blik.... o, God, zou ook dat niets geweest zijn dan een sarrend spook?

Maar.... dit was nu de vraag niet. De vraag was, hoe hij

het moest aanleggen om zich weer te doen inlijven bij de huize Pieterse, waartoe hij nu eenmaal van gods- en rechtswege behoorde....

Hij pluisde de kruimels van z'n bordje en riep, ditmaal niet zonder behoorlijk zeedijks tussenvoegsel:

— Ik wou —....! — dat ik zo'n kruimel was! Dan wist ik ten minste waar ik heen moest!

En hij stak het ding in zijn mond.

Ziedaar de eerste broodkruimel die zich beroemen kan, benijd te zijn geworden door een heertje van de Schepping.

— Naar.... Amerika?

Dit lachte hem wel toe. Als-i maar in het bezit was geweest van de fameuze honderd guldens, waarmee men — volgens z'n moeder, in dat land kan leven als een prins. Doch, nader overlegd, ook die verbazende som zou hem niet geholpen hebben. Hij kon immers het huisje van Vrouw Claus niet ongesloten overlaten aan de hebzucht der voorbijgangers? God weet wie daar al zo vermoord zouden worden, als voorbijgaande booswichten het leeg vonden en onbewaakt! Mocht hij zijn post verlaten, hij, die aanvankelijk was uitgetrokken — het is waar ook, maar het was hem ontgaan — tegen rovers? En, zonder nu juist aan moord of doodslag te denken, was het geen medeplichtigheid aan heiligschennis, Femke's wijwaterbakje — en wat daar achter stak! — bloot te stellen aan de ongewijde blik van nieuwsgierigen?

— Neen, neen, riep-i, en hij nam de huisgoden tot getuigen, ik ga niet naar Amerika.

Bovendien, wat zou-i daar doen zonder.... haar? Dat de Weledele Heer Motto vertrokken was in zijn eentje, was zijn zaak — ieder moet handelen naar zijn overtuiging! — maar hij, Wouter, een nieuw werelddeel betreden, zonder bij het aan wal stappen, het neer te leggen voor háár voet.. zonder tot haar te zeggen: trap er gerust op, daartoe juist heb ik het expres veroverd voor jou.... dat nooit!

Amerika zelf zou er geen vrede mee hebben! Wat is een ridder zonder dame? En welk werelddeel nam ooit genoegen met een zo gebrekkig toegerusten veroveraar?

De zaak was nog onmogelijker, dan ze hem in den beginne toescheen. Bij nader inzien kon-i evenmin naar Amerika, als naar huis.... hij had geen hoed, geen pet, geen muts! Verbijsterd keek hij rond en zag niets dat op een hoofddeksel geleek. Toch wel! Daar hing een noordhollands-friese kap op een mutsebol, maar....

De deur werd behoedzaam geopend en een onzichtbare hand die om de rand boog, hield Wouter een elegant mutsje voor.... precies geschikt voor veroveraars en jongelui die het worden willen. Wouter sperde mond en oog open, en stond daar als een verbaasde *Term*....

Wouters verbazing was gegrond. Hij staarde het geheimzinnige mutsje aan en twijfelde weer of-i wakker was. Het aardige spookje scheen aan de rand van de deur te kleven, maar onbeweeglijk was het niet. Verbijsterd vroeg Wouter, alsof hij te doen had met een levend voorwerp:

— Waar kom jij vandaan? Wat wil je van me?

Het was wel, dat-i niet, gelijk Luther den Duivel, het onschuldig voorwerp iets naar de kop zeilde. Zijn boterhammebordje, bijv. dat zeer geschikt was voor zo'n worp.

Er was beweging in de deur, en ook het mutsje trilde. Nog eens vroeg Wouter vrij onthutst — het klonk inderdaad als een *vade retro!* — wat het wilde?

Als het mutsje zelf geantwoord had, zoud-i het op dit ogenblik niet vreemd gevonden hebben. In plaats daarvan echter piepte een bevend stemmetje van achter de deur:

— Ben je nog helemaal naakt, jongeheer? Ik mag niet binnen komen. Hier is je mussie.... neem maar aan.... als je de rechte bent, want dat moet ik eerst weten.

Wouter bekeek zich. „Ik.... naakt? Wel neen! En.... de rechte? Ben ik de rechte?" Dit scheen-i niet te weten.

Hij liep naar de deur. De muts verdween en de deur werd toegetrokken tot op een kier.

— Wie is daar? Wie ben je? snauwde hij.

— Ik ben het *Stakkervrouwtje*. Ben je nog helemaal naakt, jongeheer? Ik breng je je mussie.... as jij 't bent, de rechte!

Woedend rukte Wouter de deur open en grimde de zonderlinge boodschapster aan....

Een heks, een ware heks! De gelijkenis met een der Megaeren uit de Macbeth op zijn printen, was treffend.

Wat al overleg moet het Fancy gekost hebben om die vrouw te doen geboren worden op het vereiste ogenblik, en haar tachtig jaar in het leven te houden — en welk leven! — om daar op haar post te zijn met een muts in de hand, juist toen hij om zo'n kledingstuk verlegen was. O, domme, ondankbare Wouter. Want:

— Wat moet je? zeid-i zo ruw mogelijk.

De arme mismaakte stumperd schrok drie waggelingen achteruit.

— Is uwe niet naakt meer? Wezenlijk niet?

— Here-krristus, wijf — de lapsische verbazings-terminologie had school gemaakt — wat wil je van me?

Ze bekeek Wouter van het hoofd tot de voeten.

— Ze had gezegd dat je rooie lappies op je kraag had....

— Wàt op mijn kraag?

— Rooie lappies! En een sabeltje!

— En dat ze je onder de pomp had gezet....

Dit klonk minder onzinnig. Onder de pomp was-i geweest, inderdaad en.... terdege! Maar wat er nu volgde, maakte Wouter weer kriegel.

.... en helemaal naakt had uitgekleed als.... als een wurm. En dat ik niet moest binnengaan, omdat ze niet wist of je al je kleertjes aanhad. Waar is je sabeltje?

Ze hield het mutsje op haar rug, als om te betuigen dat ze het niet zou afgeven voor ze dat sabeltje zag.

Wouter wist niet wat-i zeggen zou, en begon weer te twijfelen aan zijn verstand. Na enig zwijgen:

— Wie ben je?

— En wie ben jij dan, jongeheer? Ben jij het matroossie die van het paard gevallen is. Je ziet er niet uit als een matroos, en ik geef je de muts niet. Vrouw Claus zou me..

De naam van zijn gastvrije bonnefee bracht Wouter tot nadenken. Hij meende een gelegenheid te bespeuren enig licht te doen opgaan over al de geheimenissen die dreigden hem krankzinnig te maken. Op eens van toon veranderend, nodigde hij het oude vrouwtje uit, binnen te komen. Ze gaf

hieraan aarzelend gehoor, maar bleef de muts aandrukken tegen de onderkant van haar bochel.

— Vertel me eens, zei Wouter zo minzaam hem mogelijk was, wat je hier komt doen, en wie je gezonden heeft? Wil je niet zitten, vrouwtje?

En hij schoof haar een stoel toe. Maar ze kon er geen gebruik van maken. Ze was te verdraaid van gestalte, en bovendien te klein, om zich ter ruste te zetten op zo gewone wijze.

— Ja, zitten wil ik wel, maar dat doe-n-ik zo op mijn eigen manier. Heb je niet 'n stoof voor me? Die geeft me Vrouw Claus ook altijd, als ik hier kom eten, want ik eet hier driemaal in de week. Daar staat er een....

Wouter volgde de richting van haar vinger en zag een drietal stoven op een stapeltje in de hoek staan. Hij vloog er heen, greep er een in de traditionele vijf gaatjes, en zette de troon, die zijn sybille zou dienen voor drievoet, achter haar neer. De handbeweging, die nu tot plaatsnemen uitnodigde, was waardig, vroom, bevallig, galant, in één woord: ouwerwets-ridderlijk. Hoe anders? Die vrouw spijsde driemaal 's weeks in dat huisje. Die vrouw had Femke gezien. De vrouw kende zijn Femke. De vrouw was dus zo lelijk niet, zo krom niet, zo oud niet, zo heksig niet, zo belachelijk niet, zo afzichtelijk niet! Die vrouw zat daar waarlijk heel goed op haar stoofje. Wie er mee gespot had, was een gek. En ook hij ging nu zitten en nam iets aan van de houding der notarissen, als ze zich een uiterste wil laten voorzeggen.

— Je komt dus van Vrouw Claus?

— Ik mot eerst weten wie je bent jongeheer.

— Wouter Pieterse.

— Dat kan me niks schelen. Ben jij de jongeheer die van 't paard gevallen is? Dat mot ik weten!

Wouter zag nu in, dat hij om iets van Femke te vernemen, wel genoodzaakt was zich de onderscheiding aan te matigen van een nooit geleden ongeluk. En dus:

— Ja, ja, ja.... o zeker, zeker! Ik ben van 't paard gevallen, wel.... zesmaal!

— Zij wist maar van ééns! Maar.... zesmaal, zeg je? Je

was dus wel wezenlijk een beetje dronken?

— Ja, o ja, ik was dronken.... heel erg!

— Zó, vroeg de bes, nog altijd wantrouwend. Je was erg dronken, zeg je? En hoe komt het dan, dat je niet helemaal naakt bent? Want ze zei dat ze je-n-onder de pomp....

— Ik heb me weer aangekleed.

Dit scheen de achterdochtige vrouw niet volstrekt onmogelijk te vinden. Maar opeens:

— En je rooie lappies dan? Waar heb je die gelaten, hè?

Lukraak antwoordde Wouter, dat die „dingen" — hij wist waarachtig niet wat ze bedoelde — in de sloot gevallen waren.

— Komaan, vleide hij zo vertederend mogelijk, zeg mij je boodschap maar! Ik ben heus van 't paard gevallen, en erg dronken geweest! Gut, zo erg! Je hebt er geen begrip van, hoe dronken ik geweest ben! Och, zeg me nu asjeblieft je boodschap!

Ze liet zich bewegen. Heel gelukkig. Hij was waarachtig in staat geweest haar te strelen, maar deze ramp werd hem uitgewonnen, want ze begon:

— Ik ben 't *Stakkervrouwtje*, weet je, en woon achter de planken, bij de molen, en Vrouw Claus is eigenlijk 'n nicht van me......

O, goden, alweer een nicht! Als Wouters liefde eenmaal behoorlijk „bekroond" wordt, wat aan mij staat....

„Aan mij, en aan.... haar: Fancy, Femke, of hoe zou ze heten? *Causaliteit*, misschien?

....nu, ik wil maar zeggen, dat-i dan op eenmaal in een zeer grote familie komen zou.

— Ja, 'n nicht, of.... 'n tante misschien. Neen, ik ben haar tante. Als ik m'n broer was, kon ik haar oudtante wezen, of.... 'r grootmoeder. En de kleine Fem is naar me genoemd, of.... naar m'n overgrootmoeder eigenlijk, want in onze familie heten we allemaal Fem of Sietske. En de mannen heten Sybrand of Erik. Dat wist je zeker niet, hè?

— Sybrand?

— Ja.... of Erik! Maar ik woon achter de planken....

Opeens doorschoot Wouter de gedachte — te vroeg was

het niet! — dat die vrouw krankzinnig was. En er was iets van aan. Maar niet alles wat ze zeide, gaf daarvan blijk. Integendeel, wie vertrouwd ware geweest met de oorzaken, die haar indrukken benevelden, zou misschien tot de slotsom gekomen zijn, dat haar verstand in sommige ogenblikken helderder was dan van menig ander. Niemand is volmaakt gek.

— Achter de planken? vroeg Wouter.

— Ja, achter de planken van de molen. Want daar woon ik, omdat het de molen is van m'n grootvader. Vraag maar aan alle mensen, of-i niet gebouwd is door Erik Holsma.... den *Stoereman*? Want zó werd-i genoemd. Dàt was 'n kerel! Hij kon er wel zes aan, als jij! 't Is eigenlijk *mijn* molen, maar ik geef er niet om, als ik maar slapen mag achter de planken....

Notaris Wouter keek vragend.

....ja, omdat ik daar 'n vrijertje wacht. Jij bent het niet, maar je lijkt wel wat op hem. En als je wat stoerder was.... want stoer was-i!

Zeker, die vrouw was krankzinnig.

....'n vrijertje! weet je! 'n Smuke jongen die alles neerslaat, wat niet deugt! En *hij* krijgt de molen van me.... 't is 'n bovenkruier. Met paltrokken houd ik me niet op. En jij?

Wouter werd verlegen. Wat had-i aan zo'n gesprek? Te weinig ontwikkeld nog om belang te stellen in de ziektegeschiedenis der ziel van die vrouw, trachtte hij haar aandacht terug te brengen op de zaken, die hem belang inboezemden.

— Ja, ja, 'n bovenkruier, beaamde hij, zonder te weten wat dat voor een ding was. En wat heeft Vrouw Claus je voor mij opgedragen?

— Wel, ze had me geroepen om met 'r mee te gaan om in de Halssteeg 'n mussie voor je te kopen, omdat je naakt was. 'n Mussie van fijn laken, en 'n rand van allerlei kleur, en 'n kwast van bonte wol. De *Stoereman* droeg nooit anders, want, zie je, eigenlijk was-i 'n prins, en heette Erik.

— En wat zei Vrouw Claus?

— Dat ik je 't mussie geven zou, maar niet binnen gaan,

omdat je helemaal naakt was. En ze had zoveel „wassen" thuis te brengen. En ik moest je zeggen.... als je wakker was.... want, zei ze, je sliep....

De stumperd richtte zich aan de tafel op en trachtte te zien wat daarop lag.

....als je niet sliep, moest ik je zeggen dat er.... op de tafel in 't voorhuis.... dat is hier!

— Ja, ja, dat is hier!

— Daar zou 'n boteram voor je staan, en die zou je eten, zei ze, als je.... wakker was.

— Ja, zeker! Die zou ik eten....

— Als je wakker was!

Nog altijd trachtte zij de boterham te zien te krijgen. Wouter maakte een eind aan haar onderzoek, door de verzekering, dat-i de bedoeling van Vrouw Claus volkomen begrepen en zich reeds dienovereenkomstig gedragen had. Ze hurkte weer neder.

— Als je wakker was, zei ze. Maar anders moest ik niet binnengaan.... om je naaktheid, zie je! *Hij* was ook naakt..

— Wie toch?

— Prins Erik.

Wouter haalde de schouders op.

— Wil je die geschiedenis horen? vroeg ze.

— Neen, neen, dank je wel! En geef me 't mutsje maar, en ga nu maar heen.

Hij strekte de hand naar de muts uit, maar ze trok die snel terug.

— Ben jij 't jongetje dat van 't paard is gevallen?

— Wel zeker! Geef op de muts!

— Dat zal ik wel laten! riep ze. Niet voor ikzelf je van 't paard zie vallen. Ik moet het eerst met m'n eigen ogen zien. Denk.... jij.... jij.... dat.... ik.... mal.... ben?

— Hij wou haar 't begeerde voorwerp ontroven. Maar sneller dan-i verwachten kon, vloog ze de deur uit en verdween.

Alweder moest Wouter zich afvragen of-i te doen had gehad met een verschijning?

Hij werd moe van het ongewone en begon in te zien, dat

ook het eentonig-banale zijn aangename zijde heeft. Met iets als heimwee, voelde hij zeker verlangen naar de huiselijke atmosfeer van verveling in zich opkomen.

— In godsnaam naar huis, zuchtte hij, met of zonder muts dan! En.... ik zal de deur zo goed mogelijk sluiten, want hier kan ik 't niet langer uithouden.

Juist was-i van plan dit heldenstuk uit te voeren, toen de deur opnieuw geopend werd. Er trad iemand binnen. Het was dokter's Kaatje. Wouter herkende haar niet en begreep er niets van, toen ze hem zeide door Femke gezonden te zijn om te vernemen hoe hij zich bevond? Hij zag de boodschapster enige ogenblikken vorsend aan. Eindelijk:

— Kom.... jij.... me.... nu.... hier.... ook.... voor.. mal.... houden?

— Gut, jongeheer! Ik kom van Femke....

— Van.... welke.... Femke? Is.. dat.... misschien.... weer.... 'n grootmoeder van je, hè?

En met dreigend gebaar deed hij een stap vooruit.

— Ben.... jij.... de vrijster.... van.... *Stoereman* den molenaar, hè?

Weer een stap vooruit. En Kaatje terug!

— Kom.... jij.... ook.... hier.... alweer.... kijken.... of ik.... helemaal.... naakt.... ben, hè?

— Och, jongeheer, wat 'n praat!

— Wil jij.... me.... ook.... van 't paard zien vallen.... hè?

Kaatje was de deur uitgedrongen. Hij volgde haar met gebalde vuisten.

— Maar.... jongeheer, om godswil, wat mankeert je?

— Wat.... me.... mankeert? Ik wil niet langer voor gek worden gehouden, dàt mankeert me! Versta je dàt?

Ze week jammerend terug, en nodigde hierdoor tot vervolgen uit. Zijn woede voedde zichzelf en met afgemeten grote stappen — komiek om te zien, maar voor hem de maatstaf van zijn verwensingen — drong hij voortdurend op haar toe. Zij legde rugwaarts de weg af, die ze gekomen was, het paadje door het bleekveld.

— Och, lieve-jesis, als dokter maar kwam!

— Waar.... zie.... jij.... me voor.... aan?
— O god, o god....
— Wat denk.... je van me? Denk.... jij.... ook.... dat ik.... dronken.... ben?
— Neen, neen, o neen.... volstrekt niet!
— Of gek?
— Bewaar ons! Och, waar blijft dokter!
Twee gelijkluidende kreten maakten goddank een eind aan de zonderlinge wedloop. Atalanta riep:
— Daar is-i goddank!
Meleager:
— Daar is-i, goddank!
De een ontwaarde het koetsje van dokter Holsma, dat snel kwam aanrollen. De ander bespeurde dat twee jongetjes die in de sloot naar kikkers visten, zijn pet hadden opgehaald.
Wouter nam zonder omslag zijn eigendom terug. Kaatje vloog Holsma tegemoet, en deed een jammerklagend relaas van haar wedervaren.
— Zou 't zó erg wezen? zei de goede man.
Hij naderde ons leerling-mensje, dat bezig was zijn petje te zuiveren van modder en kroos, en sprak hem aan.
Wouter zag verschrikt op.
— Zo, m'n jongen, ben je daar? Wel, dat treft goed! Ik kom je vragen of je pleizier hebt, vandaag bij ons te komen eten? We wachten je allemaal, en van-avend gaan we misschien samen uit, als je lust hebt, tenminste.
Dàt was de toon die vereist werd!
Wouter barstte in tranen uit — de weerslag van zijn woede — en vloog den dokter om den hals.
— Asjeblieft, asjeblieft m'nheer! dat is meteen goed voor m'n moeder!
Holsma wenkte Kaatje die — bang voor Wouter — op eerbiedige afstand het toneeltje aanzag.
— Ga aan juffrouw Pieterse zeggen, dat de jongeheer bij mij is, en de hele avond blijft.
— Ja, riep Wouter haastig, en....
De geneesheer zag hem onderzoekend aan. Hij meende iets van de hem aangekondigde krankzinnigheid te be-

speuren. Maar Wouters oog spelde niets verdachts. En zijn woorden ook niet:

— M'nheer, mag ze 'r asjeblieft bijzeggen....

— Welnu: m'n jongen spreek op! Wat moet ze 'r bij-zeggen! Wat heb je-n-op je hart?

— Dat ik.... bij u ben geweest.... de hele lange dag?

Holsma bedacht zich even.

— Wel zeker, zeid-i, de hele dag.

— Van vanmorgen.... zeven uur af?

— Ja, van zeven uur af, herhaalde de dokter.

— Ik heb.... bij u ontbeten?

— Goed, de jongeheer heeft bij ons ontbeten. Wel zeker, hij heeft bij ons ontbeten? Je kunt wel meerijden, Kaatje.

En Wouter in het koetsje leidende, gaf-i den koetsier last op te houden voor het huis Pieterse: „waar 't meisje 'n boodschap had". Toen hij naast Wouter plaats nam, greep deze zijn hand en riep:

— Och, m'nheer, wat 'n geluk dat ik u zie!

— Vind je? 't Is toch.... louter toeval. Vrouw Claus is..

— 'n Nicht? viel Wouter haastig in.

— Ja, en 'n zeer brave vrouw, antwoordde Holsma met een eenvoudigheid, waartoe Wouter nog in lang niet zou in staat geweest zijn als ze *zijn* nicht geweest was.

— Ze is onze nicht, en ik kwam haar bezoeken. Dit doe ik alle weken.... niet als dokter, maar als neef. Jij mag daar gerust komen jongen! Je zult er geen kwaad leren.

— M'nheer, riep Wouter — en hij bloosde — ik houd zo erg veel van Femke!

— Zó antwoordde Holsma droog. Ik ook.

De geneesheer, alle blijken van onderzoek zorgvuldig verbergende, sprak over onverschillige zaken en bespeurde weldra dat zijn keukenmeid zich vergist had in de *diagnose*. Wel toonde zich Wouter opgewonden en uitgeput tegelijk, maar krankzinnig was-i niet. Integendeel. Holsma bemerkte dat zijn ziel aan het groeien was. En dit moest wel. Fancy scheen bezig de aarde om hem weg te graven, hem te schudden en te geselen, gelijk tuinlui gewoon zijn met vrucht-

bomen te handelen, die zij bijzondere zorg waard keuren en willen noodzaken tot dracht.

Dit noemen zij: *„de vier windstreken laten zien.”*

XLVII.

Het is mij inderdaad onmogelijk, den lezer mee te delen welke weg Holsma's koets moest inslaan om van de Aspoort de Kolveniersburgwal te bereiken en wel zó dat-i de nog altijd verschrikte Kaatje kon afzetten bij de Pietersen. Ook zonder me nu te beroepen op mijn volslagen gebrek aan lokaal-memorie — er is geen stad, vlek of dorp in de wereld, waar ik de weg weet — ga ik gebukt onder een onkunde die me bijna geschikt maakt voor opgehemelde buitenlandse beroemdheid.

Holsma's koetsier gaf blijk van een begaafdheid die we haast voor exotisch mogen houden en dit deed zelfs zijn paard. Het stomme dier — evenals ik toch maar in Holland geboren — bleef met buitenlandse scherpzinnigheid staan op het juiste ogenblik om de keukenmeid gelegenheid te geven tot uitstappen bij de Pietersens. Niet zonder angst schoof ze Wouters knieën voorbij en achtte zich gelukkig, dat-i haar niet een beet gaf tot afscheid.

Wouter scheen te menen, dat nu het ogenblik was aangebroken om wat inlichtingen te geven en te ontvangen. Maar Holsma scheepte hem af. Hij toonde wel vriendelijkheid, maar geen lust in vertrouwelijke mededelingen. Toen de jongen een verward verhaal begon van zijn ontmoetingen, viel hij hem in de rede:

— En.... ik heb gehoord, je zult in den handel gaan?

— Ja, m'nheer.... overmorgen!

— Nu, dat is zo kwaad niet, als je maar in goede handen valt. Ze moeten je veel laten werken! Dat 's heel nuttig voor 'n jongen als jij....

En, als bevreesd dat Wouter zich zou beginnen aan te zien voor wat bijzonders:

....nuttig voor iedereen, voor àlle jongelui! Op jouw jaren zijn ze allen hetzelfde en hebben gelijke behoefte aan arbeid

en inspanning. Alle jongens moeten veel werken en meisjes ook en.... alle mensen!

Wouter kende zichzelf niet en kwam dus niet op de gedachte, dat de dokter bezig was een geneesmiddel in te geven. Maar wel bespeurde hij, dat de tijd van opheldering nog niet was aangebroken. Zonder nu juist te menen dat Holsma hem die geven kon, was het hem reeds een ontlasting geweest iets te mogen verhalen van zijn wedervaren, al wist hij dan nog niet recht hoe hij de lapsische aanval op zijn deugd zou overspringen, wat toch zijn ridderlijk plan was.

Nog eens begon hij. Maar alweer brak de dokter zijn relaas af, door bij de gebakken aardappels reeds, hem toe te voegen:

— Och, zulke dingetjes overkomen iedereen. Er is niets vreemds in. Hoofdzaak voor een jong mens — en voor oude mensen ook! — dat ze veel arbeiden. Het schijnt nogal te waaien vandaag.

Hiermee moest Wouter genoegen nemen. Dat er wind aan de lucht was, is de zuivere waarheid. Helaas.... had het gister maar willen waaien! Dan immers was er behoorlijk gehardzeild op de Amstel. Dan zou niet het volk dat zich verveelde, uit jolige baldadigheid naar de Botermarkt gestroomd zijn en daar....

Toch niet! Die éne zevenklapper van prinses Erika kon niet gemist worden. Lezer, bedenk eens....

Neen, neen, het was zeer wijs van de Voorzienigheid, dat er gister geen zuchtje aan de lucht was. Eén graad atmosfeerdrukking minder en het venster van juffrouw Laps was gesloten geweest. De noodlottige gevolgen....

Alweer niet waar! De hele zaak was — zus en zó aflopend — van weinig betekenis.

Maar men ziet uit dit alles, dat de dogmatiek der doeleinden, de beoefening van de betekenisleer der *opdatten*, een allermoeilijkst vak is.

Wanneer de rivieren niet werden warm gehouden door een dekkleed van ijs, zegt zeker *Natuurkundig Schoolboek* zouden ze.... bevriezen. Ziedaar, voorzienigheids-prekers, in weinig woorden de karakteristiek der *teleologie*.

— Houd je van schilderijen? vroeg Holsma bij het uitstappen.

— O, zeker, m'nheer.

— Wel, dan moet je=n=eens in de zijkamer zien, wat daar aan de wand hangt. Bekijk maar alles op je gemak....

De dokter opende de deur van die kamer en nodigde Wouter uit, binnen te treden. Hijzelf echter ging haastig de gang door en de trap op, die naar de huiskamer leidde, waarschijnlijk met de bedoeling zijn gezin voor te bereiden op de manier waarop Wouter moest ontvangen worden. Daarom die verwijzing naar de zijkamer.

Ons vrindje bekeek de schilderijen, maar genoot er weinig van. Tot het begrijpen van goede stukken ontbrak hem de nodige opleiding. En zelf was=i te ongeoefend om zich te ergeren aan de leegte van denkbeelden, die de anderen ternauwernood onderscheidt. Bij „*één heer met één hond en één haas*" zag=i een heer met een hond en een haas. Toch zou juist hij beter dan menig ander in staat geweest zijn, dien onnozelen „heer" een geschiedenis toe te dichten en het stuk over te schilderen. Maar opeens treft hem een vrouwenportret.... een koningin, of een fee, of een tovergodin, of een burgemeestersdochter, of een dame uit een boek....

Het was Femke!

Maar in plaats van de noordhollandse kap, droeg zij een diadeem van glinsterende stenen, neen.... een straalkrans, neen.... het was een kroon van sterren, of....

— Vader en moeder laten je roepen. Het eten staat op tafel! Heb je geen pijn van je val?

Goeie goden, daar kwam nu ook de kleine Sietske hem plagen met zijn fabelachtig paard? Toch kon hij tegen haar niet opvliegen zoals hij tegen Kaatje gedaan had! Bovendien, zijn olympische toorn was óp! Hij antwoordde vrij bedaard dat hij niet gereden had, en dus....

Zó? Niet gereden? Niet op een paard gezeten? Wel zeker niet! Ik bedoel of je nog pijn hebt van je val op ons tafeltje in het koffiehuis! Gut, hoe grappig! En als je geen pijn hebt, en.... helemaal wel bent, gaan we vanavond samen uit. Vader, moeder, Willem, Herman, jij, ik.... allemaal! Naar de comedie, weet je?

Het vlugge ding gaf blijk dat zij de door haar vader voor=

geschreven medicatie goed begrepen had. Ze verslikte het fatale paard als een hapje suiker.

— Uitgaan? seurde Wouter. Heel graag, maar.... mijn moeder!

— Dat zal vader wel goed maken. Bekommer je daarover niet! Vader brengt altijd alles terecht. Kom maar mee....

Nog in de gang bleef Wouter eensklaps staan. Hij wenkte Sietske, bracht haar terug voor het portret in de zijkamer, en vroeg:

— Sietske, zeg me, wie is dat?

— Wel, een over- over- over-grootmoeder van ons.

— Maar het lijkt op....

— Op Femke? Wel zeker! Op mij ook! We lijken allemaal op elkaar. Als Herman een amelander kap opzet, kan je hem niet van Fem onderscheiden. Kom nu mee, we mogen vader en moeder niet laten wachten.

En, hem bij de hand nemende, trok ze hem de gang door, de trap op en de eetkamer in, waar Wouter verwelkomd werd met kalme vriendelijkheid die door den dokter was voorgeschreven. Gedurende de maaltijd richtte men juist even genoeg het woord tot hem, om hem op zijn gemak te zetten, doch niet genoeg om voedsel te geven aan het denkbeeld dat hij het onderwerp was van bijzondere oplettendheid. Toen Sietske, als om verschoning te vragen voor haar lang toeven in de zijkamer, vertelde dat Wouter de gelijkenis van dat oude portret met Femke had opgemerkt, zei Holsma nuchter:

— Ja, daarvan is wel iets aan, maar onze Fem is zo mooi niet. Dat scheelt veel!

Hu, een droge *douche!*

Wouter had er nooit aan gedacht of Femke mooi of lelijk was. Hij meende alleen dat er gebrek aan.... het hoogste moest bestaan in alles wat niet op haar geleek. En dat „hoogste" openbaarde zich in.... haar trekken niet, maar in de aandoeningen die hij vrij eigendunkelijk aan die trekken vastknoopte. Toen-i op zijn laatst examen die moeilijke „som" zo correct oploste, was het Femke of iets van Femke, dat hem aanwees waar de verborgen knoop lag, en

toen=i eenmaal gerekend had: *zeven maal negen is vier=en=vijftig*, had de genade van juffrouw Laps zijn denkver=mogen in de weg gezeten als een zandkorrel de radertjes van een fijn uurwerk. Zijn vermeende liefde was vereenzelvigd met de lust tot weten, kennen en begrijpen, en daarom stuitte het hem — hem die onder aanroeping van Femke's naam de eerste was geworden op Pennewip's school — iets te horen verheffen boven háár. Als de dokter maar eens een flink examen had doorgestaan, meende hij, dan zoud=i wel anders oordelen over Femke's „mooiheid". Heerlijk schoon wàs het portret, o zeker! Maar lag niet juist hierin een reden om precies op haar te gelijken? En de diadeem, of wat was het! Wel, zo'n ding zoud=i immers ook háár op=zetten, zodra hij....

Ja, wanneer?

Goed! Eéns zou die tijd komen. En dan kon ze tien dia=demen krijgen voor een, schoon het nog altijd de vraag blij=ven zou of een heel firmament haar beter kleedde dan de noordhollandse kap?

Maar al deze overleggingen — nu en dan afgebroken door: „wil je wat saus, Wouter?" of: „houd je van sjalotten bij je vlees?" — betraden de wereld niet. Ze bleven zich als kluizenaartjes opsluiten in het celletje waar ze geboren werden, en broeiden daar en gistten en kookten....

— Veel peper is niet goed voor je, zei Holsma.

Och, juist was=i bezig met een sterk gekruid: „ze heeft mij *broeder* genoemd!" En — zonderling niet, maar toch verrassend voor hem! — op eens vond hij dat het woord „broeder" beter paste bij diadeem en sterrenkransen, dan bij een hoofdtooisel dat gedragen wordt door melkboerinnen ook. Beter bij dat portret, dan bij een.... dame met eelt in de handen. Want dat had Femke, en *dame* was ze toch: de *zijne!* Ach, had ze maar liever: *broer* gezegd! Maar.... daarbij zou weer die koninklijke Elisabethshouding misstaan hebben. Zó immers ook zou dat portret in de zijkamer de hand uitstrekken.... als een portret de hand uitstrekken kón. Kijk, zó:

En Wouter maakte een vrij linkse beweging, waarmede=i

een schotel scheen aan te wijzen.
— Sla? vroeg Sietske.
De verwarring, die hieruit ontstond, werd weder goed-gemaakt door een paar eenvoudige woorden van de moeder over het weer, in verband met het voorgenomen uitgaan van die avond.
— Het zal heel vol zijn op de weg, beste man. Ieder wil graag koningen en prinsen zien. Het is waar ook, we hebben ons gastje nog niet gevraagd of-i lust in de zaak heeft? Ons plan is naar de comedie te gaan. Je wilt immers wel mee, mannetje?
Het antwoord laat zich raden. Wouter was verrukt. Hij was nooit in een schouwburg geweest en verlangde vurig naar onechte zoons. Dat de voorstelling zou worden op-geluisterd door de tegenwoordigheid van een groep geliefde souvereinen, trof hem minder. Hij had tien koningen present gegeven voor één baron die volgens de regels van de kunst een meisje verleidt.
„Zo noemt men zulks" had Stoffel gezegd en Wouter had zich deze terminologische bedrevenheid toegeëigend, niet zonder toejuiching van zijn eigen deugd. Want — daar ging hem een licht op! — *hij* had zich met juffrouw Laps niet ge-dragen als een slechte baron, volstrekt niet! Hij was gebleven op het pad der deugd.... zo noemt men zulks! En zij zou hem zeer dankbaar zijn.... hèm!
Hem, en die zevenklapper zeker!
— We zullen de helft der souvereinen van Europa zien, zei Holsma, en dozijnen candidaten, die misschien nooit....
Wouter kende dit woord weer niet anders dan in de zin van aanstaande dominees. Hij gaf halfluid zijn bevreemding te kennen, dat zulke personen de comedie bezochten....
— Wel neen, zei Sietske. Een candidaat is iemand die.... wat worden wil. Koning, bijvoorbeeld.
Wouter voelde zich allercandidaatst.
Hierop vertelde Willem hem iets over witte kleren, uit zijn *Antiquitates Romanae*, dat hem niet het minste belang inboezemde op zich zelf, maar alweer de oude snaar deed trillen van verdriet over zijn gebrek aan kennis. Dit leidde

zijn gedachten op de verlopen schooltijd — hij had toch waarlijk zijn best gedaan! — op zijn huis, op zijn gewone omgeving, en met angst herinnerde hij den dokter aan de verstoordheid van zijn moeder over zijn lang uitblijven. Holsma beloofde hem de familie te gaan geruststellen, waar⸗toe voor het vertrek naar de comedie nog ruimschoots tijd was. Op hoog bevel namelijk zou de voorstelling twee uur later dan naar gewoonte beginnen. De souvereinen hadden dit aldus bepaald om de warmte.

Na Holsma's vertrek vernam Wouter een⸗en⸗ander dat hem veel belang inboezemde, omdat Femke's naam daarbij genoemd werd. Ook zij zou de schouwburg bezoeken, werd er gezegd, en uit de gesprekken aan de theetafel bleek hem, dat de verhouding tussen het gezin, dat hem zo aanzienlijk was voorgekomen en het betrekkelijk arme bleekmeisje, allergemeenzaamst was. Mevrouw Holsma liet haar door Sietske uitnodigen binnen te komen, maar zij antwoordde, dat ze liever bij den kleinen Erik wilde blijven, met wien ze juist zo prettig aan het spelen was. „Erik?" dacht Wouter.

— Dat verwachtte ik wel, zei mevrouw Holsma. Daarom ook was ze vanmiddag niet aan tafel. Zij blijft liever bij 't bedje van den kleinen jongen.

— Ook houdt ze niet van ons eten! riep Sietske. Ze klaagt dat we te lang aan tafel zitten.

— De comedie zal haar ook niet bevallen, was de mening van Willem. Ze is 'n beste meid, maar staat wat stijf op haar stuk, vindt u niet mama?

— Ieder moet handelen naar zijn overtuiging en mag han⸗delen naar zijn smaak, zei de moeder. Fem is te braaf en te flink om haar in iets te dwingen.

— Dat zou ze zich ook niet laten doen, was hierop de algemene opinie.

— Zeker niet! Gelukkig dat het niet nodig is. 't Blijft nog altijd de vraag, of ze vanavond komen wil. Ik zelf ging ook liever niet, maar het moet wel!

Wouter bespeurde dat er een bijzondere reden bestond, waarom de moeder „anders liever bij den kleinen Erik blijvende, die de mazelen had" ditmaal de familie vergezellen

zou naar 't *Leidse Plein.* Slechts een klein uurtje zou ze blijven, werd er gezegd, en dan met Oom Sybrand huiswaarts keren om Femke af te lossen in de kinderkamer. Het meisje zou dan met hem terugkomen. „Als ze wil" werd er telkens bij gezegd, alsof men dit zeer twijfelachtig bleef vinden.

— Ik noem 't koppigheid! zei Willem. Ze wil ook geen behoorlijke japon aantrekken en met ons op en neer gaan....

— Ja, antwoordde de moeder, 'n dame wil ze nu eenmaal niet worden. Wat is er aan te doen?

— Koppigheid!

— Dat 's de vraag! Zij is zeer verstandig en ziet misschien in, dat de verhouding met haar moeder pijnlijk worden zou wanneer ze van stand verwisselde.

— En met tante Siet! riep Herman.

Dat is zeker het *Stakkervrouwtje,* commenteerde Wouter zwijgend. En: „'n zonderlinge familie!" dacht-i er bij.

— Bovendien, ging de moeder voort, het veranderen van stand gaat zo gemakkelijk niet! Hiertoe is meer nodig dan kleren....

Ach ja, dacht Wouter, men moet onder anderen weten wat sjalotten zijn en hoe men zo'n artisjok eet! Want over die twee voornamigheden was-i zoeven gestruikeld.

.... als onze Fem dat gewild had — of liever, als haar moeder het gewild had toen Femke nog 'n kind was — dan hadden we daarmee heel vroeg moeten beginnen. Maar nicht Claus zou haar zeker niet uit 'r handen hebben gegeven. Ze had er te veel hart toe. En nu heeft Femke te veel hart om te betreuren, dat ze maar 'n bleekmeisje is.

— Ze is.... *intens* trots! zei Willem, niet zeer ontevreden dat hij dit mooie *adverbium* eens terdege plaatsen kon.

— Ja, ze is.... heel trots, corrigeerde de moeder. Te trots om iets anders te willen dan ze-n-is. Ze zou niet willen ruilen met 'n prinses....

Ruilen? Neen! dacht Wouter. Maar.... zelf prinses wezen, koningin, keizerin.... en dat alles door hem? Dat zou heel iets anders zijn! Hij vond het onderscheid.... *intens!* En wanneer al die zaken geheel en al geregeld waren naar zijn zin, dan.... nu ja, dàn mocht prinses Femke van positie

ruilen met een bleekmeisje! Want.... wat geeft ware liefde om stand?

Zo liet hij zich foppen door zijn nog altijd kinderachtige en dus zeer onvolkomen hoogmoed. En daarom noemde ik z'n liefde: zogenaamd. Hij moest nog veel groeien voor-i geheel en al de hoogte bereikte, waarop voorbijgaande aandoeningen hem voor een ogenblik plaatsten.

En, vroeg Herman, we zullen in de bak zitten van avond?

— Ja, de *loge* is.... onteigend, antwoordde mevrouw Holsma lachend. Dat moet men over hebben voor souvereinen. De hele Schouwburgdirectie zakt vanavond naar het *parterre* af, en misschien zelfs de burgemeester.

— Hij moet den Keizer ontvangen en binnenleiden....

— Ja, en wordt dan waarschijnlijk uitgenodigd, plaats te nemen in de keizerlijke loge.

— Dan kan-i Z.M. het stuk uitleggen.... den *Floris!* En Z.M. kan er uit leren wat de plichten zijn van Vorsten....

— En van Volkeren!

— En van dichters!

— En dat men nooit een souverein vermoorden mag!

— Deze maxima zal Z.M. heel aangenaam wezen! Ze is allergezondst voor koningen en keizers.

— Gaat de *Floris* door?

Neen, goddank! De souvereinen zullen onthaald worden op de *Scylla* van Rotgans, met 'n *Kloris en Roosje* achterna. Men zal hem vertellen, dat het treurspel geheel en al geschoeid is op de leest der franse „school". Dus zal het wel goed wezen! En.... de *Kloris?* Wel, dat is een *idylle!* Een Arkadisch-laaglandse *bergerie?* Virgilius in het amsterdams vertaald! *O, Meliboe, deus nobis haec.... Ekloga* met kuitgespen *fecit!* In plaats van de nieuwjaarswens krijgen we een *harangue.* De elegante Thomasvaer zal God tot getuige roepen dat het neerlands hart, vrij van smart, de noodlotten tart, en op straat, inderdaad, vurig slaat, voor elken vreemden potentaat. Geloof me, jongens, die Caligula was zo gek niet!

Wouter begreep niet alles wat er gesproken werd. Maar wel, dat-i weer veel nieuws hoorde. En.... *Scylla!* Zou

dat een onechte dochter wezen? Of was het misschien de naam van de oude vrouw die in de achter-naherfst van haar leven door de goedigheid van een schatrijken baron werd teruggebracht op het pad der deugd? Zo noemt men zulks.

Mevrouw Holsma gelastte de familie zich gereed te maken, om papa niet te laten wachten als-i terug keerde van zijn bezoek bij de Pietersens. Dit geschiedde, zodat men ruim bij tijds vertrekken kon naar het gebouw waar „der kunsten god" in die dagen werd aangebeden met — zeer amsterdamse — geestdrift. Het was een waar Apollo's-welvaren en dit is nog zo.

Holsma verzekerde Wouter, dat de zaak met zijn moeder „geheel in orde" was, en hij kon zich dus onbelemmerd overgeven aan het hem wachtend genot. De hoogst-onechte *Scylla*.... in de comedie zitten.... morgen zich te kunnen herinneren dat-i in de comedie gezeten had.... vreemde zaken bijgewoond — heel wat anders nog dan artisjokken! — en.... nu ja, al die keizers en koningen wilde hij ook wel zien, maar de gehoopte onechtheid van *Scylla* bleef hem het voornaamste.

Vreemd, niet waar, dat-i bij al de gewachte heerlijkheden, zo weinig dacht aan de mogelijkheid over enige uren Femke in zijn nabijheid te zien!

Droeg Willem daarvan de schuld, dien-i bij het instijgen in een der rijtuigen had horen mompelen:

— Wat mij betreft, ik mag lijden dat ze wegblijft! Ik bedank er hartelijk voor, door studenten te worden gezien naast een boeredeern. Als ik groen word in September, zouden zij het me inpeperen, dat is zeker!

Wouter begreep noch dat „groen-worden" noch de daarbij behorende „peper". Maar.... boeredeern?

Hij wierp het met zijn geweten op een accoordje, door zich zowel van vrees te onthouden als van hoop. En hij trachtte het vurig verlangen naar *Scylla*'s onechtheid te gebruiken ter aanvulling van de leegte die deze bestudeerde onverschilligheid openliet in zijn gemoed.

Helaas! Het was voor het meisje in Vrouw Gooremest's kroeg wel de moeite waard geweest, de hand uit te strekken

als 'n koningin, om nu alweer verloochend te worden om den wille van.... van wàt eigenlijk? Femke's costuum was minder bespottelijk dan de modeplaatjes van de dag. Ware zij inderdaad gekleed geweest zoals boeredeerns gewoon zijn, die zich nog zotter opschikken dan een parijse modiste verzinnen kan.... maar dit was het geval niet. En hierin lag dan ook geenszins de reden van Willem's nuffigheid. Femke's schuld was zwaarder dan dit. Ze zag er uit als 'n meisje dat met haar handen de kost verdient. Ziedaar de gruwel die alle studenten ergeren zou!

En — heel in 't voorbijgaan, willen wij hopen — Wouter voelde zich aangestoken door die kinderachtigheid. 't Was jammer, 't was kleingeestig en *ondichterlijk,* maar — o, Caligula! — we zijn zo! En wie ieder 't hoofd wou afslaan, die zich ooit schuldig maakte aan zo'n.... menselijkheid, zou veel te doen hebben. Bij volslagen wilden, waar koningen hun eigen hout hakken, vindt men weer andere fouten die even onpleizierig zijn.

XLVIII

Verdienste van 't succes met geestdrift aangebeden,
Kweekt in 't armzalig koor, laaghartigheid alleen.

Onderweg stelde zich Willem zoveel mogelijk op de voorgrond, door het leveren ener toelichting van het stuk dat men straks zou te zien krijgen. Dit kwam hem noodzakelijk voor: „omdat verzen zo moeilijk te begrijpen zijn, als men niet vooruit weet wat de dichter heeft willen zeggen." Ik ben zo vrij, deze eigenaardigheid van de „taal der goden" — er ligt een *Rotgans* in kwarto voor me — kostbaar te noemen.

Maar ook de pedante Willem kende *Scylla* niet anders dan uit zijn Ovidius — zonder onzen *Vecht*-zwaan zou ik het mens in het geheel niet kennen — en dit verschafte hem gewenste aanleiding om zijn relaas op te sieren met citaten die wel enige kans hadden begrepen te worden, omdat men door 't hotsen van de wagen niet horen kon dat-i latijn

sprak. Ziehier iets van zijn verhaal..... vrij overgezet.

Minos was Koning van Kreta en boos op de Atheners omdat-i ze voor medeplichtig hield aan de moord op zijn zoon Androgeos. Oorlog dus. Met zijn leger op weg naar de hoofdzetel des vijands, stuitte hij op een stad die in één richting minstens drie honderd en zestig aardbolgraden breed moet geweest zijn, want rechts en links was geen ruimte om voorbij te trekken. Ze moest dus belegerd worden. Sommigen betwijfelen die uitgebreidheid en beweren, dat de krijgskundige liefbebberij van die dagen voorschreef met pijl en boog op muren te schieten, al kon men er langs. Dit verschafte veel krijgsroem en gaf tevens aan den vijand gelegenheid ook van zijn kant een vesting te belegeren, waaruit de heugelijke kans geboren werd, overwinningen te behalen aan twee zijden tegelijk. De traditie dezer wijze van oorlogvoeren, waarbij krijgslieden elkaar zo lang mogelijk uit de weg lopen, is tot heden toe bewaard gebleven. Slechts enkele botteriken — Napoleon I, bijv. — hielden zich niet met het beschieten van vestingen op en de garnizoenen geven zich in zo'n geval — behoudens krijgseer natuurliik — ongedeerd over, zonder andere heldendaden te hebben verricht dan het beredeneren der mogelijkheid dat ze rotten en muizen zouden gegeten hebben.... als ze belegerd waren geworden.

De stad met welker omsingeling koning Minos zich vermaakte, was meteen een heel rijk, heete Megara of Alkathoë, en werd geregeerd door zekeren Nisus, 'n allerbraafst man die aan de dood van Androgeos even weinig schuld had als de lezer en ik. Eigenlijk zou Minos — vooral in de hoedanigheid van aanstaand zielenrechter in de Onderwereld — billijkheidshalve verplicht geweest zijn, de zaak wat grondiger te onderzoeken voor hij zo onbesuisd het beleg sloeg voor Alkathoë. Maar men is niet volmaakt.

Koning Nisus was in het bezit van twee bijzonderheden. Hij had een indelikate dochter — de *Scylla* van 't stuk — en een purperen haartje op het hoofd, of één purperen haartje, of maar één haartje, en dat was purper van kleur. De lezer mag kiezen tussen deze drie mogelijkheden die door

Willem, Rotgans en Ovidius onbeslist worden gelaten. Wie nu menen wil, dat deze vorst op dat ene haartje na kaal was, heeft er de vrijheid toe. Ook is het geoorloofd zich den man voor te stellen als prijkende met een dikke haarbos van gewone kleur — spierwit kleedt antieke koningen het best — mits slechts dat ene purperen haartje.... kortom het was een uniek en zeer kostbaar exemplaar. Dit was den onderdanen van koning Nisus — volgens de laatste volkstelling had hij er, hemzelf meegerekend, drie dozijn — zeer wel bekend. Stad en Rijk waren trots op dat haartje, meer dan trots: het was een waarborg voor welvaart, een pand van de welwillendheid der goden, een *palladium*. Iets als onze Kieswet alzo.

Maar.... de indelikate dochter! Niemand was bedreven genoeg in verdorvenheid, om de verregaande ondeugd van haar gemoed te begrijpen, laat staan te voorzien. Eilieve, wat baat een purperen Kieswet, als dochters die zich laten geboren worden op de trappen van de troon.... maar laat ons Willem's verhaal niet vooruit lopen.

Het haartje zou de stad beschermen. Dit hadden de goden beloofd, en goden liegen niet. Heel oppervlakkig geoordeeld, zou dus onze Nisus geen leger nodig gehad hebben, tegen welken vijand ook. Een flinke schildwacht op de kruin van zijn hoofd, moest voldoende geweest zijn. Maar dit scheen weer te strijden tegen de aloude beginselen van krijgskunde. Wel stond het vertrouwen vast, maar.... men mocht de goden te hulp komen met militie, schutterij, landstorm, torpedo's, krijgslieden en naaldgeweren. Als ik een heidense god was geweest, zou ik dit wantrouwen in de kracht van mijn bescherming heel kwalijk genomen hebben en ik had ieder in de steek gelaten, die mij het werk uit de hand nemen wou. Ook in dit opzicht alzo heeft het christendom weldadige vruchten gedragen. In alle landen waar men door een waar Geloof het recht verkreeg op God te vertrouwen is de krijgsdienst finaal afgeschaft en de begroting van „Oorlog" begrepen in het budget van „Eredienst". Dit is zuinig en rationeel. Maar Nisus was een heiden en had dus verkeerde begrippen over het gebruik van theologie in krijgskunde. De onnozele stumperd zette zijn hele leger achter de wallen van

zijn.... Rijk, om zich daar te verschuilen voor de pijlen van Minos en al de Kretenzers.

De ondeugende *Scylla* nu was afkerig van *das Militär* en wandelde parmantig op de muur. Nog prominenter vertoonde zich van zijn kant koning Minos en wel zó, dat de jonge prinses smoorlijk op hem verliefd werd. Niets natuurlijker. Zijn eerbiedwaardige ouderdom, zijn gebukte houding, zijn lange grijze baard en misschien ook zijn aanstaande verheffing in de onderwereld! — onze *Scylla* kende haar mythologie op 'r duimpje! — dit alles was wel in staat het hart van een treurspelmaagd in gloed te zetten. Zo waren de toneelmeisjes in die tijd. Men kon nooit te bejaard, te krom of te krijgskundig wezen, als ze maar zeker waren, dat haar liefde éénmaal zou nodig zijn tot het samenflansen van verzen of echt-vaderlandse treurspelen.

Zielkundig gesproken, er bestond voor *Scylla* nog een reden om den ouden Minos interessant te vinden. Venus' dartel wicht heeft veel koorden op zijn boog. Ze had medelijden met hem. En hier was reden toe.

Met een hele stoet soldaten — men telde in die tijd duizend krijgslieden op één onderdaan: een bijzonderheid die het regelen van de conscriptie tot een moeilijk vak maakte! — met een groot leger dan, trok de man van heel ver gekomen. Hij gaf zich de moeite Alkathoë te belegeren volgens alle regels van de kunst en het was haar bekend, dat-i het strand ploegde.... om dat purperen haartje! Arme Minos!

Hij scheen alweer verzuimd te hebben, voor zijn oorlogsverklaring nauwkeurig te onderzoeken wie en wat er zou te bestrijden wezen. Het schijnt, dat men in oude tijden vrij los over de toebereidselen tot een oorlog heenliep. Volgens Ovidius was Minos zelf zo bijzonder slordig niet, maar de goden hadden hem gestraft met een minister die op allerzonderlingste manier hoog was gevallen en den Louvois spelen wilde om te worden aangezien voor iets wezenlijks. Hierom dan ook had-i alle onderzoek naar de voorgewende medeplichtigheid van Nisus aan Androgeos' dood, weten te verijdelen. De *casus belli* die hij zo hoog nodig had voor de zeer particuliere industrie van zijn ministerschap, mocht eens

niet bestaan, wat toch jammer zou geweest zijn. Het zedelijk krijgsbeginsel in die onbeschaafde dagen schijnt voorgeschreven te hebben: eerst vechten en dan vragen *waarom?* Zo iets zou thans niet kunnen gebeuren, omdat onze parlementen rekenschap van oorlogsverklaringen vragen, en ook bovendien niet dulden zouden, dat de *res publica* beheerd werd door zulk soort van ministers.

Doch zelfs deze onvolkomenheid in de ouwerwetse manier van regeren, werkte in *Scylla's* al te gevoelig hart ten kwade mee. „O goden, zuchtte zij, zou ik den man niet beminnen, die op zijn oude dag zó'n minister te torsen heeft? En zonder Parlement nogal!"

Het schepsel preekte zich voor, dat haar verliefdheid een ware deugd was. Zo waren de meisjes in die dagen.

Ovidius knoopt aan dit alles enige niet onbelangrijke beschouwingen over liefde en artillerie en wel bepaaldelijk over de vorderingen die het gebruik van schietwapenen in onze dagen gemaakt heeft. Misschien ook zegt-i, zou men genoodzaakt zijn, zekere evenredige achteruitgang te constateren, of in de beminnelijkheid van ouweheren, of in de ontvlambaarheid van het vrouwelijk geslacht. Ziehier de gronden waarop hij, redelijk scherpzinnig voor een heiden — Ovidius was Hollander noch Christen — z'n stellingen bouwt. Er blijkt uit het feit der zaak zelf, dat Minos door Scylla kon gezien worden van nabij genoeg om haar verliefd te maken en tevens, dat ze niet gedood of gewond werd door een kretenser pijl. Ook de voor Scylla zichtbare Minos werd niet geraakt door de scherpschutters uit de stad. Wat volgt hieruit? Dat in die dagen de schootverheid der liefde, die van 'n pijl uit de boog te boven ging. Welke grijsaard, welke man, welke jongeling, zou heden ten dage kans zien het hart van een maagd te treffen op meer dan *chassepot*-afstand?

Aan een beslissing waagt zich Ovidius niet. Hij stipt slechts aan en laat den lezer kiezen. Ook de laaghartige oorlog met Atjin gaat hij stilzwijgend voorbij en zegt alleen, dat Scylla doodeenvoudig besloot haar lieveling Minos krachtdadig te hulp te komen en wel door haar vaderstad te onttrekken aan de bescherming der goden. Om dit doel te bereiken,

sluipt zij op de tenen in de slaapkamer van haar vader en plukt hem — *heu facinus:* o gruwel.... ja, 't wàs gemeen! — dat éne kostbare haartje uit, en:*progessa porta per medios hostes*, komt ze bij Minos aan: *pervenit ad regem*, juist waar ze wezen wou met dat haartje.

Vorst Minos was een *kreuzbraver Kerl* die o.a. zelf kinderen had. Waarschijnlijk dacht-i tevens aan zijn eigen haren en aan het malle figuur dat-i eenmaal maken zou als onkreukbare zielenrechter, wanneer-i nu die ondeugende dochter stijfde in haar verkeerdheid. Misschien ook vond-i haar niet mooi. Hoe dit zij, *principiis obsta:* hij noemde haar kort en goed een monster, en gebood....

— We zijn er, riep mevrouw Holsma. Wat een drukte! Ik wou dat ik al weer goed en wel thuis zat bij mijn kleinen Erik:

Sietske vertelde, dat ze zo benieuwd was naar het uittrekken van dat éne haartje, en of men uit de verte zou kunnen zien dat het purper was?

— Het staat er zo, kind! *Crinis purpureus.* Stap uit en hou je jurk wat bijeen, om 't wagensmeer....*puelletje!*

De familie nam de plaatsen in, die deze avond achter in het parterre bestemd waren voor de leden van de stedelijke raad en hun gezinnen. Ze kwamen nagenoeg te zitten onder de rand der loge waarin ze anders gewoon waren de voorstellingen bij te wonen.

Die loge was nog altijd leeg. De hoge, hogere, hoogste, en bijna-allerhoogste personen die haar deze avond vullen zouden, waren nog niet verschenen en Wouter had dus ruim tijd om te bekomen van de indruk die de Schouwburgzaal op hem gemaakt had: dit was alzo de Comedie, de ware!

Hij verslikte zijn teleurstelling over de blijkbaar echte geboorte van Scylla en keek nieuwsgierig rond. Zijn gedachten wiegden zich op het gesuis dat hem omgaf. De toedrang was groot. Alles praatte en fluisterde. Men twistte over de plaatsen. Men schoof voorbij elkaar heen. Men vertelde het nieuwste nieuws van het hof. Men voorspelde wie dàar zitten zou, wie het eerst zou komen, wie plaatsnemen moest achter den Keizer en wie achter den Koning. Men berekende waar

de prinsen zouden zitten, — die éne ook wiens vader herbergier was en die zich grappig kleedde en wat de hoge heren en dames zouden bestellen uit het buffet. Men psjstte om een stoof en loofde fooien uit. Men leende elkaar het toneelbriefje en verzekerde, dat de affiches die daarboven vastgespeld lagen op de karmozijn-fluwelen rand van loges en balcon, gedrukt waren op satijn van zóveel stuivers de el. Men beoordeelde ook het stuk en zei dat het gekozen was..

— Rotgans is een eerste dichter!

— Hm! Eigenlijk een tweede.... of een derde!

Sjt.

Alles stond op. Er was reden toe. Een lakei vertoonde zich op de achtergrond der koningsloge, waarschijnlijk om te zien of de kussens wel behoorlijk op de fauteuils lagen.

— Ze lijken allemaal wel mal! Op te staan voor een lakei, voor een mosterdjongen!

Aldus spraken sommigen, die toch precies het zelfde hadden gedaan als de ons reeds enigszins bekende zondebok: *Ze*, en Wouter werd hier weer levendig herinnerd aan de eigenaardigheden van de „massa”. Ook maakte hij de opmerking, dat men niet juist bij de Pietersen hoeft te komen, om zich gestuit te voelen door dat eeuwig verschil tussen indruk en uiting. „Zou dit overal zo wezen, dacht hij, en is dit nu de bekwaamheid die ik me moet eigen maken om iets te worden in de wereld?” Koningen van Afrika waren eigenlijk de heren wier gesprekken hij beluisterde, niet, maar zeer aanzienlijke mensen toch. Daar waren dokters onder, geleerden, leden van de stadsraad, ja zelfs grote kooplui.... misschien wel mijnheer Kopperlith in eigen persoon.

Weer een lakei. Alles vloog omhoog als duiveltjes uit een *surprise*-doosje. En alles — op de zwijgende Holsma's na — schimpte weer op de verdoemelijke karakterloosheid van „ze”.

Het gegons werd gedurig sterker. De keren dat het publiek misleid werd door dezen of genen die de deur van een der loges opende — een fopperij die telkens op een te loor gaande eerbiedbetuiging te staan kwam — waren niet meer te tellen. Men begon te morren, maar.... zacht, zeer

zacht, zo zacht als maar gemord worden kan.

Wat onzen Wouter aangaat, hij vond alles vreemd, maar tot behoorlijke ontleding van zijn indrukken was-i niet in staat. Voor de tiende keer reeds sedert twee dagen, verdrongen de gebeurtenissen die hem overstelpten, de aandoeningen van een ogenblik tevoren. Hij was er duizelig van. Tot zelfs de eigenaardige reuk van de zaal, bracht het zijne bij tot verdoving van zijn begrip. Zoeven in het rijtuig had hij zich ingespannen om iets te verstaan van Willem's vertellinkje, en ook de daarvan opgevangen indrukken waren nu reeds uitgewist, of althans zeer vermengd met iets anders. Hij geleek op het lang gebruikt leiblad van den schoolknaap, waarin de oude krassen het later schrift onleesbaar maken, zonder baat voor eigen duidelijkheid.

Zo goed mogelijk luisterde hij naar de gesprekken om hem heen. De graad van belangrijkheid der opmerkingen die hij hoorde maken, herinnerde hem enigermate aan de godzaligheid van pater Jansen, die hem zo erg was tegengevallen. Al die voorname heren zeiden óf gewone dingen, óf erger. De Holsma's waren de enigen die niet spraken. Eens slechts hoorde hij Oom Sybrand die naar een loge wees, iets zeggen, en het kort gesprek dat daar uit voortvloeide:

— Ik denk dat ze daar zitten zal.... àls ze komt.

— Het zou me leed doen, als ik m'n kleinen Erik alleen had gelaten voor niemendal, antwoordde mevrouw Holsma.

— Nu, Femke is vertrouwd.

— O ja! Maar het drukt me dat ik hier zit, terwijl mijn kind ziek is. Lang wacht ik niet op haar....

— Het is de vraag of ze gelijk komt met de anderen. Ik hoorde zeggen dat ze veel luimen heeft en die altijd involgt. Aan etikette stoort ze zich niet. Dat schijnt in het bloed te zitten.

— Als ze 'r om tien uur niet is, ga ik heen. Héél veel belang stel ik niet in de zaak.

De betekenis van dit gesprek hield Wouter maar weer kort bezig. Hij had ternauwernood tijd zich de vraag voor te leggen, wie toch wel de persoon wezen kon, die oorzaak scheen te zijn dat mevrouw Holsma tegen haar zin het ziek-

bed van den kleinen Erik verlaten had.

Een grote beweging in de zaal dwong tot aandacht. Men hoorde een ogenblik haastig schuifelen.... alles rees op, en bleef ditmaal staan.

Een.... Keizer of zo iets, betrad de koningsloge. Wouter zag er weinig van. Hij hoorde fluisterend behandelen wat er geschiedde. Z.M. was haastig naar de voor hem bestemde fauteuil gestapt, niet zonder een paar stoelen omver te lopen, die hem in de weg stonden....

Dit was de niet onpractische gewoonte van Zijne Keizerlijke Majesteit. *Vivat sequens!*

....hij had daarna een ogenblik — één ogenblik maar — in de zaal rondgezien, éven geknikt, als iemand die bijna geen tijd heeft om te zeggen: „'t is wel!" en daarna zijn fauteuil met een ruk schuins naar achter gehaald. Hij liet zich daarin neervallen en het Publiek kon weer gaan zitten.... nog niet voorgoed.

Ook de andere loges werden nu als door een toverslag gevuld. Men zag zonderlinge costumes: de *„Wed. Maaskamp en Zonen!"* Dames met lijven van drie duim en een schoot van bijna zoveel ellen. De boezems zweefden tussen kin en *ceinture*. Kleine pofmouwtjes wisten zelf niet, of ze dienen moesten tot bedekking van de bovenarm of van de schouder. Maar dit tekortschieten werd eerlijk aangevuld door witte kabretleren handschoenen, die van de pink tot de oksel reikten. Op het hoofd droegen de dames tulbanden, *toques*, bloementuinen.... daar was wat te plukken gevallen voor Scylla! Maar al wat er lelijks te zien was, werd overtroffen door de onuitstaanbare militaire costumes van die tijd. Wie die steken en chacots gezien had, begreep terstond waarom de vijand altijd zo verschrikt op de loop ging. Die aanhoudende vlucht ontstond uit schoonheidsgevoel.

De muziek speelde....

XLIX

Die arme Rotgans! Het was wel de moeite waard een paar duizend verzen bij elkaar te rijmen om zó verwaarloosd te worden! Geen der toeschouwers was geroerd door de treurspelige bravigheid van Minos, die de ontaarde juffer zo flink op haar plaats zette. Men luisterde niet.

Met naïve verbazing trachtte Wouter de tirades van het stuk te volgen. Ze bevielen hem niet en bijna klom zijn ontevredenheid op tot de moed, zichzelf in staat te achtên tot het leveren van iets beters. Vooral trof hem de verregaande leegte aan denkbeelden. De aan Ovidius ontleende *handeling* van het stuk mocht dan in zekere zin hoofdzaak zijn, tot het schetsen daarvan waren geen tweeduizend regels nodig. Aan „gaan en komen" waren meer verzen besteed dan aan menskundige ontwikkeling, of aan opmerkingen, die de moeite van het onthouden waard schenen. Zo gaat het meer. Is dat een dichter? vroeg Wouter.

Wouter bemerkte, dat de volwassen leden van de familie Holsma bij voortduring niet de minste acht sloegen op het stuk. Ze richtten hun blikken naar de loges, doch blijkbaar met andere bedoeling dan de meesten, of zelfs dan alle anderen, die de hoge personaadjes alleen om de vreemdigheid aangaapten. Ook uit de afgebroken zinsneden, die tussen Oom Sybrand met zijn broeder en zuster gewisseld werden, scheen te blijken, dat hun aandacht door iets bijzonders werd tot zich getrokken.

— Als ze niet spoedig komt ga ik heen, zei weder mevrouw Holsma.

— Misschien zit zij in de keizersloge, en achteraf. Dan kunnen we haar van hier niet zien.

— Men heeft me gezegd, dat zij te Parijs nooit een kwartier achtereen op dezelfde plaats blijft. Misschien komt ze straks daar of daar....

En met een bescheiden beweging van de uit zijn vuist opgestoken duim wees Holsma een paar der zijloges aan.

— Ze komt soms in 't parterre, naar ik hoor.

— Langer dan nog vijf minuten wacht ik niet, zei mevrouw

Holsma. M'n kleine Erik is mij meer waard dan duizend....

Wouter meende te verstaan: „dan duizend nichten". Ja, zó zal het ook wel geweest zijn. Want:

— Van den koning, voegde Holsma er bij.

Dit deed hem de draad weer verliezen. Hij had gemeend, dat Femke bedoeld werd. En nu: *van den Koning?* Waarom was juist *die* prinses zo belangwekkend? De loges zaten vol neven en nichten: de een nog meer opgepronkt dan de ander. Welke bijzonderheid verhief juist die ene afwezige in aanspraak op belangstelling tot mededingster van den kleinen zieken Erik? Toen de toneelspelers het derde bedrijf hadden afgealexandrijnd, was de zorgvuldige moeder niet langer te weerhouden. Ze verliet de zaal met Oom Sybrand, die weldra zou terugkeren met Femke:

— Als ze wil, voegde hij er bij, op een toon, die twijfel te kennen gaf. Want, zeid=i, ze houdt niet van drukte....

O he, dit meende Wouter beter te weten. Oom Sybrand had haar eens op de Botermarkt moeten zien, en in de *Gekroonde Jeneverbes!* Maar zulke dingen verklapt geen ridder. Hij zweeg dus.

De oude Minos is bijzonder verliefd op Ismene, die zeer schoon en deugdzaam is. Scylla is bijzonder verliefd op Minos, die zeer oud en eerwaardig is. Ismene is bijzonder verliefd op Fokus, die zeer heldhaftig is. En Fokus is bijzonder verliefd op Ismene.... dat is mogelijk. Maar hij spreekt haar zonderling toe, en wel juist op een ogenblik, dat ze het in alle treurspelen onmisbaar voorstel doet, om voor haar beminde te sterven. Ik geloof gaarne, dat Fokus een held was, maar heel hoffelijk was de man niet:

„Weerhou die redenèn, prinses, die mij vervelen...."

Wat is dat? Een nieuw rumoer, en ditmaal in de engelenbak. Aller ogen richtten zich opwaarts, maar niemand kon spoedig te weten komen, wat er in dat hoog regioon voorviel. Eerst meende men, dat er gevochten werd, maar dit scheen toch het geval niet te zijn. Na enig dringen en andere blijken van roering en onrust, werd de uniform van een politiecommissaris zichtbaar, die blijkbaar met vruchteloze moeite iets wilde begrijpelijk maken aan een paar mannen op

de voorste bank. Het scheen, dat ze van een ander gevoelen waren dan hij. Om zijn frans of italiaans te vertolken, greep de vertegenwoordiger van het gezag die beide personen bij de arm en trachtte hun aan het verstand te brengen, dat ze niet zouden worden opgehangen, noch zelfs gearresteerd, maar dat ze hun plaatsen moesten ruimen.

„Weerhou die redenèn, prinses, die mij vervelen...."

— *Qu'y a-t-il?* vroeg de keizer.

En toen een der kamerheren hem op deze vraag geantwoord had, begon hij hartelijk te lachen. Er scheen iets nieuws geschied te zijn, dat bijzonder in de smaak viel van de aanzienlijkste bezoekers der zaal, want in alle loges stak men de hoofden bij elkaar. Men fluisterde, en lachte, en giechelde, en staarde naar de engelenbak. Zelfs de keizer stond op, boog zich over de rand van zijn loge en keek rechtuit naar boven. Maar zonder baat, want krom zien kon hij niet, wat hem bij deze gelegenheid wrevel en zelfs enige verwondering op de hals haalde. Ook de bewoners der lagere sfeer in het parterre kregen voorlopig niets te zien dan de gebaren en de mimiek der personen, die men verjagen wilde van hun welbetaalde plaatsen en die zich hiertegen hardnekkig bleven verzetten.

Onze oude kennis de Paltsgravin, gaf weldra blijk meer van de zaak te begrijpen, dan de onderste laag van het gezelschap. Halverweeg uit haar loge buigend, telegrafeerde zij met iemand, die in het paradijs nog altijd op de achtergrond scheen te blijven. Daar alzo moest zich een persoonlijkheid bevinden. Het stuk van Rotgans.... och!

„Weerhou die redenèn, prinses, die mij vervelen...."

De Palatine groette met haar *joujou*. Wien of wie groette zij? Het scheen, dat ze zich bijzonder vermaakte. Met wijd uitgestrekte arm wees ze aan al haar buurtgenoten in aanzienlijkheid, dat daarboven in die gemene volkskooi iets zeer bijzonders te zien was. Arme Rotgans! En arme acteur ook. De man zag van alle gepruikte en ongepruikte hoofden niets anders dan de kruin. Blijf eens *begeistert*.... achter zo'n Publiek! Nogeens, en als sprak hij nu zeer in het bijzonder tot de Palatine:

„Weerhou die redenèn, prinses, die mij vervelen...."

De Palatine gaf er niets om. Ze schaterde van lachen — ook de keizer had gelachen: het mocht dus! en ze scheen maar niet tot bedaren te kunnen komen van pleizier.

Nu moest ik een dubbele pen hebben, om te vertellen wat Oom Sybrand zei, die teruggekeerd was na mevrouw Holsma te hebben thuisgebracht, en tegelijkertijd de uitroep van Wouter behoorlijk weer te geven, die met open mond en verdraaide hals zat te kijken naar het toneel van de strijd.

— Waar is Femke? vroeg Holsma.

— Ze wil niet, zei Oom Sybrand. Ik dacht het wel.

— O God, daar is ze! riep Wouter.

— Wie?

— Femke, m'nheer! Femke, Femke.... o God, dàt is nu wezenlijk Femke! En ze.... vecht! Zie daar, daarboven, zie!

Hm.... het had er veel van! Maar vechten deed ze toch eigenlijk niet. Het meisje in de engelenbak had den politiecommissaris bij de kraag genomen en hem achteruit getrokken, was zo goed mogelijk tussen de bezitters van de nauwbezette voorbank heengedrongen en liet zich daar neervallen op de twee halve schoten van de buurtjes, die ze zo onbarmhartig gescheiden had.

— 't Is Femke, m'nheer! O God, het is Femke! Als men haar maar geen kwaad doet!

Weer stond de keizer op en weer staarde hij naar boven. Hij kreeg het miesje met de noordhollandse kap in het oog, en knikte haar toe....

— Maar, m'nheer Holsma, het is Femke.... *onze* Femke!

En de Paltsgravin groette het meisje nog eens met de *joujou,* als om haar geluk te wensen met de verovering van dat plaatsje....

— Maar, m'nheer, 't is Femke! riep de verbaasde Wouter, die maar niet begrijpen kon, dat hij geen antwoord kreeg.

Ook Holsma en Oom Sybrand waren verbaasd, doch niet als Wouter, die zich bij het hoofd greep om te voelen of hij wel terdege wakker was?

— Nu kinderen, zei eindelijk de dokter, je kunt straks aan moeder vertellen, dat we haar gezien hebben.

En, zich tot Wouter kerende:

— Dat meisje is een nicht van ons....

— O ja.... Femke!

— Neen, ze heet anders, en....

— M'nheer, 't is Femke! Zou *ik* Femke niet kennen!

Ei, Petrusje! Dit klinkt reeds geheel anders dan: wie is die meid? Of.... dan zelfs dàt niet!

Opeens kreeg het vreemdsoortig meisje, dat haar grote blauwe ogen onbeschroomd door de zaal liet dwalen, onzen kleinen jongen in het oog. Ze bukte voorover, staarde hem met aandacht en inspanning in het gelaat, knikte vriendelijk, en wierp hem een kushand toe....

Zo meende hij, en zo was het. Maar het gehele parterre was ditmaal al te zeer van zijn gevoelen. Ieder meende, dat ze hemzelf, of allen meenden, dat zij allen gegroet had. De deftige lui ergerden zich aan de verregaande onbeschaamdheid van zo'n boeredeern — in hoofdsteden heet elk provinciaal een boer — en de meer vrolijk gestemden beantwoordden haar groet met spottende overdrijving. Weldra echter werd er gesist. Uit de hogere sferen kwam de tijding neerdalen, dat 's konings nicht, prinses Erika, een blijk willende geven van sympathie voor het Nederlandse volk, zich kwam vertonen in „nationaal costuum" of wat bij vreemdelingen daarvoor doorgaat.

— O god, geloof er niets van, m'nheer Holsma! Ik zeg u, dat het Femke is, verzekerde Wouter met tranen in de ogen.

— Neen, m'n jongen, dat meisje is Femke niet.

— Maar ze heeft mij gegroet!

— En de keizer haar. Je begrijpt toch wel, dat hij geen wasmeisje groeten zou?

Zeker! Dit was moeilijk te veronderstellen. Maar even vreemd kwam het Wouter voor, dat die.... prinses een nicht wezen zou van dokter Holsma. Opnieuw meende hij te bemerken, dat het meisje hem toewenkte, en dat ze haar lippen bewoog: Naar die beweging te oordelen, kon ze best gezegd hebben: Mijn broeder! Wouter hield het er voor, en lispte die woorden na, en drukte beide handen stijf tegen de borst,

als om een kostbaarheid te bewaren, die zoëven daarin was neergelegd.

In weerwil van zijn hoogachting voor dokter Holsma, was het hem onmogelijk diens verzekering te geloven, dat het jonge meisje daarboven een andere was dan de door hem verloochende dochter van Vrouw Claus. Hij knoopte de voorvallen der laatste uren zo goed mogelijk aan elkander, en meende te begrijpen hoe hij door zijn drift aan die Kaatje aanleiding had gegeven tot een zonderling bericht van wedervaren. Men had hem voor krankzinnig aangezien, letterlijk: voor gek gehouden, en wilde nu hem afleiden van een *idée fixe*. Daarom ook die uitnodiging tot het bezoeken van de Schouwburg, en Femke's voorgewende weigering om mee te komen met Oom Sybrand, die zich van zijn kant op deze reeds lang afgesproken weigering had voorbereid. Zeker had de dokter haar de wenk meegegeven, wanneer ze dan toch iets zien wilde van al die pracht en vreemdigheid, ergens anders plaats te nemen dan in het parterre. Het was voor zijn ontroerd gestel beter geoordeeld, dat ze nu juist niet naast Wouter kwam te zitten, die haar verloochend had en daaronder zo leed! Misschien had men daar in die hoogste loge een plaats voor haar opengehouden en die commissaris van politie....

— Maar hoe durfde zij dien man zo onzacht storen in de al te welwillende uitoefening van zijn functie? Hem het gezag uit de hand nemen? En.... die groet van den keizer? En.... vanwaar wist Holsma, dat hij haar verloochend had, en dat haar tegenwoordigheid de kalmte van zijn gemoed bedreigen kon?

— Och, m'nheer, laat Femke maar gerust hier zitten.... ik zal heus heel bedaard wezen! Ik ben zo bang, dat men haar kwaad zal doen, daarboven onder al die ruwe mensen!

Holsma zag hem vorsend aan. Zou dan toch die Kaatje gelijk hebben gehad? Hij vond nu goed, Wouter niet langer tegen te spreken in zijn mening omtrent de identiteit van de verschijning, en trachtte door enige onverschillige opmerkingen zijn aandacht en gewaarwordingen af te leiden. Het toeval wilde, dat hij hierbij het woord „engelenbak" ge-

bruikte, dat ook den niet-amsterdamse lezer nu zeer gewoon klinkt, omdat ik het reeds verscheidene malen gebruikt heb, doch de nuchtere Wouter geheel vreemd was.

— Juist, viel hij den dokter in de rede. Juist: engelenbak! U ziet dus wel, m'nheer, dat het Femke is!

Ook deze conclusie klonk zeer zonderling in Holsma's oor. Al te zonderling zelfs, om nu te laten bemerken, dat hij er niets van begreep. En om Wouter te bewaren voor nòg meer opwinding, gaf hij toe.

— Wel zeker, jongen, dat zeg ik ook. Ik wou je maar een beetje plagen. Femke zit daar, omdat ze.... niet gaarne hier wil zitten. Ze meent dat.... het zo raar zou staan, omdat ze maar een wasmeisje is. En dat wij ons schamen zouden over de verwantschap, zie je!

— O, m'nheer, niemand behoeft zich te schamen naast Femke te zitten. Zelfs de keizer niet! En.... God niet!

Ei, Petrus! — Ja, ja, suste Holsma. Precies! Zó is het! Wie braaf en goed is, hoeft zich voor niemand weg te stoppen. Kijk nu maar verder naar het stuk, mijn jongen.

Wouter wilde gehoorzamen, doch niet voor zijn ogen afscheid hadden genomen van de heerlijke verschijning. Zij wenkte hem toe, nam een takje met drie rozeknopjes van de borst, hield het enige ogenblikken tussen duim en voorvinger van de linkerhand, wees met de rechter op Wouter, en liet het vallen. Het kwam — niet terecht, o goden, maar neer toch! — op een dikken heer in Wouters buurt die het aangreep en heel verwonderd keek. De man leek niets op rozenknopjes, en zijn verbaasd gezicht scheen te vragen: wat doe *ik* daarmee? Vóór-i evenwel zichzelf een bruikbaar antwoord op deze vraag geven kon, was Wouter van zijn plaats gesprongen. Hij wipte langs en over een paar buren en banken, greep het gulden vlies, dat den valsen Jason zo in verlegenheid bracht, en drukte het, opziende naar de engelenbak, aan zijn lippen. Overal elders dan te Amsterdam, zou het Publiek geapplaudisseerd hebben. Hier deed het de Palatine, vooral toen prinses Erika knikte: „dat ze 't juist zó gemeend had".

Dit was meer dan Wouters geschokt gestel verdragen kon.

Nooit zou hijzelf zich het verloochenen van Femke vergeven, maar nu had zij, de edelmoedige, de grote, de majestueuze, hem vergiffenis geschonken ten aanzien van het ganse Volk! O, dààrom wilde zij boven zitten, zo hóóg.... in de engelen=bak! Zij had de vlek van zijn ziel gewist, zijn geschonden riddereer hersteld....

Bij deze gedachten, die hem als bliksems door het hoofd schoten, viel hij flauw. Was het wonder?

Holsma nam hem mede naar zijn huis en liet aan juffrouw Pieterse berichten, dat de jongeheer Wouter....

— Zie je wel, Stoffel, net wat ik gezegd had! Ieder mag 't weten: het kind leseert effectief bij dokter Holsma op de Kolveniersburgwal. Trui, denk er aan dat Leentje morgen=ochtend zout haalt in de kommenij, want.... werachtig, het kind leseert er!

L

We zijn bij de Pietersens, en wel op de Zaterdagmorgen toen Wouter zo duchtig onder handen werd genomen door de goeie Vrouw Claus.

— Ik begrijp om al de wereld niet, waar de jongen zo lang blijft, zei de moeder.

— Hij zal niet vroeg opgestaan wezen, en misschien laat ze hem bij het ontbijt een kapittel uit de Schrift lezen.

Aldus Stoffel. En de familie berustte zonder veel inspan=ning een half uurtje in die bemoediging.

— Wat zou je n=n='r van zeggen, als jijzelf er eens heen=ging? stelde eindelijk juffrouw Pieterse voor.

— 't Zal moeilijk gaan, moeder! Want.... uwe weet, het is niet in de weg van m'n school.

Dit argument voor non=interventie was volkomen geldig. Men moet nooit zoiets doen, dat niet op zijn weg ligt. Ziehier een der liefelijke kanten van een welbegrepen conserva=tismus. Stoffel zelf wist niet hoe diep de zin was van zijn staatkundig grondbeginsel.

— Maar.... als we dan Leentje eens daarheen zonden, om te vragen waar de jongen blijft?

Dit werd goedgekeurd. Leentje ging, en kwam weldra terug met de boodschap dat „Wouter waarschijnlijk een wandelingetje maakte.”

Zó namelijk had juffrouw Laps in de angst van haar hart gezegd. En het was niet geheel en al onwaar. Wouter was inderdaad na zijn vertrek uit haar woning, terdeeg aan het wandelen geraakt.... de lezer weet het. Maar juffrouw Laps verzuimde wijselijk, er bij te zeggen waarom hij een wandeling deed, en op welk uur hij haar verlaten had. Leentje had geen erg er naar te vragen, omdat het vanzelf scheen te spreken, dat-i niet was uitgetogen in het holste van de nacht. En zó ook werd de zaak door zijn moeder en zusters opgevat. Ze kwam dus eenvoudig neer op een van de zonderlinge gewoonten van Wouter, waarover men zich zo dikwijls te verwonderen had.

— Daar heb je het weer! zei de moeder. De last die ik van dàt kind heb.... kijk! 'n Ander maakt een kuiertje na de eten, niet waar? En hij.... wat doet-i! Hij loopt rond in de vroege morgen. Ik vraag jezelf nu, Stoffel, of dat een manier van doen is?

— Nee moeder!

— En ons hier in angst te laten zitten.

— Ja, moeder!

— Zie je, 't is toch weer heel erg van hem. Hij moest begrijpen dat we hier allemaal in dodelijke ongerustheid.... god weet waar hij nu weer rondloopt?

— Zeker, moeder! En nu is het tijd voor m'n school. Dag, moeder!

Stoffel vertrok. Van die angst en die ongerustheid was geen woord waar. Deze klacht hoorde er zo bij, meende de familie, overigens niet de minste blijken gevende van bekommering over Wouters lot. Ook hier alweer speelden onkunde, onwetendheid en traagheid haar gewone rol. Het kón immers zijn, dat den knaap een ongeluk overkomen was? Zijn moeder vond het gemakkelijker hem te beschuldigen van onbehoorlijk gedrag, dan ernstig te onderzoeken waar-i beland was. En hierbij bleef het, tot dokters Kaatje kwam. De lezer weet hoe Holsma zijn koetsier gelastte een ogenblik op te houden

vóór Wouters woning, ten einde dat meisje gelegenheid te geven tot uitstappen. Alles was haastig naar het venster gelopen....

— Daar is-i, daar is-i! riep de hele familie om 't hardst, hij zit zowaar in dokters koets!

Deze opmerking verdreef alle andere indrukken, en Kaatje's geruststellende taak viel bijzonder licht. Eigenlijk had ze niets hoeven te zeggen. Het kwam er niet meer op aan, waar Wouter geweest was.... *nu* reed hij in een koetsje. In 's hemelsnaam, wat wil men meer?

— Bij dokter ontbeten? Gut, mens, wat zeg je! En.... en ....waarom heeft de koetsier z'n beremuts niet op?

De verwonderde Kaatje beriep zich op het seizoen en vond de ontvangst die haar te beurt viel, zeer zonderling. De verdenking die zij koesterde omtrent Wouters geestvermogens, ontving nieuw voedsel door de vreemde manier waarop haar boodschap beantwoord werd. 't Scheen wel dat de hele familie.... 'n beetje....

— En heeft-i wezenlijk bij dokter ontbeten? Begrijp eens Trui.... ontbeten!

— J....a, juffrouw, hij heeft bij ons.... ontbeten! O ja, zeker, ontbeten.... m'nheer heeft het gezegd.

— Bij den dokter? En.... ontbeten, zeg je? Op den Kloveniersburgwal?

— Wel zeker! Waar anders? Maar.... wat zou dat?

— En is-i wel fatsoenlijk geweest?

— Gut ja, juffrouw, maar....

— En nu zit hij met den dokter in de koets?

— Wel zeker, juffrouw! Maar....

— Hoor 'ns hier, vrijster, ik zal jou eens wat zeggen, maar je moet er niemand over spreken. Hij is 'n zonderling kind, weetje....

— Ja, zuchtte Kaatje, volkomen overtuigd. Dàt weet ik!

— Zo! Weet-je 't? En weetje-n-ook waarom? Dat zal *ik* je nu eens vertellen. Hij is zo'n zonderling kind, omdat — ga jij even opzij, Petró, en jij Mina.... Trui kan blijven, maar kijk op je werk! — hij is zo zonderling en dingsig, weetje omdat ik, toen ik zwaar van 'm was....

— Gut, juffrouw!

— Ja, vrijster! Toen heb ik gedroomd van 'n kapel die 'n olifant voorttrok. Begrijp je 't nu?

— O ja, ja, ja, precies, juffrouw! Ik begrijp 't nu heel best!

— Zie je? En daarom.... doe de complimenten aan den dokter en zeg dat ik wel laat bedanken. 't Is nu maar te hopen, dat-i fatsoenlijk is.... Wouter meen ik. Gut, draagt de koetsier zo'n muts alleen in de winter?

Kaatje maakte dat ze wegkwam. Ze nam zich voor, nooit van kapellen en olifanten te dromen. Zo'n uitspatting van de geest kwam haar zeer gevaarlijk voor, want ze begon nu in alle ernst te menen, dat de hele familie gek was en dat zij in Wouter daarvan slechts een klein staaltje gezien had.

Toen enige uren later, de dokter-zelf zich de moeite gaf juffrouw Pieterse te komen geruststellen, kende de vreugd over Wouters verheffing geen grenzen. Holsma bestudeerde deze en ander zotternijen en maakte van zijn opmerkingen gebruik bij het bepalen van de geestelijke leefregel die hij Wouter straks zou voorschrijven, een *dieet* dat hij nog meende te moeten inkrimpen na het voorgevallene in de schouwburg.

Wat juffrouw Laps aangaat, zijzelf wist niet hoe goed alles buiten haar toedoen geschikt was. Ze hield zich de hele dag bezig met onnodig gepeins over de mogelijkheid om het ding te redden dat ze — wel enigszins met verkrachting van de zin — haar „eer" noemde. Daar zij evenwel tot geen besluit kwam, bewaarden de gunstige goden haar voor het nemen van maatregelen, die juist andersom zouden gewerkt hebben dan de eis was. Ze deed niets, en door een bijzondere welwillendheid van het lot, was dit de beste partij die ze kiezen kon. Het spijt me voor sommige lezers, dat haar veroveringstocht niet tragischer afliep. Maar de moraliteit wint er bij. Ik gis dat Fancy het gemene schepsel de belangwekkende smart niet gunde, van de kastijding die ze verdiend had. Een paar dagen angst was voor haar peccadille volkomen genoeg. Het spreekt vanzelf, dat ze altijd bleef vrezen, dat Wouter haar aanklagen zou.

Wouter was inderdaad die Zaterdagnacht bij de Holsma's

gebleven. De volgende morgen vroeg nam de dokter hem bij zich in de studeerkamer en sprak hem vriendelijk toe. Hij moedigde den ontluikenden jongeling aan, hem zo goed mogelijk te vertellen wat er in zijn gemoed omging, doch onthield zich zorgvuldig van alles wat Wouter in de mening zou kunnen brengen dat=i *bijzonder* was. Het spreekt overigens vanzelf, dat hij meer begreep dan Wouter zeggen kon. Ook de niet zeer handig overgeslagen geschiedenis met de onnozele verleidster, lag hem klaar voor de ogen. Hij luisterde naar Wouter's ontboezemingen, als naar iets zeer bekends en stelde zijn onbegrensde eerzucht — of liever zijn voorbarige en overspannen zucht naar het goede: zijn God *zijn* — als een gewoon verschijnsel voor, dat uit de levens=periode voortsproot, en.... dat uit de weg moest worden geruimd. Ook trachtte hij de zaak terug te brengen op burgerlijk=praktisch terrein, met vermijding van alle prikkel tot geestvervoering. Het kwam hem voor, dat zijn patiënt aan zulke behandeling behoefte had en hij volgde dus in zekere zin de koudwatermedicatie van Vrouw Claus. Of deze ontnuchtering ten alle tijde en voor ieder dienstig is, blijft de vraag. Ook paste de menskundige Holsma ze slechts voor=lopig toe en misschien wel als proef om te weten of Wouter tot hoger levensopvatting in staat was. Hij liet hem zijn gemoed uitstorten en viel hem niet in de rede, waaruit voort=vloeide, dat Wouter vrij slecht sprak, omdat onafgebroken verhandelingen niet in de natuur liggen. Juist het gehakkel der voorstelling deed den ongeoefenden spreker bemerken — en hierom was het Holsma te doen — dat zijn aandoeningen minder belangwekkend waren dan hij gemeend had. Hij voelde lust zichzelf in de rede te vallen met de vraag: „is 't anders niet?" en begon nu te vrezen, dat ook Holsma dit zeggen zou. Maar toen=i eindelijk scheen gereed te zijn, antwoordde deze vriendelijk:

— Zeker, zeker, m'n jongen, ik ken dat! In zulke stem=ming zou je overal willen zijn, alles willen regelen, beheer=sen.... alles *goed=maken*, niet waar? Je hebt 'n gevoel alsof je voor alles aansprakelijk was. Het hindert je dat er zoveel verkeerds is in de mensen, dat zij.... o ja, ja, ik ken dat

zeer goed!

Maar, eilieve, denk eens na over de middelen die je ten dienste staan. Hoe zou je 't aanleggen om iets te verbeteren?

Wouter zweeg.

— Meen je, dat àlle mensen slecht zijn? Dit mag je toch niet aannemen, dunkt me. Onder die mensen zijn er gewis velen die 't zelfde wensen als jij. Waarom veranderen *zij* de wereld niet?

Wouter zweeg alweer. Juist de eenvoudigheid van de vraag belemmerde hem. Maar Holsma drong op antwoord aan.

— Welnu? Komaan, ik zal je helpen. Geloof je, dat *ik* 'n goed mens ben?

— O ja, riep Wouter hartelijk.

— Ei? Nu, ik geloof het ook. Ik zou me schamen als ik dit niet durfde denken. Waarom dan verander *ik* de wereld niet? Je spreekt zo dikwijls van Afrika — omdat je dat land niet kent, m'n jongen! — welnu, ik die 'n goed mens ben, heb nog altijd de slavenjachten niet afgeschaft. Waarom niet denk je? Antwoord eens.

Wouter was volstrekt geen *debater*. Het lag niet in zijn eerlijke aard, het geven van een stellig antwoord te weigeren uit vrees, dat het straks zou kunnen gebruikt worden als stormram tegen de mening, die hij verdedigen wou. Toch bleef hij weifelen. Men bedenke, dat Holsma bezig was met een amputatie. Is het wonder, dat de patiënt het deel van zijn ziel, dat afgezet worden moest, angstig terugtrok?

— Welnu, dan zal ik de zaak anders voorstellen. Je hoort immers wel dat aanhoudende geklop en gehamer.... luister! Dat is van een smederij hiernaast. Je begrijpt wel, dat me dit soms hindert?

— Bij ziekte?

— Ja, en als ik te denken heb. Ik wenste die smederij verplaatst te zien.... zó.... fluks — opeens! Zeg me nu eens, waarom doe ik dat niet?

— Omdat.... u niet kan, mijnheer.

— Juist! Daarom ook heb ik tot heden toe niets veranderd aan al wat er verkeerds geschiedt in Afrika. En ook in Azië

niet. En in Amerika niet. En in zeer veel landen niet. Maar gisteravond in de comedie, toen je onwel was — het was er warm! — nam ik je mee en ik heb je verzorgd en naar bed laten brengen. En ik heb je moeder laten geruststellen over je lang uitblijven. Dat alles was mijn plicht, niet waar?

— O mijnheer....

— Geen dank, mijn jongen! 't Kwam me voor, dat het m'n plicht was, en ik deed het: *omdat het kon.* Wat *niet* kan, is m'n plicht niet! En daarom ook neem ik die smederij niet tussen duim en vinger om haar te verzetten naar 'n andere buurt. Om dezelfde reden bemoei ik me niet met Afrika. Onmogelijke plicht is géén plicht en het jagen daarnaar staat het vervullen van onze werkelijke plichten in de weg. Heb je weleens op school je les niet gekend?

— O, dikwijls! Maar in de laatste tijd niet, omdat Femke...

— Laat Femke nu even rusten. Misschien zeg ik straks een woordje over haar. Toen je op school je werk verzuimde, had je zeker aan wat anders dan je lessen gedacht, aan dingen, die niet voor de hand lagen. Dat is nu de fout van veel jongelui en — word er niet boos om: ik was ook zo — ze komt grotendeels voort uit luiheid. Het is gemakkelijker zich te verbeelden dat men zweeft boven een berg die heel in de verte ligt, dan in werkelijkheid zijn voet op te lichten om over een steentje te stappen. Onder de millioenen zaken die je zoudt *willen* doen, zijn er slechts weinigen die je zoudt *kunnen* doen. Bemoei je voorlopig alleen met die weinigen. Dàt is de weg om verder te komen. Vraag altijd jezelf af: „wat wordt er op dit ogenblik van me gevorderd?" en gebruik niet de ingenomenheid met het vermeende hogere, als voorwendsel, tot verwaarlozing van wat je lager toe⸗schijnt. Je bent ontevreden met je tegenwoordig standpunt? Wel maak je een beter standpunt waard! Dit is de manier om het te bereiken en de enige goede manier. Vraag jezelf bij elke gelegenheid af: wat is mijn *naastbijliggende* plicht? Kun je me dit beloven?

Wouter gaf er de hand op.

— En je wou zo graag meer weten? Ik ook mijn jongen? Laat ons zien wat er aan die kwaal te doen is. Wat jou be⸗

treft, het ontbreekt je nu zeer in het bijzonder aan de schoolkennis, waarin jongelieden van je leeftijd die in andere kringen werden opgevoed je vooruit zijn. Dat is licht in te halen en we zullen er op terugkomen, maar.... het is op dit ogenblik je naastbijliggende plicht *niet!* Het beetje latijn dat onze Willem verstaat en waar je zo jaloers op bent, is in een paar maanden geleerd, vooral wanneer je je zult geoefend hebben in het *willen.* Wat zou het nu helpen, nu? Wen je eerst dat zweven af, dan komt het latijn vanzelf en het grieks ook en al de andere zaakjes waartegen je nu zo hoog opziet. Er zijn op dit ogenblik heel andere vijanden te verslaan, dan de ridders uit je romans. Minacht de moeilijkheden niet, die je te bestrijden hebt. Dit zou juist oorzaak kunnen worden van een treurige nederlaag. Je moet je denkvermogen leren gebruiken naar je eigen wil en de verbeelding knotten die je anders over het hoofd groeien zou. Er zijn wijsgeren geweest, die beweerd hebben dat het leven een droom is. Wat ze daarmee eigenlijk bedoelen, is me niet zeer helder. De uitspraak zelf komt me dromerig voor. Misschien vergis ik me hierin, doch wel durf ik met zekerheid zeggen dat dromen geen leven is. Begrijp je dit?

Wouter knikte toestemmend.

— De ware verhevenheid, ging Holsma voort, is dat men doet wat men doen moet, zelfs het geringe. Wat zou je zeggen van ridders die zich op de kop lieten slaan door vagebonden, omdat hun riddereer niet toeliet zulk kanalje ten onder te brengen? Zou je dit niet een onbruikbare ridderschap vinden? Je gaat nu in de handel? Kom mij over een maand eens vertellen of je woord gehouden en altijd je naastbijliggende plicht vervuld hebt? Dan zullen we verder zien, maar.... dàt eerst! Zal je 't doen?

— O zeker, zeker! Maar.... mijnheer, mag ik u nu vragen naar....

— Naar Femke? Wel, dat is een best meisje, een heel braaf kind, en een nichtje van me.

— Maar hoe dan te begrijpen wat ze daar kwam doen? En hoe ze....

— Die dame in de komedie was Femke niet. Dat was

prinses Erika. We wilden haar zien, omdat haar voorouders aan de onze verwant waren. Hierin is niets bijzonders, kereltje!

— Een wezenlijke prinses?

— Ja, en Fem is een wezenlijk wasmeisje. We willen hopen dat die Erika even degelijk van karakter is als zij. Maar, jongen, hecht toch aan zulke dingen zo'n gewicht niet. Men ziet dat afwijken van familievertakkingen dagelijks. Of, al *ziet* men het niet, het *is* zo. Er moet een tijd geweest zijn dat Erika's voorouders zich in beestenvellen kleedden en de mijne ook. De vraag is, of zij het weet dat ze hier te lande stamverwanten heeft? Dat *wij* het weten.... nu ja, mijn broer Sybrand schept genoegen in het opsporen der overeenstemming van schijnbare tegenstellingen. Wel beschouwd is de wereld veel kleiner dan je meent! alles raakt elkaar! Wie weet of het niet invloed heeft op de Geschiedenis, dat je morgen bij die heren.... hoe heten ze ook?

— Ouwetijd en Kopperlith, mijnheer.

....dat je bij de heren Ouwetijd en Kopperlith de handel gaat leren. Welnu, wereldhistorisch of niet, doe daar je naastbijliggende plicht! Dit is nu de ridderlijke taak die ik je opdraag.... als je naar mij luisteren wilt. Zal je het doen?

— Heus, mijnheer! Maar.... Femke?

Daar heb je het al! Ze heeft niets met je naastbijliggende plicht te maken. De andere dame, die je voor het ogenblik dienen moogt, is.... nu, wie?

— De.... handel?

— Juist! Wil je nu volstrekt iets van Femke weten.... welnu, zij zegt ook, dat je je niet met haar bemoeien moogt en aan niets moet denken dan aan je werk....

— O, ik zàl, ik zàl!

— Nog wel tien jaren lang.

— Tien jaren? *Tien?*

— Ja, zó zei ze, toen ik haar vertelde dat je nog zo weinig wist en zo weinig kon.

— *Tien* jaren?

— Nu ja, zo zei ze. Misschien acht, of.... twaalf, of.... twintig, want je begrijpt wel dat men zoiets niet zó heel

nauwkeurig kan bepalen.

— *Tien* jaren?

— Zó zei ze.

— Ik zàl.

— Heel goed, mijn jongen. Het zal me genoegen doen en.... hààr ook. Begin er dus spoedig mee en dring je niet op, dat het zo bijzonder moeilijk is. Dat maakt zenuwachtig. Duizenden zijn voor tien jaren begonnen met wat jou morgen te doen staat en.... ze leven nog! Je ziet dus wel dat het kàn. Bovendien, denk nu voorlopig maar alleen aan de eerste maand. Zo breek je de tijd. Over een week of vijf wacht ik je hier. Dan zullen we verder zien.

Na nog eenmaal beloofd te hebben, dat hij „alle gekheid" uit zijn gedachten zetten zou, nam Wouter voor die dag afscheid. Maar hij bewaarde zijn rozenknopjes, al was het hem niet helder of de verering van deze reliek — het enige wat hem uit de afgelopen driedaagse stormperiode overbleef — een prinses gold, of een bleekmeisje, of beiden of de kleine Sietske Holsma, of het portret uit de zijkamer, of een ideaal dat hijzelf samentoverde door het onwillekeurig ineensmelten van al deze beelden tegelijk. Om zijn aan Holsma gegeven woord gestand te doen, verbood hij zich alle onderzoek dien aangaande en drong met heldhaftigheid zijn aandoeningen terug. Het blijft de vraag, of-i tot helderheid en zelfkennis zou geraakt zijn, wanneer hij hierin niet geslaagd was? Wie zegt ons, of niet misschien de indrukken die hij meende te hebben opgevangen van buiten-af, de afspiegeling waren van zijn eigen gemoed? Om deze twijfel begrijpelijk te vinden, heeft men zich slechts af te vragen, of zijn fantasie werkeloos zou gebleven zijn, indien hij al die voorwerpen niet ontmoet had? Ik acht deze opmerking hierom niet zonder gewicht, wijl ik aan de gewaarwording die Wouter beheerste, nog altijd de naam van liefde niet geven durf. Dat een der meest karakteristieke kenmerken van het beminnen *de zucht om goed te zijn* hem niet ontbrak, is waar. Doch deze neiging had zich reeds veel vroeger in eigenaardige overdrevenheid bij hem geopenbaard, waaruit dan ook, lang voor hij Femke ontmoette, zijn overspannen eerzucht en de

daarbij behorende hoogmoed waren voortgesproten.

Onder de aandoeningen die hij na het gesprek met Holsma moest terugdringen, speelde de nieuwsgierigheid naar de oplossing der verschillende wijzen waarop Femke zich aan hem vertoond had, maar een zeer ondergeschikte rol. Dit schijnt te vreemder, omdat hij aan de door Holsma gegeven verklaring geen geloof sloeg. Hij bleef er bij, dat het meisje in de schouwburg wel inderdaad de persoon was geweest die men tot nog toe Femke genoemd had, en schreef Holsma's verzekering óf aan dwaling toe, óf aan de zucht om hem tot kalmte te brengen. Hij beweerde meer van dat meisje te weten dan den dokter kon bekend zijn, die haar niet in die herberg gezien had! Dat ze zich kon voordoen als prinses, kwam hem volstrekt niet vreemd voor. Het was eer te verwonderen, meende hij, dat ze de goedheid had, zich nu en dan te vertonen als kindermeisje of als dochter van een wasvrouw. Een prinses? Wel mogelijk, waarom niet? Dat meisje op die tafel zou niet Femke geweest zijn? Ook niet die verschijning in de schouwburg? Heel natuurlijk, en geheel in overeenstemming met de hoogte waarop hij het voorgewende bleekmeisje geplaatst had! Als dat niet Femke was, dan kon zeer goed het meisje, dat hij tot nog toe Femke genoemd had, eens-vooral prinses wezen. Deze verandering was zo groot niet, of liever.... het was er geen. Als een bliksem schoot hem nu ook de indruk door de ziel, die het schrikwekkend bellen van juffrouw Laps die Vrijdagavond op hem gemaakt had. Toen immers reeds vroeg hij zich af, of daar misschien prinses Erika was, die kwam ruilen? Er bleek dus, dat ze dit reeds voorlang gedaan had! Dat er in dit alles iets geheimzinnigs lag, ontveinsde Wouter zich niet, maar dit geheimzinnige kwam zo juist overeen met zijn dromen en luchtbeelden, dat het hem meer bevredigde dan ooit nuchtere waarheid zou hebben kunnen doen. Hij was evenmin nieuwsgierig als de velen die na de lezing van Genesis, nu eens-vooral menen te weten: „waar alles vandaan gekomen is" en geen lust hebben in een onderzoek dat hun die genoegelijke zekerweterij zou kunnen kosten. Hierin zal dan ook wel de oorzaak liggen, dat voor zekere gemoe-

deren slechts de fabel het kenmerk van de waarheid draagt.

Gelijk de Mensheid in voorhistorische tijden, was Wouter nog altijd ontvankelijk voor het buitengewone, voor het wonderbare, voor het onmogelijke. Wie hem verzekerd had dat Femke onderworpen was aan gewone aandoeningen, zou niet zo zeker op geloof kunnen rekenen, als de dichter die haar tot onderwerp had gekozen van de wildste fantasie. Wanneer hij haar had te spreken gekregen, zou er aan anderen, die het onderhoud bijwoonden, gebleken zijn, dat zijzelf in dit opzicht hoger stond, maar of het hem gebleken ware, blijft de vraag. Elke uiting van haar eenvoudig gezond verstand zou hij hebben opgenomen als neerbuiging om zijnentwil, als een poging om een taal te spreken die verstaanbaar was voor.... mensen of burgerjongetjes. „Ze houdt zich zo om mij niet af te schrikken", zou hij dan gedacht hebben. In hoeverre er bij dit alles invloed werd uitgeoefend door de bijna geheel uitgewiste herinnering aan de Fancy-verschijning, is moeilijk te bepalen. Wel was de indruk daarvan niet meer te herkennen, doch misschien deden zich nog altijd de gevolgen van die indruk enigszins gelden. Zijn geest was eenmaal zekere weg opgestuwd en in deze richting ging hij voort, al was dan ook het punt van uitgang sedert lang uit het oog verloren. Ook deze bijzonderheid is op de Geschiedenis van het Mensdom ten volle van toepassing. Wij werpen de fabels weg, waarmee ons Geslacht in zijn kindsheid werd vermaakt, we schamen ons over het geloof aan de spokerij waarmee het bedrogen werd, maar.... blijven gebukt gaan onder de gevolgen der onnozelheid van vorige geslachten.

Wouter vroeg niet meer: „zou *zij* 't zusje wezen, dat ik zoek?" maar de behoefte aan ineensmelting met een wezen, dat-i wilde toebehoren — in verband altijd met zijn zucht naar kennis en strijd — bleef bestaan. En alweder werkte de onbewustheid — van deze neiging bevredigend op zijn begeerte om de vele bijzaken, die hij niet begreep, eens eindelijk opgehelderd te zien. In al het vreemde, dat hem de laatste dagen overkomen was, vond hij evenzeer aanleiding om zich af te vragen: „wat wàs er toch?" als om zich toe te

roepen: „zeker, zeker, zó is het! Juist wat ik altijd meende!” Dat mysterieuze-zelf was juist de voldoening, die hij zocht, en.... dus nog altijd een blijk van zijn onrijpheid. Zijn aandoeningen waren hem als een bewogen water, waarin de onvolwassen ziel de Nixen ziet spelen, die ze zien *wil*, hoe onbestemder van omtrek, hoe weifelender van lijnen, hoe liever. Naar juister tekening, naar meer duidelijkheid haakt de ziel niet.... er mocht eens blijken, dat ze zich slechts gespiegeld had in de rimpeling van de door haarzelf in roering gebrachte vloed!

Was Femke geen prinses? Was prinses Erika niet — uit weelde, liefhebberij dan — een wasmeisje? Eilieve, misschien ook was dat heerlijk standbeeld op die tafel, noch de een noch de ander.... een derde verschijning dus! Drie? Het is te weinig! Millioenen beelden van die aard waren niet te veel om, saamgevat in één totaal-gedachte, die begeerte te bevredigen van een gemoed dat, slechts ontluikend nog, niet Femke beminde, maar.... de *Liefde!* Waarlijk, de knaap had nog veel te leren, en waarschijnlijk waren op deze behoefte, de raadgevingen van zijn menskundigen vriend gegrond. Het schijnt wel, dat Holsma inzag hoe Wouter vóór alles moest kennismaken met het allerlaagste om allengs op te klimmen tot de *Poëzie der Werkelijkheid*, die zoveel hoger staat dan lieflijk bontgekleurde — maar kinderachtige, onvoedzame en verderfelijke dromerij!

Hoe dit zij, evenals hijzelf, dalen we voor enige tijd naar lager sferen. Het hoofdkwartier van de Mensheid is nu eenmaal gelijkvloers. Vandaar gaan wij altijd uit, daarheen keren wij altijd terug. Het is al wel, wanneer we niet verleerd hebben van tijd tot tijd ons te vermeien in wat vlucht. Hopen wij, dat de lust en de kracht ons niet begeven, die uitspanning te hervatten. Er bestaat dan tevens kans, nader kennis te maken met prinses Erika, bij welke gelegenheid we misschien te weten komen, dat aristocratie van verstand en hart niet uitsluitend behoeft gezocht te worden in de.... lagere standen, zoals sommige romanschrijvers — hofmakend aan het gemeen — weleens voorgeven te geloven. Reeds nu durf ik verzekeren, dat ze wel degelijk „van de familie” was, en

wel in veel hoger zin nog, dan oom Sybrand weten kon.

Vóór het ons vergund is nader kennis met haar te maken, hebben we — precies weer als Wouter zelf — vervelender dingen te behandelen. Zó immers moet mijn geschiedenisje geschreven worden, op straffe van niet op het leven te gelijken, wat een fout wezen zou, een grote fout.. de gewone!

LI.

Fancy's luim had alzo voor ditmaal uitgestormd. De serie van bijzonderheden was afgelopen en de lezer wordt nogmaals uitdrukkelijk uitgenodigd zijn verwachting op de leest van het dagelijkse te schoeien.

De voor Wouter zo belangrijke maandagmorgen brak voor hem vroeger aan, dan voor de meeste anderen. Niet omdat-i zoveel oostelijker woonde dan het merendeel zijner medemensen, maar uit onrust. Hij had weinig of niet geslapen en verliet zijn bedstee zodra het licht werd, drie volle uren alzo voor-i zich had aan te melden op het kantoor van de heren Ouwetijd & Kopperlith. Wat zijn diligentie in dit opzicht aangaat, kon dus dokter Holsma, die zo bijzonder had aangedrongen op belangstelling in de plichten, die onmiddellijk vóór hem lagen, met terzijdestelling van utopieën en fantastische begeerten, volkomen tevreden zijn. Maar hijzelf zag in, dat het vroeg opstaan alleen niet veel beduidt. Hij moest ook, en vooral, zich uitsluitend *bezighouden* met het dagelijkse, maar juist deze plicht viel hem zo moeilijk. Gelijk te verwachten was, voerde hij een zeer zware strijd tegen de bijna onbedwingbare neiging tot afdwalen. Niemand is beter in staat dit te begrijpen dan de lezer, die na al het vorige wel evenveel moeite hebben zal als Wouter-zelf, om belang te stellen in het kantoor van de heren Ouwetijd & Kopperlith.

— Zeker, zeker, dacht hij — nu en dan overluid — ik zal braaf oppassen en terdeeg mijn best doen en werken tot ik moe ben, en zorgen dat ieder tevreden over mij is, maar.... zou ik nu daarom niet Femke eens mogen spreken? Zou dàt

nu de oorzaak kunnen zijn, dat ik mijn plicht in den handel verwaarloosde? Mag ik haar niet gaan zeggen, dat ik weet waar ze m'n prent bewaart, en... wie zij eigenlijk is? En mag ik niet vragen aan Vrouw Claus, die haar in t hoofd gezet heeft, dat ik op 'n paard reed? En dat ik 'n sabel opzij had... 'n kleintje, zei ze. Nu, klein of groot, ik wou dat het waar was, maar.... hoe komt ze 'r aan?

En.... dat *Stakkervrouwtje?*

En.... dat portret!

Juffrouw Pieterse had het druk met de wichtigheid van de dag en was mild in het uitdelen van lessen omtrent de manier waarop Wouter zich in zijn nieuwe betrekking zou te gedragen hebben. Hij moest vooral heel fatsoenlijk wezen en door zijn gedrag de heren opwekken tot het besef der goede hoedanigheden van zijn moeder. Ook was het niet kwaad hun mee te delen dat-i bij de Holsma's op de Kolveniersburgwal gelogeerd had en dat de schoenen van zijn vader...

— Ja, moeder, zei Stoffel en hij moet vooral precies op zijn tijd op het kantoor wezen. Daar houden zulke mensen van.

— Juist! Altijd precies op je tijd, want daar houden ze van. En als ze-j-n-iets vragen, dan moet je maar risseluut antwoorden, heel risseluut. En kijk niet telkens zo scheef uit, dat verfrommelt je boordje en dat stàat niet voor een jongen die al op een kantoor is.

Dat boordje — amsterdamismus voor halskraag — had een grote rol gespeeld in de voorbereidingen tot de geschiedenis van deze dag. De belangstellende lezer herinnert zich zeker het jukkraagje, waaronder Wouter gebukt ging toen we het eerst kennis met hem maakten in de Hartestraat. Door een verdrietige gaping in mijn archief — daarvan zullen zich méér sporen vertonen, helaas! — ben ik niet in staat met juistheid al de overgangen te schetsen, die in dit opzicht de toenmalige periode scheidden van de tegenwoordige, doch weel weet ik, dat de opstaande boordjes die Wouter vandaag zouden begeleiden naar „den handel" een zeer voornaam bestanddeel uitmaakten der fondamenten van juffrouw Pietersen's hoop. En ook Wouter zelf dacht niet gering over deze

verandering. De twee plankstijve linnen lappen die zijn wangen bedijkten maakten op hem een dubbele indruk. Eerst en voornamelijk die van zijn *toga virilis*. Vervolgens een paar rode strepen die de weg wezen van zijn mondhoeken naar zijn ogen. Hij was er groots op en reeds hierom alleen zoud-i zo graag Femke ontmoet hebben. Wie stijf overeind-staande halsboorden draagt, is geen kind en niemand zou dit beter inzien dan iemand die voor bleekmeisje fungeerde en dus beroepshalve gewoon was met zulke onderscheidings-tekenen om te gaan. Maar dat deze roemrijke blijken van volwassenheid een lastige keerzij hadden, is ook waar. Wouter moest voortdurend recht voor zich uit zien om zijn pronk niet te bederven. Hij voelde dat dit hem een zot voor-komen gaf en de neiging meedeelde om te spreken als Stoffel, maar het was juist dit gemaakte, dit onnatuurlijke, waarmee hij, volgens de niet geheel onjuiste menskundige berekening zijner moeder, de gunst moest winnen van zijn nieuwe chefs. Dus:

— Draai toch in godsnaam je hoofd niet zo telkens rechts en links. Een mens moet vóór zich kijken. Je kunt er vast op aan, dat zulke heren van deftigheid houden. Je moet je nu met je nieuwe boordjes — het zijn ouwe van Stoffel, maar dat doet er nu niet toe, wat zeg jij, Trui? — je moet je niet aanstellen als een wilde.

Van wildheid was geen sprake, toen Wouter een kwar-tiertje na deze laatste vermaning, allerbeschaafdst aanbelde aan zeker huis op de Keizersgracht, dat met de naam Kop-perlith gemerkt was. Doch helaas, het scheen wel of reeds zijn eerste aanraking met de firma een misgreep wezen moest. Twee toegangen boden zich — niet zeer oprecht uit-lokkend, maar bruikbaar toch — den bezoekers aan. Een dubbele glasdeur vertoonde zich op de laagte, of zelfs ten halve beneden de laagte van de straat, doch daarnaast gaf een „opgaande stoep" gelegenheid om door te dringen tot een soort van *bel-etage*. Wouter, vol fatsoensbejag, vond de laatste nog het geschiktste en met niet zeer flink gestrekte knieën besteeg hij de acht of tien trappen. Op het bordes aangeland, trok hij zo zacht mogelijk aan de bel: men mocht

het eens horen! onwillekeurig en bijna met schrik, ontwaarde hij door het venster van de „zijkamer" het gelaat ener bejaarde dame, dat zonder de geringste uitdrukking van welwillendheid zijn figuurtje scheen te monsteren. Het scheen wel, dat ze hem de stoep wou afkijken. Wouter had er een pijnlijk gevoel van en maakte zich zo klein mogelijk. Het is niet ieder gegeven en vooral niet iemand die zijn eerste opstaande halsboorden torst, zonder angst op de stoep te staan van een huis op de Keizersgracht! Met genoegen ware onze held hard weggelopen, maar.... wat dan? Bovendien, hij had een militaire rang en moest dus staan blijven onder bereik van het geschut aan die zijkamer. Het.... vrouwpersoon bleef hem aanzien met vinnige blik en scheen maar niet te kunnen verdragen, dat er iemand aanklopte aan haar paleis. De martelende inspectie duurde lang, zó lang, dat Wouter ernstig begon te denken, òf aan de aftocht, òf aan het herhalen van zijn klinkende aanmelding. Maar ook tot deze beide uitersten was een moed nodig, van heel andere soort dan-i.... misschien eenmaal hebben zou, doch gewis op dit ogenblik evenmin bezat als de vereiste. Wat baatte hem nu Holsma's heerlijk voorschrift om altijd flink zijn naastbijliggende plicht te doen? Wat viel er nu te leren? Wat kon-i arbeiden op die stoep? In 's hemelsnaam: hij wachtte!

Heel eindelijk werd de deur door een vrij onooglijk vrouwspersoon geopend, doch maar heel even, en niet verder dan volstrekt nodig was om Wouter toe te snauwen:

— Wat mòt je? Mot je bij mefroo weesse! Wa's je boodschap? Je skelt *huis*, jonge! Ik ken niet f'r jou plessier de hele dag de skel nalope. Waarom skel je *huis?*

Bij mevrouw? O neen, gewis niet! Wouter dacht niet aan mevrouwen. Maar: „je skelt *huis*".... wat is dàt?

— Of skel je *keuke?*

Deze tweede vraag gaf licht. Wouter bemerkte nu dat er twee belknoppen uit de deurpost staken en dat ze onderscheiden waren door de benamingen „keuken" en „huis". Wie groente, vlees, boter of melk kwam brengen, moest zich melden door middel van de keukenbel. En alleen bezoekers, die aanspraak konden maken op toegang tot het *salon* — een

ding dat er in zekere zin niet was, gelijk we zien zullen — mochten zich aanmatigen de zeer pretentieuze huisschel in beweging te brengen. Wouter die noch viktualie kwam brengen, noch zijn opwachting maken wilde aan „mevrouw" — zou zij het wezen, die zo onlieftallig door het venster van de zijkamer gegluurd had? — Wouter erkende stamelend dat hij zich vergist had en niet wist waar hij wezen moest. Juist wilde hij zeggen dat hij.... de jongeheer Pieterse was, toen de meid, die zich volstrekt niet nieuwsgierig toonde naar zijn identiteit hem de deur voor de neus dichtsmeet.

En nog altijd spionneerde die lelijke dikke dame door het venster van de zijkamer. Het kwam Wouter voor, dat zij iets hem betreffende meedeelde aan iemand, die in haar gezelschap was. Een heer van minder dan middelbare leeftijd boog over haar heen naar het venster en wenkte Wouter met niet zeer vriendelijk gebaar, dat hij de stoep verlaten en beneden aanschellen zou. Goddank, nu wist onze candidaat-handelsman tenminste iets. Allerbeleefdst nam-i zijn hoed af en schoof blootshoofds enigszins bukkend dat dreigende venster voorbij en de stoep af. Inderdaad, beneden bij de dubbele glasdeur was ook een bel en daarnaast las hij het woord: *magazijn*. Hier zal ik moeten wezen, dacht hij. Kantoor en magazijn zal wel zo omstreeks hetzelfde zijn. En hij belde.

De persoon, die belast was met het „nalopen van deze schel", zou alweer zeer gevoegelijk kunnen doorgaan voor een kurator of superintendent van het respect. Hij gaf Wouter veel tijd tot meditatie, vooral over de tekst hoe moeilijk het is in te gaan tot den huize Kopperlith. Of onze expektant-handelsridder behoorlijk gebruik maakte van de zo gul aangeboden gelegenheid tot ontwikkeling van zijn denkvermogen, is te betwijfelen. Bovendien hij werd gestoord. Men tikte — en op de klank af geoordeeld, enigszins toornig — tegen een glasruit van de zijkamer. Wouter stapte een tred achteruit en zag naar boven. De meneer van zoeven beduidde hem met driftige bewegingen, dat hij nog eens moest aanbellen en wat harder. Wouter bedankte door het afnemen van zijn hoed — had niet zijn moeder hem vóór alles fat-

soenlijkheid aangeprezen — en hij waagde nu een harder trekje, dat nog altijd niet terstond door het openen van de deur gevolgd werd. Het scheen wel, dat de Cerberus van het „magazijn" een zeer hoog denkbeeld koesterde van het respect, dat de heren Ouwetijd & Koperlith nodig hadden. De man overdreef zijn ijver. Dit begon zelfs de heer in de zijkamer in te zien, die alweer tikte en wenkte: „schel nòg eens voor de drommel!" met een uitdrukking alsof Wouter het helpen kon, dat er niemand kwam. Hij voelde heel duidelijk hoe de ware fatsoenlijkheid voorschreef, vergeving te vragen dat men hem zo lang wachten liet.

Intussen gluurde hij door de glasdeur en wierp nieuwsgierige blikken in het „magazijn". Het was een van die lokalen welker afmetingen men gewoon is uit te drukken door de dichterlijke vergelijking met een pijpela. Enigszins in afwijking van de bekende omschrijving in de meetkunst verheugde zich de hier bedoelde ruimte in de eigenschappen van lengte, breedte en.... laagte. De breedte was met die van het huis gelijk. De lengte werd aan de voorzij begrensd door de reeds bekende glasdeuren, die in haar poging om wat licht door te laten, werden bijgestaan door het schuins hoekje venster dat zijn hypothenuze gemeen had met de stoep en bovendien door een ander raampje dat aan de vóórzij van die stoep aan de straat uitkwam. Het hokje dat door dit venstertje zijn licht ontving, heette „het kantoortje" in tegenstelling van het „kantoor" dat we straks zullen te zien krijgen. Wat overigens de „laagte" van het magazijn aangaat, deze benaming is zowel gegrond op de zeer geringe afmeting van de opstand, als een peil van de vloer. Een volwassen man kon met zijn opgeheven hand de zoldering bereiken en de bodem lag een voet of drie beneden de begane grond. Hij verhief zich niet verder boven de riolen die in de gracht uitliepen, dan juist voor de bewoners nodig was om niet te worden mee weggespoeld met de vuiligheid. Wat de verlichting aangaat, men begrijpt dat het weinige glaswerk aan de voorzij, niet àl het werk alleen kon doen. Ongeveer op één derde van de lengte hield het binnenkruipend licht op. Wie evenwel scherp van gezicht en recht-

vaardig was, moest erkennen, dat-i heenborende door de duisternis van het midden, vrij duidelijk kon merken dat de bouwmeester gepoogd had, ook aan de achterkant iets te laten binnendringen dat naar vermindering van duisternis geleek. Daar namelijk was door vriendelijke bemiddeling van een boven de zoldering van het magazijn gelegen binnenplaatsje, iets te zien, dat niet volstrekt zwart kon genoemd worden. Hoe de venstersoort heette, die dit wonder teweeg bracht, weet ik niet recht. Een lantaarn of een koekkoek, of zoiets. Er is altijd wat armoedigs in zulke bouwkunstige meesterstukken.

Voor zover Wouters blikken in het magazijn konden doordringen, bemerkte hij, dat de langse middelruimte was ingenomen door een brede tafel, waarop stapels lijnwaad gerangschikt lagen. Ook rechts en links langs de muren waren zulke koopmanschappen opgestapeld, zodat slechts een nauwe doorgang aan weerszijden van die lange tafel overbleef. Alleen aan het vooreind, tussen het kantoortje en de glasdeur, was enige ruimte overgelaten, waar een meubel op schragen stond, dat hij later leerde kennen en waarderen als „de paktafel".

Waarlijk, er begon kans te komen, dat de deur ten laatste zou geopend worden. Dat Wouter eindelijk in een der gangetjes iemand naderen zag, zou wat veel beweerd zijn, en alweer aan sommige kunstrechters die in polemiek op hun gemak gesteld zijn, gelegenheid geven tot de bakerlijke aanklacht van overdrijving. Neen, Wouter zag niets in die duisternis, maar wel kwam het hem voor dat de duisternis zelf zich begon te bewegen. Er schoof iets zwarts over de zwarte grond. En dat zwarte werd — zonder overijling altijd — wat bruiner en grijzer en lichter.... waarachtig, er naderde een menselijk wezen. Heel natuurlijk. Gerrit Sloos kwam de deur openen en beslofte reeds de ruimte naast de paktafel. Nog één seconde en de slotbrug van het toverkasteel zou worden opgehaald. Wat vreemds lag daarin? Voor u en mij niets, lezer, maar Wouter was aan het verstenen geraakt en stond op het punt vast te groeien in zijn wachtstemming. Alle verwondering over de moeilijkheid om

in dat heiligdom door te dringen, was zo volslagen geweken, dat hij, nu de deur eindelijk geopend werd, zich niet kon onthouden van enige verbazing over het tegendeel. Het scheelde weinig of hij had aan Gerrit Sloos gevraagd, of-i zich ook vergiste? Inplaats daarvan echter, nam hij — voor de hoeveelste maal nu reeds! — zijn hoedje af en Gerrit keek vragend tot hem op. Wouter stotterde iets.

— Ben jij Pieterse, de jongeheer die hier op het kantoor komen zou?

— Ja....a....a, m'nheer!

— Zo? Je hoeft geen m'nheer tegen me te zeggen. Ik hiet Gerrit.... Gerrit Sloos, weet je. Eigenlijk is m'n naam Schlossmann, maar och.... wat heeft 'n mens aan die moffekuren, niet waar? Daarom zeg ik maar Sloos, en zo teken ik ook, want.... ik ben de knecht, weet je, de kantoorknecht. Kom maar in!

Wouter daalde de drie trappen af, die toegang verleenden naar het hol. Zijn eerste beweging, toen-i naast de paktafel stond, was een onwillekeurige greep naar zijn neus. Want.... de stank was onverdragelijk.

— O nee, zei Gerrit, als antwoordende op dit welsprekend gebaar. Dat reukjen is niet van het magazijn — ik zag maar *kelder* weet je, want zo zeien we vroeger toen de ouweheer zelfs nog meedeed — die lucht is van den kelder niet, maar van de riolen weet je!

Zo troost een eedle ziel haar deelgenoot in 't lijden!

— O zo, zei Wouter, alsof deze opmerkingen de pestlucht veranderden in een geur. O.... zo!

— Ja, van de riolen. Daarom ook staat al dat goed daar tegen de muur op planken, zie je. Als 't de grond raakte, zou t' verrotten. Kom mee naar 't kantoor. Maar je komt veel te vroeg, want we benne-n-in de komkommertijd. Dan is er niet veel te doen, dat begrijp je-n-ook wel. Maar hoor eens, je mot niet vóór schellen, aan de kelder — de jongeheren zeggen tegenwoordig: *magazijn*.... franse wind allemaal.... 'n *engelse* notting, weet je! Nou, ze hebben het van dien mallen Wullekes! — Je mot het kantoor ingaan in de Vellestraat. Ik zal het je wijzen. Voor vandaag komt het er nou

niet op aan, omdat het de eerste keer is, en omdat je 't niet weet. Je ziet, ik heb je opengedaan....

Gelukkig!

— ....maar anders, weet je, wie op 't kantoor wezen mot, komt in door de Vellestraat. 't Is heel gemakkelijk te vinden, als je 't maar eens weet. En daarom zal ik 't je wijzen. Kom maar mee. Maar zet je hoedje op. Je hoeft tegen mij zo beleefd niet te wezen, want ik ben de knecht maar, weet je. De heren komen straks zo tegen negenen. 't Is komkommertijd, moet je denken. En daarom heb je zo lang gewacht vóór ik je opendeed. Want ik zat in de keuken, en ik zei tegen de meid dat zij zou opendoen — in de bovengang weet je — want dat het zeker 'n nieuwe askarreman was, die nog niet wist waar ie schellen moest. Maar ze wou niet — 'n lui beest is ze! — en ik zei: 't gaat mij niet aan, want we benne-n-in de komkommertijd, en dan wordt er zo vroeg niet aan de kelder gescheld door iemand die de zaken kent. Dat zal jijzelf ook wel te zien krijgen, als je hier een tijdje geweest bent. Weet je hoe lang ik hier al dien?

Wouter klaagde zich aan van verzuim. Hoe drommel kon hij zich veroorloven niet te weten hoe lang Gerrit Sloos reeds in dienst was van Ouwetijd & Kopperlith? De booswicht stamelde vol schuldbesef dat-i niet wist.

— Nou raad eens!

Elk ander zou een cijfer genoemd hebben. Wouter was te stipt, te vol van geweten, om aan zeker getal jaren de voorkeur te geven boven een ander getal. Waarom *twintig?* Waarom *dertig?* Waarom meer of minder? Hij bleef er bij dat hij het „heus" niet wist, en ook geen kans zag het te raden.

— Zo? Nou dan zal ik het je zeggen. Verleje Pinkster was 't drie-en-veertig jaar. Wat zeg je daarvan?

— Hé?

— Ja. 't Is 'n lange tijd niet waar? Als je er vóór staat, denk je dat het wat is. En als het voorbij is.... weet je wat het dan is? Niemendal.... 'n engelse *notting!* Dat zal je zien, als-je-n-'n ouwe kerel wordt, want nu ben je maar 'n jong borssie! 't Zal me benieuwen of je-n-'t zult kunnen vinden

met Wullekes, met m'nheer Wullekes. Want tegen hem moet je „m'nheer" zeggen, schoon ik hem gekend heb zo kaal als een luis. Toen had-i geen nagels om met permissie.... z'n neus te snuiten, en hij liep me na als 't horloge van 'n trek-schipper die 'n ouwe juffrouw ziet aankomen. Maar nou.... wind, wind, allemaal wind! En wat is 't! 'n engelse *notting*. En z'n vrouw — ook 'n gekkin van de bovenste plank — praat altijd over prinsessen die ze-n-eens gezien heeft. Nee, die Wullekes,.... wie 'm kent, koopt 'm niet! Nou, je zal 't zelf zien en ondervinden, als je tijd van leven hebt. Ieder moet maar altijd z'n eigen weg gaan, en dat doe-n-ik ook. Maar die Wullekes....

Kijk, hier is 't. Tussen de olievaten mot je door — 't is hier altijd even smerig, dat komt van 't lekken, want die vaten lekken altijd — maar eerst mot je door de stokvis-beukerij, en als je dat doet, kom je vanzelf op 't kantoor.

Wanneer Gerrit Sloos met dit „vanzelf" bedoelde: gemak-kelijk, geleidelijk, zonder omslag, en wat men zou kunnen noemen: op 'n niet onprettige manier.... het zij zo! Over de smaak valt niet te twisten. Gerrit zal het maar zo bij wijze van spreken gezegd hebben.

Onder het luisteren naar al deze mededelingen had Wouter de half-onderaardse weg afgelegd, die van de Keizersgracht naar de dwarsstraat leidde, waar men de ingang tot het kantoor van de heren Ouwetijd & Kopperlith te zoeken had. Hij prentte die stokvisbeukerij en de gang naast het oliepak-huis diep in zijn geheugen, om zeker te zijn, dat-i nooit weer zou worden overgeleverd aan de spitsroeden die hem zo hadden gepijnigd aan de voorkant van 't huis. Dat die verheven stokvis-industrie en dat oliepakhuis, niets te maken hadden met de „zaak" waarin Wouter leerling werd, zal de lezer wel begrijpen. Er lag op dat terrein een servituut van doorgang, en de stokvisbeuker moest gedogen dat er op de deurpost van zijn lokaal een ovaal bordje pronkte met het opschrift: *„Ingang naar het kantoor van Ouwetijd & Kop-perlith"*. Ook de olieman mocht de doortocht niet versperren, doch hij nam zijn verplichting zo nauw op, dat men er ge-woonlijk niet door kon zonder een paar smeervlekken mee

te nemen. Juffrouw Pieterse heeft daarover vaak gekeven, en ook Wouter zelf vond het heel onaangenaam. Maar.... had-i zich dan voorgesteld, met de wereld in aanraking te kunnen komen zonder bezoedeling? Beste jongen, dat gaat niet!

LII

Bij het nalezen der laatste helft van het vorig hoofdstuk bemerk ik, een gedeelte van de weg die van de Vellestraat naar het „kantoor" leidde, te hebben overgeslagen. Na het voorbij worstelen van de glimmende olievaten, moest men de gang door, langs een achterhuis van een paar verdiepingen hoog, en eindelijk de binnenplaats over, niet te verwarren met het plaatsje dat zo edelmoedig wat licht meedeelde aan het magazijn. Tussen die beide „openluchtjes" in, lag een groot gedeelte van het huis, dat lang, smal en hoog was. Na de ontdekkingsreis geleidde Gerrit onzen Wouter naar het kantoor, wees hem daar een tabouret aan, en gaf hem de raad te wachten tot de „heren" zouden komen. En, zei de man:

— Dat zal nog wel een uurtje duren, want we zijn in de komkommertijd. En ik ga mijn kommetje koffie drinken in de keuken. 't Ga je goed zo lang.

Wouter dreef inderdaad de onbescheidenheid zo ver, dat-i de tabouret opklauterde, die hem aangewezen was. En hij peinsde.

De voorwerpen die zijn aandacht tot zich trokken, waren niet zeer geschikt om zijn stemming bijzonder vrolijk te maken. Het uitzicht door de twee verweerde vensters op de binnenplaats en het achterhuis, was — op het verschil in warmtegraad na — novazemblisch:

Een eeuwig grauwe lucht hangt loodzwaar op de.... wanden
Hier houdt geen sterfling 't uit. Hier komt geen Noordman [landen.
Geen andre plek op aard, hoe karig ook bedeeld,
Is zo ellendig naakt, zo arm aan groei en teelt!

Meent men dat Tollens ooit die schone regels had kunnen

schrijven, als-i niet door zijn vader was „gedaan" op een kantoor in verfwaren? Waar anders ving zijn oog zulke tinten op van iets droevigs, van het enge, benepene, barre, kille? Meent men misschien, dat er in het hoge noorden zelf iets te aanschouwen valt, dat in zielstremmende invloed halen kan bij zo'n verblijf? De oude heer Tollens heeft wel geweten wat-i deed en het is waarlijk te verwonderen, dat zijn zo wel op z'n plaats gezette zoon het aanzijn heeft gegeven aan prullen ook. Misschien werd-i bedorven door een bloempotje op zijn binnenplaats.

Zo verraderlijk handelde het lot omtrent Wouter niet. Geen enkel voorwerp trok zijn ogen tot zich, dat hem een voorwendsel aan de hand deed om iets anders te denken dan: „in de handel, in de handel, ik ben hier in de handel!"

Van tijd tot tijd verwaardigde zich een der dienstboden in de keuken, naast de onderaardse gang die naar het magazijn liep, enig geruis te maken. En telkens liet dan Wouter zich afglijden van zijn krukje om al wat er zou binnentreden, met de nodige beleefdheid te groeten. Maar er kwam niemand en Wouter besteeg zijn troontje weer. Toch zorgde hij zijn hoed in de hand te houden om terstond gereed te zijn tot het aannemen van een groetende positie, als er eens ten laatste in die onbehagelijke eenzaamheid iemand te voorschijn kwam. Op de grenenhouten vloer bemerkte hij indrukken van voetstappen. Daar glinsterde de gepolijste moet van een rechts-om-keert-beschrijvende hak.... hoe heette ook de man dien-i had horen noemen bij de Holsma's, de man op dat eiland, die zo verschrikte bij het ontwaren van menselijke voetstappen? Och, in *deze* wildernis....

Aan de wand hingen hier en daar bundels papieren, onder bescherming van kartonnen bladen die allerlei opschriften droegen welke Wouter verlegen maakten. Daar waren *Cognossementen, Fakturen, Vrachtbrieven* en zelfs: *Diverse Nota's*. En die opschriften waren omgeven van een gekoperdrukten rand vol bloemen, rankwerk, hoornen van overvloed en allerlei krullen, welk bijwerk beheerst werd door een spiernaakten Merkurius, die op wolken zat en heel pedant neerkeek op de epigrafen en de weelderige arabesken aan

de rand. De wolken waren gemerkt O & K, No. ...., later in te vullen bij eventueel gebruik.

— Dat is de god des koophandels, dacht Wouter. Zou nu zo'n god ook begonnen zijn met leerlingetje op een kantoor te worden? Hoe lei men het toch aan in het oude Griekenland, om iets te worden in de wereld? O, ik weet wel dat die fabelleer gekheid is, maar de lui die zulke geschiedenissen uitdachten, moeten zich toch een voorstelling gemaakt hebben van het begin der zaken. Van wie had die Merkurius rekenen geleerd? Daarmee toch moet men aanvangen. Ik zal goed oppassen.... *kapitaal staat tot kapitaal, gelijk interest tot interest.... dat geeft dat, wat geeft dat?* En dan vermenigvuldigen. En dan delen met het voorste. En als er breuken zijn.... lastig is het, nu ja, maar ik zoek de algemene noemer. Ja, ja, ik zal goed mijn best doen, zoals de dokter gezegd heeft....

Daar werd weer gestommeld in de gang. Misschien zette een der meiden een „luiwagen" buiten de keuken. Of ze smeet een „varken" de deur uit....

Wouter zette zich in postuur voor die luiwagen, voor dat varken, en voor de meid die er over baasde. Helaas, nog altijd kwam er niemand. Hij had nog niets „in de handel" verricht, nog geen enkele evenredigheid opgelost, geen noemer bruikbaar gemaakt voor een heel ristje breuken tegelijk, en toch.... hij was vermoeid! De klok sloeg al, of pas negen. „Reeds" voor iemand die sedert vijf uren worstelde met z'n gedachten. „Pas" negen uur, voor een werkmannetje dat zo graag wou uitmunten, en nu al vóór het aanvangen van de arbeid, zich geknakt voelde door uitgeputheid. Wouter onderging hiervan de onbewuste indruk en werd bitter verdrietig. Beheerst door het denkbeeld dat zijn voornaamste werk in rekenen zou bestaan, angstig, dat-i niet voldoen zou — het was niet te veronderstellen dat zulke aanzienlijke mensen zich zouden ophouden met makkelijke „sommen" — legde hij zichzelf een *tentamen* op, en werd weldra zo suf, dat hij zich herhaaldelijk betrapte op: *zes maal acht is.... drie en een kwart,* of.... niemendal. „O God, o God, waar moet het heen, zuchtte hij, met.... de handel!"

Elke keer dat een der beelden die een rol hadden gespeeld in de laatstverlopen dagen van zijn leven, zich aan zijn verbeelding vertoonde, joeg hij het driftig weg. Niet Laps alleen, noch Gooremest, noch de goede Vrouw Claus.... hij bloosde en keek Merkurius aan, die.... ook geen kleren aan het lijf had. Wel.... gekleed of niet, hij wou er niet van weten. Hij zat daar niet op dat hoge stoeltje om aan mythologie te denken, noch aan pudeur, noch aan dat bad bij de put! Weg met dat alles; hij moest in de handel! En, wel beschouwd, hij was er al in. Bevond hij zich niet op het kantoor van de heren Ouwetijd & Kopperlith? Zoud-i niet straks die zelfde dag nog, en binnen een kwartier misschien, gereed moeten zijn tot antwoorden op de moeilijkste vragen? Och, waarom had Femke hem niet aangeraden de knapste te worden van de hele wereld? 't Was immers dan in één moeite doorgegaan? Dan zoud-i nu niet angstig behoeven te zijn, en niet beschroomd.... noch tegenover Merkurius, noch zelfs voor de vreselijke heren Kopperlith?

Ja, ja, Femke had méér van hem moeten vorderen! Haar eis was kinderachtig. Wat had nu, wel beschouwd, haar advies hem gebaat? Hij was juist, of ternauwernood, een klein weinigje bekwamer maar dan Slachterskeesjen, en ieder weet toch, dat dit niet voldoende is in de wereld om god des koophandels te worden, veel minder nog om het te brengen tot „patroon" van een amsterdams „huis". Dat Femke's bedoeling goed was geweest, wilde hij wel geloven, o, zeker! En boos op hààr was hij niet. Integendeel. Voor en met haar zoud-i gaarne....

Weg, weg, weg met Femke.... *drie maal negen is zeven-en-dertig:* o god, daar is 't weer! Het is om gek te worden. Juist! Zo begint....

Ja, het was voor een ongedisciplineerd verstandje om krankzinnig te worden. Gelukkig hoorde Wouter een deur toeslaan en daarop het geluid van voetstappen. Maar het was niet in het huis. Een oud heer vertoonde zich in het gangetje naast het achterhuis en betrad het plaatsje. De man naderde de achtervensters, gluurde even naar binnen, als om te zien wie daar al zo vroeg op het kantoor was, ver-

dween door een glazen deur in de gang, en vertoonde zich weldra binnen de kamer.

Het spreekt vanzelf dat Wouter een houding had aangenomen, die om vergeving scheen te smeken voor zijn existentie. Och, zo onnodig! De oude magere heer nam het hem volstrekt niet kwalijk dat⸗i bestond, en zelfs niet dat⸗i dáár was.

— Houd je gemak, jongeheer. Uwe⸗n is zeker de jongeheer Pieterse? Ja, ja, ik weet er van. Heel goed! Wel jongeheer, zal uwe hier op het kantoor komen? Nu, dat is best! Houd je gemak.... houd je gemak, en stoor je niet aan mij. Ik ben de boekhouder.

Wouter had gebukt en gebogen en geknikt, en zich voorgenomen, wanneer⸗i eens weer in de handel ging, zijn hoed op het hoofd te houden.... om die te kunnen afnemen als er iemand binnen kwam, gelijk zijn moeder had voorgeschreven. Want hij voelde dat dit ontbrak aan zijn begroeting van den heer Dieper. Die vriendelijke oude heer moest hem wel voor zeer lomp aanzien. En dit was⸗i niet, waarlijk niet! Hij had integendeel een gevoel van dankbaarheid aan den heer Dieper, die hem zo minzaam kwam verlossen uit zijn drukkende eenzaamheid. Om daarvan iets te doen blijken, bleef hij staan, zelfs toen de gulle boekhouder hem nog eens had toegevoegd: „houd je gemak, jongeheer,.... ik ben de boekhouder."

En alweer onderzocht Wouter niet, of deze maatschappelijke standbelijdenis misschien beduidde: „ga nu maar zitten, *nu!* Straks als „de heren" komen is het wat anders!" Deze zin kon door hem onmogelijk aan Dieper's woorden gehecht worden, omdat in zijn oog, een boekhouder ternauwernood een minder verheven wezen was, dan de „patroon" zelf. Het verschil tussen deze beide standpunten ontsnapte aan zijn waarnemingsvermogen, en hij zou dus — als⸗i kon geroepen zijn tot schatting — hierin dezelfde fout gemaakt hebben als een kind dat verwonderd vraagt, waarom de wolken nooit voorbijschuiven achter de maan om?

De uitdrukking van Dieper's gelaat was één doorgaande vriendelijkheid. Hij verdween een ogenblik in de alkoof die

tegenover de vensters wand vormde en kwam weldra terug in boekhoudersuniform, d.i. in een grijze lange jas die veel beleefd had, en met een zwart kalotje op zijn witte haren. Want: „soms was er tocht op het kantoor." Zo verzekerde hij aan Wouter, die een gebaar maakte alsof hij deze mede-deling met innige dankbaarheid aannam, en ze vergelden zou bij de eerste gelegenheid.

Och, hij had zo graag dien goeden, ouden heer Dieper een dienst gedaan. Hij stelde hem boven Merkurius, en vond dat-i op een engel geleek.

— Ja, het tocht hier soms en er is niets op de wereld, waarvoor een mens zo moet oppassen, als tocht.

Dat Wouter niet tegensprak, zal de lezer wel geloven. Maar dit was niet genoeg, meende hij. Als een bliksem vloog hem de gedachte door de ziel, alle reten van vensters, deur en vloer dicht te plakken, om dien vriendelijken grijsaard te helpen in de strijd tegen zo'n vreselijken vijand. Hoe was het mogelijk, dat de man nog middel had weten te vinden, grijs haar te krijgen in zo'n tochtige wereld? Moest hij niet voor zeer lang reeds — als zuigeling zelfs — bezweken zijn? Er zijn taaie naturen, dit weet ik wel, maar wie drommel zou het den ouden Dieper hebben aangezien, dat hij daartoe behoorde? De man had in zijn voorkomen niets van een held, en vertoonde zich eer als een sukkelaar, die zich zou laten omver- en wegwaaien door de minste luchtbeweging, dan als de perpetuele *triumphator* over al de kamerorkanen, waaraan-i sedert bijna zeventig jaar was blootgesteld ge-weest, en waarvan-i de *spolia optima* in de vorm van „zin-kings" in het hoofd droeg. Want lezer, daarmee beloont de afgod „Tocht" ieder, die hem deemoedig vreest in onkunde en onnozelheid. Bij gelegenheid zal ik eens uitleggen, hoe die bespottelijke eredienst in de wereld gekomen is.

„Deemoedig". Dit woord bevalt me en wanneer ik het recht had, de helden en heldinnen van mijn vertelling andere namen te geven, dan zij in werkelijkheid gedragen hebben, zou ik me misschien laten verlokken aan deze klank de gelegenheid te ontlenen, om den goeden boekhouder te ken-schetsen met één pennestreek. Wie weet of ik hem niet

mijnheer Deemoed gedoopt had. Maar ik zou dan een dubbele fout begaan hebben. Want hij heette Dieper. En dit was-i ook.

Na de korte verpozing, die het binnentreden van den boekhouder onzen Wouter bezorgd had, brak er weldra een nieuwe periode van bedompte verveling aan. Dieper had een ijzeren kist geopend, waaruit hij een half dozijn kantoorboeken nam, welke hij enigszins rangschikte op het vlakke middenstuk van een dubbele kantoorlessenaar „voor twee personen", ook wel genaamd: 'n *vis-a-vis*. Tegenover de zijde, waar nu de boekhouder plaats nam, stond een gelid enkele lessenaars. En daartegen veroorloofde zich Wouter even te leunen — geschied *is* het — telkens als-i een ogenblik vergat, dat de boekhouder wel eens kon opkijken. Maar dit deed Dieper niet. Hij debiteerde en crediteerde religieuselijk, en sloeg geen acht op de dingen dezer wereld, die al of niet leunden tegen een andere lessenaar dan de zijne.

Tussen de alcoof en de eigenlijke kern van het hoofdkwartier des handels, stond op tafelhoogte een beschotje, dat de grens aanwees tussen vreemde bezoekers van het kantoor en de gelukkigen, die er thuis hoorden. Een daaraan met scharnieren bevestigde klep kon, opgeslagen, dienen tot operatie-basis van geldtellen, en vervulde thans in afhangende houding de niet overbodige functie van afleider van Wouters verveling. Het ding werd in deze eervolle taak bijgestaan door een ronde opening in een der hoeken, waarin een ijzeren ring paste, die bestemd was tot het vastklemmen van de rand der geldzakken. Gelukkig voor Wouter, dat hij dit niet wist. Nu kon hij op zijn gemak zich vermoeien met de vraag: wat toch de handelsbestemming van die ring was en van dat gat? Heel eindelijk.... goddank, er gebeurde iets: Dieper nam een snuifje en Wouter stond als een paal.

— De heren komen wat laat, jongeheer.

Voor Wouter nog tijd had, te verzekeren, dat-i daarom niet boos was op de heren, en er volstrekt niet aan dacht hen te ontslaan uit de betrekking van patroons, lag de boekhouder al weer gebukt over zijn memoriaal.

Wel beschouwd was de toestand nog verdrietiger dan vóór

Diepers komst. Toen en nu verveelde hij zich, maar zoëven deed-i niets dan dat. Thans had-i er nog angst bij, dat Dieper bemerken zou *hoe* hij zich verveelde, want — en deze opmerking geef ik wel voor nieuw....

Niemand verveelt zich zonder schaamte. Men wordt er niet graag op betrapt, waaruit misschien de gevolgtrekking kan gehaald worden, dat het niet geoorloofd is zich te vervelen.

Wouter bijv. had in die tijd zich kunnen meester maken van wat gladheid in die vermenigvuldigingstafel tot 20 × 20, of verder nog. Waarom niet? Maar aan zoiets dacht-i niet. Zijn enige zorg was geen geluid te maken, om vooral mijnheer Dieper niet te hinderen. Dit was nu — o Holsma! — zijn meest nabijliggende plicht. Uit het volle besef hiervan hield hij de adem in, met het natuurlijk gevolg, dat-i uitberstte in een hoestbui!

Geen oneerbiediger ding dan de Natuur!

— 'n Beetje verkouwen, jongeheer? Ja, ja, dat komt van de warmte. 'n Mens moet zich wel in acht nemen bij heet weer. Ineens krijg je 't beet, inéëns!

Het was wel wat ondeugend van Fancy, dat ze de prikkeling in Wouters keel deed voortduren tot en na de binnenkomst van een der „heren". De arme jongen voelde zich genoodzaakt een van zijn patroons de rug toe te keren om hem niet in het gezicht te hoesten. Dit bedierf de voorstelling en bedolf Wouter in een der afgrondjes van ogenblikkelijke wanhoop, waaraan het leven zo rijk is, doch die later blijken niet veel meer te zijn geweest dan een geringe oneffenheid op ons pad.

— Gmorge, Dieper! had de binnentredende geroepen. Is Wilkens er nog niet?

— Dienaar, jongeheer Eugène, antwoordde de boekhouder. Neen, jongeheer Eugène, Wilkens is er nog niet. Misschien met stalen uit? Dit is de jongeheer Pieterse.

— Zo?

— Hij moet maar wachten tot Pompile komt.... of Wilkens.

Wouter knikte, altijd doorhoestend, dat-i met het grootste

geduld wachten zou op m'nheer Pompile of m'nheer Wilkens.
— Neem 'n glaassie water jongeheer, vermaande de zoetsappige Dieper.
— Wel ja, laat 'm 'n glas water drinken, hervatte de jongeheer Eugène grootmoedig. Daar staat water, en 'n glas ook.
Inderdaad! Naast de ijzeren kist, waarin 's nachts de „boeken!" werden geborgen, stond in een donker hoekje op een stoof een verweerde waterkaraf, waarbij een glas met groezelig oranjekleurig bezinksel. Wouter dronk een paar teunen en behandelde de daartoe gebruikte gereedschappen met een eerbiedige tederheid, zuiver en helder glaswerk waardig. Toen hij eindelijk had uitgehoest, zat de jongeheer Eugène met breed uitgestrekte ellebogen voor een der enkele lessenaars in een frans romannetje te lezen. Dat Dieper al weer op zijn boeken lag, spreekt vanzelf.
Wouter stond nu bij die geldkast en die stoof, waarop hij netjes en zonder geruis de kostbare voorwerpen had neergezet. Zonder zich in het minst te verroeren, wachtte hij op mijnheer Pompile en op mijnheer Wilkens....
Sedert het aanbreken van de dageraad had-i niet ànders gedaan dan wachten, o Fancy! En gij, hardvochtige, gevoelloze, wrede, gij blaast hem niet in: loopt allemaal vierkant naar de weerlicht, met je handel?
Neen!

„Er moet veel leeds geleden zijn,
Er moet veel strijds gestreden zijn!"

Ik geloof juist niet dat altijd — zoals de goede Kamphuizen, misschien om het rijm slechts, beweert — het eind van dat alles: „vrede" wezen zal. Maar.... zelfgevoel toch, en hoogmoed, en de betrekkelijke kalmte, die de beloning is van het:

Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit!

Mochten sommigen menen, dat de beide aangehaalde teksten te deftig zijn, te ernstig, te klassisch voor de *soort* van Wouters' tegenspoedjes? Ze vergissen zich.
De zwaarste beproevingen worden ons opgelegd door

nietigheden. Zij overvallen ons dagelijks, telkens, aanhoudend en vinden ons meestal ongewapend. Bovendien, er wordt geen eer behaald in zulke strijd. Mozes en de „Heer" wisten het wel. Ze plaagden Egypte niet met tijgers, maar met sprinkhanen.

LIII.

Dat Wouter leed is waar. Maar zijn *strijd* beduidde niet veel. We kunnen in het midden laten, of hij de moed bezat, die tot weglopen zou nodig geweest zijn. Zeker is het, dat hij de zielskracht had om te blijven en de plicht te vervullen die het naast voor de hand lag. Zó had Holsma gezegd en zó zou het wezen!

— Daar komt Wilkens, verwaardigde zich de jongeheer Eugène te zeggen, zonder de minste verandering van houding en met zekere zuinigheid in het uitspreken der woorden, alsof er deuren- en venstergeld werd geheven van de articulatie.

Inderdaad, de heer Wilkens vertoonde zich op de binnenplaats. Hij liep zeer snel, als om blijk te geven van een diligentie, die niet precies overeenstemde met de klok. De klok zal vóór geweest zijn.

— Dienaar m'nheer! Dag Dieper!

— G'morge! Dat's de jonge Pieterse.

— A-eh! Wèèèèl zó! A-ei, a-ei!

Wilkens was een oude gek. Zijn hele leven was één veroveringstocht geweest naar deftigheid en gewicht. Daar-i het op zijn oude dag niet verder had gebracht dan tot kantoorbediende en handelsreiziger, kan de lezer narekenen hoeveel veldslagen de man moet verloren hebben. De voornaamste ammunitie die hem overbleef, bestond in een langgerekt *ae* of *èèèè*, of zoiets. Wie hem van nabij kende, was er niet bevreesd voor, maar nog altijd zagen sommige boerenwinkeliers hoog op tegen iemand die zo oneenvoudig spreken kon. En ook Wouter voelde zich heel klein.

— Jae, m'nheer, wat dunkt u? Zouden we met dat jonge mensch maer niet wachten op m'nheer Pompile?

De jongeheer Eugène stootte een klank uit, die alles kon betekenen wat men verkoos, zelfs: ja. En zó scheen zijn antwoord te worden opgenomen door mijnheer Wilkens, die nu op zijn beurt in de alkoof verdween en weldra weder voor de dag kwam, gehuld in een lange kantoorjas.

— Ik ben eens bij de juffrouwen Alders geweest, met diemetten, zeide hij, als om zich bij zijn jongen patroon over zijn laat komen te verontschuldigen.

Deze antwoordde weer zo afgeknot mogelijk. Hij bromde iets, dat juist even genoeg was om te kennen te geven: „ik heb gehoord wat je zei". En daarop zette Wilkens zich aan de lessenaar naast Eugène, waar-i de houding aannam van iemand, die wat uitvoert. En hij deed inderdaad iets. Sedert enige dagen reeds tobde hij met een *decifit* van drie stuivers in de „kleine kas" en pijnigde zich met zoeken naar de oorzaak van die vreselijke gaping.

— Maer, m'nheer, kan er ook misschien 'n brief zijn geweest voor *„huishouden"?*

— Wel mogelijk, antwoordde Eugène, op een toon van: „wat kan 't mij schelen!". Ook lag er iets in van: „maak toch zo'n wind niet met je ogendienende stiptheid!".

— Jae.... maer....

Zodra mogelijk zal ik mij ontslagen rekenen van het nanabootsen der wilkense deftigheid, voor zover die zich openbaarde in zijn lijmige *ae*'s. De lezer zal wel nagenoeg weten hoe zich een verwaande kwast uitdrukt, die meermalen in Den Haag was geweest, en zich de mislukte moeite geeft in elke letter de betekenis te leggen: ik ben een heer! De reden overigens dat hij, in tegenstelling van Dieper en den ouden Gerrit, het naast hem zittend individu niet aansprak met het praedicaat: „jongeheer", lag hierin, dat Eugène reeds nagenoeg halfwassen was, toen Wilkens hem elf jaar geleden leerde kennen, terwijl Dieper en de knecht dezen telg van den patroon, en zelfs den ouderen Pompile, als kind hadden gekend. Toch zouden ook deze twee zich niet veroorloofd hebben, iets af te dingen op het volslagen heerschap van de beide ondergoden, indien niet de oude heer Kopperlith zelf hun die vrijheid had in de mond gelegd. Deze namelijk was

zeer fijn op maatschappelijke onderscheidingen — altijd slechts in toepassing op anderen, want zichzelf schatte hij een graad of zoveel te hoog — en noemde de jonge lieden: „m'nheer Pompile, en m'nheer Eugène" wanneer-i over hen tot Wilkens sprak. Doch ook in zijn mond heetten ze als vroeger: „jongeheren" wanneer hij het woord richtte tot de oudere lijfstaffieren van den huize. Dat iedereen — op den knecht na — tegenover Wouter volop: „m'nheer" was, spreekt vanzelf. Of het waar is, dat men geen twee heren dienen kan, laat ik daar. Doch zeker is het, dat Wouter er vijf tegelijk te bedienen kreeg, en vooral te eerbiedigen.

Wilkens becijferde de kolommetjes van zijn „kleine-kas"-boekje, en zeide:

— 't Is ienderdaed verbaezend!

En we nemen bij dezen voor goed afscheid van zijn geblaet.

— Maar, mijnheer, zouden we nu 't jongemens maar niet aan 't werk zetten? Misschien komt m'nheer Pompile eerst na de koffie.

Wilkens wenkte Wouter tot zich, en na een paar gemaakte kuchjes:

— Ik zou je maar raden hier maar plaats te nemen. Leg je hoed maar weg....

Al deze *maren* hadden een betekenis. De meegedeelde bevelen kregen daardoor de rang van zware verlossingen na moeilijke dracht. Het wegleggen van de hoed beviel Wouter uitstekend, want het langdurig vastklemmen had hem kramp in de vingers bezorgd. Zeker, als het bekende spreekwoord waarheid zegt, had hij meer dan iemand kans gelopen het hele land door te reizen, daar hij uren lang met zijn hoofddeksel in de hand had gestaan. Voor het ogenblik echter bewoog hij zich niet verder dan tot de lessenaar nummer *drie*, tussen Wilkens en het venster.

— Ga maar zitten. En zeg me nu eens of je rekenen kunt? Wat men noemt: goed rekenen?

— Ja, m'nheer, riep Wouter met ridderlijke moed, als een krijgsman, die de trom hoort. O, ja, m'nheer!

— Wel, wel! Tel dan al die postjes eens op: guldens, stuivers en penningen. Zestien penningen maken 'n stuiver,

zie je, en twintig stuivers een gulden. Dit weet je zeker wel?
— O ja, m'nheer.
— Zo? Weet je dàt? Ei!
En Wouter, de rekenheld, spande zich zó in om zijn naastbijliggende plicht te doen, en om de teleurstelling over het derogerende van een: „optellingsom" te overwinnen, dat-i glad verkeerd telde. Geen enkele kolom sloot met de facitten van mijnheer Wilkens. Hij werd zeer verdrietig en betrapte zich op heimwee naar.... de twee gevestigde zaken op de *Zeedijk!*
Een heer stapte de binnenplaats over. Het was mijnheer Pompile, oudste zoon van den huize, procuratiehouder en medechef van de firma Ouwetijd & Kopperlith.

LIV

— Dag Dieper! Dag, Wilkens! Dag, Eugène! Papa nog niet beneden? Hier zijn de brieven.... een voor huishouden — van Leon, Eugène! — waar is Gerrit? Zo, is dat de jonge Pieterse? Weet-i de weg in de stad? Ik heb veel boodschappen, weet je! Krimp te Rotterdam vraagt twee wittegrondjes-driekleur — je weet wel, Wilkens, die *Victoria-fancies van Crawfurth-Leeds* — maar hij wil dat oude krieweltje met een oogje.... is 't er nog? Waar is Gerrit? Ik heb veel boodschappen. Hoe is 't met mama, Eugène? Zou 't lukken vandaag.... ik meen de verhuizing? 't Saizoen gaat voorbij, en ik wou zo graag de Hoeker's en de Pleier's en de Krucker's vragen op *Groenenhuize.* De briefbesteller is 'n lap.... de vent wil altijd geld voor 'n borrel als-i de brieven op straat afgeeft, want.... hij mag 't niet doen, weet je. Als 't gemerkt wordt, krijgt-i z'n ontslag. Ik heb 'm deze keer 'n stuiver gegeven: denk er om, Wilkens, maar.... zet 'm op huishouden, want er is 'n brief van Leon ook. Dus.... 't kan wel op huishouden: wat zeg jij, Eugène? Zo, ei, is dàt de jonge Pieterse? Heb jij wat voor Gerrit vandaag, Dieper? *Ik* heb veel boodschappen. Wilkens, je moest zo goed wezen Gerrit hier te roepen, en zeg dat ik

veel boodschappen heb, en.... en.... ziehier de brief van Krimp. Die mensen vragen altijd wat er niet is, want.... dat krieweltje met dat oogje is er niet meer. Weet je wat we doen zullen? Als 't krieweltje 'r niet meer is — met dat oogje weet je? — dan zenden wij 't moesje, of 't slangetje, of dat patroontje met de blokjes.... je weet wel, 't zijn de wittegrondjes-driekleur. *Victoria-fancies van Crawfurth-Leeds*. Maar je zult zien, dat Krimp weer chicaneert, want.. dat doet-i altijd. Roep Gerrit.... ik heb zoveel boodschappen, weet je. Zo, mannetje, ken jij goed de weg in de stad? Nu, dat 's goed, want.... ik heb altijd zoveel boodschappen. Eugène, als papa komt, zeg dat ik bij mama ben, met de brief van Leon, weet je. Want hij is geadresseerd aan mama. Leon adresseert altijd z'n brieven aan mama....

Zeker. Altijd aan mama. Ziehier de reden van deze bijzonderheid. Op het adres van een brief aan een gehuwde vrouw, is plaats voor twee welgeborenhedens. De briefbesteller kwam nu van tijd tot tijd te weten, dat de op zekere wijs ter wereld gekomen echtgenoot van mijnheer Kopperlith, ook reeds als jonkvrouw zich had weten meester te maken van een geboorte, die hemelsbreed afweek van de gewone. Dat het mens voor haar huwelijk *Niemendal* heette, doet niet ter zake. De postklerk te Tjanjoer — daar werden die epistels uitgebroeid — was niet zeer bedreven in het hollands en had geen verstand van heraldiek. Hij kreeg te zien, dat de jongeheer Leon zóveel vierkante duim nodig had om zijn mama te kwalificeren, en slechts dit was de bedoeling van den jongeheer Leon. Heel Tjanjoer zou er verbaasd van staan, want: „postklerken zijn praterig", hoopte de kwast juffrouw Pieterse na.

Gedurende het rollen van de sneeuwbal, waarmee Pompile zijn tegenwoordigheid had aangekondigd, liep hij gedurig heen en weer en maakte — ook in zeer letterlijke zin — zoveel wind als maar enigszins mogelijk was. Een ogenblik nadat-i met Leon's brief in de hand de kamer verlaten had, keerde hij terug:

— A-propos, Eugène, ik hoop toch dat mama zal kunnen vertrekken vandaag? Ik zit anders *en peine*, zeer, zéér *en*

peine, weet je.... erg *en peine,* met de Hocker's en de Pleier's en de Krucker's, die ik allemaal geïnviteerd heb op *Groenenhuize.* En.... ik heb de kruiers gesproken. Weet je wat die Flip zei? Hij vroeg — grof volk, zulke kruiers! — of we mama niet het venster konden uithijsen? Dat vroeg-i! Lomp hè? Maar.... zie je, hij meende-n in 'n leuningstoel, en.... nu, ik hoop maar dat het lukt, want ik compromitteer me zo allerverschrikkelijkst voor de Hocker's en de Pleier's en de Krucker's. Dat is het maar, weet je!

En hierop verliet hij weder het kantoor.

Het spreekt alweder als vanzelf, dat onze Wouter allerfatsoenlijkst had staan toe te luisteren. Na het vertrek van mijnheer Pompile verdiepte hij zich opnieuw in zijn optellingen. Och, hij wou zo heel graag zijn naastbijliggend plichtje doen. Was het *zijn* schuld, dat-i zich zeer onbekwaam voelde, en telkens rekende: *drie en acht is vier en twintig,* of wat anders.

Wilkens ging naar het magazijn om de slangetjes uit te zoeken, of de moesjes of de blokjes, die het huis Kopperlith den winkelier Krimp zou trachten in de maag te stoppen, in plaats van het verlangde krieweltje met een oogje.

Het begon weer te waaien. Pompile stormde het kantoor in:

— Hè: Beroerd! Akelig! Heel beroerd! Verbeeld je, Dieper.... zeg, Eugène, hoor eens, 't wordt àl te erg! Weet jelui 't al van Gerrit? Hij is weer stijf van de rheumatiek.... hoe vind je dàt? Hij kan geen boodschappen doen! En ik.. ik had juist zoveel boodschappen.... Op m'n woord van eer, ik heb wel tien boodschappen.... ja, wel twaalf! Heb jij ook boodschappen, Dieper? Wisseltjes? Accepten? Hè?

— Vandaag niet, jongeheer. Maar morgen....

De boekhouder sloeg een kleine agenda op.

— ....morgen heb ik 'n wisseltje in de jodenhoek, 'n smerig dingetje.

— Zo? Morgen? Nu, dat 's goed. Weet je wat je doet, Dieper? Zeg 't aan papa, dat je telkens wisseltjes hebt, en dat Gerrit altijd stijf van de rheumatiek is, en dat het zo niet langer kàn, weet je. Zeg jij dat aan papa, Dieper, want..

ik heb zoveel boodschappen, ik heb erg veel boodschappen.

— Ja, jongeheer Pompile, ik zal 't zeker aan m'nheer zeggen. En.... hoe vaart de jongeheer Leon?

Ei, ei, de slimme Dieper! Hij durfde den ouden rheumatieken Gerrit niet aan. En ook de jongeheer Pompile, in weerwil van zijn vele boodschappen, zou het liefst dat meubel uit de weg zien zetten door een andere hand dan de zijne. Gerrit namelijk had met den ouden heer relaties uit de vóórtijd, een *koprolithische* verwantschap, die ontzien moest worden. En daarom sprong de omzichtige Dieper zo handig en belangstellend over op het welvaren van den jongeheer Leon.

— Heel wel, dank je, antwoordde Pompile. De hele brief heb ik nog niet gelezen. Hij vertelt van tijgers en van slangen en van optochten met zonneschermen en gouden wapens.... o, allerlei. Mama is er dol blij mee, dat begrijp je. Maar.... hij is nog altijd surnumerair. Hij klaagt dat allerlei gemeen volk hem over het hoofd springt.

— Dat is zeer hard voor iemand van stand, zei Dieper, met een treurigheid in zijn stem, die wel enige verhoging van traktement waard was.

— Niet waar? Die vervloekte Gerrit met zijn rheumathiek! En ik heb juist zo erg veel boodschappen! Zeg eens, jij Pieterse — je heet immers Pieterse? — je moet eens zo goed wezen een paar boodschappen voor me te doen.

Wouter stond marsvaardig, met zijn hoed in de hand en een verheugd: „asjeblieft, m'nheer?" op de lippen. Verheugd? Ja, waarlijk! Want de opdracht die hij tegemoet zag, was hem een verademing. De jongeheer Pompile nam plaats tegenover Dieper — daar namelijk was de lessenaar van den „patroon" — en hij wenkte Wouter tot zich.

— Je weet dus de weg in de stad? Heel goed! Dan moet je-n-eens zo goed wezen... maar zeg, heb je-n-'n zakboekje? Een portefeuille of zoiets?

— N....e....e....n, m'nheer.

— Zo? Heb je dat niet? Een kantoorbediende moet een portefeuille hebben om.... iets in op te schrijven, weetje? Anders vergeet je het. Nu, voor vandaag moet je dan maar

de boodschappen.... onthouden, die ik⸗j'n⸗opgeef. Je moet zo goed wezen te gaan bij m'nheer Hocker en daar doe je⸗n⸗het kompliment van mij — van den jongen m'nheer Kopperlith, moet je zeggen, van m'nheer Pompile, weetje? — en je vraagt of de juffrouwen Pleier uit Frankfort — want die logeren bij m'nheer Hocker, weetje? — of de juffrouwen pleizier hebben vanmiddag met mij en mijn vrouw — zeg jij maar met de jonge mevrouw Kopperlith⸗Huddewitz, dan weten ze'n 't wel — ja, vraag of de juffrouwen pleizier hebben, met ons en de familie Krucker....

— Ben je mal, Pompile? bromde Eugène. De jongen weet immers niet waar Hocker woont.

— Ah.... ja! Dat's waar. M'nheer Hocker woont....

En Wouters handelswetenschap werd verrijkt met de zeer nauwkeurige kennis van de plek waar mijnheer Hocker woonde. Ook vernam hij wat voor die namiddag de plannen waren met de familie van dien heer en met de juffrouwen Pleier uit Frankfort en hoe ze zich desverkiezende zouden kunnen verheugen in het gezelschap van mevrouw Kopper⸗lith—Huddewitz, ook wel genaamd de jonge mevrouw.

— En dan moet je zo goed wezen in de Kerkstraat bij de Korte⸗krulledwarsstraat te gaan naar de stal van papa. Je vraagt maar naar de stal van m'nheer Kopperlith op de Keizersgracht, weetje, want.... papa houdt rijtuig, eigen rijtuig. En daar zeg je⸗n⸗aan Jacob — dat is de koetsier — daar zeg je....

Volgt: een boodschap aan Jacob, die me glad ontschoten is.

— En dan moet je zo goed wezen even naar juffrouw Lins te gaan in de Katoenstraat en je doet het kompliment van de jonge mevrouw Kopperlith — je moet zeggen: mevrouw Kopperlith—Huddewitz en je zegt dat de juffrouw zo goed moet wezen om je⸗n⸗'t tapisseriepatroon te geven.... 't is 'n liggende jachthond, kan je dit onthouden?

— J....a, m'nheer!

— Goed. Een liggende jachthond, weetje? Nu, dat patroon moet ze je geven voor de jonge mevrouw Kopperlith, voor mevrouw Kopperlith—Huddewitz, begrijp je? En je vraagt de prijs.... de allernaaste prijs, moet je zeggen. En dan

vraag je naar mijn huis en je schelt aan en je zegt aan de meid dat je van mij komt — van „m'nheer" weetje? — en je doet het kompliment en je zegt....

— Maar Pompile, hoe kan hij nu weten waar je huis is?

— Ah, ja! Ik woon op de Leliegracht.... stille zij, weet je, waar de deftige huizen staan. Het is een huis met opgaande stoep, en ruiten van spiegelglas. Daar moet je maar altijd na kijken, want.... m'n ruiten zijn van spiegelglas. En je zegt aan de meid, dat je bij juffrouw Linz geweest bent en dat je van mij komt en dat je de nieuwe kantoorbediende bent en hoeveel dat patroon kost. En.... als dan de jonge mevrouw de prijs te hoog vindt — het is een jachthond op een kussen, weetje?.... dan breng je-n-'t weerom aan juffrouw Lins en je zegt dat het te duur is. En dan moet je zo goed wezen eens te gaan bij m'n schoenmaker. Hij woont in de Hallestraat en daar doe je-n-'t kompliment van mij — van m'nheer Koperlith van de Leliegracht moet je maar zeggen — en zeggen dat-i zo goed wezen moet, morgenochtend tegen negen uur, de maat te komen nemen van een paar pantoffels. En dan ga je bij mijnheer Krucker en je doet het kompliment van mij en je vraagt hoe de oude mevrouw vaart — want ze-n-is ziek, weetje, ze heeft het pootje.... maar dat hoef je niet te zeggen: je vraagt maar hoe ze vaart? en dan breng je daar het antwoord van de jongejuffrouwen Pleier uit Frankfort, die bij de Hocker's logeren. Maar als nu de juffrouwen Pleier de invitatie hebben aangenomen, dan moet je zo goed wezen even aan te lopen bij mijnheer Kruis op de Engelse kaai en zeggen daar — maar je moet eerst het kompliment van mij doen — dat ik vanmiddag door zware hoofdpijn verhinderd ben gebruik te maken van de uitnodiging om met de familie te gaan room-eten op Lokhorst. Maar als nu de juffrouwen Pleier laten bedanken voor de invitatie....

— God-zegen-me, Pompile, dat alles kan de jongen nooit onthouden!

— Nietwaar? Juist wat ik zeg. Waarom heeft zo'n jongmens geen zakboekje? Net wat ik zeg? Je moet maken dat je-n-een zakboekje krijgt om.... alles op te schrijven, weet

je? Want.... een kantoorbediende moet altijd een zakboekje hebben: wat zeg jij Dieper? Maar.... zo lang je nu nog geen zakboekje hebt, moet je maar.... alles onthouden wat ik je gezegd heb. Ga nu maar eerst die boodschappen doen. Dan kan ik je de andere later zeggen. Want.... als ik je te veel tegelijk geef, zou je ze maar vergeten — wat zeg jij, Eugène? omdat je geen zakboekje hebt, weet je?

Oef!

Wouter deed zijn boodschappen zo goed mogelijk en zeker allerbeleefdst. Al de meiden die hem de deur openden vonden hem een fatsoenlijk jongetje. Dit was al iets. Tot mijn innige spijt mag ik niet zeggen, dat-i zich zeer gedrukt voelde door de zonderlinge manier waarop men over zijn gaven beschikte. Hijzelf kende die gaven niet en voelde zich in het minst niet vernederd. Bovendien, hij was verheugd de buitenlucht in te ademen en zijn leedjes eens te kunnen uitstrekken. Het kwam hem voor, dat zijn ruggegraat in slaap gevallen was en dat een beetje beweging hem goed zou doen. Nog iets: hij voelde zich in functie en zou er niet afkerig van geweest zijn, een bordje om zijn hals te hangen, met het opschrift „deze jongeling wandelt langs 's heren straten, in dienst van de firma Ouwetijd & Kopperlith" en niet zonder enige minachting zag hij neer op de velen, die geen recht hadden op zo'n bordje.

Toen-i na allerlei andere bedrijven was aangeland op de Leliegracht — de héle deftige zij! — en aangescheld had aan het fameuze huis met spiegelglas, van veertien voet breed — het huis, meen ik — bespeurde hij terstond dat er door de ruiten heen gerecognosceerd werd, evenals een uur of zoveel geleden op die andere stoep. Maar de dame die hem begluurde, had een veel aangenamer uiterlijk dan de „oude mevrouw" van de Keizersgracht. Julie Huddewitz, slechts sedert enige maanden de echtgenoot van Pompile, was een jong ding dat nog altijd niet diep genoeg was doordrongen in amsterdams fatsoen en in de hoge waardigheid van haar gemaal, om precies te weten wat een jongste kantoorbediende niet toekomt. Zij liet Wouter binnenkomen en vergat zich zover in haar ongemanierdheid, dat ze niet alleen geheel

eigenhandig de liggende jachthond aannam, maar zelfs aan Wouter de vraag richtte, hoe *hij* het patroon vond? Een der oorzaken van haar wangedrag lag hierin, dat haar vader — een Duitser die „mooie slagen in koffie gedaan" had — zelf kantoorbediende geweest en nog niet lang genoeg in Holland gevestigd was om te weten dat men zich met zo'n wezen nergens anders inlaat dan op het kantoor. In vreemde landen namelijk, beschouwt de „patroon" zich eerst dan van andere klei gekneed, wanneer de „bediende" door een huwelijk zich voorgoed laat inlijven in de niet-vleesetende stand. Van dat ogenblik af heeft hijzelf zich zijn ontcasting te wijten. In Nederland echter neemt die uitsluiting lang voor het huwelijk een aanvang en eigenlijk reeds vóór de geboorte. Voor een jongeling die daar de eerste levensduisterheid aanschouwen mocht — verzenmakers, die het zo nauw niet nemen met de waarheid noemen het licht! — bestaat kans om generaal te worden, zeeheld, planeet-ontdekker, wereldberoemd kunstenaar, vaandrager van de vaderlandse roem... bijna al wat men wil, maar deelgenoot in de firma Ouwetijd en Kopperlith wordt-i niet! Men zou, om dat te beleven, zijn eigen kleinzoon moeten worden, want — dit erken ik — in het derde geslacht gelukt het soms een handig avonturier, zich te doen vergeven dat zijn overgrootvader de vreselijke misdaad begaan had, iets anders te wezen dan „patroon". Dit alles nu wist Julie Huddewitz wel, maar ze was er nog niet genoeg van doordrongen en daarom boog zij zich op de gewichtige maandag die ik beschrijf, zo onvoorzichtig neder tot belangstelling in Wouters opinie over die jachthond. Ik weet niet of zij ooit dochters ter wereld bracht, maar zo ja.... deze zouden zich niet zover vergeten hebben! Het verheven geslacht maakt plaats voor verhevener geslachten.

Wanneer Wouter behoefte gevoeld had aan bemoediging bij het intreden van zijn nieuwe loopbaan, dan ware zij hem waarschijnlijk geleverd door die verregaande neerbuigendheid van mevrouw Kopperlith—Huddewitz. Een dame in een huis met spiegelglas op de Leliegracht — hele deftige zij — had hem zijn opinie gevraagd! Dit maakte hem dan ook zo op-

getogen, dat-i op het punt stond een der zotste antwoorden te geven, die er konden bedacht worden. Maar ze kwam hem voor:

— Drie gulden zestien? Vind je het niet wat duur?

O, mevrouw....

En hij hakkelde. Ik geloof dat-i zeggen wou: „mag ik een paar dubbeltjes van die vreselijke prijs voor mijn rekening nemen?" Maar hij bedacht nog bijtijds, dat hij van die paar dubbeltjes juist het allereerste niet bezat en vergenoegde zich dus met de betuiging dat-i nog geen verstand had van borduurpatroontjes. Het spreekt vanzelf, dat hij zich ernstig voornam deze tak van wetenschap tot een onderwerp van bijzondere studie te maken. Voorlopig bepaalde hij zich met de vraag:

— Verkiest mevrouw, dat ik nog eens ga beproeven bij juffrouw Lins....

— Wel zeker, ga jij nog eens vragen bij juffrouw Lins of 't niet wat minder kan, bijvoorbeeld voor.... drie gulden, twaalf? Of.... als 't mogelijk is, voor drie gulden, tien?

En met deze zielverheffende opdracht sukkelde Wouter door de modder. Want het had zwaar geregend na al die hitte, en de straten zagen er amsterdams uit. Een regenscherm had-i niet, en hij versleet driemaal meer aan schoeisel en kleren, dan door de vier stuivers, die hij inderdaad in de tappisseriewinkel wist af te dingen, kon worden gedekt. Zó religieus vervulde hij die dag zijn naastbijliggende plicht, of wat de arme jongen daarvoor hield.

Juffrouw Lins vroeg, na zijn vertrek, aan haar adjudantjes:

— Wat scheelde dat jongetje toch? 't Leek wel of-i me kussen of.... vermoorden wou om die paar stuivers?

Toen hij na bericht te hebben gedaan van zijn zegevierend wedervaren, voor de tweede keer de stoep van het huis met spiegelglas afstapte, stond er een rijtuig voor de deur. Dit won hem de tocht naar de Kortekrulledwarsstraat uit, want op last van de „jonge mevrouw" kwam de meid hem achterna roepen, dat dit de *britschka* van mijnheer Kopperlith was, en die koetsier de Jacob, aan wien hij een boodschap had. Hij stelde zich met aandoenlijke bescheidenheid voor als de

„nieuwe jongste-bediende" van het kantoor, en zei wat-*i* te zeggen had. Uit de *britschka* golfde een vleesklomp, een reuzin, Hersilia Kopperlith, de zwaarlijvige huwelijksvreugd van den Elzasser Heinrich Kalbb, die te Amsterdam consul van zijn land en tevens chef van een handelshuis was. Met andere woorden: de man „deed" in katoentjes. Maar heel in het deftige, namelijk in katoentjes van Mühlhausen. Engelse lappen van Manchester zijn minder aanzienlijk. En daarin toch slechts handelde met grote inspanning van ziel en geestkracht, de zeer verheven firma Ouwetijd & Kopperlith. Het is een begaafden lezer misschien bekend, dat de grootste mannen hun zwakke zijde hebben en dat niemand zo totaal wordt ondergedompeld in de Styx van kreupele voornaamheid, of er blijft een kwetsbare hiel, waarop laaghartige vijanden hun pijlen schieten. Die vervloekte manchesterse katoentjes! Ze maakten een vlek op het Kopperlithse fatsoenschild, en eigenlijk op de hele Keizersgracht.

Het is niet volkomen zeker, of de Ouwetijd's uit de wereldgeschiedenis verdwijnen tegelijk met een der menigvuldige vallen van Babylon, die telkens zo aandoenlijk worden geprofeteerd in de Schrift, en wel met een leedvermaak alsof de „Heer" een bijzondere hekel aan die stad had, en of het koelen van zijn wrevel hem buitengewone moeite kostte. Ook de oorsprong van de Kopperlith's is moeilijk na te gaan, en ik wraak elke inlichting, die te dezer zake zou kunnen worden gegeven door een grieks lexikon. Van versteende vuiligheid is hier geen sprake, want de overgrootvader van den ouden heer was loopjongen bij een bloemist en oefende dus een te welriekend ambacht uit om aan etymologische pedanterie vat te geven tot het al te betekenisvol vertalen van zijn naam. In de dagen van de tulpenhandel, was de zoon van den adspirant-tuinier een paar graden gestegen, zo al niet in geestelijk opzicht, dan toch in maatschappelijke rang. Eén geslacht daarna, wist de vertegenwoordiger van de familie zich te nestelen op de Keizersgracht, en wel in hetzelfde huis waar we vandaag Wouter hebben ingeleid. De tegenwoordige „oude heer" erfde van zijn vader een handel in Oostindische lijnwaden, en trok zich uit de „zaken" terug, toen de ameri-

kaanse katoen zich meester maakte van de markt, en engelse wevers en drukkers van het fabrikaat. Het naderschuiven van de bron bedierf een monopolie, waarvan onze groot⸗ouwelui bijzondere liefhebbers waren, omdat het openstellen van concurrentie zekere inspanning noodzakelijk maakt, die niet kan worden gevorderd van een „man met fortuin, zoals m'nheer Kopperlith". Zo luidde Dieper's plechtig advies. Het geschiedde in die dagen, dat de jongeheer Pompile werd aan⸗gesteld tot procuratiehouder en chef, doch altijd slechts voorzover die lappenhandel aanging, want het eigenlijk ver⸗mogen van den „ouden heer" met het daaraan verknocht diepzinnig geknutsel „in" effecten, bleef onder diens bijzon⸗dere hoede en behandeling, waarin⸗i met verbazende zaak⸗kennis door den ouden Dieper werd bijgestaan. Deze had hieraan op het kantoor zekere gewichtigheid te danken, die hij geenszins versmaadde, en zijn aanzien stond tot dat van Wilkens nagenoeg in rede, als een vod van papier tot een vod van katoen. Men weet nu eenmaal, dat in onze eeuw papier vóórgaat.

Die „handel" in katoentjes — waarachtig, ze deden in *diemet, shirting* en *sheeting* ook! — heette te strekken tot een bezigheid voor de jongelui, want: „om den brode hoefden zij 't niet te doen! Waarlijk niet! Volstrekt niet! Papa was zeer rijk, o zo rijk!"

LV

Toen Wouter, na een paar dravens, het kantoor weder betrad — *Vellestraat,* stokvisbeukerij, olievaten, gang naast het achterhuis, binnenplaats en gangdeur.... hij vond in behoorlijke volgorde al de stadiën der *via dolorosa* terug, die Gerrit hem die ochtend gewezen had, en was er zeer groots op! — toen hij bezweet terugkwam, vond hij alleen Dieper en Wilkens op het kantoor. De laatste was half weggedoken in een kast, die naast de ingang tot de alcoof in een donkere hoek stond en met lappen gevuld was. Waarschijnlijk zocht⸗i daar naar het staal van zeker krieweltje. Hij had Wouter niet horen binnentreden, zodat deze vergast werd op een

onsmakelijk staartje van een diskoers, of wellicht van des heren Wilkens alleenspraak:

— Je zult zien: *ik* zal den schoolmeester moeten spelen! Op *mij* zal alles neerkomen! Ze zullen *mij* tot plakmonarch willen maken, *mij!* Dat's m'n vak niet.... dat 's m'n karakter niet! In 't geheel niet!

Toen de man, die zo bang was, dat men een schoolmeester van hem wilde maken, Wouter ontwaarde, brak hij opeens de roerende *complainte* over het gevreesde verkrachten van zijn roeping af.

— Daar staat 'n tas koffie voor je, zei hij met een majesteit in toon en vingerwijzing, alsof de oude lappen waarmede hij zich bezighield, een collectie kronen en scepters geweest was. Maar hij had de zuivere waarheid gesproken. Inderdaad, daar ergens op een tafeltje was koffie. En de heer Wilkens had wel mogen zeggen: een bak. Maar „tas" kwam hem indrukwekkender voor of aanzienlijker, en Wouter, die weinig grondstof nodig had om zich te verheugen, was zeer in zijn schik met het nieuwe woord dat-i daar zo onverwacht en *gratis* mocht leren kennen. Bij hem aan huis namelijk, noemde men zo'n ding een spoelkom.

— E....e.... en....n, ik zou je raden dat je-n-in 't vervolg een kadetje meebrengt, of zo iets.

Alweer wat nieuws voor het jong Amsterdammertje: Hij begreep niet recht wat Wilkens bedoelde, en vrezend dat men z'n onkunde zou aanzien voor een begin van dienstweigering, antwoordde hij met zekere fermiteit:

— O zeker, m'nheer! Dat zal ik zeker doen!

Och, hij was zo gewillig! Als-i maar geweten had, wat er dan eigenlijk moest worden meegebracht in het vervolg? Gelukkig dat-i uit het vreemde woord niet opmaakte dat de heer Wilkens de poorten van Gaza op het kantoor wenste te zien, of de merinossen rok van juffrouw Pieterse! Ja, al ware die juffrouw Pieterse zelf het verlangd voorwerp geweest.... de kleine Simson zou het geleverd hebben, waarachtig! Want.... men moet altijd zijn naastbijliggende plicht vervullen, en Wouters plicht was nu, te doen wat hem geboden werd door.... iedereen. Er bleek evenwel dat

Wilkens niet aan zijn moeder gedacht had, want — wetende dat Wouter gespeend was — liet hij op zijn onbegrepen vermaning de sententieuze commentaar volgen: dat 'n jongmens niet zeer lang zonder voedsel blijven kon. Dit gaf licht. En Wouters vermoeden werd tot zekerheid toen hij naast twee geledigde spoelkommen van een zeer aquatintig-bedropen voorkomen, enige broodkruimels ontwaarde, in gezelschap van een verlept stuk krant met botervlekken. Ook Dieper en Wilkens alzo, schenen zich een ogenblik geleden gedragen te hebben als jongelui die niet lang zonder eten kunnen, en ze hadden de welwillende voorzorg gebruikt hun *kiökken-mödding* achter te laten, om een jonger kantoorgeslacht te dienen tot baak. Dat vette stuk krant, welsprekender dan vóór de botering, fluisterde Wouter de gissing in dat de benaming van het voorwerp, dat hij in het vervolg moest meebrengen — hoe drommel heette het ook? — weleens de zeer aristocratische ambttitel wezen kon, waarmee men „in de zaken" een boterham aanspreekt. In een gelijksoortig vermoeden werd hij versterkt door zijn maag. Hij begon namelijk honger te krijgen, en voelde zich voorbeschikt om eetwaren te verstaan uit elke klank die zijn oor bereikte, al ware het een engelenzang geweest of een preek.

De jongeheren Pompile en Eugène waren gewoon zo tegen twaalven het kantoor een uurtje te verlaten, om te gaan „koffiedrinken en 'n broodje eten bij mama". Aldus luidde onveranderlijk de aankondiging van Pompile, waarmede hij aan de „heren van 't kantoor" verlof scheen te geven ook iets te gebruiken.... als ze wat hadden. Want „kadetjes" of boterhammen werden niet verstrekt door het huis Ouwetijd & Kopperlith, waarvan de „papa" zo bijzonder rijk was. De „heren van 't kantoor" mochten, indien ze niet wilden flauw vallen, zulke zaken meebrengen in hun rokzak, en de fijngevoelige Eugène maakte altijd, dat-i de kamer uit was, voor die in papier geconserveerde levensmiddelen genaderd waren aan het ogenblik hunner ontwikkeling. Hij vond dat ze er zo heel onooglijk uitzagen en vooral het rantsoen van Wilkens, die wijs geworden door treurige ervaring, gewoon was zijn „kadetjes" warm te houden tussen de linker voor-

pand van zijn vest en zijn edel hart. Eens namelijk hadden een paar neefjes van den huize — ze wisten niet, de on-zaligen, dat welgeboren jongelui geen gekheid maken met een kantoorbediende! — ze hadden de weg gevonden naar de donkere alkoof waar de ongelukkige zijn met victualie bezwangerde straatjas bewaarde en de kadetjes verrijkt met een laag fijngeknipte witte-grondjes-driekleur. De martelaar van zijn „vak" verslikte zo goed mogelijk de taaie geestigheid der „neefjes van m'nheer" — zijn naastbijliggende plicht naar-meende — maar droeg voortaan de mishandelde toe-verlaatjes van zijn maag bij zich, tot de finale executie toe. En eenmaal is het gebeurd, dat hij ze òngegeten weer thuis bracht bij de trouwe echtgenoot die ze met zoveel liefde geboterd had en nu niet zonder moeite haar eigen werk herkende. De jongeheer Pompile lag die dag overhoop met „mama" en was op het kantoor gebleven. De „heren" hadden de moed niet hun spaarkruimels voor de dag te halen. En ook de kommen met geile koffie bleven die nefaste dag onaangeroerd staan.

Juist was Wouter van mening een aanval te wagen op de hem aangewezen spoelkom, toen de jongeheer Pompile met zijn gewone schichtige haast het kantoor binnenstoof. Vol schrik zette de jeugdige handelsman zijn vermeten opzet uit de zin en de kom neer. Was het niet opmerkelijk, dat-i tegenwoordigheid van geest genoeg had om het ding niet te laten vallen?

—Ei zo? Terug? Wel? Hoe is 't? Wat zei de schoen-maker? En de juffrouwen Pleier? En heb je m'n huis ge-vonden? Je moet maar altijd kijken naar spiegelglas, want.. die glazen in m'n zijkamer zijn van spiegelglas, weet je? En wat heeft de jonge mevrouw gezegd? Heeft ze je geen boodschap aan mij meegegeven? En.... ben je-n-in de stal geweest? Heb je Jacob gezien? En wat deed-ie? Aan het poetsen, zeker? Zeker aan 't poetsen, hè? Want.... papa heeft 'n *britschka*, en 'n *landauwer*, en 'n tentwagen, en 'n koets, en dat alles moet gepoetst worden. En zeg me nu maar eerst, wat de juffrouwen Pleier geantwoord hebben?

De kleine Merkuur bracht relaas van wedervaren uit, zo

goed=i kon. Het scheen dat zijn eerste proefstuk niet slecht was uitgevallen, want de jongeheer Pompile knikte tevreden, en beloofde hem te zullen begunstigen met meer boodschap=pen. Bij een aanleg als die welke Wouter ten toon spreidde, opgekweekt in de groeizame zonneschijn van Pompile's tevredenheid, was het te voorzien, dat deze jongste kantoor=bediende — mits in leven blijvende — eenmaal de rang van alleroudste kantoorbediende bereiken zou. Hiertoe was slechts wat tijd nodig.

— Ei zo? Heb je mevrouw Kalbb ook al gezien? Wel, dat is goed! Zo leer je de mensen kennen. Mevrouw Kalbb—Kopperlith, weet je? Ei zo, heb je die gezien? Juist, precies, dat was de *britschka* van papa, want.... papa houdt rijtuig. Had ze d'r huurpaarden voor.... och dat weet je nog niet. Maar anders.... 't is maar, weet je, dat papa niet graag ziet dat de paarden.... nu, dit gaat jou niet aan. Je moet alles goed onthouden.... en 'n zakboekje kopen, 'n klein zakboekje, en daarin alles opschrijven, wat ik je zeg en wat m'nheer Wilkens je zegt, niet waar, Wilkens?

— Ja, m'nheer!

— Juist, mevrouw Kalbb is m'n zuster, mevrouw Kalbb—Kopperlith — zó moet je zeggen! — en denk er aan dat m'nheer Kalbb z'n naam met twee *b*'s speelt. Onthoudt dat, en schrijf 't op als je 'n zakboekje hebt.... met twee *b*'s, weet je? Want er zijn ook mensen die Kalb heten met één *b*, geringe mensen, heel geringe mensen.... 'n leerkoper, geloof ik. Wat zeg jij, Dieper?

Dieper legde langzaam en voorzichtig z'n pen neer, trad een stap achterwaarts — hij boekhouwde altijd overeind — snoot zijn neus, hèmde zijn keel schoon, en sprak met ex=presselijk voor deze betuiging gereed gemaakte organen:

— Ja, jongeheer, heel geringe mensen!

— Zie je, ging Pompile voort, m'nheer Dieper zegt het ook en.... die leerkoper schrijft zijn naam met één *b*. Maar mijn zwager heet Kalbb.... met twee *b*'s en hij is konsul van de hele Elzas en als de koning in de stad komt, moet=i altijd op audientie, en dan zegt de Koning: *eh bien, m'sieur le consul comment vont les affaires?* En dan antwoordt

m'nheer Kalbb.... ook in 't frans. En dan heeft⸗i 'n rok aan met 'n geborduurde kraag. En dan knikt de koning — 't is eergister nog gebeurd, en alle jaren weer! — en m'nheer Kalbb.... is m'n zwager, de schoonzoon van papa. En.... heb jijzelf nu mevrouw Kalbb al gezien? Wél, wat zei ze?

— Ze zei niets, m'nheer.

— Zo, zei ze niets! Dat komt dat ze niet wist dat je hier jongste bediende bent, anders zou ze je zeker wel iets.... gezegd hebben, of.... een boodschap opgedragen, of zo iets, want.... ze is m'n zuster, weet je! Dat moet je goed onthouden. En hoe is 't afgelopen met dat borduurpatroon?

Wouters triomf over de afgedongen vier stuivers, werd enigszins gematigd door het gefronst voorhoofd van Pompile, toen deze de buitensporigheid van z'n lichtzinnige wederhelft te weten kwam:

— Binnen geweest? Zelf de jonge mevrouw gesproken? Ei.... zo? Binnen geweest in de zijkamer? Waarom ben je binnen geweest?

— M'nheer, stamelde Wouter, die bemerkte, dat⸗i een fout begaan had, m'nheer, de meid zei dat mevrouw me liet roepen en dat ik.... binnenkomen moest.

— De meid, de meid! Wat geef je nou om 'n meid? Zo'n meid kan wel zeggen.... kijk, dit is nu zó, weet je? Als ik je wat opdraag, dan moet je⸗n⸗altijd....

Men hoorde een sloffende tred in de gang. Het spijt me. Want ik had gaarne eens vernomen hoe Wouter zich in het vervolg zou te gedragen hebben, wanneer „de jonge mevrouw" hem door de meid liet binnenroepen? Pompile brak opeens z'n onderricht af:

— Daar is papa! Ik zal je voorstellen aan papa. Je moet nu zo goed wezen heel beleefd te zijn tegen papa. Dag, papa!

De eerwaarde gedaante van den ouden heer Kopperlith schoof het kantoor in. Met een welbehagelijk lachje nam hij de begroetingen van Dieper en Wilkens in ontvangst, en ook op Wouter spatte een drupje af van de genadestroom die hij zich alleredelmoedigst ontvloeien liet.

— Zo, is dat de jonge Pieterse? Wel, mannetje, je moet maar braaf oppassen, dan kan er iets degelijks van je

groeien. Je bent ons gerecommandeerd door m'nheer Dieper.

De boekhouder trad een pas achterwaarts en maakte een beweging alsof hij nogmaals verschoning vroeg voor een stoutheid die hij scheen begaan te hebben. Maar de oude heer glimlachte weder. Goddank, Dieper zou voorlopig niet geradbraakt worden.

— Ja, door m'nheer Dieper, die mijn boekhouder is. En aan m'nheer Dieper ben je gerecommandeerd door zekeren heer.... hoe heet-ie ook weer?

— Och, m'nheer, antwoordde de boekhouder, als ware de naam die hij zou uitspreken, eigenlijk te gering voor het oor van den heer Kopperlith. Och, m'nheer, 't jonge mens is mij aanbevolen door.... zekeren Kalb, 'n leerkoper.... iemand dien ik wel eens ontmoet heb.... m'nheer!

Kalb was zijn neef, en zijn beste vriend, voor zo ver het kantoorbedienden en boekhouders geoorloofd is, neven en beste vrienden te hebben.

— Juist! Zekere.... Kalb. Nu, datis hetzelfde. Je zult hier veel werk vinden, jongetje! Hard werken is de boodschap. Heeft Wilkens hem reeds een en ander gewezen? Is-ie al in 't magazijn geweest? Op de zolders? Zeker zet je 'm aan 't kopyboek, Pompile?

Op al deze vragen had Pompile een dozijn: „O ja, papa's" ten beste gegeven.

— En schrijft-ie 'n mooie hand?

— O ja, papa!

Wouter begon eerbied te voelen voor Pompile's doorzicht. De vererende hoedanigheid die hem werd toegekend, was zeker gebleken uit zijn boodschappen bij de *Pleiers*, of de *Kruckers*, of de *Hockers*, of den schoenmaker. Wat die voorname lieden toch scherpzinnig zijn!

— Zo? Ei! 'n Mooie hand? Ei, ei! Wel, Pompile, wat zeg je 'r van, als we hem de brief van Leon, 'n keer of wat lieten overschrijven voor Flodoard, en voor neef Griekel, en voor de familie Pruikers?

— O ja, papa!

— Niet waar, ze inviteerden Leon altijd zo trouw op hun kinderpartijtjes. Ze zullen 't aardig vinden dat-i zo'n man

geworden is en al zulke mooie brieven schrijven kan. Maar, op dun papier, op heel dun papier! 't Is om de port naar Rome, weet je.... op héél dun papier!

— O ja, papa!

— Zie je, dan kan 't mannetje zich meteen wat oefenen in briefstijl, vind je niet Pompile?

— O ja, papa!

En zo geschiedde het. Wouter werd belast met het vermenigvuldigen der Oostindische wijsheid van den jongeheer Leon ter opvrolijking van den jongeheer Flodoard, die te Rome was en daar heette te schilderen. Tot amusement ook van neef Griekel te Leiden. En om de vriendschap te cimenteren met de familie Pruikers, óók lieden in het best van hun fatsoen. Na het eerbiedig aanhoren van veel leerstelsels over de ware manier om een brief over te schrijven, ging Wouter dapper aan het werk. Hij keek niet op, kopieerde letter voor letter, woord voor woord, zin voor zin, en.... netjes! Zijn werk leek op een gravure. Hij volbracht dus alweer zo goed mogelijk zijn naastbijliggend plichtje. Maar wel verwonderde het hem, dat de heer Leon Kopperlith, *surnumerair bij de Landelijke inkomsten en Kultures in de afdeling Tjanjor, residentie Preanger Regentschappen, op het eiland Java, in Nederlands-Indië* — aldus ondertekende die verre jongeheer een brief aan zijn moeder, die niets vreemds vond in deze zotternij — wel bevreemdde het hem, dat die voorname persoonlijkheid zoveel taal- en spelfouten maakte. En.... iets anders nog. Hij voelde zich enigszins beledigd — meer dan door die boodschappen! — dat men hem al die fouten te copiëren gaf.... tot oefening in briefstijl.

Er bestond nog iets, dat hem zeer begon te hinderen. Maar dit kon Leon niet helpen. Hij had een vreselijke honger.

Slechts zeer zelden verwaardigde zich de oude heer des morgens op het kantoor te komen, d.i. vóór de toenmalige beurstijd en het daarop volgend middagmaal. Het scheen, dat-i zich deze keer wat vroeger dan gewoonlijk naar beneden had laten drijven door de verveling, een euvel, waaraan hij zich twaalf uren in het etmaal schuldig maakte, jaar in, jaar uit. Hoe zou het anders kunnen? De man was leeg. Misschien

herinnert zich de lezer het portret van den baron *Van Een en ander*, dat ik tentoonstellend aan de wand hing in mijn *Specialiteiten*. Ook daar schetste ik een nietig wezen. Welnu, zo'n *Een-en-ander*-baron is zij den hier bedoelden Kopperlith vergeleken, een ware Humbold, een Kroesus naar de geest. Die oude baron betekende zeer weinig, omdat-i slechts.... een-en-ander was. Kopperlith *senior* was noch het een noch het ander. Hij was niets.

Zijn komst op het kantoor werd altijd, door Pompile vooral, met weerzin gezien, omdat hij — voorzover er inderdaad iets te doen viel — de bedienden van het werk hield door zijn eindeloos gebabbel. Dit was, vooràl na de middag, zeer hinderlijk, en Wouters mensenkennis had dan ook weldra gelegenheid zich uit te breiden tot het besef, hoe zekere lieden bijzonder grappig worden als ze goed gedineerd hebben. Doch ook in de „stille tijd" in het seizoen, dat zijn botanische naam aan de *cucurbitaceeën* ontleent, zagen de jongeheren de oorsprong van hun bestaan liever vertrekken dan komen. Door overmaat van opgeblazenheid namelijk, meende hij in zekere buien niet nodig te hebben de toegang tot zijn hoogheid zo angstvallig te versperren als sommige anderen en deze noodlottige waan verleidde hem soms — vooral nà tafel! — tot inbreuk op het *decorum* van het kantoor. Dit beviel de jongeheren niet, zij die in de bespottelijke gemeenzaamheid van „papa" een element van bederf meenden te ontdekken voor het verheven standpunt, dat zij wilden blijven innemen. Wie een zuiver muzikaal gehoor had, kon altijd in de toon, die de jongeheren terstond na het vertrek van „papa" aansloegen, duidelijk zekere scherpte waarnemen, waaruit men verstaan kon: „denk nu vooral niet, dat je geen bediende bent, omdat papa zich zo met je gecompromitteerd heeft". Het: „je moet eens zo goed wezen" van Pompile klonk dan waarlijk komisch, juist omdat zijn linksgedragen hoogheid zo kluchtig afstak bij de laagte der sfeer, waarin hijzelf zich bewoog. Zeker bezat hij één hoedanigheid van een groot man. Déze, dat niets hem te klein was. Om nu echter wezenlijk-grote mannen niet te schande te maken door deze schijn van verwantschap, behoort men zich te haasten er bij te

voegen, dat hem alles te groot was, behalve het allerlaagste. We vernamen reeds hoe hij de stuiver, waarmede hij een briefbesteller paaide voor het verzaken van zijn plicht, niet wilde doen drukken op de „zaken", waarin hij een *vierde* aandeel had, terwijl-i als aanstaand mede-erfgenaam ter-zijnertijd slechts voor een geringer deel zou betrokken zijn in het wel of wee van „huishouden". En veel hoger dan Pompile stonden de andere leden der familie Kopperlith niet, noch in kennis, noch in verstand, noch in hart.

Het spreekt vanzelf dat Wouter — in het oordelen nog altijd belemmerd door naïviteit — dit alles niet dan zeer langzaam opmerkte. In den beginne nam hij zich zijn eigen verwondering kwalijk. Hoe trager evenwel zijn oordeel zich ontwikkelde tot overtuiging, hoe dieper deze overtuiging geworteld werd. Aanvankelijk voelde hij slechts zijn nieuwsgierigheid geprikkeld. Telkens echter werd er een nieuw hoekje opgelicht van het gordijn, dat de maatschappij — of het nietig onderdeel er van, dat hij nu te beschouwen kreeg — tot nog toe voor zijn ogen bedekt hield. Langzamerhand ging deze nieuwsgierigheid in verzadiging over, weldra in minachting en daarna in verachting en walg, waaruit tenslotte de hoogmoed voortkwam, die het doel van ons streven moet zijn. Maar zover zijn we nog niet. Op dit ogenblik begint hij juist zijn derde afschrift van de fameuze brief des zeer jongen heers Leon. Daarin kwam een vertelling over zeker feestmaal voor, waaraan de auteur beweerde te hebben deelgenomen. Daar was veel gedronken, gegeten en.... och, Wouter had zo'n honger! Hij kende het document nu van buiten en schreef werktuigelijk voort, niet zonder te luisteren naar alles wat er gesproken werd door „de heren van het kantoor". Maar dat de honger hem vreselijk plaagde, is de waarheid. Als ooit „de handel" hem aan „brood" helpen zou, moesten de zaken zeer veranderen.

LVI.

De lezer herinnert zich de indruk, die pater Jansen's eenvoudige taal op Wouter gemaakt had. Niet geheel en al ongelijk dááraan was nu zijn bevreemding over de aard der gesprekken op het kantoor. Doch.... er bestond verschil. Wel sprak ook pater Jansen geheel anders dan hij zich had voorgesteld, maar er klonk iets zo liefelijks-goedaardigs in zijn onderhoud door, dat Wouter de moed niet had iets in hem af te keuren. Al was onze leerling in mensenkennis en mensenkunde nog niet ontwikkeld genoeg om in te zien, hoe hoog het *waar-menselijke* boven het *vals-goddelijke* verheven is, toch zou in dit geval zijn smaak al zeer spoedig de weg hebben gewezen aan zijn oordeel. Om nu evenwel zelfs den braven Jansen niet meer te geven dan hem toekomt, moeten wij wel onthouden, dat Wouters kennismakenig met dien eenvoudigen geestelijke vergezeld ging van een boteram, terwijl het kantoor van de heren Ouwetijd & Kopperlith niet de minste bijkomende omstandigheid aanbood, die verlokkend werkte op de beoordeling van het verhandelde. Geen onzer is in staat de oorsprong van zijn indrukken nauwkeurig te bepalen, noch met juistheid het aandeel te schiften, dat velerlei invloeden uitoefenen op ons oordeel. De kennismaking met het stukje nieuwe wereld, waarin Wouter aanving zich te bewegen, ging vergezeld van zulke onaangename bijzaken, dat hij moeite zou gehad hebben de gesprekken, die hij aanhoorde, schoon of belangrijk te vinden, al hadden de sprekers Bilderdijk's *Floris* gerepeteerd, of een preek opgezegd. Inplaats van de gulle ontvangst, die hem was te beurt gevallen bij Vrouw Claus, voelde hij zich geplaagd door een onbevredigde eetlust, die hand-over-hand toenam. Bovendien.... komaan we zullen het woord, dat niet gaarne uit mijn pen vloeit, in de mond leggen van de sprekende personen zelf, die niet te goed zijn voor het platste:

— Zeg eens, Dieper, vind je niet, dat het hier erg stinkt? vroeg de oude heer met roerende vertrouwelijkheid.

De plichttrouwe boekhouder toonde zich deze neerbuiging ten volle waard. Hij volbracht de bij zulke gelegenheid voor-

geschreven hand- en voetgrepen: pen in de gleuf van het opgeslagen boek.... één stap achteruit.... de handen gewreven, en:

— Ja, m'nheer, 't stinkt hier wel 'n beetje.

Dat „beetje" was kostelijk. Het moest er volstrekt bij, om het gelijk geven aan mijnheer Kopperlith niet te doen ontaarden in een vermetele aanranding der eer van mijnheer Kopperlith's kantoor. Zo zeilt de wijze tussen twee klippen door!

— Ja, ja, papa, bevestigde Pompile, 't stinkt hier heel erg. Dat komt van de grachten, nietwaar Dieper?

— Zeker jongeheer, 't komt van de grachten....

En, alsof deze betuiging niet voldoende was om den jongen patroon tevreden te stellen, bezwoer de boekhouder deze mening met de plechtige woorden:

— Ik heb de intieme *fictie*, m'nheer, dat het alleen van de grachten komt!

— Ei? vroeg of zei m'nheer Kopperlith?

— Ja, m'nheer! En.... 't is zo'n.... modderlucht, vindt u niet?

Dieper had zeer gerust de kwalificatie een paar graden onfatsoenlijker kunnen inrichten, zonder tekort te doen aan de waarheid. Maar *bégueule* stiptheid in omschrijving was minder zijn zaak, dan het reinwassen van mijnheers kantoor van al te onwelriekende blaam. Op gelijke wijze had Gerrit die ochtend het even laag gelegen magazijn in bescherming genomen niet zozeer uit diplomatie, als wel om den nieuwen jongsten bediende een blijk van zijn scherpzinnigheid te geven. Misschien ook was het Gerrit alleen om een praatje te doen, een bodem, waarop veel onbekookte meningen groeien. In zover echter moet ik zowel Dieper als den knecht volkomen gelijk geven, dat de beide lokalen, die thans in zo slechte reuk stonden, misschien welriekend zouden geworden zijn, wanneer men ze had overgeplaatst naar een lusthof op de Hymettus. Maar in zo'n lusthof lagen ze nu eenmaal niet.

— Als jelui de ramen wat opschoof? stelde de oude heer met bescheiden weifeling voor.

— O neen, papa! Volstrekt niet, papa! Dat kan niet, papa! Ik zal u zeggen, papa.... vooreerst, Dieper kan niet tegen tocht, papa! Niet waar, Dieper?

Dieper betastte zijn hoofd:

— Zinkings, mijnheer! Allemaal zinkings!

— En dan papa, als we hier verse lucht binnenlaten, dan komt er dadelijk zo'n fameuze stank in van de binnenplaats, papa!

Meer afdoende reden om „verse lucht" buiten te sluiten, zal wel nooit gegeven zijn. De oudeheer berustte dan ook in de zaak, en Pompile die gelegenheid zag de verpeste atmosfeer te gebruiken als bondgenoot — niets was hem ooit te gering! — en als middel om zijn doel te bereiken met de *Pleiers* en *Hockers* en de *Kruckers*, bracht zeer handig het gesprek op iets anders.

— De zaak is, papa, dat u behoorde buiten te wezen in Juli. Niet waar, Dieper?

— Zeker, jongeheer, zeker! Ja, mijnheer, een man als *u*, mijnheer, behoorde reeds lang buiten te wezen!

Het glimlachje dat de oudeheer Kopperlith bij deze gelegenheid liet opgaan over bozen en goeden van zijn kantoor was goud waard. Toch niet om de zeldzaamheid, want Dieper kon het te voorschijn roepen: zo dikwijls hij verkoos met een allergoedkoopst: „een man als u, mijnheer!" Maar hij was te bekwaam in zijn specialiteit van perpetueel ondergeschikte om de kitteling van zijn strelen af te stompen door overvoer. Meer dan tweemalen daags zeide hij het niet. En gewis ook zó veel keren kon mijnheer Kopperlith het verdragen zonder op het afgrijselijk denkbeeld te komen, dat zijn boekhouder hem voor gek hield. Neen.... Dieper had verder kunnen gaan, waarachtig! Maar de man was een vriend van het gemiddelde, een vijand van overdrijving, matig, sober en ingetogen tot in zijn flikvlooierij toe. Bovendien, er was inderdaad geen element van bespotting in de hulde, die hij vrij periodiek neerlegde op het altaar van de Kopperlithse hoogheid. Zijn opblazen bij het betreden van de buurt die hijzelf bewoonde, had volstrekt niets te maken met de gemoedsstemming die inderdaad de zijne was zodra hij de

gewijde grond der Keizersgracht betrad, waar het ook heel erg.... een beetje stonk. Hij huichelde evenmin als de bulhond die wild en onhandelbaar onder zijn gelijke en bij vreemden, zich deemoedig neerstrekt voor de voeten van zijn meester.

Oppervlakkige zielontleders denken gewoonlijk veel te spoedig aan huichelarij, wanneer zij iemand ongelijk zien aan zichzelf. Juist deze ongelijkheid is bij zeer velen de strenge consequentie van allergewoonste karakterloosheid.

Ook Dieper hield er een wezen op na, dat tienmaal in de week een flemerig: „een man als *U*, m'nheer Dieper!" bij hem plaatsen kon, en.... op straffe van ongenade, plaatsen *moest*. De majesteit, waarmee de oude boekhouder in *zijn* huis om zijn sloffen riep, of een ketel saliemelk bestelde — zo bijzonder goed tegen de „zinkings" — was nauw verwant aan hetzelfde hondenkarakter, dat hem zou hebben genoopt de pantoffels van „mijnheer" te kussen, wanneer dit blijk van rechtgeaard boekhouwerij mocht gevorderd worden.

— Een man als *U*, m'nheer, moest al lang buiten wezen, nietwaar, jongeheer?

— Ja, papa. 't Saizoen gaat voorbij, papa!

— Dat is waar, Pompile. Maar.... als mama niet reizen kan.... wat zullen we 'r aan doen? Ik hoor van Gerrit dat mama weer heel erg is, bijzonder erg, Pompile!

Dit had hij van „Gerrit" vernomen. De onnozele lezer die nooit te logeren werd gevraagd aan het hof van Spanje en dus niet ingewijd kan zijn in de verheven etikette van zo'n Kopperlithse huishouding, is misschien verwonderd, dat een man bericht van de gezondheidstoestand zijner vrouw ontvangt door bemiddeling van den knecht. Men bedenke dat — op een kleine uitzondering na, die straks zal gemeld worden — slechts zeer weinige stervelingen toegang hadden tot de *suite*, waar „mevrouw" huisde, sliep, ziek was, at en dronk, enz. Daar was een „juffrouw" die haar gezelschap hield en een kamenier voor het aan- en uitkleden en het optooien. Want.... opgetooid werd ze. Doch zie, deze beide mijnslavinnen waren niet sterk genoeg om het logge schepsel uit haar bed op de rolstoel te helpen, waarmee ze naar het

voorvenster van de zijkamer moest gekruid worden. Jaren geleden reeds was er over deze zwarigheid een kantoor- en familieraad belegd, met de kanonieke uitslag dat de ook toen reeds niet jeugdige Gerrit zou worden beschouwd als geslachteloos, een vererende onderscheiding die hem het recht van toegang tot de harem verschafte. Men bedenke dat het er donker was en de sultane sedert lang grootmoeder. Deze regeling omtrent Gerrit voldeed temeer aan de eis, omdat zij samenviel met de voortdurende noodzakelijkheid om hem met boodschappen te belasten. Gedurende Wouters wittebroodsweken pijnigde hem telkens zijn wanbegrip, wanneer een der meiden of de kamenier Gerrit kwamen zoeken met de onheldere toelichting: „'t is, weet je, om mevrouw te kruien.... ze wil er uit" of: „ze wil er in". Ook begreep-i niet volkomen wat er bedoeld werd met de roep: „Gerrit, mevrouw,'s boeken ruilen!" Maar dit alles helderde zich weldra op. Dat eeuwige boekenruilen stond in verband met haar verveling. Ze was geabonneerd in drie leesbibliotheken tegelijk en verslond al wat daarin frans was. Dat er noch door haar, noch door wien ook van de andere familieleden ooit een penning besteed werd om een boek te *kopen,* spreekt vanzelf. Van een bibliotheek was geen spoor in den huize Kopperlith! De „heren" meenden dat zo iets behoorde bij geleerdheid, een eigenschap waarvoor zij allerfatsoenlijkst de neus optrokken.

Wat overigens die geheimzinnige *suite-kamer* aangaat, het is te veronderstellen dat ze wel eens bezocht werd door Pompile en Eugène ook, wanneer deze jongeheren hun „broodje gingen eten bij mama", maar overigens waagde zich daarin vóór het uur van het middagmaal geen schepsel. Dan namelijk, maar ook dan eerst, kon de oude heer zijn huwelijksgeluk een uurtje te zien krijgen. Zijn vurige drift om voor dat ogenblik iets te vernemen van de wijze waarop zij de nacht had doorgebracht, kon alleen door Gerrit bevredigd worden en deze ontleende alweer aan deze bijzonderheid zeker gewicht, dat hij zich handig wist op de schaal te leggen in zijn eeuwige gezagstrijd met: „die Wullekes!" De manier waarop hij het aanlegde om zijn welkome voorwend-

sels tot dienstregeling toe te passen, is niet moeilijk te raden. Zodra de wijze kantoorheer iets gelastte dat den kantoor- en huisloper niet aanstond, moest deze juist „boekenruilen voor mevrouw", een *ultima ratio* die Wilkens niet dan schoorvoetend aandurfde. En, als: „mevrouw straks misschien zou moeten *gekrooie* worden" verzonk de autoriteit van den gehaten onder-chef in het peilloos *Niet*, juist waar Gerrit ze gaarne zag om ze op zijn gemak uit het oog te verliezen.

— Zie je, Pompile, als mama zo erg is, zo heel erg.... wat zullen we doen? Ik kan toch niet in m'n eentje naar *Groenenhuize!* Wat zeg jij, Dieper? Ik zou me daar vervelen, denk je niet?

— Zeker, m'nheer, ik ben zeker dat m'nheer zich daar vervelen zou. M'nheer zou daar zo.... helemaal alleen zijn, niet waar?

— Nu, ja, papa, dat's waar, maar.... 't saizoen gaat voorbij. Ik kan u verzekeren papa, dat er geen enkele fatsoenlijke familie meer in de stad is, wat je noemt: 'n fatsoenlijke familie! Wat zeg jij, Dieper?

— Zeker jongeheer, er is geen enkele fatsoenlijke familie meer in de stad, dàt is waar.

— Ziet u, papa? En als mama niet zeer spoedig resolveert.... zal ze nog veel zieker worden. Dat heeft de dokter ook gezegd, niet waar, Dieper?

Hm! Wat zou de boekhouder zeggen? Hij kon toch in gemoede de mening niet bevestigen van een dokter dien-i nooit had te zien of te spreken gekregen? En ook de vreselijke ziekte van mevrouw was aan de „heren van het kantoor" slechts zeer schemerachtig bekend, want de half-vertrouwelijke ontboezemingen van Gerrit weken wel eens een beetje van zijn officiële berichten af, een bijzonderheid die oplettende hoorders en lezers ook nu en dan in andere kringen kunnen waarnemen. Ook de betrekkelijke duisternis der onwetendheid omtrent mevrouw's zeer voorname kwalen zou in diepe nacht zijn overgegaan, wanneer men bij de heren gevorst had naar bekendheid met de mevrouw-zelf. Zij was in hun oog de zeer letterlijk-etymologische uitdrukking van het *solemnele:* men zag haar éénmaal 's jaars, op de eerste

Januari. Op die dag namelijk werden Dieper, Wilkens en later ook Wouter, door een der *ad hoc* gecommiteerde jonge=heren plechtstatig door de bovengang in de *suite* geleid, waar ze dan konden wachten totdat mevrouw door haar gezelschapsjuffer het sein liet geven dat „de heren" mochten binnentreden in de eeuwige zijkamer. Schrijvers van middel=matige conscientie zouden allicht uitstrooien, dat ze daar werden toegelaten tot de handkus, maar wie eerbied voor waarheid heeft, zal ten allen tijde verzekeren dat de plech=tigheid niet zó ver ging. Dieper wenste bij deze gelegenheid: „ook namens de andere heren, aan mevrouw.... des Hemels beste zegen, en.... bestendig welzijn." Ze was er mee te=vreden en zei dat ze het vandaag zo bijzonder erg „op" haar zenuwen had, en dat het zeker van het weer kwam. Nadat dit door Dieper beaamd was — met een buiging, want zijn welsprekendheid was òp — kon men de zaak als afgelopen beschouwen. De gezelschapsjuffer opende een der dubbel=deuren van de *suite,* en de „heren" verlieten ruggelings de „zijkamer van mevrouw". Dieper was dan gewoonlijk zeer warm en kon niet altijd de schuld hiervan op het weer schui=ven, want het vroor soms. En ook lag de oorzaak van die hitte niet in de vermoeienis van de reis, die zo bijzonder ver niet was en maar weinig inspanning vorderde. De plechtige *exodes* nam op het kantoor een begin.... links om, vijf tre=den in de ondergang.... de keuken voorbij, waar de meiden stonden te lachen en te ginnegappen, vooral om het malle gezicht van mijnheer Wilkens, daarop volgde een donker slakhuisvormig trapje en twaalf korte schreden tot aan de deur van de *suite....* neen, neen, uit vermoeienis van de mars ontstond Dieper's verhitting niet! Doch al ware dit anders, ik vraag of zo'n kennismaking voldoende is om iemand in staat te stellen tot beoordeling van de vraag of „mevrouw nog zieker worden zou als ze niet spoedig naar buiten ging?" En tevens: of men uit zo'n bezoek op Nieuw=jaarsdag.... en in die hitte nogal — voldoende gegevens putten kan om te berekenen hoe de dokter mevrouw's toe=stand zou beoordelen in het hartje van de komkommertijd! Maar de jongeheer Pompile had nu eenmaal Dieper's getui=

genis ingeroepen. Des boekhouders naastbijliggende plicht schreef dus voor, een „intieme *fiktie*” bij de hand te hebben, die den jongeheer kon dienen bij zijn plannetjes, en dus:

— Ja, ja, m'nheer, 't is zeker goed voor mevrouw, dat ze spoedig naar *Groenenhuize* vertrekt, want ziet u — o, prachtsprong over het onbekende gezegde van den onbekenden dokter! — 't is zeker goed voor mevrouw, anders.... gaat de tijd van de jonge doppertjes voorbij!

— Ziet u, papa? Dàt is juist wat ik altijd zeg. Mama moet absoluut naar buiten! 't Is voor mama niet langer in de stad uit te houden, niet waar Dieper?

— Juist, jongeheer! M'nheer, het is voor mevrouw in de stad niet langer uit te houden!

— Voor niemand, papa!

— Zeker, m'nheer, voor niemand!

En hij zelf dan! En al zijn lotgenoten?

— 't Water in de grachten ziet paars van de stank, papa! Niet waar, Dieper?

Ook dit beaamde de getuige, en ditmaal met grondige reden van wetenschap. Want hij zelf woonde in de Jordaan, waar de opgezamelde meststof zich niet onbetuigd liet in dartele kleurspeling op het water. 't Was juist een buurt om nieuwe verfstoffen uit te vinden.

— Maar.... Pompile, hoe krijgen wij in godsnaam mama de stoep af? Dat is de vraag!

— Juist, papa, dat is het! Dàt's de zaak! Ik heb er Flip over gesproken. Flip den kruier, papa!

— Hè!

— Ja papa, den kruier! Met hun drieën zien ze geen kans mama de stoep af te dragen....

— In 'n fauteuil, Pompile!

— Juist, papa, in 'n fauteuil! Weet u wat ze zeggen? Ze zeggen 't handt niet, omdat de trap van de stoep wat smal is, papa! En ze zouden mama laten vallen, papa! U moet begrijpen, papa, 't is lomp volk, papa!

— Maar.... hoe dan?

— Flip zei: als we mevrouw in 'n flinke leuningstoel hadden — *fauteuils* kent zo'n man niet, papa! — en dan 'n strop

er om — om de fauteuil, papa! — en dan.... maar toen zei ik: met veel kussens, papa, weet u, met héél veel kussens, dan zouden we....

Eugène trad binnen. Blijkbaar was hij door zijn vader op kondschap gezonden, of er iets met de oude koppige dame te bereiken zou zijn. Doch ook hij bracht geen bevredigend antwoord mee.

— En jij, Pompile, wat had jij gedacht?

— Wel, papa, 'n fauteuil.... en mama daarin, met veel kussens en dan 'n strop er om.... om de *fauteuil*, Eugène! En dan.... 't venster open — Flip zei, 't kon best, maar ik zeg: met veel kussens, weet u, papa? — en dan....

— Ben je mal, Pompile, wou jij zelf nu mama 't venster uithijsen? En zoëven zei je....

— O neen, Eugène, zo meende Flip. Maar *ik* zeg: met veel kussens, weet je? Maar.... die kruiers zijn lompe mensen, en.... ze rekenen hoog. Al wat boven 'n dubbeltjes-boodschap gaat berekenen ze vreselijk hoog, papa! 't Weekbriefje — vooral als Gerrit stijf van rhumatiek is, papa!.... o, dan is 't weekbriefje.... fameus papa! En daarom had ik gedacht — omdat we nu 'n jongste bediende hebben ook — nu dacht ik.... kijk, papa, we kunnen voor mama die kruiers best missen. U weet misschien dat Gerrit weer stijf van rhumatiek is? Nu, dat's hetzelfde.... maar Dieper heeft telkens briefjes te incasseren.... morgen 'n smerig papiertje, niet waar, Dieper?

— Ja, jongeheer! Morgen 'n smerig papiertje in de Jodenhoek, m'nheer, heel smerig!

— Met veel kussens papa! Dan wou ik vragen of Wilkens zo goed zou willen zijn — niet waar, Wilkens? met dat jongemens daar aan 't windas te gaan. Ziet u, papa, dan konden wij die kruiers missen.... lomp volk! Maar.... met veel kussens, dit begrijpt u zelf wel, papa! En, ziet u, papa! Eugène en ik, zouden.... beneden staan en.... er goed naar kijken, papa!

Eugène bromde. Maar het was karakteristiek dat niemand lachte bij Pompile's voorstel om — niet zonder terugzicht op zuinigheid — zijn moeder het venster uit te hijsen aan een

strop.... om de *fauteuil.*

— De buren!

— Juist, Eugène, de buren! Precies! wat ik zeg! En daarom.... als we mama konden bewegen.... 's morgens vroeg....

Bij noorderzon alzo! Wouter wist nog niet wat een wind-as was en dacht zich suf over de rol, die hij zou te spelen hebben. Hij voelde reeds angst bij de bedenking of-i wel in staat wezen zou bij die gelegenheid zijn naastbijliggende plicht te vervullen. Het was hem een kleine verademing dat Pompile's voorstel nog altijd niet gaaf werd aangenomen. Men scheen te betwijfelen of „mama" genoegen nemen zou met de vreemde locomotie. De oude heer klaagde dat zij zéker weigeren zou als ze hem verdacht van uitvinding.

Hij iets uitvinden!

— Wel, papa.... u kan zeggen dat Flip de kruier het verzonden heeft. Dat kan u best zeggen, papa!

— Hm.... ja.... als nu bijvoorbeeld de juffrouw dat aan mama verzekerde?

— Dat zou zeker het allerbeste wezen, papa, maar.... ik geloof, dat wij op die juffrouw niet best kunnen rekenen, papa! Weet u wat ze doet papa? Ze stookt!

— Zou je dat denken, Pompile?

— Ja, papa. Want ziet u, anders had ze er al lang op aangedrongen dat mama naar buiten ging, wat zeg jij, Dieper?

— Zeker, jongeheer, zeker! Anders had ze er al lang op aangedrongen.

— De nieuwe juffrouw is een gekkin, bromde Eugène.

— Mama is zeer met 'r tevreden, zei de oude heer. Ze is zo erg fansoenlijk, zegt mama, zo heel erg fatsoenlijk. En.... haar papa was prokureur, Eugène.

— Ze heeft kale plekken op 't hoofd.

— Wel, wel, Eugène!

— Dat kan *mij* niet schelen, zei Pompile, als ze mama maar wou overhalen om naar de *Groenenhuize* te gaan, papa!

— Waar is Gerrit? vroeg de oude heer.

— Stijf van 't rhumatiek, papa! En morgen heeft Dieper een smerig papiertje, niet waar Dieper?

— Nu ja, maar als Gerrit nu eens — zonder dat het van ons kwam, begrijp je? — aan de juffrouw vertelde dat de kruier gezegd had.... want zie je, Pompile, als ik alleen ga, dan verveel ik me zo! En.... hoe met de keuken? Ik kan toch niet te Haarlem in een restauratie gaan eten, als een kantoorbediende! Wat zeg jij, Dieper?

— Zeker niet, m'nheer; Een man als *u* kan niet in een restauratie gaan eten. Zeker niet!

Diezelfde „man als *u*", kon wel de hulp inroepen van den kruier en van den knecht, en van de gezelschapsjuffrouw om zijn vrouw te bewegen tot iets dat ze hardnekkig nalaten zou zolang ze meende, dat *hij* er op gesteld was! En al die naaktheid mocht Wouter te aanschouwen krijgen! Geen van de sprekers kwam op het denkbeeld, dat ze zich voor dien jongen kantoorbediende vertoonden in een zonderling licht. Men ziet het, ook het gemene heeft zijn naïveteit.

Om overigens den belangstellenden lezer, die zich zeker al ongerust maakt over de gezondheidstoestand van die „me⸗vrouw in de zijkamer" wat moed in te spreken, beroep ik me hier op zeker getuigenis van Gerrit, die eenmaal aan Wouter deze vertrouwelijke mededeling deed:

— Je kunt me geloven.... *ik* ben een oud man en jij een jonk borssie — zij.... eet te veel, en ze⸗n⸗is koppig en sagrineus, dàt is het! Haar hele ziekte.... komaan ik zal het je maar op zijn rond⸗hollands zeggen, is wind en een engelse *notting!* Maar zij.... eet te veel. Zij.... eet de godsganselijke dag, dàt is het! Als *ik* haar dokter was, kreeg ze niets dan één roggebroodjen in de week en verder pomp⸗water.... anders niet, wat *ik* je zeg!

LVII.

De oude heer die tot nog toe had staan leunen tegen Dieper's lessenaar, begon zich te vervelen. Of liever, hij kreeg lust de verveling die hem kwelde en waarmee hij ge⸗woon was ieder te plagen die met hem in aanraking kwam, te doen veranderen van soort. Bij Dieper had de man een half uurtje links geleund.... hij wou nu eens rechts leunen.

Zo wentelt zich de luiaard in zijn bed om, *like a door on its hinges*, gelijk Shakespeare, meen ik, ergens zegt. Maar onze emeritus-leegloper had nog andere redenen dan zo'n deur om zich eens om te keren. Het nieuwe kantoorbediendetje, hoe jong en onbeduidend ook, moest doordrongen worden van het besef der hoogheid van mijnheer Kopperlith. Hij naderde alzo sloffend de hoek, waar de hongerige Wouter nog altijd bezig was zich door het overschrijven van Leon's epistel, bekwaam te maken voor den „handel".

— En, mannetje, hoe gaat het nu eigenlijk met jou? Met je werk? Schrijf je wel netjes? Neen, neen, blijf maar zitten, blijf gerust zitten! Ik kom maar even kijken, of je netjes schrijft, weetje. En.... klein, heel klein, om de port. Want mannetje.... die brief gaat naar Rome.

Het werd voor Wouter waarlijk tijd, dat-i eens opkeek. Hij zou flauw of in slaap gevallen zijn. Het woord *Rome* maakte hem enigszins wakker. Hij had iets geschreven dat heel naar Rome gaan zou, *hij!* God weet welke Paus zijn schrift onder de ogen krijgen zou! En zelfs.... welke rover! En de stad zelf! De stad van Caesar, van Romulus en Remus, van Numa Pomp.... het is waar ook, waarom heette zijn hoogste onderpatroon: *Pompilius?*

— Ja, mannetje, naar Rome! Dat dacht je niet hè?

— N....e....e....n, m'nheer!

— Hi, hi, hi, naar Rome! Hoor je wel, Pompile, hij dacht niet dat die brief heel naar Rome ging! Ja, mannetje, zó is het toch! die brief gaat — daarom moet je netjes schrijven — naar mijn zoon, den jongenheer Flodoard, die te.... Rome-n-is! Wat zeg je dáárvan?

Wat zou Wouter zeggen? Ik weet het waarachtig niet. En hij zelf wist het ook niet. Dit bezwaarde hem. Zou er ook misschien een naastbijliggende plicht verzuimd worden als hij zweeg? De oudeheer genoot van zijn hakkelen. Hij had zijn doel bereikt: het jongemens was vernietigd. En nog zijn er onverlaten, die uitstrooien, dat Hollanders „van fortuin" zich niet weten te „amuseren!"

— M'n zoon — de jongeheer Flodoard, weet je? — is daar....

Hier stuitte de kinderachtige bluffer. Het denkbeeld kwam in hem op, dat misschien die domme burgerjongen niet op de ware hoogte stond om te beseffen wat een schilder was. En deze vrees was niet ongegrond. Juffrouw Pieterse zelf zou dit maatschappelijk standpunt niet bijzonder hoog gevonden hebben: een schilder!

— Hij is.... een fijnschilder, weet je? Zeg, Pompile, je moet hem *Mozes bij 't Doornbosch* eens laten zien....

— In de hoes, papa!

— Ah, ja, in de hoes! Anders, weet je, dan kan je⸗n⸗op de zaal — hier vlak boven — *Mozes bij 't Doornbosch* zien.... als⸗i eens niet in de hoes zit. Dat heeft mijn zoon, de jongeheer Flodoard zelf geschilderd, helemaal zelf. Wat zeg je dáárvan? En nu is hij te.... Rome, om zich te oefenen in de kunst, in het fijne, weet je, heel in het fijne van de Kunst. Want.... dit begrijp je toch ook wel nietwaar, er is schilder en schilder! Je moet niet denken dat de jongeheer Flodoard schilderijen maakt voor zijn brood. Volstrekt niet, in het geheel niet! Je begrijpt immers het verschil wel, zeg?

De arme knoop! Wouter zette een gezicht alsof⸗i volkomen bereid was alles te begrijpen wat men hem vertellen zou.

— Om zijn brood.... hi, hi, hi, het lijkt er niets naar! Gut, Pompile, begrijp eens, er zouden mensen zijn die dachten, dat Flodoard schilderde.... hi, hi, hi,.... om zijn brood!

— Ja, papa!

— Neen, mannetje, ik zal je heel wat anders zeggen.... heel wat anders! De jongeheer Flodoard schildert.... voor zijn pleizier, en.... voor de *Kunst*. Wat zeg je dàárvan?

Wouter bleef stom van verbazing. Heel goed!

— Voor de *Kunst* mannetje! Denk je dat⸗i wat krijgt voor zijn schilderijen? Zeg Pompile, je moet 'm toch *Mozes bij 't Doornbosch* eens laten zien....

— Ja, papa.

— Zie je mannetje. En 't hangt op de zaal — vlak, vlak hierboven, weetje? — en je mag het zien.... als de hoes er af is, want.... nu is er een hoes over, omdat mevrouw

naar buiten gaat, naar mijn Buiten.... *Groenenhuize* heet het. En daar mag je-n-ook wel eens komen, want.... daar hangen ook schilderijen van den jongenheer Flodoard.... dat zal je zelf zien! Dacht jij dat-i er iets voor kreeg?

— N....e....e....n, m'nheer, o neen!

— Zo? Ik dacht dat je dat dacht. Maar zieje, het is juist andersom. De jongeheer Flodoard verteert veel geld in Rome, heel veel geld! Zeg eens, hoeveel geld denk jij wel dat de jongeheer Flodoard te Rome verteert? Komaan, raad eens!

Onze Wouter voelde zich in pijnlijke verlegenheid. De oude dwaas scheen op antwoord te wachten:

— Ja, ja, raad eens! Je mag gerust eens raden!

— Hon.... derd.... gulden, m'hneer?

— Hi, hi, hi.... hoor je dat, Pompile? Hoor je 't, Eugène? Heb je 't gehoord, Dieper? Honderd gulden! Help me onthouden, Eugène, dat ik *die* aan mama vertel! Honderd gulden? Honderd gulden? Wil *ik* je-n-eens wat zeggen, mannetje? Honderd gulden.... ja! In de *maand*, weet je? Honderd gulden in de *maand*.... wat zeg je daarvan?

— Hè, m'nheer!

— In.... de.... maand!

— Hè!

— In.... de.... maand! Hon.... derd.... gul.... den.... in.... de.... máánd!

Wouter zweette.

— Ja, al dat geld verteert hij te Rome. En dat haalt-ie.... zeg eens bij wien denk je, dat-i al dat geld haalt?

— Bij.... den....

— Nu, zeg maar op. Spreek gerust uit. Waar denk jij dat nu wel de jongeheer Flodoard al dat geld haalt?

— Bij den.... Paus, m'nheer?

Was het niet jammer, dat er niet mocht gelachen worden op het kantoor van mijnheer Kopperlith? Wat Wouter aangaat, hij was ditmaal iets minder onnozel dan-i scheen. Dat wereldse hoogheid hem altijd door het hoofd speelde, was waar. En dat hij, eens zich verplaatsende naar Rome, aan weinig anders dan pausen en rovers dacht, is ook waar. Toch kwam zijn malle gissing niet hoofdzakelijk hieruit

voort. Zijn onverbiddelijke *partner* eiste antwoord. Dit antwoord moest de indruk uitwissen, die zijn onfatsoenlijke taxatie van Flodoard's vertering gemaakt had. Om nu zeker te zijn, dat hij deze keer niet zo héél ver beneden het peil zou blijven van de ontzettende hoogheid die men hem te bewonderen gaf, wist-i niet beter dan het voornaamste te noemen, dat hem te Rome bekend was. Het was hem zeer goed bewust, dat-i misraadde. Maar om den ouden heer tevreden te stellen.... och, hij vervulde zijn naastbijliggend plichtje. Al moest dan de heer Kopperlith ootmoedig erkennen, dat-i nog altijd onder zijn bankiers geen gekroond hoofd had, toch, toch....

— De Paus? Neen, mannetje, niet de Paus. De jongeheer Flodoard ontvangt alle maanden honderd gulden op het kantoor van een.... van wien, denk je? Ik zal het maar zeggen: van een.... prins! Niet waar, Dieper? Ja, ja, mannetje, m'nheer Dieper kan je de wissels laten zien — want die worden op mijn kantoor door mijnheer Dieper betaald, weet je? — de wissels van prins *Torlonia!* Wat zeg je daarvan? Je ziet dus wel, dat de jongeheer Flodoard niet behoeft te schilderen voor zijn brood? Hij moet volstrekt *Mozes in 't Doornbosch* eens zien, Pompile, maar.... alles is nu op de zaal in de hoezen, weet je, anders bederft het satijn van de stoelen — want er zijn stoelen met satijnen zittingen op de zaal — en het verguldsel van de spiegels, weet je, omdat mevrouw naar buiten gaat, naar *Groenenhuize* — want zo heet eigenlijk mijn *Buiten* — en ik ook.... ik meen dat ik ook naar buiten ga. Ben jij wel eens buiten geweest, mannetje, zeg?

— Ja.... a.... wel, m'nheer!

Dit antwoord viel den gek tegen. Het was dan ook wel een beetje onvoorzichtig van Wouter zo plomp op de ijdelheid te trappen van iemand, die duidelijk te kennen gaf, dat-i het buitenzijn voor zijn privatief domein houden wilde.

— Jij.... weleens.... buiten geweest? En wáár dan, mannetje?

— Op de Singel, m'nheer, buiten de Aspoort.

Alweer zou hier een algemeen schaterend gelach zijn op-

gegaan, indien er door iemand anders dan de oudeheer zelf mocht gelachen worden op het kantoor. Deze oefende in zijn eentje zo goed mogelijk de functies van koor uit. Dieper legde zijn pen neer. Wilkens fronste het voorhoofd. Pompile meesmuilde. En zelfs het officieel gelaat van Eugène vertrok zich bijna in een plooi.

— Hi, hi, hi, buiten de aspoort! Maar jongen.... maar, kereltje.... maar ventje.... dat is niet *buiten,* mannetje! Gut Pompile, wat toch zulke burgerlijke mensen rare ideeën hebben!

— O ja, papa!

Weer verkneuterde zich de oude dwaas van pleizier over Wouters domheid en de knoop van zijn jasje moest het ont-gelden.

— *Buiten* is.... wat je noemt: *buiten,* helemaal *buiten,* weet je?

Of Wouter het nu wist zullen we daar laten. Hij kromp verlegen in elkaar.

— O, ja, m'nheer! Zeker, m'nheer! Ik wist niet wat m'nheer bedoelde....

Juist! Hi,hi, hi.... hij wist niet wat „buiten" was. Nu, ik neem het je niet kwalijk, wees maar gerust! Buiten-zijn is.... '*s morgens* buiten-zijn, weetje? Dat is.... een Buitenplaats hebben, begrijp je? Nu.... *ik* heb een Buitenplaats.... bij Haarlem in *den Hout*.... och, Eugène, hij weet zeker niet wat „*den Hout*" is. Zeg, weet je wel?

— N.... e.... e.... n, m'nheer!

Wouter jokte. Hij wist zeer goed wat „*den Hout*" was. Dit stond immers in zijn geografieboekje? En.... Laurens Coster dan met zijn mooie uitvinding! Welke Hollander zou „*den Hout*" niet kennen? Of nu onze kleine bediende zich zo onnozel hield om zijn kinderachtigen patroon de volle triomf van zijn uitlegging te laten, weet ik niet. Misschien zeid-i maar *neen,* uit verlegenheid, want de graagte, waar-mee men zijn domheid van zoeven als iets vermakelijks had aangegrepen, had hem zéér gedaan. Hij was beschaamd alsof men hem op diefstal betrapt had.... neen, erger!

— Ja, ja, ik heb een *Buiten* in *den Hout,* vlak bij de

„Logementen”.... zeg Pompile, hij mag van de zomer wel eens komen kijken op *Groenenhuize*, niet waar??

— O ja, papa!

— Zie je, dan kan=i op een zondagmorgen met de eerste schuit....

— Vier stuivers, papa!

— Ja, vier stuivers. En 's avonds terug, dat's acht, niet waar? En.... 'n dubbeltje voor den man die hem de weg wijst. Anders.... je hoeft maar te vragen naar 't *Buiten* van m'nheer Kopperlith, in *den Hout*, vlak bij de *„Logementen”* zie je, 't is dus heel makkelijk te vinden. En je hoeft maar te zeggen: 't *Buiten* van m'nheer Kopperlith, want.... zie je, mannetje, van de zomer mag jij heel goed eens buiten komen.... omdat ik zelf 'n eigen *Buiten* heb, weet je 'n wezenlijk *Buiten*.... dàt zal je zien. 't Is vlak bij de *„Logementen”*.... in *den Hout*, weet je? In de *Haarlemmer Hout!* Hi, hi, hi, bij de Aspoort! Eugène, help me=n=onthouden dat ik *die* aan mama vertel, vanmiddag aan tafel, weet je?

Na enige praatjes van gelijke aard, verloste eindelijk de oude heer het kantoor van zijn tegenwoordigheid. Wouter leed meer dan iemand gissen kon en wanneer hem op dit ogenblik de keus gegeven werd tussen het bestormen van een turkse vesting, of het ópzien.... hij had het eerste gekozen. Schaamte is altijd pijnlijk, maar de valse! En dan op een zo onbekend terrein! Nooit, nooit, nooit had hij kunnen gissen dat de „handel” zo'n moeilijke zaak was.

LVIII.

Toen Wouter eindelijk met zijn afschriften gereed was, begon Wilkens hem toe te spreken op een toon en in bewoordingen die niet volstrekt misplaatst zouden geweest zijn bij een inwijding in de Eleuzinische geheimenissen, en den adept dan ook niet weinig angstig maakten. De mysterie kwam evenwel ditmaal neder op iets wat geen bijzondere illuminatie van de geest vereiste of teweeg bracht. Wouter kreeg een groot aantal gekleurde katoenen lappen, die hij

netjes moest afknippen naar een opgegeven maat en daarna op karton plakken, een bezigheid waarvan-i zich beter kweet dan mijnheer Wilkens erkennen wilde. De man was niet gewoon iets goed te keuren dat niet de eer had uit gegaan te zijn van hemzelf.

— En, Wilkens, nu moest je eens zo goed zijn hem in de kelder te brengen, zei Pompile, die nog eens onder vier ogen bij Dieper wou aandringen op het klagen over Gerrit's hard-nekkig stijve rheumatiek.

Wouter werd weggeleid naar de onderzeese bewaarplaats van allerlei heerlijke zaken. Hier kreeg-i de stapeltjes lijn-waad van nabij te zien, waarvan hij reeds de voorsten had waargenomen toen hij die ochtend zo geduldig stond te wachten buiten de glasdeur. Wilkens onderrichtte hem met een pedanterie die moeilijk te beschrijven is, omdat gelaat, houding, stembuiging, ja zelfs het heen en weer schuiven van zijn bril, daarbij een zó grote rol speelden, dat Wouter zich alweer zeer bezwaard voelde onder het gewicht van de nieuwe cursus.

— Dit is.... de kelder. Doch ik zou je maar raden *Magazijn* te zeggen, want een jongmens moet altijd.... be-scheiden zijn in zijn uitdrukkingen. Voor jongelieden is bescheidenheid een hoofdzaak, en dus.... magazijn!

— Magazijn, stamelde Wouter!

— Juist! Ma.... ga.... zijn! Zó is het! Alle deze goederen zijn.... koopmansgoederen, en alles ligt — gelijk je ziet — op plankjes. Dit doe ik aldus.. om de vochtigheid want.. de vloer is vochtig. Let daar wel op en geef acht, dat je nooit een stuk op de vloer legt.... nooit ofte nimmer!

— Dat zal ik nooit doen mijnheer!

— Zeer wel! Maar de goederen die op deze tafels liggen. leg ik niet op plankjes, gelijk je ziet. Want.... ze liggen op tafels. Dit begrijp je-n-immers wel?

— O ja, mijnheer!

— Juist! Al deze goederen ontvang ik uit Engeland, name-lijk uit Manchester. Kan je dit onthouden?

— Uit Manchester, in.... Engeland, mijnheer!

— Precies! Ze zijn els-breedte en meten acht-en-twintig

yards. Nu moet je weten hoe lang een yard is. Onthoud dit wel: drie yards zijn vier ellen. Onthoud dit goed! Indien je een behoorlijk zakboekje had, zou je het kunnen opschrijven. Een jongmens moet altijd trachten iets te leren. Drie yards maken vier ellen, dit moet je goed onthouden.

Wouter knikte zo hard hij kon, dat-i altijd zijn best zou doen alles goed te onthouden. Het diepzinnig onderricht werd voortgezet.

— De vijf-kwarts katoenen, anders gezegd: de katoenen van vijf-kwart-el breed, voor zover ik die laat komen uit Manchester, zijn slechts vierentwintig yards lang. Dit maakt dus 'n verschil. En de zwitserse katoenen, die ik laat komen uit Mühlhausen in de Elzas....

Hier had-i bijna gezegd „een groot land, waarvan mijn schoonzoon consul is". Maar hij bedacht zich.

.... in de Elzas alzo. Nu — let wel op! — die stukken hebben geen vaste maat. De maat staat er op, gelijk je ziet, niet waar? Zo'n papiertje draagt de benaming van etiket.... *e.... ti.... ket!* Onthoud dit wel! En het cijfer dat daarop genoteerd staat, betekent wat men noemt: *aunes*. De lengte van dit stuk in.... *aunes*. Kan je dit onthouden?

— *Aunes*, mijnheer!

— Zeer wel! *Aunes* of franse ellen, want.... een franse el noemt men: *aune*. Elf van die *aunes* maken zestien ellen. Ook dit moet je trachten te onthouden. Wie zich bekwaam wil maken voor den handel, moet.... alles onthouden. Je begrijpt dit toch wel?

— Ja, mijnheer!

— Anders moet je het opschrijven. En hier in de hoek hangen enige vegers.... je ziet ze wel?

— Ja, mijnheer!

— Daarmee.... veeg je. Je veegt er de goederen mee.... als er stof op ligt. Er is hier in de kelder — zeg jij maar altijd *magazijn* — altijd iets te doen vooral voor een jong mens die wat leren moet. Zie.... zó veeg je!

En de leraar streek met 'n stoffer een paar maal over een stapeltje om Wouter te tonen hoe die bezigheid behoorde verricht te worden. Ik kan verzekeren dat de les terstond

begrepen werd en dat de leerling nu op eens „den handel" weer wat minder moeielijk begon te vinden.

— Dan moet je=n=altijd zorgen dat de stukken behoorlijk recht op elkaar gestapeld liggen.... ziehier, de ruggen in één lijn en ook de zijden aan de lichtkant gelijk, want.... soms zijn ze niet precies van dezelfde breedte, zie je. Daarop moet je dus wel letten, want een jong mens....

— Ja, mijnheer!

— En nooit een stuk kreukelen....

— Neen, mijnheer!

— Of in een verkeerde plooi leggen....

— Neen, mijnheer!

— Nu zullen we eens naar de zolder gaan. Want.... ook daar is altijd wat te doen voor een jongmens.

— Wilkens geleidde nu Wouter naar de hogere verdiepin=gen van het huis, waar=i hem met gelijksoortige lessen besproeide. De daar opgestapelde koopwaren bestonden gedeeltelijk in goederen die zich door de mode hadden laten voorbijstreven, gedeeltelijk in *diemet* en *shirting*, waarin Wilkens zo bijzonder „knap" was. Hij weigerde evenwel iets van zijn uitstekende bekwaamheid in dit „vak" aan Wouter over te doen. Dit kon, zeide hij, zo niet te hooi en te gras geschieden in een paar uur sprekens. Dat het hem op zijn zestigste jaar gelukt was enigszins op de ware hoogte van de zaak te komen, moest men als een zeer bijzonder geval beschouwen. Hij had van der jeugd af „aanleg gehad voor witte goederen" maar dat gebeurt niet alle dagen. Gewone mensen brachten het nooit zo ver.

Wouter hoorde deze mededeling met betamelijke eerbied aan en zou er nog meer van genoten hebben als=i niet zo'n honger gehad had. Toch maakte hij met grote belangstelling kennis met het windas. Dàt was alzo de mecaniek die Flip de kruier — en de jongeheer Pompile.... met heel veel kussens — wilden toepassen op de verhuizing van de dikke mevrouw uit de zijkamer! Vanwaar toch dat deze eenvoudige toestel die door het straalverschil van twee assen overbodige snel=heid omzet in vereiste kracht, hem aanlokkelijker voorkwam dan al die stapeltjes katoen? en die vegers? Hij zag terstond

in, hoe sterk de hand werd die het touw hield waarmee men het grote rad in beweging bracht, en dat die slechts invloed had op de dunne spil.... waarachtig, men zou lust krijgen met zo'n ding de dikste mevrouw van de wereld het venster uit te hijsen. Hij hoopte dat-i zo'n exercitie beleven zou en vooral dat men hem vergunnen mocht mee te doen. Wel zou zo'n *prouesse* zonderling afsteken bij de dozijnen schakingen en vensterevacuaties waarvan hij ooit gelezen had, maar....

— En met de kisten die dáár staan, heb je je niet te bemoeien zei Wilkens. Dat zijn oude papieren die je niet aangaan.... volstrekt niet! Een jongmens moet zich nooit bemoeien met iets dat hem niet aangaat. Leer dit van mij. En nu zullen wij de zolders sluiten. Ziehier, op deze sleutel.. één keep. Dit betekent eerste zolder. Op deze sleutel zijn twéé kepen, hetwelk tweede zolder beduidt. Eén keep: *eerste* zolder, twee kepen: *tweede* zolder.... onthoud dit wel!

— Ja, mijnheer!

— En nu zal ik je de zaal tonen. Gedurende de winter gebruiken wij die zaal niet. Maar des zomers, als de familie naar buiten is, dan gebruiken wij de zaal, en wel voornamelijk voor de nieuw aangekomen goederen van het voorjaar. Tracht dit te onthouden.

— Ja, mijnheer!

— De fameuze „zaal" werd nu voor Wouters blikken ontsloten: Het was een niet zeer grote kamer die er met al haar „hoezen" uitzag als een blindeman of een hospitaalgast. Zelfs het vloertapijt was tegen onbescheiden blikken en ruwe zolen beschermd door een groflinnen kleed. En ook van *Mozes bij het Doornbos* was niets te zien dan een bleek vierkant skelet. Wouter beging de vermetelheid er naar te vragen....

— Dàt zijn nu eigenlijk je zaken niet! We zijn hier niet om schilderijen te zien maar om te werken! Een jongmens moet zich door niets laten aftrekken van zijn werk! Leer dit van mij.

— Ja, mijnheer!

— Je ziet wel dat ook hier alles op plankjes ligt? Zodra er nu op het kantoor, of in de kelder, of op de zolders niets voor je te doen is — want een jong mens moet nooit ledig

zijn! — dan.... veeg je hier het stof van de stapeltjes en je legt alles behoorlijk terecht.... alles altijd op zijn eigen plaats, begrijp je? En kom nu weer mee naar het kantoor. Ik zal eens met mijnheer spreken over de uren van je gaan en komen, want ik ben zeer op orde gesteld, en jonge mensen moeten zich daaraan wennen.

Er werd bepaald dat de nieuwe jongste bediende „zo tegen drieën eventjes naar huis zou gaan om te eten". En zie — goddank het was bijna drie uur, want Dieper sloot zijn boeken, en trok zijn jas aan „voor de beurs".

Nooit richtte Wouter met zoveel genoegen zijn schreden huiswaarts. Het scheen er op toegelegd hem te doen beseffen dat er kringen bestonden waar even nietige denkbeelden heersten als in de zijnen. Moest hij genezen worden van de waan dat geen levensopvatting die van zijn familie kon te boven gaan in dorheid? Met zeker genoegen zag-i zijn moeder en zuster weer en vooral Leentje die hij met nog meer uitvoerigheid dan de anderen, deelgenoot maakte van alles wat-i ervaren had. Ze vond het zeer belangrijk. Ook de overige leden van het huisgezin namen begerig deel aan de bijzonderheden uit een wereld die hun zo nieuw was. Niets evenwel trof juffrouw Pieterse zó, als de moeilijkheid van het binnenkomen. Ze vond daarin iets plechtigs.

— Zie je wel, dat's wat anders dan bij zo'n slechten kerel op de Zeedijk, waar ieder maar uit- en inliep! Deze mensen zullen niet op eens naar Amerika gaan met een anders geld! En.... een *zaal* zeg je? En.... een *Buiten?* En.... eigen rijtuig? Ga jij nu eens naar de komenij, Leentje, en zeg dat de jongeheer.... neen, praten hoeft niet, maar het is toch een heel ding voor Wouter, nu bij mensen te zijn die een zaal in huis hebben, en een buitenplaats, en eigen rijtuig! Als je *nu* goed oppast, Wouter.... jongen, je kost is gekocht! Wat zeg jij, Stoffel?

— Ja, moeder.

— Want.... weet je wat ik zeg? Ik zeg: een mens is sterfelijk. En die oude heren.... voor hoe oud zag je ze wel aan Wouter?

— Moeder, die boekhouder was wel.... zestig. En mijn-

heer Wilkens ook zowat.

— Zie je! ik zeg dat een mens sterfelijk is. En daarom.... niet dat ik naar iemands dood verlang, gut né, maar.... als iemand zó oud is.... wat zeg jij, Stoffel?

— Zeker moeder.

— Als zo'n boekhouder nu eens.... sterft — want alle mensen zijn sterfelijk, niet waar? — dan zou Wouter best.... denk eens, Trui?

— Ja, moeder, waarom niet?

— En die mijnheer Willekes ook. Waarom zou Wouter geen boekhouder kunnen worden, of.... mijnheer Willekes?

— Né, moeder. Uwe meent....

— Nu, ja, wie kan altijd zo op z'n woorden letten! Ik meen maar dat zijn kost gekocht is. Wat kan een mens meer verlangen? En dat zakboekje.... gut, ik heb er graag alles voor over. Kijk jij maar eens onder je bedstee, Stoffel, daar staat een mand met oude prullen en je zult er zeker nog wel de brieventas vinden van je vader. Het wurm kan er alles in opschrijven wat-i onthouden moet, en.... z'n kost is gekocht.... dàt wil ik maar zeggen! Je mag nu wel eens gauw naar mijnheer Calb gaan om hem te bedanken, Wouter? Want hij is de man die je gerecommandeerd heeft. Hoe zou je het vinden, als je-n-eens een vers maakte op zijn verjaardag?

Dit voorstel werd door Stoffel afgekeurd. Hij bracht z'n moeder onder 't oog, dat m'nheer Calb waarschijnlijk als „man van zaken" 'n hekel aan verzen hebben zou en dat 'n stoffelijk bewijs van erkentelijkheid.... 'n anker wijn of 'n vaatje boter....

— Wel zeker, juist wat ik altijd zeg. Denk er aan, Wouter dat je m'nheer Calb, 'n vaatje boter zendt, of 'n anker wijn.

— Gut, moeder!

— Nu ja, als je boekhouder bent, meen ik. Want.... alle mensen zijn sterfelijk en als die m'nheer Dieper zo klaagt over zinkings.... Jongen, je kost is gekocht!

Door deze en dergelijke zottepraat liet zich alweer Wouters week gemoed biologeren tot ingenomenheid met zijn nieuwe werkkring. De niet zeer aangename indrukken die

hijzelf had opgevangen — zonder ze evenwel te durven verheffen tot mening — werden uitgewist of overpleisterd door 't waarnemen van de belangstelling zijner verwanten. Hij voelde dat er iets van de eerbied die men z'n „patronen" toedroeg afstraalde op hemzelf en dit liet-i zich zonder protest aanleunen. Z'n moeder vroeg hem uitdrukkelijk of-i de saus naast of over z'n aardappelen hebben wou, want:

— Denk eens, Trui, ze hebben 'n zaal in-huis! En jij, Wouter, eet nu wat dóór en ga 'r gauw weer heen. Je moet nu ook van jouw kant tonen dat wij óók bij-de-handte mensen zijn, wat zeg jij Stoffel? Gut.... 'n eigen *Buiten!*

Wouter deed wat-i kon om zich aan doorschijnende aardappels en ijver te verslikken. 't Sloeg ternauwernood halfvier, toen-i zich alweer 'n weg baande door de stokvisbeukerij en langs de olievaten en 'n ogenblik daarna stond-i hijgend en dienstbereid op 't kantoor. Buiten de ons reeds bekende stank en de naakte Merkuriussen vond hij daar niemand.... ja toch daar hingen de zoldersleutels! Een keep: éérste zolder, twee kepen: twééde zolder! Hij schreef deze kenmerkende bijzonderheden op in de vaderlijke portefeuille die inderdaad onder Stoffel's bed opgedolven en meegegeven was met dringende aanbeveling tot vlijtig gebruik. Ook maakte hij dat eerwaardig zakboek tot vertrouwde van de andere studiën waaraan hij die dag een zo groot gedeelte van z'n onsterfelijke ziel besteed had. Mochten misschien eenmaal de lagen stof en as waaronder de Pietersburg begraven ligt, worden weggeruimd, dan zal de onderzoekende nazaat nog altijd kunnen te weten komen hoe lang in Wouters eeuw 'n stuk engels katoen van achten-twintig *yards* was. En waar de *Pleiers* woonden en de *Kruckers* en de *Hockers,* en de juffrouw die borduurpatroontjes verkocht. En hoe 't *Buiten* heette van m'nheer Kopperlith. En aan welk soort van vensterglas men de woning van den jongenheer Pompile herkennen kon. Waarlijk, men zou lust krijgen z'n eigen achterkleinzoon te wezen, om tegenwoordig te zijn bij het opgraven van al die historische bijzonderheden. Moet de lezer niet erkennen, dat reeds hierom alleen de annalen van Wouters ontwikkelingsge-

schiedenis alle andere jaarboeken in belangrijkheid te boven gaan? Wortelen ze niet — als de magazijnkelder en het karakter van de firma Ouwetijd & Kopperlith — tot ver beneden de riolen? Zullen ze niet eenmaal met hun gebladert van zóveel vellen druks de schedel belommeren van de laatste sterveling die over 'n eeuw of wat onfatsoenlijk genoeg wezen zal om nog hollands te verstaan? O, zeker, ik hoor in mijn verbeelding reeds het verdrietig geroep van *Pompeji* en *Herculanum:* berg, val weer op ons, herbesluier onze aangezichten met schaamte dekkende lava.... we bezitten niets.... niets.... niets dat waard is het daglicht te aanschouwen na de heugelijke verrijzenis van Wouters *agenda!*

Zó zal 't wezen! Maar even als de romeinse bakker wiens achtvakkige broodjes thans zo'n eervolle plaats innemen in het museum te Napels, niet weten kon dat zijn bollen een zo schitterende carrière maken zouden, was ook Wouter onbewust van het belang der bijzonderheden die hij in zijn zakboek noteerde. Hij volbracht de hem opgedragen plicht met een gewone consciëntie, maar hoe onmeetbaar groot het aantal was van de wetenswaardigheden waarmee men zo edelmoedig zijn geest verrijkt had, er kwam toch een eind aan zijn opschrijven. Hij begon zich te vervelen en leed onder zekere verdrietige verwondering over de leegte van zijn gemoed. De romantiek was — niet voor altoos, waarschijnlijk — uitgeput, geknot, bedorven. Zijn worsteling tegen afdwalen begon vrucht te dragen, en de inspanning om zich met niets te bemoeien dan wat allernaast voor de hand lag, werd te pijnlijker omdat hij met de hem ingegeven nietigheden zijn ziel niet voeden kon. Hij was als iemand dien men het ongezond gebruik van snoeperij verbiedt en inplaats daarvan op zaagsel en zand onthaalt, of.... op niets. Tien, twaalfmaal las-i de opgeschreven zaken over en vond zich in staat een prachtig examen af te leggen in alles wat hem die dag geleerd was. Maar juist hierom vreesde hij dat hem iets mocht ontgaan zijn, want.... want.... hij voelde zich door de last zijner nieuwe wetenschap niet bezwaard genoeg naar zijn zin. Ze moest zwaarder drukken, meende hij en

daar dit toch maar niet het geval worden wilde, lag de schuld zeker weer aan hem! Ook zijn moeder zei altijd dat er nooit iets van hem komen zou.... óók! Want hijzelf begon weer — en voor het eerst niet! — een dergelijke mening te koesteren, als het koesteren heten mag, dat smartelijk wroeten in eigen borst! Die mijnheer Wilkens was een doorkundig man met grijs haar en een bril en over de veertig jaren kantoordienst. Wat *die* man hem zo majestueus verkondigde, moest wel belangrijk wezen en de moeite van zware inspanning waard. Maar hij, botterik, bleef maar altijd niet begrijpen waarop-i zijn inspanning moest toepassen? De pogingen om die moeilijkheden van zijn nieuwe positie te overwinnen, ketste af op onwetendheid waarin toch die moeilijkheden bestonden? Had-i misschien om niet al te ver beneden zijn plicht te staan, terstond moeten weten hoeveel fabrieken en inwoners er waren in Manchester? Och, als mijnheer Wilkens hem dit maar had gelieven te vragen! Dan zoud-i zijn onwetendheid.... niet geloochend hebben, o, neen.... maar tevens beloofd, morgen bekwamer te zullen zijn. Dan had-i geweten wat er vandaag aan hem gehaperd had en hij kon zich beteren!

Men ziet, dat de oorzaken van Wouters verdriet van ongewone aard waren. Misschien ook ligt de ongewoonheid slechts in mijn poging om ze te verklaren, want omstandigheden als waarin hij verkeerde, moeten wel eens meer voorkomen. Bij elke gelegenheid. En dit was hier het geval. Wouter voelde aandrang tot het allerhoogste en zou weldra geklaagd hebben dat er niet iets moeilijkers viel te bereiken dan dat. Maar tevens meende hij, dat ieder boven hem stond en dat hij het nooit zo ver zou brengen als de laagste. Op buitengewone inspanning was-i dus voorbereid. Al de moeite die hij zich ooit had getroost om meester Pennewip — en zijn dame! — te voldoen, zou kinderspel wezen bij de taak om een bruikbaar jongste bediende bij de heren Ouwetijd en Kopperlith te worden. Hiertoe had-i zich — vooral na de vermaningen van dien goeden dokter Holsma — met bijzondere ijver aangegord. En zie, de eerste dag de beste reeds, vatte hij alles wat men hem zei met een ge-

makkelijkheid die hem angstig maakte. Daar moest méér achter zitten! Men wordt geen Ouwetijd & Kopperlith of jongeheer Pompile — noch zelfs een behoorlijke mijnheer Wilkens! — zonder andere draken verslagen te hebben dan men onzen kleinen St. Joris te bestrijden gaf! Eén keep.... twéé kepen.... zeker, begrijpen is genot — en dit was vooral bij Wouter het geval — maar juist hierom wantrouwde hij het genot dat hem ditmaal wat al te gemakkelijk gemaakt was. De gedachte dat zijn leermeesters met hun grijze haren, brillen, *Buiten's* en eigen rijtuig, beneden hem stonden, kwam niet in hem op. Het was hem als iemand, wien men te raden geeft: *„wat een stokje is, aan de uiteinden bestreken met zwavel"* en die vreest een domheid te zeggen door zo'n ding te verklaren voor een zwavelstokje. De hem aanbevolen plicht om zich steeds te bemoeien met het naastbijliggende, was hem op het hart gedrukt met ernst en als iets belangrijks.... waarin — dit zeg *ik* er bij — Holsma volkomen gelijk had! Deze plicht moest dus moeilijk te vervullen zijn, meende Wouter, doch slechts ten dele was dit juist gezien. Moeilijk zou ze hém vallen, omdat-i de neiging had wat vér en wat hoog te staren, maar op zichzelf beschouwd zou zij bijna doorgaans uit een aaneenschakeling van nietigheden bestaan. En juist dit bracht hem in de war. Zonder de nederligheid die hem eigen was zoud-i — na een oefening van zeer weinig weken alles geleerd hebben wat er op dat kantoor te leren viel — zeer spoedig zijn hoogwijze patroons met hun lappenkraam hebben geminacht. En zonder zijn hoogmoed ware hij volkomen tevreden geweest met hun goedkeuring zijner vorderingen in het vlijtig bestuderen van niemendal. Wat Oxenstiern aan zijn zoon schreef over de onbeduidendheid der hefboompjes waarmee de wereld geregeerd wordt is van volle toepassing op een tal van andere zaken en niet het minst op kringen als waarin thans onze Wouter was aangeland. Toch zou men verkeerd doen het wanstaltig huwelijk zijner ziel met een omgeving van zó laag standpunt, in *alle* opzichten te betreuren. Juist zulke aanrakingen en niet boekerige heldenfeiten, leveren de ware vuurproef. De tijd moest komen dat Wouter zeggen kon....

niet: „ik ben *niets*, want ik werd gesmoord in de lappenwinkel van de heren Ouwetijd en Kopperlith!" maar: „zie, hoe ook bedolven onder de modder van misdadige gewoonheid.... ik bleef mijzelf en heb me tot iets weten te maken!" Ik behoef hier immers niet bij te voegen, dat dit de ellendelingen niet verschoont, die het kind aan deze vuurproef onderwierpen? Het was hun doel waarachtig niet, onzen Wouter tot mens te maken.

Hij verveelde zich en voelde verdrietige verwondering over de leegte van zijn gemoed. Naastbijliggende plicht doen? Als-i eens naar de zolder ging — twee kepen: de twéédе — om te vegen en op zijn gemak dat belangwekkende windas bekijken?

Zó gedacht, zo gedaan! Hij was recht groots, dat-i de weg naar boven wist en toen hij op de trap de meid ontmoette, die hem zo onheus-officieel had afgewezen aan de bovenvoordeur, gunde hij zich de weelde van enig gerammel met de sleutels, niet zonder een zegevierend blikje dat zeker zeggen wilde: je ziet, ik bén er en wel in dienst!

Zo'n windas is een aardig ding. Er zitten gedachten in en Wouter wist ze er uit te halen.

— Die dikke mevrouw is zeker tweehonderd pond zwaar... de fauteuil, twintig.... de kussens.... hm.... stellen wij voor alles en alles.... tweehonderdvijftig pond. Ik weeg maar tachtig, denk ik. Als dus die dikke mevrouw en ik tegenover elkaar hingen aan een gewone takel, zou ze mij het zoldervenster uithijsen, inplaats van ik hààr uit die zijkamer. Maar als ik hààr gewicht oprol om die dunne spil, en ik zelf wentel dat grote rad....

Hij hoorde sloffen op de trap. Het was Gerrit, die eens kwam kijken wie er naar de zolder gegaan was.

— Ah zo! Ben jij het Pieterse. En wat doe je daar?

— Ik.... veeg, zei Wouter.

— Zo? Nou, als je zó ijverig blijft, zal je gauw slijten, jongen!

— Maar m'nheer Wilkens heeft gezegd....

— Wullekes is een gek. Maar.... wil je vegen, goed! Veeg maar! En wat veeg je-n-al zo?

— De stof van die stapeltjes....

— Daar ligt geen stof op! En al lag er stof op, wat doet dat er toe? En al deed het er wat toe, wat helpt het of je die van de ene stapel op de andere veegt, hè? Je doet monniken werk, wat ik je zeg!

— Gut!

— Ja, monnikenwerk! Je moet niet alles zo letterlijk opnemen wat die Wullekes je zegt. Hij schiet met.... varkensvlees, weet je?

— Hè.

— Dàt doet-i! Ik dacht het wel, dat je zou luisteren naar dien windmaker en toen ik iemand naar boven hoorde gaan met de sleutels — want ik zat in de keuken, omdat ik stijf van de rimmetiek ben — toen begreep ik dat jij 't was. Want er kon niemand anders op 't kantoor wezen. Die Wullekes heeft je zeker niet gezegd dat we-n-in de komkommertijd zijn en dat je zo'n haast niet hoefde te maken met terugkomen? Hij komt eerst zo tegen zessen even kijken en nu hij weet dat er iemand is om de boodschappen aan te nemen, zal-i nog later komen, of misschien in 't geheel niet. En de jongeheren zijn uit.... om 't mooie weer, weetje? Je moet de zaak niet zo zwaar opnemen, jongetje! Dan ga je-n-er onder door! Je neemt me-n-ommers niet kwalijk?

— Gut neen! Maar ik wou zo gaarne.... m'n plicht doen, m'n naastbijliggende plicht, weetje?

— Dáár heb ik nu zo, wil ik maar 'ns zeggen, geen verstand van. Ik zeg maar dat het schande-n-is dat ze 'n jong borssie als jij zo'n hele dag op dat muffe kantoor laten zitten. Ik zeg.... 't is wind en 'n engelse *notting!*

— Hè, Gerrit, ik ben de halve ochtend op straat geweest!

— Ja, ik hoor dat je veel boodschappen hebt gedaan voor den jongeheer Pompile. Nou, dat pleizier kan je dikwijls hebben! Hebben ze je-n-al gezegd dat je naar de post moet, alle morgens, om den briefbesteller op te wachten? Dat 's 'n baantje voor jou, je zult het zien! 't Zal je stuivers kosten voor 'n borrel! Want als je dat niet doet, krijg je de brieven niet. Ze zijn te gierig om *droddebot* te betalen.... vijf en

twintig gulden in 'n heel jaar. Daarvoor kan je dan staan blauwbekken in de kou.... als 't winter is, meen ik. Zeg eens, heeft Dieper je-n-al gesproken over inkasseren? Want... als ik stijf van rimmetiek ben, komt dat voor je rekening. En.... als je niet handig bent met geld, kan dat baantje je veel kosten. Je begrijpt wel.... wat er tekort komt, leg je-n-er bij. Ja, ja, je moet niet denken dat je hier voor je pleizier bent! Ik heb hier al prinsjesdagen beleefd in alle seizoenen van 't hele goddelijke jaar en daarom.... nu ben ik stijf van 't rimmetiek. 't Kan je-n-ook gebeuren. Zodat ik maar zeggen wil dat je-n-in de komkommerdagen niet zo ijverig hoeft te wezen. Je bent immers ook maar 'n loontrekkend dienaar, net als ik, niet waar, en zult dus ook niet graag meer doen dan nodig is? Geen mens die er je voor dankt, jongen, en wie z'n eigen doodwerkt, wordt onder de galg begraven. Kom-aan, laat dat vegen nu maar blijven. O, als je alles doen zou wat die Wullekes je zegt.... nou!

Als ijs viel deze zonderlinge Gerritse filosofie onzen Wouter op het gemoed. Beschaamd sloot-i de zolder en begaf zich naar beneden met Gerrit, die hem verzocht niet te verklappen dat hij op de bovenste zolder geweest was. Want, zeid-i:

— Dan sturen ze me-n-op boodschappen uit. En daar ik stijf van rimmetiek ben.... kijk, m'n duim is er krom van en dus.... lopen kan ik niet, dat zieje wel!

Op het kantoor gekomen sloeg de knecht een klein register op, waarin de vervaldagen van wissels en acceptatiën genoteerd stonden.

— Zieje, juist wat ik dacht! Morgen is er 'n smerig papiertjen in de Jodenhoek. Nu, dáár zal je pleizier van hebben! Die smous zal wel gauw merken, dat je-n-'n onnozel bloedje bent, want.... je ziet er naar uit. Als je-er beneden de daalder afkomt, mag je van geluk spreken. Daar komt waarachtig Wullekes al.... zeker heeft z'n vrouw hem de deur uitgejaagd, maar zij is even mal als hij, met 'r prinsessen. Ze heeft 'reis in Den Haag 'n prinses gezien, en daarvan praat ze-n-altijd. Allemaal wind en 'n engelse *notting*. Die Wullekes.... hoor eens, als-i naar me vraagt...., zeg maar

dat je niks van me weet, en dat ik stijf van rimmetiek ben, weetje, want.... ik ga na de keuken om m'n kommetje thee te drinken. 't Zal wel koud wezen, maar.... ik moest toch 'reis even zien wie daar naar 't zolder liep. Jawel, hij is het.... dat kan ik altijd precies horen aan 't openhalen van de achterdeur. Hij heeft ruimte nodig voor 'n heel peloton... ik ben serjant geweest bij de Burgerwacht in *anno* zoveel!

En Gerrit vertrok. Zijn zonderlinge toespraken hadden dit goede dat Wouter, — zoals de lezer misschien — er niet veel van begreep, en dus iets te denken kreeg. De vreemde opvatting van plicht, die den ouden knecht.... iets minder van andere knechts onderscheidde dan wenselijk was, verraste hem. *Droddebot?* Wat is dat voor een ding? En: een „smerig papiertje" dat hem een daalder zou kunnen kosten... wat kon dit zijn? Vanwaar zou die daalder komen? Waren dat de emolumenten van zijn nieuwe betrekking? Heel gaarne had-i mijnheer Wilkens om inlichtingen gevraagd, doch sedert zijn struikelen over *Mozes bij 't Doornbosch* durfde Wouter dat grimmig orakel niet naderen. Bovendien, hij werd weer aan 't plakken van gekleurde lappen op karton gezet, en deze arbeid legde hem Wilkens met zoveel vertoon van stichtelijke ernst op, dat hij het niet waagde iets anders aan te roeren. Hij plakte z'n lappen, en zweeg en mijmerde en betreurde zijn boeken op de *Zeedijk*. Nog een beetje maar en Motto zou hem de gedaante vertonen van een beminnelijke beschermengel die wegzinkt in de nevelen van het verleden en waarnaar de verlatene reikhalzend maar vruchteloos de armen uitstrekt.

Armoediger kon het met zijn zieltje niet geschapen staan, meent men?

Wie weet! Lieve god, het wordt nog erger.

LIX.

Of het veroorzaakt werd door de bijzondere stijfte van zijn rheumatiek, zou ik niet durven zeggen, maar zeker is het, dat Gerrit een eigenaardige manier had om uitheemse woorden onkenbaar te maken. *Droddebot* bijv. betekende: *droit*

de boîte, hetgeen zoveel zeggen wilde als het recht om de brieven te doen afhalen van het postkantoor. De brief-bestellerij liet in Wouters tijd veel te wensen over en veel kooplieden kozen dit middel om zich onafhankelijk te maken van de duur en het gewicht der confidenties die de zeer ongevleugelde boden des handels gewoonlijk met hun straat-vrinden hadden te wisselen. In dit alles zal nu wel verandering hebben plaats gevonden, vooral omdat de post meermalen daags aankomt. In Wouters tijd en lang daarna nog, werd de zogenaamde „franse, duitse en engelse post" slechts twee keren 's weeks uitgereikt. Binnenlandse brieven voor de kantoren die *droit de boîte* hadden, behoorden natuurlijk tot de functies van de „jongste bedienden" een soort van loopjongens, die in twee opzichten zeer tijdelijk verschilden van leerlingen op een ambacht: ze leerden niets en waren onbezoldigd. Sommige handelshuizen wisten het misbruiken van zulke knapen te verheffen tot systeem, door zóveel allerjongste bedienden te houden dat ze daarmee het bezoldigen van een volwassen persoon konden uitwinnen. Zodra zulke jongelui begonnen aanspraken te gronden op het verouderen van hun doopceel, gaf men hun de raad die ontkiemende eerzucht te doen wortelen in andere bodem.

Wat nu overigens dat fameuze *droit de boîte* aangaat, er waren ook handelshuizen die wel gaarne hun correspondentie iets vroeger ontvingen dan de slakkengang der bestellers toeliet, maar toch niet genegen waren daarvoor vastgestelde belasting te betalen. Ze vonden een probate maatregel uit, hoofdzakelijk gegrond op de overweging dat de tijd van een onbezoldigd jongste-bediende geen geld representeert. Zo'n kereltje moest in de nabijheid van het postkantoor den besteller afwachten en hem overhalen om de door „m'nheer" of „de heren" aangekomen brieven op straat aan hem af te geven. Dewijl nu noch het uur van aankomst der post, noch de tot het sorteren nodige tijd stipt kon bepaald worden, moest hij, om zeker te zijn dat de besteller hem niet ontsnapte, altijd véél te vroeg daar wezen. Het natuurlijk gevolg hiervan was dat zich elke ochtend een clubje onrijpe jongeheertjes nabij het postkantoor samenkluwde. Bij slecht weer

was het verenigingspunt in de *cour* der inrichting. En hier werd veel kwaads uitgebroeid, want in geen *stadium*, klasse of ontwikkelingsperiode vertoont zich de Mens lelijker dan in die van halfwassen jongeling, een leeftijd die door de ene helft van ons geslacht moest kunnen overgewipt worden. Al wat de Maatschappij oplevert, staat in rang boven hen: kinderen, meisjes, vrouwen, mannen, grijsaards, jonkers, prinsen, soldaten, sjouwerlui, ambachtslieden.... alles tot publieke vrouwspersonen toe. Zij zelf zijn de enigen die dit niet weten, en staan verbaasd als een wezenlijk mens blijk geeft van de misselijke indruk die ze om hem maken.

Maar wel had het moeten bekend zijn aan de heren Kopperlith, vader en zoons. En misschien wisten zij het. Maar dit belette niet dat Wouter, toen-i de eerste avond van de belangrijke handelsdag die ik trachtte te beschrijven, verlof ontving om naar huis te gaan, van mijnheer Wilkens het bevel meekreeg, de volgende morgen voor-i op het kantoor kwam, zich aantemelden bij mijnheer Pompile „die hem zou onderrichten in zijn verplichtingen omtrent de post".

— Zie je wel, Stoffel, riep z'n moeder, ze hebben allerlei voor hem te doen! Net zoals de dokter zei: 'n jongmens moet veel werken. Precies wat ik altijd zeg: Veel werken is de boodschap. Zorg nu vooral, Wouter, dat je-n-op je tijd daar bent, en laat vooral die mijnheer.... hoe heet-i ook?

— Mijnheer Pompile, moeder.

— Nu ja, de naam doet er niet toe. Ik meen maar dat je zorgt op je tijd te wezen. Wat zou je-ner van zeggen als je dat nu eens opschreef?

— Ik zal het wel onthouden, moeder.

— Schrijf het liever op. Waartoe dient anders je boek? Ik heb het je dààrvoor gegeven, jongen!

Met of zonder opschrijven dan, reeds om zeven uur schelde Wouter aan 't huis met spiegelglas. De meid zei dat m'nheer nog niet op was, en vergunde hem plaats te nemen op de vloermat.... daar stond-i! Wie mijner lezers weet hoe lang 'n minuut is? Nu, dat wist de friese klok, die daar in de gang Wouter stond gezelschap te houden met z'n tik.... tik, en om de zoveel tikjes 'n zwaarder tik! Dan versprong de grote

wijzer als met 'n zenuwachtig schrikje, en met saaie volharding zette de sekondeslinger z'n eentonige reis voort: aktie, reaktie tik tik.... die klok verveelde zich niet! En 't ding stond op vier zwarthouten ballen, en hoefde niet te verwisselen van zwaartepunt of heup. Wouter wel. Dan rustte hij links, en dan weer rechts, dat is: hij rustte niet. Men begrijpt dat z'n naast-bijliggende plicht niet toeliet tegen de wand te leunen in 't huis van z'n patroon. Z'n enkels, knieen, heupen en ruggegraat....

Tik, tik, zei de klok. Ja, juist, zo-iets voelde hij in al z'n leden. Geen Demosthenes kon 't juister uitdrukken.

Er werd gescheld. Met z'n gewone zucht om te helpen opende Wouter de deur. De meid die niet spoedig en zonder haast kwam aansloffen, bedankte hem in 't minst niet. Wouter mocht getuige zijn van haar verzekering dat ze geen schuurzand nodig had — want het was 'n trafikant in dit handelsartikel, die zich aanmeldde — en dit verschafte hem wat afleiding. Hij hoopte dat men nog eens zou schellen.

Waarlijk dit geschiedde, en zelfs nog geen vol kwartier daarna. Een melkboer! Deze verhaalde iets aan de meid over 't weer, en Sientje was van zijn gevoelen, maar zei er bij dat mevrouw niet tevreden was over z'n melk, waarop de man iets antwoordde. 't Onderhoud was.... zeer onderhoudend, maar voor Wouter wat kort. Tik, tik, zei de klok weer.

Nog andere mensenvrienden kwamen bij lange tussenpozen de welsprekendheid van die klok afbreken, en Wouter had ze wel willen kussen. Heel eindelijk schelde de barbier. Ook deze werd uitgenodigd te wachten tot „m'nheer óp zou zijn."

— Dat doe-n-ik niet ,zei de man. Ik kan al m'n andere klanten niet laten wachten op één van 'n stoter in de week!

En hij ging. Wat 'n brutale barbier! Zeker, 't was afkeurenswaardig. 't Was ongemanierd.... o ja! Maar toch betrapte zich Wouter op de verzuchting:

— Och, misschien zou 't beter voor me zijn, barbier te worden dan in de handel te blijven.

De ondankbare! Juist immers toen hij zich aan deze wrevelige indruk overgaf, vernam-i schreden van iemand die in 't

achtereind van de gang de trap scheen aftekomen. De Heer was nabij, of.... de jongeheer Pompile toch. Hij vertoonde zich in z'n kamerjapon, en werd Wouter gewaar!

— Ah.... zo? Ja, juist! Je bent daar? Heel goed! Wilkens heeft je zeker gezegd.... heel goed, heel goed! Weet je wat je doet? Je moet zo goed wezen.... even te wachten.

Mijnheer Pompile verdween in de *suite* en de klok was weer aan het woord.

Had Wouter maar niet zo'n pijn in zijn lenden gehad, hij zou wel in staat geweest zijn, gedachten te borduren op het kanevas van dat eentonig geluid. Maar stoffelijke aandoening belemmerde hem in het aaneenknopen van zijn indrukken. Hij voelde zich suf en machteloos. 't Was om neer te vallen.

Na slechts drie kwartier kwam mijnheer Pompile weer te voorschijn uit de *suite*, waar=i ontbeten had. In het voorbij=gaan droeg hij Wouter op, de goedheid te hebben even te wachten omdat hij zich nu ging kleden.... tik, tik!

Alweer een afleiding. De meid scheen in de *suite* geroepen, want ze kwam haastig aanlopen en opende de deur van dat vertrek. Wouter mocht vernemen hoe mevrouw haar mee=deelde dat er vandaag een kanarievogeltje zou gebracht wor=den en:

— Als 't komt, Sientje, breng 't vooral terstond binnen!

Dit beloofde de meid, wat moest nu Wouter bepeinzen? De onafhankelijkheid van dien barbier had hem verlokt tot een rudiment van weerspannigheid. Vorderde nu de konse=kwentie dat=i verviel in dolle ijverzucht op dat bevoor=rechte vogeltje? Misschien wel. Zuinigheid op zijn aandoe=ningen zou misplaatst geweest zijn, al ware het hierom alleen, wijl ze van alles wat hij hier te zien en te aanschouwen kreeg, het duurzaamst blijken zouden. Mijnheer Pompile is te zijner tijd zo goed moeten wezen te sterven. Ook zo'n kanarievogel leeft maar kort en laat geen andere leegte na dan twee duim kubiek in zijn kooitje. Het beestje had lang uitgetjilpt voor Wouter de lessen van onafhankelijkheid leerde ontberen, die hij nu nog — terloops maar gretig toch — opving van een barbier. En ook deze chirurg is ter ziele. Hopen wij dat de Hemel hem niet gesloten bleef, omdat hij

oorzaak was dat mijnheer Pompile's baard gevaar liep een dag langer te zijn dan anders te verwachten is van zestien welgetelde duiten scheerloon in de week. Zoveel namelijk bedroeg de „stoter" waarvan we zoëven iets vernamen als bijdrage tot de Lukullische weelderigheid van den jongeheer Pompile.

Al die dingen zijn dus weggewist, uitgewreven, vergaan. En nog steeds leven er gedachten van Wouter.... *aere perenniores!*

'tIs mogelijk dat die klok nog altijd hier of daar zijn tikkende loopbaan voortzet en dat er nog altijd een huis staat met vensters van spiegelglas op de Leliegracht — deftige zij, héél deftige zij — maar wat betekent dit in vergelijking met een hoofdstuk uit de zielegeschiedenis van een mens? Huizen en klokken zullen voorbijgaan, maar niet voorbijgaan zullen de uitvloeisels der gemoedsbitterheid van iemand die daar de gelukzaligheid staat te benijden van een opgesloten vogeltje dat terstond mocht binnenkomen als het zich aanmeldde. Toch gis ik dat Wouter niet of niemand benijdde. Hij was er te moe toe en werd te zeer bezig gehouden door het spit in de rug.

Daar werd zowaar de jongeheer Pompile weer zichtbaar, nog altijd ongekleed.

— Zo, sta je daar nog? Ja.... zo.... hoor eens! Weet je wat je doet? Je moet eens zo goed wezen, gauw een barbier voor me te halen.

Die lieve, goeie Pompile! Hij vergunde Wouter zich eens te bewegen. Deze vervulde zijn naastbijliggend plichtje met ijver en dankbaarheid. Toen-i het verlangde gevonden en binnengeleid had, nam-i zijn vorig domicilie op de vloermat weer in en verstond heel duidelijk wat de klok zei:

— Zo, ben je daar wéér? Ik ben er nòg.... tik.... tik!

De installatie bij het postkantoor geschiedde wel niet met plechtigheid, maar toch met al de bereddering die de jongeheer Pompile gewoon was toe te passen op de nietigheden waarmede hij zich gewoonlijk bezighield.

— Kijk, je moet nu eens zo goed wezen hier te komen staan, alle morgens! En dan houdt je 't postkantoor in 't

oog. En als ze dan uitkomen — de bestellers, weet je? — dan let je goed op. En je loopt ze na. En je vraagt de brieven voor de heren Ouwetyd & Kopperlith. Maar je moet dat niet vragen hier vlak voor 't kantoor, want als de directeur het ziet, dan worden ze gestraft.... omdat het verboden is, weet je? Je loopt ze na, daar in die steeg, en als ze je-n-'n fooi vragen, of 'n borrel — want dit doen ze.... gemeen volk! — dan zeg je maar dat je.... neen, dan zeg je niets. Of je zegt maar.... dat je de brieven vraagt voor de heren Ouwetyd & Kopperlith. Zó moet je zeggen? En 'n fooi? „Met nieuwjaar" kan je wel zeggen, maar zeg niet dat ik 't gezegd heb, want dan verwachten ze te veel. Onbescheiden volk, weet je? Kijk, daar komen ze! Nu zal ik je wijzen wie onze buurt heeft. Daar, dáár, die magere met z'n dikke neus en slobkousen.... dàt is-i! Zeg hem dat-i nog pas gister 'n stuiver van me gehad heeft, en dat-i je de brieven geeft voor de heren Ouwetyd & Kopperlith, zó moet je zeggen!

Wouter liep den aangewezene na en haalde hem weldra in. De man die hem niet kende, wees hem stug af. Maar de deftige mijnheer Pompile stond op een afstand te wenken en te telegraferen, met dit gevolg, dat Wouter zich kon beschouwen als formeel voorgesteld aan den mageren besteller met de dikke neus en de slobkousen. Er was inderdaad iets aangekomen voor het huis Kopperlith. Deze of gene winkelier in een der provincies scheen behoefte te hebben aan een krieuweltje. Wouter kwam zegevierend met de brief aanlopen op het kantoor, waar-i het eerwaardig sanhedrin van zijn patroons reeds vergaderd vond, Pompile meegerekend, die, na het overseinen van Wouter's geloofsbrieven, zich gehaast had de gemene steeg te verlaten, welker duisterheid gewoonlijk het geknoei met die brieven medeplichtig beschaduwde.

Onze jongste bediende werd nu met de nodige aanbevelingen tot „net werken" aan te copiëren gezet van een paar brieven. De jongeheer Pompile Kopperlith maakte gebruik van de Komkommertijd, om enige debiteuren die wat achterlijk waren, aan betaling te herinneren. 't Een of ander genie uit de voortijd had deze bezigheid vereenvoudigd door het

vaststellen van drie formulieren, die elkander opvolgden in graden van nadrukkelijkheid. Formulier één: beleefd. De aanzuivering was waarschijnlijk den zeer geachten handelsvriend door het hoofd gegaan, en de heren O. & K. konden niet nalaten deze gelegenheid aan te grijpen om „uwe zo bijzonder vereerde firma" hiernevens een paar stalen aan te bieden van onbegrijpelijk-prijswaardige diemet. Formulier twéé: de — nog altijd enigszins geachte — vriend verloor uit het oog dat de prijzen *à comptant* waren berekend, en ofschoon men zo bijzonder gaarne zaken met hem deed, was men wel genoodzaakt ditmaal.... enz. Géén stalen. Derde formulier: binnen acht dagen solide remise, of anders.... enz.

Wouter bewonderde de bekwaamheid van zijn chef, die zo precies wist hoe men al die mensen moest toespreken. Toch was het copiëren van die korte briefjes weldra afgelopen en hij werd weer aan het plakken van zijn stalen gezet.

— En.... zouden wij hem nu maar niet meteen de letters van het woord laten leren? vroeg Pompile aan Wilkens.

Er scheen iets vreselijks in dit voorstel te liggen, want Wilkens keek ontsteld op.

— M'nheer!

— Ja, denk je niet? Me dunkt dat....

— Maar.... m'nheer!

Al had Pompile voorgesteld het jongemens te villen of te scalperen, de schrik van Wilkens kon niet groter geweest zijn.

— Maar, m'nheer! Dit zou, onder uw welnemen, verbazend onvoorzichtig zijn.

— Hé, dacht je dat?

— M'nheer, ik kan u plechtig verzekeren, dat ik reeds drie jaar bij de zaken was, voor men mij de letters van 't woord wees! Men moet jonge mensen niet over 't paard ligten, m'nheer! De verwaandheid komt er gauw genoeg in m'nheer!

— Nu, zoals je wilt, Wilkens. Ik had er zo diep niet over nagedacht, weet je?

Dit was de zuivere waarheid, en wel de waarheid eens vooral, want de jongeheer Pompile dacht nooit diep na. Maar

in het tegenwoordig geval zou een lichtzinnigheid — als-i niet bekleed ware geweest met de rang van patroon — onvergeeflijk zijn voorgekomen aan mijnheer Wilkens. De lezer zal dit beseffen zodra hij weet, dat de zeer belangrijke zaak neerkomt op de vraag of men Wouter reeds nu zou inwijden in de geheimzinnige tekens waarmee de heren Ouwetijd & Kopperlith de inkoopsprijzen hunner goederen op de etiketten wisten uit te drukken. Er behoorde veel toe om deze tekens grif te verstaan. Meer nog om het vertrouwen waard te zijn, dat men dit geheim ongeschonden bewaren zou, en volgens mijnheer Wilkens was Wouter nog lang zo ver niet. Glansrijk was de triumf van den oud-gediende tegen den onvoorzichtigen jongeheer Pompile, die, zonder zijn raad, dat jongemens zo maar opeens het licht zou vertoond hebben dat de tabernakel van het kantoor omsluierde. Maar de zegepraal van den kleingeestigen grijsaard was niet volkomen vóór Wouter zelf het bewustzijn van zijn voorlopige uitsluiting terdeeg geslikt had. Want deze begreep niet welk woord en welke letters te heilig werden beschouwd voor zijn nuchter verstand, onbeproefde eer en geringe verdienste. Wilkens merkte de door hem opgeplakte stalen met nummers, en zette daaronder de diepzinnige hierogliefen, waarover hij een vraag wist uit te lokken om aanleiding te hebben tot het verpletterend antwoord.

— Dàt past je nog niet! Dat past je volstrekt niet! Vraag dààr eens na als je-n'n half dozijn jaren behoorlijk gewerkt hebt, of.... langer!

Het vooruitzicht was prachtig. Het spreekt vanzelf dat Wouter hevige begeerte voelde naar de vrucht van een zo aptijtelijk verboden loon. Reeds de volgende dag ontcijferde hij met geringe inspanning, door een beetje vergelijking, de betekenis van die geheimzinnige letters. Daar hij — uit voorzichtigheid of conscientie — het aldus weldra gevonden heilig woord niet in zijn zakboek heeft opgeschreven, kan ik het den lezer niet meedelen. Met Pompile's baard en vensterglas, met de krieuweltjes en de wittegrondjes-driekleur, is deze mysterie onopstandelijk ten grave gedaald, een poging in mijn verhaal waarvoor ik verschoning vraag.

De dagelijkse handel was allereenvoudigst tot het idiote toe. Tweemalen 's jaars bestelde men „op staal" enige duizenden stukken gedrukte katoen. De bij het kiezen te pas gebrachte wijsheid overstelpte onzen Wouter, die alweer angstig werd dat *hij* nooit, nooit, nooit zo ver zou komen om te weten of de burgervrouwen die zich kleden in gedrukt katoen, dit jaar de voorkeur geven zouden aan een slangetje of aan een moesje? Wilkens zat bij zulke gelegenheden als op een troon. De verhandelingen die hij hield over het gewicht en de strekking van een klein verschil in kleur of figuur, waren verpletterend. En.... de hoogheid tegen zo'n handelsreiziger! Het is opmerkelijk dat de engelse fabrikanten voor deze betrekking gewoonlijk Duitsers in dienst nemen. Christelijker werkkring bestaat er niet. Voor dezulken is het Evangelie van de linkerwang geschreven! Zo'n ongelukkig wezen werd drie, vier keren weggezonden, voor het mijnheer Wilkens en den jongeheer Pompile gelegen kwam te zien welke nieuwe figuurtjes de tekenaars der fabrieken hadden uitgedacht. Heel eindelijk begunstigde men hem met de mededeling dat er waarschijnlijk niets zou nodig zijn. Dat men reeds grote bestellingen gedaan had aan andere „huizen". Dat de markt slap was, buitengewoon slap. Enz. Ten laatste werd hij genadiglijk toegelaten en de zitting nam een aanvang. Eugène wiens woorden duur waren, stelde zich het minst bespottelijk aan. De beide anderen wedijverden in zotteklap en de *commis*-voyageur beantwoordde elke op- of aanmerking met een allerbeleefdste glimlach. Hij haalde op zijn beurt zijn schade aan verongelukte mensenwaarde in diligences en trekschuiten of aan de *table-d'hôte* met woeker in. Daar publiceerde hij de twee dozijn anecdoten die elk handelsreiziger behoort in voorraad te hebben en ging bij zijn kameraden onder verband van wederkerigheid voor een wezenlijken heer door.

Bij ontvangst van de bestelde goederen steeg de belangrijkheid der werkzaamheden op het kantoor en in het magazijn tot het verhevene. De bedongen prijs werd verhoogd met de onkosten van pakking en assurantie en daarna volgens de koers van de dag herleid in hollands geld. Deze

berekening was zeer in het bijzonder de taak van Pompile, die er zeer handig in was.... geworden, na veel jaren sukkelens, zei de oudheidkundige Gerrit. Goed, nu toch verstond Pompile die kunst! Bij verkoop legde men een procent of vijftien op de inkoopsprijs en de cyclus van beroepswijsheid was afgelopen.... op het overbluffen, liefkozen, strelen en bedriegen van de kopende winkeliers na. Ook in dit ge-gedeelte van het „vak" was Pompile eerst een meester. Zelfs Wilkens moest erkennen, dat.... enz.

Geen van die heren had ooit iets anders gedaan, geen hunner had gehaakt naar andere inspanning. Ze voelden zich volkomen verzadigd. Zelfs het boekhouden van den ouden Dieper ging hun sfeer te boven. Zijn memoriaal en journaal en grootboek waren gewijde arken waaraan nooit iemand de hand durfde slaan. Wel beschouwd overtrof zelfs de oude Gerrit de heren patroons in mensenwaarde: hij kòn iets! Een van zijn hoofdbekwaamheden bestond in een bijna onbedriegbare kennis der geldsoorten en zijn „worpen" bij het tellen waren monumenten van regelmatigheid. Het was jammer de zest'halven bijeen te strijken, die door hem waren tentoongespreid in symmetrische regels.... zilveren verzen, waarlijk! En dan het nog altijd respectabel overschot van zijn handigheid in het pakken.... wel te verstaan als het hem gelegen kwam niet stijf van rheumatiek te wezen. Toch moest ieder bevooroordeelde erkennen — en er bestond reden tot vooroordeel — dat Wouter hem hierin met reuzenschreden voorbijstapte, gelijk we ter zijner tijd zullen te zien krijgen.

Tweemaal 's jaars ging Wilkens op reis en speelde dan bij winkeliers de rol waartoe hijzelf gewoon was buitenlandse reizigers te veroordelen, die het ongeluk hadden van zijn welwillendheid en zaakkennis af te hangen. De goden zijn rechtvaardig! Dan werd-i terdege gestraft in zijn zondige plek en moest soms twaalf keren tevergeefs toegang vragen — de door Moore bezongen paradijs-peri! — om door te dringen tot het achterkamertje in een lappenwinkel. Een andermaal liet men hem schildwacht houden voor de toonbank en afwachten wat een snibbig winkelmeisje — de

„m'nheer Wilkens" *loci* — over hem zou gelieven te besluiten. Zekere overleveringen luiden dat-i zich bij zulke gelegenheden meermalen moest laten welgevallen, met zijn wasdoeken staalpak onder de arm — en de voorgeschreven welwillendheidsglimlach op het gelaat — uren lang op de stoep in de regen te wachten: „omdat-i in de winkel de klanten in de weg stond." Het spreekt vanzelf dat deze handels-liefkozing beantwoord werd met een allerbeleefdst:

— Met pleizier, juffrouw!

Van één hoedanigheid die den *commis-voyageur* kenmerkt, moet ik Wilkens finaal vrijspreken. Nooit vertelde hij anecdoten uit een almanak. Het schijnt dat zijn deftigheid zich hiertegen verzette. Waar hij meende zijn officieel handelsgewaad een ogenblik te mogen afleggen, bepaalde hij zich tot het uitpluizen van een zeer interessant bankroet, waaruit hij door een bijzondere hem alleen eigene gauwigheid, zijn patroon een heel procent meer had weten te bezorgen dan de overige crediteuren ontvingen. Over het verguld-koperen snuifdoosje, dat hem deze heldendaad had opgebracht, stapte hij losjesweg heen.... uit bescheidenheid, zeid-i, maar als het nodig was zou hij het nog altijd kunnen laten zien. En wie dan niet uitdrukkelijk naar deze ridderorde vroeg, vond-i onbeleefd. Zijn tweede strijdpaard aan het dessert was de roerende levensgeschiedenis van drie stukken bielefelds linnen die door een onkundige waren aangezien voor iers fabrikaat, een vergrijp, waaruit ongetwijfeld een proces zou voortgesproten zijn, indien niet hij, Wilkens — „want heren, dàt is nu eigenlijk mijn vak!" — als expert of arbiter de zaak tot een vrolijk einde had weten te brengen, door de opmerking.... enz. Dat deze beide geschiedenissen een bijzondere geur van gezelligheid meedeelden aan zijn onderhoud is niet te ontkennen. Maar hij was er zeer spaarzaam mede, want: „er zijn *reizigers* en.... *reizigers*, zeide hij en heden ten dage is niet ieder op de hoogte om een goed diskoers te waarderen."

— En jongeheer, zei Dieper, hoe moet ik nu doen met dat briefje in de Jodenhoek! 't Is 'n smerig papiertje, jongeheer!

— Ja, Dieper, dàt is het! Waarom zeg je 't niet aan papa?

Die Gerrit....
— Zeker, jongeheer! Ik heb den ouden heer reeds dikwijls daarover gesproken. Maar u weet dat-i niet gaarne....
— Weet je wat je doet, Dieper? Zend hèm!
En met zijn duim over schouder, wees hij onzen Wouter aan.
— Niet waar, jij kunt immers wel geld ontvangen?
Wouters gelaat helderde op bij de gedachte dat *hij* iets kunnen zou.
— 't Is zeer gevaarlijk, m'nheer, zei Wilkens.
— Aan den kassier durf ik 't briefje niet geven, klaagde Dieper. 't Is te smerig! M'nheer heeft het me verboden, omdat-i wel eens een der directeuren van de Kas ontmoet in *Doctrina*.
En, zegt m'nheer, het stáát niet.... zulke smerige briefjes. En dit is wel de waarheid, jongeheer!
Nog altijd zullen sommige lezers de ware betekenis van deze elegante uitdrukking niet begrijpen. Een „smerig papiertje" is een accept van iemand die geen naam op de beurs heeft. Zo'n man moge soliede zijn, eerlijk, trouw aan zijn woord, het helpt niet.
De door hem getekende stukken zijn „smerige papiertjes" en dezulken waren er dikwijls onder de remises van kleine winkeliers in de provincie. In dit bijzonder geval echter scheen meer dan gewone reden tot afkeer te bestaan. De man van wien hier sprake was, woonde in een dwarsstraat van een dwarsgracht in de Jodenhoek, en Gerrit die meermalen geld bij hem had ontvangen klaagde, dat-i „bij dien kerel" al zijn muntkennis nodig had, om niet te kort te komen. De acceptant lokte hem steeds in een donkere achterkamer waar een zeer grote familie huisde en die slecht verlicht was: een hol, zei Gerrit. En een behoorlijke tafel om geld te tellen, was er ook niet. Zelfs de vloer kon daartoe niet dienen, want hij was vol reten en gaten, en wanneer men het in weerwil hiervan beproefde, liepen of rolden de talrijke kinderen heel onprozodisch door de worpen heen. Kortom, de woning van dien Jood was een tuin der Hesperiden, waar weinig anders te plukken viel dan wat kans om geplukt te

worden. En: „hierop legt de kerel het toe!" zei Gerrit.

Dit alles was den jongeheer Pompile bekend en toch drong hij er op aan dat Wouter belast worden zou met de incassering van dat „smerige" briefje.

— Zie je, Dieper, 't is nuttig voor hem dat⸗i alles leert.

— Zeker, jongeheer, maar....

— En hoe anders? Gerrit is stijf van de rheumatiek.... zeg dàt aan papa. En als nu Pieterse dat geld ontvangt.... hm, ik wil maar zeggen dat⸗i alles leren moet.

De ware reden die Pompile zo hardnekkig op zijn voorstel deed aandringen, was enigszins anders. Hij hoopte dat die Jood onzen Wouter een paar valse stukken zou in de hand stoppen of dat er een andere tekortkomst blijken zou. Hieruit wilde hij munt slaan in zijn eeuwige strijd met de stijve rheumatiek van Gerrit. In de nadelen die Wouter's onbedrevenheid konden na zich slepen — en dit met wat overleg wel op „huishouden" konden gewenteld worden — zou hij slechts delen voor een halfkindsgedeelte. Zóveel wilde hij nu wel eens ten offer brengen om verlost te raken van een knecht die hem als kleinen jongen gekend had, en.... meer dan aangenaam, ingewijd was in de *chronique scandaleuse* van zijn jeugd. Héél skandaleus noem ik die kroniek alweer niet. Maar Pompile beeldde zich dit groothartiglijk in, al waren dan zijn afwijkingen van het pad der deugd gewoonlijk te dekken geweest met een paar zest⸗halven. Alle waar is naar zijn geld, tot de uitspattinkjes van zekere lieden toe.

Hij dreef dus de zaak door. Wouter ontving het smerige papiertje, dat er niet onzindelijker uitzag dan andere wissels, en borg het met ingespannen zorg in zijn patriarchaal zakboek. De te ontvangen som bedroeg enige honderden guldens. Wilkens gaf hem een geldzak mee en veel vermaningen om — in zeer letterlijke zin — goed op zijn tellen te passen.

Binnen het uur was Wouter met het vereiste bedrag terug. Op een weinig buitengewoon kantige pasmunt na, bestond het in glinsterende dukatons met ongeschonden rand. Gerrit zelf, dien ze later als een bijzonderheid door Dieper getoond werden, moest erkennen dat men ze zelden zo te zien kreeg,

en dan.... „van zo'n smerigen Jood!"

Het ging zijn begrip te boven, en daar ik ditzelfde in den lezer veronderstel, wil ik de oorzaken van deze goede afloop in een volgend hoofdstuk meedelen. Ik moet erkennen dat ik met genoegen het kantoor van de heren Ouwetijd & Kop⸗perlith een ogenblikje verlaat. Zodra mogelijk keren wij het met welgemeende afkeer de rug toe. Maar men bedenke dat schrijvers en leerjongetjes hun arbeid en verblijf niet voor het kiezen hebben. *Mijn* naastbijliggende plicht was nu een⸗maal het beschrijven van zeker mensenras, waaraan Vuur⸗landers, Huronen en Irokezen te danken hebben dat ze niet de allerlaatste schakel zijn die den Mens aan de dieren bindt.

LX.

De lezer wordt dus uitgenodigd enige stappen met den auteur terug te gaan, om daarna gezamenlijk Wouter te ver⸗gezellen naar de Jodenhoek.

Met een gewicht alsof het hele bedrag van het geaccep⸗teerd wisseltje in kopergeld aan zijn hakken gehecht was, stapte hij over de weg. Hij drukte de linkerhand stijf tegen de borst waarop het aan zijn eer toevertrouwde pand rustte, en hield zijn rechtervuistje gebald om den eersten den besten neer te vellen, die blijk geven zou van het opzet hem te beroven, d.i. de heren Ouwetijd & Kopperlith. Zeker, het had een zeer sterke bende moeten wezen die hierin geslaagd was! *Glorioso*, met al zijn makkers in zijn beste tijd — vóór die verlammende liefde namelijk voor twee prinsessen, een mark⸗gravin en drie hoogst⸗onschuldige landmeisjes — *Glorioso*⸗zelf zou zich misrekend hebben, wanneer⸗i staatmakende op de hartelijkheid van de oude relatie in de Hartenstraat.. nu, *Glorioso* was er niet en de marteling van het conflict tussen zieleverwantschap en plicht bleef Wouter ditmaal ge⸗spaard. Het enig gevaar dat hem bejegende, vertoonde zich in de gedaante van een kindermeisje dat naar de weg vroeg. Wouter stapte dit vermoedelijk begin van verlokking tot plichtsverzuim met samengeknepen lippen voorbij en.... met een bloedend hart. Want het kostte hem veel stuurs te

zijn jegens iemand die zijn hulp inriep. Mocht dat kinder-meisje een bende verklede rovers geweest zijn, dan zijn die industrieëlen finaal ongedekt gebleven voor de onkosten van hun vermomming. Niet zó gemakkelijk ontfutselde men onzen held een papiertje dat hem door zijn lastgevers was toevertrouwd!

Hij mompelde zich al de voorzichtighedens voor, die hij zou hebben in acht te nemen. Dieper had hem aanbevolen het kostbaar stuk, dat door den jongeheer Pompile voor voldaan getekend was, niet uit zijn handen te geven: „voor-i geld zag". En.... niet te kwiteren: „voor-i dat geld had!" „Want ook hij zelf moest tekenen.... ik weet niet waarom. Het was de gewoonte en een gewoonte die hem verrukkelijk voorkwam: „*ont*... *van*... *gen* Wou....ter.... Pie.... ter....se." Zó zou er staan in zijn allermooiste schrift. En dat zou bewaard blijven. En eenmaal zou de nazaat staren en turen op die letters en eerbiedig fluisteren: zie, op dit papiertje heeft zijn pols gerust! Dit heeft hij geschreven, hij die.... ja, wàt? Hier struikelde Wouter's verbeelding, gelijk telkens geschiedde wanneer-i voorschot nam op een toekomst die zo bijzonder weinig op het tegenwoordige zou gelijken. En dan trok hij zijn verschrikte voelhorens in en dwong zich terug te keren tot zijn punt van uitgang in de werkelijkheid. Hij schoof den nazaat — tot nader order! — opzij en beloofde zich niet te tekenen voor hij geld zag en hàd. Zó had Dieper gezegd! En in zijn gedachten maakte hij kant en klaar de krul gereed, waarmee-i zijn handtekening bekrachtigen en versieren wilde. 't Zou een slag wezen, zich slingerend om en door de spijlen van een rooster. De staart moest zo nijdig mogelijk bijten in drie stippen, netjes in gelid tussen een paar evenwijdige lijntjes, en de kop werd belast met het als bij toeval kronen van de P. In deze wending zou de fijnheid liggen, en Wouter maakte zich gereed tot het uitvaardigen van een manifest, waarbij al de ongekroonde autografen die ooit van hem mochten worden in omloop gebracht, werden verklaard te zijn: bedriegelijk, vals en van niet de minste waarde noch in rechten noch in posthume heldenverering.

Dit alles was alzo behoorlijk vastgesteld. Maar.... het tellen. *Een, twee, drie, vier....* dit zou wel gaan, het bleef echter de vraag wàt men te tellen zou geven. Dubbeltjes? Stuivers? Duiten misschien? Ook dit schrikte hem niet af. Maar.... de *pietjes?* De *dertiend'halven?* De *schellingen?* De *zest-halven?* Of — erger nog! — al die muntsoorten door elkaar? Hm.... moeilijke zaken! Zodra hij koning werd, zoud-i.... och, dit was alweer de vraag niet. Hij wàs geen koning. Hij was jongste bediende bij de heren Ouwetijd & Kopperlith, en op dit ogenblik belast met het ontvangen en behoorlijk uitleveren van een grote som gelds. Dat was zijn naastbijliggende plicht en hieraan slechts had hij dus te denken.

Nu, dit deed hij! Vermoeid van dienstijver stapte hij tussen de kraampjes en uitstallingen door, die de Sint-Anthoniesbreedstraat zo bijzonder sterk doen gelijken op een verstoord mierennest. Het verschil ligt grotendeels slechts hierin, dat men er zeer lang naar kijken moet om wijs te worden. Wouter had moeite zijn weg te vinden. Van bespiegelingen over het zonderlinge huishouden in de open lucht, dat daar voor den opmerker te aanschouwen was, kon bij hem geen sprake zijn. In zijn hoedanigheid van aankomend Amsterdammertje was hij evenmin ontwikkeld genoeg om zich te ergeren aan al het onschone, dat hij te zien kreeg als om belang te stellen in het karakteristieke van die lelijkheid. Zijn standpunt omtrent dit laatste vooral wees hem een plaats aan ver beneden prinses Erika, die naar getuigenis van geloofwaardige tijdgenoten, het uur dat ze in de Amsterdamse Jodenhoek doorbracht, voor een der belangwekkendste van haar leven verklaarde. Een revue van dertigduizend man linie — zou ze in vertrouwen gezegd hebben — met vierd'halve batterij artillerie en geestdrift, was er niets bij. Ook de opera niet. En vooral geen hofbal. En geen museum van middeleeuwse oudheden.

Hoe de dwarsstraat te beschrijven, waar Wouter ten laatste aanlandde? Te oordelen naar de dichtheid van de krioelende menigte, die — altijd toch met het eigenaardig voorkomen van lieden die *en voisin* uit zijn — zich verdrong op straat,

moesten al die woonhuizen leegstaan, van de kelders af tot de hoogste verdieping toe. Nog altijd heerste in die buurt — interessant wàs het, hierin had het prinsesje gelijk! — nog altijd zag men daar de orde of wanorde van een volks=stam, zwervend in de woestijn. Het lijnwaad der tenten was hout en steen geworden, en voor het zand der heide — want als *hei* vertonen zich die zandzeeën — vergenoegen zich de tot staan gebrachte nomaden met modder of stof op straat=keien of klinkers. Wat ze voor weelderige grassoorten der bewaterde plekken in de plaats kregen, weet ik niet. Doch, ook zonder de minste vergoeding voor de hier en daar ver=spreide schoonheden in hun vroeger verblijf, was nog altijd die straat zelf en niet de tent van kalk en steen hun geliefd domicilie. De krotten die ze heetten te bewonen — vuist=slagen in het gezicht der beschaving.... in Wouters tijd! — waren hoogstens goed genoeg om er in te slapen en niet eens onvoorwaardelijk. Zodra het zomerweer de begooche=ling toeliet of aanmoedigde dat men zich opnieuw in de voor=vaderlijke erfstreken bevond, nam het zonderling volkje dit op als een sein dat de tijd weer was aangebroken van het leven in de open lucht en van terugkeer tot vóórkanaänse zeden.... met uitsluiting evenwel van de sedert lang ver=jaarde strijdhaftigheid. Ze brachten het grootste gedeelte van het etmaal tussen de rijen der tenten door. Daar zaten ze, daar lagen ze, daar sliepen ze. Daar werd gegeten, ge=dronken en gearbeid, d.i. handel gedreven. Daar leefden zij.

Maar dat leven was zonderling en ontsnapte in zijn hoofd=momenten aan de waarneming hunner medeburgers van andere oorsprong en behoorlijker geloof. Wie deze buurt betrad en met voornaam=domme achteloosheid zijn oog liet heenglijden over die vreemde gestalten, zag slechts de zeer bekende buitenzijde. Alles was daar om handel te drijven, of liever om zo mogelijk iets te verkopen, want wie eigenlijk op die zonderlinge markt kopers waren bleef een mysterie. Kochten die straatkramers van elkander? Dreven ze ruil=handel in prullen, lompen en verroeste spijkers? Zo ja, wat *aten* ze? Of liever, welke productie leverde het exedent van kapitaal, waaruit de levensmiddelen werden bekostigd? En

de kleren, volstrekt niet schamel op feest- en vierdag?

De bewoners van dat mierennest zijn.... mensen. Het „*nil humani alienum*” moge dan al niet juist in wijsgerige zin een artikel in hun dagelijkse kathechismus wezen, toch is dat woord op hen van volle toepassing in stoffelijke en maatschappelijke betekenis. En, ook zielkundig gesproken, het zou een ongerijmd waagstuk zijn, hun de aandoeningen te ontzeggen, die de.... half- en verkeerdbeschaafde zo gaarne wil doen voorkomen als het uitsluitend eigendom van de „deftige klasse”. Die straathandelaars hebben wensen en verdriet. Ze kennen vreugde, hoop, teleurstelling... eerzucht misschien. Ze weten — zo goed als anderen toch en waarom *niet?* — wat liefde is. Waarlijk er is iets menselijks in zo'n *Oud-roest* en in het oude grootmoedertje daarginds aan die kruiwagen met „zuur”. Vijgen verkoopt zij ook. Zie hoe netjes half-decimaal zij ze vijf aan vijf heeft gespietst op stokjes. Zo'n stokje koopt de jeugd voor een duit. De winst is groot, want de hele ceroen is een onvrijwillig geschenk van den kruidenier die het ding zijn winkel uitwierp, omdat de suiker na twintigjarige bewaardienst zich begon om te zetten in iets als alcohol en sterkriekende gist. Ja, de winst is enorm.... als de jeugd die speetjes koopt. *Als!* Want — en ziehier de oorzaak van mijn staathuishoudkundige bekommering — vanwaar komt die duit? De vaders en moeders, die hem verstrekken moeten, handelen vlak naast de vijgen- en zuurvrouw in ransig kokosnoot en curacaose *pienders.* Moet het geld, dat hun kind aan die vijgen besteedt, niet eerst — wel boven het strikt nodige voor levensonderhoud — oververdiend zijn op hun eigen waar? En wie koopt die waar? Hoeveel brokken *klapper,* hoeveel van die westindische boontjes moeten de kleinkinderen van de zuurvrouw bij buurman besteed hebben om hem in staat te stellen *zijn* kroost op háár vijgen te onthalen? Hoeveel vijgen moet *zij* hebben gesleten aan *zijn* kinderen, voor ze de duit óver heeft, waarmee háár snoepertjes de koopprijs van zijn *pienders* voldoen? O diepte der verborgenheid, beide der kennisse en des begrips van de Amsterdamse Jodenhoek!

Ze had traanogen, dat is waar, en zag er juist even on-

apetijtelijk uit als haar vijgen. Rimpels had haar gelaat niet — was het een gelaat? — het waren voren en groeven. Als vochtige zemen lappen hingen de plooien over elkander heen, en de toeschouwer had moeite zich voor te stellen hoe al die vouwen van de overvloedige huid haar weg vonden, en telkens weer haar eigen plaats wisten in te nemen, na zo zonderling te zijn heen en weer geworpen door de mummelende beweging van haar mond. Hierin zal dan ook wel eens verwarring ontstaan zijn, maar wat was er aan te doen? Niemand hield er boek van, en elke plooi hing waar ze verkoos. Is het wonder, dat die overcomplete lappen wel eens misbruik maakten van het volslagen gemis aan tucht en contrôle?

Het vrouwtje was bezig met haar middagmaal. Een kleine jongen van een jaar of vier had haar in een met stopverf geheelde vuurtest, een papje van aardappels en uien gebracht, dat ze niet zonder moeite en verlies naar de mond geleidde met een ijzer drietandje, geleend misschien uit het magazijn van haar buurman. Onder het eten verloor ze geen ogenblik haar zaak uit het oog en monsterde met kinderkundige blik het onmondig deel van publiek, dat haar etablissement naderde of.... voorbijging. Want zeer veel kinderen gaven blijk van de wijsbegeerte die ons leert dat aardse goederen, met vijgen en al, niet volstrekt onmisbaar zijn voor ons geluk, en dikwijls zelfs schadelijk. Misschien ook was de slapte van de markt het gevolg ener financiële crisis, gelijk in de handel soms voorkomt. Om zich edel te wreken, misschien ook om de snoeplust van andere kinderen op te wekken — wie toch doorgrondt de finesses van de handel? — neen.... uit hartelijke genegenheid voor het jongetje welks overgrootmoeder zij was, gaf zij het kind een ristje van haar vijgen. Ik moet er bij zeggen dat ze aan haar geschenk de onereuze voorwaarde verbond, dat de bevoorrechte de helft daarvan moest uitkeren aan zijn zusje.

— En mag ik dan 't stokje houden, vroeg de knaap. Helemaal? 't Hele stokje?

— Ja, liewes, jij mag 't stokje houden, helemaal!

De ogen van het kind glinsterden van geluk. Daar ging

één vijg naar binnen. De tweede volgde. Daarna.... zuiver de helft van de derde. Na de amputatie werd de overschietende helft weer netjes aangeregen, en: „ik mag 't stokje houden!" juichte de kleine. Toen het oudje haar test had leeggegeten, gaf ze die aan het kind terug, met liefkozingen en een kus. De knaap sprong heen, jubelend het geschenk voor de kleine Rachel omhoog houdend. Deze stond op enige afstand bij een groepje andere kinderen te spelen en liep op de blijde mare haar broertje tegemoet. Ze struikelde en viel en bezeerde zich.... al of niet, maar ze schreide zoals vallende kinderen gewoon zijn.

Wouter had dit alles aangezien. Reeds enige ogenblikken namelijk, was-i in de nabijheid van de oude vrouw blijven staan om hààr te vragen naar de woning van den man, die het smerige briefje geaccepteerd had. Zij geleek zo bijzonder weinig op een struikrover, vond-i, en de confidentie, dat hij belast was met een gewichtige financiële operatie, zou veilig kunnen worden neergelegd in haar schoot. Toch weifelde hij. Ook in *Glorioso* kwamen zeer oude vrouwtjes voor, die op het beslissend ogenblik in welgewapende mannen veranderden! Terechtwijzing kon hij evenwel niet ontberen. Wel wist hij nu met zekerheid, dat-i zich in de straat bevond, waar-i „zaken" had, maar.... in welk huis? Van de nummers was niets te zien, of slechts nu en dan een enkel, want van gevel tot kelder hingen de puien vol lappen en lompen. Dáár in die ruïne, juist achter de zitplaats van de vijgen- en zuurvrouw, moest naar zijn berekening de gezochte persoon wonen, doch hij vertrouwde die berekening niet. In dat bouwvallig huis kon geen zak guldens aanwezig zijn, meende hij, en zelfs zoveel duiten niet. Hij begon nu iets beter dan vroeger het onsmakelijk praedicaat van zijn briefje te begrijpen. Want in de ganse straat ontwaarde hij geen verblijf, dat er uitzag alsof daarin ooit een wissel kon betaald worden. Peinzend bleef hij staan en liet zich een ogenblik afleiden van zijn gedachten door het kleine toneeltje met dat kind. Bijbelvast als hij was, haalde het juichen van den knaap hem *Numerie XIII* voor de geest, waar de verspieders komen aanlopen met druiven en granaat-

appels en.... vijgen. „Ook dààr wordt gesproken van 'n stok, van 'n *draagstok*", dacht Wouter, en juist liep hij gevaar zich te verdiepen in.... heel iets anders dan zijn naastbijliggende plicht alweer, toen hij het tweejarig Racheltje struikelen en en vallen zag. Fluks bij de hand, richtte hij het kind op en wiste haar traantjes af en droeg het naar de oude vrouw, die hem zeer vriendelijk bedankte.

— Chot sel je hondertmaal sechene, jongeheer! zei ze.

Nu weet ik wel dat weinig zaken goedkoper zijn dan de toewensing van Gods zegen. En ook, dat die oude vrouw geen reden had, bijzonder gewicht te hechten aan Wouters nietig dienstbetoon. Dat kind zou wel vanzelf weer opgestaan en tot de overgrootmoeder gekomen zijn. Maar toch deed haar vriendelijke dankzegging hem goed. Noch Motto noch mijnheer Wilkens, de practische heren, die zo grondbeginselig alle bemoeienis met de zaken van een ander verafschuwden, hadden besef van het genot der aandoening, die de Duitsers *Menschenfreundlichkeit* noemen, en waarvoor wij, meen ik, geen woord hebben. Het is iets als de vertaling in het dagelijkse van de hoogdravende *Mensenliefde,* die maar een deugd is voor zeldzame feestdagen, toneelstukken, levensbeschrijvingen en grafschriften. Wouter was gaarne vriendelijk en nooit voelde hij zich zo ontlast van de pijnlijke beschroomdheid, die hem gewoonlijk drukte, dan wanneer zich een gelegenheid aanbood zich eens recht welwillend te tonen. Ook thans schepte hij uit dit kleine voorval de moed het oude vrouwtje naar de woonplaats te vragen van Roebens, den man, dien-i zocht.

— M'n êêche kleinsoon, jongelief! Heb je sake met 'm? Chots seeche d'r op! Hier woont-i, vlak achter me.... kijk, dààr de trap op. Cha jij gerust na boven, en loop m'r deur tot 't derde pertaal, waar je de dékes ziet hangen, en al dat beddechoet, en z'n sjabasj engels-hemd. En je klopt an de deur naast de cheutsteen, en je roept: Roebe, Roebe! Want Roebe Roebes hiet-i. En-i is kemissjenéér in lompe, en m'n êêche kleinsoon, en Racheltje's fader, werachtich as Chot!

Deze plechtige bevestiging van haar berichten omtrent Roeben's maatschappelijk standpunt en familiebetrekkingen,

was minder overbodig dan ze schijnt, Wouter had reeds moeite te begrijpen hoe iemand die dààr woonde, honderden guldens zou kunnen betalen. Maar dit laatste nu eenmaal aannemend als mogelijk, kwam het hem vreemd voor, dat de beschikker over een som, die hem zo aanzienlijk toescheen, de kleinzoon wezen zou van een arme zuurvrouw, en Racheltje's vader. Hij kende de eigenaardigheid niet die de Joden — als zoveel Aziaten — nog altijd van Westerse volken onderscheidt, dat ze zeer dikwijls een redelijke welvarendheid achter schijnbare armoede verbergen. Niet zonder uitzondering, maar — vooral in de lagere standen — heerst bij sommigen iets, dat men het omgekeerde van bluf of *reclame* zou kunnen noemen, en als tegenstelling met de Kopperlith's komt ons deze opmerking goed te pas. Dat de commissionnair in lompen — een der schakels tussen papierfabrikanten en voddenrapers — zijn grootmoeder daar op de straat liet zitten.... lieve God, ze verkoos niet anders! Ze was opgebracht bij de handel, bij *die* handel, en daarbij wou ze sterven. Ook was „zuur" en bedorven kruidenierswaar haar specialiteit. In elk ander „vak" zou ze met handen en hersens verkeerd hebben gestaan, en zelfs met haar neus. Want ze *rook* de graad van ontbinding, waarin haar goederen behoorden te verkeren om te passen in het kader van haar ondernemingen. De tachtigjarige oorlog, die ze gevoerd had tegen flauwe kooplust, slecht weer, lastige politie — eens namelijk had een onwaardige magistraat het veilen van bedorven goedje verboden.... het is lang geleden! — de leerschool die ze had doorlopen met taai geduld.... zie, dat alles kon ze niet van meet af aan opnieuw beginnen. Haar kunst was zo lang geweest als haar leven, en wat er van dat leven nog kon overschieten, zou gewis te kort zijn voor het aanleren van nieuwe kunst. Ik beweer hiermee geenszins, dat de door haar gekozen specialiteit in allen dele aan de illusies van haar jeugd had beantwoord. Eénmaal zou haar de verzuchting ontsnapt zijn — het wordt door welonderrichte maar onbescheiden getuigen verzekerd —: „als ik nog eens in de wereld kwam, ging ik in 't knokenvak!" Maar ze troostte zich bij het denken, dat ook deze loopbaan

wel haar onaangename zij hebben zou, al scheen het anders aan wie er buiten stond. En in alle geval was er geen spraak van dat ze haar leven zou overdoen. Eéns gekozen, blijft gekozen. De zaak lag er toe, en Jehovah-zelf kon het niet ongedaan maken, dat Vrouw Roebens haar ganse ziel aan zure augurken en verrotte vijgen besteed had. Wat er in de hemel moet worden aangevangen met zulke zielen.... ei, en de jongeheer Pompile dan, met zijn wittegronden-driekleur en zijn krieuweltjes? En mijnheer Wilkens met zijn diemetten? Welke ontwikkeling brengen dezulken mee in de hemel? En dat zij eenmaal daar aanlanden, is toch zeker. Want Pompile was van de Walenkerk, en Wilkens hollands-griffermeerd. Twee zeer goede geloven, gelijk ieder weet.

Wouter bedankte heel beleefd voor de gegeven inlichting, en klauterde naar boven. Jammer dat er geen rovers waren op die uitgesleten trappen, want het was er zo donker, dat men lust krijgen zou zichzelf te bestelen. Het klimmen van onzen jongsten bediende vereiste een zeer eigenaardige gymnastiek. Heel beneden had zijn rechterhand zich weten meester te maken van een touw. Na het stijgen van een paar treden, was-i wel genoodzaakt zijn ogen te ontslaan van alle dienst, maar het gewicht der expeditie kwam des te zwaarder op zijn handen neer, die slechts van tijd tot tijd een ogenblik rust kregen als hij wat vaste grond onder de voeten meende te hebben. De tijd tussen deze tempo's in werd aangevuld door zekere slingering, een excercitie waarvan historie en industrie ons drie toelichtende voorbeelden aanbieden. Wouter hing daar — maar in het donker — als de „plukkers" van vogelnestjes op de Javaanse Zuidkust, of: als de verzamelaars van eierdons in het hoge Noorden, of: als de krijgslieden van Herodes, die in hangende bakken de rovers in de rotsen bevechten, gelijk in het XIVe boek van Josephus te lezen staat. Wouter kende de plaat, die in de frans-hollandse vertaling van dat werk ter opheldering daarbij gegeven is, en niet zonder angst berekende hij wat zijn lot wezen zou als het touw brak. Daar hij volstrekt niet zien kon, zag hij allerduidelijkst de rotspunten en kloven waarop en waarin hij zou neerkomen. Goddank, de eerste

verdieping was eindelijk bereikt, en hij kon wat uitrusten. De toegang tot de tweede was nauwer, en het touw waaraan hij zich moest ophijsen, iets gladder en dunner. Met moed ving hij ook deze tocht aan, werkte zich dapper tot een portaal op. Hier hoopte hij, dat hij zich een verdieping mocht verteld hebben, maar helaas, de werkelijkheid geeft niets toe. Wie slechts twee verdiepingen klimt, staat niet hoger dan twee verdiepingen. Dit is nu eenmaal zo: *nil sine labore!*

Wouter tastte rond naar de deurflankerende gootsteen, maar helaas! Hij zag in, dat nog altijd zijn naastbijliggende plicht in stijgen bestond, en dit bleek hem te meer, toen hij na enig zoeken in het bochtig portaal, een spleet in de voorpui bemerkte, die hem toeliet een oog te slaan op het buitenhangend garneersel van de vensters. Daar was niets, niets, niets te zien van een „sjabbasj engels-hemd". Er hingen kousen en mutsen en allerlei lappen te drogen, maar nog altijd woei daar de vlag niet waarop hij koers zette. Hoger dus, hoger! Wat zo'n jongste bediende op een koopmanskantoor zonderlinge naastbijliggende plichten te vervullen heeft! Die soldaten van Herodes.... dit is de vraag niet. De derde trap op. Zeker was hij op de goede weg, want de uienlucht werd sterker en sterker. Nog een beetje volharding en hij zou te land komen in de buurt waar de spijs bereid was, die hij beneden in de bekende vuurterrine had te zien gekregen. Waarlijk, het touw was ten eind! Voorzichtig schoof hij de voet vooruit, en bleef grond voelen, wel een halve palm in omtrek. En nòg een proef die goed afliep, en nòg een.... hij had iets onder zich, dat vergelijkenderwijs naar vaste bodem geleek. Om zich heen tastend ontdekte hij de gootsteen, en al was er niets te zien van het feesthemd, *hier* zou het wezen! Hij klopte op de gis tegen de wand, en riep: *m'nheer* Roebens, *m'nheer* Roebens!

— Nou, k'm-m'r binne, antwoordde een vrouwestem, wat e skendaal in 't pertaal! Wa mot je? Wissels? K'm in, en maak so'n lewaai niet. Me man is ziek.

Daar er 'n deur geopend werd, kon Wouter nu eindelijk zien. De vrouw die zich vertoonde, beantwoordde zijn vraag of daar *m'nheer* Roebens woonde, bevestigend. En hij trad binnen....

— Van de heren Ouwetijd en Kopperlith, stamelde Wouter met een mislukte poging om iets officieels te brengen in stem en houding.

En hij haalde het smerige briefje voor de dag.

— Fader, zei de nog jonge vrouw, d'r binne ze-n-al met een f'n de wisseltjes.... och Chot, de stumper het 'r f'n nacht fan legge ijle!

Wouter vond het vreemd, dat zij iemand scheen toe te spreken, want buiten haar zag hij niemand in de kamer. Dit werd evenwel terstond opgehelderd. Er klonk antwoord achter de gordijnen van een bedstee.

— Je hebt 'm wakker gemaakt! zei de vrouw op verwijtende toon.

— Och, wat spijt me dat, antwoordde Wouter met meer vriendelijke belangstelling dan zijn functie meebracht of toeliet.

Zeker, als het wisseltje hèm behoord had, zou hij hebben voorgesteld een andermaal eens terug te komen.

— Wa sel ik je segge, riep de zieke, ik hep de koors. En f'n wie komt het?

— Van de heren Ouwetijd & Kopperlith....

— Dat ken me nie skele. Als ik je seg, da me dat niet skele kan! Ik vraag je wie is de trekker. Kijk jij 'ns, Ribbetje, of 't is 't briefie f'n Sjomele, of 't briefie f'n Bussemakers, of 't briefie f'n Bebbel Roels in Keule? Want er ferfalle drie f'ndaag.... een f'n *sefen en dertig, sestien, acht,* en een f'n *driehondert-drie* en een f'n *sevenhondert-dertien, ses, twaalf.* En geef me nog wat asijnwater, Ribbetje, want ik heb so'n dorst f'n de koors. *Sefehondert dertien, ses twaalf* is f'n Sjomele, en hier is 't geld.

Rebekka gaf haar echtvriend iets te drinken. Toen ze daarop Wouter verzocht haar het briefje te tonen, hield deze het haar voor zonder het los te laten. De vrouw toonde zich door dit komiek wantrouwen volstrekt niet beledigd. Ze scheen het niet vreemd te vinden, zo weinig zelfs, dat ze er geen acht op sloeg.

— 't Is f'n Sjomele, fader.

— *Sefenhondert dertien, zes, twaalf,* goet! En hier is 't geld.

De zieke scheen bezig iets op te delven onder zijn matras. Men hoorde hem woelen en hijgen, en weldra het geluid van gevulde geldzakken, die tegen elkander stootten. Rebekka wees Wouter een latafel aan, waarop ternauwernood een plekje leeg was. Daar zou wel een pen liggen, zei ze. En ook bracht ze hem na enig zoeken een aptekersflesje met wat inkt.

— Ja.... maar.... juffrouw....

— Ribbetje, ik hep weer so'n dorst, klaagde de zieke.

Dit doet me genoegen voor Wouter. Die dorst bewaarde hem voor al te ruwe uiting van beledigende voorzichtigheid. Met Rebekka, die opnieuw haar man te drinken reikte, trad hij op het bed van den zieke toe. Ze scheen bevreesd, dat kou of tocht bij het openen der gordijnen....

— Ik zal je helpen, juffrouw, riep Wouter, meezorgend, dat de opening niet groter werd dan juist nodig was om het verlangde door te laten. Nadat Roebens gedronken had, reikte hij twee zakken geld aan.

— Maar, zei Wouter weifelend, ze hadden me gezegd, dat het geld me zou worden voorgeteld?

— Als ik je seg da 'k de koors hep, en siek ben as e geslage man, wa wil je? Als ik heb getekent m'n hant f'r betale, na, wâ sal ik doen? Ik betaal. En as ik teken m'n hant f'r telle sel 'k telle. Help 'm, Ribbetje, en geef me wat drinke, ik heb so'n dorst f'n de koors. En tel 'm 't geld foor.... *sefehondert dertien, ses, twaalf.*

Het jonge vrouwtje, na haar man gelaafd te hebben, hurkte op de vloer neer, en Wouter knielde er bij. Ze stortte het geld in haar schoot uit, en wilde beginnen te tellen. Maar het ging niet. Zijzelf kon niet wijs worden uit de talloze geldsoorten, die haar man had weten bijeen te brengen. Men zou er een museum mee opgezet hebben. Ook was er geen plaats, want de vloer lag vol prullen. Ach, de oude Gerrit wist het wel, en als een donderslag klonk Wouter de vreselijke profetie in de oren, „als je 'r afkomt met 'n daalder mag je van geluk spreken!" Hij werd zeer angstig.

Daar stompelde iets op de trap, en het oude vijgen=vrouwtje vertoonde zich in de geopende deur. Ze sprak bargoens, en scheen Ribbetje iets te zeggen over dat geld. Het jonge vrouwtje hield op met uitzoeken en tellen.

— Fader, d'r is grotemoe, en se seit....

Hier volgde een en ander, dat Wouter weer niet verstond, maar wel onderscheidde hij enige keren de naam van Racheltje. Nog eens begon de oude vrouw haar verhaal, en ze wees op hem, en scheen zich driftig te maken op al die afgeknabbelde *dertien d'halven* en *schellingen* en bijna onherkenbare muntstukken.

— Na, zei de zieke, 'k heb wel goet gelt ook as 't weze mot. Hier, Ribbetje, neem an....

Hij reikte zijn vrouw een grote zak over, die hij met blijk=bare moeite had opgegraven uit zijn beddegoed.

— Neem an, Ribbetje, en telt er uit.... *tweehondert* stuks en dan nog.... *twintich* stuks, en.... *ses*. En.... doe 'r 'n *achtetwintich* bij, die goet is, en.... *ses Uiterse* duiten, en laat 'm gaan met Chot! En geef me te drinken, Ribbetje, w'nt ik heb so'n dorst.

Wouter ontving zijn geld in gerande dukatons, en be=dankte zeer vriendelijk. De welwillendheid van die oude vrouw had hem goed gedaan, tot roerens toe. Wanneer=i op dat ogenblik in het toekennen van verering had moeten kiezen tussen háár en de zoveel beter geboren mevrouw Kopperlith....

Zonder de minste opzet om het rimpelig moedertje na te praten, wenste hij haar bij het weggaan duizend goddelijke zegens toe. Haar, en mijnheer Roebens die zo ziek was. En de jonge vrouw, die zo liefderijk haar man verzorgde. En kleine Racheltje.... o, allemaal!

Eerst toen hij de straat bereikte, schoot hem in de zin dat hij, sakkerloot, hoe jammer! — bij het tekenen.... zijn krul vergeten had. Nu, dat een andermaal! Hij was verheugd dat hij mensen ontmoet had, die hem zo beminnelijk voor=kwamen en dit was meer waard dan de mooiste krul.

LXI.

Wouter oogstte bij mijnheer Dieper enige lof over de uitslag van zijn tocht en vernam tot hartversterking: dat-i het bij gelegenheid eens weer mocht doen. Maar Gerrit verzekerde dat het niet altijd zo zou aflopen, wat ieder weldenkende volmaakt met Gerrit eens wezen zal.

De bezigheden die men onzen jongsten-bediende opdroeg, kwamen vrijwel overeen met de voorsmaak die hij daarvan had gekregen op de eerste dag. Copiëren, boodschappen doen voor mijnheer Pompile, het knippen en opplakken van staallapjes, ziedaar hoofdzakelijk zijn werk, om nu niet te spreken van het vegen op de zolders en in het magazijn, lokalen waar, volgens mijnheer Wilkens, voor een jongmens altijd iets te leren viel.

Nog een andere bezigheid kwam — aanvankelijk nu en dan, later bijna geregeld — voor Wouter's rekening. Hoe weinig er ook in de zomermaanden „gehandeld" werd, toch kwam het bij uitzondering voor dat er verzendingen moesten geschieden, „naar buiten". Het „pakken" van zulke goederen in grof lijnwaad behoorde natuurlijk tot de functies van Gerrit. Sedert vele jaren evenwel had deze zich zo geoefend in het voorwenden van allerlei oorzaken tot onthouding van arbeid, dat men zich telkens genoodzaakt zag de hulp van Flip den kruier in te roepen en de posten die deze interventie op het „weekbriefje" te voorschijn bracht, bezwaarden het handelsgeweten van den jongeheer Pompile. Uit eigen beweging nam Wouter, bij gelegenheid ener bijzondere stijfte van Gerrit's rhumatiek de paknaald ter hand en werd zo geprezen over de uitslag van zijn eerste poging om dat werk te verrichten — men had het tot nog toe voor een vak gehouden dat zonder speciale opleiding ontoegankelijk was — dat de jongeheer Pompile al zeer spoedig hem gelastte de goedheid te hebben bij elke voorkomende gelegenheid als pakhuisknecht op te treden. En inderdaad, de pakken die hij vervaardigde waren onberispelijk! Kantig van rand, plat aan de zijden, symetrisch gebouwd — gemetseld, had ik bijna gezegd — netjes genaaid, wel bestand tegen stuwing, wentelen en nat-

tigheid, keurig gemerkt.... waarlijk, en er was elegantie in die balen die Wouter pakte. En.... de stevigheid! Men kon ze „over een huis gooien" als een wel-ingepend kraamkind uit de oude bakerschool. „Het is of-ie 't al z'n leven gedaan heeft!" betuigde zelfs mijnheer Wilkens in een eenzaam ogenblik van openhartigheid. En ik moet bekennen dat ook Wouter schik had in een bekwaamheid die hem verraste. Het was hem een erezaak dat er nooit klachten werden ingebracht over averij, noch zelfs over kreukeling van de goederen, die hij had toegerust om de wereld in te gaan. Deze eerzucht stond hem schoner dan wrevel en het ware te wensen geweest, dat men niet op misdadiger wijs zijn overmaat van goede wil misbruikt had. Er werd een bezigheid voor hem uitgedacht.... neen, een bezigheid was het eigenlijk niet. Het was een oefening in geduld, en zelfs dit niet.... een cursus in versuffing dan. Om ieder te geven wat hem toekomt zullen we maar terstond zeggen, dat het vindingrijk vernuft van den jongeheer Pompile zich alweer deed kennen. Op zekere morgen kwam de oude heer het kantoor binnensloffen en onthaalde het personeel op de gewone inleiding tot zijn belangrijke gesprekken:

— Zeg, Pompile, ik hoor van Gerrit dat mama weer heel erg is.

— Zo, papa?

— Ja, Pompile. De juffrouw heeft hem gezegd, dat mama de hele nacht gedroomd heeft!

— Dat is zeker nogal heel akelig, papa!

— Ze heeft gisteravond kreeftensla gegeten, weet je?

— Zo, papa?

— En daar droomt ze zo van. De juffrouw heeft aan Gerrit gezegd, dat ze heel zenuwachtig is, bijzonder zenuwachtig.

— Dat is wel verdrietig, papa!

— Niet waar?

— Héél verdrietig! Want, papa, om u de waarheid te zeggen, de familie Krucker....

— Ze kan niets verdragen. De juffrouw mag niet borduren....

— Hè, papa?

— Ja, zó erg is 't! want.... het ophalen van de draad maakt zo'n vreselijk leven, zegt mama.
— Dat is heel fameus erg, papa! Weet u wat de Pleiers zeggen, papa? Ze zeggen....
— Maar, Pompile, wat zullen wij 'r aan doen? Mama lust haar portwijn ook niet meer....
— Dat is heel ontzaggelijk treurig, papa!
— En ze vraagt nu telkens madera. Ze zegt dat ze zo zenuwachtig wordt van chocolade, als ze niet terstond daarop twee glazen madera drinkt.
— Zo, papa? En vroeger, papa, werd mama zo bijzonder zenuwachtig van madera?
— Zonder chocola, Pompile! De dokter zegt ook dat madera heel gezond is, maar.... met chocola, altijd met chocola! En ook de chocola is niet goed voor mama.... zonder madera, weet je. Maar 't helpt allemaal niet, als er zo'n vreselijk leven in huis is. Dat eeuwige schellen, Pompile!
— Ja, papa!
— De bel staat niet stil, en mama schrikt er zo van.
— Hè, papa, daar is wel raad voor, papa! Zeg Pieterse, jij moet eens zo goed wezen in de kelder te gaan staan, weet je? En als er dan iemand de stoep opgaat, dan tik je-n-aan 't venster zie je? En je ziet.... wie 't is? En je vraagt wat ze willen, zie je? En als 't dan iemand voor de keuken is, dan sluit je de deur, en je gaat zeggen in de keuken, dat er.... iemand voor de keuken is, weet je? En als 't voor „huis" is, dan sluit je de deur, en je komt hier zeggen aan m'nheer Eugène.... niet waar, Eugène?
— Hm!
....dat er iemand voor „huis" is, zie je? En dan zeg je-n-aan m'nheer Eugène *wie* er is. En tegen de mensen zeg je dat mevrouw ziek is, zo bijzonder erg zenuwachtig, moet je zeggen. Maar denk er aan dat je-n-altijd de deur van de kelder sluit. Ziet u, papa, dan wordt er niet gescheld, en.... als dan mama weer beter is, kan ze naar buiten, papa. Want ik heb gister de Hockers gesproken, papa, en hun gezegd....
Lieve hemel, hoe kan ik nu weten wat de jongeheer Pompile gister aan de Hockers gezegd had? Vorder het onmoge-

lijke niet, lezer! Zonder nu juist te beweren, dat ik geen andere bronnen raadpleeg dan Wouters eigen gedenkschriften, spelen toch die documenten een grote rol in mijn geschiedkundige navorsingen. Geen lid van de zo beroemde familie Hocker heeft zich verwaardigd mij iets mee te delen van het gesprek waarop hier de jongeheer Pompile blijkt te doelen. En wat Wouter zelf aangaat, hij stond reeds lang op post achter de glasdeur van het magazijn, voor die tedere zoon zijn papa deelgenoot maakte van de Hockerse confidentie.

Ja, daar stond-i! Met zijn gewone dienstijver hield hij de linkerhand aan de kruk van de deur en de andere tot tikken gereed, voor het geval dat iemand zich verstouten mocht mevrouw Kopperlith's zenuwachtigheid te prikkelen door onbescheiden bellen aan de voordeur. Zó stond-i daar dan uren achtereen in die kelder-atmosfeer op schildwacht voor mevrouw Kopperlith's rust! Nooit bracht een schildknaap die zich voorbereidt tot het ontvangen van de ridderslag, meer conscientie mee in zijn wapenvigilie dan Wouter aan zijn afmattende taak ten koste lei. Waarlijk, de verdienste zijner inspanning was niet gering! Dat zijn naastbij liggende plicht alweer noch met zijn wensen noch met zijn gaven overeenkwam, doet minder ter zake. Die gaven kende hij niet en zijn wensen telden niet mee. Het sprak vanzelf, begreep hij, dat men zich moeite en onaangenaamheid getroosten moet om „iets te worden in de wereld" en het kwam niet in hem op dat er misbruik werd gemaakt van zijn goede wil. Hij beschouwde de vreselijke verveling die hij te bestrijden had — en de stank! — als zovele vijanden die op straffe van lafhartigheid moesten verslagen worden en hij week dus niet! In gewone gevallen zou het niets-doen op zichzelf hem geen plaag geweest zijn, omdat hij al zeer spoedig in de vrijheid zijner gedachten een middel zou gevonden hebben tot bezigheid niet alleen, maar zelfs tot uitspanning. Geen gegeven was hem onbruikbaar tot punt van uitgang. Een luchtbelletje in de vensterruit, de richting van de rijen straatstenen, een voorbij drijvend wolkje.... alles en het minste was voldoende om hem aan het denken te brengen en te houden.

Maar juist dit was hem ontzegd, want hij vreesde af te dwalen van het besef zijner naastbij liggende verplichting. Was-i niet zoëven reeds bijna gereed met zijn berekening hoevelen der voorbijgangers wel in staat wezen zouden een examen af te leggen als hulponderwijzer, toen de jongen van den pasteibakker reeds drie treden van de stoep had bestegen, om de taartjes te komen brengen die mevrouw Kopperlith moesten troosten in haar vreselijke ziekte? Wouter schrok van zijn nalatigheid en beloofde zich plechtig zijn neiging tot denken, vorsen, uitpluizen, redeneren, te offeren op het altaar van zijn onverheven plicht. Zo ver mogelijk liet hij zijn blikken rechts en links de straat beheersen, om bijtijds — en liefst te vroeg — te kunnen beoordelen welke onverlaat een storing der rust van mevrouw Kopperlith in het schild voerde. Maar zéér ver reikten zijn bespiedende ogen niet. Aan weerszij werden de benen van de hoek die hij overzag, door de uitbouwsels der stoepen saamgedrongen tot een engte die voortdurende oplettendheid vorderde en hem telkens plaagde met de angst dat zijn waarschuwing te laat komen zou. De gedachte rees in hem op: als ik maar *voortdurend* tikte en *iedereen* van het beklimmen der stoep terughield? Hm.... dat zou gek staan! Wat zou ik zeggen? „M'nheer, ben-j-n-ook-misschien van plan hier aan te schellen aan de bovendeur?" Hij zag in dat dit niet kon. En ook, dat er in de handel een grote mate van geduld nodig is. En dan.... dat pijnlijk slapen van zijn linkerbeen!

Volgens geloofwaardige annalen, beging hij in dit gedeelte van zijn loopbaan slechts twee keer een fout. Eens had een bedelbrief-industrieel zijn waakzaamheid verschalkt, door bij arglistige overklimming van de achterleuning der stoep, de bovenbel te bereiken. De jongeheer Pompile was er zeer verstoord over en ook Wouter-zelf voelde verdriet. Wat zou er van hem worden, bij zo'n slordige plichtsvervulling?

Een andermaal had hij aan de majestueuze Hersilia de toegang door de kelder geweigerd. Inplaats daarvan sloot hij haar de glasdeur voor de neus dicht en ging op het kantoor aan mijnheer Eugène zeggen: dat mevrouw Kalbb daar was: „*voor* huis" naar-i giste. Zeker, ze kwam voor „huis" en

was zeer boos, „dat die jongen 't in z'n hersens had genomen, hààr niet door te laten." Wouter ontving bij deze gelegenheid onderricht in het grote verschil tussen: „papa's eigen dochter, mevrouw Kalbb, weet je, de eigen vrouw van den consul van het hele land Elsas weet je, en.... allerlei gemeen volk dat misschien wat stelen zou in het magazijn!

Hij beloofde beterschap en hield woord. Het toveren moet wel inderdaad een onmogelijke taak zijn, want Wouter leerde het niet achter de glasdeur. Wat de verantwoordelijkheid der Kopperlith's aangaat.... wat wisten *zij* daarvan? Het verslonsen ener ziel is geen handelszaak waaraan men aandacht hoeft te wijden. Inplaats daarvan hielden ze treffende verhandelingen over het bederf der kleuren van de stapeltjes die vooraan in het magazijn beschenen werden door een straaltje zon. Wouter moest zorgen dat ze altijd gedekt waren met een stuk zaklinnen of papier, want:

— Kleuren kunnen de zon niet verdragen, zei Wilkens, leer dàt van mij!

Wouter leerde het en verzorgde die voorste stapeltjes als zijn oogappels. Geen zon zag kans ze te bereiken zolang hij was aangesteld als beschutter. Wat echter het beschutten der kleuren van zijn gemoed aangaat.... komaan, waren die heren huns broeders hoeder? En Wouter wàs niet eens een broeder. Geen neef zelfs. Hij was een burgerjongetje en de heren Kopperlith woonden op de *Keizersgracht*. Ze behoefden het zich niet aan te trekken, dat hij zich daar stond te vervelen en te versuffen tot krankzinnig-wordens toe! Misschien zelfs wisten zij niet eens dat er kwaad in stak. Maar welke professor had dan overredingskracht genoeg bezeten om hen te doordringen van het besef dat gekleurde lappen het licht niet verdragen kunnen? Wie toch had deze wijsheid weten in te pompen aan zulke indociele gemoederen? *Magnus Apollo!*

Doch zie, dat geestverdovend schildwacht-staan was het ergste niet! Aan veel gevaarlijker proef werd Wouter gewetenloos blootgesteld door de hem opgedragen taak om elke ochtend de brieven van de post te halen, of liever: om te vragen of er brieven waren? Want drie, vier malen in de

week kwam hij met ledige handen op het kantoor. De toon waarop hem dan de jongeheer Pompile vroeg: „of er *alweer* niets was?" maakte de indruk alsof *hij* het helpen kon dat er niemand een wittegrondje=driekleur bestelde. Toch was hem die gang naar het postkantoor en het wachten daar, een der minst aangename plichtjes van zijn betrekking, en hierin lag juist het gevaarlijke.

Wel zeker, hij maakte kennis met die jongelui bij het post=kantoor! *Zij* zouden het hongerig zieltje vullen met hun voos=rijpe wijsheid. En Wouter's eetlust was groot! Niet alleen psychologisch leed hij honger. Ook in maatschappelijke en huiselijke zin was dit het geval. Hij voelde behoefte aan gezelligheid. We weten reeds dat hieraan ten zijnent niet voldaan werd. En wat de „heren op 't kantoor" aangaat.... ze deden er niet in.

Doch in gezelligheid werd wel „gedaan" door de jongelui aan het postkantoor. Nu ik eenmaal — met stoute misken=ning der waarheid zowel als van de lokaal=kleur — de heren Ouwetijd & Kopperlith tot een „handelshuis" heb verheven, durf ik even ongepast die loopjongens bevorderen tot kan=toorbedienden. Zo namelijk betitelden zij zichzelf. De eerste aanleiding tot kennismaking werd geleverd door de ontmoe=ting met een der Hallemannen. Ook hij was: „jongste=be=diende". Wouter sprak hem aan en zei: „*Gus!*"

— Ah zo.... je bent Pieterse, geloof ik.

Wouter keek vreemd op bij dit „geloof". Maar Pieterse wàs hij.

— Ja, zeker, Gus. Wel, ken je me niet meer?

— Ik ken je wel, maar ik moet je ronduit zeggen dat ik geen kinderachtigheid verdragen kan. 't Lijkt wel of we schooljongens zijn, zo praat je!

Wouter begreep er niets van. De zaak was, dat=i: *Halle=man* had moeten zeggen. Hij leerde dit, en weldra begon=i ook zijn eigen familienaam mannelijker en aanzienlijker te vinden dan: *Wouter*. Hij zag al zeer spoedig dien Gus voor een groot man aan, die een brede opvatting van het leven had. De kwajongen was dan ook inderdaad een tweetal jaren ouder dan hij en wel twintig in kennis, gelijk we zien zullen,

of nagenoeg.

Ach, lezer, ik heb een verdrietig werk te doen. Vloek over de ellendelingen die mijn Woutertje blootstelden aan zulke kennismaking!

— En bij wie ben jij op 't kantoor?

— Bij de heren Ouwetijd & Kopperlith.... *Keizersgracht*, weet je?

— Hm! Dat's nu juist zo'n heel groot huis niet. In 't ge- heel niet! *Wij* doen in koffie. Jelui doet, geloof ik, op Smirna, hè?

— Dat weet ik nog niet, zei Wouter, ik ben er pas.

— Zó? Weet je dat niet. Nou, dat's 'n rare!

Nieuw aangekomen „jongelui" sloten zich aan en hadden heus als wezenlijke mensen gegroet met: „gmorge, heren!" Misselijk en komiek, maar het was zo. En Wouter vond die toon uitstekend. Hij had zich zo'n verheffing zelfs in een droom niet durven voorstellen. Helaas, hij die zo kort ge- leden nog in de omgang met zichzelf zich wijsmaakte dat hij god wàs en koning.... worden zou, hij voelde zich gestreeld een stuk *heer* te zijn in de ogen van kwajongens die almede voor iets als *heren* wilden doorgaan!

— Zeg, dàt's 'n rare! Hij weet niet eens waarin ze doen. Hoe vind jelui *die?*

De heren vonden het bijzonder gek. En Wouter, die zeer gevoelig was voor spot, werd verlegen.

— Maar, zeid-i stamelend, je vroeg iets van Smirna, en dat begreep ik zo gauw niet. Een van onze jongeheren is te Rome. Meen je dàt misschien?

— *Wij* zijn op Portugal, zei een derde.

— En *wij* op de Oostzee. Granen, weet je?

— Hoe héét dan je huis? vroeg een vijfde.

Wouter noemde de firma.

— Wel, wat bliksem....

Het sprekertje vloekte alleraardigst. En dit deed het hele troepje. Toch ging het de mannetjes niet glad af. Men kon duidelijk bespeuren dat ze nog niet recht thuis waren in de handige toepassing van al hun mannelijkheid. Dit was er het grappige van.

— Wat bliksem, dat is in manufacturen! Weet je dàt niet? In manufacturen, zeg ik je.

En de spreker-zelf betuigde, dat-i „in assurantie" was.

— Kijk maar, daar heb je polissen. Dat zijn allemaal polissen, weet je?

En allen beschouwden met eerbied een pakje blanco-document, dat de loopjongen zoëven uit de kantoorboekwinkel gehaald had.

— Ja, ja, polissen! zei Gus, met een nadruk die zoveel beduidde als: *ik* weet precies wat dat voor dingen zijn. Ik heb er ook in gedaan."

— Kijk, wat 'n mooie meid!

— Pst! pst! Kom 'reis hier!

Het dienstmeisje dat zo hoffelijk werd aangeroepen, spuwde op de grond en liep door. Het beste wat ze doen kon! Ze hoefde niet de minste kuisheid te hulp te roepen om zich zedig te betonen.

— 't Is Mie uit de bakkerij, zei het huis op Portugal. Nou!

Welke lezer verstaat dit: „Nou!"

— Nou! zei een tweede.

— Nou! herhaalde het koor.

Wouter begreep er niets van. En dit was te dommer van hem, omdat hij de gelaatstrekken zag, die deze uitroep vergezelden. Kon *hij* het helpen dat hij nog altijd de hierogliefen van gemeenheid niet grif lezen kon, die al dat genou illustreerden? Erg genoeg, dat-i weldra die taal zou leren verstaan. Vloek over de Kopperlith's!

Waarschijnlijk keek hij onnozel, want een van zijn leermeesters vroeg hem:

— Ben je op 'n kantoor, *jij!*

— Ja.... in.... manufacturen, heus! antwoordde Wouter.

— Weet je wat *ik* geloof? Ik geloof dat je nog maar 'n nuchter kalf bent. Dàt geloof ik er van!

En deze overtuiging werd bezegeld met een kernachtige herenuitdrukking.

— Hij is onnozel als....

Als het een of ander, maar dat niet onnozeler behoeft te zijn dan wat anders, wanneer het slechts terdeeg gemeen

klinkt. De bedoeling zal geweest zijn, dat-i bijzonder onnozel was.

— Zeg, weet jij nog niet eens waar de kindertjes vandaan komen? Nou.... dàt mankeert er maar aan!

Goddank, dit wist Wouter! En als hij het niet geweten had, zou hij hier in de gelegenheid geweest zijn het te vernemen en wel op een manier *sui generis*. Ook andere wijsheid was hier op te doen en die wel strikt genomen evenmin nieuw was voor den leerling maar welke hem dan toch werd medegedeeld in bewoordingen die hem onbekend waren. Uit vergaande mannelijkheid hield hij zich als sedert lang behoorlijk ingewijd. Hij gaf zich moeite om zo wijs mogelijk te lachen, wat hem slecht afging en heel lelijk stond.

Het was een liederlijk troepje. Ik heb op dit ogenblik geen lust uitvoeriger te zijn.

Wat Wouter aangaat, hij werd bij dat Postkantoor bedorven voor-zo-ver hij te bederven was. Dit blijft met of zonder uitvoerige beschrijving treurig genoeg.

LXII.

Op zekere dag was er een grote beweging op de Keizersgracht bij de Vellestraat. De vensters der bovenverdiepingen aan de overkant prijkten met dienstmeisjes die dagdievend op de uitkijk stonden. Misschien ook gluurden enkele stervelingen die zich verbeeldden oneindig verhevener standpunt in te nemen door een kijkgaatje in de gordijnen der beneden voorkamers. Voorbijgangers die meer tijd hadden dan bezigheden of voortvarendheid, bleven staan bij het schouwspel..

Een zolderschuit lag voor de deur en de gedienstige geesten van den huize waren druk in de weer met het aanslepen van de inboedel. Oppervlakkig kan het *bourgeois* voorkomen, dat de begroting van de familie Kopperlith geen dubbel stel meubels dragen kon. Eilieve. om dat verhuizen was het juist te doen! De buren en voorbijgangers moesten de zolderschuit en de bereddering zien, die hier op de Keizersgracht dezelfde ontzag-inboezemende dienst deden, als de

berenmuts van Holsma's koetsier bij de Pietersens. En dit moest nogeens geschieden in 't laatst van October bij het thuiskomen. Ook dan weer zou de hele buurt zeggen: „weet je wel, dat de Kopperlith's weer in de stad zijn?" Er is niets wat zozeer op de eigenaardige zotternijen in zekere stand gelijkt, als de.... zotternijen in een andere stand. Wie er één kent, kent ze allen.

Alle man was te hulp geroepen. Daar waren Flip de kruier met z'n kameraden. Ook de koetsier met een paar geïmprovizeerde noodhulpen. Gerrit's rheumatieke stijvigheid bleek die dag redelijk lenig, misschien wel omdat „die Wilkens" niet in de zaak betrokken was. Zelfs — o hemel! — werd er meegeholpen door de kamenier, en — o, honderd hemels! — door de „juffrouw". Ieder lichtte, schoof, reikte aan, zette terecht, droeg, stutte, duwde, trok en riep „voorzichtig!" De intelligente lezer begrijpt, dat de „juffrouw" die een ontzettend *kwantum* fatsoen had op te houden of.... te veroveren, zich slechts waagde tot aan de huisdeur, en.... schuchtertjes maar! De voorbijgangers mochten eens ontdekken, dat ze handen aan het lijf had. En de kamenier-linnemeid.... nu ja, ook deze waardigheidbekleedster was niet gehuurd op kruierswerk. Ieder moet z'n stand ontzien, en ze kwam dus niet verder dan de derde stoeptree, wel geteld.

Al die meubels moesten naar *Groenenhuize*. „Mama" zou volgen met bijzondere gelegenheid. Hoe 't gelukt is, haar uit te pellen.... neen, deze uitdrukking deugt niet. Ik dacht aan limburger *peteunekes*, maar die behoeven niet héél gehouden te worden, en dáárop kwam het in dit bijzonder geval juist aan. Met 'n speld pluist men zulke alikruikjes en brokjes uit hun huisjes, en de weledelgeboren Vrouwe Mevrouwe Kopperlith moest uit haar zij- en binnenkamer worden voor de dag gehaald.... integraal. Dit slechts weet ik, dat zij weinige dagen later de bodem van *Groenenhuize* bezwaarde en dat ook de oudeheer zijn verveling daarheen overplantte met wortel en tak. De jongeheren vertrokken vrijdagsavonds of zaterdags-ochtends uit de stad en kwamen meestal 's maandags terug. Gerrit en zijn ega Jans werden, zoals sedert jaren de gewoonte was, tot huisbewaarders bevorderd.

De ware echte, fatsoenlijke zomer was alzo aangebroken en de jongeheer Pompile kon zijn woord aan de Pleiers en de Hockers en de Kruckers.... goddank!

Intussen was Wouter's verveling op het kantoor, op de zolders en in het magazijn, niet gemakkelijk naar de eis te beschrijven. Het pijnlijkste daarbij was, dat-i zich altijd moest aanstellen alsof hij wat uitvoerde. Want mijnheer Wilkens beweerde, dat er voor een jong mens altijd iets te doen was: „leer dàt van mij!"

Dit is waar, o mijnheer Wilkens! En ik zou bijna durven verzekeren, dat er ook voor een oud mens gewoonlijk iets te doen valt. Maar dit was de vraag niet. De vraag was wàt men aan Wouter te doen gaf. Of er voedsel voor de geest stak in de arbeid? Heilzame vermoeienis voor het lichaam? Geveegd had-i. Gecopieerd had-i. Stalen uitgezocht, geknipt en opgeplakt, had-i. Hij kende de patroontjes van al die gekleurde sitsen uit het hoofd, met de nummers van het stalen contraboek er by.... ja heus, zelfs in de droom! Dat slangetje met een gebroken kruisje en een wipje of een brokkelig moesje op een blauwig marmer grondje, was.... zesduizend zoveel, waarlijk! En zeventien nummers lager stond hetzelfde patroon, maar de moesjes waren rond, en het wipje wipte wat minder. En die diemetten en die *fancy-checks*, en die *fancy-strips*.... och, hij wist het aantal draden op elke *inch* van schering en inslag! En wat er te rekenen viel, was niet zeer moeielijk: zoveel *pounds, shillings* en *pence*, tegen *twaalf en drie*." En al begreep hij dan de allereerste keer niet wat er werd bedoeld met dit *jargon* van de koers, hij vatte de zaak, toen men ze hem eenmaal had gelieven uit te leggen. Wezenlijke inspanning kon hij slechts plaatsen in zijn strijd tegen verveling, zeker een der onwaardigste manieren waarop een jong mens zijn ziel verkwisten kan. En een oud mens ook. Voor Wouter was hiervan het onmiddellijk gevolg dat de „gezelligheid" bij het postkantoor op al te willigen bodem viel.

Zolang hij kind was, had zijn fantazie het nodige verricht en meer dan dat. De tijd was nu gekomen, dat-i zich vermoeid voelde van het vruchteloos grijpen naar het onmogelijke. Zijn

begeerten gingen rond als briesende leeuwen, zoekende wat er te verslinden viel.... och, alweer een beeld dat niet deugt! Er werd niet gebriest en niet rondgegaan. Hij knaagde ontevreden op het weinige, dat hem werd toegeworpen en voelde zich ongelukkig. Het ergste was, dat=i alleen zich zelf de schuld gaf van zijn toestand. Ieder ander, meende hij, was beter, wijzer, bekwamer, gelukkiger, dan hij, en in zekeren zin was dit waarheid. We mogen vaststellen dat noch de jongeheer Pompile, noch de kantoor=satraap Wilkens, ge=leden hadden onder een wanverhouding tussen hun gaven en de aanwezige middelen tot uiting, zoals die welke bij voortduring het evenwicht van Wouters gemoed verstoorden. Elke afleiding werd hem welkom en van keus was geen spraak meer. Hij zoog op wat zich voordeed. Ware hij in aan=raking gekomen met drinkers.... hij had gedronken. Met dieven.... hij had gestolen. Met godzalige jongelingen.... hij ware aan 't preken en katechizeren gegaan. Zelfs zó ver daalde hij af, dat=i — opgeblazen nu van zijn recent post=kantoorse wijsheid — berouw voelde over de onnozelheid waarmeed=i juffrouw Laps zo teleurgesteld en geërgerd had. Berouw? Neen! Maar.... schaamte toch. Hij trachtte zich op te dringen dat hij een volgende keer.... hm! Zou die volgende keer ooit komen!

Toch was Wouter er niet beter om dat=i berouw voelde over het gebrek aan ondeugd, waaraan hij meende zich te hebben schuldig gemaakt. En dit voelde hij zeer goed. Hij dacht niet gaarne aan wat hem vroeger liefelijk voorkwam, jazelfs dit durfde hij niet! Zijn herinneringen aan de indruk=ken die Femke hem meedeelde, zijn eerzucht, zijn lust om met een beetje almacht het goede te bevorderen, zijn onver=zadelijke begeerte om de oorzaken der dingen te kennen.... och, dit alles hinderde hem.

Eens, op straat — boodschappen doende voor den jongen heer Pompile, natuurlijk — bepeinsde Wouter het nieuwste nieuwtje van ontwikkeling, dat die morgen door een van zijn kameraadjes aan het Postkantoor was ten beste gegeven en zie.... daar ginds zag hij Femke aankomen. Hij keerde zich om en sloeg 'n dwarsstraat in. Waarom toch? Tot een beetje

vermindering van zijn schande moet ik hierbij zeggen, dat=i de avond voor die dag lange tijd wakker lag voor=i de slaap vatten kon en dat hij lust in schreien voelde. Maar hij kon evenmin schreien als slapen. Het was zeer pijnlijk en hij nam zich voor.... ja wat?

Met schrik bedacht hij, dat het tijdstip waarop Holsma hem had uitgenodigd verslag te komen brengen van de pogingen om altijd zijn naastbijliggende plicht te doen, sedert lang verstreken was. Ook dien goeden dokter zoud=i gemeden hebben wanneer hij hem op straat in de verte had zien aankomen. En misschien zelfs pater Jansen.... een slecht teken!

Toch zou ik wel eens willen weten, dacht=i, waarom die goeie pastoor zo doof is aan zijn linkeroor?

Hierover peinzende viel hij ten laatste in slaap.

Het was donderdag geweest en vrijdag geworden en Wouter werd, op het kantoor komende, verrast met de uitnodiging om de volgende dag zich te komen verlustigen op *Groenenhuize*. De jongeheer Pompile verwaardigde zich in hoogst eigen persoon hem deelgenoot te maken van deze genadige beschikking, niet zonder Wilkens een wenk te geven dat de tien stuivers welke den betrokkene voor reiskosten moesten worden uitbetaald, zeer gevoeglijk konden geboekt worden op: *huishouden*.

— Niet waar, Eugène? zeg jijzelf nu eens of zulke uitgaven de zaken aangaan, wat je noemt de *zaken?*

— Hm!

— Juist! Niet waar? En wat zeg jij, Dieper?

— Wel zeker, jongeheer? Ik vind dat zulke uitgaven.... want, weet u, het zijn kleinigheden, niet waar.

— Precies! En daarom zeg ik altijd.... maar, kijk, daar komt mij nog iets beters in den zin. Zeg, Eugène, weet je=n=ook dat Calbb en Hersilie van=plan zijn morgen op *Groenenhuize* te komen! En of ze papa's *britschka* gevraagd hebben.... met huurpaarden, weetje? Want zieje, dan kon Pieterse best meerijden. Weetje wat je doet, Pieterse? Je moet de goedheid hebben even bij m'nheer Calbb te gaan, en doe 't compliment van mij — van m'nheer Pompile, moet je zeggen — en vragen of m'nheer Calbb....

— Calbb is niet thuis, bromde Eugène.
— Zoo? Wel, Pieterse, dan moet je-n-eens zoo goed wezen naar m'nheer Calbb z'n huis te gaan, en.... je schelt *huis*, weetje? En je doet het compliment van mij, van m'nheer Pompile en je zegt — aan de meid, weetje, die je opendoet — dat je morgen buiten mag komen — *buiten* op *Groenenhuize*, moet je maar zeggen — en dat ik vragen laat of mevrouw Calbb en m'nheer Calbb en de jongenheer Bonifaz — want Ludwig-Bonifaz heet het zoontje van m'n zuster, mevrouw Calbb-Kopperlith, weetje? — nu, dan zeg je dat ik vragen laat of de familie van plan is morgen met papa's *britschka* — met de *britschka* van m'nheer Kopperlith, moet je zeggen — met huurpaarden....
— Hm, bromde Eugène.
— Ja, juist.... van huurpaarden hoef je niet te spreken. Dat weten ze zelf wel.... wat zeg jij, Eugène? Nu dan vraag je-n-of m'nheer Calbb en mevrouw Calbb en de jongeheer Bonifaz naar buiten gaan? En hoe laat? En.... of je mee mag rijden? Maar.... *asjeblieft*, moet je zeggen, niet waar, Eugène?
— Hm!
— Juist! *Asjeblieft* zeg je, en je moet vooral het compliment van mij doen. Zeg, Eugène, vind jij 't niet wat indiscreet van Calbb, zoo altijd met de *britschka* van Papa....
Vóór Wouter Eugène's meening over dit diepzinnig vraagstuk te weten kwam, was-i reeds lang naar den huize Calbb. Hij deed z'n boodschap met de voorgeschreven asjebliefts en complimenten, en kreeg ten-antwoord dat mevrouw Calbb en m'nheer Calbb en de jongenheer Bonifaz Calbb zo tussen negenen en twaalven de *Haarlemmerpoort* passeren zouden. „Als dus Pietersen mee wou, liet de edelste Hersilia door de meid aan Wouter op de vloermat boodschappen, had-i te zorgen op z'n tijd dáár te zijn, en men zou hem 'n plaatsje inruimen. Maar.... lastig was 't wel, want de jongenheer Bonifaz was er op gesteld zich te laten vergezellen van z'n hobbelpaard en dat nam veel plaats in.
Wouter had de moed niet, m'nheer Pompile voortestellen de weg naar Haarlem te voet te maken, al zij 't dan dat de

onsmakelijke wijs waarop hem passage zou verleend worden, hem zéér deed. En toen hij, te-huis gekomen, bemerkte dat z'n moeder opgetogen was van de eer die in hem de hele familie werd aangedaan, meende hij alweer dat-i zich vergist had in 't beoordelen van de indruk die mevrouw Calbb's plompheid bij hem te-weegbracht.

— Gut in 'n *britschka!* Dat 's zeker 'n koets, Trui, 'n staasiekoets, denk ik! En daarin zal Wouter rijden als 'n banjerheer, de hele weg over van hier af tot Haarlem toe, en dat zal de hele wereld te zien krijgen....

— Met 'n hobbelpaard moeder!

— Nu ja, met 'n hobbelpaard, maar.... wat zou dat? Denk je dat iemand daarvan iets te weten komt? Wat zeg jij, Stoffel? En bovendien, wie loopt er op die Haarlemmerweg? Geen mens. Geen levende ziel! Geen sterveling! Niemand zal 't merken dat je met 'n hobbelpaard in die.... koets zit. Weetje wat *ik* zou doen in jou plaats? Ik nam 't tussen m'n knieën....

— Gut moeder!

— Wel zeker! En je legt 'n zakdoek op je schoot, dan kraait er geen haan na. Je bent 'n ontevreden jongen. Kijk een naar al de arme kinderen die God danken zouden op hun blote voeten.... ja, dat zouden ze, als ze ook zo 'reis naar-buiten mochten gaan, naar 'n wezenlijk *Buiten*.

— Drie uur wachten aan de Haarlemmer-Poort!

— Wel wat zou dat? Wou je dat zo'n heer als m'nheer Calbb zich haasten zou voor jou? En de mevrouw van dien m'nheer? En de jongeheer.... hoe heet-i?

— Bonifaz, moeder.

— Zo'n jongeheer kan toch niet om jou pleizier te doen.. weet je wat je bent, Wouter? Je bent 'n izegrim. Als je vader 't beleefd had, die zo zuur werkte voor z'n brood....

De volgende morgen stond Wouter op z'n post. 't Was nog niet volkomen middag, toen de familie Calbb zich vertoonde in de *britschka* van papa. Er was in dat tentwagentje inderdaad geen plaats over, en Wouter werd uitgenodigd zich te behelpen met de ruimte die door 'n menigte pakken en pakjes was opengelaten in 'n achterbakje. Heel groots was-i

niet toen hij bemerkte dat z'n inscheping de aandacht trok van den accijnsman aan de poort en van 't half dozijn straat-jongetjes dat uit armoed aan pleizier gewoon was geraakt 'n hele gebeurtenis te zien in het stilhouden van een rijtuig. Helaas, hij had graag zichzelf tussen de knieën genomen, en.... 'n zakdoek er over! Hij haalde adem toen de Haarlemmerweg bereikt was. Zo volstrekt verlaten van mensen levende zielen, en stervelingen, als juffrouw Pieterse beweerd had, was deze weg nu wel niet, maar toch niet zéér veel personen kregen gelegenheid optemerken hoe benepen onze Wouter daar zat tussen al die bagage. Dat was 'n andere tocht voorwaar, dan de rit te-paard waarvan Vrouw Claus... gedroomd had! Hij sloot z'n ogen en trachtte in 't sukkelig schokken van de wagen, de kadans te vinden van z'n eigen galopperend roverslied: *met m'n zwaard.... hop, hop, hop....* enz. Mevrouw Hersilia Calbb-Kopperlith spaarde hem het voortzetten van z'n vruchteloze pogingen, door een vermaning:

— Zeg, Pieterse.... of hoe je heet, je zit toch niet op de zak met soezen? En.... hou toch die mand wat tegen. Het ding schommelt zo tegen m'n hoededoos.

Wouter deed alweer wat hem gelast was. Mand, hoededoos en soezen kwamen onbeschadigd op *Groenenhuize* aan.

De oude heer Kopperlith had de waarheid gezegd: z'n Buiten lag vlak bij *„de Logementen."* Dit was gezellig, zeide hij, want men vond er couranten en mensen uit de stad. Eigenaardig is het, dat de meeste ontvluchters van 't stadsgewoel hun landelijke eenzaamheid slechts dan behoorlijk kunnen genieten, wanneer ze nogal heel erg vermengd is met steedse drukte. Wouter bemerkte dan ook zeer spoedig dat het „Buitenzijn" geheel iets anders was dan hij zich had voorgesteld. Hoe krom en verdraaid ook de idylliteit zich in verzen aan hem had voorgedaan, hij vond geen spoor van de beelden die zij in zijn fantazie hadden opgewekt. Bij het rondzien uit zijn achterbakje op het rijtuig, bespeurde hij geen enkel plekje waar een verloren zoon het kleinste biggetje had kunnen deelgenoot maken van zijn berouw. Herderinnen met bebloemde hoeden, korte rokjes en roodkleurige schoenen zag

hij nergens. Geen Damon bespeelde de dwarsfluit. Geen jeugdige landbewoners dansten op de fluwelige grasgrond. En ook de grasgrond-zelf, met of zonder fluweel dan, ontbrak. Overstappende op andere hoofdstukken uit de geschiedenis zijner verbeelding, wou ook de romantische wildernis, zo aantrekkelijk door het verondersteld gemis aan conventie, zich maar niet aan hem vertonen. Bij het omslaan van een hoek, had de fameuze „britschka van papa" bijna een halfblinden vioolspeler overreden.... was dat de Damon dezer streken? De rijweg was van klinkers, voethoog met aard en stof overdekt.... was dat de fluwelen dansvloer van de landjeugd? Aan de bomen ontwaarde hij geen appel, geen peer, geen noot, ja zelfs geen kokos of broodvrucht.... was dat de mildheid der gulle buitennatuur? En.... en — komaan, hij moest zichzelf bekennen dat hij teleurgesteld was — gedurende de reis had geen enkel avontuur de eentonigheid van die Haarlemmerweg opgevrolijkt. Geen rad van de wagen had willen breken, geen rover had zich vertoond.... ja toch, even, iets er van. Een bedelaar scheen aanslagen in de zin te hebben, of althans men had zich een ogenblik kunnen opdringen dat hij wat anders was dan een vreedzame landloper, maar een nietig tikje met de zweep was voldoende om ook deze illuzie de bodem in te slaan en Wouter zat weer alleen met zijn soezen en zijn hoedendoos. Juist was hij aan het bepeinzen van de vraag waarom toch iemand die 'n *„Buiten"* bezitten kon, dat niet liever in Afrika zocht, toen het rijtuig het hek van *Groenenhuize* binnenreed en voor de open voorgalerij stilstond. Pompile kwam met zijn gewone schichtigheid te voorschijn:

— Dag, Calbb! Dag, Hersilie! Heb je soezen meegebracht? Je weet dat mama er niet buiten kan. Hoe laat ben je-n-afgereden? Stof op de weg, hè? Ja, veel stof. Die weg is heel stoffig, weetje! Dat komt van de droogte. Als 't regenen gaat, zal je zien dat 't minder stoffig wordt. Zo, Pieterse, ben je daar? Kom er maar uit.... je mag er uit komen.... stap maar op 't wiel. Zijn dat de soezen? Nu, houd ze maar vast tot de meid komt, want.... straks komt de meid, niet waar, Hersilie? En heeft Bonifaz z'n hobbelpaard meegebracht?

Zeg: dag, oom! 't Kan in de mangelkamer staan, of in 't tuinhuis.... want mama heeft hoofdpijn.... en zenuwen, weetje, Hersilie, nogal fameus-erge vreselijke hoofdpijn.... en zenuwen, weetje? We hebben de *Kruckers* hier en vanmiddag komen de *Hockers* en de juffrouwen *Pleier* komen morgen op 'n maderaatje. „Met veel pleizier!" hebben ze laten zeggen, want.... papa heeft ze geinviteerd. En straks gaan we toeren, weetje, met de *Kruckers*, maar mama blijft thuis — vreselijke hoofdpijn, weetje? — ze zal bataille spelen met de juffrouw. Ze is er mooi kwaad om, de juffrouw meen ik. Dat kan mij niet schelen en Eugène zegt....

Gedurende dit geratel was de wagen ontpakt en Wouter werd van z'n soezen ontlast door een van de meiden die hiertoe door den beredderenden Pompile scheen gekommitteerd te zijn. Hij mocht nu de familie volgen, die het huis was ingetreden en weldra aanlandde in de achtergalerij, waar het hoofdkwartier opgeslagen was. Daar vond men de steeds nogal fameus-erg zieke oude mevrouw met haar schoondochter Julie en de gezelschapsjuffrouw. Daar zaten de oude heer Kopperlith en zijn spruit Eugène. Daar zat de *Krucker*-familie. En daar ook namen de nieuw-aangekomenen onder geleide van Pompile hunne plaatsen in. Wouter, die iets later dan de anderen en vrij verlegen, binnentrad, werd aan de vrouw des huizes voorgesteld met een onachtzaamheid waarin niets laakbaars zou gelegen hebben, indien ze gegrond ware geweest op zijn onbeduidend standpunt als mens. Doch hierin lag de verontschuldiging voor Pompile's lompheid niet. Hij maakte zo bijzonder weinig omslag omdat-i te doen had met een kantoorbediende, met een wezen van lagere orde. Misschien zelfs bezondigde ik mij aan hoogdravendheid door van „voorstellen" te spreken. De waarheid is, dat Wouter met een vingerbeweging werd aangewezen als „de jonge Pieterse" en toen een paar leden van de familie Krucker zich schenen gereed te maken tot iets als een groet, werden ze voor deze gevaarlijke misvatting bewaard door een snelle vermelding van Wouters maatschappelijke standpuntje:

— Onze jongste-bediende, zei Pompile allervoornaamst en op 'n toon die zoveel zeggen wilde als: je hoeft je niet op

kosten te laten jagen van beleefdheid.

Terstond daarop mocht Wouter zitten gaan en zelfs luiste⸗ren naar de verheven gesprekken die de achtergalerij van *Groenenhuize* zo bijzonder weinig deden gelijken op een *bureau d'esprit*.

De *réunions*, die eenmaal in Frankrijk deze naam droegen, lieten zeker aan goede smaak veel te wensen over en de hemel beware mij, dat ik de mode zou wensen ingevoerd te zien elkaar te bezoeken met een beraamd plan om geestig⸗heden uit te kramen, of al ware het zelfs geest. Misselijker nog komt mij het uitstallen van — nagemaakte! — geleerd⸗heid voor, zoals die welke door Molière wordt gehekeld in zijn *Femmes savantes* en *Précieuses ridicules*. Wij weten nu eenmaal, dat al dergelijke afdwalingen van smaak neer⸗komen op natuur⸗verkrachting, en dus allen als zodanig reeds te veroordelen zijn. Toch vonden sommigen — en de overgrote meerderheid! — middel om nòg lager af te dalen, en zich bezig te houden met gesprekken, welker gehalte wel evenzeer doorslaand blijk gaf van gemis aan verstandelijke zin, doch bovendien bewees, dat men zelfs de schijn daarvan niet op prijs stelde. Voor onzen Wouter sproot hieruit alweer een misrekening voort, zo als die welke hem de ontheologische tint van pater Jansen's gesprekken berok⸗kend had. Hij had zich voorgesteld nu eindelijk iets te ver⸗nemen uit de werkelijke wereld en hij beloofde zich, goed toe te luisteren om de ware toon te vatten, die de aanzien⸗lijken van de burgerlui onderscheidt. Helaas!

Nadat de zeer bijzondere beminnelijkheid van Bonifaz naar behoren door de familie Krucker geprezen was, kwam het gesprek op het meegebrachte hobbelpaard en de moei⸗lijkheid om dat dier te stallen.

— Hij wou 't absoluut mee hebben, mama, verzekerde Hersilie. En als 't kind z'n zin niet krijgt....

— Ja, dan iest⸗i vol oenwillen, voegde de elzasser consul erbij. 't Kind heeft kolossaal viel karakter.

— Maar.... mama heeft zo'n fameus⸗erge hoofdpijn. Je kunt het vragen aan de juffrouw. Niet waar, juffrouw?

De juffrouw getuigde naar Pompile's zin en de nogal

fameus-erg zieke mevrouw knikte met het hoofd. De kleine jongen werd weggezonden, met verzoek zijn beestje niet anders te behobbelen dan in de mangelkamer. Nu, dit deed hij en het huis dreunde er van. Het gezelschap stelde zich schadeloos door een gesprek over weer en wind, waaraan ook de dames konden deelnemen. Na weinig overgangen kwamen de „zaken" op het tapijt en het vrouwelijk deel der vergadering kon zich als uitgesloten beschouwen. De oude nogal heel fameus-erg zieke mevrouw stelde zich schadeloos door het onophoudelijk mummelen van soezen.... zo bijzonder dienstig tot het opwekken van eetlust, had de dokter gezegd. Julie „werkte" aan haar hooggekleurde jachthond, die Wouter bij deze gelegenheid met genoegen weerzag. De juffrouw knutselde aan een festonwerkje en bespiedde de luimpjes van mevrouw, niet zonder nu en dan sentimentele blikken te werpen op Eugène, die de ongevoeligheid-zelf bleef. De heer van den huize hield zich bezig met voortdurende handhaving van het glimlachje, waarmede hij gewoon was zijn existentie toe te juichen. Pompile draaide heen en weer op zijn stoel en verkneuterde zich in de verrukking van zijn *Kruckers*. Elk zijner blikken scheen te vragen: „Welnu, is 't waar of niet, dat papa 'n eigen *Buiten* heeft?" Om hem te bedanken, maakte een hunner de opmerking „dat lijnwaden zo'n belangrijk vak was".

— Een heel belangrijk vak, m'nheer Kopperlith!

— Zeker, zeker! Maar „kurken" zijn ook niet te versmaden, kaatste de oude heer terug.

De scherpzinnige lezer begrijpt dat de *Krucker-familie* „in" kurk en kurken „was".

— Als ik het voor 't kiezen had, was ik liever „in" lijnwaden, zei een hunner zediglijk.

— Hm, ja, zo. In lijnwaden, ziet u....

— Daarin is altijd iets te doen.

— Zeker, zeker, altijd iets!

— En in kurken heeft men soms....

— Ja, dit is waar.

— Maar men kan niet zo op eens veranderen van vak.

— Neen, dit gaat niet. Men moet verstand van 'n vak hebben....

— Juist! En er bij opgebracht zijn.

Het hele gezelschap zag met betamelijke eerbied al de *Kruckers* aan, die verstand van kurken hadden en er bij waren opgebracht.

— Papa, vroeg opeens de terrible Julie, is er véél verstand nodig voor kurken?

— Julie! riep de oude mevrouw verwijtend.

— Zeker, zeker, kind! Voor de handel is verstand nodig, véél verstand!

— We doen op Spanje, ziet u, riep de familie Krucker.

— Ah! zei Julie, alsof deze mededeling de zaak ophelderde.

— Ja, op Spanje!

— U spreekt dan zeker spaans?

Deze vraag gold voor een beminnelijke ondeugendheid. Allen begonnen zo hartelijk mogelijk te lachen en de geexamineerden het minst luid niet, misschien wel om het antwoorden onnodig te maken. Pompile was groots op de verrukkelijke geestigheid van zijn vrouwtje.

— Ja, ja, de kurken komen uit Spanje, verzekerde de oude heer. Wie in kurk doet, heeft 'n kantoor op Spanje.

— De reizigers uit Barcelona lopen 't land af, zei de familie Krucker.

— Ja, papa, 't is een fameus vak, verzekerde Pompile, die de door hem aangebrachte gasten wat wilde ophemelen.

— Och, er wordt zo in geklad, jammerde een der *Kruckers*, vreselijk, m'nheer!

— De mensen kunnen 't kladden niet laten.

— Ze gaan in de kleinste dorpen en bezoeken den geringsten winkelier, m'nheer Kopperlith!

— Een nekslag voor de handel!

— Dat moesten ze niet doen. Wat zeg jij, Eugène?

— Hm, zei Eugène.

— Voor de groothandel blijft niets te verdienen, niets, volstrekt niets! Wij, grossiers, vissen achter 't net.

— En hoe staat de wissel op Spanje?

— Och, we remitteren gewoonlijk op Parijs. Dat's makkelijker.

— Parijs staat hoog, zei gister m'n boekhouder, niet waar, Pompile?

— Ja, papa. Dieper zei dat Parijs heel hoog staat.

— Papa, riep Julie, wat wil dat toch zeggen: Parijs staat hoog?

Algemeen gelach om Julie's geestigheid. Pompile wreef zich de handen van pleizier.

— Wel, dit beduidt....

— Wel zeker, 't beduidt dat....

— Men bedoelt daarmee dat de wissel hoog staat.

— De franse wissel, weet je?

— Ah! zei Julie, als voldaan.

— Daar heb je nu bijv. Engeland, lichtte Pompile toe, Engeland staat *twaalf en drie.*

— Ah, zo!

— Juist, zo is het! Engeland staat *twaalf en drie.* En Frankrijk....

— Frankrijk staat zeker wel....

— Ja, ja, Frankrijk staat heel hoog.

— Papa, *waarom* staat Frankrijk zo hoog?

Deze vraag van Julie bracht het gezelschap minder in verlegenheid, dan wel beschouwd passend zou geweest zijn. Niemand wist een behoorlijk antwoord te geven en toch schaamde zich geen der aanwezigen over zijn onkunde. Pompile die zeker niet vernuftiger was dan de rest, stootte een der *Kruckers* tegen de knie, alsof hij zeggen wilde: „wel, wat zeg je van m'n vrouwtje?"

Julie meende uit het algemeen gegiechel te mogen opmaken dat ze een vraag had gedaan, die de moeite van het herhalen waard was. Nogeens alzo:

— Ja, heus, papa, waarom staat Frankrijk zo hoog?

Wouter luisterde aandachtig. Ook hij had zich meermalen bij het doen van uitrekeningen voor het factuurboek de vraag voorgelegd waaraan het rijzen en dalen van de wisselkoers was toe te schrijven. Op het kantoor durfde hij geen inlichting vragen. Zeker zou men hem daar hebben afgewezen met een bar: „dat zijn nu eigenlijk je zaken niet!" Zeer diep had hij dan ook nog niet over het vraagstuk nagedacht, maar

zijn belangstelling werd nu opgewekt door de onverwachte manier waarop het hier ter tafel gebracht werd. Julie drong hoofdig op antwoord aan, geenszins omdat ze drang voelde tot weten en begrijpen, maar om zo lang mogelijk te genie-ten van het triumfje dat haar naïveteit bleek behaald te hebben.

— Die Julie! had de oude mevrouw geroepen.

— Ja, ja, mama, ik vraag waarom nu eigenlijk Frankrijk zo hoog staat?

— Wel, kind, zei de oude heer, begrijp je dàt niet? Dat is de wissel. De wissel, weet je?

— Juist, riepen de *Kruckers*, 't is de wissel!

— Zie je, Julie, 't is de wissel, bevestigde Pompile. En zich tot zijn gasten kerende: àlles, àlles wil ze weten! Zó is ze! Ze is niet tevreden voor ze alles weet!

— Maar, papa, wat wil dat dan zeggen: de wissel staat hoog?

— Wel, heel eenvoudig, de wissel op Frankrijk.

— Juist, Julie! Zie je, 't is de wissel op Frankrijk.

— Maar.... wat bedoelt men dan daarmee?

— Wel, dat de wissel duur is.

— Maar.... waarom is-i duur?

— Ja, dat zijn nu zo vragen, kind, die....

— Ja, Julie, dat zijn vragen....

En ook de familie Krucker betuigde eenstemmiglijk dat dit van die vragen zijn....

Er spookte een duiveltje in Wouters gemoed. Het niet-weten der anderen prikkelde hem tot wat inspanning. Hij begon te menen dat hij misschien het vraagstuk zou kunnen oplossen. Hij dacht na en peinsde en wou iets zeggen, maar durfde niet. Zeker zoud-i geschrokken zijn van zijn eigen stem in dit voornaam gezelschap. Bovendien, de oude heer nam de taak van uitlegger op zich.

— De wissel is duur, Julie, als-i in de prijs-courant hoog genoteerd staat.

— Juist, zei Pompile. Dat is de.... beursnotering, zie je! Dieper neemt ook altijd onze wissels op Engeland volgens de

beursnotering van de dag. Nietwaar, papa? Nietwaar, Eugène?

Noch papa noch Eugène spraken dit tegen. En al de *Kruckers* knikten toestemmend.

— Ah, zo, ja, jawel.... beursnotering, antwoordde Julie, die volkomen bevredigd was.

— Het zijn.... *zaken*, moet je begrijpen, gaf Pompile nog ten beste tot overmaat van helderheid.

— Daar heb je 't juist, riepen de *Kruckers*, 't ligt 'm in de *zaken*, lieve mevrouwtje!

En tot verdere toelichting kwam het niet. Wouter, die al meer en meer begon te geloven dat-i wel degelijk iets over het onderwerp zou kunnen meedelen, bleef zwijgen. Behalve de schroom voor zijn eigen stem, begon hij te vrezen, dat er iets gevaarlijks lag in het aanroeren van Julie's prijsvraag, iets indecents misschien als de geboorte van een kind. Onwillekeurig dacht hij aan zijn kornuiten bij het postkantoor, zijn vraagbaken sedert een maand of wat. *Zij* zouden het weten, meende hij, waarom de wetten die de wisselkoers beheersen, niet mogen worden aangeroerd in deftig gezelschap. O, prikkelend mysterie! Maar die wetten zelf kwamen hem zó eenvoudig voor dat-i moeite had zijn mond te houden. Hij werd uit zijn spanning verlost door Pompile:

— Zeg, jij, Pieterse, weet je wat je doet? Je moet eens zo goed wezen naar de mangelkamer te gaan — niet waar, mama? niet waar, Hersilie? — en speel wat met den jongeheer Bonifaz, want hij hobbelt zo fameus. 't Is maar, zie je, Hersilie, omdat mama zo'n fameus erge hoofdpijn heeft, dàt is het maar!

Het echtpaar Calbb keek onvergenoegd en scheen het beneden de waardigheid van hun spruit te vinden zich ergens anders te vermaken dan in de salon. Wouter verslikte zijn wijsheid over de oorzaken van de wisselkoers. Hij verliet het gezelschap en vond de mangelkamer op het geluid af. Hier vervulde hij zijn naastbij liggend plichtje, door den jongeheer Bonifaz af te lokken van zijn hobbelpaard.

LXIII.

Ik moet erkennen, dat onze Wouter niet zeer ingenomen was met de hem in die mangelkamer aangewezen werkkring. Hij voelde zich verdrietig, ja bijna wrevelig. Hoewel dit niemand zal verwonderen, geloof ik toch niet dat de ware oorzaak van deze in hem ongewone stemming den oppervlakkigen beschouwer helder voor ogen ligt. In verband met sommige opmerkingen in het vorige hoofdstuk, zou men allicht geneigd wezen zijn verdriet uitsluitend toe te schrijven aan de teleurstelling die het „Buiten-zijn" hem berokkende. Zeker, de roeping om bij een ondeugend knaapje de rol van hobbel-surrogaat te vervullen, was noch landelijk noch idyllisch noch romantisch noch ridderlijk noch zielverheffend, en Wouter nam zich dan ook ernstig voor, andere soorten van vermaak uit te denken zodra hijzelf eenmaal in het bezit wezen zou van een Buitenplaats, of al was het dan maar van een *Optrek*. Maar teleurstellingen van deze aard had hij sedert enige tijd zo véél ondervonden, dat hij daaraan reeds enigszins was gewoon geraakt. De bloemen zijner fantasie waren verlept en geurloos geworden. Tot nog toe leverde hem elke aanraking waarin hij gekomen was met wat hij voor „de wereld" houden moest, zo geheel iets anders dan hij zich daarvan had voorgesteld, dat-i moedeloos de ogen afwendde van de droombeelden die vroeger zijn inwendig leven schoon en daardoor het andere dragelijk maakten. De oorzaak dezer ontrouw aan zichzelf lag evenwel minder aan het verschil tussen werkelijkheid en illusie, dan aan zijn geknakte vatbaarheid om dat werkelijke te kleuren en op te sieren, of desnoods te vervormen.

Wouter zelf had, enige jaren geleden nog, hiervan bewijs gegeven. Wist hij niet kleur en leven mee te delen aan het geringste dat zijn dor leventje hem aanbood? Had hij niet op een benauwd achterkamertje de kracht gehad, zich een ganse wereld vol heerlijkheid in het aanzijn te toveren tot eigen gebruik? Waarom kon hij dit nu niet meer?

Zijn onzalige kennismaking met zijn dozijn kwajongens was hiervan de oorzaak. De reinheid zijner ziel was besmet

geworden en dit benevelde zijn dichterblik. De voelhorens van zijn zedelijkheid verloren het vermogen om hem te waarschuwen tegen vuil, om hem de weg te wijzen naar het verhevene. Zijn vleugelslag was verlamd en zelfs meende hij van het zweven àlles, — tot zelfs de lust daartoe — verloren te hebben. Maar al had-i zich bij nauwkeuriger zelfonderzoek kunnen opdringen — wat hij zeker beproeven zou — dat slechts aanhoudende teleurstelling de oorzaak was van zijn moedeloosheid, ik beweer dat hij de moed zou bewaard hebben indien hij zich z'n reinheid niet had laten ontroven. Geen voorwerp kan helder terugkaatsen uit een verweerde spiegel en een bedorven mensenziel is tot dichterlijke levensopvatting niet in staat.

Wouter had sedert enige tijd het poëtizeren verleerd. Hij durfde het niet, omdat hij reden had zich te schamen voor het liefelijke. Wel hijgde hij soms naar het verlorene terug, wel betrapte hij zich telkens op bittere droefgeestigheid, maar er scheen een stoot van-buiten-af nodig te zijn om met de vereiste kracht zijn gewaarwordingen terug te leiden in het oude spoor. Deze stoot zou dan ook gegeven worden — wie anders dan Femke kon het doen, of iemand die zeer op haar geleek? maar zo ver zijn we nog niet.

Gedurende de gesprekken die hij zoëven bijwoonde, was voor het eerst de gedachte in hem opgekomen, dat-i was aangeland in een kring van zeer onontwikkelde mensen. Nog kort geleden zoud-i bij de lage vlucht der gewisselde denkbeelden, zichzelf de schuld gegeven en gemeend hebben, dat-i niet op de hoogte stond om het gewicht der behandelde zaken te vatten. Maar dat gesprek over de wisselkoers had hem wakker gemaakt. Ook hij had zich tot nog toe geen reden gegeven van die eb en vloed in de prijs der remises naar het Buitenland en eerst door Julie's klakkeloos vragen, werd hij zich zijn onkunde bewust. Onwillekeurig verweet hij zich zelf dat-i deze vraag niet reeds sedert lang gedaan had en nu ze eindelijk werd geopperd door een ander, was hij nieuwsgierig naar het antwoord. Het hakkelen en stamelen der voorlichters bevreemdde hem. Opeens bracht hij hun blijkbare onwetendheid in verband met de meer dan onacht-

zame wijze waarop hij in die kring ontvangen was en tevens met zijn laag standpuntje over het geheel. „Hoe, dacht hij, die volwassen mensen, die rijke mensen, die aanzienlijke mensen, weten geen reden te geven van een verschijnsel dat zich dagelijks aan hun waarneming opdringt? En juist die mensen zijn het, aan wie ik een voorbeeld nemen moet om iets te worden in de wereld? En het is door hèn dat ik behandeld word met een minachting die.... die....

Kortom, hij was wrevelig, en voelde aandrang tot.... wraak wel niet, maar tot iets toch als genoegdoening. Hij peinsde op middelen om aan den oudeheer, en aan mijnheer Pompile en aan al die *Kruckers* een bewijs te leveren dat men verkeerd had gedaan hem naar de mangelkamer te verwijzen. Het spreekt vanzelf dat Julie's vraag reeds lang vergeten was in de achtergalerij, waar het onderhoud nog altijd op de bekende belangwekkende manier zijn gang ging, maar onze Wouter verdiepte zich, al spelend met den kleinen Bonifaz, in het opgegeven raadsel. De zaak begon hem voor te komen als een uitdaging waarop hij ridderlijk verplicht was in het krijt te verschijnen, ten einde aan de verheven dame die het tournooi had uitgeschreven....

Wel zeker, er was een hooggeboren dame in het spel en een tournooi ook! Ik deed verkeerd zo lang te wachten met het wijzen op deze bijzonderheid, de geringste niet onder de oorzaken die Wouter noopten tot opscherping van zijn denkvermogen. Ach, hij had zijn roman gereed voor ze nog terdeeg was opgezet! Die Julie.... o goden, was zij 't niet die zich eenmaal verwaardigde hem te behandelen als 'n *persoon*, door hem z'n gevoelen te vragen over haar liggende jachthond? Een jong ridder die zulke onderscheiding vergeten zou.... neen, ondankbaar was Wouter niet! Nu zoud-i haar tonen dat zijn gemoed in staat was weerklank te geven op zo'n verheven blijk van vertrouwen en dat ze niet tevergeefs haar sluier had neergeworpen in het strijdperk. Want.... aldus begon zich de zaak te kleuren. Met lans en zwaard strijdt men niet meer — helaas! — maar de Dame die in onze dagen riddereer op de proef stellen wil, doet een beroep op de kracht van de geest. Met gemaakte achteloosheid laat zij

een onopgelost vraagstuk heenglijden over de rand van de tribune en daar beneden wachten leeuwen en tijgers.... neen, deze soort van kampioenen behoren tot een vroeger tijdperk, óók niet onbehagelijk voorzeker, maar wij hebben nu zeer uitdrukkelijk met ridders te doen. Verbaasd, verschrikt, ontzet, verlamd, staren zij het waagstuk aan, dat er van hen gevorderd wordt. „Aanstaren" is het juiste woord niet, want ze wenden de ogen af en weifelen, en trekken zich terug, en beroepen zich op de onmogelijkheid om het pand ongeschonden terug te brengen en als huldeblijk neer te leggen aan de voeten der uitdaagster. Alles heeft zijn grenzen, wrede Dame, tot riddermoed toe! Keizers, Koningen en Prinsen, zo even nog vast in het zaal en tegen elkander zo dapper de lans vellende.... uitwegen zoeken ze nu om zich te onttrekken aan 't schrikbarend wapenfeit, dat zo roekeloos werd gevorderd van hun geest. Sire Kopperlith zelf had er zijn glimlach bij ingeschoten en ridder Pompile z'n zelfgenoegzaamheid. De schrik was Don Eugène om het hart geslagen en hij stond op het punt — akelig! — méér te zeggen dan zijn enkele sylbe! Was niet zelfs de krijgshaftige *clan* der *Kruckers* — van ouds toch zo vermaard om zijn onvergelijkelijke prouessen in kurk! — genoodzaakt geworden zijn veldgeschrei een octaaf lager te stemmen en zich te bepalen tot een deemoedig: „Ja, ziet u, dat zijn zo van die zaken.... mijn lieve mevrouwtje?" En heette dit niet in Wouters overzetting allerduidelijkst: schone dame als je op òns rekent tot het terug erlangen van je pand, kan je er staat op maken ongesluierd naar huis te gaan!"

„Dat nooit!" riep ridder Wouter. En hij gordde zich aan tot begrijpen.

Werktuigelijk spelend met den kleinen Bonifaz, trachtte hij in de kern van het vraagstuk door te dringen en de eigenaardige richting van zijn geest — geheel en al uitvloeisel van een karakter dat slechts vrede had met eenvoudige waarheid — leidde hem aldra tot de primitiviteit van opvatting, waaraan alle vraagstukken — ook de moralistische — behoren getoetst te worden. De steentjes die hij den kleinen jongen toewierp en door dezen naar hem werden teruggerold, stelden

in zijn verbeelding al zeer spoedig de koopmanschappen vóór, die uit onderscheiden landen in de naburige streken worden ingevoerd. Behoefte aan betalingsmiddelen groeide aan naarmate men meer goederen ontving. Zolang men nu hierin kon voorzien door het terugzenden van andere waren.... zeker, zo is het, meende hij. En hij redeneerde: „we zenden.... kaas en boter naar Engeland. Dit moet betaald worden. Zo'n koopman ginds, moet iemand zoeken die van òns geld te goed heeft voor.... wittegrondjes-driekleur of die met — een moeielijk vak, zegt mijnheer Wilkens! — en dan betalen wij eigenlijk die diemetten met kaas. Maar als we nu te weinig kaas hebben gezonden om al de lijnwaden die wij ontvingen, te betalen, dan valt het moeilijk in Holland iemand te vinden die geld te goed heeft van een Engelsman. En deze moeielijkheid moet overwonnen worden door hoger bod op de wissel, want het spreekt vanzelf dat het recht om te trekken in waarde rijst, naarmate het minder voorhanden en meer nodig is. Wie dus een wissel afgeven kan, vraagt er meer voor dan....

Aldus peinzend had-i allengs de steentjes die dienen moesten tot vermaak van den kleinen jongen, verdeeld in soorten die allerlei koopwaar voorstelden. De vloer van de mangelkamer werd in landen en provinciën afgedeeld. Dáár lag Engeland met zijn wittegrondjes-driekleur, dáár Frankrijk dat wijn leverde, dáár Nederland met zijn stereotiepe kaas en boter.... ja zelfs Spanje kreeg een plaatsje met zijn kurk. En hij schoof de producten heen en weer en schiep een handelsbeweging, en vergat daarbij zelfs de *crisis* niet. Bonifaz had er het recht begrip niet van en schopte wel eens een *stock* of *entrepôt* uit elkaar op een manier die gevoegelijk kon doorgaan voor een revolutie, die dan door Wouter zo goed mogelijk bij zijn overleggingen op rekening werd gebracht. Weldra was-i dan ook met de oplossing van het fameuze probleem gereed en hij verlangde naar het ogenblik, dat-i onder de ogen zijner dame.... *du jour,* zijn tegenstanders uit het zadel lichten zou. Laat zien wat er verder gebeuren moest. Keizer Kopperlith stond hem de helft van zijn rijk af, met de hand zijner schoondochter Julie, die de hemel danken zou dat

ze verlost was uit de onwaardige ketenen van den pseudo-ridder Pompile. Zeer wel, maar hoe triumferend ook, Wouter schonk hem het leven. Ook Eugène mocht blijven bestaan, en al de *Kruckers*, mits ze driemaal het schoeisel kusten van Wouters dame. Eén onzekerheid nog slechts hield den ridder die straks al zijn vijanden uit het veld zou slaan, in enige spanning. Zoud-i zijn wapenfeit uitvoeren in eenvoudig proza of.... nu ja, in verzen kwam hem de nederlaag des vijands verpletterender voor. En verplettering hadden ze verdiend! Was 't onheus of niet van al die verwaten ridders, zo prat op hun lijnwaden en kurken, de romantische mogelijkheid voorbij te zien, dat de jonge schildknaap zonder geslachtswapen of uithangbord, misschien de incognite spruit wezen kon van edele stam? Had men niet wat eerbied moeten voelen voor zijn prikkelende onbekendheid? *„Onze jongste bediende, onze jongste bediende!"* had wapenkoning Pompile geroepen.... welnu, waarom bezat alleen de edele Julia — god zegene haar! — roman-takt genoeg, en lektuur-bedrevenheid en tournooi-instinkt, om onder het paletootje van den kantoorklerk een kampvechter te vermoeden van de eerste rang? Waren ze dan doof en blind en idioot, al die anderen? Te wapen, te wapen! riep alles Wouter toe. „Jongste bediende.... hm! Ik zal ze bedienen, jong of oud dan, maar bedienen zàl ik ze! En aan de wereld en mijn Dame wil ik tonen.... sakkerloot!"

Hier kwam een der meiden berichten, dat de jongeheer Bonifaz aan tafel werd geroepen en „Pieterse mocht zo goed zijn, mee te komen." Wouter stapte met opgeheven hoofd en saamgeknepen vuisten de kamer in, waar het gezelschap dineren zou. Bij het binnentreden kon-i zich niet weerhouden, Julie een blik toe te werpen die zoveel zeggen wilde als: „wees gerust, dame van mijn hart, ik heb uw noodkreet verstaan en zal de goede strijd strijden. De hoofdzaak ligt in de verhouding tussen wittegrondjes-driekleur en hollandse kaas, wees gerust: uw ridder is hier!"

Dat Julie hiervan niets begreep, zou te veel beweerd zijn. Ze zag den helen Wouter niet en kon zich dus onmogelijk schuldig maken aan wanbegrip omtrent zijn bedoelingen. Hij

gloeide als kool en brandde van strijdlust, maar.... hoe zijn wijsheid aan den man te brengen? Eigenlijk was het Julie's plicht geweest hem op de weg te helpen. Maar ze hield zich of de hele zaak haar glad ontgaan was! Zo zijn die edel-vrouwen! Eerst lokken zij een ridder op allergevaarlijkst terrein.... ze winden hem op tot ijlhoofdige lust om te gronde te gaan in haar dienst en dan.... wel, ze laten hem over aan zichzelf! Lieve hemel, domme Julie, begrijp je dan niet, dat Wouter daar zit te wachten op 'n blik? Och, och, och.... als-i maar door het eerste woord heen was!

Dat eerste woord liet zich niet gemakkelijk aanhechten. Wouter bespiedde elke uiting, elke klank, maar.... helaas! Wel begon-i een paar keer: „de wisselkoers, m'nheer.... maar de woorden stikten hem in de keel. Het spreekt vanzelf dat de spijzen uitstekend waren, maar wat baatte dit hem? De lichtzinnige Julie stelde zich aan alsof ze nooit een ridder op post had gezet. Ze lachte, ze keuvelde, ze ginnegapte, ze vermaakte het gezelschap met haar naïveteit — of met de onnozelheid die daarvoor doorging — en sloeg geen acht op haar aanstaanden bevrijder uit de klauwen van een al te laag geboren echtgenoot. Wouter preekte zich voor, dat ze zijn standvastigheid op de proef wilde stellen. Zoiets was meer geschied, meende hij.

De tafelgesprekken waren van de bekende gewichtige soort. De oude heer begon weldra luidruchtig te worden en de toon aan te slaan, die Wouter had leren kennen bij zijn namiddagbezoeken op het kantoor. Zelfs tot hèm richtte de oude babbelaar het woord, natuurlijk tot grote ergernis van Pompile, die telkens beproefde de vloed van papa's spraakzaamheid te doen aflopen in voornamer bedding.

— En jij, mannetje, zeg jij nu eens hoe 't je *buiten* bevalt? Want, jongen, je bent nu.... buiten! Verbeeld je, m'nheer Krucker, hij meende dat-i *buiten* was op de Singel bij de Aschpoort! Hi, hi, hi, dàt meende n-i!

De *Kruckers* vonden dit bijzonder dwaas.

— En zeg nu nogeens hoeveel je wel dacht dat de jongeheer Flodoard te Rome verteerde in 'n heel jaar! Neen, stil, Pompile, laat 'm begaan! Luister, m'nheer Krucker! In 'n heel

jaar, weetje! M'n zoon Flodoard te Rome!

— Maar, papa....

— Stil, Pompile! Wel, mannetje, spreek op! Laat m'nheer Krucker dat eens horen.

Wouter zweette. Hij zocht Julie's ogen te ontmoeten, maar 't lukte niet. In godsnaam! Mèt of zonder aanmoediging zijner dame dan, vóór z'n dame:

— De wisselkoers, m'nheer....

— Nééén, dàt is nu de vraag niet! M'nheer Krucker wou zo graag weten hoeveel je dacht dat m'n zoon Flodoard.... te Rome....

Pompile viel z'n vader in de rede en had het geluk hem ditmaal van z'n belangrijke *topic* af te brengen. Ook een der *Kruckers* hielp een handje, door met roerende belangstelling naar tijding van Leon te vragen.

— Hij maakt het uitstekend, zei de oude heer, uitstekend! Zou je wel geloven, m'nheer Krucker, dat=i al 'n titel heeft van.... o, zo'n lange titel! En.... hij is *weledelgestreng*, wat zeg je daarvan? *Wel..e..del..ge..streng*, m'nheer Krucker. Is 't niet waar, Pompile?

— O ja, papa!

— En hij schrijft fameus=mooie brieven! Pompile, je moet m'nheer Krucker eens zo'n brief van Leon laten zien.

— Zeker, papa!

— En, uw zoon de zeeofficier, m'nheer Kopperlith?

— Die was volgens de laatste berichten.... te.... hoe heet het ook weer, Pompile?

— Te Amboina, papa.

— Juist! En, m'nheer Krucker, weetje wat=i daar gedaan heeft? Hij heeft er gedanst met de dochter van den gouverneur. Van.... den.... gouverneur!

De arme *Kruckers* kwamen verbazing te kort. Wouter voelde, dat ze hier 'n bewerking ondergingen, van de soort die men op hèm had toegepast, toen=i flauw moest vallen van bewondering over de vorstelijke uitgaven van *Signore* Flodoardo. En deze opmerking bracht hem een stapje verder in menskunde, of liever ze deelde hem de moed mee om te erkennen, wat=i begreep. Zolang hijzelf maar patiënt was,

belette hem zijn verlegenheid om het kinderachtige van die
hoogheidsjacht behoorlijk te vatten. Maar nu hij op het ge-
laat der gasten iets meende te ontdekken dat naar spot ge-
leek, viel hem het dóórdenken iets gemakkelijker. Ook zon-
der terugzicht op de schipbreuk die het hele gezelschap ge-
leden had in de opheldering van de koerskwestie, begon hij
de mogelijkheid in te zien, dat die hele familie Kopperlith
met haar *Buiten* en *eigen rijtuig* en verdere voornaamheden,
wel eens veel lager konden staan dan ze voorgaven en dan
door anderen scheen geloofd te worden. Hij kon de vergelij-
king met de onderhoudende gezonde toon die er bij de
Holsma's heerste, niet terugdringen en ze viel zeer ten nadele
van z'n „heren patroons" uit. Ook maatschappelijk bleken zij
eigenlijk geen recht te hebben op de vergoding die hun door
nòg lager geplaatsten werd toegebracht, want al ware het
dat rijkdom grond gaf tot zo grote verering, eilieve, hoe plat
burgerlijk was de inrichting van het huis, hoe prozaïsch die
mangelkamer, hoe bekrompen dat achterbankje van de
britschka, hoe kleingeestig die bekommering over een hoe-
dendoos en een mand met soezen, hoe kinderachtig dat onop-
houdelijk streven naar verheffing op.... niemendal! De
jongeheer Rodomont had gedanst met een dochter van een
gouverneur.... gouverneur van wat eigenlijk? Lieve hemel,
de *Holsma's* hadden prinsessen in hun familie en waren er niet
groots op. Hengelden *zij* naar bewondering van hun hoog-
heid! Erkenden ze niet zelfs, zonder noodzaak en zonder
schaamte, dat de eenvoudige Femke na aan hen verwant
was.... zij, een wasmeisje!

Maar hier brak Wouter zijn gedachtenloop af. Dit ge-
schiedde telkens zodra haar beeld zich aan hem vertoonde.
Elke herinnering uit de heldentijd van zijn ziel maakte hem
de indruk van snerpend verwijt. Het liefelijke deed hem zéér
en hij voelde slechts kracht tot de eigenaardige zwakheid die
de naam draagt van wrevel: die *Kopperliths!* Het duurde
dan ook niet lang voor zich deze stemming duidelijker op z'n
gelaat vertoonde dan in deftig gezelschap geoorloofd is. Hij
kneep de lippen op elkander en zag een der *Kruckers* — die
het niet helpen kon! — uitdagend aan. Maar men gunde hem

de eer niet, naar de reden van zijn zuurkijken te vragen. Waarschijnlijk zelfs had niemand daarop acht geslagen en juist deze verwaarlozing stemde hem bitterder dan ooit. Hij was woedend en had lust in.... vechten. Met wien? Met allen tegelijk, als 't wezen kon. Met Bonifaz en den ouden heer, met Pompile, de *Kruckers,* Eugène, de „juffrouw" en Hersilie. Met al wat een eigen *Buiten* had en wat er geen had. Met de hele wereld, ziedaar!

Hoe onrechtvaardig ook deze stemming was, het zal den weldenkenden beschouwer van zijn zielegeschiedenis aangenaam wezen te ontwaren dat hij nog iets anders was dan kinderlijk en goedig alleen. Het werd waarlijk tijd.

Na het eten werden de *Kruckers* onthaald op de traditionele toer. En ook Wouter mocht meerijden.... in het achterbakje alweer, waar men hem het aanminnig Bonifaasje te bewaren gaf. Het kind mocht er *durchaus* niet uitvallen, zei de elzasser konsul. Julie snapte in één adem door en Wouter begon te vinden dat ze de proef wat ver dreef. Wel bleef het een zekerheid dat zij de enige van het gezelschap was, die blijk had gegeven van de lust iets te willen doorgronden, maar toch.... een beetje droefenis voor de misselijke toestand waarin ze haar ridder gebracht had, zou niet kwaad hebben gestaan bij haar verheven zucht tot ontwikkeling. Ze babbelde zo ongedwongen met al die *Kruckers,* ze toonde zich zo geheel-en-al op de laagte van de rest, ze scheen zo volkomen tevreden met de toejuiching waarmee de plompe Pompile haar domste uitvallen vereerde.... kortom, Wouter wist niet hoe hij het had met zijn *Dame.* Hij zou er veel voor gegeven hebben, haar een ogenblik alleen te spreken.... hm, een voetval zou er niet kwaad bij staan! Maar.... hoe daartoe de gelegenheid te vinden? Als-i het huis in brand stak? Dit plan was zo heel verwerpelijk niet. Al de *Kopperliths* en *Kruckers* geschroeid, verbrand, verkoold, verteerd, vernietigd en hij de redder van de weetgierige Julie! Hij zag zich in gedachte, háár door rook en vlam de trap afdragend! Háár hield hij in de armen, háár fluisterde hij toe: „wees gerust, edele dame van mijn hart, al die stommelingen zijn dood en bijna begraven! Ik ben hier, *ik,* Wouter, die uw dorst naar

kennis lessen wil met mijn laatste druppel bloed en een verhandeling over de wisselkoers....

— Zeg, Pieterse, of hoe heet je, houd m'n parasol wat over 't kind. De zon steekt zo!

Deze ontboezeming vloeide over de lippen der schone Hersilia, die met haar zonnescherm onzen ridder aantikte en hem vrij gevoelig terugriep in de werkelijkheid. Hij schrikte en nam het ding werktuigelijk aan....

— Schuif 't op, jongen! Druk op de veer.... daar, daar de veer in 't stokje! Versta je me niet? Wat 'n onhandig jongetje, Pompile!

Wouter kneep het ding en voelde neiging de schone Hersilia daarmee de kop te kloven. Hij staarde haar zonderling aan.

— Op de veer drukken, weetje? Druk op dat veertjen in 't stokje, schreeuwde Pompile, die evenmin als de anderen aan iets anders dacht dan aan onhandigheid, of hoogstens meende dat „de jonge Pieterse" z'n zuster niet verstaan had.

— Doe 't 'm eens voor, Pompile, zei de oude heer.

Pompile die op de voorbank gezeten was, stond op en boog zich over het gezelschap heen om den „jongen Pieterse" les te geven in het openen van een parasol. Maar hij kwam te laat. Wouter kneep, trok, drukte, schoof en schoof wat krachtig....

— Ik kàn wel, m'nheer, zeid-i.

.... en 't ding was aan flarden! Hij hield de stok in de ene hand en de fladderende zij met de andere omhoog als een vlag. Het hele gezelschap was „ontdaan". Men keek elkander verbaasd aan, als om te vragen wat dit betekenen moest? Welnu, niemand begreep het. Niemand kwam op de gedachte dat men hier te doen had met een gewond mensenzieltje dat iets verscheuren moest om uiting te geven aan onlijdelijke pijn.

— 't Heeft zeven gulden dertien gekost, jammerde Hersilia. Niet waar, Calbb?

— Je moet altijd begrijpen, Hersilie, 't is 'n burgerjongetje, riep Pompile. Hij wist niet wat je bedoelde zieje? Je moet altijd denken, 't is 'n burgerjongetje, en.... nooit in gezelschap geweest. Dáár komt het van!

— Zeven gulden, dertien!

Het stokje en de lappen werden, zo goed het hossen van het rijtuig toeliet, aan elkaar gepast om nog eens voor het laatst te bewonderen hoe het ding er had uitgezien voor de vreselijke katastroof. Nog een paar maal mompelde de majestueuze Hersilia haar tragisch: „*zeven gulden dertien*" en vrij ontstemd liet het gezelschap zich voortkruien door de zandweg. Toen men thuis kwam, nam Pompile de rol van verslaggever van mama op zich. Niemand was meer verontwaardigd dan „de juffrouw". Ze had wel drie franse woorden om te betuigen, dat de zaak....

— Ja, ja, zeker! zei Pompile. Maar u moet begrijpen, mama....

— Hij stond mevrouw zo *delicieus* bij die gele *bergère*, maseurde de juffrouw.

— Goed, juffrouw. Maar ziet u, mama....

— 't Is 'n ware *balourdise*, m'nheer!

— Zeker, juffrouw! Maar, mama, Hersilie had het niet moeten doen, mama. Want zo'n jongen....

— *Fi donc*, zo lomp te zijn!

— Volkomen juist, juffrouw! Maar ik wou aan mama zeggen dat mevrouw Calbb had moeten begrijpen dat zo'n jongetje....

— 't Is infaam!

.... dat zo'n jongetje maar.... 'n burgerjongetje is! Dat wou ik maar zeggen aan mama.

En dit alles moest Wouter aanhoren! Z'n woede was gebroken. Hij voelde zich verlamd, onmachtig, wezenloos en alweer overmeesterde hem zeker heimwee naar de vroeger zo geminachte levensopvatting ten zijnent.

Was dàt nu de wereld die hij zou leren kennen als hij „groot" was? Wanneer hij op dit ogenblik zijn ouden vijand Slachterskeesje ontmoet had, hij zou hem aan het hart hebben gesloten als een bode uit hoger sfeer. Men ziet het, te laag gezonken om behagen te scheppen in de voorstellingen uit de mythentijd zijner jeugd, begon hij reeds te verlangen naar het weerzien van de grove gestalten die hem in die dagen omgaven. Zo ook verwarren onnadenkende geschiedschrijvers

de onbehagelijke toestand van de wilde met de gouden eeuw van Saturnus.

Wouter was wanhopig. En zijn stemming werd er niet beter op, toen=i bemerkte, dat ook Julie tot zijn vijanden behoorde, want „vijandschap" meende hij te moeten veronderstellen in al de mensen die, na hem zó te hebben gegriefd en vernederd, niet eens schenen te begrijpen, dat=i voor grief en vernedering vatbaar was. Pompile gaf zich de moeite hem op een para=pluie te wijzen hoe men een parasol opent, en ten laatste was Wouter na veel vruchteloze pogingen om de ware oorzaak van zijn zonderlinge handgreep onder woorden te brengen, wel genoodzaakt zich aan te stellen alsof hij werkelijk voor het eerst te weten kwam dat men bij zo'n gelegenheid op een veertje moet drukken. Pompile scheen zeer voldaan over de les die hij gegeven had en roemde er op dat „de jonge Pie=terse" de zaak nu volkomen verstond en zeker bij een vol=gende gelegenheid....

— Zeven gulden dertien, jammerde Hersilia.

De maat liep over. Wouter stond haastig op, vloog de deur uit, het erf af en de weg op, om zich te verdrinken of.... zeven gulden dertien te zoeken.

A la bonne heure!

LXIV

Weldra had hij na enig dwalen en vragen een der poorten van Haarlem bereikt. Wat hij daar eigenlijk doen wilde was hemzelf niet duidelijk. Bij het verlaten van *Groenenhuize* blies de wanhoop hem in, met de meeste spoed een eind aan zijn leven te maken en nog altijd kwam hem dit voor=nemen als een wenselijke uitweg voor. Doch eerst wilde hij beproeven zich op andere wijs te ontdoen van de ondrage=lijke last die hem drukte. Het was Zondagavond en er ver=toonden zich weinig mensen op de straten. Ook waren de meeste winkels gesloten. Hier en daar slechts durfde men de dag des Heren ontheiligen door het uitstallen van hal=letjes en rooletters, of tabak en snuif. De verkopers van deze artikelen verheugen zich voornamelijk in zondags=debiet en

de Heer moet zich hierin schikken. Wouter vermande zich, liep een koekbakkerswinkel in en vroeg of men hem de weg naar de Jodenhoek wilde wijzen.

— Jodenhoek, jongeheer? Dat hebben we hier, om zo te zeggen, niet. Uwe-n-is zeker van Amsterdam?

— Geen Jodenhoek? Maar.... bij wien verkoopt men dan hier z'n kleren? Dàt wil ik weten!

De vrouw uit de winkel keek hem vreemd aan. Eenmaal zijn aangeboren beschroomdheid overwonnen hebbende, was Wouter's toon zo kortaf en gebiedend dat het mens er van ontstelde. Angstig riep zij als 't ware om hulp en er verscheen dan ook een manspersoon, die háár vroeg wat er gaande was en vrij onvriendelijk aan Wouter wat hij „hebbe" wou?

— Hebben? niets m'nheer! Ik wou maar weten waar men hier ouwe kleren koopt?

De koekbakkersfamilie joeg hem de winkel uit. Tandenknersend stond hij weer op de straat en wist niet wat hij doen zou. Na lang zoeken en veel mislukte pogingen trof hij eindelijk een klein meisje dat hem bracht waar-i wezen wilde. Een oude jood antwoordde toestemmend op de vraag of hij koopman in kleren was. Wouter trok zijn jasje uit, wierp het op de tafel en vroeg wat de man daarvoor geven wilde. Het kledingstuk werd bevoeld, gewreven, gerekt, tegen het licht gehouden en het eerste bod luidde: vier gulden!

— Zeven gulden, dertien, riep Wouter.

— Nah, w'rom nie liefer dertien gilde sefe, as je 't m'r foor 't seche heb? Fijf gilde, en geen dijt meer! Chedrache klere binne niks waart, want ze worre teugeswoordig te-cheef inchefoert fan Emerika.... te-cheef! Dat sel je-n-ook wel weten. Fijf gilde tien, dan!

— Ik moet zeven gulden dertien hebben!

— Wat je hebben mot, sel je wel 'reis krijche, as je m'r iemant fint die 't je chefe mot. M'r ik mot je niks chefe, en ik cheef je niks. Nou, ses gilde! Trek je spille m'r weer an, anders, en cha mê chot!

Toen Wouter hierop inderdaad vertrekken wilde, steeg het bod tot zeven gulden. Helaas, die vreselijke dertien

stuivers! Er was niets aan te doen: de koopman bleef onverbiddelijk. Moch men het hem kwalijk nemen, bij zo'n overvloed van ouwe kleren uit Amerika? Het was al zeer edelmoedig dat-i bij zo'n stand van zaken zeven gulden geven wilde voor Wouter's jasje, dat — dit is waar! — zonder die ongelukkige mededinging der Verenigde Staten, zeker wel twintig gulden zou waard geweest zijn. Het was het eerste kledingstuk dat voor hem gemaakt was en dat tot hem kwam zonder eerst, als ter oefening, een glansrijke loopbaan om de lenden van broer Stoffel te hebben afgelegd. Het was de *toga virilis* die — en wel Zondags alleen — hem plechtig om de schouders werd geworpen ter viering van zijn promotie tot jongste bediende bij de heren Ouwetijd & Kopperlith.

Maar aan dit alles dacht hij niet. De verfoeielijke Hersilia, en die sarrende Pompile, en ook Julie, de ontrouwe *Dame*.... hij zou hun allen tonen dat-i.... dat-i....

Hij smeet nu ook zijn hoed op de tafel en bood die te koop aan. Na enig dingen en bieden was het kapitaal compleet, waarmee hij de edele vrouwe mevrouwe Calbb-Kopperlith en haar aanhangers een kool vuurs wilde te slikken geven. Jazelfs, er was geld over, want voor de hoed had-i drie schellingen bedongen. De jood vroeg hem of hij ook van zijn schoenen wou ontlast worden, maar Wouter liep zonder te antwoorden, in hemdsmouwen en blootshoofds de straat op.

Hoe nu? Zèlf naar *Groenenhuize* terugkeren! Dat nooit! Het schoonste blad van de lauwerkrans die hij door zijn kordaatheid meende verdiend te hebben, zou verdorren wanneer men daar te weten kwam door welke middelen hij geslaagd was in het afbetalen van zijn drukkende schuld. Lange tijd liep hij peinzend op en neder, de minst bezochte straten kiezend omdat hij zich begon te schamen over zijn ongekleedheid. Hij wilde de schadeloosstelling waarmee zijn vijandin moest verpletterd worden, doen vergezeld gaan van een brief die op poten staan zou! Niets beter dan dit, maar.... waar dat stuk te schrijven? Als-i eens in zo'n halletjeswinkel naar pen, papier en inkt vroeg? Hm, gemakkelijk ging dit niet. Hoe zou men hem te woord staan,

hem die zich nu zo afgetakeld voordeed? Van de humaniteit der haarlemmer burgerlui had=i reeds proef gehad, toen hij er nog uitzag als een ander. Zou=i op vriendelijker bejegening kunnen rekenen, nu hij zich vertoonde in een costuum, dat.... sakkerloot, de zaak begon hem moeielijk voor te komen.

Zijn opwinding was afgelopen en indrukken van meer gewone aard namen daarvan allengs de plaats in. Zijn wrok over de ondergane miskenning, jazelfs het verdriet over Julie's trouweloosheid, moest telkens wijken voor de ergernis dat=i geen jas aan had. Waar=i bij het schemerlicht van de zomeravond een voorbijganger zag naderen dien hij niet ontwijken kon, trachtte hij de eigenaardige tred aan te nemen van iemand die even overwipt om een buurman goede avond te zeggen. Maar het baatte niet. Daar kwamen een paar straatjongens hem sarren met de roep: „heb je het zoo warm, jongeheer?" Het was om razend te worden!

Toch drong hij zich op, dat hij nog altijd naar een gelegenheid zocht om het staatsstuk te schrijven dat het geld vergezellen zou, maar het was uit geestelijke traagheid alleen en uit onwil om te erkennen, dat zijn verdriet veranderd was van richting. Ieder manspersoon dien hij ontmoette en die gewoon gekleed was, vervulde hem met afgunst.

Ziehier hoe hij schrijven wilde.... àls hij tot schrijven kwam:

Weledelgeboren Mevrouw....

Zeker! Zo adresseerde de jongeheer Leon de brieven aan zijn mama. Dit zou dus ook wel zo ongeveer de rechte betiteling wezen voor mevrouw Calbb=Kopperlith. Hij wilde haar en de hele familie tonen, dat=i wist hoe het behoort en dat de manieren der „grote wereld" niet onbereikbaar waren voor een burgerjongetje. „*Weledelgeboren Mevrouw!*" alzo en verder:

„Ik heb de eer Uweledelgeboren hiernevens aan te bieden de som van zeven gulden en achttien stuivers voor een nieuwe parasol. Mijn eer, Weledelgeboren Mevrouw, gedoogt niet Uwedelgeboren ongelukkig te maken en daarom....

„Heb jij je jas in de lommert gebracht? vroegen hier op de welbekende zangwijs van het vrolijke patertje een paar belangstellende dienstmeiden, die van haar zondagmiddags-uitgang zoveel pleizier wilden trekken als er maar enigszins van te trekken was.

Wouter week schichtig uit en vermeed zoveel mogelijk de minst donkere plekken. Zijn gedachten keerden terug naar het punt van uitgang: die fameuze brief!

„Uweledelgeboren zal ontwaren dat er vijf stuivers over zijn. Die schenk ik Uweledelgeboren als een blijk van.. van..

Hij weifelde tussen „goedertierenheid" en „genade". Een troepje Amsterdammers die *Kraantje-Lek* bezocht hadden en in de stemming verkeerden welke van oudsher bij deze uitgang past, kreeg onzen tobber in het oog en nam hem in het ootje. Wouter sloeg zich dapper genoeg door de kring heen, maar hij voelde zich zeer verdrietig. Men zal erkennen dat de voorgenomen heldendaad met die zeven gulden zovéél, hem bijzonder moeilijk werd gemaakt. Gedurig mompelde hij zich voor: ik *wil* een brief schrijven, ik *wil!* Als ik maar wist, wààr? En hij monsterde huis voor huis, of daaronder misschien een mocht zijn dat hem gevoegelijk zou kunnen dienen tot kantoor? Zelfs liep hij nu en dan 'n winkel in, maar hij bereikte zijn doel niet. Zijn vreemd voorkomen en de schichtigheid waarmed-i zijn ongewoon verzoek uitte, schrikten de mensen af. „Als ik in godsnaam maar een jas aan had!" zuchtte hij.

Eindelijk — welke boze geest speelde hem deze trek! — eindelijk stond hij op eenmaal weer voor het huis waar de jood woonde, die zo goedig hem van de hoed verlost had. Wouter trad instinctmatig binnen. „In 's hemelsnaam, dacht hij, als ik maar eerst weer behoorlijk gekleed ben, dat ik me vertonen kan! O God, wat is een mens die geen jas aan heeft!"

De jood zag vreemd op toen z'n klantje van zo even hem de verkwanselde kledingstukken kwam terug vragen. Hij had ze juist naar New York verzonden, zeid-i, waar ouwe kleren tegen goud werden opgewogen.

— Maar zoeven zei je....

— So⸗efe⸗n⸗is f'rby en wat che⸗weest is, *is* niet. Ik sech je dat ouwe kleren d'r gelt waart binne! Feel uitvoer na Amerika teugeswoordig! Daar sit 't 'm! Maar ik wil je wel 'n jas ferkope⸗n⸗en 'n hoet ook. Mooie waar, kijk hier!

Na enig verdrietig gesukkel verliet Wouter de winkel van den schacheraar, met een jas aan en een hoed op.... modellen! De kledingstukken die hij een uur te voren in zijn opgewondenheid had afgestaan, waren er vorstelijk bij. Toch moest hij voor de nieuwe plunje al het geld neerleggen dat⸗i bezat, de vier stuivers incluis die mijnheer Wilkens hem de vorige dag op last van den grootmoedigen Pompile had uitbetaald voor zijn terugreis naar Amsterdam en die geaffecteerd zouden worden op „huishouding". De huishoudelijkheid nu van Wouter's transactie....

— As je wéér wat te handele heb, zei de edelmoedige jood, kom cherust bij me.

En hij gaf Wouter een adreskaartje dat deze werktuigelijk in de zak stak. Op straat gekomen — *nu* was hij gekleed, o goden! — betrapte hij zich op een volkomen overbodige repetitie van zijn redactie⸗plannen. *Weledelgeboren Mevrouw! Hiernevens heb ik de eer Uwedelgeboren aan te bieden....*

Aan te bieden? Wàt?

Hij sloeg zich voor het hoofd en erkende voor de honderdste maal.... hoe zei ook altijd zijn moeder? „Heere jesis⸗kristis, die jongen! Van hèm komt nooit wat te recht!"

Waar zoud⸗i heen?

Hij was niet grof genoeg van inborst om de draden waarmee hij zich aan de maatschappij verbonden voelde, eenvoudig te verbreken en zich vrij te maken: om „de wereld in te gaan" zoals dit heet. Hieraan dacht hij wel, doch maar een ogenblik, want hij was te week om het besef te verdragen van de smart zijner betrekkingen.... die wel luidruchtig, maar niet zo bijzonder diep zou geweest zijn. Doch dit wist hij niet. Op eenmaal kwam hem nu in de zin dat⸗i in zijn lessenaar op het kantoor allerlei rijmpjes had verborgen, waarin veel schoons werd gezegd.... van hààr. Wie deze „haar" was, doet er niet toe. Het is te betwijfelen, of hij zelf hiervan een heldere voorstelling had. Want al droegen zijn

ontboezemingen gewoonlijk de kleur der indrukken die
Femke hem had meegedeeld, toch dwaalde hij telkens te veel
af van dat éne model, om te kunnen beweren, dat hij in die
rijmpjes zijn liefde voor háár schetste. Niemand zou een
wasmeisje zoeken in het origineel van de wolkerige portretten
die hij leverde. Het wemelde in zijn poëzie van prinselijke
diademen, van goddelijke straalkransen, van wereld overzien,
en van de bekende algemene gelukkigmakerij. Ook God was
niet vergeten, dit spreekt vanzelf. Het is ieder verzenmaker
bekend, hoe makkelijk dit eensylbig woordje zich schikt in
elke maat. Compromitterend in gewone zin waren alzo
Wouter's dichtproeven niet. Noch Pompile, noch Wilkens
zouden bij het vinden der achtergelaten rijmelarij, op het
denkbeeld gekomen zijn dat hun weggelopen jongste bediende
in betrekking stond tot een dame die men noemen kon.
Hoogstens zou een beetje scherpzinnigheid hun de middelen
aan de hand doen om van Wouter's ongedisciplineerde harts-
tochtelijkheid geen jota te begrijpen. Hijzelf echter meende
dat-i maar al te duidelijk had lucht gegeven aan zijn gevoel
en in verbeelding zag hij reeds zijn onbescheiden talent mis-
bruikt om al de jonkvrouwen van z'n hart tentoon te stellen
in de courant. Princessen zouden er het meest onder lijden,
want aan hoven is de eer een teedere zaak. En ook Julie liep
gevaar. In dat éne gedicht namelijk — coupletten van acht
regels met slechts twee rijmklanken, denk eens! — had hij
zich niet kunnen onthouden, een zwevende engel uit te dos-
sen in een zwierig rijkleed van bruine taf en van zo'n stof
was juist het japonnetje dat zij aanhad op de dag toen hij zo
ridderlijk vier stuivers had afgedongen op haar liggende
jachthond! Duidelijker zinspeling op zijn verrukking over
haar neerbuigen tot hem, kon wel niet gevat worden in
coupletten van acht regels met slechts twee rijmen! Ja toch,
hij had melding kunnen maken van het wollen fichuutje dat
ze bij die gelegenheid om de hals droeg — want ze was op
die merkwaardige stond een beetje verkouden — maar de
eisen van rijm en maat bewaarden hem genadiglijk voor
indiscrete vereeuwiging van deze bijzonderheid. Die zwabbe-
rende bruin zijden amazone was waarlijk al verraderlijk

genoeg! Zou de oude Dieper bij het ontdekken en beoordelen zijner rijmschatten, de goedheid hebben Pompile af te brengen van de gevaarlijke gissing dat er verwantschap bestond tussen die zwevende engel en z'n wederhelft! Och, op zo'n boekhouder valt niet te rekenen. Gaf hij niet altijd iedereen gelijk? Wouter zag hem zijn pen neerleggen, zijn snuifdoos opnemen, de bekende stap achterwaarts doen en dit alles om met vereiste nadruk te verzekeren:

— Juist, jongeheer! Ik heb de intieme *fictie* dat de jongen met dat schimpdicht bedoeld heeft....

— Schimpdicht, Dieper? 't Is geen schimpdicht? Wàs 't dat maar! De kwajongen is verliefd, en wel op....

— Precies, jongeheer! Ik wil maar zeggen, net als u, dat-i zeker met die golvende luchtgeest mevrouw Kopperlith-Huddewitz bedoeld heeft. 'n Mens moet toch iets bedoelen, niet waar? Zeker, zeker, die engel in 't bruin is de jonge mevrouw! Vindt u 't niet erg.... brutaal, jongeheer?

Wouters verbeelding toverde hem het kantoor voor, en dwalende door den *Hout* was-i getuige van de woede, van de minachting, van de vernederingen die het burgerzielig konklave over hem uitstortte. Wilkens blaette afkeuring, Eugène bromde z'n: hm! Daar kwam ook de oude heer aansloffen:

— Zieje, Pompile, 't is de schuld van Dieper. Waarom zo'n deugniet recommanderen?

En Dieper beloofde deemoedig dat-i het nooit weer zou doen.

De oude Gerrit? Nu, *zijn* tussenspraak schikte nogal. Gelukkig voor Wouter, dat-i eindelijk een figuur ontdekte van iets minder afschuwelijke aard, iemand waarmed-i het toneel dat zijn angst hem voormaalde, wat minder crimineel stofferen kon. Gerrit mompelde: „wat 'n geseur over die liedjes! Allemaal wind en 'n Engelse *notting!*" Lieve Gerrit!

Opmerkelijk, niet waar, dat Wouter wel de gaaf had zich zo nauwkeurig voor te spiegelen wat er gebeuren zou, wanneer men na zijn wegblijven zijn archief doorsnuffelde, hij die zich niet in tijds rekenschap had weten te geven van de zotte toestand waarin iemand geraken moet, die zijn zeer behoorlijk jasje verruilt voor een schansloper van de vreemdste soort en

zijn fonkelnieuw hoedje voor een rode kale gedeukte *trom-blon* die hem bovendien enige nummers te groot was? Weinig jongelieden zouden zich in Wouter's geval hebben schuldig gemaakt aan de zotternij die hij begaan had, en toch zou het onrecht wezen hen daarom voor verstandiger te houden. Voor het merendeel hadden ze slechts door onthouding van het excentrieke, blijk gegeven beneden Wouter's fouten te staan. Kon hij het helpen dat-i zijn ongewoonheid niet wist te regeren? Dat er een aanhoudende strijd was tussen de wereld die hij in zich omdroeg en de wereld waarin hij leefde?

Wouter verweet zich, dat niemand in gelijke maat als hij de begaafdheid had zich vast te warren in een net van verdrietelijkheden. Gelijk de meeste jongelieden die in nood zitten, dacht hij aan zelfmoord. De lezer herinnert zich dat dit meer geschied was. Het leven kwam hem ondragelijk voor en hij drong zich op, dat hij ditmaal wel degelijk van plan wezen zou daaraan een kordaat einde te maken, als-i maar niet zo terugschrikte voor het denkbeeld dat die vervloekte *Kopperliths* in zijn minneklachten zouden snuffelen. Eerst die verzen vernietigd, dacht hij, en dan sterven! God zou wel begrijpen dat-i het niet kon uithouden in zó'n wereld? In de hemel was zeker wel deze of gene werkkring die hem paste. Daar zou hij zich stipt toeleggen op zijn.... naastbijliggende plicht! O, waarom had-i dien goeden dokter Holsma veronachtzaamd? En.... hoe zou het zijn als-i zich in zijn tegenwoordige nood — ei, zonder sterven, alzo? — tot hem wendde?

Al wat hij zich van die familie herinnerde, kwam hem nu liefelijker voor dan ooit. Die vlugge Sietske! Die waardige moeder! Die ernstige oom Sybrand! En Willem.... nu ja, zijn wijzigheid was drukkend, maar kon hij het helpen, dat Wouter geen latijn verstond? Had zijn moeder hem dàt maar laten leren, meende hij, dan zou alles anders wezen! Hij zou dan nu op weg zijn om dominee te worden, of advokaat, of rechter, of minister.... allemaal mensen die een behoorlijke jas aan hebben en precies weten waar ze belanden moeten als het nacht wordt! Dit namelijk wist Wouter nog altijd niet en het bezwaarde hem zeer. Maar al was het dag geweest,

waarheen, waarheen? Op de ganse aarde geen plek waar=i zich vertonen kon! Zeker, zeker, God zou er genoegen mee nemen, als=i onaangediend en ongeroepen in de hemel kwam.

Sterven dus! Heel goed, als=i maar geweten had, hoe? In weerwil van deze onzekerheid stond zijn voornemen bijna vast. Bijna! Want het afscheidnemen van zijn plannen, van zijn droombeelden, van zijn toekomst, viel hem zeer moeilijk. En zelfs het verledene, hoe dor en schraal ook, bood hem gezichtspunten aan, waarvan hij de ogen niet kon afwenden. Die verschijning in de Schouwburg.... die dubbelgangster van Femke.... hemel, de rozeknopjes! Ook die immers lagen in zijn lessenaar op het kantoor, geborgen in zijn zakboek, in het zakboek dat hij anders altijd op het hart droeg — schoon het hem zéér deed als=i vuile praatjes aanhoorde bij het postkantoor! — maar dat=i nu voor het eerst had weggesloten om er niet mee bezwaard te zijn op zijn voorgenomen tocht naar „buiten". Mocht=i aan sterven denken zolang hij dat pand niet had teruggehaald om het te vrijwaren tegen hoon? En nog iets! Wat het niet al te jammer, van deze wereld te scheiden voor=i zeker wist hoeveel prinselijks er stak in Femke, hoeveel van een bleekmeisje in die prinses? Hij begreep niet hoe hij zo lang zich had kunnen bezighouden met allerlei andere onderwerpen en vond het onverantwoordelijk zo'n raadsel onopgelost achter te laten.

Leven dus, leven! Makkelijk gezegd, als=i maar geweten had waar=i slapen zou? En.... eten. Zijn sarrende fantasie hield hem een monster=boterham van Vrouw Claus voor en hij begon nu werkelijk zich te verbeelden, dat zijn honger onuitstaanbaar was. Stoffelijke behoefte nam de overhand op smart van andere aard — daar *is* ze voor! en hij begon afgunstig te worden op het lot van Jakob Claesz. Want, meende hij, in zo'n onbeschaafd Vuurland waren zeker allerlei vruchtbomen en er groeide niets eetbaars in de *Haarlemmer Hout*. Die Laurens Coster had ook beter gedaan, vijgen en ananassen te planten — of al waren het dan maar burgerlijke appels en peren geweest! — dan zich bezig te houden met de uitvinding van die vervelende drukkunst! Wat heeft een dolend wildemannetje daaraan? En wat baatte hem nu zijn

braaf oppassen bij Pennewip? O die vervloekte beschaving! Hij verlangde naar een voorwerp waarop-i zijn woede kon koelen, al ware het, b.v. een bende Vuurlanders geweest. Dan had-i geweten wat het Noodlot van hem verlangde: strijden en.... overwonnen worden, nu ja, en men zou hem opeten, ook. In godsnaam! Daartegenover immers stond altijd de kans dat hij — onder aanroeping van deze of gene dame: het was meer gebeurd! — de overwinning behaalde, zijn vijanden tot Christenen maakte en zichzelf tot koning, juist wat-i wezen wilde. Wie weet of niet Jakob Claesz ook zoiets gedaan had, en Wouter besloot dat Vuurland eens te bezoeken zodra hij te beschikken had over een vlootje. Dan zoud-i....

Helaas, helaas, wat gekke overleggingen in zijn toestand! Beurtelings woedend en verdrietig, slenterde hij laan-in, laan-uit en wist geen raad. Eindelijk zette hij zich moedeloos onder een boom en viel in slaap. Hij droomde dat-i in nood was en dat Femke hem redde. Toen hij wakker werd, was het volkomen nacht. Het kostte hem veel moeite zich te bezinnen wat er gebeurd en hoe hij daar gekomen was. Maar helaas, hij voelde zich wel genoodzaakt het gebeurde voor inderdaad geschied te houden en zijn verdriet weer aan te knopen waar het enige uren geleden was afgebroken door de slaap. Toch was de daartussen liggende droom te levendig geweest om daarop geen acht te slaan en bij gebrek aan beter dwong hij zich die op te vatten als een wenk. Hij besloot dus naar Amsterdam te gaan en zich onder Femke's hoede te stellen. Al zag hij niet in hoe zij hem van dienst wezen kon, het zou hem reeds verluchten indien hij iemand kon deelgenoot maken van zijn verdriet. En de schaamte die hem pijnigde omdat-i haar zo lang had verwaarloosd.... zeker, dit maakte de stap niet gemakkelijk. Want hij voelde zeer goed dat-i zich haar onwaardig had gemaakt en kon het denkbeeld niet van zich stoten dat zij dit wist. Ach, mocht hij de dag van vandaag en die van gisteren.... neen, de vier, vijf laatste maanden kunnen overleven! Zijn nu verwaarloosd gemoed zou daarbij wèlvaren en Hersilia's parasol ook.

Na lang zoeken en dwalen bevond hij zich op de weg die hij de namiddag van de vorige dag was langs gekomen in het

achterbakje van de britschka. Reeds toen was=i niet tevre= den. En *nu!* Naar Femke, naar Femke! riep hij, alsof het meisje een tovergodin was die maar te bevelen had om ver= andering te brengen in zijn verdrietige toestand. En onge= grond was Wouter's vertrouwen eigenlijk niet, schoon hijzelf daarvan zeker geen reden geven kon. Femke's eenvoudige kalmte — uitvloeisel der harmonie van haar gaven, inborst, ontwikkeling en begeerten — maakten haar inderdaad tot een goede raadsvrouw. Zeer vermoeid kwam Wouter tegen de morgenstond bij haar huisje aan. Hier wachtte hem een zon= derlinge verrassing.... o, die ondeugende Fancy!

De buitenblinden waren gesloten, wat Wouter niet verwon= derde daar het nog zeer vroeg was. Maar wel was z'n ver= bazing groot, toen hij bemerkte dat de deur aanstond. Zou die de gehele nacht open geweest zijn? Was vrouw Claus zo vroeg reeds uitgegaan? Of misschien Femke zelf? Helaas, zou ze daar wezen? Moed om het meisje op te zoeken bij de Holsma's had=i niet. Hij was beschaamd voor de familie en bovendien hij durfde de stad niet in, om die gekke jas! Zeer waarschijnlijk had juist de afkeer om zich in de straten te vertonen, hem het denkbeeld ingegeven hulp of raad bij Femke te zoeken, of wel — indien ze hem noch het een noch het ander verschaffen kon, gelijk immers te voorzien was — haar tot vertrouwelinge van zijn kommer te maken, om wat troost. Zeker zou hij niet tot dit besluit gekomen zijn als het meisje in de stad gewoond had en niet op een buitensingel waar ze bereikt worden kon zonder een spitsroedengang tussen de rijen van het straatpubliek. Bij het opsporen van de oorzaken onzer handelingen, moeten we niet zelden afdalen tot het nietigste. Wouter wist niet dat er verband was tussen liefde en strijd en al ware hij in dit opzicht minder onkundig geweest, dan nog blijft het de vraag of hij lust zou gevoeld hebben zich in zijn allerzonderlingst costuum te ver= tonen aan de uitverkorene van zijn hart. Bovendien, nooit had hij zelf zich rekenschap van zijn verhouding tot Femke gegeven. Nog altijd dobberden zijn aandoeningen op de grens die het kind overschrijden moet om mens te worden en het was meer de ontwakende behoefte aan liefde die hem ver=

vulde, dan de liefde zelf. Wouter was niet veel meer dan een jongen en wanneer-i met wat meer juistheid zijn standpuntje begrepen had, zou hij ontheven zijn geweest van een groot deel der schaamte over zijn bespottelijke uitrusting. Wel beschouwd kwam het er nog drommels weinig op aan, hoe hij er uitzag. Maar hij was alweer niet jong genoeg ook, om onbewust de voordelen van zijn onbeduidendheid te genieten. Hoe dit zij, de nood perste en hij voelde instinctmatig behoefte aan het ontmoeten van iets liefs, iets vriendelijks, na al het lelijke waarmee men hem sedert zo lange tijd oververzadigd had. Toch wist-i zeer goed dat Femke niet bij machte wezen zou hem zijn kleren terug te bezorgen, noch de verhouding tot die gevreesde patroons in orde te brengen, noch hem te verzoenen met zijn moeder die woedend wezen zou als ze te weten kwam, dat-i onfatsoenlijk was geweest, parasols gebroken en fortuinen met voeten geschopt had. Neen, neen, Femke zou hem niet kunnen helpen! Bijna begon hij te wensen dat-i niet dàar was.

Maar Vrouw Claus dan? Evenmin! In Godsnaam, als-i zich dan maar een ogenblik in haar huisje mocht neerzetten, haar z'n nood klagen, en.... een dikk boteram eten. Dàt zou hem de kracht geven om afscheid van het leven te nemen. Hij wou wel sterven; heel graag zelfs, als-i maar niet zo'n honger gehad had! Dàaraan eerst een eind gemaakt, en dan..

Juist wilde hij de deur openstoten en binnengaan, toen zijn aandacht werd getrokken door een luid gelach. Het kwam van verre. Over het bleekveld heen, de weg op, zag Wouter twee gestalten die hem schenen te naderen. Met begerigheid elk voorwendsel aangrijpend om het gevreesd binnentreden uit te stellen, staarde hij zo scherp mogelijk op de beide personen die in luidruchtig gesprek schenen. Van lieverlede werden de omtrekken duidelijker. De een scheen een jong zeeman en de ander.... mijn God, was dat Femke niet? Wouter keek zich blind en moest telkens de ogen uitwissen om opnieuw.... ze wàs het! En de ander? Het was wel waarlijk een matroos: wie anders draagt zo'n gelakt leren hoed? Van tijd tot tijd kaatsten daarop de nog horizontale zonnestralen in schitterend goud af, zodat Wouter de ogen

sluiten moest als ze door die glans getroffen werden. Maar, ze weer opslaande, kon hij zich niet troosten met onzekerheid. Femke liep daar in de zeer vroege morgen — bijna was het nacht nog — met een matroos! Ach, Wouter zou minder tijdmeterig-fatsoenlijk met zijn aandoeningen hebben omgegaan, wanneer de begroting van de heren Ouwetijd en Kopperlith vijf en twintig gulden 's jaars had kunnen dragen aan busrecht!

Femke liep daar in de zeer vroege morgen, naar Wouter's mening, met een matroos! Een ogenblik lang vlood alle herinnering aan het gebeurde en aan de oorzaken die hem daar brachten, op de achtergrond, om slechts plaats te maken voor ijverzucht, vreselijke ijverzucht. De arme jongen had een gevoel alsof hem een gloeiende dolk in het hart werd gestoken. Zijn knieën knikten en als wezenloos viel hij tegen de post van de deur aan. Maar jalouzie is de minst kleinzerige van alle kwalen: zij houdt van pijn. Wouter sloeg geen oog af van het schouwspel dat hem zo wondde en hoe langer hoe smartelijker aandeed, want de blijkbare vertrouwelijkheid tussen de beide jongelieden was groot. Gedurende hun wandeling gaven ze elkander de hand, of liever het scheen dat ze hun pinken ineenhaakten. Dit kon worden opgemaakt uit een eigenaardig gelijkmatig slingeren van de linkerarm der persoon die rechts liep en van de rechterarm der andere. Het gesprek was luidruchtig en zelfs van sarrende vrolijkheid. Vooral het meisje joelde en schaterde, en hierdoor voelde Wouter zich als vernietigd. Het baatte niet of-i zich al vóórzei dat ze hem niets schuldig was, dat hij geen recht op haar had en dat ze.... god in de hemel, moest het nog erger worden? Daar liet zij de hand van den jongeling los en viel hem om de hals en het duurde wel een eeuw, vond Wouter, of een uur, of zoiets, maar een zéér lange tijd in alle geval. In al de romans die hij gelezen had, werd de aandoening die hij onderging omschreven met de woorden: „onze held stierf duizend doden", maar hij had waarlijk geen afgezaagde boekenfrazen nodig om te voelen dat-i leed. Na de omhelzing hervatte het dartele paar de wandeling, op de weg en naderde, telkens omkerend, nu en dan het huisje,

waarop dan ook enige malen door het meisje gewezen werd alsof ze daarover iets aan haar vrindje te vertellen had. Wouter spande zich in om iets van hun gesprek te verstaan, maar het lukte niet. Als om hem het begrijpen onmogelijk te maken, keerden zij zich telkens om als-i juist op het punt meende te zijn enig gevolg verzekerd te zien van zijn onbescheidenheid en dan slenterden ze weer de weg naar de Aspoort op. De arme jongen meende te dromen, want zelfs het niet verstaan van wat er gezegd werd, bracht het zijne tot zijn verbazing bij. Telkens meende hij enige klanken duidelijk genoeg te hebben opgevangen om te begrijpen wat hij hoorde, en toch wou dit maar niet het geval worden. Hij wreef zich de oren, alsof daarover een vlies gespannen was, doch zonder baat. En, wanneer het paartje weer wat verderaf was, hoorde hij slechts het geschater. Er ontbrak maar aan dat ze daar gingen dansen op de publieke weg. Waarachtig, het scheelde niet veel. Het uitgelaten meisje pakte een paar malen den jonkman, die iets bedaarder bleek dan zij, bij de arm en zwaaide hem om zich heen. Daarop volgde dan weer luid gejuich en gesnap.... er was geen eind aan! Ja toch, eindelijk bleven ze staan en schenen afscheid te nemen. Er werd hartelijk gekust, de jongeling verwijderde zich en het meisje sloeg met bedaarder tred de weg naar het huisje in. Eens nog stond ze stil, wuifde met een doek en ontving haar groet behoorlijk van het zeemannetje terug, die driemaal met zijn hoed zwaaide. Voor evenwel het meisje genoeg genaderd was om Wouter met kennis te zien, liep deze woedend heen en wou.... en zou.... ja, wat? Na enig heen-en-weer zwerven, waarbij hem zijn onbehagelijke kleding zeer ergerde, vooral omdat het getal der voorbijgangers aangroeide, niet zonder verdriet ook over de honger die-i zich toedichtte om een afleider te hebben van zijn velerlei wanhopen.... kortom, een half uur daarna stond-i weer voor het huisje van Vrouw Claus en ditmaal trad hij binnen. De tafel droeg toebereidselen tot een flink ontbijt — goddank! — maar hij zag niemand. Uit het kamertje waar hij eens zo heerlijk geslapen had, klonk een stem — een lieve, heldere jonkvrouwelijke stem toch! — die hem begroette met een soldatesk:

werda! Wouter antwoordde niet, of bijna niet, want het onnozele „ik" dat-i zeer verwonderd uitpiepte, mag geen naam hebben. Hoe drommel kon-i voorbereid wezen op zo n militaire ontvangst? Gelukkig dat zich hierop Vrouw Claus vertoonde, die hem wat burgerlijker toesprak.

— Zo, jongeheer, ben jij daar? Heel goed! Waarom bleef je zo lang weg? Onze Fem heeft wel honderdmaal naar je gevraagd. Ga zitten.... ik kleed me, zoals je ziet, en kom terstond weer bij je.

Ze trad haar kamer weer in en Wouter hoorde haar zeggen: „dat is nou 't jongetje van 't paard, weet je?" Hierop volgde iets als teruggehouden lachen en daarop een dodelijke stilte. Wouter wist alweer niet hoe hij het had. Na enig wachten waagde hij het even in de kamer te gluren, waaruit men hem zo geheimzinnig had toegeroepen. Vrouw Claus, dacht-i, zou nu toch wel met haar toilet gereed zijn. Nu, dit was zo, maar in de kamer was niemand. Moeder en dochter waren zeker op het erf bij de bekende pomp. Een ogenblik daarna keerde Vrouw Claus terug en nodigde op haar gewone vriendelijke manier Wouter op het ontbijt.

— Alsjeblieft, juffrouw. Maar wil u asjeblieft zeggen waarom Femke niet komt?

— Fem? Jawel, o jawel, die zal wel komen. Of misschien komt ze niet, want ze staat te wassen. Zo zal ik nu maar zeggen, weet je? Weet je wat jij doet? Eet 'n boteram, jongen, en hier is koffie. En zeg me nu eens gauw hoe 't met je moeder gaat? Die is immers ziek geweest? Ja, 'n mens kan gauw wat krijgen.... neem er wat kaas op.

— M'n moeder is heel wel, maar....

— En jij? Heb je geen pijn meer? Van je val, meen ik. Och.... neen, neen, ik weet al! Je hebt immers nooit op 'n paard gezeten. Hoe kan ik zo mal vragen, maar je moet altijd denken, 'n mens z'n hoofd loopt wel 'reis om. En is je moeder weer helemaal in orde? Wel, dat's best. Als ze nu maar oppast niet weer ziek te worden. Was 't koorts, of wat was het?

— M'n moeder is heel wel, juffrouw, maar ikzelf ben 'n beetje....

— Ben jij ziek? Wat mankeert je? Maar.... gut, jongen, wat heb je daar een gekke jas aan je lijf. Hoe kom je daar-aan?

— Ja, dat komt.... dat is.... ik moet.... ik wilde....

Wouter stotterde. Vrouw Claus greep hem bij de arm, trok hem van zijn stoel en draaide hem in de rondte, om hem op haar gemak van alle kanten te bekijken.

— Ajakkes jongen, wat schikt je moeder je raar op! Je lijkt wel 'n sjouwerman, neen.... ik weet niet wat je wel lijkt! Je broekje is netjes, dat moet ik zeggen, en je boordjes zitten redelijk, maar die jas! En wat zit je vol stof. Waar heb je gezeten, jongen? Waar ben je geweest?

Toen de goede vrouw zich bukte om het stof van zijn schoenen te slaan, kreeg ze tot overmaat van ergernis Wouter's hoed in het oog, die-i bij het plaatsnemen had verstopt onder zijn stoel.

— Heremens, wat een hoed! Ik geloof dat je mal bent, jongen! En, nu ik je wel bezie, je gezicht staat ook niet best! Och, och, vroeger was je zo'n lief jongetje en op dat paard.. o neen, op 'n paard heb je nooit gezeten, maar toch, je zag 'r vroeger aardig uit. En nu? 't Is 'n ware schande zoals je moeder je toetakelt!

— Moeder kan 't waarlijk niet helpen! Ik zal u alles vertellen, juffrouw.

— Wàt? Kan je moeder niet helpen dat jij voor spot loopt? Ik zeg je dat het schande-n-is, 'n ware schande, ja.... 'n schandaal! Hoor eens, ik ben maar 'n wasvrouw, en dat wil ik blijven ook, al zouden ze.... nu, dat gaat jou niet aan, maar ik verzeker je dat ik me schamen zou, schamen, ja.... *schamen*, hoor je!

— M'n moeder weet het niet....

— Weet je moeder niet wat je-n-aan je lijf draagt, jongen? Waar is ze dan moeder voor?

— Neen, juffrouw, maar....

— Zeg jij maar Vrouw Claus. Ik ben geen juffrouw, en wil 't niet wezen.

— Och, Vrouw Claus, m'n moeder weet er niets van. Ik kom van Haarlem, en....

— Van Haarlem? Wat deed je dààr? En moet je 'r daarom zo verpieterd uitzien? Als Fem hier was, zou ze....
— Is ze dan *niet* hier, vroeg Wouter haastig, is Femke niet hier? En ik heb 'r gezien!
De beurt om verlegen te worden, was aan Vrouw Claus. Ze antwoordde met een zonderling gerekt „ja", dat heel best kon gelden voor een ontkenning.
— Nu ja, Fem is wel hier, maar.... toch, neen, ze is hier eigenlijk niet. Je moet denken, ze is dikwijls uit en bij m'n nicht op de *Kloveniersburgwal* ook, en ze brengt wasgoed weg.... och, ze heeft allerlei te doen, en.... weet je wat jij doet, jongen? Eet jij nog 'n boterham of twee, want als je heel van Haarlem komt.... onze Femke is aan de was, weet je, en als ze gehinderd wordt in haar werk....jeesis-maria, wat lieg ik!
Met deze kreet op de lippen stoof Vrouw Claus de kamer uit en het achtervertrekje in. Het scheen wel dat ook zij wat te verbergen had, want Wouter bemerkte tot zijn verbazing dat zij de deur achter zich sloot, alsof ze bevreesd was dat hij haar volgen zou. Een ogenblik lang meende hij een onderdrukt lachen te horen, maar weldra werd het in de kamer naast hem volkomen stil. Zeker was Vrouw Claus op haar erfje bij de pomp gegaan, om daar aan Femke te vertellen hoe bespottelijk hij was opgetooid. Hij begon zich op te dringen dat de in het oog vallend zonderlinge houding der moeder in verband stond met dat al te vroegtijdig bezoek van den matroos. Zeker giste Vrouw Claus dat hij daarvan iets bemerkt had en ze wist niet hoe ze dat voor de eer van haar huisje zou goedpraten. Zo was het! Weinige maanden geleden nog zou Wouter zeker niet op zulke gedachten gekomen zijn. Maar zijn wereldwijsheid was aan het groeien en wel als naar gewoonte de verkeerde kant uit. Wat de kans op juist-raden aangaat, had-i beter gedaan zich te houden aan zijn kinderlijkheid, want de wijsheid van deze wereld is dwaasheid bij Fancy.
Wouter bleef niet zeer lang met zijn boterhammen alleen. De buitendeur werd opengesloten en een man, die blijkbaar zoëven was komen aanrijden met een handkar, waarop een

koffer geplaatst was, vroeg of hij hier terecht was bij Vrouw Claus? Er bleek dat deze het voertuig had zien aankomen en tevens dat zij de bestemming daarvan kende, want voor nog Wouter tijd had gehad iets te vernemen van de herkomst — sommigen beweren dat hij grote lust had er naar te vragen — kwam de goede oude vrouw haastig aanlopen. Ze stuwde Wouter opzij, toen-i met zijn gewone dienstvaardigheid behulpzaam wezen wou in het afladen, en droeg met den kruier het vrij zware voorwerp dat daar gebracht werd, het huisje in en met één vaart naar de achterkamer door. Indien het haar plan was, de naam des afzenders voor Wouter geheim te houden — en zo scheen het wel — liep ze gevaar hierin te worden teleurgesteld door den kruier, die op haar vraag naar het bedrag van het voerloon, ten antwoord gaf, dat de vracht voldaan was door de heren.... sakkerloot, Wouter verstond de naam niet! Na het vertrek van den man met de handkar voelde hij zich verlegen, omdat hem maar al te duidelijk gebleken was dat er iets voor hem verborgen werd. Hij wilde dus niets liever dan vertrekken, maar werd weerhouden door Vrouw Claus, die hem opnieuw een stoel aanwees.

— Ze zegt.... ik wil maar zeggen dat ik nu graag eens precies weten wou waarom je 'r zo mal uitziet en wat je toch in 's heremensen-naam te Haarlem hebt uitgevoerd? Zeg, jongen, wat deed je te Haarlem, en waarom heb je zo'n schandalige hoed op? En die jas? Vertel me nu eens alles precies, net of ik je moeder was. Want ze wil alles weten....

— Femke? vroeg Wouter.

— Ja, neen, nu ja.... Femke ook, dat kan je denken Heremens, wat verveelt me dat liegen.... ah!

Deze uitroep gold pater Jansen, die zijn goedig gezicht aan de deur vertoonde. Wouter zag hem met groot genoegen. Er was in dat bejaard kind iets vredigs, iets verzoenends, dat weldadig werken moest op een ontstemd gemoed.

— Wel, dat 's goed, pater! Ga zitten en eet 'n stuk. Heb je-n-'n zieke-n-in de buurt?

— Dat ook. Maar ik kom 'ns horen of ze 't gedaan heeft?

— Jazeker! Maar.... dat jongetje weet er niets van. We

praten er dus maar niet over voor-i weg is.

Natuurlijk alweer wilde Wouter, zich horende uitmaken voor zo storend, zijn bezoek afbreken. Maar Vrouw Claus liet het niet toe.

— Neen, mannetje, jij blijft nog wat. Net goed dat pater 't hoort wat je hebt uitgevoerd. Kijk 't kind er 'ns disselaat uitzien, pater.

De goede pater bekeek Wouter van onder tot boven, maar hij was nu juist de rechte man niet om de snit van een jas te beoordelen en toonde dus minder verontwaardiging dan volgens Vrouw Claus behoorlijk zou geweest zijn.

— Nu, pater, jij weet dat zo niet, maar hij is 'n fatsoenlijkmans kind, en ziet er uit als 'n schooier uit de polders. En hij is te Haarlem geweest zonder dat z'n moeder er van weet. Maar vertel dan toch, jongen, wat je gedaan hebt! Wel ja, niet waar, dan weet pater 't ook!

Wouter begon zijn relaas hakkelend en verward, en sprak nog veel slechter dan over het algemeen de Hollandse gewoonte is, een fout die vergeeflijk voorkomt, omdat ze in zekere zin het gevolg is van de rijkdom der taal. Och, niet dààrop kon zich de jongen ter verschoning van zijn gebrabbel beroepen. Behalve de schaamte die hem beheerste, hinderde hem zekere onzekerheid omtrent het bevattingsvermogen van zijn hoorders, een twijfel die Demosthenessen en Cicero's zou stom gemaakt hebben. Hierdoor werd hij vooral belemmerd, wanneer-i ter verklaring van zijn vreemd gedrag, oorzaken wou uitleggen die hemzelf niet zeer duidelijk waren. Het is waar ook, waaróm toch voelde hij zich zo ontevreden, zo alleen, zo weinig „thuis" in het wereldje dat hem omgaf? De wrevel in bijzondere gevallen — over de minachting b.v. waarmee de opgeblazen Hersilia hem behandeld had — was gemakkelijker te verklaren, en dit deed hij dan ook zo goed hij kon.

— Als 't kind van de kerk was, zou ik zeggen dat je hem eens onderhanden moest nemen, zei Vrouw Claus tot den pater. En, zie je, 't is niet om 't verkwanselen van z'n kleren alleen, en ook niet om die perresol, maar z'n gezicht bevalt me-n-ook niet. Zeg jijzelf nu eens, pater, of-i er niet ver-

pieterd uitziet? Nu, we zullen zien wat er aan te doen is.

Dit gezegd hebbende, stond zij op en begaf zich naar het achterkamertje, alsof daar de geneesmiddelen voor Wouter's kwalen moesten gezocht worden. En dit bleek enige minuten later werkelijk het geval te zijn.

— Hoor eens, jongeheer, zei pater Jansen, wil je weten hoe ik over de zaak denk? Ik vind dat je je kleren moest zien weerom te krijgen. Zie je kans, 't huis van dien man terug te vinden?

Wouter vertoonde het adreskaartje van den mensenvriend die hem zo edelmoedig behulpzaam geweest was in het uit- en aankleden. Hij maakte de opmerking, dat er tot het lossen van de verkochte stukken geld nodig wezen zou, veel geld, en dat juist dit bezwaar....

— Geld heb ik ook niet veel, zei de goede man, maar als je wat wachten kan, zal ik er om schrijven naar Vucht, aan m'n broer die daar smid is, en 't gaat 'm goed. En 'n herberg houdt-i ook, en zondags wordt er bij hem gedanst.... nou! Na kerktijd, weet je? Dàt moet je zien, vooral als 't kermis is. En pret.... je leven zo niet!

De zedepreken van pater Jansen waren licht te verteren, gelijk men ziet. Of liever, het waren geen preken en misschien zelfs was zijn taal onzedelijk. Want de man sprak van dansen, pret en kermishouden zonder afschuw.

Hij verhaalde nog een en ander van zijn dorp en Wouter die behoefte voelde aan afleiding, luisterde met meer belangstelling dan de zaakjes die pater Jansen meedeelde, waard waren. Het was de gemoedelijke, zachte, onhartstochtelijke *toon* die hem goeddeed en telkens betrapte hij zich op de verzuchting: „och, was ik maar te Vucht bij dien smid!" De herberg en het dansen hoefden er niet eens bij om naar zo'n heerlijk land te verlangen.

— Je moet 'm zien staan in z'n travalje, zei de pastoor. Klik, klak, bim, boem, de vonken vliegen rechts en links! En z'n mouwen opgestroopt tot de schouder toe, want je begrijpt, zo'n smid werkt in z'n hemdsmouwen.

Wouter voelde neiging zijn pronkjas uit te trekken en aan

het smeden te gaan. Wat zo'n smid toch een gelukkig mens is, en *hij*....

— Och, m'nheer, ik zit zo verlegen! Ik durf waarlijk niet thuis komen met dit vervloekte ding aan mijn lijf.

— O, we moeten niet vloeken. Zo'n jas heeft er geen weet van of hij mooi of lelijk is, moet je denken. Ja, de man zal zeker veel geld willen hebben, want van zijn winst moet-i leven, zie je, en zulke mensen hebben altijd grote huishoudens. Heb je misschien kennis aan een horlogemaker?

— Neen, stamelde Wouter.

— Misschien weet Vrouw Claus wel waar we wezen moeten, zei de pater, terwijl-i een ouwerwets zilveren horloge uithaalde. Maar het is niet best van loop.... als we maar wisten wie het kopen wou! Waarom huil je?

Inderdaad, de tranen liepen Wouter over de wangen.

— O neen, neen, dàt niet, m'nheer, dat kan niet!

— Ik zal er weinig weet van hebben, want dikwijls staat-i stil. 't Is heel lastig, 'n horloge dat niet goed gaat, maar 't is van m'n vader en daarom.... och, ik hecht er niemendal aan, want ik heb genoeg andere dingen van hem, die ik bewaar als goud, dat begrijp je wel! Als je-n-'ns bij me komt, zal je 't zien. 't Briefje van z'n eerste kommunie hangt boven de schoorsteen. Hij was ook 'n smid, en nog veel sterker dan m'n broer.... zoals ze zeggen, want gekend heb ik den man niet, omdat ik pas 'n jaar oud was toen-i stierf. Als we nu maar iemand wisten die het kopen wou!

De goede man woog het horloge op de hand.

— Dat zal niet gebeuren, pater, riep Vrouw Claus, die weer binnentredend, de laatste woorden verstaan, en terstond begrepen had wat er mee bedoeld werd. Dàt zal niet gebeuren en 't is niet nodig ook, ging ze voort, 'n papiertje waarin geld gewikkeld scheen, omhoog houdende. Ik heb hier andere hulp, maar al was dat zo niet, dan zou ik zelf nog wel raad weten voor een dukaton of tien. Hoor eens, jongeheer, kijk me-n-eens goed aan.... ja, pater, 't moet er nu maar uit, ze zegt het zelf en dat gedraai en gemaal verveelt me danig. Zeg, jongen, kan je zwijgen?

— Ja, zei Wouter, en hij sprak de waarheid.

— Nu dan, Fem is niet hier, en 't meiske dat je zeker gezien hebt op de weg.... ja, aan je ogen zie ik dat je 'r gezien hebt....

Het is waar dat Wouter een eigenaardig gezicht zette bij het ontwaren van wat kans op opheldering over de vreemde vertoning van die ochtend.

....ja, ja, ik begrijp heel goed dat je 'r naar gekeken hebt! Nu, dat was onze Fem niet, jongen! Dat is, om 't nu maar zo eens uit te drukken, 'n juffer die — hoe zal ik zeggen, pater? Want de pater weet er van, dat begrijp je wel, anders deed ik 't niet! — dat is 'n juffer die van staat veranderen wil.

— Prinses Erika, riep Wouter, prinses Erika, die komt ruilen! O God, o God, ik wist het wel!

— Hè? Hoe kon jij dat weten, jongen? Wat weet je? Niks!

— Prinses Erika! Heeft ze niet naar me gevraagd! O, zeg of ze niet naar me gevraagd heeft?

— 't Is 'n juffer die van staat verandert, zeg ik je, en die bij mij 't wassen leren wil. Maar ze wil 't niet weten voor de mensen en voor 'r familie, en daarom laat ze je verzoeken, nooit 'n woord over haar te spreken. Ze zei me dat je woord houden zou als je 't beloofde. Je schijnt iets met 'r gehad te hebben....

— Ja, o ja, riep Wouter.

— Men moet altijd z'n woord houden, zei pater Jansen.

— Dus je belooft het? vroeg Vrouw Claus.

— Ja, bij God! riep Wouter.

— Je hoeft er niet op te zweren, mannetje, vermaande de pater, die als een eed opnam wat in Wouter's mond slechts een romanfraze was, al meende hij het dan even goed alsof-i eenvoudig „ja" gezegd had. *Hij* een dame verraden, en hààr nogal!

— Nu, goed dan, vervolgde Vrouw Claus, ik heb haar verteld wat je op die buitenplaats en te Haarlem hebt uitgevoerd, en ze zegt dat er geen kwaad bij is, als je nu maar precies doet wat ik je zeggen zal.

— O, alles, alles!

— Kijk, hier is geld voor je kleertjes — steek je horloge gerust weer in je zak, pater — maar ze zegt dat het eerst

gewisseld moet worden. Gut, pater, als de jongen 't nu maar niet weer verdoet!

— Je moet het vooral niet verdoen, jongeheer. Ik ken die munt wel. We hebben er eens precies zo een in 't zakje gehad.... verleden, weet je, toen er zoveel vreemde heren in de stad waren.

Het waren gouden *friedrichs*, en wel vijf in getal. Vrouw Claus zei dat het meisje meer had willen geven, maar dat ze haar hiervan had teruggehouden uit vrees voor het „verdoen". Die glinsterende stukken herinnerden Wouter aan de gemakkelijkheid waarmee de schipper met de bonten muts zich gezag had weten te verschaffen in die kroeg op de Botermarkt. Er ging hem een lichtje op, waarvan hij gebruik maakte om een schrede voorwaarts te doen op het gebied van munt- en mensenkennis. Maar tijd om zich te verdiepen in de aandoeningen van die vreselijke en toch zo heerlijke nacht, had-i niet. „Ze noemde mij broeder...." begon hij te mijmeren, toen Vrouw Claus zijn gedachten afbrak, al had het er dan wel iets van alsof zij ze voortzette, want ook zij sprak van een broeder, schoon men erkennen moest dat het woord in haar mond wat voornaam en boekerig klonk.

— Haar broer was vanochtend hier, pater, voor dag en dauw al. Hij kwam om afscheid van haar te nemen, want hij wil de wereld in. Een jongen om te stelen, als melk en bloed....

Opeens zag ze Wouter nadenkend aan, alsof zijn trekken haar bijzonder belang inboezemden.

— Ja, gut, jij zag er vroeger ook lief uit, maar nu niet meer, als ik je nu eens de gulle waarheid zeggen zal. 't Was misschien voor jou ook wel 'reis goed als je 't zeegat uitging — want, pater, hij wil naar zee.... haar broer, meen ik — je ziet erg bleek, jongen, wat zeg jij, pater? Zo'n kind verchagrineert en verpietert zo in de stad. Neef Holsma zei 't ook. Maar nu dat geld, weet je waar 't gewisseld worden kan? En zal je 't niet verdoen?

— Neen juffrouw, zeker niet! Maar....

— 't Is waar ook, je durft met die malle plunje de stad niet in. Dat zal toch moeten! En heel naar Haarlem dan, hoe zou je dàt maken?

— Als *ik* van dienst wezen kan, zei pater Jansen.
— Wel, pater, als je met den jongen meeging?
— Dat wil ik wel doen, antwoordde de goede man, als we maar weten waar we wezen moeten.

Wouter voelde zich groots dat-i een eindelijk in één ding zich diligent tonen kon, en haalde met zekere triumf weer het adreskaartje voor de dag. Pater Jansen verzekerde dat de zaak nu heel gemakkelijk kon geschikt worden en er werd afgesproken dat Wouter hem naar zijn woning vergezellen zou om daar te wachten tot het geld gewisseld was. Dan zouden ze tezamen naar Haarlem gaan.

— Ja, maar dan je moeder nog, en die heren van de buitenplaats? Ze heeft gezegd.... wacht even, pater. Ik denk dat ze nu wel klaar wezen zal, want ze wou 'n brief schrijven.

Inderdaad, de juffrouw die van staat veranderen wou, was aan het schrijven geweest. Althans Vrouw Claus, die zich een ogenblik naar het achterkamertje verwijderd had, kwam met een briefje in de hand terug.

— Ze zegt dat je dit bezorgen moet als je van Haarlem terugkomt, maar eerst moet je bij Neef Holsma gaan, en hem alles precies vertellen. En nu, gaat heen, allebei. Ik heb 'n drukte, je leven zo niet! En dat vreemde kind.... lief en goed is ze, dat moet ik zeggen. Maar, zie je, ze heeft nooit 'n hand uitgestoken. 't Is Fem niet, moet je denken. Dus, mannetje, je gaat met pater naar Haarlem, en dàn dat briefje.... neen, eerst bij Neef Holsma, en daar vertel je alles, en nu, goeie dag! Pater, pas op 't verdoen, want de jongen steekt vol rarigheid.

De beide bezoekers verlieten het huisje. Wouter bezag met begrijpelijke nieuwsgierigheid het adres. Het was de naam van een zeer bekende koopmansfirma, van „een huis op Archangel" zouden zijn postkantoorvriendjes gezegd hebben, en de pater scheen dit best te begrijpen: „want, zeid-i, voor ze van staat veranderde, is ze veel in Rusland geweest." Hij nodigde Wouter vriendelijk uit, aan zijn rechterzij te gaan, en begon ter opheldering van dit verzoek zeker voorval uit zijn jeugd mee te delen, waarmee hij evenwel op verre na niet gereed was, toen ze zijn woning bereikt hadden. Hier

nam het gesprek een andere wending, zodat ik alweer niet in de gelegenheid ben, den lezer te doen weten waarom pater Jansen zo doof was aan zijn linkeroor.

LXV.

Het spijt me, lezer, dat ik niet weet of ge ooit een protestants jongetje geweest zijt en in die verheven hoedanigheid bezoeken hebt afgelegd bij een katholiek priester? Zo neen, dan zal het me moeilijk vallen, u duidelijk te maken wat er in Wouter omging toen hij met den pater bij de kerk was aangekomen, waarnaast of waarachter de goede man zijn verblijf hield. Het was in een achterbuurt, en wie niet wist dat daar een kerk was, zou het waarlijk niet geraden hebben.

Wouter begreep niet recht wàt hem beheerste, maar zeker is het dat hij iets als beklemdheid voelde, toen pater Jansen voor het onaanzienlijk huis stil hield, „waar z'n kerk was", naar hij zeide.

— En hier is de ingang naar mijn woning, vervolgde hij, een deur openende die de toegang afsloot naar een lange smalle gang naast het hoofdgebouw. Ik woon best, jongeheer, dat zal je zien. Maar zou je nu niet eerst naar de *Kolveniersburgwal* gaan?

Met een blik op zijn kleding smeekte Wouter om genade.

— Liever als we van Haarlem zijn teruggekomen, m'nheer! Heus, dan zal ik terstond gaan, maar nu....

— Zou je denken dat 'n jas van mij....

— Neen, neen, o neen, riep Wouter haastig, dat zal niet gaan m'nheer!

Zeker het mankeerde nog maar aan de zonderlinge toestanden waarin hij zich telkens geplaatst zag, dat-i de Holsma's ging bezoeken in de jurk van een pastoor!

— Nu, wacht dan maar bij mij tot ik geld gewisseld heb, en dan samen op reis! Ik doe 't met plezier, want ik ben lang niet in Haarlem geweest. Houd je van halletjes!

De goede man leidde Wouter in zijn woning die uit een paar kamertjes bestond, welke door een somber binnenplaatsje van de achterkant der kerk gescheiden waren.

— Kijk, zeide hij, wat ik hier best woon! Zou je wel geloven dat ik niet ruilen wil met 'n bisschop? En gemakkelijk.... nergens zo! Soms ontvang ik hier aanzienlijke mensen — verleden week nog 'n advocaat — en ze zijn allemaal jaloers op m'n woning en.... op 't gemak, zieje. Want als ik 's morgens opsta voor de vroegdienst — ja, ja soms is 't nacht nog! — kijk, zó ben ik wakker en.... wip, in de kerk! Verleden — maar spreek er niet over — vond onze Stijn.... daar is ze juist. Wel, Stijn, ik ga naar Haarlem met dezen jongeheer. Wat zeg je dáárvan?

Stijn zei er niets van dan: „gut pater!" en 't was genoeg. Althans hij drong niet op verder antwoord aan en ging tot Wouter sprekende, voort:

— Ze bedient me-n-al over de dertig jaar, mij en pastoor Koens die z'n kamers hiernaast heeft.... 'n man van belang! Dien moest je leren kennen! Hij verstaat Grieks alsof 't niets was. Jij zeker niet, hè? Nu, dat doet er niet toe. Maar verder.... wat wou ik je vertellen?

— 't Was iets van Stijntje, m'nheer, en dat de kerk zo nabij was.

— 't Is gek in 'n mens dat-i soms niet weet wat-i vertellen wou. Ja, de kerk is vlak bij, en als ik 's morgens opsta.... kijk, nu weet ik wat het was. Ik had gedroomd van Vucht en van de kermis, en werd wat laat wakker, en sprong 't bed uit, en haastte me met kleden, en wat doe ik — maar ik wist 't niet, dat begrijp je wel — ik vergeet een van m'n kousen aantetrekken, een van m'n zwarte overkousen. Maar Stijn zag 't, want ze vond hem, en ze liep me er mee achterna, en ze riep: „pater, pater!" en ik wist niet wat ze wou, maar toen hield ze de kous omhoog, en toen wist ik het! Maar ik heb niet gelachen — omdat ik al in de kerk was, en je begrijpt.... dat in 'n huis Gods — en ik ben hard teruggelopen, en toen schaterde-n-ik 't uit, en Stijn ook. Maar in kerk heeft niemand het gezien, want het was donker, en.... er was nog geen mens.

Deze onnozele vertelling stak alweer zeer vreemd af bij Wouter's hoogdravende begrippen over goddelijke zaken, en niet minder bij de indrukken die de klooster- en monniken-

romantiek op zijn verbeelding had nagelaten. Hij vertrouwde z'n oren niet. Maar de goede pastoor bemerkte niets van z'n verwondering en verliet hem nadat hij hem de raad had gegeven zich de tijd te korten met een paar boeken die hij uit een wandkastje nam en op tafel legde. Maar aan tijdkorting had Wouter geen behoefte. Hij zag 't kamertje rond en verbaasde zich over de verregaande eenvoudigheid waarmee het gemeubeld was. Een metalen Christusbeeldje en een paar heiligenprentjes maakten met het eerste communiebriefje van Jansen's vader, daarvan de enige versiering uit. Dit laatste hing achter glas in een lijstje boven de schoorsteenmantel. De tafel was van geverfd hout en een viertal stoelen met matten zittingen voltooiden de stoffering tenzij men de hortensia en een paar maandrozen meerekene, die buiten 't opgeschoven raam in de vensterbank stonden. Zelfs Wouter, die waarlijk niet aan weelde gewoon was, stond verbaasd over de spaarzaamheid van zo'n inrichting. Kort voor de onverwachte expatriatie van den Weledelen Heer Motto had-i aan de hand van Anne Radcliffe en consorten een lange galerij van roomse akeligheid doorlopen, waarin het wemelde van overdaad op allerlei gebied. De armste monnik had kastelen ter zijner beschikking — gewoonlijk waren ze ontoegankelijk en men moest al zeer goed de weg in het gebergte weten om ze te zien te krijgen — kastelen waarin weerspannelingen levenslang begraven werden. Elk rooms geestelijke bezat zakken vol goud waarmee hij den gelovigen bandiet betaalde, die de Kerk behulpzaam was in 't uit de weg ruimen van lastige personen, van iemand bijv. die bijbels en traktaatjes verspreidde, of geweigerd had zijn bruid af te staan aan een bisschop. Wat ter wereld kon zo'n pater Jansen bewogen hebben zich R. C. priester te laten maken, nu de emolumenten van 't beroep zo armoedigjes bleken verschraald te zijn? Of zou er misschien ergens.. Wouter betaste de wand om een geheime deur te ontdekken, en verheugde zich over het aanvankelijk mislukken van zijn poging, omdat de ware geheimheid van zo'n deur toch eigenlijk hierin bestaat dat ze zich niet gemakkelijk vinden laat. Nu, aan deze voorwaarde van geheimzinnigheid voldeden

de toegangen tot pater Jansen's verborgen schatten en martelkamers opperbest. Wel liep er hier-en-daar een scheur door het gebloemd papier waarmee de wand bedekt was, maar de richting daarvan gaf te duidelijk getuigenis van een onwillekeurige breuk in het metselwerk, dan dat daarbij zou kunnen gedacht worden aan de kunst waarmee romanschrijvers van de bekende soort grote lokalen weten te verbergen in een kleine ruimte. Bovendien:

— Dáár zijn de kamers van den pastoor die zo sterk is in het grieks, redeneerde Wouter, en aan die andere zij hoor ik Stijntje rammelen met haar keukengereedschap. Aan de voorkant zijn de vensters, de hortensia, de binnenplaats en de kerk, en hier.... daar zóu het moeten wezen, àls er iets was. Maar....

Ik kan niet juist zeggen door welke gedachtenloop Wouter tot het besluit kwam dat die vierde wand van de kamer niets geheimzinnigs bedekken kon. Misschien bedacht hij dat er zeker aan die zijde wel buren zouden wonen die niet betrokken konden zijn in romantiek. Maar opeens sloeg hij de ogen op de grond. Onder die vloer was zeker plaats genoeg voor prikkelende akeligheid. O ja, tot de tegenvoeters toe. God weet hoeveel rammelend gebeente zich daar in zwijgende eenzaamheid lag aan te kijken! Misschien ook dwaalden er nog levende slachtoffers van inquisitie en verliefde bisschoppen in die gewelven rond. Wie weet of niet juist op dit ogenblik de schone Isabella haar voorlaatste adem uitblaast. Daar knerste iets....

Wouter hield de adem in. Ik weet waarachtig niet wat er knerste en geef den lezer in overweging te geloven dat het geluid een alleronschuldigste oorzaak had.

....daar knerste iets. Zou er toch inderdaad onder die mat....

In geen van de romans die Wouter gelezen had, waren de valluiken met matten bedekt geweest. Dit kon de nieuwste manier wezen, en in romantiek moet men op alles verdacht zijn. Wouter was volstrekt niet van plan den goeden pater Jansen te verraden als hij zijn geheimen ontdekt zou hebben, o neen! Integendeel, hij wou niets liever dan deelnemen aan

al de schatten en kastelen die er aan 't licht komen zouden, zodra hij zou afgedaald zijn in het hol waar hem de schone Isabella zieltogend lag te wachten. Eerst dat arme schepsel bevrijd en dan met volle zeilen de oceaan der romantiek ingestevend! Isabella zelf zou er schik in hebben, als ze maar eerst behoorlijk verlost was uit dat gewelf. Maar.... wàs er een gewelf? Wàs er een hol? Om zekerheid te hebben, stampte Wouter met de voet....

— Wou je wat, jongeheer? vroeg Stijntje die juist de kamer binnentrad en Wouter's grondig onderzoek niet best begreep.

— Neen, o neen, juffrouw, volstrekt niet! antwoordde hij bedremmeld. 't Is maar dat.... dat ik....

— Als u iets mankeert.... we hebben haarlemmer-olie in huis.

— Dank u, dank u. 't Was maar dat ik.... dat m'n voet slaapt. Dàt was het!

— Ja, niet waar, en dat prikkelt zo. Ik heb 't ook wel eens gehad. Maar 't gaat altijd weer over. Ik moet hier wezen, ziet u, om paters *Jézekie* te schuren.

En de goeie Stijn nam het Christusbeeldje van de wand, en poetste het en wreef het dat het glom. De crucifix had waarlijk geen reden tot klagen over verwaarlozing, al zou dan de oppervlakkige beoordeelaar menen dat Stijntje wel wat ruw omging met het symbool van haar geloof. De oorzaak van deze schijnbare onverschilligheid lag in gewoonte, en in afwezigheid van tegenstand. Wie kwaad van het afgodsbeeldje gesproken had, zou het zeker bij Stijntje moeilijk te verantwoorden gekregen hebben, maar nu hieraan niet gedacht werd, behandelde ze haar *Jézekie* met niet meer omslag dan elk ander voorwerp van metaal dat ze reinigde, schuurde, wreef en oppoetste.

— Kijk, wat-i glimt! zei ze. Net 'n kaarsenmakerskat in de maneschijn, vindje niet?

Wouter had nooit een kat van de omschreven soort in dat bijzonder licht gezien, maar toch erkende hij onvoorwaardelijk dat het beeldje er goed uitzag.

— Ja, 'n mens moet zindelijk op z'n goedje wezen! Ik

heb wat te stellen met pater.... daar heb je geen begrip van! Want hij.... denkje dat-i om iets denkt? Neen, dat doet-i niet. En weetje waarom? Wel, omdat-i altijd denkt aan wat anders. De man is een engel van God, en zou vergeten z'n neus te snuiten, als ik 'm niet zei: pater, je bent verkouwen. En je gaat zo naar Haarlem? En pater ook? Wat ga jelui daar doen? 't Is 'n hele reis.

Wouter verhaalde een-en-ander van het voorgevallene, maar slaagde er niet in Stijntje begrijpelijk te maken wat er eigenlijk geschied was. Hoofdzaak voor haar was en bleef paters reis naar Haarlem.

— Als-i maar geen kou vat, mijmerde zij halfluid, of....

— 't Is mooi weer, juffrouw, zei Wouter.

— O ja, dàt is 't! Maar.. och, kou vatten is ook 't ergste niet. Ik voel m'n-altijd als 'n mal mens als-i uitgaat, en dan zo ver! Kan je me zeggen waar-i nu heen is!

— Geld wisselen, zei Wouter.

— Geld? Daar heb je-n-'t al! Nu zit ik in dodelijke angst. Ik wou dat-i goed en wel weerom was.

Ze pakte het gereedschap waarmee ze het Christusbeeldje zo verkwikt had, bij elkander en verliet morrend het vertrek. Wouter wist alweer niet wat-i van Stijntje te denken had. Haar kleding en voorkomen was als van een zeer bejaarde dienstmaagd, maar de gemeenzaamheid waarmee ze sprak over haar meester — de man bleek tot het „goedje" te behoren dat ze zindelijk te houden had — bracht hem in de war. Stijntje maakte met pater niet meer omslag dan met haar crucifix, al kan ik verzekeren dat ze voor beiden met vreugd de dood getrotseerd had. Er zou in dit bijzonder geval weldra blijken wat de oorzaken waren van haar bekommering over paters reis en het geldwisselen. Er vertoonde zich een bedelaar voor het raam waar de *hortensia* prijkte. De man keek even naar binnen, niet zozeer als iemand die *vraagt*, maar als een verwachte persoon die te kennen geeft dat-i er *is*. Weldra werd hij door een tweeden en derden gevolgd, die almede blijk gaven zich volkomen thuis te voelen op het binnenplaatsje dat den pater voor antichambre scheen te dienen. Velen maakten het zich gemakkelijk en

gingen op het een of ander uitstek zitten dat aan huis of kerk te vinden was, als wilden zij door een *charade en action* de waarheid uitdrukken.

Het pauperismus is een pestbuil van het geloof.

Ja, ja, ze waren geestig, die agenten in hemelassurantie!

Wouter hoorde dat men zich onder dat zoodje onderhield over de afwezigheid van den huisheer, en wel op een toon die zekere ontevredenheid liet doorschemeren. Wel zeker, de man had op zijn post moeten zijn!

— Maar de meid is er toch, riep een jongen die de kost won met lam-zijn, maar nu toch het kozijn van een der lagere kerkvensters had weten te bereiken, waar hij *gargoille* speelde.

— Ik wacht liever op den ouwe, zei een blinde.

— Houd jij je mond, je mag er niet eens wezen, je bent z'n dinsdagger.

— Wat gaat dat jou aan? Jijzelf mag je mond wel houden, je hebt verleden bij 't uitgaan van de Jacobskerk *drie* gestaan, en je bent maar *zeven*.

— Né, *zes* nou, want de ouwe Jonas is dood. Maar jij bent 'n dinsdagger. Ga heen, zeg ik je!

— Je hebt op *drie* gestaan.

— Jij bènt 'n dinsdagger, ga heen! Toe, allo, jongens, dringt 'm de gang uit. Hij steelt ons 't brood uit de mond.

— Wàt? 'n dinsdagger? riep nu 't uitwas van de kerk. Dat mag niet. Er uit met hem!

En de lamme wist vrij vlug op de grond te komen om het geschonden bedelaarsrecht te handhaven. De man namelijk die tot de bedeelden van dinsdag behoorde, mocht zich niet vertonen onder het gezelschap dat zich 's maandags om ondersteuning bij pater Jansen aanmeldde. En wat die andere beschuldiging aangaat — „*drie* staan als *zeven* je plaats is." — ze doelde op het overweldigen van een rangnummer. *Te* na bij het uitgaan van de kerk wordt voor onvoordelig gehouden, daar de drukte het uithalen van beurs of portemonnaie belet. Ook schijnt ieder haast te hebben in de eerste ogenblikken na een kerkdienst. Maar een standplaats *te* ver van de deur is ook niet goed, want de meesten

lopen, na twee of drie keren iets aan een bedelaar gegeven te hebben, onverschillig door. Zonder het minste besef dat ze te veel deden — namelijk iets verkeerds — menen ze toch genoeg verricht te hebben. Hoe dit zij, volgens alle oordeelkundige schrijvers die kanker en koudvuur tot een bijzonder onderwerp van studie maakten, is er geen voordeliger standplaats dan nummer *drie*. Indien dus de man die den ander zo liefdeloos beschuldigde van inbreuk op pater Jansen's dagorde, zich inderdaad schuldig maakte aan diefstal van dit nummer, was de ander volkomen in zijn recht hem het zwijgen op te leggen. Maar ook de dinsdagger zelf had zich te verantwoorden, en wel bij Stijntje die op het rumoer naar buiten kwam. De man die zich een dag te vroeg aanmeldde, verontschuldigde zich door de opmerking dat hij op dinsdag „zovéél huizen had" en dat-i „zijn benen uit het lijf moest lopen" om al zijn klanten behoorlijk te bedienen, denk ik.

Stijntje gaf ieder wat, maar niemand scheen tevreden. Er bleek dat de heren aan drie duiten de persoon gewoon waren, en nu met twee werden afgescheept. Maar de oude meid hield zich flink. „Wie nog een woord spreekt, wordt van de lijst gestreken", zei ze. „Ik heb nog zes hele dagen van Gods lieve week voor me, en een mens moet toch zorgen dat hij toekomt, nietwaar? Voort, allemaal, de plaats af en deze gang uit, voort! 't Is, dunkt me, wèl zo!"

Het gemene troepje liet zich niet zonder moeite bewegen heen te gaan en Wouter hoorde met verontwaardiging hoe er door sommigen gemord en gescholden werd. Als het weer gebeurde dat de-ouwe niet thuis was, heette het, zouden ze liever wachten tot-i weer kwam, want zo'n meid was toch ook maar een „loontrekkende dienaar, die niet weet wat een mens toekomt." Het schijnt vreemd, maar wáár is het, dat in de mond van den arme, gebrek aan rijkdom of laagte van stand een misdaad is. Volgens heren bedelaars had Stijntje rijk moeten zijn, of hertogin, of burgemeestersnicht, voor ze zich het recht mocht aanmatigen een woordje mee te spreken en een hand uit te steken — want dit dééd ze, en Wouter had dapper geholpen ter verdediging van paters erf.

Niets is er aristocratischer dan het gemeen.

Nadat ze met hun beidjes het terrein hadden schoongeveegd, volgde Wouter de amazone weder in de kamer. Ze jammerde over haar voedsterkind.

— Och jongheer, ik wou dat pater kwam! Ik heb rust noch duur als de man de stad in is. En dan met geld, zeg je? Is 't veel?

Wouter kon de som niet bepalen, maar sprak van kostbare muntstukken die gewisseld moesten worden.

— Goud? Och, lieve Jeesis, dat's voor hem krek 't zelfde. Och, waarom de man de stad in te sturen met geld? Heb jij dat baantje voor hem uitgedacht, jongeheer? Slim is 't niet van je! Waarom deed je 't niet liever zelf? Met geld kan men niet te voorzichtig wezen.... ieder kan 't gebruiken, zie-je? Als-i nu in Jeesis naam maar niemand tegenkomt die wat nodig heeft! Goud? 't Kan hèm wat schelen! De gespen van z'n vaders broek waren van zilver, en toch zijn ze weg! En om koper geeft-i ook niet. Raad eens hoeveel bedeelden we hebben? Wel tachtig alle weken? ik heb er 'n hele lijst van. En ze zouden ieder hun eigen dag houden, maar denk je dat ze 't doen? Neen! Want er zijn rakkers onder — dat ik zo'n zondig woord zeg — ja, rakkers, die tweemaal komen, maar pater wil 't niet geloven. En of ik al zeg: „pater, 't is slecht volk!" hij wil er niet van weten.

— M'nheer Jansen is te goedig, zei Wouter.

— Een zoete-n-engel van God is-i! Maar ik moet op 'm passen. Drie duiten de man, gaat niet, zesmaal in de week.... reken maar na! Daar waren er vijftien vandaag, en de man heeft zelf geen boter op z'n brood. Nou, ik ook niet, maar dat's tot dáár aan toe. Maar dan alles weg te geven aan slecht volk! Ik heb ze nu maar twee duiten gegeven, en daarom bromden ze zo. Ze willen klagen bij pater. 't Is 'n zoodje! Hoe meer je geeft, hoe luier ze worden. En hoe brutaler ook. Dat heb ik altijd opgemerkt. Maar pater begrijpt het niet, of hij wil 't niet weten. En als ik zeg: „'t Zijn rakkers, pater!" dan zegt-i dat we-n-allemaal zondaren voor God zijn, en dat *hij* ook z'n fouten heeft, en blij toe wezen mag dat God hem kleren en eten geeft en een mooie woning.

Zondaars voor God? Nou ja, 't hele mensdom, maar *hij?* Ik weet secuur dat God niks van den man te-goed heeft, niet zie zóóveel!

Stijntje streek met 'n bevallige zwaai over de hand. Mocht God 'n ogenblik tevoren nog in de waan verkeerd hebben dat Pater Jansen bij hem in 't krijt stond voor erfzonden en eigen fouten, dan waren Stijntjes gelaatstrekken en haar barbiersgebaar wel geschikt hem de moed te benemen om op de likwidatie van die onbillijke vordering aan te dringen.

— Niks, niemendal, ging ze voort. Hij is proper en schoon als 'n brand. Maar dat bedelvolk, kijk! En „al de armen zijn z'n broeders" zegt-i.

— Dat heeft Jezus gezegd, kathechizeerde Wouter.

— Jezus? Zo! Heeft de Heer Jezus dat gezegd? Nou, dan heb ik er vrede mee dat-i 't ook zegt. Maar toch.... wàt broêr? Ik vind dat 'n mens z'n eigen broêr moet wezen ook. En *hij?* Hij is, om zo te zeggen z'n eigen neef niet, z'n zwager niet, z'n eigen stiefkind niet, neen, dat is-i *niet!* Hij loopt weer op z'n tandvlees. Heb je 't niet gezien?

't Scheen wel dat Wouter blijk gaf deze schilderachtige uitdrukking niet te verstaan. Althans de oude Stijntje kommenteerde:

— Nou ja, op 't overleer, z'n schoenen zijn doorgesleten. 't Is m-e-'n kruis! En z'n jas is ook niet van de nieuwste.

Wouter voelde schaamte over 't gewicht dat hij aan *zijn* kleding hechtte.

— Al vier jaar lang spaar ik voor 'n nieuwe, of.... ik *wou* sparen, maar 't gaat niet! Die bedelaars kosten ons zeker twee gulden in de week.... spaar dan eens voor nieuwe jassen! Zeg, jongeheer, kan je niet eens aan pater zeggen dat-i wat zuiniger wezen moet, en niet zo altijd weggeven!

Wouter groeide. *Hij* werd aangesteld tot Mentor over een bejaard man en wel door een vrouwspersoon die nog volwassener was dan zijn pupil. Met veel genoegen had hij Stijntje omarmd, maar hij speende zich van deze uitspanning en stelde zich schadeloos door de zelfgenoegzame pedanterie van zijn antwoord. Stijntje's verzoek werd genadig opgenomen en geflatteerd:

— Hoor eens, juffrouw, u kan verzekerd wezen dat ik van mijn kant al 't mogelijke zal aanwenden om....

— Wel zeker! Want mij gelooft=i niet, omdat ik niet geleerd ben. Je moet hem zeggen dat de jongen die daar zoeven met z'n *derrière*....

Zo vertel *ik*, maar Stijntje sprak hollandser, bondiger, korter en beter.

.... de jongen die zoeven met z'n.... zitwerktuigen dan, in 't venster van de kerk zat.... 'n luiwammes is=i, 'n doeniet, 'n rekel! Zeg dat aan pater. Eerst was=i 'n blinde.... jawel, zolang=i 'n zusje had, dat hem leien kon. Maar nou ze van 'm weggelopen is — god weet waarom? Misschien bedelt ze liever op 'r eigen houtje — nou is=i opeens 'n lamme ge=worden. Hoe vind je dat? Zeg 't aan pater!

— Ja, ja, juffrouw, ik zal 't hem zeker zeggen!

— En dan van dat vuile schepsel ook, dat daar in de hoek zat. Heb je 'r gezien? Eens toen er sneeuw lag, zei ik: „veeg de sneeuw van de plaats, dan krijg je zes duiten." Was 't goed geprezenteerd, of niet? Maar ze deed het niet en zei dat ze veel huizen verzuimde.

— Huizen, juffrouw?

— Ja, bedelhuizen. Ze had er zeventien alle dag, zei ze, en toen schold ze me=n=uit over m'n zes duiten. Dat zei ik aan pater. En wat zeid=i! „Och, zeid=i ze is te oud, 't mens kan niet vegen." Heb je van z'n leven! Ik zei: „pater, ze is jonger dan ik!" Nou 't is de waarheid, want ik ben acht=en zestig. Dat 's oud, hè?

Gewis vond Wouter dit oud! Hij begon de vrouw belang=wekkend te vinden, die zoveel moest beleefd hebben naar=i meende. Dat de kring waarin ze zich bewogen had wat klein was, kwam niet in hem op. Hij voelde verlegenheid over z'n jeugd, en om haar te doen voelen dat=i door studie had aan=gevuld wat hem aan jaren ontbrak, zocht=i in z'n herinnering iets op, dat getuigenis geven mocht van voorhistorische kennis. Stijntje moest toch weten, dat=i de functie van ziele=herder die ze hem zo gul opdroeg, niet geheel onwaard was, en ook dat=i meer wist dan hij in z'n kort leventje met eigen ogen kon gezien hebben.

Zéér oud, betuigde hij. Dan heeft u zeker de uitlegging van de stad bijgewoond?

— Dáár weet ik niet van, jongeheer. Maar.... die oude nukkige Griet! wat denk je dat pater deed? Hij zei: „och, Stijn, je moet denken ze-n-is 'n arm mens!" „Dat 's waar, zei ik en dat denk ik. Maar jij bent ook arm, pater, en ik ook." Nu dàt zei ik er maar zo bij, want *ik* heb 't wèl, en klaag niet, god bewaar me! Maar dat pater soms droog brood eet, is 'n ware zonde voor god en mensen. Soms is er geen duit in huis, en dan moeten we lenen van pastoor hiernaast, die ook niet te veel heeft. Ook 'n goed mens anders, dat moet ik zeggen, maar hij spreekt niet veel. Pater zegt dat-i de geleerdste man van de wereld is, en lang professor of bisschop had moeten wezen, als-i maar niet zo.... nou, dat gaat mij niet aan, en jou ook niet. Maar die luie Griet! Ze dééj 't niet, en ze deej 't niet, en de sneeuw bleef liggen die dag, en ik zei: „goed, pater, dan zal ik 't doen." En de volgende morgen zou ik vroeg opstaan en dat deed ik ook, want de sneeuw loopt zo *in*, weetje, en dan heeft de man natte voeten, en dat kan ik voor God niet verantwoorden. En toen ik op de plaats kwam.... weg was de sneeuw! Wat denk je dat er gebeurd was?

— Dooi? vroeg Wouter.

— Gut né, 't vroor twee zeeuwen dik. Ik keek beduust op de blanke stenen, en zocht de sneeuw.... geen krummel te zien hoor! Toen hoorde ik pater lachen in z'n kamer, want hij zag me daar staan als 'n gek mens naar de sneeuw te zoeken die weg was. Hij was nog vroeger opgestaan dan ik, en had alles weggeruimd. Hoe vind je dat, jongeheer?

— Hoor eens, juffrouw, als 't weer gebeurt.... roep mij, dan zal ik 't doen.

— Was 't geen schande? En dat voor zo'n lui dier als die Griet! Nou, ik was zo kwaad, als 'n spin, want ik heb den man zielslief, dat begrijp je wel, maar hij lachte me-n-uit. En blééf kwaad, en toen sprak hij weer van arme broeders, maar ik zei dat die luie Griet m'n broer niet was, en zijn broer ook niet! Wel neen, wat zeg jij? Zo'n lui beest!

Wouter zei ditmaal eens niets, maar aan indrukken ont-

brak het hem niet. Hij voelde wel, dat er iets liefelijks te lezen stond op de bladzij van het grote levensboek, dat hier voor hem werd opgeslagen, maar kon zijn ingenomenheid niet rijmen met de weinig romantische vorm, waarin hem het schone werd voorgesteld. Zeker, er moest nogal veel aan Stijntje veranderd worden voor ze, al was het dan maar heel uit de verte, gelijken kon op de schone Isabella, die hier in een diep gewelf op verlossing had behoren te liggen wachten. De goede oude vrouw zelf scheen geen verlossing nodig te hebben, en inplaats van slachtofferige dames te bevrijden van ijzeren ketens, schraal dieet en priesterdwang, kreeg Wouter zo'n priester-zelf te redden uit de klauwen van zijn eigen goedigheid. De ruil kon wreed genoemd worden door ieder, die niet inzag hoe aangenaam Stijntje's vertrouwelijkheid prikkelde, en vooral haar vertrouwen. Bovendien, dat uitdrijven van de bedeltroep had iets van een gevecht gehad, en bij gebrek aan beter moet men zich met het mindere tevreden stellen. De romantiek is veerkrachtig, en wat er in afmeting en gehalte aan de omstandigheden ontbreekt, wordt aangevuld en opgesierd door de onbewuste goede wil van de Don Quichotten. Wouter was zo tevreden, dat-i zijn eigen jas niet meer zag. Grootmoedig vergaf hij den pater, dat er geen enkele gekluisterde jonkvrouw in zijn woning te vinden was, en ook daaronder niet. Maar toch:

— Wel, juffrouw, de woning is eigenlijk niet heel groot, vind ik. Heeft u hier ruimte genoeg?

— Wel wis en zeker! als-i groter was, kon ik de boel niet knap houden in mijn eentje. Je moet denken, dat ik de kamers van pastoor hiernaast ook voor mijn rekening heb. Het is een heel gedoe voor een mens alleen.

— En.... kelders?

— Ja, 'n beetje nat, maar anders best. We hebben er des winters aardappelen in, en turf ook. Die nattigheid is goed voor de turf.... 't stookt zuinig. Droge turf is geen aanhalen. Dan zou de man kou lijden ook!

De poging om zich te vermeien in *crypt*-romantiek brak zo weer als glas af. Ketens en knokenpyramiden pasten niet bij die huiselijke nattigheid. Een „hol" mag vochtig wezen, o

ja, en zelfs is dit een der vereisten van de zaak, maar.... aardappelen en turven? O, Lafontaine! O, Radcliffe!

— En.... zijn er gewelven onder de kerk, juffrouw?

— Dat weet ik niet. Maar ik verpraat m'n tijd. Beloof je me vast en zeker, dat je 'n oogje houden zult op pater met al dat geld?

— Wees gerust, juffrouw! Ik zal....

— En dat je hem eens terdeeg vermaant om wat meer voor zichzelf te zorgen....

— Zeker, juffrouw.

....want, zie je, de man is zo arm als Job, en dat gáát zo niet! Ik hoor nu, dat er 'n dame in de stad gekomen is, heel uit Denemarken of Hamburg of zowat, en die zou hem bijstaan....

— Ah!

....Zo, weet je 'r van! Nou, des te beter! Ik hoorde 't van Femke Claus....

— Ah!

....ken je die ook al? Nou, die biecht bij pater, vroeger bij pastoor hiernaast, nu altijd bij pater. En meestal gaat ze hier over de plaats de kerk in, want ze brengt pater's wasgoed en zij heeft het me verteld.... van die dame-'n uit Hamburg, meen ik.

— Ah!

— Wat mankeert je toch, jongeheer? En ik.... als ik die rijke dame kan te spreken krijgen, zal ik haar zeggen dat ze heel voorzichtig wezen moet, en pater niet te veel geven. Want al had het mens een inkomen van honderden in de week, 't zou niet genoeg wezen voor al die bedelaars. Hoe meer je geeft, hoe meer er komen. 't Is maar begieten van onkruid, zeg ik! Wel ja, moet 'm mens niet werken voor de kost? Dat heb ik ook gedaan, van zó klein af. Ik ben 'n vondeling, weet je, en heb mezelf door de wereld moeten slaan. Kan die luie Griet dat ook niet doen?

Het vondelingschap beviel Wouter bijzonder. De lust om daarvan iets meer te vernemen, verdreef zelfs de indruk, die het noemen van Femke's naam — in verband nogal met prinses Erika — op hem maken moest. Zou Stijntje's vader

een rijke baron wezen? En teruggekeerd op het pad der deugd? Hij wilde meer van de zaak weten, en Stijntje zei er dan ook nog wel iets van, maar alweer het rechte niet, naar Wouter's mening. Ook hier wou het alweer met de romantiek niet best vlotten. Wat die Leentje toch gelukkig geweest was, zij die bij haar eerste en misschien enige uitgang zo terstond op de smakelijke kern van de vrucht onthaald werd! Wouter kreeg alweer niets dan lege doppen en schillen of althans, dit verbeeldde hij zich, omdat-i nog niet geleerd had — er zijn er meer zo! — zijn ontmoetingen op een afstand te zien. Wat ons in oudheid belangrijk, of in middeleeuwen romantisch voorkomt, is eenmaal *gewoon* geweest.

— Ja, jongeheer, 'n vondeling, ging Stijntje voort, en ieder mag 't weten. Wel ja, ik heb immers mezelf niet op de hei gelegd, heb ik wel? Nou, voor m'n moeder is ook gezorgd, en best hoor! Want.... op de hei ben ik gevonden, piernaakt, om zo te zeggen, ik had maar 'n oud stuk mat om 't lijfje. Maar je begrijpt dat ik 't maar van horen zeggen heb. Ja. Ik was in 'n lap mat gerold, anders niet! En nu! God heeft me gezegend, dat zie je. Ik ben groot en sterk geworden.... neen, sterk ben ik geweest. Dat 's tot daaraan toe. Maar ik heb wel elf hemden....

— Hè, zei Wouter.

— Ja, elf. Maar ze zijn wat oud. En telkens als ik er 'n twaalfde bij doe, moet ik een van de andere weggooien. Daarom heb ik er maar elf. Maar je moet denken, ik ben begonnen in 'n mat, en op de hei. En nu woon ik bij pater, al vijf en dertig jaar.... 't is waarachtig geen kleinigheid! Maar ik heb er voor moeten werken, dat spreekt. Zolang ik hier woon, houd ik twee heren heel, en soms wel drie, want als de dienst wat druk is, hebben we hier 'n kapelaan ook. Ja, ja, er moet gewerkt worden in de wereld! Maar als je dàt doet, ben je klaar. Ik ken menigeen die in 'n huis geboren is, en God op z'n blote knieën danken zou als-i bij pater mocht wonen.

— En.... u ziet soms Femke hier? vroeg Wouter, niet zonder de strekking, dat deze bijzonderheid Stijntje's genot nog aanmerkelijk verhogen moest.

— Wel zeker! En ik moet zeggen, dat ze mij trouw helpt aan paters goed.... nu, anders kwam ik er niet. Want 'n mens alleen.... dat begrijp jezelf wel. Ook worden m'n ogen slecht. Maar van pastoor hiernaast wil ze geen stuk meenemen. Ik geloof dat ze niet van hem houdt.

— Zou hij haar iets misdaan hebben? vroeg het riddertje.

— Wel neen! Waarom? 'n Mens houdt van den een, en niet van den ander. Van pater houdt ze, dat weet ik. En hij van haar. Vroeger biechtte ze bij pastoor hiernaast, maar nu al sedert 'n jaar of wat niet meer. Altijd bij pater! Zo zijn er veel, en de man kan 't niet af. Ik heb al aan de mensen gezegd: „ga toch liever bij pastoor hiernaast, die man is ook goed", zei ik, maar 't helpt niet, alleman wil altijd bij pater wezen. Nou, ikzelf ook, en ik bevind er me goed bij, dat moet ik zeggen. Hij is 'n beste! En zo zal dat meisje er ook over denken. Maar jou heb ik nog nooit in de kerk gezien. Zeker woon je ver. Waar is je parochie? Bij wien biecht je? Is je pastoor lastig?

— Neen, o neen, stamelde Wouter, die de moed niet had op dit ogenblik te openbaren dat-i niet „van 't geloof" was.

— Anders, ik kan je pater gerust recommanderen.... hij is erg gemakkelijk. Wat *die* man al zielen tot Onslieveheer geholpen heeft.... kijk! Als ik niet bij hèm geweest was, zou 't er met m'n moeder nog slecht uitzien, maar nu is ze wèl. Ga bij pater, wat ik je zeg! Of.... neen, toch niet, de man heeft het te druk. Veel drukker dan pastoor hiernaast. Die is 'n beetje.... hoe zal ik zeggen! Isegrimmig, ziedaar! Hij ziet niks door de vingers, niks, niemendal! Nou, alle mensen zijn niet eender, en sommigen moeten hard aangepakt worden. Verleden heb ik gehoord, dat er eens 'n man geweest is, die niet bang was voor de hel. Hoe vind je dat?

— Heel erg, juffrouw.

— Zo, vind je dat erg? Ja, 't *is* erg! Maar ik ben er ook niet bang voor, want ik doe m'n werk, en ik zorg voor pater. Och, och, waar blijft-i?

— Is u niet bang voor de hel, juffrouw?

— Gut nee, volstrekt niet, want ik doe m'n werk. Maar die man deed z'n werk niet. Hij vloekte en dronk en ging om met

slechte vrouwlui, en toch was-i niet bang voor de hel. Zie je, *hij* had er bang voor moeten wezen. Dat zei pater ook, maar toch zou God 't hem wel vergeven, zeid-i, omdat de man niet beter wist, want.... hij geloofde niet aan de hel, en dat kan 'n mens niet helpen, zei pater. Nou, ik had zo'n man wel eens op z'n sterfbed willen zien! Maar hij zal wel dood wezen, want het is zeker lang geleden. Als ik sterf, zal ik heel tevreden zijn, want pater zal voor m'n bed zitten, en mij de hand drukken. Dat heeft hij me vast beloofd. Dan zal ik God danken voor 't leven, dat-i mij geschonken heeft, en omdat ik bij pater gewoond heb.

De goede vrouw bekruiste zich en Wouter had het hart niet, te veel hart liever, om hierin ditmaal iets bespottelijks te vinden.

— Je weet niet hoeveel goeds ik genoten heb, jongeheer! Je moet altijd denken, ik ben begonnen van niets, van niemendal, denk eens! Ik was tien jaar oud toen ik nog achter de koeien in 't veld liep en als in 't dorp kwam — want ik ben maar van 't boerenland — dan riepen de jongens: „vondeling, vondeling!" En nu, kijk, al vijf en dertig jaar bij pater! Wat wil 'n mens meer? En ik heb òververdiend voor m'n moeder ook, dat begrijp je.

Wouter zette een vragend gezicht.

— Ja, 't moet wel. Want zeker had ze niet goed met me gehandeld, maar pater zei: „denk je dat 'n mens voor z'n plezier z'n kind op de hei legt? Dat zijn treurige zaken, men moet er meelij mee hebben!" En ik heb kousen voor hem gebreid, en voor elke kous gaf-i 'n mis aan m'n moeder. Dat was heel in den beginne, toen ik pas bij hem kwam. En toen werd het koud, en ik had winterhanden en kon niet breien. En dat speet me erg voor m'n moeder, en ook voor pater, want de man had z'n kousen broodnodig. Maar de ziel van m'n moeder was 't ergste, dat begrijp je. Denk je nu dat pater er naar keek of ik breien kon of niet? Gut nee, hij gaf de mis, alle dagen krek! Dat doet-i nu al vijf en dertig jaar.... reken dàt eens uit, jongeheer! De man zegt zelf dat er 'n hele boel òver is.

En.... de ziel van.... uw vader? vroeg Wouter, die

naar bericht hunkerde omtrent zekeren schatrijken baron, na — of liever nog: een beetje vóór — zijn terugkeer op het pad der deugd. Gaarne had hij zijn vraag wat deftiger ingekleed, en zich geïnformeerd naar 't wedervaren van wijlen Stijntje's „papa", maar deze malle uitheemsheid, die in Wouter's tijd nog voor iets voornaams doorging, wou er niet uit. Het bleef dus bij: „de ziel van uw vader, juffrouw?", schoon dit woord inderdaad wel wat àl te burgerlijk klonk voor iemand, die de aanzienlijke romanbetrekking van meisjesverleider bekleed had, een functie waartegen onrijpe jongetjes, eunuchen en zeker soort van beunhazen in moralisterij te allen tijde zo bijster hoog — maar vooral begerig, en met afgunst! — hebben opgezien.

— Dáár weet ik niet van, antwoordde Stijntje, en 't scheen wel, dat zij over Wouter's vraag een beetje verstoord was. Een mens kan niet alles tegelijk doen! Wou je, dat ik pater nu nog dáármee lastig was gevallen ook? De man heeft 't werachtig druk genoeg. Voor m'n moeder is er òver, en daarmee kan God doen wat-i wil. Maar voor m'n vader sprak ik geen stom woord. God zou wel eens kunnen zeggen: „als je zo begerig bent, krijg je niemendal!" Nou, dit is maar bij manier van spreken, want wat ik verdiend heb, moet ik hebben: eens gezegd blijft gezegd! Daar is de heilige Jozef voor, die is er werachtig de man niet na om 'n zoons woord te schande te laten maken. Here Jeesis, waar blijft pater met al dat geld?

— Daar is-i, riep Wouter, die Jansen's vriendelijk gezicht langs de *hortensia* zag voorbijgaan.

Als om de gegrondheid van Stijntje's angst ditmaal eens te logenstraffen, telde de goede man een twintigtal rijksdaalders op de tafel. Ter verontschuldiging over zijn lang uitblijven, deelde hij mee, dat men hem onderweg bij een zieke had geroepen, die volstrekt iets naders van de hemel wilde weten voor-i heen ging.

— Ik heb hem alles duidelijk uitgelegd, verzekerde Jansen. Die geldwisselaar zei, dat de koers laag was, jongeheer, maar ik heb 'n briefje gevraagd, waar 't op staat. Nu kan jijzelf alles precies uitrekenen, want men kan nooit te voorzichtig

wezen in de wereld, en geld is.... geld, wat zeg jij, Stijn?
Stijn zei ja, en een kwartier daarna was Wouter met pater Jansen op weg naar de haarlemmer-schuit. De oude vrouw had haar afgod terdege afgestoft en geschuierd, en ook Wouter kreeg 'n streek of wat met de borstel, doch het was blijkbaar slechts een voorwendsel om hem nog eens nadrukkelijk in het oor te fluisteren:

— Zal je toch goed zorgdragen dat pater al dat geld niet verdoet, jongeheer?

— Juffrouw, ik belóóf het u! had Wouter geantwoord, en aan de stap, waarmee hij de wandeling aanving, was te bemerken, dat hij het meende.

Helaas!

De weg naar.... het verkeerde is geplaveid met goede voornemens en welgemeende beloften.

LXVI

Zeker kanselredenaar moet eens gezegd hebben dat niets gemakkelijker is dan preeken, doch niets moeilijker dan goed preeken. Ik heb er geen verstand van, maar als men op de bewuste dag aan Wouter gevraagd had of niet ook 'n middelmatige preek iemand terdege bezwaren kan, zoud-i het zeker volmondig hebben toegestemd. De vorige dag was hij redelijk tevreden geweest met het halfgeboren concept van de brief aan de opgeblazen Hersilia — jammer dat het niet gediend had — maar 'n preek.... dat was wat anders! Hij wilde 'n paar keer beginnen, maar 't vlotte niet. Telkens als-i op z'n „m'n heer, hoor eens!" zo goedmoedig ten antwoord kreeg: „wat bliefje, jongeheer?" zonk hem 't hart in de schoenen en hij maakte de een of andere onnozele opmerking over iets dat op hun weg te zien was. Pater mocht alzo van hem vernemen, dat de haarlemmerdijk een lange straat was en dat ieder die 's avonds laat buiten de stad bleef, een stuiver moest betalen, ja zelfs als 't héél laat was, een dubbeltje. Jansen stemde dit alles volmondig toe.

Hoe te beginnen? Wel beschouwd, hebben dominees het

makkelijk. Ze nemen 'n tekst uit de Schrift en verdelen hem in drieën, dan volgt de rest vanzelf. Ook worden zij op de weg geholpen door het voorgebed. Wel zeker: „steun, o Heer, den spreker die in ons midden is opgetreden om uw woord te verkondigen!" Zo komt een mens op z'n dreef. En een dominee is anders gekleed dan andere mensen. Dat alles geeft zekere toon aan en brengt een stemming te-weeg die stamelaars en stommen aan 't preken helpen zou. Wouter voelde wel, dat het niet te pas kwam een gebed te doen: „steun, o Heer, den voorganger, die naast pater Jansen is opgetreden om het woord van Stijntje te spreken!" maar hij wou doen wat-i beloofd had. Dat hij maar een domme jongen was en die mijnheer Jansen een eerwaarde man, kwam — juist omdat hij een domme jongen was — niet in hem op. En al ware dit anders geweest, het zou hem niet zo heel erg gehinderd hebben, want Stoffel had eens verzekerd dat jongelui, zo van de schoolbank, volkomen 't recht hadden oude mensen te kapittelen, als ze maar — door Stijntje? — „bevestigd" waren en de voorzorg gebruikten hun vermaningen heel theologisch in te delen in drieën. Nu, dàt wilde Wouter doen. *Ten eerste:* de spaarzaamheid is Gods wil. Dit zou hij o.a. bewijzen uit eierschalen, appelschillen en notendoppen die nooit groter zijn dan precies nodig is om te bedekken wat er in zit. Ten eerste: de spaarzaamheid is de wil van God.... och, 't lukte niet! Na veel vergeefse pogingen om op streek te raken, leidde z'n gedachtengang hem eindelijk op de vreemdklinkende vraag:

— Kan u zingen, mijnheer?

Voor zover 't me vergund is, borg te staan voor Wouter's bedoelingen, kan ik verzekeren, dat-i niet juist van plan was den goeden oudeheer daar op de publieke straat een psalm of gezang op te geven, met het verraderlijk oogmerk zich daardoor te doen stemmen op preekhoogte. Neen, maar hij had weer: „m'nheer: hoor eens!" geroepen en moest toch *iets* antwoorden, toen Jansen hem vroeg wat hij te zeggen had?

— Zingen, jongeheer? Jawel. Het hoort om zo te zeggen bij mijn vak. Maar heel mooi zing ik niet. Je moet pastoor

Koens eens horen, vooral in de Kerstnacht.... prachtig! Verleden was er een heer uit Parijs in de kerk, die bood hem.... ik weet niet hoeveel geld, als hij zich wou laten aannemen bij zijn zingcomedie, die ze daar hebben. Maar hij wou niet, want hij wil bij de kerk blijven, dat begrijp je. Maar anders.... hij zingt iemand het hart uit 't lijf. En preken! Dat heb je nooit zo gehoord! Ik weet niet wat mooier is, z'n zingen of z'n preken. Hij is een man, dat kan ik je verzekeren, maar.... meisjes zijn zwakke vaten en daarom zijn er vaders die liever hebben dat hun dochters bij mij gaan. Kan pastoor Koens dat helpen? In 't geheel niet!

Als 'n bliksem vloog hier Stijntje's mededeling, dat Femke niet van „pastoor hiernaast" hield, door Wouter's gemoed. Lieve, beste, brave Femke! Of prinses Erika van pastoor Koens houden zou, als ze hem kende!

— Hij zingt 'n *kyrie*.... weet je wat 'n *kyrie* is? Want je bent niet van de Kerk, niet waar? Gut, ik ben er niet boos om, want de een is zó en de ander is zó. Er zijn Turken ook. Maar weet je wat 'n *kyrie* is?

— Neen, mijnheer!

Kyrie betekent: „Heer" en *eleison* is zoveel als: „verlos ons!" Nu, dat zingen wij in onze kerk en Koens heeft een *kyrie* die expres voor hem gemaakt is door een Duitser, een eerste man in z'n vak. Hij is orgelist te Weenen, geloof ik. En ze zeggen — nu, dàt zal je vreemd vinden! — dat hij eens voor het hele hof....

Jansen hield even op om Wouter's aandacht te spannen. Maar daartoe was meer nodig, want de gedachten van den jongen waren bij de preek over spaarzaamheid.

.... voor 't hele hof, denk eens!

— Ja, m'nheer, zei Wouter, zonder nog te weten wat er te denken viel.

—Hij heeft voor 't hele hof gezeten op.... wel, waarop denk je dat hij gezeten heeft? Dàt moet je nu eens raden, jongeheer.

—Op 'n stoel, mijnheer.

— Ook, ook! En op 'n draaikruk ook.... want hij had klavecimbel gespeeld. Maar dat wou ik je nu eigenlijk niet

zeggen, want het gebeurt meer, niet waar? Neen, hij is zo ver in de muziek, dat 'n aartshertogin hem op haar schoot heeft genomen en dàarop heeft-i gezeten. Hoe vind je dat?

Wouter vond het heerlijk en nam zich voor, de eerste de beste gelegenheid aan te grijpen om zich te oefenen in muziek. De fondsen van zijn beloften aan Stijntje daalden vreselijk. Wie toch kan aan preken en spaarzaamheid denken, als er zóveel te verdienen valt met *ut, re, mi, fa, sol?* Toch vond-i de zaak niet heel helder en gaf te kennen, dat een beetje nadere toelichting niet overbodig wezen zou.

— Op haar *schoot,* mijnheer?

— Ja.

— 'n Aartshertogin?

— Ja, van Oostenrijk.

— Maar, mijnheer, hoe is dat mogelijk?

— Kijk, ik dacht wel dat je 't vreemd vinden zou, want zo'n aartshertogin is 'n hele dame en daarom vertel ik 't je. Ik heb er wel al honderd mensen mee vermaakt en niemand kon 't raden voor ik 't zei. Maar gebeurd *is* het, vraag het maar aan pastoor Koens en Stijn weet het ook, want ze was er bij....

— Aan 't hof, mijnheer!

— Neen toen pastoor Koens het vertelde.

De goede Jansen genoot naar hartelust van Wouter's verbazing, die dan ook inderdaad groot was. Hij hield zich innig overtuigd, dat noch zijn moeder noch een van zijn zusters, noch zelfs Leentje, die toch anders volstrekt niet hovaardig was, zich zó ver vergeten zou met 'n klavierspeler. Neen, nooit, nooit, nooit.... al was er geen hof bij dat er kwaad van denken kon. In 'n achterkamer niet.

— Op haar *schoot,* vervolgde Jansen. En ik zal je nog meer zeggen....

Nóg meer, o hemel?

....hij heeft ook op de schoot van de Keizerin gezeten! Zou je dàt geraden hebben?

— Neen, m'nheer!

— Dat dacht ik wèl. En ik ben er nog niet! De Keizerin heeft hem gezoend....

— Maar, mijnheer!
.... gezoend op allebei z'n wangen.
„Naar Wenen, naar Wenen!" riep alles wat stem had in Wouter's gemoed. Met geografische inspanning legde hij zich de vraag voor, of Haarlem in de weg lag naar dat verrukkelijk oord. Jansen vermaakte zich kinderlijk met z'n verbazing. Ze werd ten top gevoerd — ach, vernietigd tegelijkertijd — door het vervolg en slot van de historie.
— De keizerin stopte z'n zakken vol....
— Hè?
.... vol suikerdemangelen.
Hier berstte Jansen in lachen uit, zodat de voorbijgangers er schik in kregen. Maar 't was moeilijk niet te lachen bij het gekke gezicht dat Wouter zette en hierom was 't dan ook den goeden pater te doen geweest, want hij hield van vrolijkheid. Na zich enige ogenblikken te hebben laten bidden om opheldering, lichtte hij de zaak toe:
— Ik zal je 't dan maar zeggen. Die klavierspeler was pas zes jaren oud en 'n heel lief jongetje. Pastoor Koens heeft met hem gestudeerd — later, weet je — en ze zijn grote vrienden gebleven. Ik zei je immers al dat hij 'n *kyrie* voor hem gemaakt heeft? Ze hebben samen gestudeerd op het Jezuïeten-college....
Wouter rilde protestantelijk.
....daar krijgen wij onze knapste mensen vandaan. Maar 't gaat niet altijd door, want.... ik ben er ook geweest. Gut, wat keek je gek, toen ik je vertelde van die suikermangelen! Maar ik zou je wat van die *kyrie* zeggen. Als Koens hem zingt.... o! In zijn kamer, meen ik, want in de kerk doet hij 't niet graag. Stijn heeft er van gehuild, want het is heel gehorig bij ons, we kunnen elkander best horen zuchten.... maar ik zucht nooit. Waarom zou ik zuchten? Nu, Stijn huilde en ik kreeg kippevel. En weet je wat ik er bij dacht? Ik dacht: God, God wat ben ik 'n prul bij pastoor Koens!
— Hè, mijnheer!
— 't Is de waarheid! Maar ik van mijn kant ben weer veel sterker van bouw en spieren. Dat is ook iets, niet waar? God-bewaarme voor ondankbaarheid! Als m'n vader me op z'n

smederij gedaan had, zou ik net zo sterk geworden zijn als m'n broer, maar de theologie maakt 'n mens 'n beetje lebberig, vind je niet? En toch.... verbeeld je, ik heb thuis 'n *Vulgata*. Daar staat wat in! Ze is in kwarto, zó dik en dat in het vierkant en in leer gebonden.... 'n hele vracht! En er zijn sloten aan ook, Stijn schuurt ze alle weken blank. Welnu, ik pak een van die koperen lippen met m'n pink en Stijn zegt *paters* op, en ik houd m'n *Vulgata* — altijd met die éne pink, moet je denken — tot *quotidianum* van de derde. En Stijn is niet eens heel vlug met 'r *paters*. Als ik ze zelf zei, bracht ik 't zeker tot *remite* van de vierde, of misschien wel tot *amen*. Maar ik moet je 'r bijzeggen dat wij katholieken geen kracht, macht en heerlijkheid hebben. Dat scheelt altijd 'n beetje. En.... er is niets apokriefs in de *Vulgata*. Met 'n protestantsen bijbel zou ik 't wel laten, dat vat je wel!

Neen, Wouter vatte het niet! Of althans hij begreep niet *alles*. Maar de conclusie nam hij goedig aan. Hij hield zich overtuigd dat pater Jansen bijzonder sterk in z'n pink was, en zou voor die overtuiging in de dood gegaan zijn.

— Ja, 't is 'n heel ding, niet waar? En dàt kan nu pastoor Koens weer niet. Zo zie je, dat God altijd ieder 't zijne geeft. Maar ik heb Stijn verboden 't hem te zeggen. Hij mocht eens verdrietig worden omdat-i 't me niet na kan doen, en dit hoeft niet, want zulke dingen komen toch in ons vak maar zelden te pas. Maar eens toch heb ik er recht schik van gehad.... niet van die *Vulgata*, meen ik, maar dat God me zo sterk gemaakt heeft. Hij doet niets voor niemendal, houd je dáár maar aan vast! Verbeelje, ik was op 't Simmenarie, en daar woonde 'n boer in de buurt, 'n rijke boer. Hij heette Koremans, maar hij was heel rijk en hij had veel arbeiders in z'n dienst, meiden en knechts, allemaal boerenmensen, dat begrijp je wel. Een van de meiden heette Trineke, en ik dacht dat Koremans goed en gul was.... maar och, ik heb er geen plezier in, je dat te vertellen. Waartoe dient het? Liever vertel ik je 'n ander stukje, iets van hèm, van pastoor Koens. Dàt moet je horen.

Het speet Wouter dat hij niets van Trineke te weten

kwam. Met alle eerbied voor de gaven van pastoor Koens, gaf-i de voorkeur aan een boerenmeisje. Hij was in de jaren *que tout ce qui porte jupon intéresse*, en in zijn verbeelding vertaalde hij elk onbekend vrouwspersoon in „Femken" of.... iets als Femke. Maar hij begreep toch dat hij den goeden Jansen niet dwingen mocht in de keus van zijn onderwerpen, en hij luisterde zo aandachtig mogelijk, weldra zéér aandachtig zelfs en zonder dat dit hem moeite kostte.

— 't Was eens zijn beurt van preken, ging de pater voort, en hij preekte. De tekst weet ik niet meer, maar 't was over goede behandeling. Van den enen mens jegens den ander, weet je, want dat is eigenlijk de hoofdzaak van ons geloof. Ik preek er ook wel eens over, maar.... zó niet, daar scheelt veel aan! Want, wat gebeurt er? Er zat een man in de kerk — 't was een slachter, moet je begrijpen — die kreeg een toeval, en hij moest er uit gedragen worden, en ieder dacht dat het van de warmte was. Maar 't was niet van de warmte. Die man had stiefkinderen, en hij behandelde ze niet goed, en hij voelde zich zo zondig door de preek van pastoor Koens, dat-i van zichzelf viel. Vind je dat niet sterk voor 'n slachter? Toen-i weer wèl werd, heeft-i zijn stiefkinderen voor z'n bed geroepen, en hun om vergiffenis gevraagd en beloofd dat-i ze nooit weer mishandelen zou, want.... dat deed-i vroeger. En, omdat-i slachter was, zond-i een mand met worst aan pater Koens, met een brief er bij. Je kunt denken hoe blij we waren.... om die kinderen.

— En, m'nheer, heeft die slachter woord gehouden?

— Ik denk 't wel, want hij zal 't zeker prettig gevonden hebben, goed voor z'n stiefkinderen te wezen, en 'n mens houdt van pret. Maar Koens wou de worst niet hebben, want hij eet geen vlees, en Stijn moest ze terugbrengen, zeid-i.

— Hè, riep Wouter, die 't jammer vond zo'n geschenk af te wijzen.

— Ja, niet waar, 't zou den man bedroefd hebben. Dit vond Stijn ook, en ik ook, en daarom hebben wij die worst opgegeten, zij en ik, want ik mag wel worst.

— Maar m'nheer, wat was er met die Trineke?

— Och, ik heb me verpraat. Ik had den man z'n naam niet moeten noemen, want het past me niet, iemand zwart te maken na z'n dood.

— Wat had-i gedaan met die Trineke.

— Gedaan? Niets! Ik wil 't je wel vertellen, maar spreek er nooit over. Misschien leven z'n kleinkinderen nog, en hoe zou jij 't vinden als men kwaad sprak van je grootvader? Koremans was juist niet erger dan andere boeren en daarom zou 't me lelijk staan z'n naam te bekladden, maar wáár is wáár! Hij was heel rijk, en goed voor de kerk, o best! In de kapel — want we hadden 'n kapel in 't Simmenarie — hing 'n geel-koperen *Sebastiaan* met z'n lijf vol pijlen, wel duizend pond zwaar.... nu, die was van hem. En opschepperig was-i als we hem bezochten, goedgeefs.... je hebt er geen begrip van! Aan brood en kaas of karnemelk was nooit gebrek, al kwamen we met z'n twintigen.... net 'n zoete inval! En z'n dochters zetten rozijnen op brandewijn en daar dronken wij simmenaristen van dat het 'n aard had. Maar dat kregen we alleen als er feest was, dopen of pasen of trouwen, of zowat. En eens zou een van z'n dochters trouwen — 't was al z'n derde, want daar de mèskes veel meekregen, wou ieder ze hebben — en wij kwamen gelukwensen, en werden best onthaald, maar de bruid keek sip, en we dronken brandewijn op rozijnen, en er was 'n pret van belang.... op de bruid na! Maar op-eens.... och, jongeheer, ik had het je eigenlijk niet moeten vertellen. Je belooft me toch zeker dat je 'r nooit over spreken zult?

— Nooit, nooit, m'nheer, op m'n woord van eer.

— Wàt? Nu, je belooft het, dat's genoeg. Dat ik schik van de zaak gehad heb, is waar, en nóg! Want je zult horen hoe sterk ik geweest ben, en toch was ik nog niet eens terdeeg uitgegroeid. Je begrijpt, 'n jongen in *theologie-tweede* is anders nog niet veel mans. Nu, we aten en dronken, en er zou gedanst worden ook. Dit mocht eigenlijk niet, en als 't in 'n ander huis gebeurd was, zouden we zeker straf gekregen hebben, maar *Rector* zag wat door de vingers als 't bij Koremans gebeurde, om dien *Sebastiaan*, weet je, en

ook omdat-i wel eens in z'n wagen naar stad reed, en roomkaas kreeg. Ik was dol op dansen.... in die tijd. Nu zou 't niet staan! En ik zou dansen met de bruid die ik graag lijden mocht.... vroeger. En ze hield van mij ook wel, dat weet ik zeker. Juist toen we beginnen zouden, bemerkte ik dat Trineke er niet was, en ik vroeg: waar is Trineke? Want anders was ze-n-er altijd bij, net de andere knechts en meiden maar nu was zij er niet. En dat zag ik, en ik vroeg er naar aan Lies, en ook aan Koremans zelf. Lies was de bruid, weet je, die met me dansen zou, en wel 't allereerst, omdat ik 'n weddingschap van haar vrijer had gewonnen.... ook al over sterkte. „Trien is ziek", zei Koremans, „en ga nu je gang maar met Lies". „Is Trineke ziek", vroeg ik, „en waar is ze dan?" Want dat wou ik weten. „En", zei ik, „ik ga nu me gang met Lies niet, voor ik weet waar Trineke is."

Wouter verwachtte nu een landelijk drama met.... iets als liefde er in. Heel véél kon 't niet wezen, dat begreep hij wel, om de aanstaande werkkring van den held. Maar juist deze bedenking prikkelde zijn nieuwsgierigheid te meer. Hij toverde zich den jeugdigen nog niet geheel tot geestelijke verwrongen jongeling voor ogen, staande tussen twee, drieërlei plicht, misschien wel tussen formele trouwbeloften en gemoedelijke beloftentrouw, tussen Trineke, Lies en theologie. En op de achtergrond vertoonde zich de sombere gestalte van den bruidegom, die gereed stond bij de minste overhelling naar Liesje's kant, den al te gelukkigen Seminarist met één slag doodongelukkig en liefst helemaal dood te maken. In bijna alle *Dorfgeschichten* die Wouter gelezen had, droeg zich de zaak op die wijs toe. Of zou pater Jansen den bruigom hebben neergeveld? Een mens doet rare dingen als-i verliefd is, en daarbij zo bijzonder sterk.

— Nu moet ik je iets zeggen, jongeheer, dat me in de ziel leed doet....

— Ik zal er heus nooit over spreken, beloofde Wouter, die meende dat hij het geheim van een moord te bewaren kreeg, en bang was dat Jansen het verhaal afbreken zou.

— O, *dit* mag je vertellen, 't kan soms nuttig wezen dat men 't weet. Ik wou je dan zeggen — maar 't spijt me wel

— dat de boeren.... soms niet heel lief omgaan met hun volk. Die oude Trineke....

— Hè?

— ....die oude Trineke kon haast niet meer voort, en ik had al meer gemerkt dat men haar achteraf zette, en weg-deed als er wat vrolijks voorviel op de deel. En ik vroeg weer, waar Trineke was, en zei dat ik niet dansen wou voor ik wist wat haar scheelde. Want toen ik de vorige keer bij Koremans was, had ik al gemerkt dat ze erg hoestte, en nog kaduker was dan gewoonlijk. Ze was 'n beetje mank ook, maar ze had altijd braaf gewerkt.... o, bij Koremans z'n ouders al! En daarom vroeg ik waar ze was? „Ze is op 'r bed", zei Lies „„en ik begrijp niet wat je hebt uit te staan met dat ouwe mens. Kom, dans maar!" En ze wenkte den speelman dat hij beginnen zou. Maar ik liep weg om Trineke te zoeken, want het was me alsof God me ingaf — dit ge-beurt soms — dat ze slecht behandeld werd. En Lies me na! En Koremans ook! Je moet nu geen kwaad van dat meisje denken omdat ze me naliep. 't Was maar dat ik Trineke zou vinden, en weten waar ze lag. Want.... ze lag in de stal. Maar dat wist ik niet, en Koremans zei het me niet — dat begrijp je wel — maar het was of God het me ingaf. En ik stond voor de stal en vroeg: „is ze hier?" maar Koremans durfde niet antwoorden, en Lies riep weer: „wat wil je toch met dat ouwe mens?" Maar ik zei: „met jou dans ik niet!" en het speet haar. Toen vroeg ik aan Koremans, of hij de deuren van de stal wou openen? „Neen", zeid-i „en ze is er niet!" En ik zei dat ze 'r wel was, en vroeg 't hem nogeens, want men moet een mens altijd tijd laten om zich te beteren. Dat doet God ook. Maar hij zei weer neen, en Lies wou me vasthouden, maar ik duwde haar weg, en zette m'n schouder tegen de staldeur dat-i kraakte, en.... ik was er in, hoor! Vind je dat niet sterk? Ik heb er nog schik van.

— En Trineke, m'nheer?

— Wel zeker, daar lag ze-n-als de reiziger uit 's heren Schrift! 't Was naar en akelig om aan te zien. Heel lang heeft ze niet meer geleefd, maar.... ze is toch behoorlijk gestorven op een kristelijk bed. Want ik heb Koremans onder handen

genomen, dat verzeker ik je! Ik zei, dat God hem verbrijzelen zou, precies zoals ik die staldeur gedaan had.... neen, veel erger nog! En ik zei — met 'n zware vloek er op — dat ik bord noch beker in z'n huis zou aanroeren voor Trineke op 'n bed lag, met 'n dokter er voor, en medicijn op de plank. 't Gebeurde, hoor! O, ik heb veel gezegd! Ook over dien *Sebastiaan*.... want daar was-i erg groots op, en ieder die in de buurt van ons dorp kwam, moest het weten dat de *Sebastiaan* in onze kapel van Koremans was. Ik zei: „denk jij dat God met koperen poppen gediend is? Die ouwe Trine draagt meer pijlen in haar lijf dan *Sebastiaan* ooit gehad heeft, want ze is er helemaal kaduuk van, en mag je dan zo'n mens op stro leggen in je stal? Zet jij daar jouw *Sebastiaan* in, die zal er geen weet van hebben, want hij is maar van koper, en de levendige Trineke is je nader. Ze heeft je-'n-uit de sloot gehaald, toen je-n-'n dreumis was, en wat heeft ooit Sebastiaan voor je gedaan? 't Was 'n heilig man, ja, maar jij moet ook 'n beetje heilig wezen, en niet je volk in de mest leggen. Wie denk je wel dat je bent, omdat je geld hebt en koeien en land? God heeft veel meer dan jij en als-i verkiest, kan-i Trineke wel honderd boerderijen geven waar de jouwe in verdrinken zou. 't Is nu Gods wil dat zij niks heeft en jij veel, maar als 't hem in zijn hoofd komt, keert-i het om en geeft je hoest en jicht en allerlei krupsies meer. Wil jij dan op stro liggen als een varken?" Zo heb ik gesproken en ik zei nog veel meer en ik gaf er latijnse teksten bij, want daar kan een boer niet tegen. Ook zei ik dat-i in de hel komen zou, maar ik weet niet zeker of dat wel waar was. Je moet denken, ik was nog maar in *theologie-tweede*. Gut, er hoort zoveel toe om alles precies te weten van God en goddelijke zaken! 't Is het zwaarste vak van de hele wereld en ik was nooit erg voorlijk. Die Koremans had eens pastoor Koens vóór zich moeten hebben, die had 't hem ànders ingepeperd! Maar Koens had nu weer die staldeur niet zo gauw opengekregen.... krak, daar lag-i! De hengsels waren verdraaid.

— En Liesje, mijnheer?

— Ze had er veel weet van, dat ik zo driftig geweest was

en toen Trineke op een bed lag, vroeg ze-n-of ik nu met haar dansen wou? Maar ik wou niet. En toen bracht ze Trineke een glas brandewijn met rozijnen en krentekoek, dat heel versterkend is bij de boeren en toen vroeg ze weer of ik met haar dansen wou en ik deed het, maar zonder veel pleizier. Ik schoof maar zo'n beetje heen en weer en Liesje was ook anders. En ze wou haar huwelijk uitstellen, maar Koremans was er kwaad om en haar vrijer ook. Ik geloof dat-i me niet lijden mocht.... zeker om die weddenschap.

Hier zweeg Jansen een ogenblik: en het scheen wel of zijn gedachten minder vrolijk waren dan naar gewoonte. Misschien „schoven ze maar zo'n beetje heen-en-weer, zonder veel pleizier." Wouter was wreed genoeg, de herinneringen van den ouden man aan te zetten tot wat gehuppel. Ja zelfs hij verwachtte een flinke sprong, 'n *saut périlleux*. De onkunde der jeugd is wreed — *cet âge est sans pitié*, zei de fabeldichter — en Wouter wist niet wat-i deed, toen hij vroeg:

— En is Liesje met haar vrijer getrouwd, mijnheer?

— O ja, zeker, zeker! Waarom zou ze niet met hem getrouwd zijn? Alles was immers afgesproken en klaar. Maar ze beloofde mij vooraf dat ze-n-altijd goed voor haar volk zou wezen. Want dàt had ik haar verzocht, maar ik zei er bij dat ik niet helemaal zeker was van de hel, omdat ik nog maar *theologie-tweede* was. Ja, niet waar, ik mocht me niet voor hoger uitgeven dan me toekwam en waarom dan zo'n meisje voor niemendal schrik aan te jagen, als ik 't soms mocht mis hebben? Maar ze zei dat ze geen hel nodig had, en dat ze altijd heel goed wezen zou als ze 't mij maar beloofd had. Nu, ze méénde 't wel, want ze gaf er mij een hartelijke zoen op.... och, ze huilde zo!

— Waarom huilde ze zo, mijnheer?

— Je moet begrijpen, de ene mens is niet als de ander en soms heeft men verdrietige buien. Misschien huilde ze, omdat ik zo driftig tegen haar vader geweest was en dat was goed van haar, want 'n kind moet altijd partijtrekken voor z'n ouders. 't Begon al toen ik Trineke opnam....

— Had *U* dat gedaan, m'nheer?

— Ja zeker, ik was de sterkste van allemaal en 't bed was boven in huis. Wie zou haar de trap opgedragen hebben zonder 't mens zeer te doen? Ze was maar vel en been en alles deed haar pijn. 't Was Koremans z'n eigen bed....

— Och!

— Daar stónd ik op! Ik hield me koppig en zei dat het zo wezen moest, of ik zou 'n omgekeerd Jeruzalem van z'n huis maken. En Lies wou háár bed afstaan, maar ik zei: „né in 't zijne, of ik kom hier nooit weer!" En ik zei er 'n heel ruw woord bij, tegen haar vader — je bent maar 'n ruige Ezau! zei ik — en daarom zal ze misschien gehuild hebben.

— Was ze 'n.... lief meisje, m'nheer?

Deze vraag zweefde Wouter reeds lang op de lippen, maar de weifeling tussen de varianten „mooi" en „schoon" deed hem telkens aarzelen. 't Een kwam hem tegenover 'n geestelijke wat gemeenzaam voor — te gemeen ook misschien — en 't andere klonk te boekerig bij Jansen's gemeenzaamheid. Toch moest ons romanlezertje iets van Liesje's uiterlijk weten en hij kleedde z'n nieuwsgierigheid naar dat hoofdmoment van de zaak, zo deftig in als de omstandigheden toelieten. Maar ook Jansen had zeker decorum in-acht te nemen. Niet met bewustheid tegenover Wouter, of wien ook, maar zonder zelf hiervan iets te weten, jegens z'n eigen vlekkeloze reinheid. Van mooi of niet mooi was dus ook bij hem geen spraak. En meer nog: hij dacht er niet aan, hij wist het niet!

— O ja, heel lief. En vroom ook, op Zondag en hoogtij, dàt moet ik zeggen! Maar de heiligheid van de huwelijkse staat wou ze niet vatten. 't Is bij ons een Sakrement, weet-je, en dat zei ik haar. Maar ze was er niet mee tevreden en wou haar trouwen uitstellen tot zij al haar christenplichten beter kennen zou, zei ze. En ze vroeg of ik 'r daarin helpen wou? Maar haar vrijer had er geen zin in en zei, dat *hij* dat wel zou doen en toen gaf ik hem 'n boek waar alles in stond. Maar, och, zij is na haar trouwen bleek en verdrietig en ziek geworden en heeft niet lang geleefd. Kort voor haar dood liet ze nog vragen hoe Trineke het maakte en of ik de stumpert wel trouw bezocht? Nu, dit deed ik en 't zal Liesje zeker plezier gedaan hebben.

— En, m'nheer, bezocht u Liesje niet?

— Neen, want haar man was niet heel vriendelijk als ik naar haar vroeg: Ik geloof dat-i bang was, dat ik iemand mee zou brengen, dien-i misschien liever niet zag. Want Liesje.... kijk, de zaak was zó. In 't dorp zei iedereen, dat ze liever 'n ander gehad had, als ze 't maar had durven zeggen. Maar dit durfde ze juist niet, omdat die ander van de kerk was. Ja, ja, ik weet wel wie 't was, ook!

— Hè? vroeg Wouter, die 't ook meende te weten.

— Ja, maar zeg 't niemand. Ik had al lang gemerkt dat ze zo best op de hoogte was van onze uitgangsuren en als we om karnemelk kwamen, stond zij aan het venster. Ook soms aan het hek, maar zodra we naderbij kwamen, ging ze naar binnen, net als iemand die niet weten wil dat-i uitgekeken heeft. Zo zijn de meisjes en dit wist ik heel goed, want nergens doet men zoveel mensenkennis op als op een simmenarie. Nu, dat ze altijd zo uitkeek, was zeker om Kruger, 'n besten, besten jongen! En dat haar man zo stuurs tegen me was, zal ook zeker om Kruger geweest zijn. Misschien dacht-i dat ik hem zou meebrengen en dat zou ik ook misschien weleens gedaan hebben, want Kruger was m'n beste vriend en hij hield bijna net zoveel van Liesje als ik. O, heel veel!

Tot zover was Jansen gevorderd met z'n vertrouwelijkheden, toen het paar de haarlemmerpoort bereikte. Wouter had gaarne meer vernomen van de roerende tragedie, die niet recht scheen begrepen te worden door een der hoofdpersonen zelf. Hij voelde wel dat Jansen eigenlijk meer verteld had dan-i zich veroorloofde te weten. Of *wist* hij meer? Gedurende het doorgaan van de duistere bochtige poort had de man gezwegen. De eigenaardige galm die door dat zonderlinge gewelf dreunde en het spreken moeilijk maakte, was daarvan zeker de oorzaak. Maar toen ze weer in de open lucht kwamen, klaagde Jansen over de vreselijke tocht die hem de ogen vol zand gewaaid had.

— Zou je wel geloven, jongeheer, dat ze 'r van tranen? En ik ben moê ook. Ja, ja, ik heb vandaag al wat afgedraafd en verlang naar 'n zitje. Maar.... wat is dáár te doen?

Inderdaad, er was 'n „standje" bij de aanlegplaats van de

schuit. Onze wandelaars versnelden hun stap, om er zo spoedig mogelijk 't rechte van te weten.

Wat mij betreft, ik meen in dit hoofdstuk voldaan te hebben aan de belofte dat ik eens 'n staaltje van pater Jansen's preekmanier geven zou en ik zeg er dit uitdrukkelijk bij, om niet dezen of genen onkundige in de waan te laten dat-i een idylle gelezen heeft.

LXVII

En alweer vroeg Wouter waarom de vrouw zo schold, en „tegen wien ze 't had?" Hij kon aanvankelijk niet uit de zaak wijs worden en deed hiermee tot m'n groot genoegen zijn leermeesters bij dat postkantoor weinig eer aan. Uit de onnozele vragen die hij tot zijn bejaarden vriend richtte, bleek duidelijk dat hun onderwijs niet best aan hem besteed was geweest. En pater Jansen was nu juist de rechte man niet om hem behoorlijk in te lichten, want er was bij die schuit iets zeer gemeens te doen, en daarvan had hij geen verstand. Wel kende hij in zijn hoedanigheid van zielegeneesheer de gewone verschijnselen van de ziekten die men hem in *theologie-derde* als „zonde" had leren kennen en behandelen — de cursus liep, *excusez du peu*, in *theologie-eerste* tot en met *genezen* toe! — maar juist omdat-i ze slechts als zodanig bestudeerd had, stond-i met de handen verkeerd, zodra de vijand tot wiens verdelging hij ambtshalve geroepen was, zich in levende lijve aan hem vertoonde, wat hier werkelijk het geval bleek. De goede pater mocht ven geluk spreken dat-i enigszins verlegen door de verrassing, en misschien ook weerhouden door de stoffering van het toneel dat bijzonder weinig op een biechtstoel geleek, niet terstond aan het bedokteren ging van de zieken die hier overvloedige blijken gaven van behoefte aan wat beterschap. De goede man zou zeker een gek figuur hebben gemaakt, en dit ware jammer geweest. Hij vernam bij deze gelegenheid bijna evenveel nieuws als Wouter, en ook zonder deze overeenstemming was 't opmerkelijk in hoeveel opzichten de indrukken die zij hier opvingen, elkander geleken. Jansen

was in wereld- en mensenkennis ongeveer blijven staan op het standpunt dat Wouter onlangs bereikt had en alzo steeds minderjarig in de boosheid gebleven. Het verschil tussen deze beide kinderen bestond hoofdzakelijk hierin, dat de ontwikkelde knaap méér weten wilde en zichzelf beschuldigde van domheid, terwijl de volwassen man heel tevreden was met z'n verstandelijke toerusting. En waarom zoud-i niet? Hij had immers alle voorgeschreven examens achter de rug en wist dus precies wat er in zake zieleherderschap kon geweten worden. Zijn tevredenheid sproot volstrekt niet uit eigenwaan voort, maar uit plichtmatig vertrouwen op de knappe lui die verklaard hadden dat-i behoorlijk volleerd was en raad wist met alle zonden. Hij had er latijnse getuigschriften van, met regels er op. Wat wil men meer?

Zijn geloof en al wat daaruit voortvloeide, was hem de meest dagelijkse zaak van de wereld.

Maar.... die wereld-zelf kende hij nu eenmaal niet! Hij wist er niet veel meer van dan zijn biechtelingen hem konden of wilden mededelen en deze zeer gebrekkige inlichtingen namen nog bovendien steeds de kleur aan van zijn eigen schuldeloos gemoed. Elk bedreven kwaad scheen hem een ongeluk toe, en de vermaningen die hij uitsprak, of de boetedoening die hij soms meende te moeten voorschrijven, geleken meer op een vriendschappelijk toegediende hartsterking dan op berisping of straf. Het was waarlijk geen wonder dat hij niet recht vatte wat er bij die haarlemmer schuit verhandeld werd! Een der hoofdpersonen van het drama-bedrijf dat hier werd afgespeeld, de vrouw die door haar luidruchtigheid en gemene opschik de aandacht van het publiek tot zich trok, was te Amsterdam geweest om wat koopwaar op te doen voor haar winkel te Haarlem. Die koopwaar bestond in een tweetal.... meisjes, neen — twee „meiden" zeg ik ook niet graag — uit twee jeugdige vrouwspersonen dan, die ze door geschenken en voorspiegelingen van een lui leven tot zich had weten te lokken. Wat ik hier „geschenken" noem, was in werkelijkheid een driedubbel geboekt woekervoorschot. En „ze had het zwart op wit" zei ze, op haar dij slaande, waar de kostbare documenten verborgen schenen

die haar woorden konden bevestigen. Deze bewijsvoering was tegen de moeder van een der beide schepseltjes gericht, die lucht van de zaak gekregen en gezorgd had vóór het afvaren van de schuit daar te zijn. Het woord „moeder" klinkt zo liefelijk, en de goedige lezer verwacht dat de vrouw zich daar bevond om haar kind te ontrukken — „zo noemt men zulks" zou Stoffel zeggen — aan de klauwen des verderfs.... och, ik ben daar jammerlijk op een boekenfraze verzeild geraakt. Dat komt er van, als men zijn schrijftafel zo vol modellen heeft liggen! Die „moeder" was doodeenvoudig daargekomen om een aandeel te vorderen in het reeds genotene, en vooral om het aandeel te bedingen in de toekomstige winst. Het toegeschoten publiek was verontwaardigd, of toonde zich zo, en verdeelde de uiting van zijn misnoegen vrij gelijk tussen de moeder en de waardin. Deze beiden aan het kijven! De twee rekruten zwegen, maar toch kon een opmerkzaam toeschouwer te weten komen wie van de strijdvoerende partijen met haar sympathie vereerd werd, en wel door de plaats die zij innamen, of die ze trachtte te hernemen als ze voor een ogenblik vandaar waren weggedrongen. Blijkbaar schaarden ze zich, zowel in overdrachtelijke als in letterlijke betekenis van het woord, aan de kant der waardin. En er was reden toe! Deze had „*so werachtig as Chot*" niets minder verzekerd dan dat haar kontubernaaltjes 's morgens zo lang konden slapen als ze maar verkozen en 's avonds zouden ze onthaald worden op jenever met suiker.... als ze maar een „heer" wisten te bewegen die versnaperingen voor zijn rekening aan het buffet te bestellen. Nu, hiertoe meenden de meisjes kans te zien. Maar het zou haar tegenvallen. Ze overschatten de invloed en de marktprijs van haar bekoorlijkheden — de goedkoopste zaak ter wereld — en ook wel een beetje de mildheid van de „heren". Maar de beminnelijke waardin liet haar aanstaande voedsterlingetjes in de waan dat er met nagebootste huur-liefde terdeeg wat te verdienen viel. En er werd nog meer beloofd. Ze zouden *Krelien* en *Sefie* heten, en door de meid „juffrouw" genoemd worden. Om een voorsmaak van die heerlijkheid te geven, en tevens van de toon

die in haar etablissement heerste, sprak het wijf gedurig van haar „dames”. Wat kon, tegenover zulke schitterende aanloksels, de moeder bieden, zij, die maar een arme werkster was? Ik weet wel dat sommige boekenlui een antwoord op deze vraag gereed hebben. Ze spreken bij zulke gelegenheden van tucht, reinheid van ziel, eer, gemoedsrust, moederlijke tederheid.... och, onze beide Kaatjes hadden liever jenever met suiker. Maar ik moet er bij zeggen dat de keus haar niet zo moeielijk gemaakt werd, als de papiermoralisten van zo even wel denken zouden, want de moeder hield zich met al die roerende dingen niet op. Ze reclameerde haar deel van de zaak, en eiste vóór alles een bont voorschoot terug, dat ze volgens haar beweren aan haar dochter had geleend.

— En ik zal er nou dat niet eens van hebben, riep ze, dat ik mijn eigen goed weerom krijg? Hij heeft me drie skelling en een oortje gekost!

Er van? Wáárvan, o vrouw? Wáárvan? Ik vraag u, *waarvan?* Nu, dit kon haar niet schelen, en:

— Dat kan mij niet schelen, schreeuwde ook de waardin. Mens, je moest je schamen, dat moet je! Wel ja, wat zeg jelui — dit was op de kiesheid van de omstanders, die deze onderscheiding ten volle verdienden — wat zeg jijlui? Is 't geen schande, dat 'n moeder haar eigen kind 'n standje komt maken om 'n boezelaar?

— Ik wou maar dat we-n-afvoeren, zuchtte een van de Kaatjes. Wat treuzelt die schipper!

— Drie skelling en 'n oortje, zo waar as er 'n God in den hemel is, op de *Numart* in de bontjeswinkel! Geef hier m'n goed! 't Is mijn goed, zeg ik je. Geef hier!

Een poging om 't betwist voorwerp met geweld machtig te worden mislukte. Opeens wendde de tedere moeder de zaak over een andere boeg. Ze trachtte haar stem aandoenlijk te maken, en huilde:

— Heb ik je daartoe opgebracht?

Wel zeker! Waartoe anders, o tedere moeder?

— 't Is om te besterven, mensen, dat is het! En zeg, wat zal je vader daarvan zeggen?

— Nou, laat er je man maar buiten, zou ik je raden! Die

zit hoog en droog in de rooie zaagsel.[1]) Wat zeg jij, Ka?

Kaatje bevestigde de zaak wel niet uitdrukkelijk, maar gaf toch een antwoord, dat heel weinig op verontwaardigde ontkenning geleek, door opnieuw moeite te doen om zich van haar moeder te verwijderen en een veilig plaatsje te krijgen achter de waardin. Deze haastte zich een zegel op de betekenis van Kaatje's manoeuvre te zetten:

— Wel ja, meid, 'n woord 'n woord, 'n man 'n man, niet waar? En.... ik heb ommers al de papieren in m'n zak. Wat zeg jijlui? Een mens kan toch niet meer verlangen als zwart op wit!

De vrouw had weer op haar dij geslagen en scheen antwoord te wachten. Er gingen dan ook uit het publiek enige stemmen op, maar zij getuigden van verdeeldheid der meningen. Wel hoorde men hier en daar: „zie je, 't is toch altijd haar moeder!" maar ook toonden sommigen zich verontwaardigd over de vreemde soort van het moederschap, dat hier vertoond werd. Een stemming bij zitten blijven en opstaan kon moeilijk verordend worden, omdat de *hele* zaak in de letterlijke termen van een „standje" viel. Bovendien, de strijdvoerende partijen wachtten zich wel een beroep op de meerderheid te doen, voor ze met enige zekerheid berekenen konden die meerderheid op haar hand te hebben. En hiertoe bestonden aan geen van beide zijden voldoende gegevens. Velerlei scheldwoorden rezen uit de vergaderde menigte op, maar het viel moeilijk te beslissen tot wie ze gericht waren, omdat ze meestal nogal toepasselijk konden geacht worden op ieder van de vier vrouwspersonen in het bijzonder. De hieruit voortspruitende verwarring bewees hoe groot de behoefte was — ook zelfs in de laagste standen der maatschappij.... aan enig besef van onderscheid tussen *schelden* en *beschuldigen*.

— M'n drie skellinge wil ik hebben, krijste de vrouw, terwijl ze trachtte haar dochter bij de voorschoot te grijpen. Ik wil m'n geld, m'n drie skellingen, of anders....

---

[1]) Dit wil zeggen: in het tuchthuis waar de veroordeelden *Campêche-* of *Fernambuk-hout* raspen.

Haar schreeuwen herinnerde Wouter aan de wanhoop der edele Hersilia over die verloren *zeven gulden dertien*, en langs de *rails* van al wat er sedert een etmaal weer met hem was voorgevallen, liep zijn herinnering uit op de vijftig guldens, die hij in zijn zak had. „Als *hij* eens die arme vrouw aan een nieuw voorschot hielp? God zou het zeker weer niet doen, en daar er nu toch eenmaal in het helpen iets goddelijks ligt?

— Wat dunkt u, m'nheer& vroeg hij aan pater Jansen.

— Ik ben erg bedroefd over die mensen, zei de goede man.

— O zeker, m'nheer! Maar.... die boezelaar? Drie schellingen is nog geen volle gulden, en als *wij* nu eens....

— Dat mag volstrekt niet, jongeheer! Het doet mij in de ziel leed, dat die mensen op zo'n verkeerde weg zijn — want dit moet ik er haast van geloven — maar 't geld dat je bij je hebt, is je niet gegeven om....

— M'n drie skellinge, huilde het wijf, of anders tenminste m'n kind weerom!

Dit „tenminste" was verrukkelijk! Zal er misschien straks blijken dat prinses Erika onzen Wouter die vijftig guldens geschonken heeft om een radeloze moeder weer in het bezit van haar verloren kind te stellen?

— Ze is heel ongelukkig, m'nheer.... hoor maar! Och, wat komt er nu voor ons die éne gulden op aan? En.... 't is nog niet eens 'n volle gulden!

— We mogen 't heus niet doen, jongeheer! Kom, kom mee in de schuit! Ik word er koud van, en kan 't heus niet langer aanzien.

't Scheen wel dat pater Jansen z'n eigen standvastigheid wantrouwde en de verlokking ontvlieden wou. Maar hij aarzelde. Ook Wouter volgde slechts heel langzaam, en niet zonder telkens opnieuw bij zijn geleider aan te dringen op interventie.

— Wat is voor òns 'n enkele gulden, m'nheer!

— Kijk me-n-eens zo'n kleine rijkaard! Jansen antwoordde, bleef weer staan en scheen te weifelen. De vrouw, die met een eigenaardig armelui's instinct iets bemerkt had van wat er tussen die twee gaande was, vond het raadzaam haar tekst

en toon te veranderen en begon te jammeren over de drie „wurmen die ze thuis had, en die nu zouden moeten vergaan van ongemak en kou". In hoever deze verdrietige omstandigheden het gevolg konden wezen van Kaatje's wangedrag, of van het bankroet dat ze aan haar boezelaar leed, liet zij onopgehelderd. Toch had vooral de beweerde plotselinge temperatuurverlaging van die „wurmen" zo in het hartje van de zomer, best enige meteorologische toelichting kunnen gebruiken. Maar hiernaar werd door de tegenpartij niet gevraagd. Zowel de waardin als anderen uit de hoop beantwoordden haar klachten slechts met onwetenschappelijke scheldwoorden, doch ter ere van het stukje publiek dat hier vergaderd was, moet ik erkennen, dat ook de koopvrouw uit Haarlem niet verschoond werd. Haar beroep leverde overvloedige stof tot schimp en smaad. Maar het scheen, dat ze de uitdrukkingen, waarmee men haar zedelijk en maatschappelijk standpunt kwalificeerde, wel eens meer gehoord had, en niet gewoon was flauw te vallen om een beetje schande. Tartend, en als om te pronken met haar ongedeerdheid, bauwde zij de scheldwoorden na, die men haar naar 't hoofd wierp, en wanneer daarin zekere eentonigheid begon te heersen, omdat de voorraad wat klein bleek in verhouding tot de duur van de *scène,* hielp zij de schreeuwers op de weg door een sarrend: „nou mot jelui dàt weer 'ns zeggen!" of: „ik heb in lang niet dit of dàt gehoord, koman, bedenk jelui je nou 'nreis goed of je niet ereis wat nieuws weet!" Deze betrekkelijke kalmte prikkelde tot opwinding, en op zeker ogenblik nam de afkeer van haar ellendig bedrijf zo de overhand.... neen, dit is onjuist, men werd zó boos over de onverschilligheid waarmee ze het schelden opnam, dat de moeder hoop begon te scheppen. Het blijft een raadsel, wat die vrouw eigenlijk van plan was met haar „kind" aan te vangen, als het bevrijd wezen zou uit de handen van de waardin, doch zonder zich hierover te bekommeren, begon de meerderheid haar bij te vallen.

Wouter zou weer ruimschoots in de gelegenheid geweest zijn de physiologie van de *massa* te bestuderen, als hij niet te zeer vervuld ware geweest van zijn zucht om.... ja, wat?

Hij wou helpen, redden, terechtbrengen, hij wou iets *doen*. Wel ja, een mens heeft niet alle dagen twintig hele rijksdaalders in zijn zak! En niet dikwijls valt zo'n schitterend standpunt samen met een drama als hier vertoond werd, noch met de akeligheid waarmee het — niet gans onverhoopt om de waarheid te zeggen — straks dreigde of beloofde te sluiten. Er werd namelijk geroepen: „te water" en dit woord klinkt vreselijk in de oren van een hollands jongetje, opgebracht in de vreze voor kou-vatten en de wallekant!

— Te water, allo, dat wijf de vaart in, sebiet! En die meiden na huis!

Wel ver van zich op het altaar der zedelijkheid te laten zoenofferen noch zelfs blijk te geven, dat ze zich rechtens als de zwakste beschouwde, dreigde de waardin met de politie.

— Wel nou nog mooier! Jij, schandvlek, wou jij de politie roepen, *jij?* Je mag God danken, dat er geen diender in de buurt is, jij, die hier de meissies komt verdibbeseren!

— Ik heb 't zwart op wit, schreeuwde zij weer. En als er politie was, zou ik 't jijlui laten zien!

Wàt? Haar dij? Neen, denk ik. Dat ze in haar recht was? Dit ook wel niet, maar toch was de kans, dat de vertegendigers der autoriteit haar niet geheel en al in het ongelijk zouden gesteld hebben, groter dan sommigen wel menen.

De vrouw uit Haarlem raakte niet te water. In plaats daarvan pakte zij een der meisjes bij de arm, en duwde haar naar het gapend luikje van de schuit. „Allo, d'r in, as 'n meid! Koman, ik heb nou genoeg van dat gezanik! Toe, allo, d'r in, en jij ook!" Met deze woorden werd ook het tweede Kaatje ingescheept. De schuit wiegelde bij het opstappen en dreunde bij het neerkomen op de vloer van het ruim. Van onwil bleek er niets. De „bedroefde moeder", die de zo vurig begeerde boezelaar uit het oog verloor, verdubbelde haar eentonig misbaar. De waardin scheen nog iets aan de wallekant te doen te hebben. Had ze misschien pas een krijgsgeschiedenis bestudeerd? Trachtte zij zeker soort van veldheren na te volgen, die de specialiteit beoefenen, hun overwinnaars jaloers te maken op de kunstige ingewikkeldheid van hun terugtrekken? Wou ze het slagveld verlaten met

kalmte, met majestueuze waardigheid? Och neen, op eer en roem was ze in het minst niet gesteld, maar er viel voor haar iets op te merken, en daarom aarzelde zij. Zij wilde weten of er van dien pastoor en dat jongetje wat te halen viel. Wouter's aandringen bij pater Jansen om voorzienigheidje te spelen had haar aandacht gewekt, en zij wilde meer van de zaak weten voor ze die beide personen uit het oog verloor, een oplettendheid die rechtstreeks tot de eisen van haar „vak" behoorde. Een gelijke indruk, doch hier slechts het uitvloeisel van gewoon bedelaarsinstinct bewoog de „radeloze moeder" nog eens ter markt te komen met haar radeloosheid:

— Hi, hi, hi, mijn arm kind!

Wouter vroeg weer aan zijn geleider, of er dan van hunnentwege volstrekt niets aan de zaak te doen zou wezen?

— M'n arm kind! En.... m'n boezelaar! Als ik dan in godsnaam maar m'n boezelaar weerom had!

Deze uitroep rijmde vrijwel op de loop van Wouter's gedachten.

— Drie skellings en een oortje!

Weer rekende Wouter z'n Mentor voor, dat dit nog geen volle gulden bedroeg.

— Och, m'nheer, nog niet eens een hele gulden! Wat scheelt óns die ene gulden?

De waardin en de moeder bespiedden om het zeerst wat er tussen die twee broeide.

— Hoor eens, jongeheer, 't mag niet, zei Jansen, 't mag waarlijk niet! Maar....

— Toe, asjeblieft, m'nheer!

— ....dan zal *ik* 't er bij leggen. Ga je gang. Ik zal om geld schrijven aan m'n broer te Vucht. Maar gauw dan, 't is geen plezierig staan hier.

Jansen stapte naar de roef, en Wouter op de vrouw toe. Hij haalde het grauwlinnen zakje waarin zijn geld geborgen was voor de dag, had een beetje tijd nodig om de stijf-in-eengedraaide hals te laten ontkrinkelen....

De waardin zag dit heel goed, en berekende de inhoud naar de snelheid van de wenteling. Maar.... 't kon koper-

geld wezen? Neen, Wouter haalde een rijksdaalder voor de dag.

— Hi, hi, hi, m'n arm kind!

De treurende moeder stak de hand uit, en gebruikte de ander om zich de ogen rood en blind te schuren met haar voorschoot. Van de „drie skelling" sprak ze niet meer. Inderdaad waarom dien weldadigen jongenheer op de gedachte te brengen dat een rijksdaalder méér bedroeg dan de oorzaak van haar gejammer, en dat er volgens de eenvoudigste regelen van comptabiliteit iets viel terug te geven? Ze veranderde dus van tekst, en huilde nu bij-voorkeur om haar „verloren kind", een onderwerp dat haar voorkwam in betere evenredigheid te staan met een schadeloosstelling van vijftig hele stuivers. Wouter stond met open mond en.. wachtte? Ja, neen, ik kan waarlijk niet zeggen of hij wachtte. De vrouw droeg wel zorg, genoeg met haar ogen te doen te hebben om geen voedsel te geven aan de gissing dat zij op wachten verdacht was, en misschien was het voor Wouter-zelf een verrassing toen hij opeens — in godsnaam, het moest wel! — zich aanstelde alsof het wel werkelijk zijn bedoeling was geweest de ganse rijksdaalder te offeren op het altaar van.... van.. ..ja, van wat eigenlijk!

— God zal 't je duizendmaal lonen, jongeheer!

— Dat 's vier zak guldens, en nog een beetje toe! riep een rekenaar uit de hoop.

— Duizend maal, jongeheer! Hi, hi, hi, wat zal er van m'n arm kind worden?

Er begon waarachtig kans te komen, dat Wouter beproeven zou de zedelijke toekomst van dat „arme kind" enigszins te verbeteren, door de jammerende moeder een tweede rijksdaalder aan te bieden.

Armoed, ondeugd en filantropie of wat daarvoor zo dikwijls doorgaat — zijn drie varieteiten van dezelfde ziekelijkheid, die elkaar vice-versa veroorzaken, stijven completeren en in het leven houden.

Het was waarlijk Wouters verdienste niet dat-i ditmaal bewaard bleef voor het verergeren van de reeds begane fout. Hij hoorde mompelen: „nou voor *twee gulden tien* levert ze

't hele nest dat ze thuis heeft" waarmee waarschijnlijk de ons reeds enigszins bekende „wurmen" bedoeld werden. Deze taxatie kwam ons weldoenertje liefdeloos en onhoffelijk voor. Opgewekt tot verzet tegen de „massa" die natuurlijk met luid gejuich de uitval toejuichte, wilde hij.... zou hij.... och, het kwam er niet toe. Pater Jansen stond in de stuurstoel te wenken, de schipper nam zijn plaats bij het roer in, de knecht maakte het touw los waaraan de schuit had vastgelegen, en zijn „aanboord wie mee mot!" maakte aan de vertoning een eind. Onder luid spotgejuich van de menigte op de wallekant gleed de schuit heen. De waardin had heel fatsoenlijk plaats genomen in de roef, misschien wel om den edelmoedigen jongeheer in 't oog te houden, schoon men ook zonder deze strategische bijzonderheid erkennen moet dat haar middelen zo'n gedistingeerdheid wel veroorloofden. Het scheen haar alweer niet te hinderen dat de personen, die ze in dat hokje vond, ruimer plaats voor haar maakten dan stipt gezegd nodig was. Elk ander zou zich beledigd getoond hebben over de verregaande inschikkelijkheid waarmee ze ontvangen werd. Maar zij? Onze twee helden hoorden haar bij het binnentreden zeggen: „ook goed! Beter zó, dan allemaal op een hoop, lieve mens! Wie zweten wil, kan zijn gang gaan, maar ik houd van de ruimte. Wel ja, niet waar?"

Dit vraagje werd gericht tot den *état major* die in de stuurstoel zat, en ik zou het overgeslagen hebben als het me niet te pas kwam.

Men schreef:*haarlemmer kermis, de zoveelste dag.* Ziedaar registratie! Och, ik moet wel correct te werk gaan. Vanwaar anders dan uit een deugdelijk vastgestelde kermistijd zou ik den orgelman bekomen, die straks langs de vaart over de weg moet sukkelen om op het juiste ogenblik onze *Maddam* te hulp te komen? Er is veel talent nodig om dit uit te leggen aan lezers die het niet zonder uitlegging verstaan. Vooreerst gelieve men te begrijpen, dat er op de ganse weg, althans zover het oog van onze reizigers reikte, geen orgelman te zien was. Niets natuurlijker. De man was met de zijnen — waaronder zijn gewichtig instrument — een vol

uur voor het afvaren der schuit van Amsterdam vertrokken, en het spreekt dus vanzelf, dat men hem nog niet had ingehaald. Zonder loggen of zonschieten kan nu de lezer vrij precies berekenen hoeveel geografische zoetwaterellen door ons vaartuig waren afgelegd toen de edele vrouw die betuigd had van ruimte te houden, aan het stuurstoelpersoneel vroeg: of het niet waar was?

— Asjeblieft, schippertje?

Zowaar, ze wil hem de koperen vuurbak aanreiken, waarin 'n turfkool ligt te glimmen, voor verstuiving bewaard door 'n deksel van messing, voor verdoving ook door vijf ronde gaten, juist groot genoeg om aan pijpekoppen de toegang open te laten, naar 't vuur. Toegang? 't Mocht wat! De schipper, deugdzaam griffermeerd en verontwaardigd, vader van zes gehuwde kinderen, antwoordde ditmaal niet. Hij haalde 'n tondeldoos uit z'n zak, nam de roerpen onder de oksel en bikte z'n eigen vuur. Was er geen consequentie in dat waardig gedrag van den haarlemmer schipper? En is 't billijk, mij te verwijten dat ik bij voorkeur beelden teken die thuis horen op laag terrein? Kan men zich iets verheveners voorstellen dan die tondeldoos en dat vuurslaan voor eigen rekening — als schrijver zou de man 'n gek figuur gemaakt hebben! — terwijl hij de hand maar hoefde uit te steken om met z'n pijp de koperen cylinder te bereiken die hem zo gul.... neen, zo verleidelijk werd aangeboden door de ondeugd?

De waardin schuift met mismoedig gebaar de versmade vuurbaak zo ver ze maar enigszins reiken kan over het roeftafeltje binnenwaarts en verbergt haar smart onder de uitroep:

— Wel man, als 't je niet lijkt mot je 't maar zevend'half voet van je zetten. Graag of niet! 'n Mens z'n lust is 'n mens z'n leven....

En, 't hoofd buiten de deur-opening stekende, herhaalde zij de gewichtige vraag:

.... wel ja, niet waar?

De orgeldraaier dien ik den lezer vóór den tijd laat zien, was 'n Fransman.

Op 't ogenblik toen de waardin bezig was met de vruchte-

lozo poging om 't hart van den schipper te doen smelten, stond-ie in z'n koeterwaals te kibbelen aan het Sloterdijker tolhek. Hij trachtte vrije passage te bedingen, maar het lukte niet. Z'n vrouw — zaagt ge ooit 'n orgelman zonder vrouw? — en haar kinderen — wie zag ooit 'n orgelvrouw zonder kinderen? — nu, 't hele gezin stond om hem heen en wachtte met angst de beslissing af, maar de tolgaarder was onvermurwbaar en betoogde op staathuishoudkundige gronden dat ouwerwetse kwalen als die waarin hij een zo nuttig bestaan vond, met de meeste stiptheid moesten gehandhaafd worden, omdat alleen hieruit te eniger tijd de algemene afkeer kan voortvloeien die de afschaffing zal mogelijk maken. „Maar ik zal 't niet beleven, zeid-ie en m'n kinderen ook niet!" Dit was wel gezegd, voorwaar, en hij had gerust nog 'n paar geslachten verder kunnen gaan, wat-i zeker naliet uit de bescheiden vrees zich gezegender stamvaderschap aantematigen dan de Heer hem toedacht. Vol karakter, en met 'n aandoenlijk vertrouwen op de taaiheid van misbruik, bleef-i z'n recht tot plicht verheffen en eiste twee duiten de persoon. Had de man geen gelijk? Bij de minste weifeling liep de Staat gevaar dat de Regering in Den Haag zijn toegevendheid tot precedent stempelen en zich daarop beroepen zou om eens 'n enkele keer met de tijd meetegaan. Wie huivert niet! En wie huivert niet nog eens bij de bedenking, dat misschien alle Haarlemmers en Amsterdammers op-eens *vice-versa* aan 't verhuizen zouden gaan, als zo'n tweeduits-slagboom werd overgebracht naar 'n museum! Wie 't wèl meent met z'n dierbaar vaderland en ouwerwetse zotternijen huivere ten derde maal. Maar dan is 't ook genoeg.

De vrouw van den orgelman was 'n Duinkerkse en kon zich redelijk verstaanbaar maken, maar haar aanhouden had even weinig gevolg als de niet verstane hoewel best begrepen vertogen van haar echtgenoot. Wat te doen! De stumperts waren nu eenmaal de tien, twaalf duiten niet rijk, die er nodig waren om Haarlem te bereiken, waar ze zeker opgang en goede zaken zouden maken met hun zeil. Want ze hadden 'n zeil, waarop 'n fraaie geschiedenis stond afgebeeld. Het was, om 'n paar staken gerold, gedragen door de twee oudste

kinderen, die nu achter bij die slagboom hun vrachtje moedeloos hadden neergelegd. Ook 't orgel was op de grond gezet, en de vermoeide man ging erop zitten, niet zonder vrees dat men tol zou komen vorderen voor het beetje rust dat-i waarlijk wel nodig had. De vrouw was uitgepraat en de tolgaarder had alle verzoeking tot het schenden van z'n plicht afgesneden door zich in z'n huisje terugtetrekken, waar-i z'n werkzaam leven voortzette. De nood was hoog en alzo de redding nabij.

LXVIII.

Ziehier wat de schipper gezegd had, toen de waardin terstond na het instappen van de roef een gesprek trachtte aan te knopen:

— Zeg 'ns mens, als ik jou was, zou ik me nou ereissies heel bedaard houwen. Ik ben hier baas aan boord, versta je dat?

Zeker verstond ze het wel, maar ze zal evenmin als ik begrepen hebben hoe dat baasschap hier te pas kwam? En wat de bedaardheid aangaat, waaraan de schipper betuigde zich te willen overgeven zodra hij háár was.... och, ik zeg dat die onmogelijk weten kon wat hij in dat vreemd geval doen zou.

— Wel nou keman, nog bedaard ook, en dat na zo'n verafrentasie!

Meer had ze niet gezegd, en daarmee was het voor ditmaal uit geweest. Laat ons de geestkracht en de gevatheid bewonderen, waarmee ze dat komfoor te baat nam om de aanval te hervatten. Doch we weten reeds, dat ook die poging schipbreuk had geleden op de onafhankelijkheid van karakter, die de deugdzame schipper wist te putten uit zijn tondeldoos. Het speet ons voor de waardin, maar we zijn niet ondankbaar voor de lering hoe goed het is, bij zekere gelegenheid eigen vuur bij de hand te hebben. Het wijf zat nu heel mensenkennig te loeren op een derde gelegenheid. Dat er in elk kuras gapingen zijn, wist ze wel.... lieve God, pater Jansen en Wouter waren in het geheel niet geharnast! Ja, had ze

maar met die twee alleen te doen gehad. Maar de schipper was drukkend pedant en groots. Hij blufte op zijn gezag aan boord, op zijn deugd, op zijn zes gehuwde kinderen:

— Allemaal best af, m'nheer pastoor!

Jansen liet zijn kin op de gevouwen handen, en deze op de knop van zijn rotting rusten, maar antwoordde niet. Zijn gelaat tekende droefheid, en de waardin bespiedde zijn stemming. Het was, meende zij, al *iets*, dat hij door zijn zwijgen weinig blijk gaf van de lust om in vriendschappelijke verstandhouding tot den schipper te komen.

— En de derde is op 'n armenschool.... als onderwijzer, weet u. Dat is er een. Als-i 'n woord ziet, vraagt-i dadelijk: waarvan ontleent zich dat? En hij wéét 't! Nou, ik heb ze best opgebracht, dat moet ik zeggen. 't Oog op God, zo zei ik maar altijd, en dan....

Een blik op de roef.

....eerlijk door de wereld! Wat zegt *u*, m'nheer pastoor?

Helaas, Jansen zei weer niets, en de fondsen van de waardin rezen een beetje. Het leek wel of nu de beurt aan den schipper was gekomen om behoefte te voelen aan wat weerklank. De man verwonderde zich, dat-i met zijn „God voor ogen" niet beter slaagde, vooral omdat hij met een geestelijke te doen had, die beroepshalve wel verplicht was zulke praatjes heel mooi te vinden. Maar hierin vergiste zich onze schipper. Over het algemeen vinden die heren het niet aangenaam, dat de terminologie van het vak door leken ontwijd wordt. Ze houden meer van zondaren dan van dilettanten in zaligmakerij, omdat een klant boven een concurrent gaat. De algemene waarheid was nu wel niet op den goeden Jansen toepasselijk, maar de teleurstelling van den schipper werd er niet geringer om. Sedert jaren verkondigde hij zijn fameuze hoofdgrondstelling tweemaal daags — op de zeldzame keer na, dat hij geen enkelen passagier in de roef had — en nog nooit was zijn hoogstmerkwaardig maxime aangehoord zonder hem een zalvend: „ja, ja, schipper, daar heb je wel gelijk in!" op te brengen. Dit behoorde tot de emolumenten van zijn verheven beroep, en die pastoor zat maar zwijgend op zijn neus te staren! Zelfs voor het ditmaal zo bijzonder toepasse-

lijke: „eerlijk door de wereld!” had die vervelende passagier geen goedkeurend woordje over, geen knikje! Er moesten andere loopgraven geopend worden:

— Ja, God voor ogen, zeg ik maar. Nou, onze Chris — want Chris heet-i naar z'n grootmoeder, omdat die ook Chris heette.... 't is 'n eerst platje. 't Was eigenlijk m'n vrouws moeder.... ook 'n brave vrouw, dat kan ik je gerust zeggen, m'nheer pastoor! 't Mens is dood, maar anders.... Jan, vier 'n scheutje tot die modderpraam voorbij is.

Jan de knecht vierde drie vaam van de jaaglijn. Heel nodig was het juist niet, maar de schipper vond de gelegenheid gunstig iets van zijn zeemanschap te laten zien.

— Ja, m'nheer pastoor, zo ben ik! Ik heb graag wat speling in de lijn als er drukte-n-in de vaart is. Een mens moet op z'n zaken passen, en.... God voor ogen! Dan kom je 'r wel. Haal nu maar weer in, Jan. Zó heb ik ze opgebracht, alle zes, m'nheer pastoor. En onze Chris zei — want hij is 'n platje — „wel vader, waarom noemen je de mensen: haarlemmer-schipper?” Nou, ik begreep terstond dat er wat achter stak, maar waar 't 'm zat kon ik niet raden, want geleerd ben ik om 't zo 'reis te zeggen, niet. Maar ik versta m'n werk als de beste....

Waarschijnlijk om Jansen hiervan te overtuigen, gelastte hij nu z'n knecht het dek van de schuit, dat met teer en gestampte schulpen besmeerd was, met water te bevochtigen.

— 'n Paar pussies maar, want ziet u, m'nheer pastoor, anders kleeft het zo, als er de hele dag de zon op staat. Nou, en m'n ene dochter — Jansje heet ze, omdat ze eigenlijk naar mij genoemd is, want.... mijn naam is Jan — nu die is getrouwd met 'n boekbinder. Die heeft ook al haar vierde.... allemaal meisjes, en de tweede is in de blije verwachting, want haar man is op 'n kantoor in de accijnsen. Daar worden alle varkens gewogen.... van de stad, weet u?

— Maar m'nheer, waagde Wouter te vragen, waarom mag men u geen haarlemmer-schipper noemen?

— Ja, niet waar, dàt is 'n vraag! Nou, hij is 'n guit, dat zal je horen. En alles maar zo droog-weg. Hij zei.... maar zeg eens, ben je meer te Haarlem geweest?

Of Wouter er geweest was!

— Want anders kan je 't niet dadelijk begrijpen. Maar 'k wou m'nheer pastoor vertellen van m'n derde dochter. Die woont in de Langstraat, en haar man heeft 'n winkel, en daarin verkopen ze zowat van alles. 't Is om 't nu zo eens uit te drukken; 'n komenij, maar aanspreker is-i ook, en hij bedient 'n begrafenisfonds, en dat geeft nogal. Toen verleden haar jongste gestorven is, hebben ze-n-uit hun eigen bus twintig gulden gehad. En nu is de middelste ook ziek, 'n meisje m'nheer pastoor, met kromme beentjes en nogal pieperig. Ja, 't gaat 'r lui best. Ze wil altijd dat ik m'n rust zal nemen, omdat ik op jaren kom, want Pietje heet ze, omdat ze genoemd is naar m'n vader, en die heette Piet. En ze wil dat ik zal uitscheien met werken omdat ik zo erg op jaren kom, m'nheer pastoor, en al zoveel beleefd heb. Maar ik zeg maar altijd: né, zolang God me kracht geeft....

Zólang zoud-i zeven uren daags in die stuurstoel zitten en nog meer beleven en haarlemmer-schipper blijven, of wat hij dan volgens zijn guitigen zoon wezen mocht.

— Een mens moet op z'n post blijven naar Gods bestel, m'nheer pastoor. Dàt heb ik altijd m'n kinderen voorgehouden, en daarom gaat het hun best.

— Maar m'nheer, waarom mag men u geen haarlemmerschipper noemen?

— Precies, zo kom je op 't ware punt van de zaak. Wel, jongeheer, hij zei — maar 't is 'n guit, dat zal je zien — „vader zei-ie, zodra je *Halfweg* gepasseerd bent, wordt je Amsterdammer-schipper". 't Is waar ook, zei ik, en ik had er nooit aan gedacht. Zo zie je wel dat zo'n jongen me de baas is. Maar.... God voor ogen, dat 's best van allemaal. Wel ja, straks voorbij *Halfweg* — als je-n-in die streken bekend bent zal je 't zelf zien — dan kom ik, om zo te zeggen, van Amsterdam, en hier gaan we nog altijd maar naar Haarlem. Hoe vind je die? En hij is pas zeventien!

Wouter glimlachte even uit goedhartigheid, maar verder kon hij het niet brengen. Dat de poging van den schipper om met pater Jansen in gesprek te komen niet gelukken kon, spreekt vanzelf. Dit zou het geval gebleven zijn al ware de

meegedeelde geestigheid enigszins geestiger geweest, want de goede man repeteerde een theologische cursus. Hij overpeinsde of er niets goeds kon gedaan worden, en wat? Geestelijke hovaardij was hem vreemd, maar toch voelde hij als fatsoenlijk man een instinctmatige afkeer van het wijf dat hij wel zou moeten aanspreken als hij besloot zich het lot van die twee meisjes aan te trekken. Dit nu hield hij in zijn onnozelheid voor plicht, en.... zij wist het! Ze wist dat er slechts een gepaste aanleiding nodig was om hem aan het spreken te krijgen. Zonder uitbundige instemming hebben we hem horen beweren dat er op een *Simmenari* zoveel mensenkennis viel op te doen, maar wel durven we deze eigenschap toekennen aan de vele simmenariën die onze waardin in haar jeugd bezocht en na voleindigde studiën op rijper leeftijd bestuurd had. Met grapjes of een geestigheid was die ernstige pastoor niet te genaken, dit voelde ze wel. Met opgedrongen vriendelijkheid evenmin. De weg naar zijn gemoed.... ze wàs er!

— Dàt kan ik niet aanzien, riep ze, het schreit werachtig tot God! Schipper, leg 'res an, en neem die stumperts in je schuit. *Ik* ben goed voor de vracht.

— Ik mag 't niet afslaan, zei de schipper, die Jansen aankeek alsof-i zich verontschuldigde. Zaken zijn zaken, dat zal m'nheer pastoor ook wel weten.

Hij riep den jager toe, halt te houden. De lijn plaste in het water, en de schuit werd naar wal gestuurd. De waardin die uit de roef in de stuurstoel gestapt was, riep en wenkte de tobbende orgelfamilie, die na enige opheldering over de onverwachte vriendelijkheid in de schuit werd opgenomen.

— Zit jelui daar nou maar ereis heel op je gemak, lieve mensen, en rust wat uit. *Ik* ben goed voor de vracht....

En Jansen aanziende:

— ....wel ja, niet waar, men moet z'n medemens 'n beetje helpen in de wereld?

Ziedaar nu haar derde: „niet waar? en 't beste!" Jansen antwoordde wel niet terstond, maar zag haar vriendelijk aan, en toen ze daarop blijk gaf naast hem te willen plaatsnemen overschreed de ruimte die hij maakte, de grens niet die de

welwillendheid in zulke gevallen aanwijst. De waardin gunde zich de genoegdoening, den schipper een zegepralende blik toe te werpen. Maar we mogen aannemen dat hij met het oog op God die slag overleefd heeft, daar we van goeder hand weten, dat=i eerst jaren daarna overleden is, waar=schijnlijk in een ogenblik dat=i een verkeerde kant uitzag. Wie dit vermoeden te liefdeloos vindt, mag veronderstellen dat de man, ook zonder de minste fout in de richting van zijn ogen, ten laatste bezweken is aan deze of gene ziekte die Gods macht te boven ging. Aan ouderdom, bijvoorbeeld. Want dat gebeurt soms.

Hoe dit zij, bij de gelegenheid die we hier behandelen, hield de man zich kras. Hij verdampte zo goed mogelijk zijn ergernis over de triumf van de waardin. Deze was er werkelijk in geslaagd met den geestelijke in gesprek te komen en Wouter luisterde aandachtig toe. Nu het ijs eenmaal gebroken was, bleek het wijf raad te weten voor het weg=ruimen van de schotsen.

— Best, wees jelui maar vrolijk in de schuit! riep ze, toen de tonen van het draaiorgel zich deden horen. Ja, m'nheer pastoor, ik hou van vrolijkheid, en de man kan nu zitten bij zijn werk! 't Was niet aan te zien, niet waar?

— Ja, juffrouw, zo'n orgel is 'n hele vracht.

En die arme vrouw met al haar wurmen van kinderen!

— Ja zeker, juffrouw, 't is wel om meelij mee te hebben. Maar....

Wat hij „maren" wou, wist hij zelf niet recht. Geheel on=willekeurig voelde hij aandrang tot iets als protest tegen háár bevoegdheid om een aandoening te openbaren die goed was, of bij hem voor goed doorging. De slimme feeks, op de weg gebracht misschien door een eigenaardige uitdrukking op z'n gelaat, begreep iets van de vijandige strekking die zich zo schroomvallig openbaarde, en nam haar maatregelen:

— Och, m'nheer pastoor, ik kan m'n evenmens niet zien lijen. Als ik niet zo vol behuisd was.... kijk, ik nam zo=waar graag een van die stumperts bij me, al was 't de kleine jongen die op 't orgel zat!

— Hè, riepen Jansen en Wouter tegelijk.

— Ja, m'nheer, ja, jongeheer, zo ben ik, werachtich as Chot!

— Maar, juffrouw....

— Och, m'nheer pastoor, menig mens is niet zoals ie 'r uitziet. Ik heb altijd m'n evenmens geholpen, dat heb ik. Daar heb je nu die twee meissies daar vóór in 't ruim! Wat is 't geval? De een heeft geen moeder, geen vader, geen levendige ziel.... nooit gehad, m'nheer pastoor! Wat doet ze? Ze loopt voor oud vuil op de straat rond. Ze had, om zo te zeggen, geen hemd aan 't lijf. Wat heb ik gedaan? Ik heb 'r kleren gekocht, voor dertig gulden kleren, m'nheer pastoor! En die andere? Nou, die heeft 'n moeder.... god=betert! Liever géén, zeg ik. Ze stuurt 'r kind de straat op om jongens na te lopen, jongens en heren! Nou, 't zijn er heren na! En van dat schandloon wil de moeder 't hare hebben. Ik vraag u, m'nheer pastoor, wat komt er terecht van een meid, die op straat loopt?

De arme Jansen was verbluft en niet genoeg ingewijd in de geheimen van 't vak, om zo terstond te weten wat er te antwoorden viel. De vrouw ging voort:

— Toen heeft ze mij een brief geschreven.... of ze 'm zelf geschreven heeft, laat ik daar, maar ze vraagt of ik niet in Haarlem een nette fatsoenlijke dienst voor haar weet bij stille mensen, en.... en.... om 'n beetje voorschot, zoals 't bij zulke gelegenheden gaat. En wat doe ik? Ik zend haar tien dukatons. *Tien dukatons*, m'nheer pastoor! En nu ik kom om haar af te halen — wel ja, van m'n verlies kan ik niet leven! — wat gebeurt er? De mensen schelden me=n=uit!

Hier begon de edele vrouw zeer toepasselijk te schreien. Wouter bleef haar bewegingloos en met open mond aan=staren. Jansen was geheel in de war. Uit het ruim der schuit klonken een paar wegstervende maten van de franse *com=plainte*. De schipper richtte z'n oog.... altijd op God, na=tuurlijk, maar nu ook zeer in 't bijzonder dan eens op de wolken, dan weer op de nagel van zijn linkerduim, hetgeen scheen te moeten betekenen dat het verhandelde hem niet aanging.

Met allerlei praatjes bracht de waardin het zover dat

Jansen haar uitnodigde de reis naar Holland niet met de beide meisjes voort te zetten. „Hij zou haar wel eens willen spreken" zeide hij, en ze had er niets tegen. Hieruit vloeide voort dat Jansen, Wouter, de waardin en haar beide beschermelingen zich bij het „overlopen" te *Halfweg* het genoegen ontzegden den haarlemmer-schipper te zien overgaan in een amsterdammer. Zij wensten hem goede reis, en namen gezamenlijk plaats aan een herbergtafeltje voor het gastvrije *Huis Ter-Hart*, waar Wouter alweer niet van z'n preek over zuinigheid verlost werd. Arme Stijntje!

De waardin kwam een volle schuitbeurt later thuis dan ze gedacht had. Voor haar vertrek uit 't *Huits Ter-Hart* had ze Jansen, Wouter en de beide berouwhebbende Kaatjes te voet het pad der deugd zien inslaan, dat was — in dit bijzonder geval, en zonder de minste consequentie voor den vervolge — de vervelende straatweg naar Amsterdam.

Om 's hemelswil, we willen toch hopen dat Jansen niet van plan is die twee schepsels bij Stijntje te introduceren?